

Maria Berényi

**Moștenirea lui Gojdu în oglinda
presei române și maghiare (1995-2005)**

**Gozsdu öröksége a román és magyar
sajtó tükrében (1995-2005)**

Maria Berényi

Moștenirea lui Gojdu în oglinda
presei române și maghiare (1995-2005)

Gozsdu öröksége a román és magyar
sajtó tükrében

Budapesta-Budapest, 2005

Publicație a Societății Culturale a Românilor din Budapesta
A Budapesti Románok Kulturális Társaságának kiadványa

Cercetările pe care se întemeiază lucrarea de față
au fost subvenționate de
Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria

A kutatásokat támogatta a
Magyarországi Románok Kutatóintézete

Coperta
Borító
Stela Santău

Apariția volumului a fost sprijinită de
*Fundația Publică „Pentru Minoritățile Naționale
și Etnice din Ungaria”*
Autoguvernarea Minoritară Română – Sectorul II, Budapesta

A kiadvány megjelenését támogatta a
Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány
Budapest Főváros II. kerületi Román Kisebbségi Önkormányzata

ISBN 963 218 477 7

Cuvînt înainte

La împlinirea a 135 de ani de la moartea lui Gojdu, am simțit nevoia să public această carte. În urmă cu zece ani, în prefața volumului meu intitulat *Istoria Fundației Gojdu (1870-1952)*, am scris următoarele rînduri: „Am toată speranța, că această contribuție aduce informații noi atît cercetătorilor, cît și publicului cititor. Cu apariția acestui volum, poate vor fi mai puține enigme, secrete, legende ce se leagă de Fundația Gojdu.” După un deceniu strecurat, situația, în ce privește moștenirea Gojdu, mi se pare și mai fabuloasă.

Evocarea memoriei lui Emanuil Gojdu, în acest context aniversar, nu este numai un fapt de conștiință publică, ci și unul de exprimare a unei recunoștințe postume, pentru acele fapte, care l-au așezat în eternitate.

Rațiunea publicării acestei cărți este aceea de a restitui dimensiunea politică și morală a unei personalități de mare complexitate.

Acest volum bilingv încearcă să aducă o modestă contribuție la cunoașterea deceniului trecut, referitor la moștenirea Gojdu. Considerăm că publicarea documentelor de presă, cuprinzînd perioada 1995-2005, va da cititorului posibilitatea să-și formeze o imagine, mai apropiată de realitate.

În ultimii ani s-a ajuns la recunoașterea subiectului, ca existent, și real, de către guvernul maghiar și la includerea lui pe agenda discuțiilor oficiale bilaterale. Ceea ce a însemnat un mare progres, refuzat anterior de guvernele precedente de la Budapesta. Din acel moment în evoluția subiectului Gojdu și în special a rezolvării moștenirii Fundației Gojdu, practic s-au format două planuri.

Unul este planul politic și diplomatic, prin care cele două guverne, român și maghiar, încearcă să găsească soluții pentru a folosi spiritul și modelul Gojdu ca teme pentru comunicarea dintre cele două țări, la standardele europene, creînd în acest scop chiar o instituție nouă, de spirit gojdist, care va fi susținută financiar de către cele două guverne.

Al doilea este planul juridic și în special planul civil, prin care urmașii caută rezolvarea moștenirii Fundației Gojdu, ca un subiect de drept privat. Este știut, relația româno-maghiară este una sensibilă, cu o sensibilitate explicată de rănilor cicatrizate ale unei istorii convulsive. Relațiile dintre *națiuni* sînt împovărate de mai multe prejudecăți neprelucrate și de o suspiciune reciprocă.

Problema Fundației Gojdu a devenit un subiect mult abordat și de către presa din România și Ungaria. Presa este un seismograf al evenimentelor economice, politice și sociale, e cronică a faptului cotidian care informează, emoționează, critică, uneori entuziasmează masele de cititori.

Documentele cuprinse în prezentul volum sînt redate cu ortografia originală și fără modificarea textului, puse în ordine cronologică. Volumul cuprinde încă două studii introductive aparte, scrise în limbile română și maghiară. (Deci studiul în limba română nu e tradus în limba maghiară și invers.)

Aceste scrieri readuc în conștiința generațiilor tinere numele și personalitatea lui Emanuil Gojdu. El era un om învățat și mândru de originea lui românească, bun diplomat, spirit religios, spirit întreprinzător, spirit vizionar, în fine, om de cuvânt și un carater rectiliniu. Era un patriot luminat, era credincios Bisericii Ortodoxe. Ca politic reputat și avocat celebru, Gojdu a fost cunoscut ca un om de excepție. A trăit într-o perioadă dificilă, frământată de manifestări naționale, pe care le-a înțeles în profunzimea lor.

Grație personalității sale efervescente, deschise, cu mari aptitudini spre interculturalitate, el a reprezentat un catalizator al legăturilor româno-maghiare, un interlocutor apreciat și ascultat în cercurile politice de la Budapesta, dar și un exponent elocvent al idealurilor naționale ale românilor.

Gojdu a fost sincer toată viața sa și s-a manifestat cu aceeași naturalețe ca frate al românilor și prieten al ungarilor. Ca orice om valoros, a fost și criticat, și iubit, și cei care l-au iubit au fost incomparabil mai mulți decât cei care l-au criticat.

Un mozaic se compune din pietricele care contribuie la construirea unui tablou larg. Acesta este rostul rîndurilor mele: fixînd evenimente și trăiri mici sau mari, poate vor contribui să dea culoare imaginii de ansamblu a epocii pe care o trăim.

Aceste culegeri încearcă să configureze un tablou al relațiilor româno-maghiare și perspectiva acestora în viitor, la peste zece ani, de cînd subiectul Gojdu este viu. Fără a considera epuizat în această fază subiectul, sîntem siguri că informațiile redată aici, sau doar semnalate, pot oferi material pentru alte studii asupra vieții și destinului său, a locului ocupat în istoria românilor ardeleni.

Receptarea lui Gojdu de către presa română și maghiară, așa cum este prezentată, cronologic, poate constitui punctul de pornire pentru cîteva posibile concluzii generale.

Budapesta, 30 septembrie 2005

Maria Berényi

Előszó

A Gozsdu Alapítvány története (1870-1952) című, 1995-ben megjelent kétnyelvű dokumentumkötetem előszavában többek között ezt írtam: „Remélem, hogy ez a kötet új adalékokkal tud szolgálni mind a téma kutatóinak, mind az olvasóközönségnek. A könyv megjelenésével talán kevesebb lesz a talány, a legenda, amely a Gozsdu Alapítvány történetét övezi.” Egy évtized elmúltával azonban úgy érzem, hogy a Gozsdu-örökséget – úgy a szellemi mint az anyagi örökséget – illetően mintha még kuszább lenne a helyzet. Gozsdu halálának idei 135. évfordulóján úgy éreztem, hogy meg kell, hogy írjak egy újabb könyvet: egy dokumentumgyűjteményt immár az elmúlt tíz év sajtóanyagából.

Gozsdu Manó a XIX. századi erdélyi és magyarországi román történelem egyedülálló személyisége volt – egyszerre kiemelkedő alakja a román nemzeti mozgalomnak és a magyar reformkornak. Napjainkban is példa lehetne a közéletéről, a jogról, politikáról alkotott felfogása. Végigvonul egész tevékenységén az a gondolat, hogy megnyugvást csak az ad, ami a nemzet akaratából történik. A közjót kereste egy életen át. Természetes, hogy közéleti munkásságát kezdettől viták kísérték, életművének jó része polemikus jellegű volt. A terjedelmes mű önmagában is, a már létező megközelítések sokasága pedig még inkább, türelemre, a különböző nézetek alapos számbavételére int.

A román-magyar kapcsolat érzékeny, érzékenységet a történelem behegedt sebei magyarázzák. A Gozsdu Alapítvány ügye az egyik ilyen seb. A román-magyar kormánybeszélések napirendjén gyakran szerepel az Alapítvány kérdése. Ezután rendszerint optimista nyilatkozatok hangzanak el – de a véleménykülönbségek maradnak. A könyv kísérletet tesz arra, hogy a Gozsdu örökség kapcsán képet alkosson a román-magyar kapcsolatok állapotáról és jövőbeli kilátásairól.

Az itt közölt válogatásból kibontakozó kép szerint a román-magyar viszonyt sajátos kettőség jellemzi. Egyfelől látványos előrelépésekre lehet számítani az állam- és kormányközi kapcsolatok szintjén, amelyek többnyire a térség geopolitikai behatároltságának, az euroatlanti integrációs érdekeknek tudhatóak be. Az ígéretesen alakuló államközi kapcsolatokon túl azonban a két nemzet közötti viszonyt továbbra is sok feldolgozatlan előítélet, kölcsönös gyanakvás terheli, ami kétségessé teheti az államközi viszonyok stabilitását is.

Magyarországi románként érintettebb vagyok, mint sok olvasóm. Gozsdu munkásságának tanulságai számunkra közvetlenebbek. A hagyaték példa, hivatkozási alap, hasznosított örökség. Lesz-e bátorságunk a Gozsdu által élénk tartott tükörbe nézve számot vetni magunkkal, hibáinkkal, lehetőségeinkkel?

Tíz év alatt rengeteg cikk, értékelés, beszámoló jelent meg a Gozsdu hagyatékról a román és magyar sajtóban. Ezeket gyűjti és rendszerezi egy csokorba a kétnyelvű kötet. Az írásokat teljes terjedelemben, szöveghűen közöljük, az eredeti helyesírással. A közzétételnél az időrendi sorrendet vettük figyelembe. Válogatási szempontunk az volt, hogy az elmúlt évtized teljes

keresztmetszetét mutassuk be. A kötet két különálló, román és magyar nyelvű bevezető tanulmányt is foglal magában, amelyek nem fordításai egymásnak.

Budapest, 2005. szeptember 30.

Berényi Mária

Moștenirea lui Gojdu în oglinda presei române și maghiare (1995-2005)

Uneori nedreptățită de contemporani, într-un timp condamnată la uitare de posteritate, timp de un jumate de veac marginalizată de istoriografie, figura lui Gojdu reclamă astăzi o legitimă și firească atenție.

După ce în anul 1953 s-a încheiat o pagină zbuciumată din istoria Fundației Gojdu, decenii de-a rîndul acest subiect a dispărut din atenția istoricilor și diplomaților români. Împlinirea a 100 de ani de la moartea marelui mecenat (în 1970) sînt momentele care au prilejuit publicarea mai multor studii privind viața marelui filantrop Emanuil Gojdu și activitatea fundației create de el. Dar toate cercetările istorice se opreau la momentul 1918. Din anii 1990 s-au reluat cercetările privind soarta fundației. La Budapesta, noi am publicat în anul 1995 prima carte dedicată Fundației Gojdu, în care se tratează, pe baza unor documente inedite, istoria acesteia pînă în anul 1952.

Acțiunea decisă, cu care subiectul Gojdu a fost ridicat și recuperat din uitarea umbroasă, în care stătea de o jumătate de secol, a avut o extensie progresivă de peste un deceniu, care s-a mărit deodată în anul bicentenarului, dobîndind amploare și profunzime. În anii 2002-2003 au apărut 5 volume despre viața și activitatea lui Gojdu și a fundației sale, scrise și redactate de către: *Maria Berényi, Pavel Cherescu, Constantin Mălinaș, Aurel Pavel și Cornel Sigmirean.*

Putem spune, că românii din Budapesta sînt cei mai apropiați de subiectul Emanuil Gojdu și mai bine de zece ani au o preocupare renăscută, pentru a-i cultiva memoria și omagia amintirea. După anii 1990 a început recuperarea arhivistică și bibliografică a subiectului Emanuil Gojdu. Începînd din 1992, în fiecare an *Societatea Culturală a Românilor din Budapesta* a organizat pelerinaj la mormîntul lui Gojdu și parastas la Capela Ortodoxă, la care s-au asociat delegații ale comunităților românești din Ungaria, Ambasada României de la Budapesta, grupuri venite din Oradea, de la Arad, Sibiu și din alte părți.

Pentru noi, românii din Budapesta, Emanuil Gojdu, reprezintă un punct de referință al identității noastre. El a fost un intelectual de frunte și neobosit luptător pentru o cauză nobilă și dreaptă. De la bun început, așa credem, cinstindu-i memoria, împlinim un act de înaltă responsabilitate istorică și aducem în fața contemporanilor exemplul, vrednic de urmat, al unui om deosebit, care și-a dăruit cu ferveare atît spiritul, cît și fapta. Locul său de frunte între marii noștri înaintași și l-a cîștigat prin neobosita-i strădanie pentru afirmarea națiunii și a limbii românești, dar, mai ales, prin excepționala sa activitate de ajutorare și de susținere morală și materială, a sutelor de tineri dornici de învățatură.

Aprecierea obiectivă a istoriei trebuie să fie că Emanuil Gojdu, prin sentimentele sale, prin manifestările sale politice, culturale ca și prin celebrul său testament, s-a arătat a fi un om de excepție, un om al faptelor și un bun

român. În secolul al XIX-lea el a avut un rol deosebit, unic s-ar putea spune. A fost un macedoromân inteligent, îndrăzneț, creator, a fost așa cum îl descria în 1825 avocatul român din Pesta, *Teodor Șerb*, care îi mărturisește într-o scrisoare lui *Moise Nicoară* că în capitala Ungariei sînt puțini români de încredere „în trebile noastre critice”, recunoscînd că: „Unul totuși, socot a-i putea da crezămînt, adecă lui Emanuil Gozdsu ...Și acesta-i Român din Oradea Mare, bărbat cu bune temeiuri și cătră Români tare învăpăiat”.

De tînăr, Emanuil Gojdu s-a integrat atît în cultura maghiară cît și în cea românească, a sprijinit acțiunile culturale și tipăriturile românești care apăreau la Pesta, în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Era mîndru de originea sa de român ortodox și se manifesta ca atare oriunde i se dădea ocazia, atît cu cuvîntul, cît și cu fapta. Casa lui din Pesta era deschisă tuturor românilor din capitala Ungariei.

Familia și mediul cultural și religios în care a trăit i-au conturat încă din tinerețe atașamentul față de interesele națiunii sale. Pe parcursul întregii sale cariere politice a fost un susținător fervent al drepturilor comunității române din Transilvania și Ungaria și al creării unei relații speciale româno-maghiare.

Izvoarele istorice ale timpului ne prezintă activitatea sa politică intensă și variată, prin care deși nu întotdeauna a fost aprobat de conaționali săi contemporani, a contribuit totuși, după concepțiile sale, la susținerea și revendicarea drepturilor națiunii române. Atitudinea împăciuitoare adoptată de Gojdu față de maghiari, a creat o atmosferă de suspiciune în jurul său. La atacurile împotrivate asupra lui, el a răspuns în diferite forme. În 1861, cînd a fost denumit comite suprem în Caraș, într-o publicistică a răspuns la critici în felul următor: „Eu sunt asediat pe vîrfurile turnului, toate furtunile și fulgerile mă ajung mai de grabă, decît pe cei ce se roagă în biserică, voi suferi viscoalele elementelor; însă mă ierte ori și cine, că dacă sunt pe turn nu pot fi totdeauna și pragul bisericii, pe care poate călca tot insul. – Așteptați fraților, pînă după dietă! Și atunci judecați pe Gozdsu.”

Gojdu încearcă să realizeze o unitate de acțiune a deputaților români aleși în Parlamentul de la Budapesta în februarie 1861. El în casa sa a deschis conferința, accentuînd necesitatea stabilirii unei solidarități între deputații români. El zicea: „Noi numai uniți vom fi în stare să impunem majorității și să cîștigăm respectul Europei...”

Și în mediile politice ungare era foarte apreciat pentru competența sa, spiritul său deschis și aptitudinile sale către interculturalitate, deși era cunoscut ca un promotor consecvent al intereselor românești. El se va integra perfect ca cetățean loial în societatea Imperiului Austro-Ungar, în care a trăit, dar ca minoritar va milita permanent pentru interesele și drepturile comunităților românești din acest stat. Gojdu a fost un patriot, care s-a gîndit la ai săi, a acționat ca om politic, a preferat să ctitorească, să acționeze, să inițieze programe eficiente.

Emanuil Gojdu a fost un european, care încă de atunci vedea în spiritul epocii noastre. Prin faptele sale a fost un promotor al multiculturalismului. Aderînd la politica liberală a mișcării europene pașoptiste, a afirmat principiul naționalităților într-un mod pragmatic și realist. Realismul lui s-a manifestat prin aceea că a înțeles că în Europa naționalitățile trebuie să colaboreze și să coabiteze pașnic, că trebuie să se cunoască reciproc, că din această cunoaștere poate rezulta o armonie plauzibilă. Emanuil Gojdu ne dă, celor de azi și de mâine, niște jaloane de comportament într-o Europă în tranziție, care cere integrarea națiunilor într-o nouă și complexă entitate statală, fără să poată exclude sentimentul național. Identitatea etnică a unui popor se păstrează prin trei elemente esențiale, acestea sînt: limba, religia și cultura. Și Gojdu a militat pentru aceste trei elemente.

Susținător fervent al culturii și spiritualității românești din Transilvania și Ungaria, Gojdu a acționat în limitele politice ale timpului în care i-a fost dat să trăiască, dar s-a dovedit deosebit de eficient în acțiunile de sprijinire a conaționalilor săi, fiind în același timp un adevărat spirit cu viziune european.

Cine a fost Emanuil Gojdu?

Emanuil Gojdu s-a născut la 9 februarie 1802, într-o familie de macedoromâni din Moscopole, dar stabiliți la Oradea. În acest oraș bihorean și-a petrecut copilăria, împreună cu cei cinci frați ai săi. După absolvirea claselor primare și a celor liceale la Oradea, a urmat cursurile universitare la Facultățile de Drept din Oradea, Pojon (Bratislava) și Pesta. Nu-și încheie încă studiile cînd mamă sa moare, la 22 iulie 1816, iar tatăl la 25 iulie 1821.

La 1824 intră ca avocat stagiar în biroul sîrbului *Vitkovics Mihály*. Publică o serie de poezioare în 1826 pe paginile revistei maghiare *Szépliteraturai Ajándék*. În același timp frecventează și salonul literar al lui *Atanasie Grabovszky*, unchiul mamei lui *Andrei Șaguna*, cel ce a devenit restauratorul Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania.

La încheierea stagiului de trei ani, Gojdu își deschide propriul său birou de avocat și notar contabil, la Pesta. În scurt timp, se numără printre cei mai căutați avocați din capitala Ungariei, devenind o autoritate juridică recunoscută în întreaga țară. Gojdu a fost și primul jurist care a înlocuit limba latină cu cea maghiară în intentarea acțiunilor judecătorești din Pesta și Buda, asigurîndu-și și prin aceasta un loc aparte în istoria justiției din Ungaria. S-a căsătorit la 30 iunie 1832 cu Anastasia Vulpe, născută Pometa, o macedoromâncă înflăcărată, care a avut un rol important în dezvoltarea caracterului național al bărbatului său.

Strălucit avocat și bun administrator al veniturilor sale, obținute de pe urma cîștigării proceselor, Gojdu devine treptat și mare proprietar, asigurîndu-și o situație materială foarte bună. Era deținătorul a două mori cu aburi și președintele proprietarilor de mori din capitala Ungariei. În 1832 a cumpărat cu 30.000 de florini casa din Pesta a lui Wilhelm Sebastian, de pe strada numită

atunci Königgasse, astăzi Király utca. Mai târziu cumpăra livezi în suprafață de 36.000 de stînjeni pătrați. În 1845 și-a parcelat locul de casă din strada Király și a construit un șir de case cu magazine, care și astăzi îi poartă numele: *Pasajul Gojdu* (Gozsdu-udvar). Om chibzuit, cu spirit comercial înnăscut, el a făcut plasamente sigure de capital, preponderent în imobile, pe care le-a închiriat, acestea aducându-i venituri frumoase.

De tînăr, Emanuil Gojdu a sprijinit acțiunile culturale și tipăriturile românești care apăreau la Pesta, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. A colaborat la prima revistă românească tipărită în capitala Ungariei de către *Zaharia Carcalehi*, cu titlul *Biblioteca românească*, un fel de Almanah al românilor din Imperiul Austro-Ungar, căreia îi acorda și ajutor bănesc, ca și pentru *Calendarul românesc*, pe care *Ștefan P. Neagoie* - învățătorul școlii românești din Pesta - îl tipărea, în parte, cu litere latine, începând din 1830.

În volumul al treilea al revistei *Biblioteca românească* s-a publicat, în anul 1829, apelul călduros al tînărului avocat Emanuil Gojdu: „Către străluciți boieri ai Țării Românești și Moldovei”, cerîndu-le ajutor pentru scrierea și tipărirea cărților în „limba patrioticească”.

Emanuil Gojdu era mîndru de originea sa de român ortodox din popor și se manifesta ca atare oriunde i se dădea ocazia, atît cu cuvîntul, cît și cu fapta. Casa lui din Pesta era deschisă tuturor românilor din capitala Ungariei. Aici se adunau, mai ales în duminici și sărbători, tinerii români care studiau în Pesta și care erau bine primiți și sprijiniți, insuflețindu-se unii pe alții pentru idealurile naționale. În casa lui se vorbea numai românește, parte în dialectul macedoromân, parte în limba română. Doar cînd erau și străini, atunci se vorbea în limba lor.

Contemporan și bun amic cu Mitropolitul Andrei Șaguna, macedonean și el, Gojdu l-a ajutat cu sfatul și cu fapta în luptele acestuia pentru recîștigarea autonomiei Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania. A fost membru fondator al ASTREI, întemeiată în 1861 și condusă de prietenul său, Șaguna.

Debutul în cariera politică coincide cu primăvara anului 1848. Programul politic stabilit de reprezentanții români în adunarea de la Pesta din 21 mai este semnat de Gojdu în calitate de președinte. Principala caracteristică a programului o constituie moderația. Se acceptă ca limba maghiară să fie "limba diplomatică", cu condiția ca limba română să fie folosită fără piedici în biserici, școli și "în toate trebile nației noastre cele dinăuntru". N-a participat la evenimentele sîngeroase ale revoluției din 1848. A evitat cu prudență să primească postul de comisar împărătesc în Crișana, care i-a fost oferit de regimul absolutist austriac. Abia în 1861, la începutul epocii constituționale, acceptă, din partea guvernului maghiar, să preia funcția de comite suprem (prefect) la Lugoj, comitatul Caraș. Această funcție i-a adus și calitatea de membru al Casei Magnaților, forul legiuitor suprem al Parlamentului maghiar. Gojdu a încurajat foarte mult elementul românesc, chemînd la posturi de

conducere tineri români. Sub prezidiul lui sa decretat și limba română ca limbă oficială a comitatului Caraș, atunci cînd încă nu există legea pentru naționalități. La Lugoj, ca prefect, a depus eforturi pentru înființarea un liceu românesc, dăruindu-i și 2.000 de florini.

În 19 iunie 1861, explica în Casa Magnaților (Senat) de ce românii din Transilvania nu vor să se unească cu Ungaria. Discursul ținut a făcut senzație. A arătat că alipirea s-a făcut, de Dieta din Cluj, din 1848, fără adeziunea românilor și că națiunea română nu este egală celorlalte națiuni, deși le copleșea numeric. Discursul i-a indignat pe maghiari.

A luptat pentru găsirea unei soluții de conviețuire a românilor cu maghiarii. "Ambele națiuni stau singure pe lumea aceasta, fără constrîngeri și sînt aproape în număr egal. Amîndouă sînt înconjurate de elementul absorbitor al panslavismului. Prin urmare, nici una nu poate deveni periculoasă pentru cealaltă", credea Gojdu.

Între 1865-1868 îl găsim în Dieta din Pesta, ca deputat al circumscripției electorale Tinca (Bihor), iar în 1869 este numit consilier la Curtea Supremă (Curtea de Casație) a Ungariei.

Susținător al culturii naționale, Gojdu își îndeplinește și îndatoririle sale de cetățean al Ungariei, numărîndu-se printre membrii fondatori ai Școlii de arte și meserii din Pesta, inaugurată în 1846, care, la 1871, va deveni Universitatea Tehnică Regală Maghiară (Politehnica).

După moartea soției sale, Anastasia, născută Pometa, în 1863, Gojdu s-a recăsătorit cu Melania, născută Dumtsa, și ea de origine macedoromână, fiica mai mică a lui Ignație Dumtsa, director de bancă la Pesta.

Pentru a sprijini tineretul român la învățătură, prin testamentul său, semnat la Pesta, la 4 noiembrie 1869, Gojdu a întemeiat o fundație, care-i va purta numele. Nu peste mult timp, la 3 februarie 1870, a decedat și a fost înmormîntat în cimitirul Kerepesi, sectorul ortodox, din capitala Ungariei.

Istoria Fundației Gojdu pînă în 1952

Emanuil Gojdu, prin testamentul său, întocmit în anul 1869, a lăsat averea sa "națiunii române de religie răsăriteană ortodoxă din Transilvania și Ungaria", urmînd ca aceasta să fie administrată, în cadrul unei Fundații (cu program stabilit pînă în anul 2071), de către o Reprezentanță alcătuită din ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și aleși din afara clerului. Din veniturile Fundației urmau să se acorde burse tinerilor români ortodocși (cu venituri modeste sau deosebit de înzestrați intelectual) pentru efectuarea studiilor.

Prima Reprezentanță a Fundației a fost aleasă la 23 aprilie 1870, din ea făcînd parte Mitropolitul Andrei Șaguna, Episcopii Procopie Ivanovici și Ioan Popasu, și Ioan Alduleanu, Ioan Pușcariu, Ioan Faur, Dionisie Poynar, George Mocioni și Nicolae Ioanovici. Conform dispozițiilor testamentare,

Reprezentanța avea pe siglă mențiunea: "Lăsați pruncii să vină la mine. Fundațiunea Gozsdu".

De-a lungul timpului, Reprezentanța, care se alegea din trei în trei ani, a numărat printre membrii ei pe Iacob Bologa, Alexandru Mocioni, Partenie Cosma, Nicolae Poynar, Andrei Bârseanu, Miron Cristea (viitorul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române), Gheorghe Comșa și alții. După moartea lui Șaguna, au fost aleși ca președinți ai Fundației: Miron Romanul, Ioan Mețianu și Vasile Mangra, în calitate de mitropoliți ai românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria.

Fundația a fost pusă sub patronajul Congresului național bisericesc de la Sibiu. Deși înainta guvernului maghiar un raport anual asupra gestiunii sale, Fundația se administra autonom, fiind condusă de mitropolitul de la Sibiu, împreună cu un consiliu.

În anul 1874, Reprezentanța a întocmit statutul Fundației Gojdu, pe baza căruia și-a început activitatea de ajutorare bănească a tineretului aflat la studii. În anul 1879, Congresul național bisericesc de la Sibiu, la propunerea Reprezentanței, a votat un nou statut, numit "Literale Fundaționale", revizuit apoi în 1882, și aprobat de autoritățile statului maghiar în 1885. Cuprinzând patru capitole, "Literale Fundaționale" sintetizează, pe baza testamentului lui Gojdu, Regulamentul de funcționare a Fundației și de acordare a bursei.

Începând cu 18 octombrie 1882, averea fundației a fost administrată de casierul mitropoliei ortodoxe din Sibiu. Din 1912 fundația s-a mutat de la Budapesta la Sibiu.

Fundația avea la bază un principiu stabilit prin testamentul lui Gojdu, și anume, două treimi din venit urmau să se capitalizeze, iar o treime să fie distribuită sub formă de burse. Acest principiu era însă greu de realizat. După ce tribunalul a inventariat lăsamîntul lui Gojdu (averea mobilă și imobilă), s-a constatat că față de active, pasivele erau mari. Deci averea curată era mică și grevată de datorii fiscale.

A intervenit însă spiritul de dăruire, priceperea și perseverența conducătorilor Fundației, care au reușit în câteva decenii să reducă pasivele și să transforme activele în valori aducătoare de venituri, în primul rînd prin construirea și cumpărarea de imobile, cu locuințe și magazine de închiriat, dar și prin cumpărarea de acțiuni la băncile „Pesti Hazai Első Takarékpénztár” și „Hazai Bank” din Budapesta, care au adus o sumă considerabilă la bugetul Fundației. În urma câștigurilor realizate, Reprezentanța fundației a hotărît, în 1889, să construiască între străzile Dob și Király, șapte clădiri monumentale cu cîte patru nivele fiecare, unite printr-un pasaj în care s-au amenajat spații comerciale ce au fost închiriate. De asemenea, au fost închiriate apartamentele din clădiri, chiriile obținute sporind considerabil zestrea fundației, care mai avea imobile în Cluj și Oradea.

Dintre cele 7 imobile, 4 sunt construcții cu 3 etaje, iar 3 cu 2 etaje. În total, acest complex de clădiri cu 6 curți interioare, a cărei construcție s-a

încheiat în 1902 pe baza proiectului lui Czigler Győző, cuprinde 35 de apartamente moderne, iar la parter 49 de prăvălii. Construirea întregului ansamblu a costat Fundația Gojdu suma de 977.277,20 coroane. În aceeași perioadă s-a lucrat și la imobilul din strada Holló, amenajările ridicându-se la suma de 5.128,09 coroane.

Fundația a funcționat efectiv în perioada 1870-1918, îndeplinindu-și cu prisosință nobila misiune de a contribui la educarea tineretului român creștin-ortodox: a acordat nu mai puțin de 5.383 de burse, în valoare totală de 2.130.938,77 coroane.

Între 1870 și 1918 au fost acordate 3.327 burse pentru studenți și doctoranzi, 928 ajutoare pentru studenți și doctoranzi și 1.128 burse pentru elevi, bursele vizînd specializarea în importante domenii științifice: drept (42,39%), medicina (27,30%), studii tehnice (18,30%) litere și filosofie (8,16%), comerț (1,65%).

Bursierii Gojdu beneficiau de studii în prestigioase universități europene: Berlin, Graz, Heidelberg, Innsbruck, München, Budapesta, Lausanne, Lemberg, Paris, Tübingen, Schemnitz, Cernăuți, Cluj. Mari personalități române au beneficiat de burse acordate din banii Fundației și unii chiar de cazare în imobilele Fundației pe parcursul studiilor. Printre aceștia pot fi menționați: *Octavian Goga, Constantin Daicoviciu, Traian Vuia, Victor Babeș, Petru Groza, Cornel Micloși, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir* și mulți alții care au făcut parte din elita intelectualității române din Transilvania și Ungaria.

În ajunul primului război mondial, Fundația Gojdu devenise una dintre cele mai mari fundații private din Austro-Ungaria. În 1918, valoarea averii fundației se ridică la peste 10 milioane de coroane. Vitregia istoriei a făcut ca din banii destinați românilor, Fundația să fie obligată să dea ca "împrumut de război", 410.000 de coroane. Suma n-a fost restituită, datorită destrămării imperiului în 1918. În 1941 a fost din nou obligată să plătească un impozit de 2.684,30 pengő pentru înzestrarea armatei maghiare.

După primul război mondial, averea Fundației a rămas aproape în întregime în Ungaria. Reprezentanta Fundației funcționa la Sibiu, pe cînd administrația bunurilor ei se afla la Budapesta.

În urma Tratatului de la Trianon, din 1920 (art. 247), Ungaria a fost obligată să restituie proprietarilor toate fundațiile. Pentru Fundația Gojdu, situația era mai complicată, deoarece beneficiarii fundației, credincioșii Mitropoliei Transilvaniei, nu se aflau toți în granițele statului român, o parte rămînînd în Ungaria, Iugoslavia și Cehoslovacia. Conform articolului 256 al tratatului, problema trebuia să fie reglementată de guvernele statelor interesate. În condițiile în care bunurile Fundației Gojdu aparțineau de drept "națiunii române creștin-ortodoxe", acestea reveneau 90 la sută în România, 6 la sută în Cehoslovacia și Iugoslavia și 4 la sută în Ungaria.

Printr-un acord provizoriu, încheiat la 16 aprilie 1924 între România și Ungaria, România putea dispune timp de trei ani de valorile mobiliare și imobiliare ale fundației. Același acord prevedea ca guvernul român să invite la tratative delegați și experți din Iugoslavia, Cehoslovacia și Ungaria. În ciuda stăruințelor guvernului român, aceste tratative n-au putut avea loc, din cauza tergiversării guvernului maghiar. Partea maghiară a tot amânat și chiar a blocat prin piedici tehnice găsirea unei soluții, cerînd compensații pentru maghiarii din România, alcătuiind și o listă a imobilelor pe care dorea să le primească în Transilvania.

De abia în 1926, după multe și multe intervenții, ale Reprezentantei de la Sibiu, condusă de Mitropolitul *Nicolae Bălan*, ale corpului diplomatic de la Budapesta, ale ministrului de externe, *I. G. Duca*, intervenții ale primului ministru, guvernul maghiar a răspuns în mod pozitiv. Și totuși, întâlnirea care urma să aibă loc la Sibiu este amînată. În 1927, în 12 mai, Reprezentanta este anunțată să pregătească întâlnirea delegațiilor celor patru state. Dar nu se prezintă nimeni la Sibiu, doar delegația română. În 1927, partea maghiară blochează conturile din Ungaria ale Fundației Gojdu.

În 1929, după Conferința de la Haga, din august, cînd s-a produs o reeșalonare a datoriilor de război, se creează un climat politic pe plan internațional și se reiau discuțiile cu partea maghiară. Astfel se ajunge în 28 aprilie 1929 la semnarea unui nou acord pentru soluționarea chestiunii Gojdu. El este semnat de *Nicolae Titulescu* din partea României și de baronul *Horányi* din partea Ungariei. Prin acest acord se stipula, după o lună de la intrarea sa în vigoare cele două părți urmau să se întâlnească pentru a soluționa problema Gojdu. Dacă după șase luni ele nu ajung la o soluție finală, fiecare stat, respectiv România și Ungaria, se pot adresa Curții permanente de Justiție de la Haga.

S-au nominalizat două Comisii din partea celor două guverne; din partea guvernului român a fost numit ca președinte *Ion Lapedatu*, iar din partea maghiară delegația a fost condusă de *Egry Aurél*. Dar, intervine prima amînare. Guvernul maghiar solicită o expertiză asupra averii Fundației Gojdu. În 1932, la ultima întâlnire, în luna mai, delegația maghiară vine cu o listă de solicitări. Solicită mai multe revendicări, formulate de maghiarii din Transilvania. Ion Lapedatu înaintează lista Guvernului României, inițial lui *Nicolae Iorga*, pe urmă *Iuliu Maniu*, ca prim ministru.

Delegația română acceptă, cu acordul primului ministru, să trateze și aceste revendicări. Între timp se ajunge la reducerea listei, în final erau revendicate trei imobile. Orfelinatul Teresian din Sibiu, Fondul de Învățămînt din Trei Scaune și Spitalul Elisabeta din Cluj.

După mai multe tratative, în 1935, se acceptă reluarea tratativelor cu partea maghiară, prin satisfacerea revendicărilor.

După mai multe întâlniri, la București și Budapesta, la 27 septembrie 1937, în capitala României s-a semnat acordul definitiv dintre România și Ungaria. Potrivit art. 1, statul maghiar se obliga ca în termen de treizeci de zile

de la intrarea în vigoare a Acordului să pună la dispoziția Fundației Gojdu întreg patrimoniul ce îl deținea la Budapesta.

Acordul din 27 septembrie 1937 a fost ratificat de statul român prin Decretul nr. 1735 din mai 1938. Guvernul maghiar a amânat ratificarea documentului. De abia după mai multe intervenții pe cale diplomatică a Ministerului de Externe Român, Camera Inferioară a Parlamentului a ratificat la 14 februarie 1940, iar Camera Superioară la 4 aprilie 1940, prin art. de lege XXI/1940. Astfel, statul maghiar a recunoscut ca proprietate a Fundației Gojdu din Sibiu averea pe care acesta o deținea la Budapesta. La 20 iunie a avut loc schimbul actelor de ratificare a acordului româno-ungar. Dar evenimentele externe produse de Dictatul de la Viena din 30 august 1940 au întrerupt procesul de preluare a averii de la Budapesta de către Fundația Gojdu.

Războiul și apoi perioada care a urmat au amânat din nou definitivarea punerii în posesie a Fundației Gojdu cu toate demersurile pe care atât Reprezentanța fundației de la Sibiu cât și guvernul condus de Petru Groza le-a făcut pe lângă guvernul maghiar. În 1952 guvernul de la Budapesta a naționalizat imobilele fundației.

În 1952, Reprezentanța din Sibiu a Fundației a atacat în instanță naționalizarea imobilelor din Budapesta. În 1 martie 1952, administratorul imobilelor, *Toma Ungureanu*, a fost înștiințat că acțiunea în justiție a fost respinsă. Fundația Gojdu a fost silită să-și suspende activitatea.

Printr-un „tratat” sugerat României și Ungariei de către Moscova, cele două state în 1953 au renunțat reciproc la orice pretenție privind revendicările anterioare.

Renașterea Fundației Gojdu la Sibiu

La 30 septembrie 1996, la Sibiu, un grup de teologi, profesori universitari și înalți ierarhi ai Mitropoliei Ardealului au reînființat Fundația Gojdu. Fundația își propune ca în sprijinul idealurilor pe care Emanuil Gojdu le-a slujit în întreaga viață, să militeze și să acționeze pentru cultivarea valorilor culturale românești, pentru facilitarea contactelor între românii de pretutindeni, pentru încurajarea și susținerea cercetărilor în domeniul istoriei și culturii poporului român și a popoarelor vecine din spațiul comun al Europei Centrale.

La început limitându-se doar la activități exclusiv culturale, prin participări la diferite simpozioane, sesiuni științifice sau lansări de carte. Aceasta, datorită inerției inevitabile oricărui început, dar și datorită lipsei de fonduri bănești. Cu toate acestea, Fundația a acordat subvenții pentru tipărirea unor cărți și reviste; a acordat ajutoare financiare unor membri pentru a se deplasa la diferite biblioteci și arhive, pentru a le cerceta în vederea elaborării unor cărți. De asemenea, anual, Fundația a fost prezentă la Budapesta cu ocazia comemorării lui Emanuil Gojdu și a altor manifestări organizate de comunitatea românească din Ungaria.

Pentru continuarea activității, în spiritul lui Gojdu, reprezentanții Fundației de la Sibiu au inițiat demersurile necesare redobândirii bunurilor care i-au aparținut, fie în România, fie în Ungaria. În acest sens, s-au întocmit diverse memorii care au fost trimise Ministerului Afacerilor Externe, Secretariatului de Stat pentru Culte, precum și altor instituții guvernamentale. Deși lucrurile s-au urnit destul de greu, aceste demersuri au avut ca efect constituirea, în anul 1998, unui „Grup de inițiativă” din care au făcut parte reprezentanți ai diferitelor partide parlamentare și instituțiilor guvernamentale, pentru ca astfel să se continue eforturile asumate de guvernul român, începând cu anul 1920, din încredințarea Reprezentanței Fundației, de redobândire a averii Gojdu. Grupul de inițiativă, care s-a întrunit de câteva ori, a făcut propuneri concrete pentru rezolvarea problemei, în cadrul Comisiei de Politică Externă a Senatului României.

Din memoriile adresate guvernului maghiar, prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe din România, reiese că: punctul de vedere al Republicii Ungare este acela că acordurile internaționale în vigoare între cele două țări nu asigură baza juridică pentru România de a pretinde bunurile din Ungaria ale fostei Fundații Gojdu.

După vinderea curții Gojdu, prin intervenții la Ministerul de Externe și la Comisia de politică externă a Parlamentului, fundația reînnoiește apelurile pentru soluționarea problemei Gojdu pe cale diplomatică.

În paralel, Reprezentanța Fundației a acționat și pe cale juridică. Astfel, prin adresa nr. 132/8 decembrie 1999 (redactată în limbile române și maghiară) se chema în judecată Primăria sectorului VII din Budapesta, pentru:

1) Anularea licitației întreprinse de către Primărie, prin care proprietatea Gojdu, respectiv imobilele situate în Budapesta, str. Király, nr. 13, str. Dob, nr. 16 și str. Holló, nr. 8, au fost adjudecate de către Societatea Magyar Ingatlanbefektetési R.T.

2) Desființarea actelor administrative emise de autoritățile comuniste în anul 1952, privind naționalizarea întregului patrimoniu aparținând Fundației Gojdu.

Judecătoria Capitalei a analizat adresa Fundației și a cerut, prin adresa Nr. 20.490/25 ianuarie 2000, completarea dosarului. În acest sens, Reprezentanța Fundației a încheiat, în 5 aprilie 2000, un contract de împuternicire cu avocatul dr. Szilágyi Ferenc, din Budapesta. Se avea în vedere și ideea colaborării cu o firmă de consultanță juridică internațională, precum și apelarea la anumite organisme internaționale.

Prin urmare, Fundația actualmente, încearcă să acționeze pe două planuri: politic și juridic.

Tratative româno-maghiare

La nivel politic, din septembrie 1998 Fundația Gojdu figurează, conform declarațiilor de presă, printre subiectele dezbătute în întâlnirile româno-maghiare la nivelul ministerelor externe și a primilor miniștri din cele două țări. Astfel, partea română, prin reprezentanții ei, a comunicat părții maghiare că nu va da curs pretențiilor de restituire formulate de bisericile tradiționale maghiare din Transilvania pînă cînd problema retrocedării averii Fundației Gojdu nu va fi rezolvată de guvernul maghiar.

În general, pe parcursul întâlnirilor, partea maghiară a invocat tratatul din 1953 dintre Ungaria și România, prin care cele două țări renunță reciproc la orice revendicare.

România, în schimb, susține că revendicările Fundației Gojdu se bazează pe tratate și convenții internaționale, care nu au făcut obiectul „tratatului” din 1953. Nu poate accepta că acordul financiar din 1953 ar fi fost valabil și pentru averile private. Din acest motiv nu dorește altceva, decît aplicarea acordului semnat de cele două țări în anul 1937 și, apoi, ratificat de cele două parlamente, acord care, după părerea părții maghiare, datorită stării de război din 1944 dintre Ungaria și România, și-a pierdut valabilitatea și ar fi trebuit renegociat după al doilea război mondial.

Ungaria adoptă următoarea poziție:

- Pretențiile României privind averea Fundației Gojdu nu a fost luată în considerare de Tratatul de pace încheiat la Paris, în 1947.

- Problema a fost reglementată în 1953, cînd ambele țări au renunțat la orice pretenție de despăgubire.

- Modificarea actului încheiat în 1953 este posibil numai cu acordul ambelor părți.

- Tratatul de bază, semnat de 1996 de ambele țări, nu dă nici o indicație în privința averii Fundației Gojdu, ci doar menționează că părțile apără și păstrează monumentele și locurile sfinte ale minorităților.

- Dacă partea română susține că cererea sa este valabilă în pofida unor convenții internaționale valabile, trebuie să aibă în vedere că și partea maghiară își rezervă dreptul ca, tot pe baza unor convenții internaționale, să ceară restabilirea dreptului patrimonial asupra unor bunuri ce au fost în proprietatea maghiarilor din România.

Ministerul de Externe Român a purtat o serie de negocieri cu partea maghiară, pentru a reglementa statutul Fundației și al averii ei. Pînă în prezent, situația a rămas neclară.

Schimbul de documente diplomatice, consultările și negocierile bilaterale, derulate în perioada 1998-2002, vizînd clarificarea statutului juridic al bunurilor Fundației Gojdu – în special al imobilelor cunoscute sub numele de Curțile Gojdu din Budapesta – atestă divergența de opinii a părților română și maghiară cu privire la interpretarea Acordului din 1937 privind soluționarea definitivă a problemei bunurilor Fundației Gojdu, respectiv a Convenției din 1953, prin care părțile au renunțat, în situații expres prevăzute, la pretenții reciproce. Partea

română consideră că Acordul din 1937 reprezintă temeiul legal pe baza căruia se poate realiza restituirea Fundației Gojdu, în timp ce partea maghiară consideră că prevederile acestuia au fost invalidate de Convenția din 1953. În această situație, în care pozițiile, din punct de vedere juridic, sînt ireconciliabile, Guvernul României a continuat activ demersurile diplomatice la nivel înalt pentru restituirea bunurilor Fundației Gojdu.

Corespondența diplomatică a părților română și maghiară din anul 2002 privind problematica restituirii bunurilor Fundației Gojdu a continuat asiduu, reiterînd și detaliind argumentația juridică a celor două părți.

La data de 28 noiembrie 2002, la Budapesta, în conformitate cu înțelegerea primilor-miniștri român și maghiar de la Bratislava au avut loc discuții la nivel de director general din Ministerele Afacerilor Externe, însoțiți de delegații de experți, la care au participat și reprezentanți ai Fundației Gojdu, cu privire la problematica juridică a restituirii bunurilor Fundației Emanuil Gojdu, aflate pe teritoriul Republicii Ungare.

Părțile au constatat, cu acel prilej, că, în continuare, persistă divergențe în ceea ce privește abordarea din punct de vedere juridic a problematicii restituirii bunurilor Fundației Gojdu. S-a convenit continuarea dialogului bilateral, la nivel de experți, în urma analizării în detaliu de către cele două părți a argumentației laborioase trecută în revistă cu prilejul consultărilor. S-a convenit ca, în viitor, întregul proces referitor la restituirea bunurilor Fundației să fie plasat sub egida personalității emblematice a lui Emanuil Gojdu a cărui moștenire reprezintă pentru generațiile viitoare, valoarea de simbol a unei punți de legătură între spiritualitatea română și spiritualitatea maghiară. Problematica a fost abordată, ulterior, la nivel politic înalt, din perspectiva parteneriatului strategic româno-maghiar, lansat prin semnarea Declarației Comune privind Parteneriatul Strategic și Cooperarea Româno–Ungară, parteneriat ilustrat plastic de imaginea popoarelor gemene român și maghiar, invocată acum două secole de omul politic Emanuil Gojdu. Prim-miniștrii au discutat proiecte comune legate de Fundația Gojdu – în special înființarea unei burse comune Emanuil Gojdu și au declarat public voința celor două părți de a identifica o strategie comună privind problematica Fundației Gojdu și au mandatat miniștrii Afacerilor Externe ai celor două țări să elaboreze proiectul de Strategie comună.

Partea română a elaborat un proiect de strategie comună care a fost înaintat părții maghiare, cu prilejul întâlnirii miniștrilor Afacerilor Externe român și maghiar, din data de 11 decembrie 2002. Cu această ocazie, partea maghiară a emis un punct de vedere preliminar cu privire la proiectele propuse de partea română, acceptînd, de principiu, ideea înființării unui Institut al parteneriatului strategic româno-ungar și a unei burse comune „Emanuil Gojdu”, urmînd ca, pentru celelalte elemente ale Strategiei comune, propuse de partea română, să se pronunțe ulterior.

Un pas foarte important în direcția concretizării acestui obiectiv și conexării definitive a Fundației de Curțile Gojdu l-a reprezentat inaugurarea, la

24 aprilie 2004, de către Mircea Geoană, ministrul afacerilor externe, și Hiller István, ministrul ungar al culturii, la intrarea în Curțile Gojdu din Budapesta, a unei plăci comemorative, inscripționată trilingv (română, maghiară, engleză) cu un text care face referire explicită la simbolistica pe care o au Curțile Gojdu, ce păstrează memoria marelui mecenat, precum și la intenția celor două guverne de a înființa o Fundație comună care să asigure continuitatea crezului lui Emanuil Gojdu.

Ritmul și eficacitatea discuțiilor bilaterale în jurul acestei moșteniri românești, în ultima vreme s-a încetinat, putem fi martorii unor târăgănări diplomatice.

Soarta clădirilor Gojdu

Imobilul din centrul Budapestei a fost ridicat cu o sută de ani în urmă de către Fundația Gojdu. Venitul provenit din chiria acestor clădiri a constituit baza financiară pentru acordarea câtorva mii de burse unor tineri de religie greco-orientală din Ungaria și Ardeal, așa cum orînduise în testamentul său Emanuil Gojdu.

În casele Fundației Gojdu majoritatea chiriașilor locuințelor, atelierelor și magazinelor erau evrei. Din aceasta cauză, regimul hortyst a însemnat porțile cu "steaua galbenă". Asupra imobilelor Gojdu s-au abătut apoi rînd pe rînd bombardamentele, luptele de stradă pentru ocuparea Budapestei, din perioada 25 decembrie 1944 - 18 ianuarie 1945. În 18 februarie 1946, o teribilă furtună a deteriorat grav clădirile. Datorită stării imobilelor, tot în 1946, ministrul de Culte și învățămînt public a aprobat, în scopul reparării provizorii, eliberarea unor sume de bani din fondul blocat în bănci încă din 1927.

După 1948, în casele Fundației Gojdu și-au avut sediul provizoriu două instituții: Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria și Căminul Studentesc "Nicolae Bălcescu". În 1952, regimul comunist maghiar naționalizează atît clădirile fundației, cît și sumele de bani depuse la bănci, diverse acțiuni, titluri de împrumuturi publice și alte obiecte.

În Curtea Gojdu din anul 1900 se află și Capela Bisericii Ortodoxe Române. După căderea sistemului comunist din Ungaria (1989), prin legea XXIII/1991 despre retrocedarea anumitor bunuri bisericești, în anul 1993, Vicariatul Ortodox Român din Ungaria a obținut dreptul la 2000 de metri pătrați din clădirile fostei Fundații, care au fost folosite în mod direct pentru scopuri bisericești. Astfel, clădirea din strada Holló nr. 8 a intrat în proprietatea Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, pe lîngă care Biserica a primit și o sumă de 43 de milioane forinți, pentru acel spațiu din cei 2000 de metri pătrați de care Vicariatul nu a avut nevoie. Restul clădirilor din Curtea Gojdu a intrat în proprietatea Primăriei sectorului VII din Budapesta. La scurt timp după actul retrocedării s-au pornit tratative între Biserică și Primăria sectorului VII despre un eventual schimb de imobile. Planul de sistematizare a sectorului, și mai ales a

zonei în care se află clădirea reprimată, a prevăzut – datorită construirii Aleii Madách – demolarea clădirii din strada Holló. Primăria a oferit Bisericii în schimb patru clădiri, prima sau a doua casă din strada Király nr. 13, sau două clădiri din strada Holló (nr. 4 sau nr. 15). Pentru Biserică oricare din aceste patru clădiri ar fi fost acceptabilă; din păcate, Primăria sectorului, mai târziu a renunțat la aceste soluții, oferind alte clădiri din zonă, nepotrivite însă, pentru Biserică.

În vara anului 1998, problema clădirilor Pasajului Gojdu a apărut și pe scena politicii externe. Comisia pentru relații externe a Senatului Parlamentului României, în cadrul unei ședințe extraordinare a declarat că retrocedarea clădirilor din Budapesta ale Fundației Gojdu reprezintă interes național și că această problemă să apară pe ordinea de zi a delegațiilor guvernamentale și parlamentare care vor vizita Ungaria.

Un alt aspect al acestei situații este poziția Primăriei sectorului VII din Budapesta. În anul 1990 clădirile Gojdu, care sînt în stare avansată de deteriorare, au devenit proprietate publică a Primăriei sectorului șapte al Budapestei. Aceasta vinde curtea Gojdu la licitație unei firme israeline Hatsiba Ltd., care se angajează să facă un luxos spațiu comercial și cultural, asemănător cu celebrul Covent Garden din Londra.

În 1999 Fundația Gojdu de la Sibiu solicită primăriei să anuleze contractul, pînă la definitivarea chestiunii Gojdu.

Primăria, după ce procesul de retrocedare a clădirilor Gojdu s-a încheiat în anul 1993, a propus un plan de sistematizare, dorind să transforme Pasajul Gojdu într-un centru comercial și cultural. Reluînd ideea născută în anii 1910 a Aleii Madách.

În etapa următoare se propunea renovarea clădirilor Gojdu, transformîndu-se într-un centru cultural și comercial, cu locuințe de lux, birouri, magazine și restaurante. Clădirile au fost puse la mai multe licitații, iar dintre investitorii care s-au prezentat la ele, la sfîrșitul anului 1999, a fost aleasă o firmă mixtă cipriotă-maghiară (Magyar Ingatlan Kft.). Investitorul intenționează să renoveze Curtea Gojdu și să construiască aici galerii, locuințe de lux, magazine, restaurante și chiar o sală de fitness.

În perioada cînd s-au pregătit licitațiile, Primăria a aflat despre pretențiile românești de a opri licitația pînă la rezolvarea definitivă a eventualei retrocedări.

Deși, după 1990, retrocedarea bunurilor Fundației Gojdu a figurat pe agenda politică româno-ungară, pozițiile celor două părți nu au reușit însă se armonizeze.

Curtea Gojdu din Budapesta a trecut, în 2004, în proprietate nouă. În unitatea arhitectonică din cartierul evreiesc al Capitalei, firma Autóker Holding SRL va amenaja 120 de locuințe de lux și 24 de magazine mici.

Holdîngul își propune renovarea complexă cu un rezultat final, care va coincide sută la sută cu înfățișarea originală a clădirilor. Planul inițial, vizînd realizarea Aleii Madách, a suferit unele modificări. În primul rînd s-a renunțat la denumire. Însă se pare că modelul rămîne și pe mai departe cartierul de

agrement Covent Garden din Londra. Vor funcționa aici galerii, cofetării, vinoteci și restaurante de calitate, respectiv se vor amenaja așa numitele "spații de comunitate". Complexul Gojdu aflat între str. Király nr. 13 și str. Dob nr. 16 va fi dotat și cu pivnițe, construite ulterior, ca acolo și la parter să se deschidă cele peste 20 de unități comerciale. Conform planurilor, lucrările din Curtea Gojdu se vor finisa în toamna anului 2006.

Capela românească de pe str. Holló va funcționa, în sfârșit, într-un cadru decent, dar rămîne de văzut dacă renovarea clădirii în care se află - din fonduri de stat din România și Ungaria - va putea ține pas cu lucrările generale ale complexului. Ea cîndva era o parte organică a peisajului visat de Gojdu, iar astăzi este o insulă, o fărîmă ce le-a rămas românilor din Ungaria din imensa avere.

Monumentul Gojdu

Monumentul funerar de la locul de veci al lui Emanuil Gojdu din cimitirul Kerepesi din Budapesta, a fost dus, în 1996, la Oradea, pentru a fi restaurat. Între timp s-a renunțat la eventualele reparații și recondiționări ale monumentului, urmînd ca organele în drept să procedeze la „punerea în operă“ a unui alt monument care să vegheze odihna celui ce și-a închinat viața propășirii românilor și românității. Drept urmare, în martie 2002, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Bihor și-a fixat drept program prioritar finalizarea monumentului gojdian. S-a fixat un termen în acest sens, mai precis, luna februarie 2003, cînd se încheia anul sărbătoririi bicentenarului nașterii lui Gojdu.

În toamna anului 2002 doar coloanele monumentului au fost terminate. S-au strecurat încă doi ani, și lucrările au fost făcute de un grup de muncitori de la SC UAMPT Oradea, proiectul fiind făcut de arhitectul *Mircea Lungu*.

După nouă ani de căutări și tatonări, monumentul lui Emanuil Gojdu s-a refăcut cu ajutorul financiar al guvernului român. A fost sfințit în 27 februarie 2005, în Cimitirul Kerepesi din Budapesta, în cadrul ceremoniilor de comemorare a 135 de ani de la moartea marelui mecenat român.

Cupola impresionantă, susținută de 12 coloane, acoperă din nou, după nouă ani de lucrări, mormîntul celui care a crezut cu tărie în progresul țării sale prin cultură și educație.

După sfințirea monumentului funerar, a urmat dezvelirea plăcii de marcă a renovării edificiului de către firma UAMT Oradea, precum și depunerea unor coroane de flori pe mormîntul familiei Emanuil Gojdu, pe care scrie "Monumentum sibi posuit aere perennius" ("Și-a clădit un monument mai trainic decât bronzul"). Monumentul Gojdu este cuprins și în lista celor 18 monumente de importanță națională ungară ocrotite de lege din vestitul cimitir național ungar Kerepesi.

Fundația Publică Româno-Maghiară Gojdu

În cadrul proiectului de strategie comună înaintat de partea română în toamna anului 2002, s-a propus ca Statul Român, Statul Maghiar și Fundația Gojdu să fie asociați la Fundație, proiectul fiind remis părții maghiare cu credința că Fundația Gojdu ar putea deveni un motor al reconcilierii româno-maghiare.

Proiectul de strategie comună propune:

- Înființarea, la Budapesta, a unei filiale a Fundației Emanuil Gojdu.
- Crearea unui Institut de Parteneriat Strategic între România și Ungaria, cu dublă personalitate juridică, finanțat de cele două guverne.
- Crearea unei burse comune „Emanuil Gojdu”.
- Reluarea activității filantropice a Fundației Gojdu, pentru obiective culturale și educative.
- Înființarea unei școli (liceu), cu predare în limbile română și maghiară.
- Înființarea unui muzeu memorial Emanuil Gojdu.
- Înființarea Centrului Cultural al Românilor din Ungaria.
- Înființarea unei biblioteci româno-ungare, instituții care ar urma să fie găzduite în Curțile Gojdu.

În acest context, guvernul maghiar a adoptat hotărârea guvernamentală nr. 2187/2003. (VIII.15), exprimându-și acordul cu întemeierea unei fundații publice, ca instituție păstrătoare a patrimoniului cultural european și a spiritului lui Emanuil Gojdu. Guvernul maghiar împuternicește ministrul de externe să facă propuneri guvernului României pentru întemeierea „Fundației Publice Maghiaro–Române Gojdu”, precum să poarte tratative cu Bucureștiul, ca – în caz de acord al acestuia – să stabilească normele juridice privitoare la sarcinile de utilitate publică ale fundației gestionate în comun de cele două părți, la bugetul de funcționare și la distribuirea cheltuielilor. Aceeași hotărâre guvernamentală însărcinează Ministerul de Externe și ministrul cancelariei primului ministru, ca în caz de succes al tratativelor, să înainteze spre guvern o moțiune prin care să fie stabilite documentele de întemeiere, averea de constituire și bugetul anual al Fundației.

În anii 2004 și 2005 în bugetul țării s-au alocat sume concrete pentru acest scop, dar s-au și tăiat acestea, fiindcă pînă în cazul de față nu s-au făcut demersuri concrete. Nu știm, ca guvernul român să fi adus astfel de hotărâre guvernamentală.

În 24 aprilie 2004, ministrul de externe Mircea Geoană a inaugurat, împreună cu ministrul ungar al culturii, Hiller István, o placă de bronz la intrarea în Curțile Gojdu din str. Király nr. 13. din Budapesta, în memoria avocatului și omului politic român Emanuil Gojdu. Placa comemorativă este inscripționată în limbile română, maghiară și engleză cu textul: „Curțile Gojdu păstrează amintirea marelui mecena al românilor din Ungaria și de pretutindeni. Guvernul

român și guvernul ungar înființează o Fundație comună în spiritul lui Emanuil Gojdu (1802-1870) și al prieteniei dintre cele două popoare".

Ministrul ungar al culturii a afirmat, cu această ocazie, că spiritualitatea lui Emanuil Gojdu aparține ambelor națiuni – română și maghiară – de aceea, reprezentanții celor două guverne comemorează împreună memoria acestuia. Sînt puține simbolurile și personalitățile care arată mai mult cîte lucruri au în comun maghiarii și românii decît Emanuil Gojdu. Un român ortodox, cetățean loial al Ungariei, Emanuil Gojdu este probabil acel spirit renașcentist, care a prefigurat Europa secolului XXI, o Europă unită în care popoarele noastre se reîntîlnesc – a subliniat în cuvîntarea sa ministrul Mircea Geoană. Ambele părți au evidențiat necesitatea unui nou început, un început european, în relațiile româno-maghiare.

Placa amplasată de guvernul român și maghiar, e a doua placă instalată în memoria și cinstea mecenatului Emanuil Gojdu. Din inițiativa *Societății Culturale a Românilor din Budapesta*, la data de 26 octombrie 2002, a avut loc dezvelirea plăcii memoriale Emanuil Gojdu pe fațada Capelei Ortodoxe Române, din capitala Ungariei, pe strada Holló nr. 8, în partea stîngă a ușii de la intrare.

În toamna anului 2005, încă nu se știe cînd își va începe funcționarea Fundația Publică Româno-Maghiară Gojdu.

Concluzii

Moștenirea lui Emanuil Gojdu în ultimii zece ani a ajuns în atenția presei și diplomației române – maghiare. Acest subiect e abordat în planuri paralele și simultane: cultural, diplomatic, științific, editorial și eclesial. În anul 2002, la bicentenarul nașterii sale, Emanuil Gojdu a fost reabilitat, a fost redat memoriei române și maghiare, mai aproape de adevărul de pînă acum. Avem toată speranța, că nu numai la cifre rotunde, nu numai prin campanii se va menține memoria lui Gojdu în mentalul generațiilor viitoare.

Întrebarea noastră este, care sînt responsabilitățile actuale față de testamentul din 1869 al lui Emanuil Gojdu, ale cui sînt aceste responsabilități? Evident ale românilor, dar și ale ungarilor, fiind vorba de autoritățile care au blocat această Fundație Gojdu. Moștenirea lui Gojdu e un subiect chinuitor, care a fost prea mult ținut în sertar și nu a fost adus la cunoștința românilor și ungarilor. Și în zilele noastre este blocat progresul înspre rezolvarea acestei probleme extrem de complexă și delicată. Astfel, rezolvarea problemei fostelor clădiri ale Fundației Gojdu rămîne sub semnul întrebării.

În acest moment, din moștenirea lui Gojdu este accesibilă doar entitatea morală și intelectuală, fiind de cea mai mare actualitate. Rămîne ca entitatea filantropică a moștenirii sale, în speță constituirea comună a Fundației Gojdu, să se rezolve în cel mai scurt timp, ca tinerii studenți să fie beneficiarii acesteia,

aşa cum a conceput-o inițial mecenatul român, la care se referă foarte multă lume, numai voința lui nu este respectată.

Gozsdu öröksége a román és magyar sajtó tükrében (1995-2005)

Gozsdu Manóról több mint fél évszázadon át nem nagyon beszéltek. Bizonyos román és magyar lexikonokban, enciklopédiákban még a neve sem szerepel. Halálának századik évfordulóján, 1970-ben, szülővárosában, Nagyváradon jelent meg róla néhány cikk a román sajtóban, ill. a tiszteletére rendezett konferencián elhangzott előadások anyaga jelent meg egy rövid kötetben.

1995-ben, a Budapesti Románok Kulturális Társasága kiadványaként jelentettük meg kétnyelvű kötetemet *A Gozdsdu Alapítvány története (1870-1918)* címmel. Gozdsdu Manó neve és öröksége főleg azóta került a román és magyar érdeklődés előterébe. Az elmúlt évtizedben, úgy a magyarországi, mint a romániai magyar és román nyelvű sajtóban igen sok írás jelent meg az igen szövevényes Gozdsdu ügyel kapcsolatban. Eléggé eklektikus képet kapunk ezekből az írásokból, hisz különböző stílusban íródtak, a sajtótermékek különböző orientáltságának köszönhetően.

Születésének 200. évfordulójához kapcsolódóan, 2002-2003-ban Romániában négy kutató (*Cornel Sigmirean, Aurel Pavel, Constantin Mălinaş és Pavel Cherescu*) jelentetett meg kötetet róla és alapítványának történetéről. Gozdsdu születésének bicentenáriumán, 2002-ben, a Budapesti Románok Kulturális Társasága Gozdsdu életéről és tevékenységéről szóló kiadványt publikált és egy kétnyelvű emléktáblát állíttatott fel a Holló utcai Román Ortodox Parókia falán.

Az erdélyi és magyarországi román történelem és kultúra nagy egyéniségének születésének évfordulója akár jelképes értelmet is hordozhat. Az a példa és az a szellemiség, amelyet Gozdsdu egyénisége és életműve kínál számunkra, mindenképpen jól használható lelki iránytű lehet a románságnak. Életművének gerincét a magyar és a román nép közötti jó kapcsolat kiépítésének szentelte, mindkét nemzet igazi hazafiként tartotta őt számon. Gozdsdu egyszerre kötelezte magát a nemzeti kultúra és az európai művelődés nagy hagyományainak és eszményeinek.

Ki volt Gozdsdu Manó?

A magyarországi románság nagy mecénása, Gozdsdu Manó macedoromán családból származik. Apai ágon gyökerei Macedóniáig nyúlnak vissza. A Gozdsdu család ugyanis 1769-ben a török veszedelem elől menekült el a mai Albánia területén található Moskopolis városába. Útja először Lengyelországba vezetett, de egy jó évtized múlva Magyarországon telepedett le több görög és macedoromán kereskedőcsaládhoz hasonlóan. A Gozsduk Miskolcon találtak otthonra, ahonnan a család egyik ága Nagyváradra költözött. E családból származik egyébként az elmagyarosodott író, hírlapíró Gozdsdu Elek is.

Gozsdu Manó 1802 február 2-án született Nagyváradon. Jogi tanulmányokat végzett szülővárosában, Pozsonyban és Pesten. 1824-ben ügyvédi oklevelet szerzett. Három évig *Vitkovics Mihály* pesti ügyvéd és magyar-szerb költő irodájában dolgozott. *Kazinczy Ferenc*, *Virág Benedek*, *Berzsenyi Dániel*, *Fáy András*, a *Kisfaludyak* gyakran megfordultak Vitkovics házában, így Gozsdunak általuk, barátságuk révén lehetősége nyílt megismerkedni a magyar irodalommal. Ő maga is publikált néhány magyar verset a *Szépliteraturai Ajándék*-ban (1826). Ugyanakkor látogatta a Atanasie Grabovsky házában működő román irodalmi szalont is, ahol állandó vendég volt *Dimitrie Țichindeal*, *Teodor Aaron*, *Damaschin Bojincă*, *Moise Nicoară*, *Ioan Teodorovici* és mások.

Három évi gyakornoklás után Gozsdu önálló ügyvédi irodát nyitott. Ő volt az első ügyvéd, aki 1826-ban - az addigi latin helyett - magyar nyelvű keresetlevelet adott be a pesti és budai tanácsokhoz. Figyelemre méltó volt ez a tett, hiszen az ikervárosokban évszázadok óta a latin volt a törvénykezési nyelv, s ez a lépés annál is inkább különleges volt, mivel Gozsdu románként vallotta magát. A korabeli újság úgy könyvelte el a lépést, hogy hazánk fővárosában ez a román származású ügyvéd a magyarosodás fejlődését segítette elő a szenátorok és ügyvédkollégák nagy csodálkozására. Ő azonban nem elégedett meg ennyivel: a pesti görög-román egyház németül vezetett jegyzőkönyveinek magyar nyelvű szerkesztése is az ő nevéhez fűződik. A görögök addig nem ismerték el a román, a románok pedig a görög nyelv elsőségét, s ezért írták németül az okmányaikat. Az 1836-ban már előkelő ügyvédként és befolyásos személyiségként számon tartott Gozsdu Manó erős pártot alapított a német nyelv „leváltására”. Kezdeményezése sikerrel járt.

Rövid idő elteltével Gozsdu lett az egyik legkeresettebb ügyvéd Pesten. Védőbeszédeit hazai és külföldi szaklapok is közölték, és ezek beépültek a pozsonyi és pesti jogi egyetem tananyagába. Vállalkozó szellem lévén, Gozsdu hamarosan jelentős bankbetétek felett rendelkezett, különböző ingatlanokat, részvényeket vásárolt Pesten. 1832-ben 30.000 forintért megvásárolta Wilhelm Sebastian házát a Király utcában, majd a körülötte levő telkeket is megvette. 1854-ben parcellázta ezeket, és egy sor üzletet épített a háza körül. Ez a rész a mai napig is a *Gozsdu-udvar* nevet viseli. A későbbiekben is ingatlanokba fekteti egyre növekvő vagyonát..

Gozsdu elég korán pártfogolta a román irodalmat, pénzzel támogatta a Budai Egyetemi Nyomda román nyelvű műveit. A pesti macedoromán iskola tanítója, *Ștefan P. Neagoe*, által kiadott *Calendarul Românesc* és a *Zaharie Carcalechi* szerkesztette *Biblioteca Românească*-t nemcsak pénzelte, hanem írt is ezekben a periodikákban.

Az 1848-as események során Gozsdu Manó a politikai életben is debütált. Ez év május 21-én házában gyűltek össze a románok, ahol két jelentős dokumentumot, memorandumot is elfogadtak. A gyűlés bizalmat szavazott a Batthyány-kormánynak. 1849 novemberében, az akkori kormány – mint született

románnak – felajánlotta a Bihar megyei császári biztosi tisztséget, ő azonban nem érezte magát erre alkalmasnak, és ügyesen kitért a „megtiszteltetés” elől.

Az októberi diploma közzététele után, 1860-ban, Gozsdut Krassó vármegye főispánjává nevezték ki, s a főrendiház jegyzőjévé választották. A felirati vitában kitűnő beszédet tartott. Nem sokáig maradt azonban főispán. Az 1861-iki országgyűlés feloszlata után ugyanis Magyarország kancellárja az összes főispánt megkérdezte hajlandók-e végrehajtani az intézkedéseit. Gozsdu azt válaszolta neki, hogy: „... ha egy alkotmányos főispán egy nem alkotmányos kormány abszolutisztikus intézkedéseit hajtja végre, az nem tekinthető alkotmányos főispánnak és mintsem, hogy ilyennek tekintessem, inkább lemondok.”

Az országgyűlés feloszlata után rövid időre visszavonult a politikától, és leginkább a jogász pályának szentelte életét. A gazdaság egyes szféráiban már otthonosan mozgott. Elnöke lett a *Pesti biztosítótársaságnak* és a *Concordia* gőzmalom társaságnak.

1865-ben a Bihar vármegyei Tenke választókerületében országgyűlési képviselőnek választották. Ezen időszakban érlelődött meg benne az elhatározás, hogy vagyonának egy részét román kulturális célokra örökíti. Ezt látszik igazolni az a körülmény, hogy a választóknak arra a kiáltásra, hogy: „Éljen Gozsdu!”, azzal felelt, hogy „Gozsdu csak addig éljen, amíg a román népért él.” Az országgyűlésben régi barátja, Deák Ferenc politikájának híve volt. Politikusként Gozsdu a románok és magyarok békés együttműködéséért küzdött. Gozsdu nagyon jó szónok volt, beszédei megjelentek az *Országgyűlési Napló*-ban.

1869-ben Gozsdut a legfőbb ítélőszék bírójává nevezték ki. Betegsége miatt csak pár hónapig maradt ebben az állásban, 1870 február 3-án elhunyt. A Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra.

1869. november 4-én megalkotott végrendeletében vagyona jelentős részéből létrehozta a saját nevét viselő magánalapítványt *Fundațiunea lui Gojdu* néven, amely ösztöndíjakkal segítette a magyarországi és az erdélyi görögkeleti vallású diákokat.

A Gozsdu Alapítvány története 1952-ig

Az alapítvány 1870. április 23-án kezdte meg működését Budapesten, az Erdélyi Ortodox Nemzeti Kongresszus (a későbbi erdélyi ortodox mitropólia) védnöksége alatt, majd székhelyét az első világháború után Nagyszebenbe tette át. Az alapítvány célja a történelmi Magyarország területén élő ortodox román ifjak taníttatásának és nevelésének segítése volt. 1918-ig mintegy ötezer erdélyi és magyarországi román ortodox diáknak nyújtott támogatást, ösztöndíj formájában.

Az alapítvány kuratóriuma a mindenkori nagyszebeni román ortodox érsek, az összes erdélyi és magyarországi román görögkeleti püspökök, valamint három ortodox vallású világi férfiből áll. Az alapítvány anyagilag támogatta az

arra rászoruló ortodox román ifjakat tanulmányaik folytatásában. A román politikai és kulturális elit számos tagja, mint például Valeriu Braniște, Octavian Goga, Constantin Daicoviciu, Traian Vuia, Victor Babeș, Petru Groza, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir az alapítványnak köszönhette, hogy el tudta végezni az egyetemet. Az alapítvány vagyont a nagyszebeni érsek pénztára kezelte 1882-től, még hozzá nem is rosszul, hiszen a kétszázezer korona értékű alaptőke 1918-re meg 42-szereződött, vagyis több mint tíz millió koronára rúgott. Az első világháború kezdetén azután az alapítványt hadikölcsön fizetésére kötelezték, amit persze soha nem kapott vissza.

A Gozsdu Alapítvány volt az egyik legnagyobb magánalapítvány az Osztrák-Magyar Monarchiában. Ezen alapítvány támogatásával a XIX. század második felében létrejöhetett egy izmosodó és erősödő román értelmiség. A hazai románság történetében az értelmiségi réteg éppen a kiegyezés korszakában kezdi politikai szerepét. Addig ez a réteg szinte kizárólag papokból és tanítókból állott. A Gozsdu Alapítványnak köszönhetően, a XIX. század második felében a román ajkú szabadfoglalkozásúak száma évről évre nő, különösen az ügyvédeké, az orvosoké, a bankároké és a gazdasági szakembereké. Az alapítvány közel ötven éves működése során nagyon fontos hatással volt az erdélyi és magyarországi román kultúra fejlődésére.

1918 után alapvetően új helyzet állt elő, ugyanis az alapítvány vagyona Magyarországon maradt, a kuratórium azonban Nagyszebenben székel, míg az alapítvány Gondnoki Hivatala Budapesten a Holló u. 8. sz. alatt működött. Az első világháborút záró trianoni békeszerződés 249. cikkének 6. pontja értelmében Magyarország köteles rendezni a Gozsdu Alapítvány sorsát. Az alapítványi javakat fel kellett osztani Románia (90%), Jugoszlávia, Csehszlovákia (6%) és Magyarország (4%) között.

A húszas évek elején meginduló tárgyalások hamar elakadtak, mivel a magyar kormánynak kezdettől fogva az volt az álláspontja, hogy rekompenzációs alapon kell rendezni az alapítvány ügyét. A végleges megállapodásig 1924-ben ideiglenes egyezséget kötött a két fél, amely szerint az alapítványi képviselő szabadon rendelkezhet a vagyon felett. Ez akkor nagy értékű budapesti bérházakból, a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál letétben lévő értékpapírokból, valamint román területen egy nagyváradi házból és a nagyszebeni görögkeleti érsekség által kezelt értékpapírokból állt.

Egy éven belül a Gozsdu Alapítvány végleges rendezése céljából a román kormány köteles volt összehívni Nagyszebenbe közös tárgyalásra Magyarország, Jugoszlávia és Csehszlovákia képviselőit és szakértőit. Többszöri kísérletek ellenére a tárgyalást nem sikerült tető alá hozni.

A román kormány 1925-ben újra összehívta az érdekelteket – Csehszlovákiát és Jugoszláviát együtt a vagyon hat százaléka illetve –, de a magyar kormány halasztást kért. A későbbi tárgyalásokon pedig azt szerették volna elérni, hogy az ingó vagyon kiadassék Romániának, ám az ingatlanok a

területi elv alapján Magyarországot illessék. 1927-ben a magyar kormány zároltatta a Gozsdu Alapítvány összes számláját, így a kuratórium már nem rendelkezhetett felettük.

A következő találkozót Párizsban rendezték meg 1930-ban, de csupán a tárgyalások felgyorsításában tudtak megegyezni a felek. Egy újabb megállapodást írt alá a román és magyar kormány, mely szerint gyorsítják a tárgyalási folyamatot, és rövid időn belül törekednek az ügy végleges rendezésére. Ha ez nem történne meg hat hónapon belül, akkor úgy Romániának, mint Magyarországnak jogában áll a hágai Nemzetközi Bírósághoz fordulnia jogorvoslatért. A magyar delegáció a halogató taktikát választotta, de arra nagyon ügyelt, hogy a kérdés ne kerülhessen a hágai Nemzetközi Bíróság elé, mivel tudatában volt annak, hogy jogi érvei gyöngék.

A két tárgyalódelegáció diplomáciai manőverezésbe kezd. A román kormány 1934-ben új ajánlatot tesz a Gozsdu Alapítvány kérdésének megoldására. A román tárgyalóbizottság elnöke, *Ioan Lapedatu* tudomására hozza a magyar félnek, hogy a román kormány elfogad egy minimális rekompenzációt, így a Vöröskereszt kolozsvári ingatlanait (szanatóriumot), a nagyszabeny Terézia Árvaházat és a háromszéki (Sepsiszentgyörgyi) tanalapot hajlandó átengedni a Gozsdu Alapítvány budapesti ingatlanai ellenében. A magyar kormány az ajánlatot elfogadta.

Sok huzavona és 17 évi tárgyalássorozat után 1937. október 27-én Bukarestben létrejött a végleges megegyezés Magyarország és Románia között. Az okirat értelmében „Magyarország a hatálybalépéstől számított 30 nap alatt átadja Romániának a Gozsdu Alapítvány Magyarország területén lévő egész vagyonát, az arra vonatkozó összes jogokkal és kötelezettségekkel (...) Románia megfelelő összegű pengőt fog átadni abból a célból, hogy egy új alapítvány létesíttessék, amely a Magyarországi görögkeleti románok ösztöndíj alapítványa nevet fogja viselni”. A megállapodást a román parlament 1938-ban, a magyar 1940-ben ratifikálta. Véglegesen azonban mégsem rendeződött az alapítvány ügye, hiszen a második bécsi döntést értelmében bizonyos erdélyi területek ismét Magyarországhoz kerültek. A három fővárosi ingatlan megállapodáskori értéke egyébként több mint egymillió pengő volt, éves tiszta jövedelme pedig százezer pengőre rúgott.

A Románia és Magyarország között 1944. szeptember 6-án beálló hadiállapot következtében a minden korábban kötött kétoldalú megállapodás, tehát az 1937-es is, hatályát veszítette, vélekedik napjainkban is a magyar fél. A két állam közötti hadiállapotot az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződések szüntették meg (a magyar békeszerződés 8. cikkelye), amelyek 1947. szeptember 15-én léptek életbe. A párizsi béketárgyalások Románia Magyarországgal szembeni gazdasági követelései ügyében (beleértve a Gozsdu Alapítványt is) fordulatot hoztak két értelemben is. Először, Romániának a trianoni békeszerződés megerősítésére vonatkozó igényét az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió visszautasították. Románia mint volt ellenséges

állam igényeit egy másik volt ellenséges állammal szemben nem érvényesíthette.

Az alapítvány vagyoni helyzete a második világháború miatt jelentősen megromlott. Egyrészt a Gozsdu-udvar épületei komoly károkat szenvedtek a háború alatt, másrészt pedig az 1945-46-os hiperinfláció miatt a bankokban lévő készpénz, valamint a kötvények, részvények elértéktelenedtek (az alapítványnak ebből mintegy 600 ezer aranypengőnyi kára származott), a világháború után gyakorlatilag csupán a bérházakból folyt be valamennyi jövedelem.

A Gozsdu Alapítvány ügye 1947 és 1952 között összekapcsolódotta budapesti törvényszék által kétszer is (1942-ben, majd 1944-ben) újraindított, városrendezéshez kapcsolódó (a Madách-sétány terve) kisajátítási eljáráshoz. Mivel az 1937-es egyezmény nem került végrehajtásra, az alapítványt nem idegen jogi személyként, hanem magyar alapítványként kezelték. A budapesti román képviselő 1947. június 19-ei szóbeli jegyzékben kérte az épületek kisajátításával kapcsolatos bírósági döntés végrehajtásának elhalasztását. A végrehajtást a magyar igazságügyi hatóságok 1947. november 10-én felfüggesztették. Az a veszély, hogy a bérházak egy részét lebontják, ezzel elmúlt. 1948-tól két román intézmény is használta ideiglenesen a Gozsdu Alapítvány ingatlanait. A Király u. 13. IV. ép. III. em. 26. lakásba költözött be a Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége. 1949-ig a Gozsdu udvarban működött a „Nicolae Bălcescu” Román Kollégium.

1952-ben a Gozsdu Alapítvány ingatlanait és vagyonát államosították. *Toma Ungureanu*, a budapesti román lelkész, a házak gondnoka, 1952 március 12-én fellebbezett. A fellebbezésnek nem adtak helyet, így a Gozsdu Alapítvány összes javai a magyar állam tulajdonába kerültek.

A két ország 1953. július 7-én pénzügyi egyezményt kötött. Ebben mindkét fél lemondott a másikkal szemben korábban támasztott valamennyi követeléséről. Bár az egyezményben a Gozsdu-vagyon név szerint ugyan nem szerepel, a magyar álláspont szerint teljesen egyértelműnek látszott, hogy a románok akkor a Gozsdu-vagyonról is lemondtak.

Az 1953-as egyezményt a román fél nem kívánja tudomásul venni, s azt a magánalapítványokra és vagyonokra nem tekinti érvényesnek

Román-magyar tárgyalások

Az egykori Gozsdu Alapítvány vagyona évek óta vita tárgyát képezi. Hivatalosan első alkalommal ezt a kérdést *Radu Vasile* kormányfő 1999 februári magyarországi látogatása során vetette fel. Románia visszaköveteli a Gozsdu-vagyont, s annak részeként a Gozsdu-udvart. A magyar fél állítja, hogy a román követelésnek semmilyen jogalapja nincsen. Hosszú viták után a felek konkrét eredményre mindeddig nem jutottak.

A nagyszebeni Gozsdu Alapítvány – amely Gozsdu Manó magyarországi román jogász és politikus által a múlt században alapított alapítvány

jogutódjának nevezi magát – 1999 végén pert indított a budapesti VII. kerületi önkormányzat ellen. Ehhez a román állam logisztikai és pénzügyi támogatását kérte. A felperes azt szeretne elérni, hogy a bíróság nyilvánítsa törvénytelennek az alapítványi ingatlanok, köztük a Gozsdu-udvar 1952-es államosítását. Továbbá szeretne volna megakadályozni a Gozsdu Alapítvány javainak elidegenítését. Ez ügyben nemzetközi fórumokhoz is fordult.

A román fél azon az állásponton van, hogy a kérdést kölcsönösségi elven kell rendezni, s az erdélyi magyar közösségi javakért cserében, a románoknak is vissza kellene kapniuk az egykori alapítvány teljes vagyonát és ingatlanait. Éppen ezért követelték 1998-ban, hogy a budapesti VII. kerületi önkormányzat által öt épület esetében kiírt árverési pályázatot állítsák le, s a városrendezési tervek miatt feláldozandó két további épület lebontását akadályozzák meg.

A magyar fél az egyházi ingatlanokkal kapcsolatban azt mondja, hogy nem ad útmutatást az 1997-ben kihirdetett magyar–román alapszerződés, amelyben mindössze annyi szerepel, hogy a felek védelmezik, illetve megőrzik a nemzeti és vallási kisebbségek műemlékeit és emlékhelyeit.

A román-magyar kormányküldöttségek találkozóin a mai napig napirenden szerepel a Gozsdu Alapítvány ügye. A megbeszélések után rendszerint optimista nyilatkozatok hangzanak el, ám attól a véleménykülönbségek maradnak, nem, vagy alig közelednek egymáshoz az álláspontok.

Gozsdu-udvar sorsa

A Gozsdu-udvar a Budapest VII. kerületében, a Király utca 13. és a Dob utca 16. szám között található épületeket jelenti. A négy háromemeletes és három kétemeletes házból álló épületegyüttest 1902-ben építette a Gozsdu Alapítvány Czigler Győző tervei alapján. Itt működik, a Holló u. 8. szám alatti házban a Budapesti Román Ortodox Parókia.

A Gozsdu Alapítvány házainak kisajátítása a Madách-sétány megépítése miatt az 1930-as évektől kezdődően folyamatosan napirenden volt. Hol egyik, hol másik ingatlan került a kisajátítási listára. Az első konkrét kisajátítási ajánlatot 1942-ben kapta meg az alapítványi hivatal, ám ők, kevesellve a kétszázezer pengőt, nem fogadták el. Per lett belőle, ám a tárgyalásokat a tisztázatlan jogi helyzetre hivatkozva egészen addig halasztották, amíg az épületek 1944-ben a zsidó lakosság számára kijelölt sárga csillagos házzá nem váltak. A budapesti harcok alatt az épületekben nagy károk keletkeztek.

A háború után a hazai románság különféle kulturális, oktatási célokra akarta felhasználni a Gozsdu-udvart, ám a közoktatásügyi minisztérium sorra elutasította az erre vonatkozó kérelmeket. 1948-tól azután két román intézmény használta ideiglenesen az épületeket, amelyeket 1952-ben a többivel együtt államosítottak.

1990-ben a Gozsdu udvar ingatlanai a VII. kerületi önkormányzat tulajdonába kerültek. A Polgármesteri Hivatal az udvar hasznosítására 1997 novemberben írt ki pályázatot. Az 1952-ben állami, majd a rendszerváltás után önkormányzati tulajdonba került épületegyüttest az önkormányzat a pályázatnyertes Heftsiba izraeli céggel közös társaság révén tervezte felújítani és átalakítani.

A kormány 1993. december 2-án hozott határozatot arról, hogy az ortodox egyházat a Gozsdu-udvar részét képező Király utca 13. szám alatti ingatlanból 1043 négyzetméter után 43 millió forintnyi kártalanítás illeti meg. Az államosítás előtt ugyanis az épületből az egyház ennyi területet használt püspöki lakosztályként, tanácssteremként, kollégiumként, szolgálati lakásként és kultúrszövetségi célokra. Ezenkívül, a Magyarországi Román Ortodox Egyház tulajdonába került a Holló u. 8. alatti épület, amelyben több év óta felújítási munkák vannak a két kormány anyagi támogatásával.

1999-ben az Erzsébetvárosi önkormányzat újabb pályázatot írt ki az épületegyüttes felújítására, ugyanis eredménytelennek minősítette az addigi tendernyertessel folytatott tárgyalásokat. A pályázatot a Magyar Ingatlan Kft. nevű magyar-ciprusi cég nyerte. A hét épületből és hat udvarból álló Gozsdu-udvar a londoni Covent Garden mintájára akarta átalakítani a nyertes cég. A turisztikai, kulturális és szórakoztatóközpontban régiségpiac, cukrászdák, kávézók, különböző éttermek, lakások, illetve apartmanszálló, valamint egy mini-Magyarország múzeum is helyet kapott volna.

2000-ben a Gozsdu-udvar ideiglenes műemléki védelem alá került. A már majdnem teljesen lakatlan épületekről készült egy művészettörténeti tanulmány, amelyben felvetődött: Erzsébetváros jellegzetes színe, az 1901-1902 között épült Gozsdu-udvar műemléki védelemre érdemes.

Az Autóker Holding Rt. 2004-ben vásárolta meg a Gozsdu udvart a Magyar Ingatlan Kft-től. Megkapta az építési engedélyeket, és 2005. áprilisában megkezdte az épületcsoport műemléki felújítását. 2005. április 28-án volt a felújítási munkálatokat elindító ünnepélyes szalagátvágás és az ünnepélyes alapkövetétel. A felújítás során a Gozsdu udvarban 120 luxuslakás és közel 24 kereskedelmi és vendéglátó célú üzlethelyiség kerül kialakításra. A műemléki felújítás során a Gozsdu udvar épületeinek homlokzata korabeli formáját és színét kapja vissza. A tulajdonos azt ígérte, hogy a felújítás eredményeként, 2006. őszén a felújítás végén, a Gozsdu udvar visszanyeri eredeti építészeti jellegzetességeit és arculatát, a házban a kávézóknak, éttermeknek, vináriumoknak köszönhetően újra felvirágozik majd a társasági élet, míg az épület földszintjén egy Budapesten álló nyitott vásárlóutca valósul meg. Az évtizedes állami gondatlanság következtében ijesztően lerobbant passzázs, 2006 őszén kapja meg új formáját.

A Gozsdu síremlék

A rossz állapotban lévő Gozdsu síremléket 1996-ban vitték Nagyváradra restaurálni. A felújítással kilenc év alatt sikerült elkészülniük. A munkálatokat két nagyváradai fémipari cég, a Stim-In és az UAMT végezte. Előbbi az öntöttvas oszlopokat, utóbbi pedig a rézkupolát készítette el. A restaurációs munkálatokhoz szükséges 30 ezer eurót a román kormány biztosította, a munkálatokat egy nagyváradai szakember, *Mircea Lungu* felügyelte. 2005. február 27-én volt az avatóünnepség a Kerepesi temetőben.

Magyar-Román Gozdsu Közalapítvány

2003. április 11-én Bukarestben a magyar és a román Külügyminisztérium szakértői megbeszélést tartottak egy új Gozdsu Alapítvány létrehozásáról. 2002 november végén a budapesti kormányfői tárgyalásokon egyetértés született abban, hogy Gozdsu Manó – a románok és a magyarok számára egyaránt elfogadható – szellemi örökségét a magyar és a román kormányzat közösen őrizze meg és alapítványi formában tartsa fenn az eljövendő generációk számára. A decemberben lezajlott bukaresti külügyminiszteri tárgyalás alkalmával a román fél ismertette saját konkrét javaslatait. Ennek értelmében a Gozdsu udvarban román-magyar stratégiai partnerséget szolgáló Emanuil Gojdu európai intézetet, kétnyelvű általános és középiskolát, Gojdu emlékmúzeumot, a magyarországi románok központját és könyvtárát, valamint a Nagyszebenben létrehozott Gozdsu alapítvány magyarországi kirendeltsége, illetve egy kollégium kap helyet, ahol a Magyarországon tanuló román diákok kapnak helyet. A tervekben szerepel az is, hogy a Gozdsu alapítvány magyarországi kirendeltsége ösztöndíjakat folyósít a kultúraközi kapcsolatok fejlesztése érdekében. Ezzel szemben a magyar fél egy budai ingatlant ajánlott fel székhelynek.

A magyar szakértők tájékoztatást adtak arról, hogy magyar részről pozitív megközelítéssel elemezték a román javaslatokat, amelynek nyomán a Külügyminisztérium kialakította elképzelését az új alapítvány miniszterelnöki szinten elvállalt létrehozásáról. A tárca ennek érdekében kormány-előterjesztést kezdeményezett más főhatóságokkal közösen. A magyar elképzelés és javaslat arra irányul, hogy a budapesti és a bukaresti kormány új Magyar-Román Gozdsu Közalapítványt hozzon létre. A magyar fél azt is kihangsúlyozta, hogy az új Magyar-Román Gozdsu Közalapítványnak anyagi és jogi értelemben nincs köze Gozdsu Manó valamikori alapítványához. Az egykori Gozdsu-hagyatéka ügye Magyarországon mind vagyoni, mind egyházi kárpótlási szempontból lezárult.

Az új Magyar-román Gozdsu Közalapítvány létesítéséről 2003-ban kormányhatározat született (2187/2003(VIII.15)). A közalapítványt egyenlő mértékben finanszírozza majd a két kormány.

A román igény az, hogy a tervezett közös Gozdsu alapítvány fizikailag is kapcsolódjon a Gozdsu épületkomplexumhoz. Mivel ez nem állami tulajdon, a

magyar fél arra lát lehetőséget, hogy ott emléktáblát helyezzenek el Emanuil Gojdu tiszteletére. Másik lehetőség, hogy az alapítvány egy vagy több helyiséget béreljen itt, később pedig – ha megteremtődnek a feltételek – lehet szó tulajdonszerzésről is az épületkomplexumban. Addig a magyar kormány felajánlott egy XII. kerületi ingatlant, ahol működne az alapítvány.

Csupán abban van elvi egyetértés, hogy létrehoznak egy közös, Gozsdu Manóról elnevezett alapítványt. Erről a 2004. április 24-én, a Király utcában felállított emléktábla is tanúskodik. Gozsdu Manó domborműve alatt az áll, hogy a Gozsdu-udvar a magyarországi románság, illetve az összrománság nagy mecénásának emlékét őrzi. Továbbá Gozsdu Manó, valamint a két nép barátság szellemében a magyar és román kormány egy közös alapítványt hoz létre.

Sem az alapítvány finanszírozása, sem annak székhelye, sem vagyona ügyében még nincs konkrét megállapodás. 2005 őszén még bizonytalan az alapítvány indulásának időpontja, amelynek célja a Gozsdu-szellemiség megőrzése.

Konkluzió

A Gozsdu örökség ügye már sok éve forró publicisztikai és diplomáciai téma. Az elmúlt években vonták már párhuzamban a kedvezménytörvénnyel. Arról cikkeztek a román és magyar lapok, hogy a törvény ügyében kompromisszum keretében, a magyar kormány visszaszolgáltatja Romániának a Gozsdu vagyont. Az aradi Szabadság szobor felállításával kapcsolatban is tárgyalták a Gozsdu ügyet a sajtóban. A Magyar Külügyminisztérium politikai államtitkára cáfolta azt a hírt, mely szerint az aradi szoborügy rendezéséért cserébe a magyar kormány aránytalan kötelezettségeket vállalna a Gozsdu hagyaték kérdésében.

Nem hagyható szó nélkül az a tény, hogy a magyarországi román közösség képviselőivel az elmúlt évdizedben, sem a magyar, sem a román kormány nem tárgyalt a Gozsdu alapítvány és örökség helyzetéről.

Egyelőre csak két emléktábla (a Király utcában és Holló utcában) jelzi a Gozsdu udvar egykori román érdekeltségét. Gozsdu Manó életének legnagyobb művéről, a Gozsdu-udvarról már sok mindent tud egy tájékozott olvasó, „köszönhetően” a körülötte kialakult évtizedes kötélhúzásnak. Most vége a bizonytalanságnak: az Autóker megkezdte az udvar teljes felújítását.

Napjainkban a Gozsdu örökségből megmaradt az a szellemi és morális üzenet, melyet Gozsdu Manónak a maga korában végzett tevékenysége közvetít a mának. Amellett, hogy elismert és köztiszteletben álló tagja volt a korabeli magyar társadalomnak, sohasem feledkezett meg arról a nyelvi, kulturális és vallási közösségről, melyhez származása révén kötődött. Azonkívül elkötelezett híve volt a magyar-román közeledésnek és együttműködésnek. Közben soha nem vesztette szem elől fő céljait, s vigyázott, hogy pillanatnyi sikerért ne kössön elvtelen paktumot. Fanatikusa volt a törvényességnek, a jog legyőzhetetlen erejébe vetett hitnek. Hitt abban, hogy a törvényesség útja, az

egyértés útja, a megértés útja a közjó felé vezet. A közjót kereste Gozsdu Manó egy életen át, mégpedig a politika jog behatárolta útjain. Hitt Istenben és igyekezett útjain haladni, de a világi feladattal, annak becsületes és lelkiismeretes ellátásával vélte szolgálni Őt az embereken keresztül. Gozsdu szerette az embereket, a fiatalokat. Gozsdu szerette a hazát, szerette nemzetét. Az igazság felismerésében mély jogérzék, nagy jogi tudás és tévedhetetlennek tűnő lényeglátás, éles logika segítették.

Kérdés, hogy a XXI. század elején hogyan lehet sáfárkodni ezen szellemi és morális örökséggel? Kérdés, hogy a román és magyar kormány, mikor hozza létre a tervezett közös Gozsdu Alapítványt? Kérdés, hogy azok, akik lépten nyomon hivatkoznak rá, mikor tartják tiszteletben a román mecénás végakarátát?

Bibliografie selectivă privitor la viața și activitatea lui Emanuil Gojdu

Válogatott bibliográfia Gozsdu Manó életéről és tevékenységéről

- Albu, Corneliu**, *Lumină din trecut. Aspecte din lupta Transilvaniei pentru independență și unitate națională*, București, 1992.
- Babes, Emil**, *A budapesti görög-oláh egyházközség*, Budapest, 1909.
- Barițiu, George**, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani din urmă*, vol.III., Sibiu, 1891.
- Berényi, Maria**, *Aspecte național-culturale din istoricul românilor din Ungaria (1785-1918)*, Budapesta, 1990.
- Berényi, Maria**, *Colonia macedoromână din Miskolc și familia Șaguna*, În: "Simpozion", Giula, 1998.
- Berényi, Maria**, *Cultură românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Giula, 2000.
- Berényi, Maria**, *Istoria Fundației Gojdu 1870-1952*, Budapesta, 1995.
- Berényi, Maria**, *Românii din Pesta și evenimentele din 1848-49*, În: "Simpozion", Giula, 1999.
- Berényi, Maria**, *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918)*, Giula, 1994.
- Berényi, Maria**, *Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu (1802-1870)*, Giula, 2002.
- Bihari, József**, *Az egri görög sírfeliratok és könyvek*, In: "Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve", V., Eger, 1959.
- Bocșan, Nicolae, Lumperdean Ioan, Pop, Ioan-Aurel**, *Etnie și confesiune în Transilvania (secolele XIII-XIX)*, Oradea, 1994.
- Bodea, Cornelia**, *Femeia română în Transilvania și Ungaria secolului trecut*, În: "Simpozion", Giula, 1998.
- Bradu, Ion**, *Emanuil Gojdu în publicistica bihoreană*, În: "Emanuil Gojdu 1802-1870", Oradea, 1972.
- Capidan. Th.**, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, 1942.
- Cherescu, Pavel**, *Un umanist român. Marele mecenat Emanuil Gojdu (1802-1870)*, București, 2002.
- Chira, I., Chidioșan, N.**, *Emanuil Gojdu – Mecenat*, În: "Emanuil Gojdu 1802-1870", Oradea, 1972.
- Chira, Ioan, Faur, Viorel**, *Documente referitoare la activitatea politică și Filantropico-națională a bihoreanului Emanuil Gojdu*, În: "Emanuil Gojdu 1802-1870", Oradea, 1972.
- Cipăianu, George**, *Vicențiu Babeș (1821-1907)*, Timișoara, 1980.
- Cordoș, Nicolae**, *Lugojenii și Emanuil Gojdu*, În: "Banatica", Reșița, 1971.

- Cordoș, Nicolae, Jude, Maria Magdalena**, *Contribuții documentare referitoare la Emanuil Gojdu și fundația sa*, În: “Acta Musei Napocensis”, Cluj, 1989-1993.
- Cosma, Partenie**, *Gozsdu Manuil*, În: “Enciclopedia Română”, vol.II., Sibiu, 1900, p.588-591.
- Curticăpeanu, V.**, *Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, București, 1968.
- Diamandi, Sterie**, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, F.a.
- Domokos, Sámuel**, szerk: *A Budai Egyetemi Nyomda román kiadványainak dokumnetumai 1780-1848*, Budapest, 1982.
- Faur, Viorel, Golban, Ioan**, *Momente din activitatea politică a lui Emanuil Gojdu*, În: “Emanuil Gojdu 1802-1870”, Oradea, 1972.
- Fenyvessy, Adolf**, *A Pesti hazai elsőtakarékpénztár egyesület ötven éves története 1840-1889*, Budapest, 1890.
- Füves, Ödön**, *A pesti görög templom építéstörténete*, In: “Építés-Építészettudomány”, Budapest, 1975, Nr.1-2.
- Füves, Ödön**, *A pesti görögök iskolái*, In: “Antik Tanulmányok”, 1972, Nr.1.
- Füves, Ödön**, *Pesti görög háztulajdonosok*, In: “Antik Tanulmányok”, 1970, Nr.1.
- Georgescu, Ion**, *Fundația “Emanoil Gojdu” în sprijinul studenților și elevilor români din Austro-Ungaria*, În: “Mitropolia Ardealului”, 1972, Nr.7-8.
- Hitchins, Keit**, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873*, București, 1995.
- Hâciu, A., N.**, *Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Focșani, 1936.
- Hristodol, Gheorghe**, *Români-macedoneni în Transilvania veacurilor XVIII-XIX*, În: “Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj, 1993.
- Jinga, Victor**, *O personalitate controversată: Emanuil Gojdu*, În: “Cele Trei Crișuri”, 1991, Nr.5, 6, 12.
- Lupaș, Ioan**, *Anastasia Gozsdu (1796-1863)*, În: “Studii, conferințe și comunicări istorice”, vol.III, Sibiu, 1941.
- Lupaș, Ioan**, *Cea mai veche revistă literară românească*, În: “Studii, conferințe și comunicări”, vol.III, Sibiu, 1941.
- Lupaș, Ioan**, *Emanuil Gozsdu.1802-1870. Originea și opera sa*, În: “Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, Tom XXII,” București, 1939-1940.
- Lupaș, Ioan**, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918.
- Lupaș, Ioan**, *Părinții și frații lui Emanuil Gozsdu*, În: “Cele trei Crișuri”, 1920, Nr.1.
- Marica, George Em., Hajos, Iosif**, Red. *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, 1968.

- Mălinaș, Constantin**, *Cartea bicentenarului Emanuil Gojdu 1802-2002*, Oradea, 2003.
- Márki, Sándor**, *Bihari román írók*, Nagyvárad, 1880.
- Molin, Virgil**, *Din istoria parohiei române ortodoxe din Pesta (1788)*, În: "Mitropolia Banatului", 1966, Nr.4-6.
- Neamțu, Gelu**, *Alexandru Roman marele fiu al Bihorului (1826-1897)*, Oradea, 1995.
- Neș, Teodor**, *Oameni din Bihor.1848-1918*, Oradea, 1937.
- Neș, Teodor**, *A doua carte despre oameni din Bihor*, Oradea, 1979.
- Neș, T., Sălăgean, I., Roșescu, Emil**, *Liceul "Emanuil Gojdu" la 50 de ani*, Oradea, 1971.
- Netea, Vasile**, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, București, 1974.
- Papahagi, Pericle**, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII*, București, 1909.
- Pavel, Aurel, Sigmirean, Cornel**, Red., *Emanuil Gojdu.Bicentinar*, Editura Academiei Române, București, 2003.
- Păcățean, T.V.**, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol.II, Sibiu, 1904.
- Păcurariu, Mircea**, *100 de ani de la moartea marelui mecenat Emanuil Gojdu*, În: "Mitropolia Ardealului", 1970, Nr.4-6.
- Popeangă, Vasile**, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea (1821-1867)*, Arad, 1979.
- Popeangă, Vasile**, Red. *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*. *Documente privitoare la episcopia ortodoxă a Aradului*, Arad, 1986.
- Popovici, D. I.**, *Aromânii ca negustori în sec. XVII și XVIII în Serbia și Austro-Ungaria*, București, 1934.
- Pușcariu, Ilarion**, *Documente pentru limbă și istorie*, vol.I., Sibiu, 1883.
- Pușcariu, Ioan cavalier de**, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913.
- Rádits, Dusán**, *Vitkovics Mihály életrajza*, Újvidék, 1909.
- Roșescu, Emil I.**, *Despre Emanuil Gojdu*, În: "Trepte vechi și noi. Mărturii și evocări", Oradea, 1980.
- Samarineanu, M.G.**, *Emanuil Gojdu și fundațiunea sa*, În: "Familia", 1937, Nr.9.
- Santău, Gheorghe**, *Istoria Fundației Gojdu*, În: "Simpozion", Giula, 1996.
- Sasvári, László**, *Görögajkú ortodoxia Magyarországon a 16-20. században*, În: "Magyar Egyháztörténeti Vázlatok", Budapest, 1994, Nr.3-4.
- Sigmirean, Cornel, Pavel, Aurel**, *Fundația "Gojdu" 1871-2001*, Târgu Mureș, 2002.
- Stratan, Ion, Muntean, Vasile**, *Monumente bisericesti din Lugoj*, Timișoara, 1981.
- Suciu, I.D.**, *Revoluția de la 1848 în Banat*, București, 1968.

Trîpcea, Theodor, - Irinescu, E., *Un episod cultural religios imediat în trecutul macedo-românilor în Banat*, În: “Mitropolia Banatului”, 1982, nr.7-9.

Voileanu, Matei, *Testamentul lui Emanuil Gojdu*, Sibiu, 1899.

Vulcan, Iosif, *Emanuil Gozsdu*, În: “Familia”, 1866, Nr.6.

Documente de presă

Sajtódokumentumok

Paștile morților la Budapesta

De la înființarea sa, Societatea culturală a românilor din Budapesta în fiecare an, la Paștile morților, depune coroane de flori în cimitirul Kerepesi la monumentul familiei **Gojdu și Todorescu**. În anul acesta, la 8 mai, membrii Societății au fost însoțiți la cimitir de o delegație parlamentară din România, în frunte cu senatorii **Constantin Sava** (P.D.S.R.), **Gábor Kozsokár** (U.D.M.R.), deputații **Aurel Jecan** (P.U.N.R.), **Vasile Pop** (P.N.Ț.C.D.), de membrii Ambasadei Române, în frunte cu ambasadorul României **Ioan Donca** și ai Centrului Cultural al României, în frunte cu directorul **George Albuț**. Dintre membrii Societății au fost prezenți: **Gheorghe Berbecar, dr. Maria Berényi, dr. Emil Bodirca, dr. Ana Borbély, Lucia Borza, Elena Kiss Fótos, Eva Kozma Frătean, Ștefan Frătean, Gheorghe Gros, Ștefan Mureșan, Petru Popuța**.

Din partea Societății, Maria Berényi a rostit câteva cuvinte despre viața și activitatea celor doi români cu renume, care se odihnesc pentru veci în cimitirul din Budapesta. Printre altele, M. Berényi a evidențiat următoarele.

„Emanuil Gojdu este o personalitate românească cunoscută, care s-a născut în 1802 la Oradea. A studiat dreptul în orașul său natal, apoi s-a stabilit la Budapesta ca avocat. Noi îl cunoaștem mai ales ca un mare binefăcător al românilor studenți, preoți și învățători săraci. Prin testamentul său, din 4 noiembrie 1869, după ce s-a îngrijit de a doua soție Melania Dumcea, întreaga sa avere de 400.000 coroane o lasă ca fundațiune, din interesele căreia să se împartă stipendii studenților universitari, iar mai târziu să se dea ajutoare în bani și preoților și învățătorilor săraci și să se poată promova orice scopuri religioase ale românilor de religie ortodoxă răsăriteană.” Printr-o administrare conștiincioasă această fundație a sporit la 7.118.408 coroane. Emanuil Gojdu a decedat la Budapesta, la începutul anului 1870.

Iuliu Todorescu s-a născut în 1866, la Budapesta. În orașul său natal și-a urmat studiile, aici a devenit avocat. A călătorit foarte mult prin toată Europa, a ajuns chiar și în Africa. A colecționat filigramele tuturor tipăriturilor apărute în limba maghiară și acelor publicații în limbi străine care s-au editat în tipografiile din Ungaria. După moartea sa, colecția sa de cărți a fost donată Bibliotecii Széchényi. S-a stins din viață la Budapesta, în anul 1919. După moartea sa, Todorescu a fost numit „directorul de onoare al Muzeului național” de Ministerul Cultelor.”

După cuvântarea Mariei Berényi am aprins lumânări, oaspeții delegației din România, precum și membrii Societății au depus flori și am cântat „Cristos a înviat”.

Societatea culturală a românilor din Budapesta îngrijește mormîntul lui Iuliu Todorescu. Monumentul lui Emanuil Gojdu nu poate fi îngrijit, fiindcă se află într-o stare foarte rea. Acest monument ar trebui refăcut cît mai curînd.

A. B.

[NOI, 13 mai 1994]

2

La aniversarea a 125 de ani de la moartea lui Emanuil Gojdu

„Ca fiu credincios al bisericii mele laud dumnezeirea, căci m-a creat Român, iubirea ce am către națiunea mea neîncetat mă îmboldește a stărui în faptă că încă și după moarte să erump de sub gliile mormîntului spre a putea fi pururea în sînul națiunii mele.”

Ca și la sărbătorirea a 60 de ani de viață, cînd **Emanuil Gojdu** însuși a rostit celebrele cuvinte, și acum, la împlinirea a 125 de ani de la moartea marelui mecenat rostirea și simțirea sa am auzit-o de dincolo de mormînt.

A rămas într-adevăr, în sînul națiunii sale, a rămas ca să vegheze din eternitate buna dorire și cerere a neamului său.

Festivitățile au început la Capela Ortodoxă Română din Budapesta, duminică 5 februarie a.c. cu un parastas oficiat în memoria și pomenirea marelui dispărut, parastas oficiat de preotul paroh **Marius Maghiar** și **Pr. Aurel Becan** de la Cenadul Unguresc.

După oficierea parastasului, poeta **Maria Berényi** a omagiat personalitatea jertfelnică și dragostea de biserică și de neam a lui Emanuil Gojdu.

Societatea Culturală a Românilor din Budapesta precum și membrii Ambasadei României la Budapesta au depus coroane de flori la Cimitirul Kerepesi, spre cinstirea celui ce a devenit pildă neamului său.

– ni –

[NOI, 10 februarie 1995]

3

Cînd a fost ales deputat dietal în circumscripția electorală Tinca (1865), Gojdu a răspuns la ovații cu cuvintele: „Voi strigați, să trăiască Gojdu! Eu răspund: Gojdu numai pînă atunci să trăiască pînă cînd va trăi pentru voi, pentru poporul român!”

După două ediții ale unui **Almanah**, după o colecție de povești prelucrate de **Petru Popuța** și după recenta publicație a scrierilor postume ale profesoarei **Ana Varga**, *Societatea culturală a românilor din Budapesta* a realizat o nouă carte. În cadrul unui simpozion convocat în holul Capelei Ortodoxe din strada Holló, în ziua de duminică, 15 octombrie, a fost organizată premiera unui volum bilingv de studii despre **Emanuil Gojdu**, marele mecenat al românilor din Ungaria.

Aflată la a șasea carte (culegeri de studii, volume de poezii), **dr. Maria Berényi** a dorit în acest fel să-și aducă prinosul la omagiul celor 125 de ani trecuți de la moartea acestui distins om de cultură din veacul trecut.

Slujba de duminică a însemnat primul act al întrunirii, după care părintele **Marius Maghiar** a rostit câteva cuvinte de bun venit și de apreciere, privitoare la moștenirea generoasă a lui Gojdu. Apoi a urmat – în câteva cuvinte – prezentarea cărții noi a Mariei Berényi. Ca unul din lectorii cărții, **Ștefan Frătean**, director al Oficiului pentru Minorități Naționale și Etnice a schițat criteriile după care a fost întocmită cartea, precum și noutatea studiilor publicate. Dar vorbitorul s-a referit și la câteva momente demne de atenție privitoare la sarcina noastră, a celor de azi, în păstrarea memoriei și în cinstirea acestui mare intelectual român.

În continuare s-a împletit un viu dialog între autor și public, prin care s-au precizat câteva momente din viața mecenatului, dar s-a făcut referire și la sarcinile morale ale posterității. S-a mai amintit parastasul organizat de Societate în primăvară la Budapesta – chiar cu ocazia aniversării morții, respectiv chiar de ziua înmormântării de acum 125 de ani. Profesorul **dr. Gheorghe Petrușan**, în calitate de președinte al U.R.U. dar și ca om de cultură și de bun simț a atras atenția asupra necesității renovării mausoleului Gojdu din Budapesta și asupra posibilităților reale de realizare a acesteia.

Simpozionul a mai continuat cu discutarea unui șir de posibilități, despre modalitățile cu care s-ar putea aduna bani pentru refacerea criptei, dar și despre valorificarea – în continuare – a moștenirii spirituale și materiale al lui Gojdu. Tema i-a preocupat pe toți cei întruniți, care s-au întreținut încă timp îndelungat în cadrul unor discuții amicale.

Iar între timp, doamna Berényi a dedicat noua ei carte, a răspuns la întrebări și a vorbit despre planurile ei de viitor – o altă culegere de studii, un nou volum de versuri. (Firește că planurile sînt legate și de posibilitățile financiare tot mai precare, pentru care vor trebui aflate în viitor modalități necesare.)

Întrunirea din str. Holló, într-o casă care aparține tot moștenirii lui Gojdu, într-un mediu care a emanat evlavie nostalgică, a primit în acest fel o importanță simbolică. Pe de altă parte, cei întruniți s-au bucurat de întâlnire: membrii Societății aveau toate motivele să fie mîndri, că au realizat o nouă publicație, iar

participanții „externi” se puteau bucura de întâlnirea care a prilejuit o revedere plăcută într-un cadru demn.

Înainte de despărțire, autoarea le-a mai mulțumit tuturor celor sosiți pentru prezență, și acelor absenți, care au contribuit la apariția cărții.

E. Illyés

[NOI, 20 octombrie 1995]

4

Fundația „Emanuil Gojdu”

Primirea recent a cărții bilingve a Doamnei Maria Berényi, apărută în 1995 la Budapesta sub titlul *Istoria Fundației Gojdu (1870–1952)/ A Gozsdu Alapítvány története (1870–1952)* ne-a reactivat acest subiect, care de circa 5 ani s-a reîntors între noi cu oscilantă intensitate și mai mult emoțional, decât temeinic documentat. Grație Doamnei dr. Maria Berényi, care este director al Institutului pentru cercetări românești din Ungaria și totodată membru în Prezidiul de șapte persoane al Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, deținătoare a Premiului literar „Mihai Eminescu” acordat din România în 1994, avem acum la îndemână traseul intelectual și financiar al Fundației Gojdu, precum și imaginea, încă parțială a ceea ce mai datorează statul maghiar românilor, la acest subiect.

Cum se arată în deschiderea cărții, Doamna Maria Berényi a adunat informația necesară din Arhiva Națională Maghiară din Budapesta, precum și din Arhiva Fundației Gojdu, aflătoare la Parohia Ortodoxă Română din Budapesta, reușind să descifreze traseul principal al Fundației pînă la naționalizarea forțată, făcută de guvernul Ungariei în anul 1952. Speranța cunoscutei cercetătoare române de cetățenie maghiară este că prin acest volum: „*poate vor fi mai puține enigme, secrete, legende, ce se leagă de Fundația Gojdu*”. În mod sigur va fi așa, adică vom putea discuta acest subiect mai în cunoștință de cauză. Pentru publicul larg recapitulăm că marele om de cultură și mecenat Emanuil Gojdu a lăsat prin testament ca din averea sa uriașă să se formeze o fundație, care să fie administrată și dezvoltată în folosul românilor ortodocși din țară, în special cu destinație școlară, pentru acordarea de burse și ajutoare sociale tineretului, preoților, dascălilor, oamenilor sărmani și negustorilor. Dar iată pasajul fundamental din chiar testamentul întocmit și semnat la Pesta în 4 noiembrie 1869, deschis apoi și pus în aplicare îndată după decesul survenit la 3 februarie 1870: „*Întreaga mea avere, care va rămîne după solvirea datoriilor mele, după solvirea daniilor din punctele 1 și 4 și după cheltuielile de înmormîntare, care cheltuieli le-am restrîns prin dispozițiunile din punctul 6, o las în întregul ei acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania, care se ține de legea răsăriteană Ortodoxă. Din lăsamîntul acesta voiesc să se constituie o fundațiune permanentă, care va purta numele „Fundațiunea Gozsdu*”. Mai jos

indică persoanele împrumutate pentru administrarea Fundației, care au pășit foarte bine, rulând și înmulțind valoarea Fundației, în bunuri mobiliare și imobiliare, ocupând o întreagă stradă tocmai în vadul comercial din centrul Budapestei. Documentele puse acum în funcțiune de Doamna Maria Berényi adeveresc că au beneficiat de fundația Gojdu în perioada 1870–1918 nu mai puțin de 4.455 studenți și elevi români, care au primit burse în valoare totală de peste 1, 100.000 florini și 1,480.000 coroane. Alte 928 de persoane au căpătat ajutoare diverse, în sumă de peste 80.000 florini și 340.000 coroane. Dintre studenții bursieri se remarcă: Victor Babeș, Valeriu Braniște, Octavian Goga, Silviu Dragomir, Teodor Neș și mulți alții.

În perioada 1924–1937 între guvernele maghiar și român s-au purtat discuții pentru cedarea și primirea averii Fundației Gojdu, dar fără a se ajunge la finalizare. Potrivit art. 247 din Tratatul de la Trianon, Ungaria este datoare să restituie proprietarilor toate fundațiile. Astfel, Fundația Gojdu, în înțelesul testamentului care a înființat-o, urma a se împărți între românii ortodocși din România (90%), cei din Ungaria (4%), respectiv cei din Voivodina și Cehoslovacia (6%). Nu s-a ajuns la o înțelegere, a izbucnit războiul al doilea mondial, apoi a venit epoca sechestrărilor impuse de regimul totalitar, care a precedat în 1952 la preluarea averii Fundației Gojdu, ce părea astfel pierdută definitiv. Dar nu a fost să fie așa, deoarece partea română, în special pe canale diplomatice, a ținut mereu deschis acest subiect. Doamna Maria Berényi se oprește la memoria arhivelor, adică în 1952. Dar noi putem spune acum că, de pildă, prin 1978–1980, s-a ajuns cu evaluarea sumei Fundației Gojdu la suma de circa 500 milioane de forinți. În condițiile noi din Ungaria, după 1990 s-a putut relua public acest subiect, prin 1994 s-a făcut o evaluare la circa 380 milioane de forinți, din care, în urma deschiderii unui proces, 43 de milioane au fost date de guvernul maghiar către Vicariatul Ortodox Român din Giula. Suma este sub nivelul de valoare al Fundației Gojdu, și poate fi socotită satisfăcătoare numai dacă se raportează la acel 4% din art. 247 al Tratatului de la Trianon. Fie și numai aceste câteva elemente arată că problema Fundației Gojdu nu va fi ușor de rezolvat, însă merită a se insista pe acest traseu, pentru a se reveni la respectarea dispozițiilor testamentare ale mecenatului orădean. Pe acest drum, cartea de studii a Doamnei Maria Berényi este o punte clarificatoare, este o carte obiectivă și cinstită, din care omul politic și diplomatul au de învățat că nimic nu se uită, chiar dacă totul se transformă. Subiectul ne mai obligă ca să revenim, cu alt prilej, la cazul mormântului și monumentului Emanuil Gojdu din Cimitirul „Kerepesi” de la Budapesta, acum în ruină, mărturisind indiferența a două state, a două guverne, a două națiuni, pe care le-a servit superlativ și în egală măsură.

Constantin MĂLINAȘ

[*Crișana plus*, 8–10 martie 1996]

Maria Berényi, Istoria Fundației Gojdu (1870–1952)
A Gozsdu alapítvány története (1870–1952)

Existența și acțiunea naționalității române din Ungaria de după „schimbarea de sistem”, produsă în anul 1989, a cunoscut un benefic reviriment, resimțit pe multiple planuri. Exigențele reorganizării la nivel instituțional, reclamate, în contextul modificat, de către pleiada de tineri din noua generație de intelectuali, conștienți de menirea asumată în conducerea propriilor destine, au avut repercusiuni vădite, din punct de vedere cantitativ și calitativ, în dublu palier, național și local, evident fiind în special cazul comunității, restrânse numeric, din Budapesta. Nevoia imperioasă a regăsirii de sine, la scară individuală și colectivă, modalitățile încercate pentru aflarea căii specifice a identității proprii, de afirmat, au condus, inevitabil, la recursul către trecut și la judecarea cumpănită a prezentului, înfățișate, gradat-valoric, sub forma de lucrări destinate minorității aflate într-un grad sensibil modificat de cunoaștere și autocunoaștere. Fenomen sorgimentat, îndeosebi, datorită activității cercului științific inițiat în 1991 sub denumirea de „Pentru cultura română din Ungaria”, transformat ulterior în „Comunitatea cercetătorilor și creatorilor români din Ungaria” (1992) și, la mică distanță în timp, apărînd „Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria” (1993), cu sediul la Gyula și o serie de publicații monografice ori cu un caracter mai general tipărite, dintre care menționăm seria intitulată „Simpozion”, în patru volume pînă în prezent, reunind, în fapt, comunicările prezentate consecutiv la întrunirile științifice ale mănunchiului de devotați și harnici intelectuali români din țara vecină.

În suita unor atari evenimente notabile pentru demersul cărturăresc petrecut în cadrul celor 20–25000 de români, estimați actualmente în Ungaria, se cadrează recenta publicație a „Societății culturale a românilor din Budapesta”, lucrare comemorativă prilejuită de omagierea celor 125 de ani de la dispariția întemeietorului fundației, tratate într-o examinare critică, în cuprinsul ediției bilingve prezente, apărute într-un tiraj de 500 de exemplare.

În debutul acestor aprecieri, se cuvin a fi rostite câteva cuvinte despre autoarea monografiei în cauză. Maria Berényi a urmat studii elementare și liceale în zona natală, respectiv Micherechi și Gyula. Între 1977–1983 a audiat cursurile de filologie la Universitatea budapestană. Doctor în filologie (1985), cu teza despre „Istoria Astei și influența sa asupra culturii românilor din Ungaria” (1868–1918); autoare a trei volume, două de poezie (1987, 1992) și unul de studii, vizînd „Aspecte național-culturale din istoricul românilor din Ungaria. 1785–1918”. Vicepreședintă a Societății Culturale a Românilor din Budapesta, redactor și editor-responsabil a majorității publicațiilor apărute din anul 1990.

Excursul istoriografic efectuat acum în paginile cărții este binevenit dintr-un dublu motiv: a) după îndelungate cercetări în arhive și biblioteci, harnica autoare reia și dezvoltă, totodată, în extensie informativă mult mai îmbogățită, date

esențiale despre omul Emanoil Gojdu și epoca respectivă, caracterizând, în continuare, funcționarea sistemului fundațional instituit până la 1918; b) ineditul interpretativ-documentar prezentat constă în aprofundarea, în premieră pentru literatura de specialitate, a concretului existenței zbuciumate a „Fundației Gojdu” în perioada interbelică, ajungând până la momentul nefast al naționalizării survenite în anul 1952. Maria Berényi utilizează, în acest sens, seturi de documente depistate în Arhiva Națională Maghiară și în cea a fondului dezbătut, păstrat la Parohia Ortodoxă Română din capitala Ungariei, sub oblăduirea competentă a părintelui dr. Petru Mândruțau și a mai tânărului său coleg secundant, pr. Marius Maghiar. Selecția efectuată de autoare este, de fapt, sugestiv cuprinsă în partea de anexă a volumului, ce reprezintă mai mult de jumătate din economia realizării (p. 63–135).

Maria Berényi analizează, astfel, în primul rând seria de tratative purtate între guvernele celor două țări pe parcursul deceniilor trei și patru interbelic, privind rezolvarea finală a stipulațiilor Tratatului de la Trianon (art. 246), în legătură cu retrocedarea fondurilor în litigiu. Se dezvăluie, acum, pe baze de date arhivistice, starea imobilelor și situația averii mobiliare din epoca dată, urmată de anii 1940–1944 și cei postbelici, la fel ca și tentativele de expropriere, cu sau fără despăgubire, de până la actul naționalizării din partea statului maghiar, impus brusc pe seama unicei averi consistente a românimii din Ungaria, compusă din trei corpuri de clădire, sume de bani, de acțiuni, titluri de împrumut și obiecte de valoare, depuse la păstrare în băncile centrale.

Recurgem la concluziile autoarei, rostite în finalul încercării monografice și reiterăm aceeași idee manifestă în legătură cu setul de întrebări rămas nerezolvat, cu răspunsurile convenite în continuare la „enigma” ce învăluie, până în actualitate, starea fondului „Fundației Gojdu”, cu necesitatea parcurgerii, pe mai departe, a cercetării derulate pînă la momentul 1952, în eventuală coroborare cu datele depistabile din arhivele de la București ori din altă parte. Poate fi, cu probabilitate, un efort monografic de durată, atît din partea autoarei, receptivă și angrenată permanent în caruselul tuturor manifestărilor, ce implică cuvântarea spiritual-culturală a intelectualității române din Ungaria, dar și a „Societății” menționate undeva mai sus, care girează, material și moral, dăruirea și metodică aplecare spre trecutul imediat, apropiat nouă, exemplificat, în cazul de față, de dr. Maria Berényi și de mulți alți specialiști și cercetători români din țara vecină.

Stelian Mândruț

[*Anuarul Institutului de istorie Cluj-Napoca*,
Editura Academiei Române XXXV, 1996, p. 481–482]

6

Orădenii s-au angajat cu responsabilitate la nobila misiune

Cu ani în urmă, când am vizitat pentru prima oară cimitirul *Kerepesi* din Budapesta, mormîntul, monumentul lui **Emanuil Gojdu**, marele mecenat al românilor din Ungaria și Transilvania era pe calea mistuirii, a distrugerii. Mai apoi, când în 1994, Patriarhul României a vizitat Ungaria, a ajuns și la Budapesta. Cu acest prilej și-a exprimat dorința ca în program să fie inclus un pelerinaj în acest cimitir, unde urma să se depună coroane de flori la mormîntul lui Emanuil Gojdu. Starea anturajului și a monumentului era periculoasă și pe atunci: totul era ruinat și dezgustător. Totuși s-a celebrat o slujbă de pomenire, frumoase erau coroanele de flori, dar și acestea au veștejit...

Asociația Culturală a Românilor din Budapesta, în frunte cu **dr. Maria Berényi** au depus anual jerbe, iar la capela ortodoxă română din Capitală au ținut slujbe de pomenire. Și Ambasada României a depus coroane de flori, și rînd pe rînd au apărut oameni însuflețiți din România ... din Oradea ... din Arad Dar nimic mai mult. Mulți au sperat că după despăgubiri, Biserica Ortodoxă Română din Ungaria va reface monumentul. Nu așa s-a întîmplat...

Dar orădenii nu au așteptat, că nu aveau ce aștepta. Prin intermediul Ambasadei României din Budapesta, Oficiul și Poliția municipiului Oradea, în frunte cu generalul de brigadă **Lazăr Cârjan**, inspector-șef la Inspectoratul de poliție Bihor, au început tratativele cu administrația cimitirului *Kerepesi*, al cărui conducător **Jenő Ladányi** a consimțit la restaurarea monumentului ca atare. Acesta a fost transportat în parte la Oradea, ca să se asigure un model autentic pentru refacerea coloanelor, a cupolei și a grilajului.

Acum, recent, la Oradea am fost primiți de **Aurel Chiriac**, directorul *Muzeului Țării Crișurilor*, care ne-a îndrumat și călăuzit la **Ovidiu Popescu**, căpitanul poliției din Oradea. Dînsul, cu o echipă însuflețită, competentă, a demontat cu pricepere, fără a face pagubă, monumentul. Apoi, cu atenție cuvenită, l-au transportat la Oradea.

Și actualmente domnul căpitan este cel care coordonează lucrările de refacere, știind unde și în ce fază se află acestea.

Dînsul ne-a condus mai întîi la *Uzina U.A.M.T.* din Oradea. Aici se face grilajul și armatura. De altfel **Horea Stanciu**, directorul acestei întreprinderi, este noul președinte al Fundației Gojdu din Oradea. (Actualmente este plecat în străinătate.) Am fost conduși într-un atelier uriaș, zgomotos, încărcat de mirosul specific al fierului călit. Într-un colț al atelierului, am aflat cu bucurie motivele, elementele decorative ale grilajului de la monumentul amintit.

Metalurgiștii ne-au primit cu atenție deosebită, mai ales când s-a dovedit că ne interesează această manoperă.

Teodor Cuc, șef-maestru coordonator ne-a prezentat brigada care a lucrat la restaurarea minuțioasă a gardului din fier. Totul s-a făcut manual de meșterii **András Molnár, Tibor Damilics, Vasile Popa, Vasile Chirilă și Gheorghe**

Hajas, ca adevărați artiști ai feroneriei. Meșterii aceștia au lucrat cu cea mai mare precizie și pricepere. De la domnul inginer **Marcel Vereș** am aflat că:

– *Am încercat să mai găsim meșteri bătrâni, dar dintre aceștia nici unul nu s-a mai angajat la această muncă pretențioasă. Astfel am fost în mare dilemă, ce să facem. Au fost momente când am crezut că strădaniile noastre sînt zadarnice, nu mai putem face nimic... Dar echipa aceasta a făcut eforturi deosebite și iată, am reușit. O puteți vedea: am ajuns la faza actuală, când lucrările sînt de 80–90% pe terminate.*

Am ajuns la o altă uzină uriașă: *Fabrica de piese turnate*, de pe strada Tuberozelor. Aici se reconstruiesc și se toarnă coloanele și alte elemente ale monumentului.

În această fabrică am fost călăuziți de inginerul **Iosif Marius Botău** și de inginerul **Navar Moldovan**. Am văzut elemente gata turnate, dar și câteva coloane originale, care pot fi încă folosite. Și aici lucrările sînt făcute cu mare precizie, la scara unu la unu, aflăm de la domnul inginer Botău, care mai adaugă:

– *Această unitate va termina cu toate lucrările specifice ale acestei fabrici pe la începutul lunii iunie. Deci, în vară se vor putea monta aceste elemente la locul definitiv, la Budapesta.*

La Inspectoratul de cultură sîntem primiți de noul șef **Ioan Moldovan**, poet, redactor-șef la revista *Familia*, și de consilierul cultural **Crăciun Parasca**. Și dînșii sînt „pe fază” în această temă și cunosc stadiul lucrărilor, activînd după posibilitățile lor în *Fundația „Gojdu”* din Oradea, pentru cauza acestui monument. De fapt, dînșii au fost inițiatorii Fundației, alături de Muzeul Țării Crișurilor, Liceul Emanuil Gojdu, Universitatea din Oradea și alături de Poliție. Dar în afară de aceste instituții însemnate, s-au mai atașat inițiativei și cîțiva sponsori.

Domnul căpitan Ovidiu Popescu ne conduce la căpitanul **Lazăr Cârjan**, directorul executiv, care după prezentările oficiale a început să ne povestească „istoria” acestei reconstituiri...

– *S-a întîmplat că Ioan Donca, ambasadorul României din Budapesta împreună cu prințul Sturdza și-au dat seama și au hotărît că acest monument trebuie salvat, refăcut. Dar cine s-o facă? Noi, Poliția din Oradea ne-am angajat cu responsabilitate la această misiune, considerînd-o totodată drept o mare distincție pentru Inspectoratul de poliție Bihor.*

– *Facem totul, ca în vară elementele să fie gata. Consolidarea soclului se face la Budapesta, la fața locului. Mai aflăm de la domnul căpitan:*

– *Specialiștii noștri consideră că pe vremuri vechiul monument s-a realizat în Austria timp de 6–7 ani. Sperăm ca noi, orădenii, o să terminăm într-un an... La început nu ne-am dat seama de complexitatea lucrării. Pe parcurs*

am constatat că avem nevoie și de competența arhitectului Corneliu Mihai Lungu, care face proiectele reconstruirii...

La Oradea, cum am văzut, se lucrează. Noi, românii din Ungaria ce putem face? Așteptăm cu brațele deschise să ajungă monumentul la Budapesta, să fie reconstruit iarăși la cimitirul Kerepesi. Iar după posibilități, să ajutăm orădenilor inimoși, care fac totul pentru reconstruirea autentică a Monumentului Gojdu.

Șt. Oroain

[NOI, 12 martie 1997]

7

O fundație pierdută

Pentru ce s-au folosit cele 43 de milioane de forinți primite drept despăgubire a fostei Fundații Emanuil Gojdu?

Tiberiu Boca, reporter

- Emanuil Gojdu s-a născut în anul 1802 la Oradea, într-o familie macedoromână. Studiile juridice le face în orașul natal, la Pojon și Pesta, după care devine un avocat renumit și căutat în capitala Ungariei. Fiind un om deosebit de bogat, la mijlocul secolului trecut, intră în posesia lui un imobil deosebit de mare, locuințe și magazine, care și astăzi poartă numele de Pasajul Gojdu. După moartea, de la 3 februarie 1870, a marelui mecena toată averea o moștenește fundația creată de el cu scopul de a acorda burse de studii pentru tinerii greco-orientali. Fundația Emanuil Gojdu funcționează bine pînă la primul război mondial, cînd banii ei își pierd valoarea, iar imobilul (unde funcționează și astăzi Parohia Ortodoxă Română din Budapesta) va fi naționalizat în 1952. După schimbarea sistemului politic din Ungaria, în anul 1990, încep tratative pentru despăgubire parțială acordată bisericilor. Astfel, în 1993, Vicariatul Ortodox Român din Ungaria primește după imobilul Gojdu o sumă însemnată de 43 de milioane de forinți.

Ștefan Frătean, consilier principal - Oficiul pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria

- Oficiul guvernamental pe care îl reprezint a luat parte în mod intens la lucrările comisiei guvernamentale, care s-a ocupat cu despăgubirea parțială a bisericilor. A fost vorba doar despre o despăgubire parțială, care - privind Fundația Gojdu - era valabilă și pentru biserica noastră. Am ținut, ca biserica să reprimească din acele averi, cu care a gospodărit mai devreme, pentru că este foarte important

pentru cultura românească din Ungaria, ca biserica să dispună de fonduri necesare, pentru păstrarea și promovarea acestei culturi.

Tiberiu Boca, reporter

- Conform noului statut al vicariatului, banii primiți din despăgubire se pot folosi numai pentru parohia respectivă. Cele 43 de milioane primite pentru imobilul Gojdu din capitală, au ajuns pe contul vicariatului.

Pr. Pavel Ardelean, vicar episcopesc

- Acești bani n-au fost numai ai Parohiei din Budapesta. Această fundație a fost a Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria.

Tiberiu Boca, reporter

- Credincioșii din capitală, în frunte cu părintele Marius Maghiaru, consideră altfel.

Marius Maghiaru, paroh - Parohia Ortodoxă Română din Budapesta

- Dacă luăm în considerare faptul că tot ce s-a primit înapoi de la Budapesta, s-au primit pentru acele imobile, care în trecut s-au folosit în scopuri bisericești: locuințe preoțească și cantorească, și, firește, capela. Toate acestea făceau parte din averea Fundației Gojdu. Noi, cei din Budapesta am fost de părerea că dacă s-a primit ceva înapoi -și este vorba despre o sumă însemnată- atunci o sumă mai mare ar trebui să se cheltuiască pentru scopurile centrului bisericesc din Budapesta.

Tiberiu Boca, reporter

- Este adevărat însă și faptul că renovarea clădirii din strada Holló nr.8 din Budapesta, nu avea rost să înceapă, pentru că primăria cartierului VII din capitală dorește să construiască aici Aleea Madách. Conform planurilor, clădirea parohiei ar trebui demolată. Banii deci au rămas la Giula.

Între timp, vicariatul lansează o construcție serioasă: sediul conducerii bisericești, respectiv casa parohială pentru Giula I. Pentru acest scop, în 1994 și 1995, statul acordă o subvenție extraordinară de câte 10-10 milioane de forinți. O parte a intelectualilor români din Ungaria a considerat că această sumă de 20 de milioane nu va fi suficientă pentru construcția imensă și că vicariatul va folosi și o parte din cele 43 de milioane din despăgubirea Gojdu. La începutul anului 1995, răspunzând la întrebarea redacției noastre, părintele vicar Pavel Ardelean afirmă, că acest zvon este total greșit. Însă în vara anului 1997 a declarat următoarele.

Pr. Pavel Ardelean, vicar episcopesc

- Nu este un secret că, pe lângă ajutorul de stat de 10 milioane anual, dintr-o parte a banilor primiți ca despăgubire a mai trebuit să completăm și în cadrul vicariatului, ca să reușim terminarea acestor două clădiri: una nouă și cea veche să fie supusă unei renovări. După primul deviz, cele două clădiri ale vicariatului au costat 25 de milioane de forinți. Sigur, îmbunătățirile care s-au adus, de exemplu, lemnul, mobilierul, au mai necesitat încă 5-6 milioane de forinți în plus. Deci am putea spune că vicariatul costat în total, deci cu îmbunătățirile aduse ulterior, cam 35-37 de milioane de forinți.

Marius Maghiaru, paroh - Parohia Ortodoxă Română din Budapesta

-Și eu sînt cam surprins de această situație. Nu pot face altceva decît să mă leg de Statutul de Organizare și Funcționare al bisericii noastre, în care se descrie clar: sumele primite ca despăgubire să se folosească pentru parohia pentru care au fost acordați banii.

Tiberiu Boca, reporter

- Se pare că pentru aceasta nu mai sînt șanse.

Marius Maghiaru, paroh - Parohia Ortodoxă Română din Budapesta

- Într-adevăr, așa este.

Ștefan Frătean, consilier principal - Oficiul pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria

- Este important ca vicariatul să aibă un sediu conform așteptărilor și este bine că există acest sediu. Însă rămîne de discutat dacă într-adevăr construirea atît de luxoasă a acestei clădiri a fost cea mai gravă problemă în rîndul comunității românești din Ungaria. Rămîne de văzut, dacă după aceste lucrări, mai rămîn surse și pentru alte lucrări, neapărat necesare pentru reanimarea activității bisericii. Atunci cînd s-au desfășurat și s-au terminat lucrările sediului vicariatului, pe mine personal m-a supărat faptul că prin edificarea acestui sediu s-a neglijat un plan la care am ținut foarte mult. Este vorba despre constuirea - tot pe locul vicariatului - a unui muzeu al valorilor bisericii românești din Ungaria. Atunci cînd încă s-a discutat despre o eventuală despăgubire, s-a vorbit și despre construirea unei clădiri în curtea vicariatului, care ar adăposti o grădiniță. Ce bine ar fi fost, dacă s-ar fi construit acolo un centru ortodox românesc, cu muzeu, cu grădiniță și firește cu sediul episcopiei.

Tiberiu Boca, reporter

- Aceste planuri însă au rămas planuri. După ce din cele 43 milioane 17 au fost investite în sediul vicariatului, o bună parte a restului despăgubirii Gojdu s-a împărțit între acele parohii, care după 1990 n-au primit nici o sumă de despăgubire, însă ele au necesitat lucrări urgente de renovare.

Pr. Pavel Ardelean, vicar episcopesc

- Restul a fost folosit în diferite parohii, la Otlaca-Pustă, Aletea unde am investit mai mult s-au mai puțin, după necesități. Deci în felul acesta s-au cheltuit acești bani, despre care am făcut o dare de seamă atât Adunării Eparhiale, cât și statului de unde provin acești bani.

Tiberiu Boca, reporter

- Din cele 43 de milioane de forinți s-au efectuat lucrări în valoare de 2,5 milioane de forinți la biserica din Crîstor. Parohia din Bătania a primit o sumă similară.

Traian Mureșan, vicepreședinte - Parohia Ortodoxă Română din Bătania

- Am primit ajutor pentru renovarea bisericii, pentru că acoperișul a fost tare rău și curgea apa înăuntru. Deci, au dat jos acoperișul și biserica a primit unul nou și rezistent. Pe urmă s-au făcut și pereții, s-a dat jos tot ce era umed, atât în interior, cât și în exterior. Lucrările s-au făcut în anul 1995.

Tiberiu Boca, reporter

- Pentru aceste lucrări cât ați primit de la vicariat?

Traian Mureșan, vicepreședinte - Parohia Ortodoxă Română din Bătania

- În total am primit 4 milioane de forinți, dar un milion s-a dat numai pentru impozit. Efectiv am cheltuit 3 milioane.

Tiberiu Boca, reporter

- La Aletea, împreună cu credincioșii din loc, s-a construit o morgă, la care aletenii au contribuit și cu muncă socială.
-Cam cât a costat această morgă?

Petru Jurca, credincios - Aletea

- Așa cum stă acum, ne-a costat 1,8 milioane de forinți.

Tiberiu Boca, reporter

- Cât a dat vicariatul din această sumă?

Petru Jurca, credincios - Aletea

- După câte mai țin minte, de la vicariat am primit cam 700-750 de mii de forinți.

Tiberiu Boca, reporter

- În afară de această sumă, vicariatul a contribuit și la renovarea Capelei Orodexe Române din Aletea.

Petru Jurca, credincios - Aletea

- Da, am primit și pentru renovarea capelei. După câte știu am primit cam 300 de mii.

Tiberiu Boca, reporter

- Între timp, o parte a intelectualilor români din Ungaria propune ca din despăgubirea Fundației Gojdu să se reînființeze fundația, care, conform testamentului, este valabilă pînă în anul 2071. La începutul anului 1995, dr. Maria Berényi ne-a declarat următoarele:

dr. Maria Berényi, directoarea Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria

- Eu nu zic că în zilele noastre 43 de milioane de forinți ar fi o sumă mare, dar cu o parte ar fi bine dacă ar porni din nou Fundația Gojdu. Dacă cineva răsfoiește testamentul marelui mecenat, își poate da seama cum trebuie distribuiți banii fundației, pînă în 2071.

Tiberiu Boca, reporter

- Încă în aceeași emisiune din anul 1995, nu întîrzie nici răspunsul părintelui vicar, Pavel Ardelean.

Pr. Pavel Ardelean, vicar episcopesc

- În momentul în care vicariatul a primit o sumă oarecare, toată lumea vine dinafară și oarecum dictează, că ce să facă vicariatul cu această sumă. În primul rînd vicariatul este autonom, are o conducere, care va hotărî în această privință. Dar înainte de toate trebuie să ne aducem în bună ordine bisericile, casele parohiale și monumentul lui Emanuil Gojdu.

Tiberiu Boca, reporter

- După ce în zilele noastre banii primiți din Fundația Gojdu nu mai sînt, părintele vicar este pesimist în legătură cu reanimarea fundației.

Pr. Pavel Ardelean, vicar episcopesc

- Sigur, de făcut sînt foarte multe. Probabil că ar trebui să primim o mare-mare sumă ca să reușim toate să le rezolvăm așa cum le-am dori. Dorințe avem fiecare, e adevărat, dar ele sînt mai constrînse ici-colo. Dacă primeam o despăgubire totală, cred că nu era nici o piedică. Nici așa nu vor fi în viitor, dacă vom avea surse sau rezerve care ar facilita acest lucru. Atunci s-ar putea vorbi despre înființarea unei fundații și chiar ar fi foarte frumos să facem acest lucru în memoria lui Gojdu.

Ștefan Frătean, consilier principal - Oficiul pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria

- Atunci, cînd Vicariatul Ortodox Român din Ungaria a primit o despăgubire parțială de 43 de milioane de forinți pentru imobilul bisericesc din cadrul Fundației Gojdu, am crezut că prima sarcină va fi ca, pe cît se poate, să fie reanimată activitatea de bază a Fundației Gojdu. Este vorba despre subvenționarea, acordarea burselor pentru tinerii care studiază în învățămîntul superior din Ungaria. Nici urmă n-am găsit de această încercare. Am văzut mai mult refuz, mai multe referiri, că de ce se bagă unii în aceste probleme interne ale bisericii. Repet, bine era dacă s-ar fi încercat reanimarea acordării burselor pentru tineri, deoarece s-ar fi putut apropia tineri intelectuali de biserică, un fenomen indispensabil pentru activitatea bisericii.

Tiberiu Boca, reporter

- Ștefan Frătean a mai subliniat și faptul, că odată cu primirea celor 43 de milioane de forinți toată lumea a crezut, că vicariatul va renova mormîntul aceluia om, căruia i se datorează această sumă. Monumentul funerar a ajuns într-o stare critică. Dar acest lucru nu s-a întîmplat nici pînă la mijlocul anului 1996, fapt pentru care multe voci din România au văzut în această neglijență o țintă politică.

Apoi, în vara anului 1996, din cimitirul budapestan Kerepesi a dispărut monumentul funerar al lui Emanuil Gojdu. Conducerea vicariatului este informată despre acest fapt de episcopul ortodox român din Oradea, care, fără să-și ascundă indignarea, a făcut reproșuri, pentru că pînă cînd sediul vicariatului este foarte arătos, monumentul lui Gojdu a ajuns să se prăbușească.

Monumentul funerar a fost demontat și transportat la Oradea, unde Fundația Emanuil Gojdu din acest oraș a început să-l refacă. Președintele acesteia a fost foarte reținut cînd am vorbit despre vicariat.

Teodor Maghiar, președinte - Fundația Emanuil Gojdu din Oradea

- Întregul monument funerar al lui Emanuil Gojdu va fi renovat, dar trebuie să recunoaștem că operația este deosebit de grea, pentru că vrem să-l refacem la exactitatea cum era înainte.

Tiberiu Boca, reporter

- Atunci conducerea vicariatului nu s-a închis să contribuie și ea la lucrările de renovare ale monumentului, însă nici pînă astăzi n-au intrat în contact cu membrii Fundației Gojdu din Oradea.

Ștefan Frătean, consilier principal - Oficiul pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria

- Nu o dată am auzit plîngerea conducerii Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, conform căreia intelectualitatea nu se apropie de biserică. Eu foarte rar sau, dacă mă gîndesc bine, nu prea am găsit ocazii, cînd conducerea bisericii ar fi făcut gesturi pentru a se apropia de intelectualitate.

Tiberiu Boca, reporter

- Aceste gesturi încă întârzie. Iată niște exemple.

Relicvele bisericești adunate încă la sfârșitul anilor '80 aproape de la toate parohiile se sistematizează la Giula. Interesul conducerii noii episcopii este foarte modest privind starea lucrărilor.

În anul 1996 la Seghedin s-a organizat prima tabără biblică pentru copiii noștri.

Inițiatorul însă a fost preotul Aurel Becan și nu vicariatul, iar ideea mai întâi a fost îmbrățișată de Uniunea Culturală. Fapt este însă că pînă la urmă și vicariatul a acordat un sprijin bănesc de 200 de mii de forinți.

La Giula, de ani de zile funcționează cea mai reușită formație corală a noastră, Corul "Pro Musica", care a inclus în repertoriu și numeroase cîntări religioase. Din păcate, vicariatul nu are nici un fel de legătură oficială cu acești coriști.

Oricum după părerea mai multor intelectuali, Episcopia Ortodoxă Română din Ungaria, recent înființată, în zilele noastre este o instituție izolată.

Pr. Pavel Ardelean, vicar episcopesc

- Fiecare instituție este autonomă. Noi nu ne băgăm în problemele altora, nici alții să nu se bage în problemele noastre. N-aș crede să fim noi așa de izolați. Colaborare încercăm cu toată lumea, dar ici-colo e bine ca omul să fie precaut, pentru că de multe ori problemele sînt de așa natură că e mai bine să fii mai rezervat decît să cauți ceva să faci. Că dacă faci, e problemă că faci, dacă nu faci, e problemă că nu faci, deci nicicum nu e bine. Eu cred că momentan e bine așa cum e.

Tiberiu Boca, reporter

- Așa cum Ștefan Frătean și Petru Jurca din Aletea ar dori, ca biserica să îndeplinească o misiune mai adecvată. Credincioșii din Aletea doresc să renoveze și casa parohială, să aibă și ei un preot în loc, de la care ar aștepta mai mult decît săvîrșirea liturghiilor duminicale.

Petru Jurca, credincios-Aletea

- Nu numai credincioșii, dar și alți români s-ar aduna mai tare laolaltă. Credința poate însemna mult pentru o comunitate.

Tiberiu Boca, reporter

- Deci, ați avea nevoie de un preot, care ar desfășura și o misiune?

Petru Jurca, credincios - Aletea

- Sigur că, da. Un preot, care se pricepe și la cultură ne-ar putea da sfaturi pentru ca să lucrăm mai bine în autoguvernarea și asociația românească din loc. Cred că lucrurile ar merge mult mai bine decât în prezent.

Montaj transmis la 9 iulie 1997, Ecranul Nostru.

Nota redacției: Acest reportaj a informat operativ și în mod obiectiv telespectatorii asupra unor probleme de interes general. Totuși, a generat, din partea unora, impulsii impropii, deoarece presa scrisă și electronică își pierde rostul dacă nu se angajează la abordarea anomaliilor unei comunități și nu inițiază discuții cu scopul de a contribui la soluționarea lor. (Acest demers se numește, de obicei, "critică constructivă".) În timpul disputei din paginile Noi (nr.45-47/1997), câțiva dintre cititorii noștri și-au exprimat dorința de a cunoaște interviul care constituia obiectul confruntării. Acesta este motivul pentru care redacția noastră a decis să-l publice.

[Conviețuirea, Anul 1, nr. 4/1997 – Anul 2, nr. 1/1998, p.21-33.]

8

Grupul de inițiativă pentru recuperarea averii Fundației Gojdu se întâlnește azi

În urmă cu două săptămâni, Tiberiu Vladislav sesiza Ministerul de Externe, Secretariatul de Stat pentru Culte, Ministerul Educației Naționale și Biserica Ortodoxă Română, în vederea demarării unei acțiuni concentrate pentru recuperarea averii din Ungaria a Fundației "Emanoil Gojdu". Fundația a fost înființată la sfârșitul secolului trecut la Budapesta și a avut ca scop acordarea de burse pentru tinerii români ortodocși. Prin testament, acest așezământ dispunea la sfârșitul anului 1918 de peste 10 milioane de coroane, plus un număr important de imobile - unele dintre ele în plin centrul Budapestei - acțiuni și depozite bancare. După primul război mondial, fundația s-a mutat la Sibiu. Potrivit unui acord încheiat în anii '40 între cele două țări, proprietățile Fundației Gojdu, aflate pe teritoriul Ungariei reveneau României. Situația nu a fost, însă, rezolvată nici până în ziua de azi, din cauza războiului, și apoi a instaurării comunismului.

În urma demersului lui Vladislav a fost constituit un grup de inițiativă din care mai face parte Alexandru Paleologu, Emil Tocaci, reprezentanți ai Ministerului Educației, ai Departamentului Informațiilor Publice, al Secretariatului de Stat pentru Culte și ai MAE. Aceștia se întâlnesc azi în vederea inițierii unei acțiuni

concentrate, pentru recuperarea bunurilor mobile și imobile ale Fundației, care se găsesc în prezent pe teritoriul Ungariei.

Ana DINESCU

[Ziua, 5 martie 1998]

9

Problema averii Fundației "Gojdu" se va afla pe agenda Comisiei mixte interguvernamentale româno-ungare

Grupul de inițiativă pentru recuperarea de către autoritățile române și ungare a moștenirii averii Fundației "Emanuil Gojdu" a decis, ieri, să propună spre discutare aceasta problemă Comisiei mixte interguvernamentale de colaborare și parteneriat activ între România și Ungaria, în conformitate cu acordul din 27 octombrie 1937. Comisia mixtă a fost înființată în scopul stabilirii metodologiei de aplicare a Tratatului bilateral dintre România și Ungaria. La întâlnirea de ieri s-a propus și extinderea grupului de inițiativă prin cooptarea unui reprezentant al Ministerului Finanțelor, în a cărui competență intră evidența proprietăților românești din străinătate.

(A.D.)

[Ziua, 11 martie 1998]

10

Grupul pentru recuperarea Fundației Gojdu se întâlnește miercuri cu senatorii de la Politica Externă

Problema averii Fundației Gojdu din Ungaria va fi prezentată miercuri, Comisiei de politică externă a Senatului de către membrii Grupului de inițiativă. Potrivit unui Acord încheiat în 1937 între România și Ungaria, se prevedea ca, în termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a acestuia, bunurile aparținând Fundației trebuie redată statului român. Pe de altă parte, cele două țări au semnat în 1953 o Convenție "pentru reglementarea definitivă a unor obiecțiuni financiare și economice", care nu a fost încă abrogat. La articolul 1 se stipulează că: "Părțile declarase în mod reciproc acele drepturi, creante și pretențiuni care există față de partea cealaltă pe baza convențiilor sau înțelegerilor încheiate înaintea eliberării celor două țări de către Armata Sovietică". În opinia Ministerului de Externe român cea mai bună modalitate de acțiune ar fi "încurajarea constituirii unui nucleu de persoane sau de instituții neguvernamentale care să întreprindă demersuri pe lângă autoritățile ungare, îndeosebi pe lângă instanțele judecătorești, pentru repunerea în drepturi a Fundației Gojdu".

[Ziua, 23 martie 1998]

11

Grupul de inițiativă pentru recuperarea proprietăților lui Gojdu așteaptă votarea Bugetului

Ambasadorul României în Ungaria, Petru Cordoș, va face demersuri pe lângă MAE de la București, în vederea recuperării averii care a aparținut Fundației Emanuil Gojdu, ne-a declarat senatorul Tiberiu Vladislav. Acesta, în calitate de președinte al Grupului de inițiativă, s-a aflat la Budapesta în timpul sărbătorilor de Paști, unde s-a întâlnit cu reprezentanți ai comunității românești. Problema proprietăților lui Emanoil Gojdu va fi prezentată Comisiei de politică externă a Senatului, imediat după finalizarea discuțiilor pe marginea proiectului de Buget. Vladislav este de părere ca aceasta problemă ar trebui să se afle pe agenda de priorități a Comisiei mixte româno-ungare de aplicare a Tratatului de bază între cele două țări.

Ana DINESCU

[Ziua, 28 aprilie 1998]

12

Budapesta – la un moment istoric

Societatea Culturală a Românilor din Budapesta a închinat ziua de 17 mai amintirii lui **Emanuil Gojdu**, cunoscutul mecenat budapestan.

La evenimentele și clipele de festivitate au fost de față și oaspeți de onoare: **Petru Cordoș**, ambasadorul României în Ungaria, **Andrei Hațeganu**, secretar al Ambasadei României din Budapesta, **Ștefan Frătean**, director la Oficiul pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria, precum și mulți români din Capitală.

Dr. Maria Berényi, președinta societății budapestane ne-a informat că această evocare festivă se încadrează în șirul acelor evenimente, care – având și unele tangențe cu istoria românimii – se leagă de sărbătorirea evenimentelor revoluției și luptei pentru independență din anul 1848–49, care a fost și o revoluție a naționalităților.

„În veci pomenire”

La *Capela Ortodoxă română* din strada Holló din Capitală, preotul **Marius Maghiaru** ne-a chemat la cinstirea lui Dumnezeu prin închinare, ne-a vorbit despre însemnătatea cultului de a-l cinsti pe Domnul, ne-a îndemnat să credem că Dumnezeu este în noi înșine, inima credinciosului fiind primul altar.

Parastasul închinat amintirii lui Emanuil Gojdu a ținut să ne dovedească: bunătatea și dragostea față de oameni a fost sinceră și în inima marelui mecenat. *Fundației Gojdu* i se mulțumește, pe lângă sprijinirea multor tineri români, și înființarea parohiei românești din Pesta, ai „*capelei mici și smerite*”, unde credincioșii ortodocși s-au rugat în duminica aceasta și pentru sufletul lui Emanuil Gojdu. Cozonacul a fost tăiat în felii și în memoria lui, iar cu vinul roșu s-a sfințit mormântul familiei Gojdu din cimitirul Kerepesi. Aici, la cimitir, reprezentanții Societății și ai Ambasadei României au depus coroane de flori – din flori vii, precum viu a fost spiritul și gândul multora, acelora care au sosit la evocarea incontestabilelor merite ale cunoscutului avocat și om de cultură.

Iar după ce oaspeții s-au întărit sufletește ei urmau să cunoască însemnătatea istorică a unor fapte și clipe din viața lui Gojdu, prezentate de cercetătoarea **dr. Maria Berényi**.

„... să fi aleși numai dintre fiii nației noastre”

Cunoscuta cercetătoare a schițat în linii mari etape esențiale din istoria bisericii românești: *„Pentru ortodocșii români de sub jurisdicția ierarhiei sârbe, revoluția din 1848 a declanșat practic procesul de separație bisericească și de organizare a ierarhiei naționale. La 23 martie 1848, studenții români întruniți la Pesta au elaborat un program în 7 puncte, majoritatea referindu-se la organizarea bisericii ortodoxe. Programul preconiza separarea celor trei episcopii românești de la Vîrșeș, Timișoara și Arad de la Carloviț și unirea lor cu episcopia de la Sibiu, sub conducerea unui mitropolit român, sinod anual compus din cler și mireni, episcopi aleși din rîndul preoților de mireni.”*

Apoi, despre întrunirea din 21 mai 1848 a acelor 40 de delegați în casa și sub președinția lui Emanuil Gojdu, unde au fost redactate două documente de importanță deosebită: 1. *„Înștiințarea către Români de legea răsăriteană neunită”*, 2. *„Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat”*.

„Petiția sintetizează, ca un veritabil program politic de moment, revendicările românilor politic de moment, revendicările românilor din comitatele respective... Cererile principale se compuneau în trei puncte revendicative.”

Aceste trei puncte le cităm mai jos direct și în întregime din *Petiție*, așa cum au fost ele prezentate:

„1. Ocîrmuire bisericească cu totul neatîrnată de la mitropolitul Carlovițului, care și pînă atunci, pînă ce legiuitul nostru sinod în privința aceasta va hotărî, să ocîrmuiască provisorie, sub nume de vicar-mitropolit,

luînd lîngă sine doi bărbați adevărați români, unul din ceata preoțească, iară altul dintre mireni.

2. Să se trimită sub președinția unui comisar ministerial o comisie aleasă din români și sîrbi la număr deopotrivă, care cercînd starea fundațiilor bisericești și școlastice, precum și starea și diplomele mănăstirilor, iară mai vîrtos că cine au fost fondatorii acelora, să poată sfîrși mijlocirea despărțirii, ca să poată căpăta fieștecare parte, partea sa.

3. Să avem sinod dechilin și ocîrmuire bisericească și școlastică neatîrnată, ai căreia mădulari să fie aleși numai dintre fiii nației noastre.”

Cererile și petițiile înaintate ministerului cultelor și împăratului de la Viena în primăvara și vara anului 1848, cu scopul de a se constitui mitropolia independentă a Ardealului, cu timpul se vor realiza: în 1864 această năzuință se va îndeplini.

„Cum am devenit colegist”

După referatul de mare valoare istorico-culturală, programul zilei a continuat cu prelegerea profesorului **Petru Popuța**, care prin „reconstruirea” unei etape din viața sa, a evocat timpul petrecut la Colegiul românilor din Ungaria, amintind de Uniunea lor, și despre binefacerile mecenatului român, de care, printre alți tineri ortodocși, a profitat și dînsul.

„În primăvara anului 1947 am ajuns la Budapesta ca ucenic industrial... În apropierea locuinței mele era o biserică sîrbească ... Preotul mi-a spus că biserica, sau capela românilor se găsește pe strada Holló, nr. 8, și să părintele nostru se numește **Toma Ungurean**. Să-l caut cu credință ... În duminica următoare am plecat la adresa primită ... Părintele Ungurean de fiecare dată mi-a însemnat lecția următoare, apoi mă „asculta” despre cele învățate, îmi dădea sfaturi cum să mă port, cum să trăiesc. Mi-a fost un adevărat părinte sufletesc. În anul 1948 ... un hoț a intrat din coridorul liber în tinda locuinței și mi-a furat diferite lucruri și hainele de stat Încă în săptămîna aceea m-am dus la locuința domnului părinte și i-am povestit, ce mi s-a întîmplat ... Cu această ocazie mi-a povestit multe: despre capelă, despre fondatorul ei, **Emanuil Gojdu**, și despre **Fundația marelui mecenat român**, care, prin testamentul său, a oferit ajutor studenților români de confesiune ortodoxă ... La sfîrșit, părintele mi-a înmînat un exemplar din Testamentul marelui mecenat, din care am înțeles lupta lui pentru neamul său, fiind totodată cetățean fidel patriei ungare. La despărțire, părintele mi-a spus următoarele: – Uite, fiule sufletesc: în anul acesta, aici s-a înființat un colegiu al românilor din Ungaria, precum și Uniunea lor... Caută-l pe domnul **Gheorghe Nădăban**, și spune-i toate ce mi-ai spus mie. Precum îl cunosc, dacă te prezinți la el, vei fi primit în acest colegiu ... Directorul colegiului m-a ascultat și mi-a zis laconic: Ești primit în Colegiul românilor din Ungaria „**Nicolae Bălcescu**” ... Ajungînd colegist, în scurt timp

m-am împrietenit cu ceilalți membri ai institutului. Numărul interniștilor, în timpul intrării mele, a fost de 33 ... după origine: 26 de români din Ungaria”...

Acea ședință din 21 mai 1848, care a avut loc la Pesta cu 150 de ani în urmă, a însemnat o treaptă inevitabilă, chiar o piatră de hotar când vorbim despre istoria bisericii românești, ori când se înșiră meritele lui Emanuil Gojdu.

Programul organizat la Budapesta ne-a atras atenția la importanța trecutului nostru, la personalitățile de frunte ale românimii, la realizările care, pentru naționalitatea română din țară, înseamnă începutul, pe urmele căruia s-a dezvoltat viața religioasă, culturală și școlară pînă azi.

– anra –

[*Foaia românească*, 22 mai 1998]

13

Ungaria poate crea un precedent benefic pentru românii din afara țării

Recuperarea bunurilor Fundației Emanuil Gojdu ne-ar putea aduce și Universitățile din Cernăuți și Sofia.

Comisia de politică externă a Senatului va cere Executivului să introducă pe agenda de lucru, în relațiile cu partea maghiară, în perspectiva apropiatei întâlniri a premierilor celor două țări, inițiativa grupului de senatori liberali privind recuperarea patrimoniului mobil și imobil din Ungaria al Fundației Emanuil Gojdu, a declarat ieri Gheorghii Prisacaru, președintele Comisiei, informează Mediafax. Estimări recente ale grupului de inițiativă condus de senatorul PNL Tiberiu Vladislav apreciază la aproximativ 1 miliard de dolari bunurile fundației pentru "tinerii ortodocși români dornici de învățatură" înființată de deputatul maghiar de origine română Emanuil Gojdu (1802-1870).

"Recuperarea acestei averi ar avea un dublu impact pentru România", a declarat Valentin Hossu Longin, directorul departamentului informațiilor publice al Guvernului. El crede că astfel vor putea fi sprijiniți cei 50.000 de români din Ungaria, "aflați într-o continuă deromânizare", în vreme ce un prim rezultat pozitiv ar permite Statului să pună problema recuperării și a altor bunuri imobile abandonate de fosta putere comunistă la Cernăuți - clădirile Universității și a fostei "Case Românești", la Sofia - clădirea Universității în limba română, desființată în 1948, sau a clădirilor din Banatul sârbesc și Valea Timocului.

Fundația a fost reînființată recent la Sibiu, sub patronajul Mitropoliei Ardealului, aceasta devenind, prin statut și reprezentare, continuatoarea fundației desființate de comuniști în 1952.

(S.E.)

[Ziua, 22 iulie 1998]

14

Comisia pentru politica externă a Senatului este de acord cu recuperarea din Ungaria a bunurilor Fundației Gojdu

Comisia pentru politică externă a Senatului va cere exectivului să introducă pe agenda de lucru, în relațiile cu partea maghiară, în perspectiva apropiatei întâlniri a premierilor celor două țări, inițiativa grupului de senatori liberali conduși de Tiberiu Vladislav, care cer sprijin pentru recuperarea patrimoniului mobil și imobil din Ungaria al Fundației Gojdu, a declarat, ieri, Gheorghe Prisacaru, președintele Comisiei. Potrivit estimărilor provizorii ale senatorilor implicați în acest demers, la sfârșitul anului 1918 averea Fundației Gojdu se ridică la cifra de peste 10 milioane de coroane - în moneda Imperiului austro-ungar, cifra care în prezent ar însemna aproximativ un miliard de dolari. Prima reprezentanță a fundației Gojdu a luat ființă la 23 aprilie 1870, sub patronajul Congresului Național Bisericesc Ortodox, în prezent Mitropolia Ardealului, fiind condusă de Andrei Șaguna. Fundația a fost constituită pe baza testamentului lui Emanuel Gojdu, care a lăsat averea sa pentru "tinerii ortodocși români dornici de învățătură". După primul război mondial, fundația s-a mutat la Sibiu. Restituirea în totalitate a proprietăților din Ungaria ale Fundației a fost decisă printr-un acord între cele două țări, ratificat în 1938 de către Parlamentul României și în 1940 de către cel ungar, dar acest acord nu a mai fost aplicat din cauza războiului și, ulterior, al venirii comuniștilor la putere în cele două țări. "Recuperarea acestei averi ar avea un dublu impact pentru România", a declarat, marți, Valentin Hossu Longin, directorul Departamentului Informațiilor Publice al Guvernului. El crede că astfel vor putea fi sprijiniți cei 50.000 de români din Ungaria, "aflați într-o continuă deromânizare", în vreme ce un prim rezultat pozitiv ar permite Statului să pună problema recuperării și a altor bunuri imobile abandonate de fosta putere comunistă la Cernăuți - clădirile Universității și a fostei "Case Românești", la Sofia - clădirea Universității în limba română, desființată în 1948, sau a clădirilor din Banatul sârbesc și Valea Timocului. Fundația Gojdu a fost reînființată recent la Sibiu, sub patronajul Mitropoliei Ardealului, aceasta devenind, prin statut și reprezentare, continuatoarea fundației desființate de către comuniști în 1952. Fundația va deveni, în cazul unui acord româno-ungar favorabil României, beneficiară banilor, acțiunilor și imobilelor Gojdu, sau a despăgubirilor pentru acestea.

[Evenimentul Zilei, 22 iulie 1998]

A Gozsdu-udvarra fáj Bukarest foga

Egymilliárd dolláros magyar adósság?

A Nemzeti Liberális Párt több szenátora felvetette, hogy a román törvényhozás szenátusának külügyi bizottsága szólítsa fel a román kormányt, indítson tárgyalásokat a magyar állammal a Budapesten létrehozott Gozsdu-alapítvány vagyonának Romániában történő visszajuttatásáról. A román fél becslése egymilliárd dollárnyi értéket emleget.

MH-Bukarest/MTI

A román szenátus külügyi bizottsága, amelynek elnöke a Ion Iliescu volt államfő ellenzéki pártjához tartozó Ghiorghiu Prisacaru, kedden külön ülésen foglalkozott a Gozsdu-alapítvány budapesti épületeinek visszaszolgáltatására vonatkozó igényekkel. Prisacaru nemzeti érdekek nevezte a nagy értékű ingatlanok visszaszerzését, és közölte: lépéseket fog tenni azért, hogy az ügyet sorolják be Radu Vasile kormányfő és Orbán Viktor magyar miniszterelnök szombaton esedékes találkozásjának témái, illetve a román parlament tagjainak idei budapesti látogatásain megvitatandó kérdések közé.

Gozsdu Emanuel (román nevén Gojdu) 1802-ben Nagyváradon született, majd szülővárosában, Pozsonyban és Budapesten végzett tanulmányai után Budapest egyik legsikeresebb ügyvédjévé vált. Tekintélyes vagyonát (épületeket, részvényeket, bankbetéteket, malmokat) román művelődési célokra hagyta, így jött létre a magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kezelésében a Gozsdu-alapítvány. 1918-ban ennek vagyonát 10 millió aranykoronára becsülték, ami román becslés szerint mai értékben 1 milliárd dollárnak felel meg. Az alapítvány 1869-ben indult, és a román ortodox egyház védnöksége alatt állt.

A szenátusi bizottság tagjait a romániai Gozsdu-alapítvány titkára, Pavel Cherescu arról tájékoztatta, hogy a budapesti Dob utcai és Király utca között az alapítvány hét nagy épületet emelt, a jövedelemből 1918-ig csaknem ötezer tanulmányi ösztöndíjat adott erdélyi román ortodox diákoknak. 1937-ben a román és magyar állam megállapodott az alapítványi vagyon kérdésében, ezt a két parlament ratifikálta. Cherescu sürgette, hogy a román külügyminisztérium juttasson el emlékiratot a magyar partnernek, és ebben szólítsa fel a budapesti VII. kerületi önkormányzatot a városrendezési munkák leállítására a Gozsdu-alapítvány épületei körül.

A szenátusi bizottság ülésén az a javaslat is elhangzott, hogy alkalmazzák a kölcsönös elvét az erdélyi magyar egyházak által visszaigényelt épületek

tekintetében. Az oktatási minisztérium képviselője arra mutatott rá, hogy az alapítvány jövedelme számos diáknak nyújthatna ösztöndíjat.

[*Magyar Hírlap*, 1998. július 22.]

16

A Gozsdu-vagyon ismét napirenden

Tusnádfürdői „igénylista”

BUKAREST – Minél inkább közeledik Orbán Viktor magyar kormányfő romániai félhivatalos villámlátogatásának időpontja, annál inkább erősödik a román–magyar kapcsolatokban gondot jelentő feltételszabás.

Miközben Tusnádfürdőn, a kilencedik bálványosi nyári szabadegyetemen a rangos meghívottak nap nap után a román–magyar közeledés, az alapszerződésekben rögzített kölcsönösség újabb lépéseit keresik – kedden például a kultúra területén megnyilvánuló érintkezési pontokat mérték föl a meghívottak, az eddigieknél fokozottabb érzékenységgel –, addig a román szenátus külügyi bizottsága (amelynek elnöke az ellenzéki Iliescu-párthoz tartozó Ghiorghii Prisecaru) a nemzeti érdekek letéteményesének nevezte a szenátus, a képviselőház, a vallásügyi államtitkárság, a közoktatási és külügyminisztérium tagjaiból álló kezdeményező bizottság folyamodványát, hogy a magyar miniszterelnök szombati találkozóján Radu Vasile román kormányfővel kerüljön napirendre a budapesti Gozsdu-alapítvány épületeinek visszaszolgáltatása. Mint ismeretes, múlt században Budapesten ügyvédeskedett nagyváradi ortodox hitű Gozsdu Emanuil, mintegy tízmillió aranykorona értékű (ma egymilliárd dollárra becsült) vagyont hagyott egy ortodox védnökségű alapítványra.

A romániai kezdeményező most mindenképpen szeretné visszaszerezni a Gozsdu-vagyont, s ennek érdekében azt is kikötötték, hogy addig ne adják vissza az erdélyi magyar egyházaktól törvénytelenül elkobzott javakat, amíg ez a kérdés nem rendeződik.

Cseke Gábor

[*Magyar Nemzet*, 1998. július 22.]

17

Visszaigénylik a Gozsdu alapítvány épületeit

(Bukarest/MTI * Baracs Dénes) – A román szenátus külügyi bizottsága, amelynek elnöke Ghiorghiu Prisecaru, kedden külön ülésen foglalkozott a

Gozsdu-alapítvány budapesti épületeinek visszaszolgáltatására vonatkozó igényekkel. Prisacaru nemzeti érdeknek nevezte a nagyértékű ingatlanok visszaszerzését és közölte: lépéseket fog tenni azért, hogy az ügyet sorolják be Radu Vasile kormányfő és Orbán Viktor magyar miniszterelnök szombaton esedékes találkozásának témái, illetve a román parlament tagjainak idei budapesti látogatásain megvitatandó kérdések közé. A találkozón a bizottság tagjai támogatást ígértek annak a kezdeményező csoportnak, amely szenátorokból, képviselőkől, a vallásügyi államtitkárság, az oktatási minisztérium, a külügyminisztérium tagjaiból áll, és célul tűzte ki a vagyon visszaszerzését a magyar államtól. 1918- ban ennek értékét 10 millió aranykoronára becsülték, ami a Rompresben ismertetett becslés szerint mai értékben 1 milliárd dollárnak felel meg. Emanuil Gozdu (román nevén Gojdu) 1802-ben Nagyváradon született, majd szülővárosában, Pozsonyban és Budapesten végzett tanulmányai után Budapest egyik legsikeresebb ügyvédévé vált. Tekintélyes vagyonát végrendeletileg 1869-ben egy alapítványra hagyta, amely a román ortodox egyház védnöksége alatt állt. 1937- ben a román és magyar állam megállapodott az alapítványi vagyon kérdésében, ezt a két parlament ratifikálta. Cherescu sürgette, hogy a román külügyminisztérium juttasson el emlékiratot a magyar partnernek, és ebben szólítsa fel a budapesti VII. kerületi önkormányzatot a városrendezési munkák leállítására a Gozdsu-alapítvány épületei körül. A szenátusi bizottság ülésén az a javaslat is elhangzott, hogy alkalmazták a kölcsönösség elvét az erdélyi magyar egyházak által visszaigényelt épületek tekintetében, mivel ezek egyike éppen az erdélyi ortodox mitropóliának ad jelenleg otthont. A kormány tájékoztatási hivatalának képviselője szerint az alapítványi vagyon visszanyerése precedens lenne hasonló ukrainai, jugoszláviai, bulgáriai román tulajdonok visszaigényléséhez.

[*Romániai Magyar Szó*, 1998. július 23.]

18

Visszakövetelik Magyarországtól a Gozdsu alapítvány vagyonát

Orbán Viktornak Bukarestben benyújtják az egymilliárd dolláros számlát, és visszakérik a hét budapesti ingatlant

A szenátus külügyi bizottsága, amelynek elnöke a Ion Iliescu volt államfő ellenzéki pártjához tartozó Ghiorghi Prisacaru, külön ülésen foglalkozott a Gozdsu-alapítvány budapesti épületeinek visszaszolgáltatására vonatkozó igényekkel. Prisacaru nemzeti érdeknek nevezte a nagy értékű ingatlanok visszaszerzését, és közölte: lépéseket fog tenni azért, hogy az ügyet sorolják be Radu Vasile kormányfő és Orbán Viktor magyar miniszterelnök szombaton

esedékes találkozójának témái, illetve a bukaresti parlament tagjainak idei budapesti látogatásain megvitatandó kérdések közé.

A találkozón a bizottság tagjai támogatást ígértek annak a kezdeményező csoportnak, amely szenátorokból, képviselőkől, a vallásügyi államtitkárság, az oktatási minisztérium, a külügyminisztérium tagjaiból áll, és célul tűzte ki a vagyon visszaszerzését a magyar államtól. 1918-ban ennek értékét 10 millió aranykoronára becsülték, ami a honatyák becslése szerint mai értékben 1 milliárd dollárnak felel meg.

Emanuil Gozsdu (román nevén Gojdu) 1802-ben Nagyváradon született, majd szülővárosában, Pozsonyban és Budapesten végzett tanulmányai után Budapest egyik legsikeresebb ügyvédévé és országgyűlési képviselővé vált. Tekintélyes vagyonát végrendeletileg 1869-ben egy alapítványra hagyta, amely a román ortodox egyház védnöksége alatt állt. A szenátusi bizottság tagjait a romániai Gozsdu-alapítvány titkára, Pavel Cherescu arról tájékoztatta, hogy a budapesti Dob utca és Király utca között az alapítvány hét nagy épületet is emelt, a jövedelemből 1918-ig csaknem ötezer tanulmányi ösztöndíjat adott erdélyi román ortodox diákoknak. 1937-ben a román és magyar állam megállapodott az alapítványi vagyon kérdésében, ezt a két parlament ratifikálta. Cherescu sürgette, hogy a román külügyminisztérium juttasson el emlékiratot a magyar partnernek, és ebben szólítsa fel a budapesti VII. kerületi önkormányzatot a városrendezési munkák leállítására a Gozsdu-alapítvány épületei körül.

A szenátusi bizottság ülésén az a javaslat is elhangzott, hogy alkalmazzák a kölcsönösség elvét az erdélyi magyar egyházak által visszaigényelt épületek tekintetében, mivel ezek egyike éppen az erdélyi ortodox mitropóliának ad jelenleg otthont, — amelynek segítésére a Gozsdu-alapítvány létrejött. Az oktatási minisztérium képviselője arra mutatott rá, hogy az alapítvány jövedelme számos diáknak nyújthatna ösztöndíjat. A kormány tájékoztatási hivatalának képviselője szerint az alapítványi vagyon visszanyerése precedens lenne hasonló ukrainai, jugoszláviai, bulgáriai román tulajdonok visszaigényléséhez.

Orbán Viktor miniszterelnök a hét végén kétnapos nem hivatalos, magánlátogatásra Romániába utazik. Erről a budapesti Miniszterelnöki Hivatal sajtóirodája közleményben tájékoztatta az MTI-t. Korábbi információk szerint Orbán látogatását csupán „nem hivatalosnak” minősítették Budapesten, a később beiktatott „magánlátogatás” kifejezés azt sejteti, hogy Radu Vasile végül mégsem kíséri el a magyar kormányfőt Tusnádfürdőre.

Az előzetes program szerint Orbán Viktor szombaton délelőtt találkozik Radu Vasile miniszterelnökkel, román kollégája bukaresti hivatalában. Kora délután Emil Constantinescu államfő Sinaián fogadja Orbán Viktort.

A magyar miniszterelnök ezt követően részt vesz a tusnádfürdői szabadegyetem programján, ahol az este folyamán találkozik az RMDSZ tisztségviselőivel is.

Orbán Viktor vasárnap református istentiszteleten vesz részt Csíkszeredán, majd Korondra látogat.

Szerdán Budapesten azt is bejelentették, hogy Martonyi János magyar külügyminiszter technikai okokból nem kíséri el Orbánt bukaresti útjára.

[*Szabadság*, 1998. július 23.]

19

A Gozsdu-udvar rejtélye

A Külügyminisztérium felkért több tárcát és kormányzati szervet, hogy készítsenek szakmai értékelést a Gozsdu-alapítvány vagyonáról és budapesti ingatlanairól. A bukaresti szenátus külügyi bizottsága kedden indítványozta, hogy a román kormány kezdjen tárgyalásokat Magyarországgal az alapítvány vagyonának visszaszerzéséről.

MUNKATÁRSAINKTÓL

A Külügyminisztérium „összetett kérdésként” kezeli a Gozsdu-alapítvány vagyonának és budapesti épületeinek visszaszolgáltatására vonatkozó bukaresti igényeket. – A magyar álláspont kialakításához az illetékes tárcák és kormányzati szervek szakértői véleményére van szükség – mondta lapunknak Horváth Gábor külügyi szóvivő.

Az alapítvány a múlt században élt Emanuel Gojduról kapta a nevét –, akit Magyarországon Gozsdu Manóként ismernek. A román ügyvéd, aki Pesten fényes sikert ért el, halála után az ortodox vallási nevelés céljaira hagyta tetemes vagyonát. A Magyar Királyság felbomlása után a vagyon itt rekedt. A hagyaték értékét – nem számítva a budapesti ingatlanokat – a románok ma egymilliárd dollárra becsülik. Ezt az összeget és a hét épületet követelik vissza.

A bukaresti szenátus külügyi bizottságának keddi ülésén elhangzott: az erdélyi magyar egyházi ingatlanok egy részét akkor adják vissza eredeti tulajdonosaiknak, ha – a románok számára – megnyugtatóan rendeződik a Gozsdu-alapítvány sorsa. Ghiorghii Prisacaru, a bizottság elnöke azt is megígérte, hogy a kérdést a szombaton esedékes magyar–román kormányfői találkozó napirendjére tűzheti. Radu Vasile miniszterelnök hivatalában tegnap semmit sem tudtak erről.

Az alapítvány néhány éve újjáalakult. Nagyszebenben és Nagyváradon, az állítólagos működési területén sem székhelyének címét, sem vezetőit nem ismerik, telefonszáma sincs – jelentette kolozsvári tudósítónk.

Budapest VII. kerületének főépítésze az újságból értesült a Gozsdu-udvar épületegyüttese iránt felmerült romániai igényről – tudtuk meg. A Király utca 13. és a Dob utca 13. szám alatti épületeket magában foglaló ingatlanegyüttes tulajdonosa Erzsébetváros. Károlyi István kerületi főépítész elmondta: a

Gozsdu-udvart egy izraeli befektetőcsoporttal közösen multifunkcionális ingatlanná szeretnék átalakítani. Az ingatlan jelenlegi, romos állapotában mintegy 400–500 millió forintot ér. Az egyelőre senki sem tudja, hogy miként befolyásolja majd a Gozsdu-udvarra kiírt befektetői pályázat sorsát a romániai alapítvány igénybejelentése.

[*Népszabadság*, 1998. július 23.]

20

A Gozsdu-épületek titkai

A bukaresti szenátus külügyi bizottsága a napokban indítványozta, hogy a román kormány kezdjen tárgyalásokat Magyarországgal a múlt században létrehozott és Budapesten bejegyzett Gozsdu Alapítvány vagyonának visszaszolgáltatására. Az egykori legendásan gazdag pesti ügyvéd, akit itt Gozsdu Manó néven őriz az emlékezet, óriási vagyonát – benne az épületekkel – végrendeletében az ortodox vallási nevelés céljaira ajánlotta fel, a szándékot azonban később alaposan átfestette a történelem.

A hét házból és azok belső udvaraiból álló ingatlanegyüttes visszaszolgáltatására vonatkozó román szenátusi igény azért is okoz nem csekély bonyodalmakat, mert az épületek megújítására éppen most nyílt volna lehetőség.

A Gozsdu-udvar a Budapest VII. kerületében, a Király utca 13. és a Dob utca 16. szám között található épületeket jelenti. A házak mindegyike a kerületi önkormányzat tulajdona. A sors fintora, hogy a kerület legelőkelőbb részének arculatváltására kidolgozott terv, a Madách sétány kialakítása a Gozsdu-udvar megszépítésével kezdődött volna. E beruházásra épül a sétány jövője, hiszen a koncepciónak sarkalatos pontja az épületegyüttes felújítása. A Gozsdu-féle házak ugyanis jelenleg siralmas állapotban vannak. Tavaly ősszel például Erzsébetváros egyik alpolgármestere úgy vélte: nem bírnak ki még egy telet. A jóslat szerencsére nem teljesedett be, ám ez nem azt jelenti, hogy az ingatlan rehabilitációját évekig tovább lehetne halogatni.

A kísértetházra emlékeztető, már majdnem lakatlan udvarban jelenleg még öt család lakik. Ők ugyanis a többséggel ellentétben nem fogadták el a kerület által felajánlott négyzetméterenkénti hatvanötezer forintos összeget, annál jóval többért lennének csak hajlandók odébbállni. Tart az egyezkedés néhány üzlethelyiség bérlőjével is. Az önkormányzat eközben már nyertesén hirdetett az ingatlan hasznosítására kiírt pályázatán. Az elképzelések szerint a kerület az izraeli befektetővel közös gazdasági társaságot hozna létre, és

korszerű kereskedelmi központot és középkategóriájú szállodát alakítana ki az udvarból.

Nem elhamarkodott ötlet ez. A majdnem kétmilliárd forintra taksált munkálatok terve már 1993-ban megszületett. Sőt az eredeti ötlet az 1910-es évekből származik. Elődeinek ugyanis sétányt tervezgettek a Kiskörút és a Nagykörút közé, s huszonöt méter széles Erzsébet sugárutat a Károly körút és a Városliget összekapcsolására. Az első világháború miatt feledésbe merült ötlet 1930-ban került újra napirendre. Ekkor a megálmodott sétány útját a Rottenbiller utca és a Damjanich utca kereszteződésénél kialakítandó tértől a Rumbach Sebestyén utcáig rajzolták meg. A fővárosi képviselők annyira komolyan foglalkoztak a tervvel, hogy még építészeti pályázatot is kiírtak, amire majdnem ötven terv érkezett. A beruházás akkori költségvetése negyvenmillió pengő volt, amit viszont nem tudtak összegyűjteni.

A sétány terve több mint fél évszázaddal később, 1990-ben vetődött fel ismét. Az alap gondolatot a Rumbach Sebestyén utcai irodaház-építkezés adta, ami az Erzsébetvárosi képviselőket rádöbbsentette, hogy a térség fejlesztésében van ráció. A kerület legfrekvenciáltabb része, az V. kerület, pontosabban a Deák tér, az Erzsébet tér, az Astoria közelsége miatt vonzóan hat a befektetőkre. Elkezdődött hát a Madách sétány tervezése. A kerület tanulmányokat készített, pályázatokat írt ki, s mindeközben tárgyalások kezdődtek az érintett lakókkal. Az elkészült tanulmányok lényege az volt, hogy a Madách sétányt a Gozsdu-udvarral kell kezdeni, mivel annak megszerzésével gyorsan és érzékelhetően emelkedik majd a terület árfolyama, ami élénkítően hat majd a pénzvilágra.

Hosszú vajúdas után idén eredményesen zárult a befektetői pályázat. A tenderen három pályázó vett részt. Közülük választották ki a izraeli befektető csoportot, amellyel a konkrét tárgyalások már a célegyenesben vannak. Vagyis a Gozsdu-udvar átalakításának részleteiről még a képviselő-testület dönthetett volna. A kerület szakemberei ugyanis szerették volna, ha a végleges megállapodás még az ősszel esedékes önkormányzati választások előtt létrejön. Tapasztalták ugyanis, hogy egy új képviselő-testületnek időre van szüksége ahhoz, hogy átvegye az ügyeket, s bármilyen összetételű legyen is, óvatos duhajként mond csak áment egy-egy beruházásra. Ráadásul a Gozsdu-udvar fejlesztése a VII. kerület legjelentősebb építkezése lehet, vagy lehetett volna. A romlás uralta házak mai árát 400–500 millió forintra becsülik. Bárki fog is a felújításukba, a munkálatokra másfél-két milliárd forintot rá kell szánnia. A rehabilitáció elkerülhetetlen, azt viszont most még nem lehet tudni, hogy miként befolyásolja majd a román alapítvány jelzése a Gozsdu-udvarról szóló befektetői tárgyalások kimenetelét.

Sándor Tünde

*

A négy háromemeletes és három kétemeletes házból álló épületegyüttest 1902-ben építették Czigler Győző tervei alapján. Az épületcsoport a nevét Gozsdu

Manó legfőbb ítélőszéki bíróról kapta, aki román nemzetiségű létére buzgó magyarnak vallotta magát, és ő volt az első, aki a pesti és budai tanácsokhoz magyar nyelvű keresletlevelet adott be. Ugyanakkor az ő nevéhez fűződik a pesti görögkeleti román egyház könyveinek magyar kiadása is.

Gozsdu Manó 1802-ben született Nagyváradon, előbb ügyvédeskedett, majd 1860-tól Krassó megye főispánja volt, és a főrendiházban jegyzővé választották. Hat év múlva országgyűlési képviselő lett, majd 1869-ben legfőbb ítélőszéki bírónak nevezték ki. A magyarul és románul egyformán értekezéseket író Gozdsdu a hazai román irodalom nagy pártfogója volt. A hazai – Magyarországra Erdélyt is beleértve – keleti ortodox vallású ifjúság nevelésére alapítványt hozott létre 1870-ben. Még ebben az évben meghalt. A csaknem egymillió forint törzstőkéjű alapítványra az első világháború után a magyar és a román állam is igényt tartott. Évekig folytak a tárgyalások, de nem sok sikerre vezettek.

[*Népszabadság*, 1998. július 24.]

21

Mit rejt a régi kincsesláda?

Magyar–román tárgyalások várhatók a Gozdsdu Alapítvány ügyében

Lapunk hasábjain folytatjuk a budapesti Király utca és Dob utca között elhelyezkedő Gozdsdu-udvar rejtélyének feltárását, hiszen úgy értesültünk: a magyar miniszteriális szerveknek is fejfájást okoz az alapítványi vagyon, különösen a megmaradt hét házból álló ingatlanegyüttes sorsa. A bukaresti szenátus külügyi bizottsága a minap indítványozta: a román kormány kezdeményezze a múlt században létrehozott Gozdsdu Alapítvány vagyonának visszaszolgáltatására vonatkozó tárgyalásokat Magyarországgal.

MUNKATÁRSAINKTÓL

A Gozdsdu család – tudhatjuk meg Berényi Mária 1995-ben megjelent, a Gozdsdu Alapítvány történetét feldolgozó tanulmánykötetéből – Moscopolis városából vándorolt Magyarországra a XVIII. században. A görög műveltségű macedoromán kereskedők gazdasági és szellemi központja Pesten volt, üzleteiket jó érzéssel a város legforgalmasabb pontjain nyitották meg, és meglepően gyorsan nagy vagyonra tettek szert. Gozdsdu Emánuel, a nagyváradai születésű ügyvéd – vagy ahogy később emlegették: Gozdsdu Manó – 1832-ban vette meg Wilhelm Sebastian házát a Király utcában, majd a körülötte lévő telkeket is felvásárolta. 1854-ben felparcellázta, és egy sor üzletet épített rá. Ezt az épületegyüttest emlegetik ma Gozdsdu-udvarként. Gozdsdut később Krassó

megye főispánjává, majd főrendiházi jegyzővé nevezték ki. 1865-ben országgyűlési képviselővé választották a kitűnő szónokot.

Gozsdut halála előtt pár hónappal legfőbb ítélszéki bíróvá nevezték ki. Ez idő tájt végrendeletet fogalmazott, amelyet halálának napján, 1870. február 3-án hirdettek ki. Végakarata szerint vagyona nagyobbik részét a nevét viselő alapítványra hagyta, amely a magyar és erdélyországi román nemzetiségű, keleti ortodox vallású fiatalok megfelelő neveltetését szolgálta. Az alapítvány kezelését az örökhagyó a görögkeleti román metropolita érsekből, a magyarországi ortodox megyés püspökökből, illetve három tekintélyes és buzgó hívő férfiúból álló testületre bízta. A gyakorlatban azonban az alapítvány vagyonát a nagyszebeni érsek pénztára kezelte 1882-től, méghozzá nem is rosszul, hiszen a kétszázezer korona értékű alaptőke 1917-re megnegyvenkétszereződött, vagyis több mint nyolcmillió koronára rúgott. Az első világháború kezdetén azután az alapítványt hadikölcsön fizetésére kötelezték, amit persze soha nem kapott vissza.

Az első világháborút záró trianoni békeszerződés 249. cikkének 6. pontja értelmében Magyarország köteles rendezni a Gozsdú Alapítvány sorsát. A végleges megállapodásig 1924-ben ideiglenes egyezséget kötött a két fél, amely szerint az alapítványi képviselő szabadon rendelkezhet a vagyon felett. Ez akkor nagy értékű budapesti bérházakból, a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál letétben lévő értékpapírokból, valamint román területen egy nagyváradi házból és a nagyszebeni görögkeleti érsekség által kezelt értékpapírokból állt. Nehezíti a tisztánlátást, hogy a részvények értékét a korabeli források koronában említik: az összérték 720 ezer korona volt. Tény, hogy az ingatlanvagyon csak része a hajdani alapítványi összvagyonnak. Így a szenátusi bizottság által említett 1 milliárd dolláros érték kissé elrugaskodottnak tűnik.

A vagyon feletti rendelkezési jogra hivatkozva a szebeni képviselő százmillió korona készpénzt és nyolcszázmillió korona házbért vitt el Budapestről.

A román kormány 1925-ben újra összehívta az érdekelteket – Csehszlovákiát és Jugoszláviát – együtt a vagyon hat százaléka illetve –, de a magyar kormány halasztást kért. A későbbi tárgyalásokon pedig az szerették volna elérni, hogy az ingó vagyon kiadassék Romániának, ám az ingatlanok a területi elv alapján Magyarországot illessék.

A következő találkozót Párizsban rendezték meg 1930-ban, de csupán a tárgyalások felgyorsításában tudtak megegyezni a felek. A magyar delegáció a halogató taktikát választotta, de arra nagyon ügyelt, hogy a kérdés ne kerülhessen a hágai Nemzetközi Bíróság elé, mivel tudatában volt annak, hogy jogi érvei gyöngék – írja tanulmányában a kérdés szakértője, Berényi Mária.

A 13 évig tartó huzavona után a felek 1937-ben Bukarestben megállapodtak. Az okirat értelmében „Magyarország a hatálybalépéstől számított 30 nap alatt átadja Romániának a Gozsdú Alapítvány Magyarország területén lévő egész vagyonát, az arra vonatkozó összes jogokkal és

kötelezettségekkel (...) Románia megfelelő összegű pengőt fog átadni abból a célból, hogy egy új alapítvány létesíttessék, amely a Magyarországi görögkeleti románok ösztöndíj alapítványa nevet fogja viselni”. A megállapodást a román parlament 1938-ban, a magyar 1940-ben ratifikálta. Véglegesen azonban mégsem rendeződött az alapítvány ügye, hiszen a második bécsi döntést értelmében bizonyos erdélyi területek ismét Magyarországhoz kerültek. A három fővárosi ingatlan megállapodáskori értéke egyébként több mint egymillió pengő volt, éves tiszta jövedelme pedig százezer pengőre rúgott.

A Gozsdu Alapítvány házainak kisajátítása a Madách-sétány megépítése miatt az 1930-as évektől kezdődően folyamatosan napirenden volt. Hol egyik, hol másik ingatlan került a kisajátítási listára. Az első konkrét kisajátítási ajánlatot 1942-ben kapta meg az alapítványi hivatal, ám ők, kevesellve a kétszázezer pengőt, nem fogadták el. Per lett belőle, ám a tárgyalásokat a tisztázatlan jogi helyzetre hivatkozva egészen addig halasztották, amíg az épületek 1944-ben a zsidó lakosság számára kijelölt sárga csillagos házzá nem lettek. A budapesti harcok alatt az épületekben nagy károk keletkeztek.

A háború után a hazai románság különféle kulturális, oktatási célokra akarta felhasználni a Gozsdu-udvar, ám a közoktatásügyi minisztérium sorra elutasította az erre vonatkozó kérelmeket. 1948-tól azután két román intézmény használta ideiglenesen az épületeket, amelyeket 1952-ben a többivel együtt államosítottak.

A VII. kerületi önkormányzat a Gozsdu-udvar hasznosítására saját tulajdonjogának tudatában tavaly novemberben írt ki pályázatot. Az 1952-ben állami, majd a rendszerváltás után önkormányzati tulajdonba került épületegyüttest az önkormányzat a pályázatnyertes Heftsiba izraeli céggel közös társaság révén tervezi felújítani és átalakítani. A Gozsdu Alapítványtól – mint azt Toperczer Ferentől, a VII. kerület alpolgármesterétől megtudtuk – Erzsébetváros vezetőit ez ideig sem hivatalosan, sem félhivatalosan nem kereste meg senki.

A Király utca 13. szám alatti ingatlanra a Magyarországi Román Ortodox Egyház az 1991. évi egyházi kártalanításról szóló törvény alapján jelentette be igényét. Emiatt az ingatlanra 1992. március 9-én tíz évre elidegenítési és terhelési tilalmat jegyeztek be. Mindez abból a tájékoztató anyagból derült ki, amelyet az alpolgármester tegnap juttatott el Németh Zsoltnak, a Külügyminisztérium államtitkárának és Rockenbauer Zoltán belső-erzsébetvárosi országgyűlési képviselőnek. A helyzet pikantériája, hogy az a honatya, akinek választókeretében található a Gozsdu-udvar, egyben a kormányfő külpolitikai főtanácsadója.

A VII. kerületi alpolgármestertől megtudtuk: a kormány 1993. december 2-án hozott határozatot arról, hogy az ortodox egyházat a Gozsdu-udvar részét képező Király utca 13. szám alatti ingatlanból 1043 négyzetméter után 43 millió forintnyi kártalanítás illeti meg. Az államosítás előtt ugyanis az épületből az egyház ennyi területet használt püspöki lakosztályként, tanácsteremként,

kollégiumként, szolgálati lakásként és kultúrszövetségi célokra. Az ingatlan többi részét bérlakásként hasznosította, ami nem tartozik a törvény hatálya alá, mivel jövedelemszerző tevékenységnek minősült. Az ortodox egyház végül nem az épületrészt, hanem a pénzbeli kártalanítást választotta, mivel ellenkező esetben vállalnia kellett volna az önkormányzati lakások bérlőinek elhelyezését is.

A két ország közötti vita tovább lassíthatja a Madách-sétány kiépítésére vonatkozó, már most sem túl pergő befektetői tárgyalásokat. Egy esetleges ingatlanvagyon-átadás pedig perek sorozatát indíthatja el – állítja Flaskay Károly ingatlantanácsadó, a Price Waterhouse Coopers ügyvezető igazgatója. – A pályázatokra jelentkező cégek ugyanis nem kevés pénzt áldoztak az üzleti tervek kidolgozására, ami fokozottan igaz a legjobb ajánlattevő izraeli cégre, amely biztatási kár címén akár be is perelheti a VII. kerületi önkormányzatot. A testület persze szintén perelheti az államot, és így perek láncolata alakulhat ki. Az évekig tartó tárgyalások közben a ház állapota tovább romlik, a befektetők pedig valószínűleg örökre elfelejtik a Madách-sétány nagyszabású tervét.

Itt tartunk. A történelem vastag porrétege alól egy erőteljes fuvallat hatására előtűnt a régi kincsesláda. A kérdés csak az, hogy ami benne van, vajon mire használható. És főleg, hogy mit ér. A kerület főépítésze szerint a jelenlegi romos állapotban 400–500 millió forint értékű – ami enyhén szólva nem annyi, mint egymilliárd dollár.

*

A Gozsdu Alapítvány ügyének nemzetközi jogi háttere diplomáciai szempontból kényes kérdés. Magyarország és Románia között jelenleg folynak az egyeztető tárgyalások előkészületei, a magyar fél egy-két héten belül alakítja ki álláspontját – mondta lapunknak dr. Prandler Árpád, a Külügyminisztérium nemzetközi jogi főosztályának vezetője. Az ügy kényessége részben a tulajdonjogi helyzet összetettségéből származik. Más államigazgatási forrásból megtudtuk: egy kompromisszumos diplomáciai megoldásnak akadálya lehet az államháztartási törvény, amely korlátot szab a kölcsönösség elvét követő vagyonátruházásnak. Mint ismeretes, a kérdés olyan formában vetődött fel a román szenátus külügyi bizottságában, hogy az erdélyi magyar egyházi ingatlanok kérdésének rendezéséért cserébe a magyar fél járjon el a Gozsdu-ingatlanok ügyében. Miután az 1920-as trianoni szerződéssel az alapítvány kedvezményezettjei – az ország görögkeleti vallású és román nemzetiségű állampolgárai – zömükben román állampolgárok lettek, hazánk egy 1937-es államközi szerződésben az alapítvány ügyét Romániának adta át. Az egyházi ingatlanokkal kapcsolatban ugyankor nem ad útmutatást a két évvel ezelőtt aláírt, törvényként 1997-ben kihirdetett magyar–román alapszerződés, amelyben mindössze annyi szerepel, hogy a felek védelmezik, illetve megőrzik a nemzeti és vallási kisebbségek műemlékeit és emlékhelyeit.

*

A Gozsdu-udvar Budapesten, a VII. kerületben, a Király utca 13. és a Dob utca 16. szám között található. A siralmas állapotban lévő épületek önkormányzati tulajdonban vannak. A házak omladoznak, a lakásokat kifosztották, a lerabolt épületegyüttes elhagyott lakásaiban mindössze öt család él. A hasznosításra évek óta készülnek az Erzsébetvárosban, az elegáns Madách-sétány terve a Gozsdu-udvar környékének rendezésével kezdődne. Egy izraeli befektető kereskedelmi központot és szállodát építené ide, a rehabilitáció másfél-kétmilliárd forintot is felemésztene. Miközben készülnek a nagyszabású tervek, elhangzott, hogy a román kormány kezdeményezze a Gojdu Alapítvány vagyonának visszaszolgáltatására vonatkozó tárgyalásokat.

[*Népszabadság*, 1998. július 25.]

22

Megújul a Gozsdu udvar

„A kárpótlásra további törvényi lehetősége nincsen a román ortodox egyháznak” – tájékoztatta lapunkat Ardelean Pál, az egyház vikáriusa. A Gozsdu udvar épületeinek tulajdoni viszonyai rendezettek, jelenleg az Erzsébetvárosi Önkormányzat tulajdona” – erősítette meg Toperczer Ferenc, az Erzsébetvárosi Önkormányzat alpolgármestere. Az épületben lévő 5 bérlővel folyamatosan tárgyal az önkormányzat. Az épületek hasznosítása és rekonstrukciója folyik.

A Gozsdu épületek körüli tulajdoni viták 1952-ig nyúlnak vissza, ekkor ugyanis államosították a román ortodox egyház épületét.

Az Erzsébetvárosi Önkormányzat 1995-ben tervet készített a Madách sétány, ezen belül a Gozsdu udvar rehabilitációjára. Az önkormányzat 1996-os rendelete alapján a – közelmúltban egyesült – Price Waterhouse Budapest Kft. és a Coopers and Lybrand Kft. közösen kapott megbízást az épület értékesítésére. A szanálás befejezésére 140 millió forintot engedélyeztek.

Miután 1996-ban az építési engedélyt megkapták, a következő évben az önkormányzat testülete felkérte a polgármestert, intézkedjen az ott lakó lakásbérlőkkel történő megállapodásokról és az épület kiürítéséről. Az ott lakók kihelyezésére és kártalanítására 16 millió 650 ezer forintot kapott az önkormányzat. 1997 novemberében befektetői pályázatot írtak ki, amelyet idén tavasszal az izraeli Heftsiba cég nyert el.

Ez év márciusában a képviselő-testület újabb rendeletben emelte ki, hogy az önkormányzat érdekeit maximálisan érvényesítenie kell a cégnek. A pályázat nyertes és az önkormányzat közös társaság létrehozásáról tárgyal, és céljuk, hogy ebben 25 plusz 1 százalékos tulajdoni arányt szerezzenek meg.

Az épületben jelenleg 5 bérlő lakik, velük még folyik az egyeztetés. Többnyire az önkormányzat által felajánlott lelépési összeggel elégedetlenek a lakók, s még alkudoznak.

Toperczer Ferenc lapunknak adott tájékoztatásában elmondta, hogy az önkormányzat tulajdoni helyzete tiszta. Hivatalosan még nem kereste meg a Külügyminisztériumot, de a közeljövőben a Gozdu épületek iratait, valamint a jogi helyzet összefoglalását eljuttatja a külügy politikai államtitkárához. Az Erzsébetvárosi Önkormányzat alpolgármestere kiemelte, hogy a Gozdu Alapítvány vagyonával kapcsolatos kérdéseket az 1937-es államközi megállapodás rendezte.

A Magyarországi Román Ortodox Egyház a törvény szerint 2000 négyzetmétert kapott vissza. Az egyház a Király utcai épületben 1043 négyzetmétert használt. Az önkormányzat pedig a Holló u. 8. alatti épületet ajánlotta fel, azonban ez rehabilitációra szorult. Így a két épületre 1993 decemberében 43 millió forint kártalanítást fizetett a kormány. További törvényi lehetőség nincs a kárpótlásra – nyilatkozta lapunknak Ardelean Pál, a Magyarországi Román Ortodox vikáriusa.

A román törvényhozás szenátusának külügyi bizottsága megvitatta a budapesti Gozdu Alapítvány visszaadásának kérdését. A román fél a román ortodox egyház vagyonának tekinti az egymilliárd dollár értékűre becsült alapítványhoz tartozó hét épületet, nagyszámú bankbetétet, több malmot és részvényköteget, leszögezve: mindez 1918-ban, amikor az alapítvány központja átkerült Romániába, tízmillió magyar aranykoronát ért.

A háború után az alapítvány központja Nagyszebenbe került. Bukarest az állítja a trianoni békeszerződés értelmében 1937-ben megállapodás született a két ország között az alapítvány vagyonának visszaadásáról, a dokumentumot azonban csak Románia ratifikálta.

A román ortodox papok egy csoportja 1990-ben ismét létrehozta a Gozdu Alapítványt, amit most a budapesti jogörökösének tekintenek. A román törvényhozás szenátusi külügyi bizottsága úgy határozott, felkéri a román kormányt, tűzze a kérdést a román-magyar kétoldalú kapcsolatok napirendjére.

Valentin Hossu Longin, a kormány köztájékoztatási főosztályának igazgatója szerint az egymilliárd dollárból támogatni tudnák „a szüntelen elmagyarosításnak kitett magyarországi románokat.

K. Cs.–B. T.

*

A román ortodox egyház épületeinek története

1952. március 28. Államosítás

1992. március 9. Elidegenítési és terhelési tilalom 10 évre

1993. december 2. A Király u. 13. alatti ingatlanból 1043 négyzetméterért 43 millió Ft kártalanítás

1993. december 6. A Holló u. 8. alatti ingatlant a román ortodox egyház tulajdonába adják
1993. december 15. Kártalanítás. Elidegenítési és terhelési tilalom eltörlése
1994. Megállapodás a Holló u. 8. és a Nefelejcs u. 62. sz. ingatlanok cseréjéről
1995. december 8. Előzetes megállapodás a Holló u. 8. – Gozsdu udvar II. épület cseréjéről
1997. június 9. Megállapodás a Holló u. 8.–Holló u. 4. ingatlancseréről
1997. október 31. A Holló u. 8. épület bontási szándékának megszűnése
1998. február 23. A Holló u. 8. Ingatlanból a lakók kiköltöztetésének befejezése

[*Magyar Hírlap*, 1998. július 29.]

23

Soarta Caselor Gojdu

Am citit în: România Liberă

Despre **Emanuil Gojdu**, românii din Ungaria știu multe, înainte de toate este cunoscut rolul de mare mecenat al lui. Despre generozitatea politicianului budapestan român a scris în repetate rânduri (redactând chiar o carte care i-a fost consacrată) și doamna **dr. Maria Berényi**. Despre fundația și averea mărinimosului mecenat, la fel, s-au publicat o seamă de știri, dat fiind că prin averea și moștenirea lăsată posterității, mulți tineri români s-au adăpat la izvorul științei. La fel de renumită ca avere – și fundația – ce-i poartă numele, este și moștenirea imobiliară a lui Gojdu. *Casele Gojdu, curțile domnești* ale lui Gojdu înseamnă pînă azi un complex arhitectural specific prin farmec și valoare din Budapesta.

Actualitatea titlului de mai sus o dă o decizie a Comisiei Afacerilor Externe a Senatului României, care solicită averea fundației. Decizia este și neobișnuită, și discutabilă, mai ales că despre averea și felul folosirii fondurilor există prescrieri severe. Iar pe de altă parte, soarta *Fundației* este, încă și la ora actuală, discutată. Precum tot discutată este soarta pitoreștilor *Case Gojdu*, adevărate podoabe arhitecturale, a căror renovare ar pretinde însă fonduri imense. Așadar: viitorul, soarta caselor Gojdu – un viitor, o soartă enigmatică.

[*Foaia românească*, 31 iulie 1998]

24

A Gozsdu-udvar rejtélye

A Magyar Külügyminisztérium felkér több tárcát és kormányzati szervet, hogy készítsenek szakmai értékelést a Gozsdu-alapítvány vagyonáról és budapesti ingatlanairól. A bukaresti szenátus külügyi bizottsága indítványozta, hogy a román kormány kezdjen tárgyalásokat Magyarországgal az alapítvány vagyonának visszaszerzéséről.

A Külügyminisztérium "összetett kérdésként" kezeli a Gozsdu-alapítvány vagyonának és budapesti épületeinek visszaszolgáltatására vonatkozó bukaresti igényeket. "A magyar álláspont kialakításához az illetékes tárcák és kormányzati szervek szakértői véleményére van szükség" - mondta lapunknak **Horváth Gábor** külügyi szóvivő.

Az alapítvány a múlt században élt **Emanoil Gojdu**ról kapta a nevét, akit Magyarországon Gozsdu Manóként ismernek. A román ügyvéd, aki Pesten fényes sikert ért el, halála után az ortodox vallási nevelés céljaira hagyta tetemes vagyonát. A Magyar Királyság felbomlása után a vagyon ittrekedt. A hagyaték értékét - nem számítva a budapesti ingatlanokat - a románok ma egymilliárd dollárra becsülik. Ezt az összeget és a hét épületet követelik vissza.

A bukaresti szenátus külügyi bizottságának egyik ülésén elhangzott: az erdélyi magyar egyházi ingatlanok egy részét akkor adják vissza eredeti tulajdonosaiknak, ha - a románok számára - megnyugtatóan rendeződik a Gozsdu-alapítvány sorsa. **Gheorghe Prisacaru**, a bizottság elnöke azt is megígérte, hogy a kérdést az esedékes magyar-román kormányfői találkozó napirendjére tűzeti. **Radu Vasile** miniszterelnök hivatalában azonban semmit sem tudtak erről.

Az alapítvány néhány éve újjáalakult. Nagyszebenben és Nagyváradon, az állítólagos működési területén sem székhelyének címét, sem vezetőit nem ismerik, telefonszáma nincs - jelentette kolozsvári tudósítónk.

Budapest VII. kerületének főépítésze az újságból értesült a Gozsdu-udvar épületegyüttese iránt felmerült romániai igényről - tudtuk meg. A Király utca 13. és a Dob utca 13. szám alatti épületeket magában foglaló ingatlanegyüttes tulajdonosa Erzsébetváros. **Károlyi István** kerületi főépítész elmondta: a Gozsdu-udvart egy izraeli befektetőcsoporttal közösen multifunkcionális ingatlanná szeretnék alakítani. Az ingatlan jelenlegi romos állapotában mintegy 400-500 millió forintot ér. Azt egyelőre senki sem tudja, hogy miként befolyásolja majd a Gozsdu-udvarra kiírt befektetői pályázat sorsát a romániai alapítvány igénybejelentése.

[*Erdélyi Napló*, 1998. augusztus 4.]

Az Emanuil Gojdu Alapítvány - állítólag egymilliárd dollár értékű - Magyarországon rekedt vagyonát - ha igaz - épületek, malmok, bankbetétek teszik ki. **Tiberiu Vladislav** liberális szenátor egy 1937-ben aláírt állítólagos államközi megállapodásra hivatkozva hangoztatja, hogy e javak Romániát illetik meg. Szebenben egyébként újra is alakult az Emanuil Gojdu Alapítvány, mely a régi jogutódaként várja a fejleményeket. Vladislav szenátor már Orbán Viktor látogatásának napirendjére szeretne volna tűzteni az ügy megvitatását, erre azonban tudomásunk szerint nem került sor. Az egykori alapítvány egyébként tehetséges román ortodox fiatalok taníttatását támogatta. Általa végezhetett tanulmányait Victor Babes, Octavian Goga, Traian Vuia és mások.

Szóval, olvasom a hírt, és elkeseredem. Nem azért, mert félténem a magyar gazdaságot az esetleges vagyonátadásból származó veszteségei miatt. (E féltés megfogalmazása nem is az én tisztem.) Nem is azért, mert méltánytalannak és minden jóérzést meghaladónak érzem a követelést, hanem, mert mögötte egy újabb majdani párhuzam elemeit vélem felfedezni. Egy újabb szanta párhuzamét, melyhez hasonlók nap mint nap előkerülnek a politikusok eszköztárából; melyhez hasonlókkal rendszeresen megszédítik az ügyről kevés információval rendelkező polgárok ítélőképességét.

A trianoni békediktátum a történelmi Magyarország területeiből nagyobb részt juttatott Romániának, mint amennyi Magyarországnak megmaradt. A szerződés egy véres háború végére tett pontot, melynek során a román csapatok Budapestet is megszállták. Megszállásuk bő három hónapja alatt több mint 30 ezer zsákmánnyal megrakott magyar vasúti kocsit haladt át Románia felé a szolnoki Tisza-hídon. A Budapesten működő antantmisszióknak - amint amerikai tagja, **Harry Hill Bandholtz** tábornok naplójában megírta - nagyobb gondot okozott a szövetséges román katonák fosztogatásának megfékezése, mint a legyőzött Magyarország vezetőivel való együttműködés. Akkor viszont háború volt, a háborúnak pedig sajátos törvényei vannak.

Azt sem érdemes mérlegre tenni, hogy a békediktátum nyomán a román állam minden erdélyi állami intézményt is saját leltárába vehetett. Ezek úgymond hozzátartoztak a bekebelezett területekhez. Az 1921-es - immár békeidőben megalkotott - földbirtokreformot sem illik felemleni, hiszen ez egy elavult, (részben) nagybirtokosi rendszert próbált korszerűbbé alakítani. Mellékes, hogy a földesurak vagyona mellett a magyar egyházi, iskolai és alapítványi vagyon nagyobb része is kisajátításra került, és ráadásul annak jelentős hányada nem is jutott a parasztság tulajdonába; megmaradt román állami tartaléknak. A római katolikus egyház 290 507 holdas birtokából ekkortól már csak mintegy 13 ezer hold szolgálhatta az egyház és főként az egyházi oktatás céljait. Az államosított földterület ugyanis korábban iskolák működtetésének teremtette meg az anyagi feltételeit.

Mindez mellékes - nem is erről szeretnék írni.

Azért érdemes mégis felidézni e kort, hogy világossá váljék, a trianoni határok választották el Emanuil Gojdu budapesti vagyonát is attól a közösségtől,

melynek szolgálatára volt hivatott. Ekkortól nem állt a Gojdu-vagyon a román oktatásügy rendelkezésére.

Mindez a múlté, és ha a jövő felé fordulunk, nem is érdemes tépelődni, rágódni efelett. Ezen írással tulajdonképpen annak a kommentárnak szerettem volna elébe menni, mely minden bizonnyal előbb vagy utóbb megjelenik a román médiában, és arról próbál majd meggyőzni országot-világot, hogy a román-magyar viszonyt bizonyos kisajátított ingatlanok ügye árnyékolja be: a magyarok nem akarják visszaadni a Gojdu-alapítvány vagyonát, a románok meg csücsülnek az egyházi, közösségi vagyonon...; az egyik tizenkilenc, a másik meg egy híján húsz...

Eme hamis, suta párhuzamok keresése tudniillik jellemzője a hazai médiának, politikumnak. Már-már unjuk, amikor a hírekben vagy a politikusok nyilatkozataiban az egyik és másik nép szélsőségeiről hallunk. Gyakorta egy kalap alá veszik Tőkés Lászlót Gheorghe Funarral, Csurka Istvánt Corneliu Vadim Tudorral, és fel sem tűnik, mekkora igazságtalanságot takarnak e párhuzamok.

A két ország pártjai közötti összehasonlítások elsősorban azért suták, mert a román és a magyar politikai skála eltolódott egymáshoz képest. Eszmeiségét, politikai üzenetét, retorikáját tekintve Torgyán József Kisgazdapártja talán leginkább a romániai vezető kormánypártnak, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpártnak felel meg. De még talán az FKgP-től jobbra elhelyezkedő MIÉP sem tűrne meg soraiban olyan politikusokat, akik afféle kijelentéseket engednek meg maguknak, mint a román KDNPP egyik temesvári városi tanácsosa. **Mihai Pop** egy tanácsülési vitában azzal érvelt egy - többségében romák által lakott - terület parkosítása ellen, hogy: "A cigányokat csak akkor civilizálhatjuk, ha elássuk őket". Hol van ehhez képest például a székesfehérvári Rádió utcai romák esete, mely kapcsán évekig rémes cigányellenes diszkriminációról harsogott a magyar sajtó?

De nem sok ország van Európában, ahol Corneliu Vadim Tudor és Gheorghe Funar kijelentései átcsorognának a fajgyűlölő, uszító kijelentéseket mérő hálón. Tőkés László legvitatottabb kijelentései is legfennebb arra vonatkoztak, hogy megadja-e az USA a legnagyobb kereskedelmi kedvezményt Romániának vagy sem.

Emanuil Gojdu budapesti vagyonának pénzben kifejezve is nagy az értéke. Még jelentősebb azonban a kár, melyet a sánta párhuzamok tudatosulása okozhat országszerte.

Gazda Árpád

[*Erdélyi Napló*, 1998. augusztus 4.]

A találkozók egymást érő sorában dr. Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere pénteken Marosvásárhelyre is szánt két órát. Sajnálatos módon a zsúfolt programba már nem fért bele, hogy a kíséretében levő vállalkozók kapcsolatba lépjenek a marosvásárhelyi üzletemberekkel, bár erre nagy szükség lett volna. A protokolláris jellegű látogatás után Demszky Gábor a sajtótájékoztatón elmondta, látogatása nem része a közelgő, ám még meg nem kezdődött, választási kampánynak, amelyen ő már harmadszor indul a főpolgármesteri cím elnyerésére. Még akkor sem, ha a gipszben levő lába sejtelmesen emlékeztet Horn Gyula valamikori begipszelt nyakára. Úgy tartják, hogy szerencsét hoz, de reméli, hogy nélküle is megvannak az esélyei.

A látogatásnak meg egyébként is gazdasági jellege van. Nyilvánvalóan ettől függetlenül belefér például könyvadományok átadása a Maros megyei könyvtárnak, illetve a Csíkszeredai Napokon való részvétel.

A Népújság arról érdeklődött, hogy a Gozsdu Alapítvány budapesti vagyonának visszaszolgáltatása és a romániai magyar közösségi ingatlanok visszaszolgáltatása között lát-e valamilyen viszonyt.

- Ez egy csinált ügy - mondta válaszában Demszky Gábor. - A Gozsdu-ügy elsősorban jogi vita, meg kell várni a bíróság döntését és annak megfelelően eljárni. A Gozsdu-udvar, amely a főváros szívében egy igen fontos ingatlan, semmiképpen sem hasonlítható a romániai magyar ingatlanok visszaszolgáltatásának kérdéséhez. Annál is inkább, mivel a Gozsdu Alapítvány vagyonát képző épületegyüttes egyben műemlék is, amelyet meg kell őriznünk és tovább kell fejlesztenünk. A romániai ingatlanok kérdését pedig nagyvonalúsággal kell kezelni, mert ez sokat segíthet a két ország jó viszonyának megőrzésében. Ezek mind megoldható kérdések és néhány megfelelő gesztus komoly akadályokat háríthat el.

Ami pedig a műemlékvédelmet illeti, megtudhattuk, a pénz tőlünk nyugatra is sok mindent megold, főképp ha megfelelő törvényekkel és jószándékkal párosul. Budapesten évi egymillió dollár jut olyan támogatások finanszírozására, amelyeket az önkormányzat a tulajdonosoknak ad visszatérítendő, de nagyon kedvezményes kamatok vagy nagyon nagy értékek esetében vissza nem térítendő kamat formájában. További 30-50 milliárd forint jut rekonstrukciós célokra. Ennek illusztrálására szeretné Marosvásárhelyre is elhozni a Csíkszeredában most bemutatott kiállítást Megújuló Budapest címmel.

A Bolyai egyetem ügyének támogatásáról szólva még elmondta: a kérdés meghaladja őt, ugyanis ez kormánykapcsolatok szintjén rendezendő, de véleménye szerint ez esetben is nagyvonalúságra van szükség. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy már a kora középkori Európában sem kérdőjelezte meg senki az egyetem alapítási jogot. Ma sem képezi vita tárgyát egyetlen Európai Unió tagországban sem, főleg ha bizonyos feltételek teljesülnek és a szükséges tőke és ingatlan előteremthető.

Nagyon remélem, hogy mire sor kerül a következő látogatásra, addig már ezek a kérdések mind feledésbe merülnek és olyanok veszik át helyüket,

amilyenekkel más európai országok küszködnek, például a helyi költségvetés törvénye vagy az önkormányzatok vagyonának kérdése. Összegzésként csak egy mondatot idézhetünk: Meg kell adni a császárnak, ami a császáré és az önkormányzatnak, ami az önkormányzaté.

Korondi Kinga

[*Népújság*, 1998. augusztus 11.]

27

Ki volt Emanoil Gojdu?

Második hónapja a televízió, a lapok (főleg a bukarestiek), de a képviselőház is a fent nevezett úriember (1802–1870) budapesti bérházairól ír-beszél-vitatkozik. Ezeket bizonyos társadalmi-egyházi körök visszakövetelik.

Nem tudom, elvették-e ezeket a bérházakat, mi lett velük, csak azt tudom, 50 esztendeig nem nagyon beszéltek-írtak róluk. Legalábbis Romániában. Halálának századik évfordulóján, 1970-ben jelent meg róla néhány cikk a román sajtóban. Ezek közül kettőt közölt a nagyváradi Fáklya is: Ion Bradu: Emanoil Gojdu alakja a bihari sajtóban, és Titus Rosu: Emanoil Gojdu emlékezete. De bizonyos román lexikonokban, enciklopédiákban még a neve sem szerepel. Annál inkább a hasonló magyar nyelvű kiadványokban.

Hogy a budapesti Gojdu-házak visszakövetelésének van-e valami kapcsolata a romániai magyarság egykori házainak visszakövetelésével, az bizonyos.

Az utóbbi hetekben többen is nekem szegezték a kérdést: mit tudok Emanoil Gojdúról? Én inkább Gozsdu Manórol tudok valamit. Meg Gozsdu Elekről. Az 1963-ban megjelent kétkötetes Magyar Irodalmi Lexikonban benne van mind a kettő. A budapesti bérpalotás Manórol szóló cikket majdnem szó szerint Bitay Árpád egyik írásából vették át. De tudom azt is, az öregebbikről, Manórol, Márki Sándor egykori kolozsvári történészprofesszor írt Bihari román írók című, Nagyváradon 1880-ban megjelent munkájában. Bitay Árpádnak pedig professzora volt Márki Sándor. Talán innen az érdeklődés. Bitay 1924-ben az erdélyi Irodalmi Szemlében írt Gozsdu Emmánuel magyar versei (1826) címmel róla: „A nagyváradi születésű Gozsdu Emmánuel a román nép egyik legnagyobb kulturális jótevője. Roppant értékű hagyatékából sok román ifjú tanult, s fog tanulni ezután is. A szegény szülők gyermeke mint a legfőbb ítélőszék bírója szállott sírjába. Élete és alapítványa egyaránt igazolják, hogy a legjobb románok közé tartozott. Emellett a magyar–román megegyezés, testvériség egyik leglelkesebb híve volt.”

Ez a Gozsdu Emmánuel (vagy Manó, mert így is szerepel neve) jogot végzett, és pályája elején joggyakornok volt Pesten az irodalommal is foglalkozó Vitkovics Mihálynál. Itt ismerkedett meg olyan hírességekkel, mint

Kazinczy Ferenc, Virág Benedek, Berzsényi Dániel, a Kisfaludy testvérek. 1848-ban támogatta a forradalmi magyar kormányt, a kiegyezés után Deák-párti politikát folytatott. Kortársai a magyar–román kapcsolatok közvetítőjét tisztelték benne. Bitay szerint: „Az 1861-es ország-gyűlés feloszlata után a bécsi kormány továbbra is abszolutisztikus úton akart kormányozni, s Forgách udvari kancellár útján nyilatkozatra szólította fel a főispánokat, hogy végrehajtják-e minden megjegyzés nélkül az intézkedéseit. Gozsdu, aki ekkor Krassó-Szőrény főispánja volt, a rá jellemző választ adta: »Kegyelmességed mint született törvényhozó, jobban tudja, mint én, hogy egy alkotmányos főispán, mihelyt egy nem alkotmányos kormány abszolút intézkedéseit végrehajtja, nem tekinthető többé alkotmányos főispánnak. Én tehát nem szoktatom rá magam, hogy egy nem alkotmányos kormány intézkedéseit foganatosítsam.«"

Mit mondhatunk ma erről? Azonkívül, hogy megkérdeznénk: hol van ma Romániában magyar születésű főispán-prefektus? Talán azt, hogy jó lenne, ha ezt is tudnák róla a mai román politikusok. Meg azt, hogy román létére, fiatal, kezdő ügyvéd korában magyar verseket is írt. (Ne feledjük, Liviu Rebreanu is előbb írt magyarul, mint románul, és több magyar nyelven írt elbeszélését Bukarestbe letelepedve, lefordította románra is. Ezek a Gozsdu-versek érdekes találos kérdések. A magyarországi Szépliteratúrai Ajándék kiadványban jelentek meg Rejtett szók és Rejtett szavak címmel.

És feltétlenül el kell mondanunk róla, hogy a magyar főrendi házban egyik beszédében ezeket mondotta (a magyarokról és románokról — szerk. megj.): „együtt kell nekik egy örökké tartó frigyben élniök. Egymással szemközt mindkettőjüknek veszni kell."

Miért kapták fel most román körökben a nevét? Vagyonának egy részét szegény sorsú, tehetséges román fiatalok iskoláztatására fordította. Ez a Gozsdu-alapítvány. És tudnunk kell azt is róla: tevékeny részt vett a Calendariul lui Neagoe és a Biblioteca Română szerkesztésében és anyagi támogatásában is.

Íme, ennyit tudtam én meg, amikor a Bitay-kötetet rendeztem sajtó alá. Ez is több, mint amit sok mai román értelmiségi, politikus tud róla.

És beszélhetnénk még a Godzsu névvel kapcsolatosan a másik Gozsduról, Gozsdu Elekről, akinek még a fényképe is belekerült a magyar irodalmi lexikonokba, és akit Féja Géza Nagy vállalkozások kora című irodalomtörténetében Iványi Ödönnel, Justh Zsigmonddal, Papp Dániellel együtt tárgyal. A Fehér megyei Ercsiben született 1855-ben és Temesvárott halt meg 1919-ben, miután fia egy évvel előbb elesett a világháborúban. Számára is „csak" mellékügy volt az irodalom, hisz mint magyar királyi főügyész élt Karánsebesen, majd Temesváron. Tolnai Lajos szerint író volt. Féja szerint „írásait összevethetjük a múlt legnagyobb és legtisztább oroszainak írásaival. A veréb, és az Ultima ratio bátran Gogol vagy Csehov legjobb írásai mellé állítható."

Íme, a Godzsu név a magyar irodalomban.

[Szabadság, 1998. augusztus 31.]

28

Mennyit ér a Gozsdu-udvar?

Románia visszakéri az alapítványi vagyont

A román állam szeretné, ha a Gozsdu Alapítvány mielőbb hozzájuthatna az épületegyütteshez, amely a román külügyi bizottság szerint egymilliárd dollár értéket képvisel. Részben ezért késik a felújítás. Másrészt az is gondot okoz, hogy a földhivatal szerinti tulajdonos, az Erzsébetvárosi Önkormányzat nem tud megegyezni egy, a kerület által kiírt pályázaton nyertes izraeli céggel, amely nekilátna a felújításnak. Toperczer Ferenc alpolgármester az elmondottak miatt nem túl sok reményt lát arra, hogy még az idén hozzákezdjenek a belső Erzsébetvárosban található, egykoron impozáns épületek felújításához.

A Gozsdu Alapítvány ügye diplomáciai szempontból is kényes kérdés lehet Magyarország számára, hiszen a román külügyi bizottság vitatja a kerület tulajdonjogát. Szomszédaink azt szeretnék, hogy az erdélyi magyar egyházi ingatlanok rendezéséért cserébe a magyar kormány adja át a nemrég újraélesztett alapítványnak a Gozsdu-udvart. Miközben a magyar kormány hamarosan tárgyalásokat folytat majd erről a román féllel, a VII. Kerületi Önkormányzat kötött kézzel várja, mikor adhat zöld utat a beruházásnak.

Az Erzsébetvárosban úgy tudják, a Gozsdu Alapítvány vagyonával kapcsolatos kérdéseket az 1937-es államközi megállapodás rendezte. Ám ennek a dokumentumnak a pontos tartalmával nincsenek tisztában a VII. kerületi illetékesek. Toperczer Ferenc elmondta: az ingatlanegyüttesből 1043 négyzetméter a magyarországi román ortodox egyház igényelt vissza, tette ezt az 1991. évi egyházi kártalanításról szóló törvény alapján. Az ortodoxokat már kártalanította a magyar állam, 48 millió forintot kaptak arra, hogy új épületet találjanak maguknak. A VII. Kerületi Önkormányzat a segítségükre sietett, és a Holló utca 8. szám alatt lévő ingatlanban helyezte el az ortodox egyházat. Az Erzsébetvárosi Önkormányzatot az állam kötelezte az épület kiürítésére és átadására. Ez 1994-ben megtörtént, erre a célra az önkormányzat 16 650 000 forintot kapott.

Ezután az erzsébetvárosi testület nemzetközi tendert írt ki, amelynek nyertese a Heftsiba izraeli cég lett. A pályázat nyertesével az önkormányzat még ma is tárgyalást folytat arról, hogy milyen feltételekkel hozzon létre egy közös társaságot, amelynek feladata lenne az ingatlan felújítása. Az eredeti elképzelések szerint az Erzsébetváros nem költene a felújításra, a társaságba apportként vinné be a 480 millió forintot érő ingatlanegyüttest. Az izraeli cég azt

szerette volna elérni, hogy a közösen létrehozott társaság vegyen fel hitelt az épületek felújítására. Ennek a hitelnek a fedezetét az önkormányzat állja, mondták a leendő befektetők. Az erzsébetvárosi testület azonban nem ment bele a kockázatosnak tűnő vállalkozásba, s abba sem egyeztek bele a kerületi városatyák, hogy a közösen felújított épületegyüttesre alapított részvénytársaságból mindössze 22 százalékban részesedjenek. Az önkormányzat 25+1 százalékos tulajdoni arányt akar szerezni a társaságban.

Az épületben az ortodox egyház püspöki lakosztályán, tanácstermében, kollégiumán kívül önkormányzati lakások is vannak. A bérlők többségével sikerült megegyezni, öt család azonban még mindig az udvarban található lakásában él. Ők keveslik az önkormányzat által maximált 65 ezer forint négyzetméterenkénti kártalanítási összeget. A cég viszont nem térhet el az önkormányzat által meghatározott ártól. Ugyancsak nehezíti a kibontakozást, hogy ma még hét üzlethelyiség elhelyezése is kérdéses.

(fazekas-rck)

[*Magyar Nemzet*, 1998. augusztus 17.]

29

Problema bunurilor Fundației "Gojdu" va fi adusă în atenția organismelor europene

Proprietățile acesteia au fost naționalizate în 1952 de statul ungar

Grupul de inițiativă din Senat pentru recuperarea proprietăților imobiliare și mobiliare ale Fundației "Gojdu" solicită Ministerului de Externe să sprijine demersurile acestuia pe lângă autoritățile statului maghiar. Președintele grupului, Tiberiu Vladislav (PNL), și președintele Comisiei senatoriale de politică externă, Gheorghe Prisacaru, îi sugerează lui Andrei Pleșu într-o scrisoare să colaboreze în acest sens cu Ministerul Justiției și Finanțelor. Demersurile autorităților din țara noastră, mai propun ei, ar trebui să fie făcute în conformitate cu prevederile Tratatului de bază româno-ungar, în baza protocoalelor încheiate în temeiul acestui document, ținând cont de principiile și de normele de drept internațional. "În funcție de evoluția modului de soluționare a acestei probleme", se mai menționează în scrisoarea adresată titularului Externelor, "delegațiile parlamentare române la organismele parlamentare europene vor acționa în consecință". Problema patrimoniului Fundației Gojdu a fost dezbătută de senatorii de la Comisia de Politică Externă cu Andrei Pleșu în cursul acestei veri. Proprietățile care au aparținut Fundației au fost naționalizate de statul maghiar în 1952.

Ana DINESCU

[Ziua, 30 august 1998]

30

Patru parlamentari români cer despăgubiri Guvernului Ungariei în valoare de 1,5 miliarde de dolari

Dinu Secrieru, senator PNL de Botoșani, unul dintre fondatorii Fundației "Emanoil Gojdu", a anunțat că statul ungar datorează României aproximativ 1,5 miliarde de dolari. Suma reprezintă reactualizarea unui milion de coroane suedeze depus într-o bancă austriacă de Emanoil Gojdu, în secolul trecut, pentru tinerii români ortodocși care doreau să învețe carte la Viena, în Imperiul Austro-Ungar. Secrieru spune că Gojdu a mai lăsat la Budapesta șapte clădiri, în același scop, iar pretențiile de redobândire a banilor și imobilelor au fost stabilite printr-o convenție încheiată în 1938 între Parlamentul român și cel ungar, ratificată succesiv în 1938 și 1939. "Guvernul maghiar a recunoscut și acum aceasta datorie față de România, dar nu se știe când va fi achitată", spune Secrieru. Printre membrii fondatori ai Fundației care se luptă pentru recuperarea acestei datorii se află și Alexandru Paleologu, Emil Tocaci, Vladislav Tiberiu.

Cristian DIMOFTE

[Ziua, 8 octombrie 1998]

31

Tovább pusztul a Gozsdu-udvar

Átjáróház múlt és jövő között

Emanuel Gozsdu, a múlt században élt filantróp ügyvéd hatalmas vagyonát egy, a nevét viselő alapítványra hagyta, amely a román nemzetiségű, keleti ortodox vallású fiatalok továbbtanulását segítette elő. Mint ismeretes, a román kormány nemrégiben úgy határozott, rendezi végre az egykori alapítvány ügyét, s a vagyon visszaszolgáltatásának – amely dollármilliókra is rúghat – körülményeit tárgyalják meg a külügyi szakemberek. Hosszas tárgyalás lesz, s amíg le nem zárul, a Király utcát a Dob utcával összekötő nevezetes Gozsdu-udvar a mainál is rosszabb helyzetbe kerülhet.

A meglehetősen nagy területen terjeszkedő épületegyüttest a század elején építették, hat évvel ezelőtt került az erzsébetvárosi önkormányzat tulajdonába, s jeles szerepet szánnak neki a terület rendezési tervében: itt lesz a jövő sétánya, amelyből most – legalábbis addig, amíg valamiféle megegyezés nem születik meg a két kormány között – kikerülnek a Gozsdu-udvar tömbépületei. A

nagyberuházás – amely több százmillió forintba kerül, végső befejezése évek múlva várható – emiatt még nem torpan meg.

Erzsébetváros főépítésze, *Károlyi István* sem túlságosan boldog, hiszen kecsegtető befektetői ajánlatokkal rendelkezve nagyívű tervezés birtokosa volt.

– A befektetés pályázat nyertese, egy izraeli cég már elvégezte az állapotfelmérést, s láthatóan lelkesnek bizonyult. Tárgyalásaink most lelassultak, ám meggyőződésem, hogy nem szakadtak meg. Amúgy pedig a tömbrehabilitáció tovább folytatódik, csak éppen kimarad belelő a Gozsdu-udvar, s egyelőre nem tudni, hogy emiatt a tervezett sétány két vége mikor ér össze.

A Király utca és környékének lakói közül kevesen vannak elkápráztatva attól, hogy lakóépületeik nagy része olyan klasszicista palota, amely akár a világörökség része is lehetne. A főépítész szerint ilyen épületegyüttes Európában legközelebb talán Szentpéterváron található – hogyan is engedhetnék meg a teljes pusztulást?

Az önkormányzatok szűkös büdzséje gyakran gátja az azonnali, látványos eredményeknek. Arról már nem is beszélve, hogy az ellenérdekeltség egyre inkább jelentkezik, ráadásul több oldalról is. Vétóznak a vállalkozók, perelnek a vesztés beruházók, s elégedetlenek a házakból elköltözött lakók is. A Gozsdu-udvar hatvan lakásából ötvenöten már elköltöztek, a kitartók úgy gondolják, több és jobb illeti meg őket a felajánlott lehetőségeknél.

Nagy Sándorék is a kitartók között vannak, házukban már utolsóként. Százhuszonhat négyzetméteres lakásukban három generáció lakik.

– Mi nem akarunk nyereszkedni, negyvennyolc esztendeje élünk itt, s azon kevesek közé tartozunk, akik nem szeretnék három külön lakást. Szeretünk együtt élni a gyerekeinkkel, unokáinkkal. A baj csak az, hogy egyelőre mélyen a forgalmi érték alatt kaptunk ajánlatot, s ezt nem fogadhatjuk el.

A Gozsdu-udvarban élni rang volt. A passzázst kísérő kis üzletek varázsos romantikával csalogatták a vásárlót, volt itt aranyműves, fodrász, bőrmunkás, fogreparátor, szabóműhely, s még ki tudja, hányféle szakma mestere. *Falk György* ötvösmester harminc éve bérel egy sötét, szűk helyiséget, s egyike az utolsóknak, aki elköltözik innen.

– Tudom, hogy meg kell tennem, de öreg fát már nehéz átültetni. Látom, hogy az „újak”, akik néhány éve béreltek csupán üzletet itt, milyen remek kondíciókkal távoztak saját tulajdonba. Ám én még emlékszem arra, amikor a keramitköveken gumipapucsos lovak jártak, hordva a tüzelőt, nehogy hangos dobogásukkal megzavarják a lakók nyugalma. Szép, polgári otthonok voltak itt a háború előtt, mondják, a férfinép tiszteletteljes kezét csókolómmal köszönt a tekintetes asszonyoknak, akik szépek és elegánsak voltak.

Ma zord biztonsági őr támasztja unottan gépkocsiját az udvaron, s őrzí az épületet. Mintha kicsit késő lenne, hiszen tört ablakok, kifosztott lakások bizonyítják, a város szívében lévő épülettömb sem menekülhetett meg a

hajléktalanok támadásaitól. Elhordtak már mindent, ami értékesíthető, még a zárat is kiszedték az ajtókból, hogy eladhassák. Éjszakára lezárják a kapukat, a különálló tömböket pedig vasrácsok vigyázzák, de vandál kezek még ezek közé is behatolnak, s csak úgy, kedvtelésből, bezúzzák a század eleji maratott mintás üveget.

Pedig milyen szépek ezek a házak! A főépítész szerint a rekonstrukció után a passzázsban romantikus kis üzletek, elegáns lakóterületek, európai igényeknek megfelelő üzleti központok létesülhetnének, anélkül hogy megváltoztatnák a tömb harmóniáját. Egyelőre azonban csak a gaz nő a kerítés mellett embermagasságig. Amikor a Gozsdu-alapítvány még működött, a tanulni vágyó fiatalok kollégiumát kiszolgáló kápolna kapott a Holló utcában helyet, a görögkeleti pópa vasárnaponként még eljön misét tartani, de lakni már nem akar az üres épületben. Mondják, csatakos férfiak törtek be az épületbe, rontottak és bontottak, majd távoztak harsány röhögéssel.

A Gozsdu-udvar sora állóvízben tepsed, ki tudja, mikor kezdődhet meg új élete? A főépítész úgy érzi, eltörték a ceruzáját, kiesett a szép tervből egy fontos terület – legalábbis hosszabb-rövidebb időre. S egyelőre nem lehet sejteni, mikorra rendeződik a Gozsdu alapítvány sorsa, amelyet a század elején hozott létre a vagyonos férfiú. A Madách sétány természetesen tovább épül, csak azt nem lehet tudni, hogy a Gozsdu-udvar kényszerű „pihenője” miatt mikor ér össze a két vége. A passzázs most csendes, s talán éppen ezért mégis barátságos, megindulok a Király utcai bejáraton, aggódva hátranézek, nem záródik-e kulcsra mögöttem a szép vaskapu...

(b. á.)

[*Magyar Nemzet*, 1998. november 4.]

32

Tárgyalnak a Gozsdu-udvarról

Erzsébetváros nem mondott le a Gozsdu-udvar újjáépítéséről. A Gozsdu Manó, román ügyvéd által épített ingatlanegyüttesre – amelyre Bukarestben szenátorok kártalanítási igény bejelentését sürgették – a kerületi önkormányzat befektetői pályázatot írt ki, sőt győztest is hirdetett. Az eddig eredménytelen tárgyalásokat az új polgármester szeretné sikeresen lezárni a tender nyertesével.

A VII. kerületi képviselő-testület legutóbbi ülésén ismét terítékre kerültek a Gozsdu-udvar ügyében máig befejezetlen befektetői tárgyalások. *Szabó Zoltán* polgármester már felvette a kapcsolatot a pályázat nyertesével, egy izraeli befektető csoporttal, s bár konkrét tárgyalás még nem volt, a polgármester lát reményt arra, hogy a befektető visszavontja az önkormányzat ellen beadott bírósági keresetét. A pályázat nyertese, a Heftsiba nevű cég korábban

megerősítette, azt szeretné, ha bíróság hozná tető alá azt a szerződést, amelyet a tárgyalások kezdetén az önkormányzat jogi képviselője ajánlott. A tender nyertese ezt el is fogadta, bár a korábbi polgármester úgy ítélte meg, hogy az nem biztosítja a projekt biztonságos megvalósulását.

Az új polgármester még ismerkedik az ügy részleteivel. Abban azonban biztos, hogy a bukaresti szenátus külügyi bizottsága által felvetett javaslat – miszerint a román állam kérje vissza a magyar államtól Gozdsu Manó alapítványra hagyott ingatlanait – nem befolyásolja a beruházás sorsát. A féltucatnyi épületet és udvarokat magában foglaló ingatlan a kerület jogászai szerint egyértelműen a városrész tulajdona. Az ortodox egyházat pedig a törvényben foglaltaknak megfelelően korábban – ingatlannal és készpénzzel – már kártalanították. Ha az önkormányzat és az izraeli cég meg tud egyezni, akkor tavasszal talán elkezdődhet az évtizedek óta dédelgetett álom megvalósítása. A Király utca 13. és a Dob utca 16. szám alatt fekvő Gozdsu-udvar megújítása ugyanis az első lépés lesz a Madách-sétány létrejötte felé.

Az 1910-es években született ötlet legutóbb 1993-ban formálódott tervvé. Az akkor kétmilliárd forintra becsült átalakításra meghirdetett pályázat nyertesével az önkormányzat közös gazdasági társaság formájában próbálja megvalósítani az elképzelést. Szabó Zoltán szerint a több hónapja vajúdo tárgyalások sikertelensége vélhetően a nem egészen pontos pályázati kiírásban rejlik.

Tisztázni kell a befektetővel, hogy valóban elegendő-e a pénzügyi fedezet a projekt kivitelezéséhez, azaz csak bankgarancia és jogi biztosíték tudatában adhatja áldását a testület a szerződésre – hangsúlyozta a polgármester. A konkrét tárgyalások minél olajozottabb lebonyolítása érdekében Szabó Zoltán azt kérte a testülettől, hogy hatalmazzák fel az önkormányzat érdekeinek képviselőit. Korábban ugyanis a polgármester csak a pénzügyi és a jogi bizottság elnökének részvételével tárgyalhatott, ami jelentősen lassította a munkát. A teljes körű felhatalmazás birtokában a polgármester reméli, sikerül minden kérdésben dűlőre jutni. Ha elkerülhetetlen lesz, akár új pályázat kiírására is sor kerülhet.

Egyelőre egy dolog biztos: a szándék továbbra is él a lassan jubiláló terv, a Madách-sétány megvalósítására.

Sándor Tünde

[*Népszabadság*, 1998. november 25.]

33

Gozdsu Manó kísértetházai

*„Ez hát a legendás Gozdsu-udvar az ezredforduló előtt.
A ház, már túlélte az ide hajtott sárga csillagos embereket, túlélte az ostromot és egy földrengést a hetvenes években.”*

Nem lesz abból jó mesterember, akinek arcán inaskorában nem csattan el néhány pofon a segédektől – tartották a háború előtti Budapesten. Alighanem tévedtek, mert *Falk György* nem kapott egyet sem, mégis díszes oklevelek függenek a dohos falakon, mellettük Alfonzó kézírása dicséri az ötvösmester egyik munkáját – a Gozsdu-házak udvarában. Odakint a tűzfalon graffiti mállik a februári hóesésben. Mindenféle lehúzott redőnyök a volt üzletek helyén. Gazdátlanok? Dehogy. Szép csöndesen, észrevétlenül csörgedezik a pénz az erzsébetvárosi önkormányzat kasszájába. Vannak itt bérlők mindenfelé, csak épp láthatatlanok. A piszkos redőnyök a jövőbeni Madách sétány pompájára várnak.

Hallgat a kiürült kísértetház Budapest szívében, és mesél az öreg mesterember, micsoda élet volt itt hajdanán. Aki bejött meztelenül a Király utcáról, tetőtől talpig felöltözve léphetett ki a Dob utcára. Szabó, kalapos, papucskészítő, csupa iparos, még a szövetkezetek éveiben is. Egymásnak adták a kilincset a vásárlók, és a lépcsőházakban is nyüzsögtek az emberek.

Most csak szél jár a falak között, immár ötödik éve. Akkor mentek el innen az emberek, mind a hatvanvalahány család. Akkor húzták le a redőnyöket a földszinti üzletekben, és akkor ment el a Népszínház műhelye is. Szétszéledt a Gozsdu-udvar forgataga a város minden szegletébe. A bérlők öröklakásokat kaptak, néhányukról azonban megfélekezett az önkormányzat. És talán megfélekezhetett arról is mit akar kezdeni a hét épülettel, mert nemigen történt itt azóta semmi.

A lakók tárva-nyitva hagyták maguk mögött otthonaikat, tanyát vertek hát a csövesek a hajdani patinás épületekben, szomszédul az ittragadtaknak. És jött az első tél és az első csőtörés, meg a szél a betört ablakokon. Azt beszélik, volt olyan esztendő, amikor bokáig állt a víz az elhagyott szobákban. Akkoriban már csak a vakolat ázott, mert hamarosan mindent elvittek az éj leple alatt a tárt kapukon át. Néhol a téglá ma már szétporlad az ember kezében. De nem tanácsos bemenni a falak közé, mert gomba vette birtokba a sarkokat, annak spóráit pedig elviszi a cipő szerte a városban. Meg aztán időközben be is zárták az ajtókat. Nem az önkormányzat, hanem az otffelejtt lakók, akik nemigen szeretik a hivatlan vendégeket, s azt, ha a szél csapdossa az ajtókat. Elég ha a kitört ablakokon át járja át a huzat a kísértetházat.

Ez hát a legendás Gozsdu-udvar az ezredforduló előtti esztendőben. A ház, ami túlélte az ide hajtott sárga csillagos embereket, túlélte az ostromot, túlélte egy földrengést a hetvenes években – mozogtak is akkor a csillárok rendesen. Ez az épületegyüttes, ahova ma csillogó üzleti negyedre szeretne a kerületi vezetőség. Mögötte már tornyosul a kék üvegpalota, a Madách Trade Center – a Gozsdu sárgásszürke, penészes udvarai fölé. Más világ az ott a falon túl, más kor, más emberek. Ide nem hallatszik be a Kiskörút autótülkölése, s hogy odakint a politika ismét öltre menne a százéves házakért.

A nagy viták mindig réges-régre nyúlnak vissza. A Gozsdu-udvar története még Széchenyi és Kossuth idejében kezdődött, amikor is egy

macedoromán kereskedőcsalád sarja, Gozdsu Emánuel sztár ügyvéd magvásárolta Wilhem Sebastian házát a Király utcában, s a telekre üzletsort építtetett. Nem áll már egyetlen sem ezekből; a most omladozó, kongó házak a századfordulóról származnak, harminc évvel a meggazdagodott jogász halála után készültek.

Gozdsu Manó végrendeletében vagyona nagy részét a nevét viselő alapítványra hagyta, az alapítványt pedig a görögkeleti román metropolitára és a magyarországi ortodox megyés püspökre bízta. 1882-től a vagyont a nagyszombati érsek pénztára forgatta olyan ügyesen, hogy kétszáz ezer aranykorona az első világháború utolsó évére a negyvenkétszeresére gyarapodott.

Aztán odafönt megkötötték a békeszerződések, a térképeket átrajzolták, és ezzel kezdetét vette a mai napig zajló vita Románia és Magyarország között. 1937-ben ugyan Bukarestben született egy megállapodás, amely szerint Románia visszakapja az alapítvány teljes vagyonát. A negyvenes években a magyar állam kisajátította volna az ingatlanokat, ám az alapítvány bírósághoz fordult, s a vita addig húzódott, míg a Gozdsu-udvar a budapesti gettó részévé vált.

A vita a háború után is folytatódott, végül az 1952-es államosítással pont került a végére. De csak 1991-ig, amikor is az egyházak kártalanításáról szóló törvény hatálybalépésekor Románia benyújtotta kárigényét. Az egyház végül máshol kapott ingatlant, megelégedett a Holló utca 8. szám alatti szomszédos házzal – Falk mester poros műhelyéből pont rálátni. Járt még az egyháznak 43 millió forint is, mivel az alapítvány az épület zömét hajdanán bérlakásokként hasznosította, az üzleti tevékenységre pedig nem vonatkozott a kártalanítás.

Ennyi lenne a történet, ha nem kotorják elő ismét a papírokat. Radu Vasile román miniszterelnök legutóbbi magyarországi látogatásakor szomorúan konstataálta, milyen mostohán bánik Erzsébetváros az ő Gozdsu-házaikkal.

Az önkormányzat ugyanis előbb ürítette ki az épületet, semmint kiírta volna a pályázatot a felújításra, így a lakások kilencven százaléka ma is üresen áll.

A tendergyőztes izraeli befektető pedig egy szalmaszálat nem tett odébb 1997 óta, sőt újabban a polgármesteri hivatal leveleire sem válaszol. Így az önkormányzat új befektető után nézne, hiszen nem lehet tovább várni a Gozdsu-udvar házainak felújításával. Minden elvesztegetett esztendő 100 millió forinttal növeli a helyreállítás költségeit. Óvatos becslések szerint, így is 3 milliárd forintba kerülne a felújítás. A házakból csak a falak maradhatnak, minden mást, vezetékeket, villanyt, újra be kell építeni, és a tetőszerkezet is cserére vár.

Most azonban itt a lehetőség, Románia örömmel pályázna a Gozdsu-udvarra. És a kerület is tudja, nincs biztosabb befektető az államnál. Erzsébetváros bankokat és üzleteket látna szívesen a majdani Madách sétányon. Sárga, penészes falak helyett kék üvegpallotát. Az egyik udvarban talán majd ott lesz egy kis ötvösműhely – a falon Alfonzó dedikált fényképével –, és a kis

asztal mögött akkor is egy idős mesterember időzik ezüstkanalakkal, ékszerekkel bíbelődve.

Vajta Zoltán

[*Magyar Hírlap*, 1999. február 20.]

34

Gozsdu-udvar: pályázat volt is, lesz is

Újra befektetőre vár Erzsébetváros, lehet közös a román kormánnyal

Újabb pályázattal gyarapodik a Gozsdu-udvar kronológiája. A kerületi képviselőcsoport új pályázat kiírásáról döntött a Madách-sétány kiemelkedő pontjának tartott épületcsoport megújítására. Ugyanis eredménytelennek minősítette a tavalyi tendernyertessel folytatott tárgyalásokat. Egyik laptársunk szerint nem kizárt, hogy a Gozsdu-udvarban a román kormány is befektetési lehetőséget sejt.

Szabó Zoltán, Erzsébetváros polgármestere kérdésünkre elmondta: ha a hamarosan kiírandó feltételeknek a román kormány pályázata megfelel, természetesen semmi akadály, hogy közös vállalkozásba kezdjenek. Hozzátette: nincs jobb adós egy kormánynál, vagyis személy szerint örömmel venné esetleges pályázati ajánlatukat. Nem akarta ennek realitását mérlegelni, bár a Gozsdu-udvar diplomatalakásoknak, vagy követségi rendezvények, szálláshelyek céljára is átalakítható. A féltucatnyi épületet és udvarokat magába foglaló ingatlan romániai vonatkozásairól szólva a polgármester hangsúlyozta, hogy a tehermentes tulajdoni lap alapján a kerület azt sajátjának tekintheti, vagyis a hasznosításnak nincs jogi akadály. (Mint ismeretes, tavaly nyáron a bukaresti szenátus külügyi bizottságában felvetődött az a gondolat, hogy a román kormány kérje vissza a *Gozsdu Manó* román ügyvéd által építtetett ingatlanokat a magyar kormánytól.)

A század eleje óta dédelgetett terv a Madách-sétány kialakítása, amiről a rendszerváltás óta megválasztott VII. kerületi képviselő-testületek egyike sem tett le. A tavaly októberben leköszönt önkormányzat például pályázatot írt ki, sőt pályázatnyertes is hirdetett az ingatlanra. Az izraeli Hefstiba befektetőcsoporttal azonban a nyáron zsákutcába jutott a tárgyalás, amelyet az új polgármester novemberben újratekintett. A kerület új vezetősége mindvégig a rekonstrukció mielőbbi elkezdését és sikeres befejezését tartotta a legfontosabb célnak. A szerződés létrejöttét viszont az önkormányzat több feltételhez kötötte. Ezek közé tartozott, hogy a befektetésben nem vállal üzleti kockázatot, s a Gozsdu-udvar jelzáloggal nem terhelhető. A pályázatnyertestől befektetési programot kértek, s idejében számolt várható költséget – mindhiába. Többszöri határidő-tologatás

után végül az erzsébetvárosi testület csütörtök esti ülésén már nem a tárgyalások folytatására, hanem a pályázat eredménytelenné nyilvánítására voksolt. Egyúttal felhatalmazták a polgármestert az új tender kiírásának előkészítésére.

A Gozsdu-udvarról a VII. kerület előző alpolgármestere már 1997 nyarán úgy vélte, hogy nem bír ki még egy telet. A lakók többségét már két éve kiköltöztették, öt családdal azonban az önkormányzat a mai napig nem tudott megállapodni a kártalanításban. A hamarosan valóban életveszélyessé váló épület értéke így is több mint félmilliárd forint, helyreállítására és átépítésére nagyjából kétmilliárd forintot kell szánni. Az igen értékes helyen fekvő, nem kevésbé értékes épületegyüttes hasznosítását a kerület a potenciális befektetővel közös gazdasági társaság formájában képzelel el. A beruházásra szánt befektetői pénz előlegéből szándékoznak majd megegyezni a bent maradt öt családdal, akik volt szomszédaiknál jóval nagyobb összegű kártalanítást követelnek. (Ha az épület életveszélyessé nyilvánítanak, ezek a lakók járnának a legrosszabbul, hiszen életveszély esetén kötelező elfogadni a felajánlott cserelakást.) Megállapított veszélyhelyzet híján viszont egyértelmű, hogy a Gozsdu-udvar kísértetházzá vált.

A több éve, sőt az eredeti ötlettől számítva több évtizede halogatott megújítási tervről egyelőre csak annyi bizonyos, hogy még mindig nem találták meg megvalósítóját. Bár a polgármester letette a garast az új pályázat gyors előkészítése és kiírása mellett, nincs garancia arra, hogy az új tender eredményesen zárul. Jóllehet nem ártana Erzsébetvárosnak, ha számos kísértetháza közül az egyikben megtörne végre a csend. Csak példaként: a New York Palota, a Continental szálló, a Hungária Fürdő, sőt, a Róth Miksa keze munkáját is őrző volt Népszava székház egyaránt lakatlan.

Sándor Tünde

*

Legutóbb *Radu Vasile* kormányfő budapesti látogatásán került terítékre a Gozsdu-alapítvány ügye, amely továbbra is terheli a kétoldalú kapcsolatokat. Konkrét megállapodás azonban ezúttal sem született. Elsősorban azért nem, mert mindkét fél szerint további tárgyalásokra van szükség az alapítványi vagyon értékének megállapításához, valamint a visszaszolgáltatás lehetséges módzataihoz. Az ügy valószínűleg további hullámokat kavart majd, hisz a bukaresti szenátusban legutóbb is felmerült: akkor adják vissza eredeti tulajdonosaiknak az erdélyi magyar egyházi ingatlanok egy részét, ha Románia számára megnyugtatóan rendeződik a Gozsdu-alapítvány sorsa. A magyar külügyminisztérium a múlt év közepén felkért több tárcát és kormányzati szervet, hogy készítsenek szakmai értékelést a Gozsdu-alapítvány vagyonáról és budapesti ingatlanairól. A külügy ezek ismeretében továbbra is „összetett kérdésként” kezeli a visszaszolgáltatásra vonatkozó bukaresti kérést. Elsősorban azért, mert rendkívül bonyolult és egyelőre kibogozhatatlan tulajdoni viszonyokról van szó. Ráadásul a visszaszolgáltatás kényes nemzetközi jogi

problémákat is felvet.

[*Népszabadság*, 1999. február 20.]

35

Liderul opoziției ungare e de acord cu retrocedarea bunurilor Gojdu

Problema retrocedării către statul român a bunurilor lăsate prin testament de patriotul Emanuil Gojdu constituie, la această dată, una din prioritățile relațiilor româno-ungare. Avera lăsată de Gojdu tinerilor români ortodocși nu se poate, încă, aprecia, pentru aceasta fiind nevoie de o cercetare în arhivele băncii ungare.

E vorba de certificate de depozit, acțiuni și o serie întreagă de proprietăți și fabrici. În protocolul încheiat în 1939 între România și Ungaria, semnat chiar de Horty, se recunoștea dreptul statului român la moștenirea lăsată de avocatul Gojdu. Pentru că este vorba de o sumă imensă, de circa un miliard de dolari, și pentru că Radu Vasile a discutat aceasta chestiune cu omologul sau Viktor Orban în baza protocolului încheiat în octombrie la Comitetul pentru minorități, am discutat cu liderul opoziției socialiste, Laszlo Kovacs.

Sunteți de părere că despăgubirea bisericilor maghiare din Transilvania obligă la retrocedarea patrimoniului Gojdu?

Laszlo Kovacs: Bineînțeles. Amândouă problemele trebuie rezolvate, deopotrivă. Și despăgubirea bisericilor maghiare și retrocedarea patrimoniului Gojdu.

Marcela Feraru

[*Cotidianul*, februarie 1999]

36

Ha a Gozsdu-udvar beszélni tudna...

Továbbra is vita tárgyát képezi Magyarország és Románia között az egykori Gozsdu-alapítvány vagyona. Radu Vasile idén februári magyarországi látogatása előtt román kormánykörökből jelezték, hogy budapesti tárgyalásain a miniszterelnök ezt a kérdést is fel fogja vetni. Ezt, mint utóbb kiderült, meg is tette. Konkrét eredmény azonban a jelek szerint nem született.

Gabriela Cursaru, a kormány alá rendelt Határon Túli Románok Hivatalának (HTRH) szaktanácsosa kérdésünkre válaszolva megerősítette azt az értesülést, hogy Radu Vasile valóban tárgyalt erről Budapesten.

- Megbeszélések folynak a két kormány között a kérdés rendezése végett. További tárgyalások szükségesek azonban az alapítványi vagyon értékének megállapításához, valamint a visszaszolgáltatási lehetőségekről, mondta Cursaru asszony, aki a HTRH-ban közvetlen felelőse a magyarországi románok kérdéskörének.

Hogy pontosan mit is kellene visszaszolgáltatnia Magyarországnak, azt Cursaru asszony sem tudja. Kedvesen ajánlotta viszont az erről érdeklődők figyelmébe a Magyarországon megjelent és ezzel a kérdéssel foglalkozó *Berényi Mária-kötetet*.

A Gozsdu-vagyon története hosszú és cseppet sem érdektelen. Az 1802-ben Nagyváradon született Emanuil Gojdu, akit magyar kortársai Gozsdu Manónak ismertek, budapesti és pozsonyi tanulmányai befejezése után sikeres ügyvédi karriert futott be Budapesten. Hatalmas vagyonát 1870-ben bekövetkezett halála előtt végrendeletileg „a tanulni vágyó ortodox román fiatalokat” segítő alapítványra hagyta. Román becslések szerint, a magyar országgyűlés román származású képviselője által létrehozott alapítvány vagyona 1918 végén több mint 10 millió aranykoronát tett ki, ami mai értéken körülbelül egymilliárd dollárnak felel meg. Ugyanakkor, állították a kérdéssről tavaly júliusban bizottsági vitát kezdeményező román szenátorok, a Gozsdu-alapítvány 1889-ben „hét monumentális, négyemeletes épülettel rendelkezett Budapest szívében, a Dob, illetve a Király utcában”.

A Gozsdu-alapítvány 1870. április 23-án kezdte meg működését Budapesten, az Erdélyi Ortodox Nemzeti Kongresszus (a későbbi erdélyi ortodox mitropólia) védnöksége alatt, majd székhelyét az első világháború után Nagyszebenbe tette át. Az alapítvány 1918-ig mintegy ötezer erdélyi román ortodox diáknak nyújtott ösztöndíj formájában támogatást. A román szenátorok szerint 1938-ban a két ország parlamentje által ratifikált, erről szóló román-magyar egyezmény alapján az alapítványi vagyont Romániának kellett volna átvennie, ám ezt előbb a háború, majd a kommunista hatalom megakadályozta.

E hatalmas vagyon visszaszerzése nagyon fontos lenne Románia számára, vélte Valentin Hossu Longin, a bukaresti kormány közönségszolgálati hivatalának igazgatója, aki úgy vélte, hogy az alapítványi pénzből hathatósan segíteni lehetne „a folyamatos románítvánításnak kitett 50 ezres magyarországi románságot”.

A Gozsdu-alapítványt tavaly az Erdélyi Ortodox Mitropólia újra bejegyeztette, s az új szervezet jogilag az 1952-ben erőszakosan felszámolt alapítvány jogutódjának tekinti magát. Ezért a szenátus Ghiorghe Prisacaru Ilescu-párti szenátor által vezetett külügyi bizottsága úgy véli, a hatalmas vagyon kérdését kölcsönösségi elven kell rendezni, s az erdélyi magyar közösségi javakért cserében, a románoknak is vissza kellene kapniuk az egykori alapítvány teljes vagyonát és ingatlanjait. Éppen ezért követelték tavaly nyáron, hogy a budapesti VII. kerületi önkormányzat által tavalyelőtt novemberben öt

épület esetében kiírt árvezetési pályázatot állítsák le, s a városrendezési tervek miatt feláldozandó két további épület lebontását akadályozzák meg.

Vincze Gábor szegedi történész (akinek kitűnően dokumentált írásaival az olvasók sokszor találkoztak már lapunk hasábjain is) ezzel kapcsolatos kérdésünkre elmondta: szerinte a Gozsdu-vagyon kérdése ennél kissé bonyolultabb. A Gozsdu-vagyonból jelenleg már csak a Dob és a Király utca közötti Gozsdu-udvar áll. Voltak az alapítványnak Erdélyben is ingatlanai, például Kolozsváron a Vörös Kereszt épületét közvetlenül a második bécsi döntés előtt vették meg.

- A vita a trianoni békeszerződésig nyúlik vissza, amely azt írta elő, hogy Magyarországnak az érdekelt féllel meg kell egyeznie. Volt az alapítványnak budapesti bankokban részvénye és pénze is. A húszas években a magyar miniszterelnökség mellett működő Nemzetiségi Ügyosztály vezetői azt szorgalmazták, hogy az alapítványi vagyonért a románok nyújtsanak kompenzációt. Mert román törvények értelmében a húszas évek elején Erdélyben olyan magyar alapítványi vagyonokat, mint például a Tanítók Házát Kolozsváron, a nagyszebeni Mária Terézia Árvaházat, vagy a Háromszéki Tanalapot, átvette a román állam.

A magyar fél azt követelte, hogy a románok ezeket adják vissza, és akkor természetesen őket illeti a Gozsdu-alapítvány vagyona. A románok kompenzációról hallani sem akartak. Egyébként 1926-ig a románok szabadon rendelkezettek a befolyó jövedelemmel, de ezt követően a számlákat a magyar fél zároltatta. Végül 1937-ben született egy egyezmény, amelyben Románia tételesen nem jelentette ki, hogy bizonyos vagyonokat visszaad, de volt egy bizalmas szóbeli megállapodás, hogy ez fog történni. A két ország parlamentje ezt az egyezményt később ratifikálta. A románok két évvel később, a magyar parlament azonban csak 1940 tavaszán, a háború kezdetekor, így végrehajtására már nem került sor.

A második világháború után, 1946-ban ismét felvetődött a Gozsdu-vagyon rendezetlensége. Akkor a magyar jogászok álláspontja az volt, hogy mivel 1944. augusztus 23-án beállt a hadiállapot, a nemzetközi jog-gyakorlat szerint a korábban kötött egyezmények semmissé válnak. Tehát az egész kérdést újra kell tárgyalni.

A románok a párizsi béketárgyalásokon komoly vagyoni követelésekkel álltak elő, s ezek között szerepelt a Gozsdu-vagyon visszaszerzése is. Ezeket a követeléseket azonban az oroszok sem támogatták, így az a békeszerződésből is kimaradt.

Miután 1948-ban Romániában megtörtént a teljes államosítás, a magyar fél szorgalmazta azt, hogy az államosított magyar vállalatokért és pénzügyintézetekért Románia fizessen kárpótlást. Ettől kezdve a románok nem erőltették a Gozsdu-vagyon kérdését, hiszen tudták: Magyarországnak sokkal nagyobb kártérítendő vagyona van, mint a román félnek.

A két ország 1953. július 7-én pénzügyi egyezményt kötött. Ebben mindkét fél lemondott a másikkal szemben korábban támasztott valamennyi követeléséről. Az egyezményben a Gozsdu-vagyon név szerint ugyan nem szerepel, de teljesen egyértelmű, hogy a románok ekkor a Gozsdu-vagyonról is lemondtak. Mellesleg, Magyarország ekkor nagyságrenddel nagyobb vagyonkövetelésről mondott le, mint a románok.

Magyar külügyminisztériumi források szerint ezt az 1953-as egyezményt a román fél nem kívánja tudomásul venni. Ha viszont az egyezménytől mindkét fél eltekint, Magyarország is előállhatna korábbi komoly követeléseiével. Erre lenne precedens is, hiszen a hatvanas-hetvenes években Románia fizetett bizonyos mértékű kárpótlást Svájcnak, Kanadának és más érintett nyugati országoknak.

Tibori Szabó Zoltán

[*Szabadság*, 1999. március 2.]

37

Folytatódik a Gozsdu-vagyon vitája

Budapest jogtalanak ítéli a román követelést

Budapest megválaszolta a tavaly szeptemberben hivatalosan is megfogalmazott, a Gozsdu Alapítvány vagyonának visszaszolgáltatását követelő román kérést. Románia azt kérte, hogy az 1937. október 27-én Bukarestben kötött megállapodás alapján Magyarország juttassa vissza Romániának a Gozsdu Alapítványt, hogy azt az eredeti céljainak megfelelően hasznosítsák. A magyar válaszlevél — a diplomáciai szokásokkal ellentétes módon — a sajtó kezébe került, s azt a Cotidianul című napilap néhány nappal ezelőtt teljes terjedelmében közölte.

Románia egyelőre elemezni kívánja a Gozsdu Alapítvány ügyében Magyarországról érkezett választ. A román külügy elismerte a sajtóban megjelent dokumentum hitelességét, és sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a magyar külügyminisztérium levele a sajtó birtokába jutott.

Simona Miculescu külügyi szóvivő kérdésünkre kifejtette: a vitatott vagyonügyben adott magyar választ Bukarest jelenleg elemzi, ezért korai lenne taglalni, milyen további lépések várhatók. — Budapest válaszát mérlegelni fogjuk, beleértve a magyar ellenköveteléseket is — mondta. — Nehéz azonban megjósolni, hogy ez az elemzés mikorra készül el — tette hozzá.

Magyarország véleménye szerint a két ország között érvényben lévő szerződések nem nyújtanak jogi alapot Románia számára, hogy igényt tartson a volt Gozsdu Alapítvány magyarországi javaira. A magyar külügyminisztérium „átfogóan és összefüggéseiben vizsgálta meg” az említett időszakban tartott

román–magyar vagyoni tárgyalások kérdéskörét — hangoztatja a levél. Ennek egyik eleme volt Románia akkori igénye a Gozsdu Alapítvány javaira. Az 1937. évi egyezmény, amelyre a román fél hivatkozik, a Gozsdu Alapítvány javaira vonatkozó előírások mellett előírta azt is, hogy Románia köteles a magyar államnak jelentős erdélyi magyar vagyoni értékeket visszajuttatni.

— Amennyiben a román fél az érvényes nemzetközi egyezmények ellenére érvényesnek tekinti kérését, számolnia kell azzal, hogy a magyar fél fenntartja magának a jogot, hogy ugyanazoknak — a már lezártak tekintett — nemzetközi egyezményeknek az alapján vagyoni követelésekkel lépjen fel Romániával szemben — hangsúlyozza a levél.

A külügyi szóvivő sajnálatát fejezte ki, hogy a magyar levél a sajtó kezébe került. — A romániai intézmények között, „félúton” történhetett meg az a rövidzárlat, amelynek nyomán a magyar válasz illetéktelen kézbe került — mondta.

Románia hónapokkal ezelőtt lépett fel a visszaszolgáltatás igényével. 1937-ben ugyanis a két ország megállapodott bizonyos tulajdonok kölcsönös visszaadásáról, köztük a Gozsdu Alapítványról is. Ezt azonban az 1947-es párizsi békekonferencia figyelmen kívül hagyta, 1953-ban pedig a két fél lemondott az egymással szemben támasztott követelésekről. Egyébként a két állam között 1944. szeptember 6-án bekövetkezett hadiállapot következtében az 1937-es egyezmény még azelőtt érvényét veszítette, hogy életbe lépett volna.

A magyar külügy mostani válaszában a román kérést — az 1953. évi kétoldalú pénzügyi egyezmény alapján minősítette jogtalannak. A magyar válasz szerint, ha Románia fenntartja követelését, Magyarország is fenntartja magának azt a jogot, hogy Romániával szemben vagyoni követelésekkel lépjen fel. Az 1937. évi egyezményben ugyanis a Gozsdu-vagyon visszajuttatása mellett az is szerepelt, hogy Románia visszaszolgáltatja Magyarországnak a kolozsvári Tanítók Házát, a háromszéki Tanalapot és a nagyszebeni Mária Terézia Árvaházat.

A dokumentumot közlő újság szerint „Budapest a román–magyar jó kapcsolatok szellemében elutasította, hogy visszaadja Romániának a Gozsdu-vagyont”. A Cotidianul úgy fogalmazott: Magyarország ismét azzal a nyomásgyakorlással próbálkozik, hogy válaszul szintén anyagi követeléssel lép fel. „Ez az érv azonban hamis. Romániának sokkal több ütőkártyája van (mint Magyarországnak), csak nem tudja, hogy miként éljen azokkal.”

T. Sz. Z.

[Szabadság, 1999. április 9.]

A magyar Külügyminisztérium jegyzékben tudatta román partnerével, hogy nem lát jogi alapot a Gozsdu Alapítvány javainak visszaszolgáltatásra. A magyarországi román diákok ösztöndíjának fedezetére 1870-ben létrehozott alapítvány vagyona három ingatlanból és értékpapírokból állt (HVG, 1998. augusztus 1.). A trianoni szerződés után a magyar kormány attól tette függővé, a románoké legyen-e az alapítvány vagyona, hogy Románia nyújt-e kompenzációt az Erdélyben államosított magyar alapítványi vagyonokért (1937-ben született is erről egy megállapodás). A magyar jogászok a második világháború után kifejtették, hogy a két ország között 1944-ben beállt hadiállapot miatt a megállapodás érvényét veszítette. Ezért a két fél 1953. július 7-én szerződésben mondott le egymással szembeni követeléseiről, ami értelemszerűen a Gozsdu alapítványra is vonatkozott. A mai magyar álláspont szerint, ha Románia visszakéri a Gozsdu-vagyont, Magyarország kompenzációra tart igényt a második világháború után Romániában államosított magyar javak után, márpedig ez nagyságrendileg több a román követelésnél. Támpont is van ehhez: 1952-ben a Pénzügyminisztériumban összeírták a románok által államosított vagyont, köztük a Magyar Nemzeti Bank, a MÁV és több iparvállalat követeléseit. Ráadásul Románia a hatvanas években Kanadának és Svájcnak is fizetett kárpótlást a második világháború után államosított vagyonokért, ami precedenst szolgáltat az esetleges magyar kompenzációs igényekhez.

[HVG, 1999. április 17.]

39

18 aprilie 1999 – Omagiu adus lui Emanuil Gojdu

Acum un an, când a fost închinat un parastas în cinstea avocatului, mecenatului român **Emanuil Gojdu** în Capela Ortodoxă Română din strada Holló din Budapesta, a plouat la fel ca în această zi de sărbătoare din prima duminică după Paști. Dar pe mulți credincioși ortodocși nici ploaia nu i-a putut reține de a participa la această frumoasă acțiune, realizată de Autoguvernarea minoritară română din cartierul VII, Societatea Culturală a Românilor din Budapesta și Parohia Ortodoxă Română din Capitală.

La momentele programului au fost de față și oaspeți de seamă: **Petru Cordoș**, ambasador al României în Ungaria, **Nicolae Pahonea**, secretar I la Ambasada României în Ungaria, **Mircea Gherboveț**, expert guvernamental al României, **Marian Bălănuță**, reprezentant al Fundației Gojdu din Sibiu, **Ștefan Frătean**, director la Oficiul Minorităților Naționale și Etnice, **Florica Santău**, președinta Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria.

Hristos a Înviat – în românește sîrbește și ungurește

Sfânta liturghie a fost o slujbă ecumenică, fiind celebrată de episcopul **Sofronie** și un sobor de preoți: vicarul **Pavel Ardelean**, preotul **Marius Maghiaru**, protopopul **Aurel Becan**, diaconul **Nicolae**, precum **Berki Feriz** protopopul Bisericii Ortodoxe Maghiare și părintele diacon **Milutin** al Bisericii Ortodoxe Sârbe din Capitală.

Preasfințitul Sofronie s-a întreținut pentru prima oară în mijlocul credincioșilor ortodocși din Budapesta, adresînd cuvintele și poruncile Domnului prin predica sa foarte actuală, mulțimii credincioșilor ortodocși sârbi, maghiari și români. Au fost impresionante rugăciunile înălțate în trei limbi diferite și totuși asemănătoare, apropiate sufletului nostru.

Preasfinția Sa în această duminică închinată amintirii strămoșilor noștri care „au făcut minuni” pentru comunitatea românească, ne-a chemat să închinăm toate duminicile și zilele, de la Învierea pînă la Înălțarea Domnului, credinței Învierii lui Hristos. Gîndul nostru să fie același cu credința creștinilor, cu iubirea de vrăjmași, trăind în smerenie. Precum fericiți sînt cei ce nu au văzut dar au crezut, nici noi să nu ne îndoim nici o clipă de Învierea Domnului, de credința că putem să-l vedem aici, în viața noastră, pe Omul-Dumnezeu, Dumnezeu-Om înviat. Domnul ne-a dat porunca să-i îndeplinim poruncile, iubindu-ne unii pe alții, și în această menire a noastră El este alături de noi, El ne poate face creștini. Noi să-l lăsăm să lucreze în noi: să ne micșorăm în fiecare zi ca Dumnezeu să crească în noi. Iar dacă vom îndeplini poruncile, El ne va da bucuria să-l vedem, fiindcă la Domnul totul este cu putință. Deci îndoiala nu are loc în credința creștinilor. Hristos a înviat cu adevărat!

Parastasul a fost urmat de sfințirea monumentului funerar al familiei Gojdu din Cimitirul „Kerepesi” din Budapesta, de depunerea coroanelor de flori din partea forurilor oficiale reprezentate, de rugăciunea pentru E. Gojdu, marele nostru strămoș.

„Curtea-Gojdu” pustiită – un centru comercial modern?

În capitala Ungariei, 15–20 la sută a clădirilor – asemănătoare caselor Gojdu – sînt în stare critică, catastrofală: părăsite, ruinate. Curtea-Gojdu a fost numită de presă „Casa fantomelor”, unde în ultimii ani nu s-a schimbat nimic, nu s-a făcut nimic.

În 1991, România a revendicat dreptul la această casă, după intrarea în vigoare a Legii despre despăgubirea bisericilor, în urma căreia Biserica Ortodoxă Română a primit imobilul de pe strada Holló nr. 8. De curînd din nou s-a pus pe tapet soarta clădirilor Gojdu, partea română solicitînd începerea procedurilor juridice pentru retrocedarea bunurilor Gojdu.

Firește, pe toți românii i-ar bucura, dacă s-ar rezolva cît mai curînd problema clădirilor și bunurilor Gojdu. Am rugat-o pe **Eva Kozma Frătean**, președinta Autoguvernației minoritare române din cartierul VII al Budapestei să

ne informeze despre: ce pot face membrii acesteia pentru rezolvarea acestei probleme.

– *Curtea-Gojdu este în proprietatea Autoguvernării cartierului. Există deja proiecte de reconstrucție pe care le-am văzut și pe care o firmă din sectorul VII a inițiat să le realizeze. Primarul Autoguvernării, **dr. Zoltán Szabó**, cu care avem relații destul de bune, a planificat ca în acești patru ani să dea în funcțiune noul centrul comercial modern, în care ar intra și casele Gojdu. Noi facem totul ca părerea noastră să fie luată în considerație, dar consilierii sînt convinși că problema nu e de gen minoritar, ci e problemă locală, pe care Primăria trebuie să o rezolve. Deci, noi nu ne putem exprima decît dorințele, ca imobilul din centrul Budapestei, clădirile care au constituit baza materială a Fundației Gojdu să fie reconstruite, reconsiderate drept monumente, dar păstrîndu-li-se caracterul și forma originală, ca cei cărora le stă în putință să afle cea mai potrivită formă ca Fundația Gojdu să poată activa conform testamentului lui Emanuil Gojdu, sprijinind din nou tinerii români din Ungaria. Autoguvernarea minoritară română consideră drept datorie morală că contribuie în mod concret la îngrijirea mormîntului familiei Gojdu.*

Societatea Culturală a Românilor din Budapesta depune eforturi serioase pentru a cinsti în mod cuvenit amintirea lui E. Gojdu, pentru a mobiliza la acțiune comunitatea românească din Capitală și din provincie. Președinta Societății, **dr. Maria Berényi**, mi-a vorbit cu entuziasm cît de recunoscători sînt Fundației Gojdu care a făurit o capelă ortodoxă, care a sprijinit cu burse atîția studenți în veacul trecut.

– *Și de aceea am constituit o autoguvernare în sectorul VII, ca să ne remarcăm, ca să ne spunem părerile și ideile. Iată că îngrijim și monumentul funerar al familiei Gojdu. Spre marea noastră mulțumire s-a terminat realizarea grilajului și acoperișului, conform proiectelor originare. O parte a grilajului a și sosit din România, fiind depozitat de Administrația Cimitirului. Probabil celelalte părți vor fi aduse în trei etape. De altfel, vrem să „descoperim” și pe ceilalți români care odihnesc în acest cimitir.*

Țin să mulțumesc episcopului Sofronie că a celebrat pentru prima dată sfînta liturghie tocmai în această duminică închinată și lui Gojdu, venind cu ideea să invităm și celelalte Biserici Ortodoxe din Capitală, devenind o slujbă ecumenică pornită din inimă.

Ploaia care purifică

La Pensiunea „Rila”, participanții au încheiat frumoasa zi de sărbătoare cu o masă comună, fiind întîmpinați, în numele gazdelor bulgare de **dr. Doncevo Toso**, secretar de stat: „Românii și bulgarii, prin tradițiile lor bisericești, au o istorie comună. Mă bucur că între comunitatea românilor și bulgarilor există o legătură rodnică – să pomenesc sfaturile, ajutorul dat de dr. Maria Berényi la înființarea institutului de cercetare al bulgarilor... Cu șapte luni în urmă am fost

*numit președinte al Oficiului Minorităților Naționale și Etnice și de atunci cel puțin de șapte ori am fost printre români. Dar am schimbat păreri și cu **Radu Vasile**, premierul României în legătură cu înființarea Autoguvernării pe Țară a Românilor din Ungaria. Aștept să aflu, ce a hotărât Prezidiul Uniunii Autoguvernărilor Românești din Ungaria, aștept părerile de rezolvare în privința constituirii A.Ț.R.U. Am încredere în soluționarea problemei. Vă pot asigura că atât eu, cât și prim-ministrul **Viktor Orbán**, sprijinim adevăratele comunități românești din Ungaria.*

Bucuria și-a exprimat-o și Petru Cordoș, ambasadorul României în Ungaria că a putut să participe pentru a doua oară la această comemorare tradițională: *Nici faptul că a plouat nu ne-a stricat bucuria. Devine tot mai vizibil cum românii se strâng tot mai mulți la biserică. Statul român sprijină românii din Ungaria pentru a-și întări identitatea națională și culturală, în care primul rol îl constituie Biserica. Episcopul Sofronie reprezintă un pas important în această direcție și doresc din suflet ca credincioșii să reușească să-și realizeze lăcașurile de cult (locuri de întâlnire) dorite. Cu înțelegere între noi vom reuși acest lucru.*

Episcopul Sofronie, referindu-se tot la ploaie, a vorbit despre rolul de curățare a ploii, de posibilitatea de reînviere a comunității românești, care, cu siguranță, s-a dovedit reală chiar în ultimul timp, la unele sărbători. Comunitatea românească are viitor, și acesta depinde numai de noi: dacă reușim să punem umăr la umăr și să facem tot ce ne stă în putință.

Toate aceste gânduri bune au fost definite la 18 aprilie 1999, la omagiul adus lui Emanuil Gojdu. Dumnezeu să-l binecuvânteze pe marele nostru mecenat, care și după moarte știe să adune românii pe aceleași unde spirituale!

Ana Radici

[Foaia românească, 23 aprilie 1999]

40

A Madách sétány főként a gyalogosoké lesz

Több mint félmilliárd forint bevételre számít Erzsébetváros a Gozsdu-udvar és a két Holló utcai telek értékesítéséből. A tervezett Madách sétány jelentős részét képező városrész szabályozási tervét már elfogadta a helyi képviselő-testület. A Király utca–Holló utca–Rumbach Sebestyén utca–Dob utca által határolt terület megújulása a majdnem százéves sétányálmom megvalósulásának kezdetét jelenti.

A majdani Madách sétány a Károly körúttól az Erzsébet körútig húzódik majd. Hogy milyenek álmodták meg a tervezők, az a hamarosan elkészítendő látványtervről derül majd ki. A terveken persze sokat módosíthatnak a tárt

karokkal várt befektetők. A VII. kerületi képviselő-testület a sétány 4. tömbjének, azaz a Király utca–Holló utca–Dob utca–Rumbach Sebestyén utca térségének most fogadta el a helyi építési szabályzatát. Mint azt *Hunvald György* alpolgármester, az előterjesztés készítője elmondta: a befektetők jelentkezése miatt vált sürgőssé a rendezési terv elkészítése. A sétány tervezői a Károly körúttól az Erzsébet körútig terjedő terület egészében gondolkodnak, a most elfogadott tömb a megvalósítás első ütemét jelenti.

A Madách sétány elsősorban a gyalogosoké lesz, jóllehet a mentők, a tűzoltók és a rendőrség járművei miatt megerősített burkolattal kell ellátni. A tervek szerint utcabútorok, szökőkutak, térplasztikák, növénytartók és egységes lámpatestek járulnak majd hozzá a hangulat megteremtéséhez a legalább öt méter széles útvonalon. És még valami, ami Erzsébetvárosban igazán hiányzik: fákat telepítenek majd a sétány teljes hosszában. Az eredeti elképzelésekhez képest változott az épületek funkciója is, hiszen már nemcsak intézményeket és üzlethelyiségeket, hanem lakásokat is szeretnének a kerület vezetői a sétány vonalán látni.

A Gozsdu-udvar hasznosítására a napokban jelenik meg az új pályázat. Szintén hamarosan meghirdetik a Holló utca 10. szám alatti üres telket és a mellette lévő 12. szám alatti, még fővárosi védettséget élvező épületet. A két ingatlan együttes árát a képviselők minimum hatvanhoz kötött, vagyis csökkenti a befektetők mozgásterét. A Holló utca 12. számú telken álló ház elbontható, kivéve a homlokzatát, illetve az utcai szárnyát, amelyet az építetőnek meg kell tartania. A szabályozás irodaházat és szállodát is engedélyéhez a két ingatlanon, a főváros viszont lakásépítést is szívesen látna a Holló utcában.

A Holló utca 8. szám alatti egyház épület nem lesz elbontva. Ezzel ellentétben bontásra szánják a Holló utca 14. alatt lévő ideiglenes irodaépületeket és garázsokat. Ez a telek teljesen beépíthető, ötszintes, tetőteres majdani épülete kereskedelmi-kulturális-vendéglátó funkciójával a Gozsdu-udvarhoz és a Holló utca 12.-be tervezett ingatlanhoz egyaránt csatlakozhat. A Holló utca 6. alatti szakmunkásképző műhelyek elbontása után – az alpolgármester előterjesztése szerint – szintén teljesen beépíthető telek alakítható ki. Ide parkolóház, illetve parkolóház- és iroda épülhet a föld alatt két szint mélyen, a föld felett négy szint plusz tetőtér magasságában. E tervezett parkolóház a Gozsdu-udvar parkolási igényeinek is megfelel. A tervezet szerint a Dob utca 14. és 18. szám alatti épületeinél emelet ráépítés is lehetséges. Az erzsébetvárosi elektromos művek Dob utcai épületénél környezetbe nem illő tűzfalat a Rumbach Sebestyén és a Dob utcai oldalon eléépítéssel tervezik eltakarni – tudtuk meg. A Király utca 11. alatti műemlék ház udvaráról elbontják az oda nem illő modern beépítést. A Madách sétány egyébként a Gozsdu-udvar már lebontott részén át a Holló utca 10. helyén lesz továbbvezetve. A Rumbach Sebestyén utca pedig a sétány alatt vezet majd keresztül, amint az a korábbi tervekben is szerepelt.

A sétány teljes szakaszát tizenegy tömbre osztották. A folyamatos tervezés eredményeként hamarosan elkészíteti a kerület a látványtervet, amit a befektetők is igényelnek. A Gozsdu-udvar és a két Holló utcai ingatlan eladásából több mint félmilliárd forint bevételre számít az önkormányzat. Ezt a pénzt azonban az adósságcsapdában lévő kerület még nem tudja a városfejlesztésre fordítani. Hunvald György szerint azonban jövőre már jelentős összegeket költhetnek a sétány kialakítására.

Sándor Tünde

[*Népszabadság*, 1999. április 29.]

41

Új pályázat a Gozsdu-udvarra

Évek óta pusztul a Király utca–Dob utca között húzódó, hét épület és hat udvar alkotta Gozsdu-udvar. Az ingatlan hasznosítására tavaly kiírtak már egy azóta sikertelenül zárult pályázatot, amit most újabb követ. Az óriási érdeklődés miatt azonban ez már nem zárt, hanem nyilvános lesz. Elbírálásakor pedig szokatlan módon nem az ár, hanem a megvalósulás garanciájának mértéke dönt majd.

Szabó Zoltán, a VII. kerület polgármestere elmondta: azért döntöttek a nyilvános pályázat mellett, mert egyetlen jó ajánlatot sem akarnak elszalasztani. A hét épület és hat udvar alkotta ingatlan-együttesre május 31-től hatvan napon keresztül lehet ajánlatot tenni. A Gozsdu-udvar előző pályázatát februárban eredménytelennek nyilvánította az önkormányzat, mivel a nyertessel majdnem egy éven át sem tudtak megállapodni a beruházás részleteiben. A póru jár pályázatnyertes a bíróságon perfeljegyzést kért a Gozsdu-udvarra, így próbálta megakadályozni az új pályázat kiírását. A bíróság azonban elutasította a kérelmet, jóllehet a lezárt pályázat ügye októberben polgári per keretében újra terítékre kerül.

Az évtizedek óta tervezett Madách-sétány sarkalatos pontjának számító Gozsdu-udvar megújítására jelentkezők közül ki akarják szűrni a spekulációs szándékkal pályázókat. Ez a szűrő a tulajdonjog fokozatos átadásával biztosítható – mondta a polgármester. A kiválasztott befektető ugyanis a megállapodás létrejöttékor még egyetlen fillért sem fizet a kerületnek, viszont jogot kap ahhoz, hogy az ingatlanon rekonstrukcióba kezdjen. Amikor a beruházás húszszázalékos készültségi fokhoz ért, akkor válik a pályázatnyertes Gozsdu-udvar középső részének tulajdonosává. A három helyrajzi számon szereplő ingatlannak ugyanis ez a része képviseli az összérték húsz százalékát, s a kerület ekkor kapja meg az ajánlott összeg ötödét a befektetőtől. A rekonstrukció ötvenszázalékos készültségi fokánál a vételár harminc százalékának megfizetése fejében ruházza át a kerület a Gozsdu-udvar Dob utcai

részének tulajdonjogát. Az utolsó részlet a Király utcai, önálló helyrajzi számon szereplő udvardarab átadása, amely a munkálatok 75 százalékos készülségi fokánál történik majd. Az egyedülálló konstrukcióval elkerülhető, hogy a hitelből finanszírozandó beruházás fedezetül az ingatlan szolgáljon – legalábbis, amíg annak a terület a tulajdonosa. A várhatóan augusztus végéig elbírálható pályázaton előnyt élveznek a magyar beszállítókkal és alvállalkozókkal dolgozók, sőt a minél rövidebb megvalósítási határidő is. Szabó Zoltán szerint optimális esetben 2002-re régi-új fényében pompázhat a Gozsdu-udvar.

Sándor Tünde

[*Népszabadság*, 1999. május 22.]

42

Dezbateri parlamentare

Domnilor deputați, câți ați mai rămas, vă rog, păstrați liniștea.

Domnul Petre Țurlea:

Art.151 din Regulamentul Camerei Deputaților spune așa: "Membrul Guvernului poate amâna răspunsul la întrebarea orală pentru săptămâna următoare numai în cazuri temeinic justificate". "Cazuri temeinic justificate" sunt, evident, atunci când nu și-a făcut documentația respectivă. Dar nu este cazul aici, pentru că domnul ministru de externe Pleșu și-a făcut documentația, dovadă faptul că acum 3 ore am primit răspunsul în scris. Dar acest domn ministru Pleșu nu vrea să vină să răspundă, întrucât chiar concluzia domniei sale în acest răspuns este că Guvernul maghiar se comportă arbitrar la adresa bunurilor statului român de pe teritoriul Ungariei.

De aceea, vă rog, doamnă președinte, să acceptați ca acest răspuns scris al domnului ministru al afacerilor externe să intre în stenograma Camerei, o să-l predau acum doamnei stenografe.

Vă mulțumesc.

(Răspunsul scris la interpelarea adresată de domnul deputat Petre Țurlea referitor la Fundația Gojdu.)

"După cum se cunoaște, bunurile din Budapesta ale Fundației Gojdu sunt revendicate de actuala Fundație Gojdu, cu sediul la Sibiu.

Guvernul României consideră că revendicările noii Fundații Gojdu sunt întemeiate și Ministerul Afacerilor Externe are sarcina de a sprijini demersurile Fundației pentru a obține retrocedarea bunurilor lăsate testament de Emanuil

Gojdu. Acțiunile întreprinse de Ministerul Afacerilor Externe în acest scop sunt prezentate în cele ce urmează.

- La 24 sept.1998, cu ocazia vizitei oficiale efectuate la Budapesta, domnul secretar de stat Mihai-Răzvan Ungureanu, a înmânat omologului său, Zsolt Nemeth, secretar de stat politic al Ministerului Afacerilor Externe ungar, un Aidé-Memoire referitor la recuperarea bunurilor Fundației Gojdu.

Prin aceasta, Ministerul Afacerilor Externe al României a inițiat demersul oficial pentru clarificarea situației bunurilor Fundației. Se solicita părții ungare ca bunurile imobiliare ale Fundației să nu fie demolate, vândute sau să li se schimbe în alt mod statutul juridic până la clarificarea situației acestora.

De asemenea, se solicita Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Ungare începerea de negocieri la nivel de experți pentru actualizarea valorii pecuniare a inventarului fundației convenit în 1938, în vederea punerii în aplicare a convenției interguvernamentale din același an.

Ministerul Afacerilor Externe al României a primit răspunsul părții ungare la 25 martie 1999, sub forma unei note verbale, prin care se arată că "acordurile internaționale, în vigoare, între cele două țări nu asigură baza juridică pentru România de a pretinde bunurile din Ungaria ale fostei Fundații Gojdu" (anexă).

Ministerul Afacerilor Externe, - Direcția Juridică și Tratatate, Direcția Europa Centrală, împreună cu Fundația Gojdu - a elaborat o notă verbală de răspuns, conținând argumentația juridică care, în opinia părții române, fundamentează cererea de retrocedare a bunurilor Fundației Gojdu către proprietarul de drept.

Nota verbală a fost expediată la Ambasada României la Budapesta prin valiză diplomatică neînsoțită, la 11 iunie 1999, pentru a fi remisă Ministerului Afacerilor Externe ungar.

- Între timp, Ministerul Afacerilor Externe a aflat de intenția părții ungare ca începând cu 1 iunie 1999 să deschidă licitația pentru reconstrucția complexului Gojdu, în ciuda faptului că statutul imobilelor respective nu a fost încă clarificat.

La 25 mai 1999, Centrala Ministerului Afacerilor Externe a instruit Ambasada României de la Budapesta să reamintească părții ungare faptul că Fundația Gojdu, persoană juridică română, solicită în continuare retrocedarea bunurilor fundației, potrivit testamentului lui Emanuil Gojdu.

- Ministerul Afacerilor Externe a inițiat convocarea, în zilele de 10-11 mai 1999, la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, a Comitetului de conducere al Fundației Gojdu, la care au luat parte și reprezentanții Ministerului Afacerilor Externe. Cu acest prilej, s-a convenit ca Fundația Gojdu să elaboreze un memorandum care să fie adresat Consiliului European, la Geneva (ONU, Comitetul pentru Drepturile Omului, Comisia Drepturilor Omului asupra Intoleranței Religioase, respectiv la Comitetul Ecumenic European), Vatican, în scopul de a se aduce la cunoștință forurilor internaționale această problemă. De asemenea, memorandumul să fie

adresat instituțiilor competente ale statului român (Președinție, Guvern, Parlament). În cazul în care partea ungară nu va accepta să se așeze la masa tratativelor, la nivel de experți, se are în vedere promovarea cererii de retrocedare prin acționarea în justiție a Guvernului ungar de către Fundația Gojdu."

[Ședința Camerei Deputaților din 28 iunie 1999]

43

Pert indít Magyarország ellen a román Gozsdu Alapítvány?

A Nagyszebenben tavaly bejegyzett Gozsdu Alapítvány pert indít a magyar kormány ellen, ha az nem kezd mielőbbi tárgyalásokba a budapesti Gozsdu-udvar épületeinek visszaszolgáltatásáról – adta hírül hétfői számában a Transilvania Jurnal.

KOLOZSVÁRI TUDÓSÍTÓNKTÓL

A Gozsdu-vagyon iránti igényét Románia tavaly ősszel külügyminisztériumi emlékeztetőben vetette fel először, s az épületegyüttes helyzete felől idei februári budapesti látogatásakor *Radu Vasile* román miniszterelnök is érdeklődött.

Ennek nyomán a magyar Külügyminisztérium idén március 25-én leszögezte: a magyar fél a román igényt jogtalannak tartja, mivel a két ország által 1953-ban kötött pénzügyi egyezményben a felek valamennyi korábban támasztott követelésükről lemondtak.

A magyar külügy szóbeli jegyzéke értelmében, ha a vagyonvitát Románia ennek ellenére is folytatja, a magyar fél fenntartja magának a jogot, hogy a Románia által kisajátított magyar tulajdonokat is visszakövetelje. Ilyen ingatlanok például a kolozsvári Tanítók Háza, a nagyszebeni Mária Terézia Árvaház vagy pedig a Háromszéki Tanalap épületei.

A lap szerint erre Románia június 11-én ugyancsak szóbeli jegyzékben válaszolt, s ebben felsorolta, hogy követelését milyen jogi érvekre alapozza. *Transilvania Jurnal* azt is közölte, hogy miután a VII. kerületi önkormányzat május végén pályázatot írt ki a Gozsdu-udvar felújítására, s a nyertes az épületek tulajdonjogát is megkapná, *Tiberiu Vladislav* liberális szenátor felszólította *Andrei Plesu* külügyminisztert: intézkedjék a pályázat felfüggesztése érdekében.

A cikk szerint a román külügyminisztérium nemrég felhatalmazta Románia budapesti nagykövetét, hogy a magyar felet tájékoztassa a romániai Gozsdu Alapítvány igényéről. Egyúttal arról a szándékáról is, hogy perbe fogja a magyar kormányt, amennyiben az nem hajlandó tárgyalni az épületek visszaadásáról. A nagyszebeni alapítvány egyébként román külügyi

támogatással memorandumot kíván eljuttatni ez ügyben az ENSZ-hez, a Vatikánhoz és az Európa Tanácshoz is.

A Gozsdu Alapítvány körüli magyar–román vagyonvita a trianoni szerződésig nyúlik vissza.

Tibori Szabó Zoltán

*

A Gozsdu-udvar a magyar törvények értelmében a mi tulajdonunk – szögezte le kérdésünkre *Szabó Zoltán*, Erzsébetváros polgármestere. A hét udvarból és hat házból álló épületegyüttes hasznosítására kiírt nyilvános, nemzetközi tender augusztus 2-án zárul, – erre mint Szabó utalt rá – akár a román kormány nevében is pályázhat bárki. A pályázat nyertesét a képviselő-testület választja ki a vételárra és az épület tervezett funkciójára érkező ajánlatok alapján. A kiválasztott befektető három lépcsőben, a beruházás készültségi fokozatai szerint jut tulajdonjoghoz. A VII. kerület polgármestere kizártnak tartja, hogy a román kormány visszakapja az épületet: igényük esetleges pozitív elbírálása esetén is csupán kárpótlási jegy formájában történő kárpótlást engedélyeznek ugyanis a magyar törvények.

[*Népszabadság*, 1999. július 29.]

44

Amit a magyar állam Romániától visszakövetelhet

Egymásnak ha ellent nem is mondó, de egymástól mindenképpen eltérő nyilatkozatok, hírek, vélemények láttak napvilágot mostanság a Gozsdu Alapítvánnyal kapcsolatban, a magas szintű román-magyar diplomáciai kontaktusok alkalmával és ürügyén.

Andrei Plesu külügyminiszter például elmondta, hogy a román fél június 29-én szakértői bizottság felállítását javasolta a jogi és gyakorlati részletek megvizsgálására. "Orbán Viktor magyar miniszterelnök a román kormányfővel, Radu Vasilével tartott július 23-ai találkozóján egyetértett azzal, hogy hozzák létre a Gozsdu Alapítvány örökségének visszaadásával kapcsolatos problémákat vizsgáló közös munkabizottságot" - idézte a román diplomácia vezetőjét az MTI. Magyar kollégája, Martonyi János egy héttel későbbi látogatásakor megerősítette: napirenden van a kérdés, ámátor a magyar kormány érvényesnek tartja az 1953-as megállapodást, amelynek értelmében a két ország kölcsönösen lemondott a vagyoni igényekről. Ha netán hatályon kívül helyeznék az egyezményt, akkor természetesen felélednének a magyar vagyoni igények is.

A szélsőségesen nacionalista, ellenzéki bukaresti Cotidianul ennek nyomán azzal a hírrel hergelte olvasóit, hogy Románia lemondott a Gozsdu

Alapítvány egykori magyarországi ingatlanjairól. A "tényt" a magyar külügyminiszter fenti kijelentésére alapozta a lap.

De lássuk, miért is sugallja azt az ily módon rendkívül előzékenynek tűnő magyar diplomácia, hogy Bukarest talán jobban tenné, ha nem forszírozná az állítólagos magyarországi román vagyonok visszaszolgáltatásának kérdését? Milyen ellenkövetelésekkel léphetne föl Budapest?

A budapesti pénzügyminisztérium feljegyzése a magyar természetes és jogi személyek tulajdonát képező Romániában lévő javakról, jogokról és érdekeltségekről

Budapest, 1952. augusztus 19.

Jelen feljegyzés tárgya a magyar természetes és jogi személyek tulajdonát képező Romániában lévő javak, jogok és érdekeltségek összefoglaló ismertetése és értékelése. Tekintettel arra, hogy a javak értéke részben felszabadulás előtti, részben felszabadulás utáni lejben és pengőben, valamint egyéb valutákban került bejelentésre, ezeket az értékeket - miután a felszabadulás előtti időre vonatkozóan rubelárfolyamok nem állanak rendelkezésre - egységesen USA-dollárban mutatjuk ki.

Az értékelésnél általában az 1943-as értékadatokat vettük figyelembe, tekintettel arra, hogy a vállalatok részéről a felszabadulás előtti időre vonatkozóan utoljára 1943. december 31-ével készült mérleg.

A különböző pénzürtékek dollárra való átszámítása a Magyar Nemzeti Bank 1943. december 31-ei hivatalos árfolyamán történt.

1) Ingatlanok:

a) A magyar állam, közületek, valamint intézmények tulajdonát képező egészségügyi és üdültetési célokat szolgáló ingatlanok Erdély különböző részein mintegy 2.212.000 \$ értéket képviselnek. Ezeket az ingatlanokat az OTI, a MABI, a Gyermekvédő Liga, az Országos Idegenforgalmi Hivatal, a Magyar Síszövetség és ehhez hasonló szervek 1940-től kezdődően részben készen vásárolták, részben újonnan építették és rendezték be. Példaként megemlíjük a Magyar Síszövetség tulajdonát képező sportszállót, menedékházat és síugrósáncot Borsán, továbbá a MABI tulajdonát képező szovátai üdülőtelepet 3 hold parkban.

A szóban lévő ingatlanokat 1945-ben a CASBI vette kezelésébe.

A Magyar Pénzügyminisztérium kolozsvári kirendeltsége a CASBI-egyezmény alapján, amelynek értelmében ezek az ingatlanok visszaszolgáltatandók lettek volna, kérte az ingatlanok felszabadítását, ami azonban nem történt meg.

b) A Magyar Nemzeti Bank által 1940 óta vásárolt és újonnan épített ingatlanok, amelyeket részben a Román Nemzeti Bank vett át, részben pedig közületi célokra használták fel. Értékük: 297.000 \$.

c) A Magyar Iparügyi Minisztérium tulajdonát képezi az általa 1942-ben vásárolt nagybányai bányakapitánysági ingatlan, amely telekkönyvileg a Magyar Államkincstár nevéen áll. Értéke: 39.000 \$.

d) A Debreceni Református Kollégium tulajdonát képezi Kolozsváron egy szállodaépület, valamint az annak közelében lévő bérház. A szálloda épületét a Román Alkotmány 44. és 45. pontjai alapján közérdekből kisajátították. Az idevonatkozó végzés szerint a kisajátítás kártérítési kötelezettség mellett történt. A bérházat az időközben megjelent államosítási törvény alapján nem államosították, és azt tudomásunk szerint jelenleg a Református Egyház megbízottja kezeli. Az ingatlan értéke: 390.000 \$.

e) A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt.-nek Orsován és Szulinában vannak ingatlanai, amelyek könyv szerinti értéke a MEFTER bejelentése szerint 146.000 \$. Az ingatlanok részben rakpartok, részben adminisztratív épületek és kisebb részben lakórészek. Az ingatlanok egy részét a bérlő vállalat államosítása folytán államosították. Egy további épületet a Sovrom foglalt el anélkül, hogy a román hatóságok részéről az épület igénybevételét elrendelték volna. További ingatlanok pedig a MEFTER szabad rendelkezése alatt állanak.

f) Az IBUSZ 1940-től 1944-ig Észak-Erdély különböző vasútállomásain elárúsító pavilonokat épített, ezenkívül több városi menetjegyirodát rendezett be, amelyeket a CFR vett át és bérbeadás útján hasznosít. Értéke: 20.000 \$.

g) Az előbbieken kívül az Országos Közegészségügyi Intézet tulajdonát képezték tüdő- és nemibeteg gondozó intézetek és egészségházak. Ugyanúgy a Magyar Államépítészeti Hivatal is több ingatlant jelentett be, amelyeket újonnan épített, illetőleg vásárolt meg. Ugyancsak ottmaradt ezen szervek felszerelése is. Ezekre vonatkozóan nem rendelkezünk olyan adatokkal, amelyekből kétségtelenül megállapíthatnánk, hogy melyek azok, amelyek Észak-Erdély visszacsatolása alkalmával hasonló román szervektől vétettek át és melyek azok, amelyeket újonnan létesítettünk és ezért értéket nem tudunk megjelölni. Példaként megemlítjük, hogy a Magyar Államépítészeti Hivatal építette és felügyelete alá tartozott a Marosvásárhelyi Közforgalmi Repülőtér is.

Az a-f) alatt említetteken felül a magyar természetes személyek tulajdonát képezi kereken 2.000 házingatlan belsőséggel. Ezeknek mintegy 20 %-a esett a házállamosítási törvény hatálya alá. Ezen felül további mintegy 2.500 mezőgazdasági belsőség és a földreform hatálya alá nem esett kis földbirtok képez magyar tulajdont.

Szándékosan nem foglalkozunk a földreform által kisajátított ingatlanok ügyével, valamint a földreform és a CASBI-törvény alapján magyar tulajdonosok

részéről sérelmezett kistulajdonok visszaállításának kérdésével: a Földművelésügyi Minisztérium által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint mintegy 3.815 lakóházat és 21.353 kat.

h) (katasztrális hold) magyar állampolgári tulajdont képező kisbirtokot, továbbá 28.836 kat.hold magyar tulajdont képező 50 hektárnál nagyobb birtokot sajátítottak ki a földreform és a CASBI-törvény alapján. Amennyiben egy ház átlagos értékét 1943-ban 200.000 lejre és 1 kat. h. értékét átlagosan 30.000 lejre értékelünk, ez összesen 1.552.000.000 1943-as lejértéket képvisel. Amennyiben a lejt 1:30 átszámítjuk 43-as pengőre, és ezt a hivatalos árfolyamon dollárra, úgy ez az összeg kereken 10.000.000 \$-t tesz ki.

2) Ingóságok és árukövetelések:

a) Gépi berendezések és felszerelési tárgyak, amelyeket magyar vállalkozók (nem jogi személyek) vállalkozásaikkal kapcsolatban vittek Erdélybe, ahonnan ezek visszaszállításra nem kerültek. Értékük mintegy 1.662.000 \$. Például: Rutkai Béla és Egri István magyar építési vállalkozók Nagyváradon, a zázteplői aranylúgozó művek építkezéséhez szállított építési gépei, felszerelése és állványzatanyaga, amely értéke mintegy 60.000 \$. Ezeket a Pénzügyminisztérium kolozsvári kirendeltségének megállapítása szerint 1950 elején még hiánytalanul az említett telepen tárolták. Továbbá Szöges János építésmérnöknek nagyváradi építkezésekhez odaszállított hasonló ingóságai, amelyeket a városi építési osztály vett át. Értékük mintegy 492.000 \$.

b) Magyar természetes és jogi személyek 1940-1945 között különböző faárut vásároltak meg, azonban a kifizetett áru leszállításra már nem került. A követelés tárgyát képező áruk a következők: lábbon álló erdő 340 kat. h.; tűzifa 62.310 m³; fűrészáru 91.392 m³; rönkfa 94.769 m³; telepfa 8.000 m³; gömbfa 4.000 m³; szélfa 162 m³; hulladékfa 572 m³; cserkéreg 380 m³. A fenti faáru értéke - 1943-as pengőáron, az 1943. december 31-ei hivatalos dollárárfolyamon történt átszámítással mintegy 953.000 \$.

c) Magyar természetes és jogi személyek által 1940-1944 között vásárolt és le nem szállított különféle áruk, továbbá kölcsönadott berendezési tárgyak. Ezek értéke mintegy 207.000 \$.

3) Magyar természetes és jogi személyek követeléseai román természetes és jogi személyekkel szemben.

a) Folyószámla-követelések.

A Pénzüntézeti Központ összeállítása szerint a következő követeléseink állanak fenn: 512.000 \$, 65.300 L, 6.000 Svfr., 684.000 Ft. Ezen követelések összege a hivatalos árfolyamon számítva összesen 754.000 \$.

A fenti követeléseken kívül további 786.000 stabilizáció előtti lej, valamint 189.000 pengő mutatkozik javunkra, amelyeket azonban mint elértéktelenedett követeléseket nem vettünk figyelembe.

b) Magyar cégek részéről leszállított, de a román átvevők részéről ki nem fizetett áruk: 11.000 \$, 105.000 L, 48.000 Svfr., 1.178.000 Ft.

Fenti tételek hivatalos árfolyamon átszámítva összesen 417.000 \$.

A fentebb felsorolt összegek között szerepel többek között az Első Magyar Konzervgyár 104.000 angol font követelése a Metaloglobus SAR-ral szemben, mely követelés fennállását a Román Nemzeti Bank 1947-ben elismerte.

4) Magyar vállalati érdekeltségek Romániában:

a) Érdekeltségek ipari és kereskedelmi vállalatokban. Összesen 176 ilyen vállalatban van érdekeltségünk. Ezen vállalatok 1943. december 31-ei mérlegértéke

alapján érdekeltségünk összesen 203.000.000 pengő, ami az 1943-as hivatalos nemzeti banki árfolyam alapján megfelel 40.000.000 \$-nak.

Az erdélyi vállalatokban levő érdekeltségek előbbieken kimutatott értékéből egy kisebb hányad esik Észak-Erdély visszacsatolása előtti érdekeltségre. Észak-Erdély visszacsatolása után, vagyis 1940-től kezdődően jelentős mértékben emelték magyar részről az észak-erdélyi vállalatokban lévő érdekeltség mértékét új beruházásokkal, valamint számos új vállalati érdekeltség is keletkezett. Mindez tényleges magyarországi tőketranszferrel, sok esetben apporttal, vagyis a magyar érdekelt részéről gépek és berendezések szállításával történt. Például: a Magyar Acélgyár Rt.-nek Kolozsváron 100 %-os érdekeltsége volt a kolozsvári Corvinus Vasöntő és Gépgyár Rt.-ben, melynek mérlegértéke 1940-ben 1.200.000 pengő volt. Az anyavállalat új gyártelepet épített és rendezett be Kolozsváron, melynek mérlegértéke 1943-ban 3.754.000 pengő volt. A vállalat jelenleg Fabrica de Masine Unirea név alatt működik. Hasonlóan megemlítjük, hogy a Hungária Vegyi és Kohómuvek Rt., amelynek 100 %-os érdekeltsége volt a nagybányai Ólom- és Cinkbánya Rt.-ben, amelynek mérlegértéke 1940-ben 666.667 pengő volt, az anyavállalat által végrehajtott alaptőkeemelés folytán, amelyet a vállalat modernizálására és nagyobbitására fordítottak, a mérlegérték 9.449.000 pengőre emelkedett. Ugyanígy a Hungária 100 %-os érdekeltségét képező nagybányai Phönix Kénsav- és Vegyitermékek Rt. Mérlegértéke 1943-ban 32.145.000 pengő volt.

A volt magyar érdekeltségű vállalatok államosításra kerültek. Az 1948. június 11-én életbe lépett román államosítási törvény 11. szakasza szerint: "Az állam kártalanítja a tulajdonosokat és az államosított vállalatok részvényeseit".

b) Érdekeltség a petrozsényi szénbányákban.

A magyar érdekeltség egy részét a Szovjetunióknak adtuk el. Utóbb azonban tudomást szereztünk az Urikány-Zsil-völgyi Magyar Kőszénbánya Rt., valamint a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. tulajdonát képező 541.000 db. petrozsényi részvényről, amelyeket hazahoztunk. A Szovjetunió a neki eladott részvényekért darabonként 69.019.305 jóvátételi dollárt fizetett. Ennek figyelembe vételével a magyar tulajdon képező petrozsényi részvények értéke összesen 3.733.944 magyar jóvátételi dollár, ami megfelel mintegy 11.201.832 jelenlegi árú dollárnak.

c) Romániai magyar bankérdekeltségek:

A vezető magyar pénzüzeteknek is jelentős érdekeltségeik állottak fenn Romániában. A magyar bankérdekeltségek rendezésére a Román Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság körmánya között 1948. április 14-én ideiglenes megállapodás jött létre, amelynek végrehajtására azonban a közben történt államosítások miatt nem került sor. Ennek következtében a magyar érdekeltségű pénzüzetek egy részét a Román Állami Bank vette át, míg egy másik része, mégpedig a Magyar Általános Hitelbank érdekeltségei, valamint az Erdélyi Leszámítoló és Pénzváltóbank likvidációs állapotban van. Az utóbbiakat nem államosították, azonban pénzüzeti tevékenységüket be kellett hogy szüntessék.

A likvidáció alatt álló két pénzüzet érdekeltségéről rendelkezésünkre álló 1951. december 15-ei státuszösszeállítás szerint a vagyon kereken 60.000.000 lejre tehető. Ez hivatalos árfolyamon átszámítva ... \$. (Az összeg hiányzik az iraton. Az 1947. augusztus 15-ei pénzüreform utáni új árfolyamon ez kerekítve 400.000 \$. - szerk. megj.)

A két bankérdekeltségen kívül azonban, amint ezt már megjegyeztük, további bankérdekeltségek is fennállottak, amelyeket a Román Nemzeti Bank vett át.

Véleményünk szerint az egyéb vállalati érdekeltségekhez hasonlóan az értékelésnek itt is az 1943. december 31-ei mérlegérték alapján kell történnie. Minthogy ilyen összeállítás nem készült, a Pénzüzeti Központot utasítottuk ennek elkészítésére. Megjegyezzük, hogy az erdélyi magyar érdekeltségű pénzüzeteknek értékes házaik is voltak, amelyek nagy részét a Román Nemzeti Bank vette át és használ.

d.) Magyar érdekeltségek a romániai helyi érdekű vasutakban.

Az észak-erdélyi részre eső érdekeltségek ügye meglehetősen összefonódott a trianoni békeszerződés, valamint az úgynevezett második bécsi

döntés, majd pedig a párizsi békeszerződés alapján adódott területi változás következtében.

Tekintettel arra, hogy a helyi érdekű vasutak ügyével a párizsi békeszerződés után magyar részről nem foglalkoztunk, javasoljuk annak kidolgozását. Megjegyezzük, hogy a második bécsi döntés után a kérdéssel Hollós kartárs foglalkozott és vett részt több értekezleten. A kérdés kidolgozásában jelentős segítséget tud nyújtani.

A rendelkezésre álló adatokból megállapítható, hogy a trianoni békeszerződést követőleg román részről államosított helyi érdeku vasutak megváltására a CFR megállapodást kötött a Polaris Corporation Delavar USA-val érdekeltségének 1.801.385 Svfr.-ért történő megváltására (az egyezmény a Monitorul Oficial 1932. IV. 20. 94. sz. megjelent). Miután román részről fizetés nem történt, a második bécsi döntés után a MÁV fizette ki az összeget. Miután a szóban levő vasútvonal 1944-ben ismét a román állam tulajdonába jutott vissza, a románok helyett teljesített fizetés részünkre visszatérítendő. Az általunk kifizetett svájci frank dollárértéke hivatalos árfolyamon 414.000 \$. Fent említetteken kívül még más észak-erdélyi, dél-erdélyi és más viszonylatú helyi érdekű vasutakban lévő magyar érdekeltségek kidolgozása a MÁV részéről folyamatban van.

e) Észak-erdélyi keskeny vágányú vonalakra Magyarországról szállított gördülőpark.

A második bécsi döntés után román részről elszállították az észak-erdélyi helyi érdekű keskeny vágányú vasutakhoz tartozó keskeny vágányú gördülőanyagot. Magyar részről a forgalom beindítása végett magyar keskeny vágányú vonalakról szállítottunk át gördülőanyagot, majd a Győri Vagonyár készített új kocsiparkot és vontatókat az észak-erdélyi területek keskeny vágányú helyi érdekű vonalainak. Így például a Marosvásárhely-Parajd és a Marosvásárhely-Mezőbánd közötti helyi érdekű vonalak üzemének biztosítására és modernizálására. A Magyarországról Észak-Erdélybe szállított keskeny vágányú gördülőanyag a következőkből áll:

1. mozdonyok 42 db.
2. személyszállító és kalauzkocsik 32 db.
3. teherkocsik 410 db.
4. forgóállvány 20 db.

Ezek értéke mintegy 34.000.000 Ft., hivatalosan átszámítva 2.880.000 \$.

f) A Magyar Államvasutak igénye a Román Államvasutakkal szemben.

1) A Magyar Államvasutak által az észak-erdélyi vasútvonalakba, valamint vasúti műhelyekbe és épületekbe eszközölt befektetései. Ilyenek:

A MÁV által a kolozsvári főműhely részére beruházott gépek. A második bécsi döntés után a románok az átadott észak-erdélyi terület vasúti berendezését

elszállították. Ennek következtében vált szükségessé az említett beruházás. Ezen területnek a románok részére történt visszaadása alkalmával a magyar részről beruházott javakat otthagytuk. A gépek értéke 236.000 \$.

A kolozsvári főműhely és egyéb erdélyi műhelyekbe történt beruházás 1940-44 években, amelyek szintén a románok által Észak-Erdélyből kiürített javak pótlását, továbbá ezen műhelyek felszerelésének modernizálását szolgálták. Ezek értéke mintegy 269.000 \$-ra tehető.

Az észak-erdélyi vasutakon 1940-44-ben végzett távközlő biztosító berendezési beruházások és felújítások. Ezek értéke mintegy 2.210.000 \$.

A MÁV betegségbiztosító intézete kolozsvári kórházának felszerelése. Ennek értéke mintegy 38.000 \$.

A második bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt területen 1940-44-ben végzett beruházási és felújítási munkák, pályafenntartási felépítmények és magasépítmények. Ezek értéke: 92.502.000 \$.

2) A MÁV-nak és a CFR-nek szállítványozással kapcsolatban fuvardíjakból kifolyóan egymással szemben követeléseik és tartozásaik vannak. Ennek egyenlegét ez idő szerint nem tudjuk megállapítani, és ennek rendezése véleményünk szerint nem államközi, hanem a két államvasút közötti tárgyalások anyagát képezi. Hasonlóan volna a két postának egymással szembeni követelése is elszámolandó.

3) A felszabadulás után a MÁV vonalain maradtak a CFR gördülőparkjához tartozó gördülőanyagok, viszont hasonlóan a CFR vonalain maradtak a MÁV gördülőparkjához tartozó gördülőanyagok.

Ezek kicserélésére 1951. január 20-án Bukarestben a két kormány képviselői között egyezmény jött létre. Az egyezmény a két vasúttársaság közötti kölcsönös bizalmatlanság következtében nem nyert lebonyolítást, azonban a kicserélésre váró gördülőanyag a Közlekedési Minisztérium által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint nem jelentős.

A CFR által a MÁV-nak visszaadandó gördülőanyag: 228 db. mozdony, 228 db. vasúti kocsi.

A MÁV által a CFR-nek visszaadandó gördülőanyag: 35 db. mozdony, 141 db. vasúti kocsi.

5) Szórványérdekeltiségek (Streubesitz) romániai részvénytársaságokban.

Kereken mintegy 400 román részvénytársaság magyar tulajdonban levő szórványrészvényei a Pénzügyi Központ kimutatása szerint:

150.000.000 lej n.(év) é.(rtéku) részvény

16.000.000 pengő n. é. részvény

13.000.000 régi korona részvény

Ezek értékének hozzávetőleges megállapítása is huzamosabb időt vesz igénybe, a részvénytársaságok nagy számára tekintettel, amit ez ideig még elkészíteni nem tudtunk.

6) Magyar tulajdont képező román kibocsátású záloglevelek és kötvények.

Ezek névértéke: 31.561.795 lej, 129.000 korona, 56.900 angol L, 54.100 Ffrs, 28.000 \$, 24.555 Sch.

[*Erdélyi Napló*, 1999. augusztus 14.]

45

A Gozsdu-udvar jövője

A pályázat eredménytelen, a Gozsdu-udvar jövője mégsem bizonytalan – tudtuk meg *Szabó Zoltántól*, Erzsébetváros polgármesterétől. A VII. kerületi Gozsdu-udvar hasznosítására kiírt nemzetközi pályázat eredményhirdetését tegnap tartották meg. A képviselő-testület formai hibák miatt a pályázatokat eredménytelennek nyilvánította ugyan, de felhatalmazta a polgármestert, hogy harminc napon belül próbáljon megállapodni valamelyik jelentkezővel – immár pályázaton kívül.

A Király utca és a Dob utca között elterülő épületegyüttesben egy izraeli és egy ciprusi–magyar befektető, illetve befektetésszervező cég látott fantáziát. Előbbiek üzleti-kereskedelmi központot, a ciprusiak kulturális-szórakoztató centrumot alakítanának ki a Gozsdu-udvarban. A VII. kerületi politikusok számára mindkét ajánlat meggyőzőnek bizonyult a pályázatot formai hibák miatt kellett eredménytelennek minősíteni.

A polgármester úgy gondolja: ha sikerül dűlőre jutni a megállapodás részletei illetően valamelyik ajánlattevővel, akkor tavasszal elkezdődhetnek a munkálatok. A hányatott sorsú ingatlan így legkésőbbi 2002 tavaszára megújulhatna, ami a többévtizede tervezett Madách sétány kialakulására is előnyös hatással bírna. Mindkét pályázó jelezte: beszállna a sétány nyomvonalán tervezett fejlesztésekbe is.

S. T.

[*Népszabadság*, 1999. szeptember 7.]

46

Agoniseala orădeanului s-ar ridica la 1,5 miliarde de dolari

Liberalii din Bihor merg la Budapesta să ceară averea lui Emanoil Gojdu

O delegație formată din liberali bihoreni, condusă de senatorul Tiberiu Vladislav, președintele grupului de inițiativă Fundația Gojdu, sunt hotărâți să meargă la Budapesta pentru a căuta averea juristului orădean Emanoil Gojdu. El a fost proprietarul mai multor imobile situate pe o stradă din centrul capitalei Ungariei și a lăsat în urma sa numeroase conturi la diferite bănci din Ungaria și Austria. Averea lui Gojdu este estimată la peste 1,5 miliarde de dolari. Cererea fundației românești, care îi poartă numele, de retrocedare a bunurilor către proprietarul de drept, formulată în urmă cu un an, a fost primită cu răceală de autoritățile ungare. Senatorul Tiberiu Vladislav susține că Guvernul ungar intenționează să deschidă o licitație pentru reconstrucția complexului Gojdu, în ciuda faptului că statutul imobilelor respective nu a fost încă clarificat.

Mariana GAVRILA

[Ziua, 8 septembrie 1999]

47

A Gozsdu Alapítvány és a magyar ellenkövetelések

A bukaresti Cotidianul aprilis 9-ei száma - a diplomáciai kapcsolatokban szokatlan módon - leközli a magyar kormány március 25-ei szóbeli jegyzékének szövegét, amiben a magyar külügyminisztérium tudatja a román kormánnyal a Gozsdu Alapítvány magyarországi javaira támasztott román igényvel kapcsolatos álláspontját. A válaszjegyzék szövege után a Cotidianul megjegyzi: "Figyelemre méltó a magyar válasznak az a vonatkozása, hogy amennyiben Románia szorgalmazza a javak visszaszolgáltatását, neki is vissza kell szolgáltatnia Magyarország ingatlanjait. Tehát létezik a nyomásgyakorlás eszköze, ami azonban hamis..."

Alábbi írásunkban két kérdést szeretnénk az olvasó számára megvilágítani:

1) Milyen alapon követeli most a román kormány magának a Gozsdu Alapítvány magyarországi ingatlanjait?

2) Magyarország milyen alapon és miféle ellenköveteléssel léphet elő adott esetben?

1) A Gozsdu Alapítvány története a múlt század hatvanas éveikig nyúlik vissza. Emanoil Gojdu (vagy ahogy a magyar kortársak emlegették: Gozsdu Manó) bánáti macedoromán kereskedő családból származó, dúsgazdag pesti ügyvéd 1869-ben végrendeletében vagyona egy jelentős részéből létrehozott egy saját nevét viselő magánalapítványt ("Fundatiunea lui Gozsdu" [sic!]). Az alapítvány

célja a történelmi Magyarország területén élő ortodox román ifjak megsegítése volt, szem előtt tartva "a közös magyar hazának, a keleti ortodox anyaszentegyháznak és a román népnek javát és felvirágzását". Az alapítvány vagyona a Király utca 13. sz., a Dob utca 16. sz. és a Holló utca 8. sz. alatti házas telkekből (utóbbi ingatlanban székel kezdettől fogva a budapesti román ortodox egyházközség), valamint a Pesti Első Hazai Takarékpénztár és a Concordia Gőzmalom Rt. részvényeiből állt; az alapítvány tiszta vagyona 1885-ben mintegy 178 ezer forint volt. Ez a vagyon gyors növekedésnek indult, mivel a bevételek 2/3-át tőkésítették, és ezek csak nőttek a kamatok kamataival, azonban az első világháború anyagilag (is) súlyos csapást jelentett, mert az alapítványt 410 ezer korona hadikölcsön jegyzésére kötelezték, ami természetesen elúszott.

Az alapítvány kuratóriuma a mindenkori nagyszebeni román ortodox érsek, az összes erdélyi és magyarországi román görögkeleti püspökök, valamint három ortodox vallású világi férfitől állt, a vagyont pedig a nagyszebeni ortodox érsekség pénztára kezelte. Az alapítvány anyagilag támogatta az arra rászoruló ortodox román ifjakat tanulmányaik folytatásában (1871 és 1907 közt mintegy 2700 ösztöndíjat osztottak ki), a román politikai és kulturális elit számos tagja, mint például Valeriu Braniste, Octavian Goga, Silviu Dragomir, Petru Groza az alapítványnak köszönhette, hogy el tudta végezni az egyetemet... (Közbevetőleg jegyzem meg, hogy az Al. Papiu-Ilarian-féle szélsőséges nacionalista román politikusok nem jó szemmel nézték Gozsdu, mert ő folyton a magyarokkal való megbékélést hangoztatta...)

A történelmi Magyarország szétverésével alapvetően új helyzet állt elő, ugyanis az alapítvány vagyona Magyarországon maradt, a kuratórium azonban a megnagyobbodott szomszéd országba került, ráadásul az alapítványi támogatás alanyai, az ortodox román ifjaknak is csak töredéke maradt magyar fennhatóság alatt. A problémát nemzetközi szinten a trianoni diktátum próbálta meg rendezni, ugyanis annak 249. cikkelyének 6. bekezdése előírta, hogy "a volt Magyar Királyságban ennek a királyságnak állampolgárai részére alapított vagy létesített mindennemű hagyományt, adományt, ösztöndíjat és alapítványt, amennyiben azok Magyarország területén vannak, Magyarország annak a Szövetséges és Társult Hatalomnak, amelynek az illető személyek jelenleg állampolgárai, vagy amelynek állampolgáraivá lesznek, jelen szerződés vagy a jelenlegi ügyek rendezésére irányuló szerződések alapján, abban az állapotban fogja rendelkezésére bocsátani, amelyekben ezek az alapítványok 1914. évi július hó 28-án voltak, tekintetbe véve az alapítvány céljaira teljesített szabályszerű fizetéseket."

A húszas évek elején meginduló tárgyalások hamar elakadtak, mivel a magyar kormánytól kezdettől fogva az volt az álláspontja, hogy rekompenzációs alapon kell rendezni az alapítvány ügyét. Az ellenkövetelésekre az adott alapot, hogy a román kormányok 1919-től kezdve jogtalanul elkobozták több magyar egyesület vagy alapítvány épületét. (Hogy csak az ismertebbeket

említsem: a Szt. László Társulat bukaresti ingatlanait, az aradi Bibics Alapítványi Főgimnáziumot, a kolozsvári Mensa Academiát, az erdélyrészi magyar tanítók leányotthonát és a Vöröskereszt Szanatórium épületeit, a kolozsvári, szatmári, temesvári és aradi tanítók házát, a Háromszéki Tanalapot, a nagyszebeni r. kat. Terézia Árvaház épületének egy részét.) A románok kezdettől fogva vitatták a magyar ellenkövetelések jogosságát, és azon az alapon tárgyalni sem voltak hajlandók, pedig tulajdonképpen még így is jól jártak volna, ugyanis a magyar ellenkövetelések (a Vöröskereszt kolozsvári ingatlanjai, a Terézia Árvaház, a Háromszéki Tanalap, a Szt. László Társulat bukaresti Cuza Voda utcán lévő épülete és két nagyobb ingatlanjai) összértéke 1932-ben 1050 ezer pengő volt - a Gozsdu Alapítvány vagyona (a budapesti ingatlanok, részvények és készpénz) pedig 2,2 millió pengő, tehát a magyar rekompenzáció értékben az alapítvány felét tette ki...

A húszas-harmincas években számos tárgyalás folyt a két ország közt, de képtelenek voltak megegyezni. A román fél makacsságát Budapest azzal akarta megtörni, hogy 1926. december 24-ével zárolta az alapítvány számláját (addig a befolyt jövedelmeket szabadon kezelhette a nagyszebeni kuratórium, csak 1925-ben több mint 100 millió korona készpénzt vitt el a szebeni képviselő a Pesti Első Hazai Takarékpénztártól!), és a további jövedelmeket egy elkülönített számlán kezelték, de így is csak tíz év múlva sikerült rendezni a kérdést: 1937. október 27-én Bukarestben a két ország képviselőinek végre sikerült megállapodniuk. A Gozsdu Alapítvány vagyonának átadása nem a trianoni békeszerződés említett cikkelyének egyszerű végrehajtásán alapult, mivel a román fél hallgatólagosan elfogadta bizonyos ellenértékek nyújtását, valamint kötelezettséget vállalt egy új, a trianoni Magyarországon élő görögkeleti románok javára szóló alapítvány létrehozására. Ami a magyar követeléseket illeti, a Háromszéki Tanalapot és a szebeni árvaház épületének lefoglalt szárnyát visszaadták, de az új magyarországi alapítvány létrehozására tett kötelezvényét a román fél nem teljesítette.

Az egyezmény ratifikációjára csak nagy sokára került sor, ugyanis a bukaresti parlament csupán 1938. január 27-én, a budapesti 1940. július 5-én ratifikálta. A hatályba lépett egyezmény végrehajtását mindkét fél magatartása akadályozta: Magyarország a második bécsi döntéssel az ellenértékek egy részének birtokába jutott, a Gozsdu Alapítvány vagyona zár alatt maradt, kisajátítási eljárás kezdődött. A Gozsdu Alapítvány nagyszebeni kuratóriuma a második bécsi döntés előtt két hónappal (!) 180 ezer pengőért megvásárolta a Kolozsvári Vöröskereszt épületét, s ez eltért az 1937-es megállapodás szellemétől.

A Románia és Magyarország között 1944. szeptember 6-án beálló hadiállapot következtében a minden korábban kötött kétoldalú megállapodás, tehát az 1937-es is, hatályát veszítette. A két állam közötti hadiállapotot az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződések szüntették meg (a magyar békeszerződés 8. cikkelye), amelyek 1947. szeptember 15-én léptek életbe. A

párizsi béketárgyalások Románia Magyarországgal szembeni gazdasági követelései ügyében (beleértve a Gozsdu Alapítványt is) fordulatot hoztak két értelemben is. Először, Romániának a trianoni békeszerződés megerősítésére vonatkozó igényét az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió visszautasították. Románia mint volt ellenséges állam igényeit egy másik volt ellenséges állammal szemben nem érvényesíthette. Másodszor Románia jóvátételi követeléseit (580 millió dollár - ennek keretében Tătărescu külügyminiszter 1946. szeptember 7-én kérte a Gozsdu-egyezmény végrehajtását) sem fogadták el, vagyis ezúttal Románia nem diktálhatott Magyarországnak a győztes állam pozíciójából! Románia nem szövetséges vagy társult hatalom volt, amely a békeszerződés 10. cikkelye szerint hat hónapon belül nyilatkozhatott a háború előtti Magyarországgal kötött kétoldalú szerződések érvényben tartásáról vagy helyezéséről. Így Románia minden korábbi jogát elvesztette követelései érvényesítésére.

Az alapítvány vagyoni helyzete a második világháború miatt jelentősen megromlott. Egyrészt az ún. Gozsdu-udvar épületei komoly károkat szenvedtek a háború alatt, másrészt pedig az 1945-46-os hiperinfláció miatt a bankokban lévő készpénz, valamint a kötvények, részvények elértéktelenedtek (az alapítványnak ebből mintegy 600 ezer aranypengőnyi kára származott), a világháború után gyakorlatilag csupán a bérházakból folyt be valamennyi jövedelem.

A Gozsdu Alapítvány ügye 1947 és 1952 között a budapesti törvényszék által (1942-ben, majd 1944-ben) újraindított, az ingatlanok egy részére városrendezéshez kapcsolódó (a Madách-sétány terve) kisajátítási eljáráshoz kötődött. Mivel az 1937-es egyezmény nem került végrehajtásra, az alapítványt nem idegen jogi személyként, hanem magyar alapítványként kezelték. A budapesti román képviselő 1947. június 19-ei szóbeli jegyzéke kérte az épületek kisajátításával kapcsolatos bírósági döntés végrehajtásának elhalasztását. A végrehajtást a magyar igazságügyi hatóságok 1947. november 10-én felfüggesztették. Az a veszély tehát, hogy a bérházak egy részét lebontják, ezzel elmúlt. Az épületkomplexum azonban nem kerülhette el a sorsát: 1952. március 28-án ezeket is államosították - minden jel szerint kártalanítás nélkül.

2) A második világháború után a követelés-ellenkövetelés logikája tovább élt. Milyen magyar követelések voltak 1945 után? Részben az ún. CASBI-ügyből kifolyólag, részben az államosítások következtében keletkeztek magyar követelések.

A CASBI-kérdésnek röviden az a lényege, hogy az Antonescu-rezsim néhány 1942-es törvényét fölmelegítve - nemzetközi jogalapként pedig az 1944. szeptember 12-ei szovjet-román fegyverszüneti egyezményre támaszkodva - az 1945. február 10-ei 91. sz. törvény létrehozta a CASBI intézményét, és zárta az "ellenséges, hadviselő országok" és állampolgáraik minden ingó és ingatlan vagyonát. (A Moszkvában megkötött szovjet-román fegyverszüneti egyezmény

8. pontja előírta: "A román kormány és főparancsnokság kötelezi magát, hogy nem engedélyezi Németország, Magyarország, vagy ezek állampolgárai, vagy ezek területén, vagy az általuk elfoglalt területeken lakhellyel bírók tulajdonát képező bármilyen természetű vagyonnak (beleértve értéktárgyakat és pénzt is) a szövetséges (szovjet) főparancsnokság engedélye nélkül történő kivitelét vagy kisajátítását. A román kormány és főparancsnokság ezeket a vagyontárgyakat a szövetséges (szovjet) főparancsnokság engedélye nélkül történő kitételek mellett fogja megőrizni." Ezzel az előírással Moszkva csupán annyit akart elérni, miszerint a még hadviselő ország(ok) ne tudják a Romániában található vagyonukat, erőforrásukat a további harcokhoz felhasználni, és szó sem volt arról, hogy Románia kezelési jogot vagy netalán tulajdoni jogot szerzett volna ezzel az "ellenséges vagyonok" fölött.

A CASBI zárta egyfelől az összes magyarországi jogi és természetes személy különböző típusú érdekeltségét (például 203 magyarországi érdekeltségű kereskedelmi és iparvállalatot), ingó és ingatlan javait, a magyar állam, illetve hatóságai, valamint magyarországi közalapítványok (pl. az ONCSA) Észak-Erdélyben lévő különféle vagyonát, ezenkívül pedig az 1940-44 közt bármikor Magyarországra költözött magánszemélyek (az esetek többségében 1944 őszén elmenekült közalkalmazottakról van szó, ezek számát mintegy 14 ezerre becsülték) Észak-Erdélyben maradt ingó és ingatlan vagyonát - a földbirtoktól a bútorokig. Ezenfölül pedig - a korabeli magyar média által előszeretettel "magyarbarát"-ként emlegetett - Petru Groza miniszterelnökké történő kinevezése után, 1945. április 3-án megjelent 3822/45 sz. végrehajtási utasításban megalkották az ún. "vélelmezett ellenség" (inamici prezumati) addig ismeretlen jogi fogalmát, amivel mintegy 30-35 ezer erdélyi magyart fosztottak meg minden vagyonától. A CASBI-törvény hatálya alá eső fizikai személyek ingó vagyonát fölleltározták, majd előbb-utóbb ún. CASBI-raktárakba vándoroltak, a vállalatok, pénzüzetek élére pedig CASBI-gondnokok kerültek, akik gyakorlatilag átvették a vállalat vezetését. Ez utóbbiak nagyon sok esetben hanyagul kezelték a gondjaikra bízott vagyont, és az adott vállalatot hozzá nem értésből vagy tudatosan néhány év alatt teljesen lezüllesztették, olyannyira, hogy mire a CASBI-zár alól az kikerült, szinte már semmit sem ért...

Mekkora értékű magyar vagyon került 1945-ben CASBI-zár alá? Iklódi (Hirsch) Dezső, aki még a harmincas évek második felében került ki Bukarestbe gazdasági tanácsosként és igen jó román kapcsolatokkal rendelkezett, (1945 végétől a bukaresti magyar külképviselet tanácsosa lett és a CASBI-kérdés egyik fő szakértője), 1945 augusztusában úgy becsülte, hogy a zár alá vett összes magyar vagyon értéke "óvatos becslés szerint is megközelíti jóvátételi kötelezettségünk teljes összegét". Más korabeli szakértők "csak" 200 millió dollárra becsülték a zárolt vagyont - ami megegyezik a Szovjetunióknak fizetendő magyar jóvátétel összegével!

Mivel a magyar vagyonok zárolása abszolút jogtalan volt (a CASBI-törvény kiadásakor Magyarország már nem volt hadviselő fél, hiszen január 20-

án megkötötték Moszkvában a fegyverszüneti egyezményt!), ezért a budapesti kormányok mindent megtettek annak érdekében, hogy a zár alól föloldassák a magyar javakat. A román hatóságok egyfelől elzárkóztak a kétoldalú közvetlen tárgyalások megkezdésétől, másfelől pedig a szovjetekre mutogattak azzal, hogy csak azok engedélyével tehetnek bármit is. Ezzel egy időben ráadásul azon voltak, hogy a vagyonok egy részét különféle törvénytelen eszközökkel (például egyoldalú alaptőkeemeléssel) román kézre játsszák át.

A párizsi békeszerződés aláírása után Bukarest nem odázhatta tovább a kétoldalú tárgyalások megkezdését, de a halogatás és szószegések taktikája tovább folyt. Amikor pedig végre a Szövetséges (Szovjet) Ellenőrző Bizottság helyettes elnöke, Szuszajkov vezérezredes kifejezetten utasította Grozát a magyar vagyonok fölszabadítására, az új CASBI-törvény igen hosszú és komplikált eljárást írt elő a vagyonok CASBI-zár alóli fölszabadítására...

Ennek következtében a legnagyobb értéket képviselő magyar iparvállalatok és pénzintézetek egy része még 1948 tavaszán is zár alatt volt! Ekkor Magyarországon a nagy bankok után az iparvállalatokat is államosították, tehát amikor erre Romániában is sor került, már "a dolgozó magyar nép vagyonát" nacionalizálták. A június 11-ei államosítási törvény egyébként elviekben lehetővé tette a volt tulajdonosok kártérítését, ám azt az illető vállalat tiszta nyereségéből lehet fedezni. A román hatóságok azonban ezúttal is igen "leleményesnek" bizonyultak, ugyanis visszamenőleg (!) akkora "adóeltitkolásokat" fedeztek fel a vállalatoknál, amelyek összege meghaladta az államosított vállalat értékét - így aztán nem volt miből kártalanítást fizetni... (Mindazonáltal megjegyezzük: a hatvanas-hetvenes években a román állam az államosításkor érintett nyugati országokkal rendezte a kártalanítás kérdését!) Hogy visszakanyarodjunk a Gozsdu Alapítvány ügyére, az eddig megismert diplomáciai iratokból egyértelműen az derül ki, hogy attól kezdve, amikor már nem lehetett tovább halogatni a CASBI-zár alá helyezett vagyonok visszaadását eredeti tulajdonosaiknak, a román kormány a különböző kétoldalú tárgyalásokon (ámbátor a magyar fél számított erre!) nem forszírozta a Gozsdu-ügy végleges rendezését! Úgy tűnik, hogy Bukarest számára a Gozsdu Alapítvány kérdésénél sokkal fontosabb volt, hogy a magyar vagyonok visszaadását késleltessék, majd az államosítások után a magyar kártérítési követeléseket valamilyen ürüggyel visszautasíthassák. A Groza-kormány ugyanis pontosan tudta: ha kétoldalú tárgyalásokon véglegesen rendezni akarja az alapítvány két évtizede megoldatlan kérdését, nem tudja kikerülni azt, hogy a magyar fél ne álljon elő a számára fontos, ugyancsak rendezendő pénzügyi kérdésekkel. Márpedig - ezt Bukarestben is jól tudták! - Magyarországnak jóval több követelnivalója van...

Mivel számtalan tárgyalás után sem tudott a magyar és a román fél megegyezni (többek közt azért sem, mert a székely származású pénzügyminiszter, Luka László és helyettese, a kolozsvári magyarorszidi származású Jakab Sándor mereven visszautasított minden magyar kártérítési követelést!), 1950 szeptemberétől a budapesti pénzügyminisztérium globálisan

kívánta rendezni a háború előtt keletkezett egymással szembeni követelések ügyét.

A magyar követelések (a magyar állam, közületek, különböző intézmények romániai ingatlanai és különböző követelései, le nem szállított áruk, erdélyi, magyar érdekeltségű, helyi érdekű vasutak stb.) értéke 1952-ben - 1943-as dollárfolyamon számítva! - meghaladta a 160 millió dollárt. (A román követelésben a legnagyobb értéket az ún. Biz-kölcsön utáni magyar tartozás tette ki, azonban még ennek összértéke sem volt több 250 ezer aranydollárnál, a Gozsdu Alapítvány telkeinek és a rajta lévő ingatlanoknak a forgalmi értékét 1948-ban mintegy 1 millió forintra becsülték.)

Az 1953. február 10-én Antos István magyar és Emanoil Vinea román pénzügyminiszter-helyettes közötti tárgyalások két héten belül megszakadtak, mivel a román fél természetesnek tartotta, hogy Magyarország minden 1944-1945 előtti megegyezésből és szerződésből származó jogáról lemond, de ugyanakkor Románia ugyanilyen természetű Magyarországgal szembeni követeléseit fenntartotta. Antos hiába érvelt azzal, hogy Magyarország vagyoni érdekeltségei Romániában lényegesen meghaladják Romániának magyarországi vagyoni érdekeltségeit, a régi függő ügyeknek a rendezése ilyen nagyvonalú, globális formában időszerű, a román fél magyar tárgyalópartnerétől egyoldalú joglemondást követelt. 1953 júniusában a tárgyalásokat felújították, s a román fél végül is belement a kölcsönös joglemondásba, tudatában lévén, hogy az anyagi érdekek egyensúlya hozzávetőlegesen sem áll fenn. A kölcsönös elengedés, lemondás, átadás tehát Magyarország számára rendkívül nagy aránytalanságot eredményezne.

Az egyezmény a Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság között függőben lévő egyes pénzügyi kérdések végleges rendezése tárgyában (Bukarest, 1953. július 7.) 1. cikkelye 1. és 2. bekezdése a felszabadítás előtt kötött szerződés vagy megállapodás alapján a másik féllel szembeni jogokat, követeléseket és igényeket "kölcsönösen megszüntnek" nyilvánítja, végre nem hajtott rendelkezéseit hatálytalanítja. A 2. cikkely 1. bekezdése szerint a felek kölcsönösen lemondanak a ma is tulajdonukban álló, a felszabadulás időpontjában a másik állam területén volt és jelenleg is ott lévő ingatlan és ingó vagyontárgyokról, részvényekről, értékpapírokról, kötelezvényekről és címletekről. A 3. cikkely a kölcsönös lemondást kiterjeszti az ingatlanok és vagyontárgyak állami tulajdonba vételéből, kisajátításából keletkező követelésekre és igényekre, a 6. cikkelyben pedig érdektelennek nyilvánítják magukat állampolgáraik ilyen követelései és igényei tekintetében. Az említett cikkelyek egyebek mellett egyértelműen vonatkoznak a Gozsdu Alapítványra, a kérdés ezért évtizedekig elő sem került.

Befejezésül úgy véljük: a Gozsdu Alapítvány témáját nem lehet kiragadni eredeti összefüggéseiből, annak újratárgyalása a Magyarországnak nyújtandó ellenértékek, a Romániának átadott magyar javak kérdésével juktimban

kezelhetők. Amennyiben a román fél e történelmi követeléseit felújítani kívánja, szembe kell néznie Magyarország hasonlóan jogos igényeivel...

Vincze Gábor történész
Szeged

[*Erdélyi Napló*, 1999. szeptember 25.]

48

A tét a Gozsdu-udvar sorsa

Üzletközpont vagy kulturális centrum lesz a Gozsdu-udvarból. Legalábbis erre tett ajánlatot a két befektető, akikkel pályázaton kívül szeretne megegyezni az ingatlanegyüttes tulajdonosa, az erzsébetvárosi önkormányzat. A VII. kerületi képviselő-testület várhatóan jövő héten dönt, elfogadja-e valamelyik ajánlatot. Ha nem, újabb pályázatot kell hirdetni a Gozsdu-épületekre.

A Király utca 13. és a Dob utca 16. szám között húzódik az a hét épületből és hat udvarból álló ingatlan, amit építtetője, Gozsdu Manó után Gozsdu-udvarnak neveznek. A lakásokat és üzleteket magában foglaló ingatlanegyüttes bérlőinek többsége már elköltözött, az ott maradt öt család és a VII. kerületi önkormányzat viszont évek óta nem tud megegyezni. A hosszú vita végére a régóta várt befektető megjelenése tehet pontot, hiszen a kerület legutóbb is kiürített ingatlant ígért a pályázóknak. A Gozsdu-udvarra ugyanis már több pályázatot hirdettek és zártak le eredménytelenül. Tavaly márciusban ugyan volt egy pályázatnyertes, ám vele már nem tudott megállapodni az új önkormányzat, ezért idén újabb tendert írtak ki a hányatott sorsú épületekre.

A történet ekkor újabb fordulatot vett: a két pályázó ajánlata egyaránt jónak találtatott, de formai hiányosságok miatt egyiket sem lehetett elfogadni. Hogy az értékesnek tűnő elképzelések mégse vesszenek kárba, a képviselőtestület szeptemberben megbízta a polgármestert, próbáljon pályázaton kívül megegyezni bármelyik ajánlattevővel. Mint megtudtuk: várhatóan november 4-én lesz az a rendkívüli testületi ülés, ahol döntenek az ajánlatokról.

Szabó Zoltán polgármester lapunknak elmondta, hogy nehezen hasonlítható össze a két volt pályázó ajánlata. Az izraeliek üzleteket, irodákat és lakásokat alakítanának ki az épületekben, míg a ciprusi–magyar cég a londoni Covent Garden mintájára kulturális centrumot tervez oda. Utóbbi ugyan valamivel nagyobb árat ajánl, de csak a Gozsdu-udvar érdekli. Az izraeli társaság viszont megvenné a tervezett Madách-sétány három háztömbjét is, s tíz év alatt több százmillió dollárt fektetne be a területen. Ha a kulturális központ tervét hagyja jóvá a testület, az eredeti koncepció szerint csak fokozatosan, a beruházás előrehaladtával jut tulajdonjoghoz a befektető.

Annyi biztos, hogy 2002-re, bármelyik ajánlat elfogadása és tervszerű megvalósítása esetén, megújulhat a Gozsdu-udvar.

Sándor Tünde

[*Népszabadság*, 1999. október 30.]

49

Să ne regăsim conaționalii

Aromânii, frații pierduți în istorie și politică

Deși ar fi extrem de natural și la îndemână pentru completarea direcțiilor de politică externă, aromânii din peninsula Balcanică nu constituie încă, la nivelul guvernului României, o preocupare majoră. Deși, văzut din punctul de vedere al strategiei de securitate națională, subiectul, dincolo de complexitatea lui, de aparență inutilitate a abordării lui ca mijloc politic, se poate transforma într-o redutabilă armă politică ofensivă. Care sunt argumentele noastre: despre sincera legătură de rudenie dintre aromâni și români nu se mai îndoiește poate decât Grecia unde, conform informațiilor noastre, trăiesc aproape un milion de aromâni nerecunoscuți drept minoritate. Celelalte state stabilesc, în forme mai precise - cum este cazul Macedoniei -, sau în altele mai vagi - vezi Albania sau Bulgaria -, legătura de rudenie dintre români și aromâni. Pe lângă aromânii din zona balcanică mai avem și alte ramuri ale poporului nostru descendent al neamului geto-dacilor, cunoscuți drept istro-români, megleno-români, vlahi și vlahiți, cuțo-vlahi. Revendicarea tuturor acestora în familia neamului românesc nu face decât să întărească istoria noastră, cultura căreia îi aparținem și să ne aducă în drepturi egale, și, mai mult decât atât, în Europa. Cazul aromânilor este cu deosebire cel mai dureros și mai important, fie tratându-l din punctul de vedere al contribuției lor istorice la evoluția geopolitică a zonei din care facem parte, fie din perspectiva moștenirii culturale pe care trebuie să ne-o revendicăm cu orice preț. Potrivit bărbaților de stat pe care România i-a dat în vremurile grele, românii sud-dunăreni, așa-numiții aromâni, nu sunt decât prelungirea firească a românismului în sudul Dunării. Greșelile de abordare a acestui subiect se datorează în primul rând vicisitudinilor istoriei, cea care atât de rar ne-a dat posibilitatea de a fi noi înșine. De aceea, acestea nu constituie repere decât poate pentru a nu mai proceda așa.

Trecând, deci, Dunărea, neamul nostru se continuă într-o rugăciune permanentă către Dumnezeu, cel care face să rodească viața și să se împlinească. Grădinile aromânilor, cu fructe de aur și cu salați de mărgăritar, sunt tot acelea pe care le regăsim în basmele moldovenilor și nu altele. De ce spunem că arma aceasta poate fi folosită cu succes de România pe plan internațional? România este cunoscută ca o țară atâta câtă se cuprinde în granițele politice trasate după cel de-al doilea război mondial. România însă se poate revendica și trebuie să o

facă cu Basarabia, Bucovina, Herta, dar, ca spiritualitate, și cu Timocul, cu cei din munții Pindului, cu cei de la nord de Atena, cu cei din munții Croației. Cu AROMÂNII. Vitregiți de soartă la mai tot pasul vieții lor, aromânii și-au găsit cu cale a se refugia din fața persecuțiilor prin strămutare. Urmele lor stăruie astăzi, de exemplu, în Ungaria, unde zeci de biserici și catedrale atestă prezența lor aici în ultimele două secole, puterea lor financiară, dublată de dorința conservării identității și, în cel mai consecvent mod, ROMÂNITATEA LOR. Andrei Șaguna, Emanuil Gojdu, Moise Nicoară sunt nume de aromâni ce au vorbit românește, ce și-au iscălit în limba lor „vlahă” trecerea prin viață pe mesele de altar ale catedralelor din Ungaria, pe frontispicii, în documentele ctitorului. În dialogul româno-ungar se face referire la retrocedarea bunurilor aparținând bisericilor maghiare. Însă retrocedarea bunurilor aromânilor către urmașii lor de drept nu se poate aborda încă frontal. Cazul testamentului marelui mecena român Emanuil Gojdu este edificator.

Cristina Zărnescu

Ce ne-a lăsat Emanuil Gojdu

Emanuil Gojdu s-a născut în 1802 la Oradea într-o familie de origine macedo-română, venită din capitala culturală a aromânilor, Moscopole, distrusă de Ali Pașa din Ianina. În orașul natal a studiat dreptul, plecând apoi la Bratislava și la Budapesta. După trei ani de stagiatură în acest din urmă oraș, Emanuil Gojdu își deschide propriul birou de avocatură. Avea numai 25 de ani. Frecventează cercurile literare din Pesta, cele de limba română, firește, impregnându-se de concepția istorică și lingvistică a Școlii Ardelene. Profesionist de excepție, Emanuil Gojdu devine în scurt timp unul dintre cei mai renumiți avocați penaliști din Pesta, pledoariile sale devin cursuri pentru studenții la drept. Înlocuiește pledoariile din limba latină din procesele administrative cu cele în limba maghiară - dând astfel semnalul reformării justiției maghiare. Începe să adune avere. Cumpără două mori și devine președintele Asociației Proprietarilor de Mori din Pesta. Cumpără livezi, o casă somptuoasă pe strada Kiraly și construiește un șir de magazine. Sprijină în tot acest timp mișcarea românească implicându-se în finanțarea unor publicații „în limba patrioticească”. În 1848 intră în politică. În programul său politic cere autonomie pentru școlile românești și pentru bisericile ortodoxe române. În 1861 devine prefect de Caraș și membru al Casei Magnaților (camera superioară a Parlamentului din Ungaria). Apoi, deputat de Tinca-Bihor (1865) și consilier al Curții de Casație (1869). Bun prieten cu Andrei Șaguna, membru fondator al Astrei.

La 4 noiembrie 1869 Gojdu își face testamentul. Lasă astfel o mică parte a averii soției și rudelor (nu a avut copii), iar tot restul - imobile, bani, depozite bancare, acțiuni - rămâne unei fundații create de el, care urma să-i poarte numele. Fundația a fost pusă sub înaltul patronaj al Congresului Național Bisericesc Ortodox (Mitropolia Ardealului, după Unirea din 1918). Menirea

Fundației era stipulată prin testament foarte clar: sprijinirea tuturor „tinerilor ortodocși dornici de învățatură”. Prima reprezentanță a Fundației s-a stabilit la 23 martie 1870 (Gojdu a murit la 3 februarie 1870) și a fost condusă de Andrei Șaguna. Reprezentanțele Fundației au administrat bine moștenirea lăsată. Banii s-au înmulțit. La 1889, Fundația construiește între străzile Dob și Kiraly din centrul Budapestei șapte clădiri monumentale, cu câte patru niveluri, unite printr-un pasaj în care s-au amenajat spații comerciale. Spațiile comerciale sunt închiriate negustorilor evrei iar apartamentele sunt închiriate ca locuințe.

Programul de burse a fost gândit până în anul 2071. În anul 1918, valoarea averii Fundației era de milioane de coroane. După război și Unire, reprezentanța Fundației se mută la Sibiu. Potrivit Tratatului de la Trianon din 1920, Ungaria era obligată să restituie proprietarilor toate fundațiile. Beneficiile Fundației urmau să fie împărțite între românii ortodocși din România (90%), din Cehoslovacia și Iugoslavia (6%) și din Ungaria (4%). Ungaria a cerut însă României să negocieze problema Gojdu separat. Astfel, în 1924, se încheie între România și Ungaria un acord provizoriu care permitea Fundației să funcționeze încă trei ani. Semnarea unui acord definitiv a fost întârziată însă foarte mult timp din cauza amânărilor cerute de partea maghiară. De-abia la 27 octombrie 1937 se semnează acordul definitiv prin care Ungaria se obligă să restituie patrimoniul Fundației - fundație devenită și recunoscută ca românească. Ungaria ratifică Acordul abia în 20 iunie 1940, când este semnat de regentul Horthy. În 1953, guvernele comuniste ale României și Ungariei semnează un document prin care fiecare parte renunță la proprietățile proprii din țara vecină. Nu numai că nu se face referire la Fundația „Emanuil Gojdu”, dar Fundația nu poate fi obiect în acest acord, nefiind proprietate a statului român.

În anul 1996, Fundația Gojdu își reia în mod oficial activitatea. Conducerea reprezentanței Fundației este patronată de Mitropolia Ardealului, Mitropolitul Antonie Plămădeală fiind președintele acesteia. Evident, Fundația dorește să își redobândească patrimoniul. Acordul din 1937 nu a fost anulat. Fundația a cerut autorităților statului român sprijin în vederea începerii demersurilor legate de restituirea patrimoniului

La aceasta oră, clădirile Gojdu sunt în proprietatea primăriei sectorului 7 al Budapestei, care dorește vinderea lor. După o licitație nereușită în 1997 s-a organizat o alta la 2 august 1999. În urma discuțiilor dintre Orban și Vasile premierul ungar a promis că oprește licitația până la definitivarea discuțiilor. După ultimele informații din presa ungară, în noiembrie va avea loc o nouă licitație, fiind deja înscrise două firme: una israeliană și alta cipriotă. Primarul sectorului 7 e decis să scape de curtea Gojdu cu orice preț. O evaluare făcută pe baza inventarului ce însoțea acordul din 1937 a stabilit că valoarea patrimoniului Fundației se ridică la un miliard de dolari.

[*Cotidianul*, octombrie 1999]

A Gozsdu-alapítvány

A román–magyar kormányküldöttségek találkozóin gyakran szerepel napirenden a Gozsdu-alapítvány ügye. A megbeszélések után rendszerint optimista nyilatkozatok hangzanak el, ám attól a véleménykülönbségek maradnak, nem, vagy alig közelednek egymáshoz az álláspontok. Összeállításunkban az alapítvány történetét világítjuk meg. Az alapítvány vagyoni jogi hovatartozásának mérlegelése *politikai és jogi szempontból történhet. Politikailag a Gozsdu-alapítvány ügye önmagában nem ítéltető meg. Az elválaszthatatlanul összefonódott az 1937. októberi magyar–román megegyezést lehetővé tevő, Románia által átadandó ellenértékek – kolozsvári Vöröskereszt szanatóriuma, nagyszebeni római katolikus Mária Terézia árvaház, a Háromszéki Tanalap –, valamint a háború után a CASBI (az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár) működésével. Az utóbbi az 1944. szeptember 12-i moszkvai román fegyverszüneti egyezmény 8. cikkelyére hivatkozva, 1945 márciusától kezdve jogtalanul zárolt, kisajátított kb. 200 millió dollár értékű magyar tulajdont (209 vállalat, 4000 magyar, 10 000 erdélyi magyar vagyont).*

A jogalap kérdése összetett:

Az alapítvány rendeltetése a történelmi Magyarország területén élő ortodox román ifjak megsegítése a közös magyar hazának, a keleti ortodox anyaszentegyháznak és a román népnek javát és felvirágzását szem előtt tartva (1869). A történelmi keret megváltozása az alapító rendeltetési szándékát eltérítette: a trianoni békeszerződés becikkelyezte az 1921. évi XXXIII. törvény – 249. cikkelyének 6. bekezdése előírta a volt Magyar Királyságban ennek a királyságnak állampolgárai részére alapított vagy létesített mindennemű hagyományt, adományt, ösztöndíjat és alapítványt, amennyiben azok Magyarország területén vannak. Magyarország annak a szövetséges és társult hatalomnak, amelynek az illető személyek jelenleg állampolgárai, vagy amelynek állampolgáraivá lesznek jelen szerződés vagy a jelenlegi ügyek rendezésére irányuló szerződések alapján, abban az állapotban fogja rendelkezésére bocsátani, amelyekben ezek az alapítványok 1914. évi július hó 28-án voltak, tekintetbe véve az alapítvány céljaira teljesített szabályszerű fizetéseket.

A magyar–román kétoldalú tárgyalások alapján létrejött 1937. október 27-i bukaresti megállapodás a Gozsdu-alapítvány vagyonának átadásáról nem a trianoni békeszerződés említett cikkelyének egyszerű végrehajtásán alapult, mivel a román fél elfogadta az ellenértékek nyújtását, valamint új-magyarországi görögkeleti románok javára szóló alapítvány létrehozására vállalt

kötelezettséget (ezt a román fél nem teljesítette). Az 1940. július 5-én hatályba lépett egyezmény végrehajtását mindkét fél magatartása akadályozta: Magyarország a második bécsi döntéssel az ellenértékek egy részének birtokába jutott, a Gozsdu-alapítvány vagyona zár alatt maradt, kisajátítási eljárás kezdődött. A Gozsdu-alapítvány nagyszebeni kuratóriuma a második bécsi döntés előtt ugyanakkor 1940-ben megvásárolta (180 ezer pengőért) a kolozsvári Vöröskereszt épületét, s ez eltért az 1937-es megállapodás szellemétől.

A Románia és Magyarország között 1944. szeptember 6-án beálló hadiállapot következtében a kétoldalú megállapodás hatályát veszítette. A két állam közötti hadiállapotot az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződések szüntették meg (Magyar békeszerződés 8. cikkelye), amelyek 1947. szeptember 15-én léptek életbe. A párizsi béketárgyalások Románia Magyarországgal szembeni gazdasági követelései ügyében (beleértve a Gozsdu-alapítványt is) fordulatot hoztak két értelemben is. Először, Románia a trianoni békeszerződés megerősítésére vonatkozó igényét a szövegező nagyhatalmak, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió visszautasították. Románia, mint volt ellenséges állam igényeit egy másik volt ellenséges állammal szemben nem érvényesíthette. Másodsor, Románia jóvátételi követeléseit (580 millió dollár – ennek keretében Tătărescu külügyminiszter 1946. szeptember 7-én kérte a Gozsdu-egyezmény végrehajtását) sem fogadták el, vagyis ezúttal Románia nem diktálhatott Magyarországnak a győztes állam pozíciójából. Románia nem szövetséges vagy társult hatalom volt, amely a békeszerződés 10. cikkelye szerint hat hónapon belül nyilatkozhatott a háború előtti Magyarországgal kötött kétoldalú szerződések érvényben tartásáról vagy helyezéséről. Így Románia minden korábbi jogát elvesztette követelései érvényesítésére.

A Gozsdu-alapítvány ügye 1947. és 1952 között a budapesti törvényszék által (1942-ben, majd 1944-ben) újraindított, az ingatlanok egy részére városrendezéshez kapcsolódó (Madách sétány) kisajátítási eljáráshoz kötődött. Mivel az 1937-es egyezmény nem került végrehajtásra, az alapítványt nem idegen jogi személyként, hanem magyar alapítványként kezelték. A budapesti román képviselő 1947. június 19-i szóbeli jegyzéke kérte az épületek kisajátításával kapcsolatos bírósági döntés végrehajtásának elhalasztását. A végrehajtást a magyar igazságügyi hatóságok 1947. november 10-én felfüggesztették. 1952. március 28-án az ingatlanokat államosították, minden jel szerint kártalanítás nélkül.

Így került a Gozsdu-alapítvány ügye a magyar–román gazdasági és pénzügyi tárgyalások kategóriájába, amely elsősorban a CASBI-ügyek lezárására, a romániai magyar javak államosításának következményeire összpontosított. Román részről nem szorgalmazták a Gozsdu-alapítványegyezmény végrehajtását. 1950 szeptemberétől a magyar pénzügyminisztérium globálisan kívánta rendezni a háború előtt keletkezett egymással szembeni követelések ügyét. A magyar követelések összege

meghaladta 1950 februárjában a 400 millió dollárt (2092,5 millió pengőt – összehasonlításként a három Gozsdu-ingatlan 1937-es értéke: 1,039 millió pengő). Az 1953. február 10-én Antos István magyar és Vinea román pénzügyminiszter-helyettes közötti tárgyalások két héten belül megszakadtak, mivel a román fél természetesnek tartotta, hogy Magyarország minden 1944–1945 előtti megegyezésből és szerződésből származó jogáról lemond, de ugyanakkor Románia ugyanilyen természetű Magyarországgal szembeni követeléseit fenntartotta. Antos hiába érvelt azzal, hogy Magyarország vagyoni érdekeltségei Romániában lényegesen meghaladják Romániának magyarországi vagyoni érdekeltségeit, a régi függő ügyeknek a rendezése ilyen nagyvonalú, globális formában időszerű, a román fél magyar tárgyalópartnerétől egyoldalú joglemondást követelt. 1953. júniusában a tárgyalásokat felújították, s a román fél végül is belement a kölcsönös joglemondásba, tudatában lévén, hogy az anyagi érdekek egyensúlya hozzávetőlegesen sem áll fenn. A kölcsönös elengedés, lemondás, átadás tehát Magyarország számára rendkívül nagy aránytalanságot eredményezne.

Az egyezmény a Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság között függőben levő egyes pénzügyi kérdések végleges rendezése tárgyában (Bukarest, 1953. július 7.) 1. cikkelye 1. és 2. bekezdése a felszabadítás előtt kötött szerződés vagy megállapodás alapján a másik féllel szembeni jogokat, követeléseket és igényeket „kölcsönösen megszüntnek” nyilvánítja, végre nem hajtott rendelkezéseit hatálytalanítja. A 2. cikkely 1. bekezdése szerint a felek kölcsönösen lemondanak a ma is tulajdonukban álló, a felszabadulás időpontjában a másik állam területén volt és jelenleg is ott lévő ingatlan és ingó vagyontárgyakról részvényekről, értékpapírokról, kötelezvényekről és címletekről. A 3. cikkely a kölcsönös lemondást kiterjeszti az ingatlanok és vagyontárgyak állami tulajdonba vételéből, kisajátításából keletkező követelésekre és igényekre, a 6. cikkelyben pedig érdektelennek nyilvánítják magukat állampolgáraik ilyen követeléseit és igényeit tekintetében. Az említett cikkelyek egyebek mellett egyértelműen vonatkoznak a Gozsdu-alapítványra, a kérdés ezért évtizedekig elő sem került.

Az államközi rendezéssel semmilyen összefüggésbe nem hozható a magyar kormány belső joghatósági lépése, amely a magyar állami tulajdonban álló ingatlanokért kártalanítást nyújtott. (A valamikori alapítványi vagyonból az 1075/1993. [XII. 2.] kormányhatározat alapján a Magyarországi Ortodox Román Egyház részére átadásra került a Holló utcai ingatlan, illetve a Király utcai ingatlan kártalanításaként 43 millió forint.)

Összefoglalva:

A román fél a Gozsdu-alapítványra vonatkozó igényét Magyarország és Románia közötti hadiállapotnak véget vető, 1947. szeptember 15-én érvénybe lépett párizsi békeszerződések, valamint a két ország közötti 1953. július 7-i egyezmény hatálytalanították.

A Gozsdu-alapítvány témáját nem lehet kiragadni eredeti összefüggéseiből, annak újratárgyalása a Magyarországnak nyújtandó ellenértékek, a Romániának átadott magyar javak kérdésével junktimban kezelhetők. Amennyiben a román fél e történelmi követeléseit felújítani kívánja, szembe kell néznie Magyarországgal hasonlóan jogos igényeivel: az erre vonatkozó okmányokat összegyűjtöttük.

Dr. Fülöp Mihály, Magyar Külügyi Intézet

[*Hargita Népe*, 1999. november 3.]

51

Felújítás elnapolva

Manipuláció a Gozsdu-udvar körül

A fővárosi VII. kerületi Gozsdu-udvar hasznosításáról két héten belül döntenek a képviselők. A testület minapi ülésén szereplő kérdést jogi fejleményekre hivatkozva vetette le napirendről a kerület szocialista polgármestere. Szabó Zoltán cáfolja a polgári ellenzék állítását, amely szerint a tanácskozás alatt a hivatalban lévő Eörsi Mátyás szabad demokrata politikus nyomást gyakorolt volna az egymilliárd forintos beruházás ügyében. Eörsi Mátyás országgyűlési képviselő a tárgyalás idején valóban a VII. kerületi polgármesteri hivatal épületében volt, a folyosón beszéltünk is egymással, ám jelenléte nem befolyásolta a Gozsdu-udvarral kapcsolatos döntésemet – mondta el lapunknak Szabó Zoltán. A polgármester hozzátette: az ülés berekesztéséről kizárólag az MSZP-, illetve az SZDSZ-frakció vezetőivel tárgyalt. A fővárosi védettség alatt álló erzsébetvárosi Gozsdu-udvar rehabilitációja így tovább késik. Mint arról lapunk már beszámolt, a korábbi sikertelen próbálkozásokat követően az idén kiírt pályázatot nemrégiben szintén eredménytelennek nyilvánította az MSZP–SZDSZ többségű testület, ám a nemzetközi tenderen induló két pályázóval további tárgyalásokat javasoltak. Most azért kellett elhalasztani a döntést, mert újabb jogi kérdések vetődtek fel – állítja a polgármester, aki szerint ellenkező esetben az önkormányzatot beperelhette volna az egyik pályázó. Szabó Zoltán megerősítette: a több mint egymilliárd forintos beruházásra jelentkezők közül a Magyar Ingatlan Kft. 600 millió forintnál is többet ajánlott, míg az izraeli ZEEVI-csoport kétmillió USA-dollárt, vagyis 400-500 millió forint közötti összeget áldozott volna erre a célra. A kerület gazdasági bizottsága és információink szerint a képviselők többsége a Magyar Ingatlan Kft.-vel kötött volna szerződést, mert ennek a cégnek az ajánlata jóval előnyösebbnek látszik az önkormányzat számára. Jó néhány képviselő összefüggést lát e fejlemény és Eörsi megjelenése között, a polgármester azonban üzleti okokra hivatkozva nem árulta el, hogy az SZDSZ-es politikus az izraeli cég jogi képviselőjeként vagy

csak érdeklődőként látogatott az Erzsébetvárosba. Dávid Béla, a ZEEVI magyarországi képviselője is csak annyit közölt lapunkkal, hogy nincs felhatalmazása a nyilatkozattételre. Szerinte sokan nem ismerik a tényeket, ami felháborító. A VII. kerületi ellenzéki képviselők másként számoltak be az ülésen történekről. Haller Gyula fideszes önkormányzati képviselő például a saját szemével látta, hogy Eörsi Máttyás és Szabó Zoltán együtt mentek ki az ülésterem előtti váróból. Elmondta: a hét napirendi ponttal tervezett ülésen utolsóként került volna sor a Gozsdu-udvar ügyére, amikor a polgármester szünetet rendelt el. Az ellenzéki képviselők közül többen is szemtanúi voltak az eseményeknek. Puskás Sándor Attila, a Fidesz frakcióvezetője – a várakozást megunva – fél óra elteltével bekopogtatott Szabó szobájába, ahol a polgármesteren, a szocialista és a szabad demokrata frakcióvezetőkön kívül Eörsi Máttyást is ott találta. Haller szerint egyértelműen politikai ügyletről van szó. Állítja, hogy a polgármester azért vetett véget az ülésnek, mert rájött: saját frakciójának többsége sem támogatja a kerületnek hátrányosabb ajánlatot. A fideszesek szerint egyébként mindkét pályázat silány volt, ám azért kell pályázaton kívül dönteni, mert az évek óta pusztuló épületegyüttes felújítása tovább már nem halogatható. Moré Csaba, az FKGP frakcióvezetője kiemelte: Gozsdu-udvar-ügyben minden perc fontos, hiszen műszaki szakemberek szerint egy újabb hideg telet már nem bírna ki a régóta kiürített épület. A kiscgazda ügynevezett ajánlati demonstrációjára készült, a polgármester „húzásán” azonban maguk a szocialisták is meglepődtek.

Szabó Zsolt

[*Napi Magyarország*, 1999. november 8.]

52

Gozsdu-udvar: halasztott döntés

Legközelebb két hét múlva tárgyalhat a Gozsdu-udvar sorsáról a VII. kerület képviselő-testülete. Az ingatlanegyüttes hasznosítására vonatkozó előterjesztését ugyanis a polgármester a múlt héten visszavonta, mert az egyik befektetőjelölt módosította ajánlatát. A történekről a *Napi Magyarországn*ban az jelent meg, hogy a Gozsdu-udvar ügyében Eörsi Máttyás országgyűlési képviselő igyekszik politikai nyomást gyakorolni. A honatya helyreigazítást kért a laptól.

Mint arról beszámoltunk, a Gozsdu-udvarra kiírt újabb pályázatra két befektető – egy izraeli és egy ciprusi–magyar társaság – jelentkezett. Pályázatukat formai hiányosságok miatt nem fogadhatta el a képviselő-testület, de az ajánlattevőkkel a polgármester tovább tárgyalt. Az egyik befektetés konstrukciója is igen különböző. A ciprusi–magyar cég több mint hatszázmillió forintot ajánl a hét épületből és hat udvarból álló ingatlanért, míg az izraeli

ZEEVI-csoport cége, a Dirot Elite csak ötszázmillió forintot fizetne a Gozsdu-udvarért, ám összesen több tízmilliárd forintot fektetne be a környéken. A nehezen összehasonlítható ajánlatokról a múlt héten tárgyaltak volna a VII. kerületi képviselők.

Az utolsó napirendi pont tárgyalása előtt elrendelt szünetben *Szabó Zoltán* polgármester – mint lapunknak elmondta – az MSZP- és SZDSZ-frakció vezetőivel megbeszélte: visszavonja előterjesztését. Az ülés alatt ugyanis az egyik pályázótól levelet kapott, amelyben módosította ajánlatát, vagyis az előterjesztés már nem volt aktuális. A testületi ülés idején a polgármesteri hivatalban megjelent *Eörsi Mátyás* SZDSZ-es országgyűlési képviselő, akiről a *Napi Magyarország* úgy tudja, nyomást akart gyakorolni az izraeli ég érdekében, amelynek ő a jogi képviselője. Egy fideszes képviselő például a lap szerint látta is, amint a polgármester irodájában tárgyalnak Eörsiék. A szabad demokrata honatya kérdésünkre fölháborítónak minősítette a híradást, ami miatt már helyreigazítást kért a laptól. Leszögezte: a befektető és az önkormányzat vezetői valóban beszéltek egymással, ő eközben mindössze tolmácsolt. Szabó Zoltán minderre annyit mondott, hogyha a Gozsdu-udvar felújítása mögött politikai manipuláció lenne, akkor Eörsi nyilván nem jelent volna meg a testületi ülésen. Az ülések egyébként nyilvánosak, azokon egy-két kivétellel megjelennek az azokról tudósítók is – tette hozzá.

S. T.

[*Népszabadság*, 1999. november 10.]

53

Megmentik a Gozsdu-udvart

Többpárti egység az erzsébetvárosi felújításról

A Magyar Ingatlan Kft. 690 millió forintért, mintegy 3 milliárdos beruházással építheti újjá a főváros egyik legértékesebb, ám lepusztult állapotú épületegyüttesét, a Gozsdu-udvart. Az erzsébetvárosi képviselők minapi zárt ülésükön egyhangúlag támogatták a két hete – viharos körülmények között – elnapolt javaslatot.

– A VII. kerületi Király utca és a Dob utca közötti, hét épületből álló Gozsdu-udvar hasznosításáról született döntéssel végre beindulhat a városrész fejlődése, az évtizedek óta tervezett Madách sétány kiépítése – nyilatkozta lapunknak *Hunvald György* szocialista alpolgármester. A néhány éve kiürített épületegyüttesben két év alatt egy új kulturális-kereskedelmi központ alakulhat ki, ha a testület decemberben véglegesíti a szerződést a pályázaton kívüli nyertes Magyar Ingatlan Kft.-vel. Információnk szerint a cég csak ütemezve juthat tulajdonhoz. A három helyrajzi számon nyilvántartott ingatlan első részét a

fejlesztés hússzázalékos készütsége esetén, a másikat a felénél, a harmadikat pedig 70 százalék fölötti beruházásnál jegyzik majd be. A Madách sétány továbbépítésének tervei januárra készülnek el.

Mint arról korábban beszámoltunk, az előző évek sikertelen próbálkozásait követően az idén kiírt pályázatot nemrégiben szintén eredménytelennek nyilvánította az MSZP–SZDSZ többségű testület, ám a nemzetközi tenderen induló két pályázóval további tárgyalásokat javasoltak. A másik jelentkező, az izraeli ZEEVI-csoport kétmillió USA dollárt, vagyis 400–500 millió forint közötti összeget ajánlott. A testület már két héttel ezelőtt döntött volna, ám *Szabó Zoltán* MSZP-s polgármester – az ellenzék szerint az ülésen megjelent *Eörsi Máttyás* SZDSZ-es országgyűlési képviselő „nyomására” – levette napirendről az ügyet. Mindezt az érintettek cáfolták, a szabad demokrata politikus a Népszabadságnak úgy nyilatkozott, hogy ő csak tolmácsolt az izraeli cég és a kerületvezető között.

Az önkormányzat fideszes képviselői üdvözlik, hogy végül nagyobb árat és a több konkrétumot tartalmazó ajánlatot támogatta a testület. *Puskás Sándor Attila* frakcióvezető elmondta továbbra is választ várnak arra, hogy a polgármester korábban miért híresztelte a másik cég esélyességét. Tisztázandó az elnapolás ügye és Eörsi szerepe is – tette hozzá. *Gergely József* szocialista frakcióvezető szerint eredményes volt a két hétig tartó többpárti egyeztetés, a decemberi ülésre kidolgozandó szerződés megfelelő garanciákat nyújt majd az önkormányzatnak. Utóbbi azonban kétségbe von *Garabits Károly* független képviselő, aki szerint félő, hogy a tervezett két éven belül nem épül itt semmi. Elmondása szerint csak azért támogatta a javaslatot, mert a Gozsdu-udvar olyan rossz állapotban van, hogy valaminek történnie kellett.

SZABÓ

[*Napi Magyarország*, 1999. november 20.]

54

Román felszólítás hazánknak

Nem zárult le a Gozsdu-udvar sorsa?

Románia hivatalosan felszólította a magyar kormányt, hogy sürgős intézkedésekkel akadályozza meg a Gozsdu Alapítvány javainak elidegenítését – közölte a román külügyminisztérium. A tárcsa közleménye azt is tartalmazza: Budapest VII. kerületi polgármesteri hivatala decemberben ír alá megállapodást egy magyar–ciprusi céggel a Gozsdu-udvar néven ismert ingatlanegyüttes felújításáról. A megállapodás értelmében az ingatlanok fokozatosan a szóban forgó cég tulajdonába kerülnek.

MTI

A román külügyminisztérium az ügy kapcsán múlt hét csütörtökön bekérte *Szöcs Ferenc* bukaresti magyar nagykövetet, és felkérte annak továbbítására, hogy a „magyar hatóságok hozzanak sürgős intézkedéseket a Gozsdu Alapítványhoz tartozó javak elidegenítésének megakadályozására”. A román fél emlékeztetett arra, hogy a román külügyminisztérium idén július 1-jén javaslatot tett egy közös szakértői bizottság felállítására. Az egykori Gozsdu Alapítvány volt magyarországi javainak és ingatlanainak kérdése azt követően vetődött fel ismét, hogy Nagyszebenben egy új Gozsdu Alapítvány alakult, amely a Budapesten található Gozsdu-udvar jogos tulajdonosának tekinti magát.

Bár Románia és Magyarország 1953-ban államközi megállapodást kötött arról, hogy semmiféle tulajdonjogi igényt nem támasztanak egymással szemben, a román fél most arra hivatkozik, hogy ez a megállapodás a Gozsdu Alapítvány javaira nem vonatkozik. A román érvelés azon alapul, hogy az I. Világháborút lezáró trianoni megállapodások előírták: ezeket a javakat Magyarország köteles átadni Romániának. „Magyarország ugyan mindent megtett, hogy ezt elkerülje, de 1937-ben a végsőig fokozott politikai nyomásnak engedve elfogadta, hogy az alapítvány örökségét átadja Romániának” – írta a román sajtó.

Magyar részről a román felvetésekre eddig azzal válaszoltak, hogy magyar megítélés szerint a két ország közötti nemzetközi szerződések semmiféle jogi alapot nem adnak Romániának arra, hogy igényt tartson az egykori Gozsdu Alapítvány javaira. Ugyanakkor nem zárkóztak el az elől, hogy szakértők vizsgálják meg a kérdést. Ezt erősítették meg idén júniusban a két miniszterelnök Marosvásárhelyen tartott nem hivatalos találkozásán, majd nem sokkal később a két külügyminiszter bukaresti tárgyalásán.

A bukaresti tárgyalások végén tartott sajtóértekezletén *Martonyi János* leszögezte: az 1953-as megállapodással a két ország kölcsönösen lemondott a tulajdoni követelésekről. Ezt a megállapodást semmisnek lehet nyilvánítani, de ebben az esetben előkerülnek a magyar fél tulajdoni igényei, mivel a kérdés nem csak a Gozsdu Alapítványt érinti.

Mihai-Razvan Ungureanu román külügyi államtitkár november elején úgy nyilatkozott a román sajtónak, hogy „Románia semmi mást nem akar, csak annak a normális állapotnak a helyreállítását, amelyet Magyarország már 1937-ben elfogadott. Ezt a normális állapotot nem lehet ellentételezni semmiféle más érintőlegesen felvetődő tulajdonjogi vitával”. A román külügyminisztérium azt is értesre adta, hogy az egykori alapítvány örökségéből csak az ingatlanokra tart igényt Románia, s azt akarja, hogy ezek az ingatlanok az alapítvány létrehozójának akarata szerint „a román fiatalok magyarországi tanulásának finanszírozását tegyék lehetővé”.

Román sajtókommentárok szerint ez az üzlet nagyon is hasznos lehet a magyar kormánynak, mivel az közvetlenül érdekelt a két ország közötti kulturális cserében. Emellett annak lehetősége is fennáll, hogy a Gozsdu Alapítvány ösztöndíjával Magyarországon tanuló diákok között sok magyar

nemzetiségű romániai fiatal legyen, s ez Magyarország érdekeltségét csak növeli.

A magyar nagykövet bekéretését követően egy román kormányhivatal, a Határon Túli Románok Hivatala már azt a vádat fogalmazta meg, hogy Magyarország minden román kérést készségesen elfogad, de azokból egyetlenegy sem teljesít.

[*Napi Magyarország*, 1999. november 29.]

55

Román kifogás Gozsdu-ügyben

Bukarest magánvagyonnak tekint a Madách úti udvart

Románia felszólította a magyar kormányt, hogy mondjon le a Gozsdu Alapítvány vagyonának elidegenítéséről a tulajdonjogi vita rendezéséig. Bukarestben úgy vélik: a Budapest VII. kerületében található Gozsdu-udvar a magánjavak kategóriájába tartozik, s emiatt nem képezte tárgyát annak az 1953-ban megkötött egyezménynek, amelyben a két kormány lemondott az egymással szemben támasztott valamennyi követelésről.

KOLOZSVÁRI TUDÓSÍTONKTÓL

A román külügyminisztérium a múlt héten közölte álláspontját Szöcs Ferenc bukaresti magyar nagykövettel. Ennek lényege: Románia azt szeretné, ha a magyar hatóságok megakadályoznák a Gozsdu Alapítványhoz tartozó javak elidegenítését.

A magyar főváros VII. kerületében található Gozsdu-udvar ügye azt követően került ismét napirendre, hogy Nagyszébenben új Gozsdu Alapítvány alakult, amely a szóban forgó javak jogos tulajdonosának tekinti magát. A vagyonvita a trianoni békeszerződésig nyúlik vissza, amelynek értelmében a kérdésben Magyarország az alapítvány vagyonáért a román féltől kompenzációt kért (pl. a kolozsvári tanítók házát, a nagyszébeni Mária Terézia Árvaházat, a háromszéki Tanalapot), igényét azonban mereven elutasították.

1937-ben született egy egyezmény, amelynek végrehajtása azonban a háború miatt elmaradt. Később magyar jogászok úgy vélték, a két ország között 1944. augusztus 23-án bekövetkezett hadiállapot miatt valamennyi vagyoni jogi kérdést újra kell tárgyalni, mert a korábbi egyezmények semmissé váltak. Mivel az 1948-as államosításkor Románia a magyar félnek semmilyen kárpótlást nem fizetett, a magyar fél úgy tekintette, hogy az 1953-ban megkötött pénzügyi egyezmény értelmében a két fél a Gozsdu-vagyon kérdését is lezárta.

A Népszabadságnak nyilatkozva Szöcs Ferenc elmondta: a román fél tájékoztatta arról, hogy tudomásuk szerint Budapesten beindult a Gozsdu-udvar

privatizációja; az ingatlanegyüttest a Magyar Ingatlan Kft. venné meg és újítaná fel. A nagykövet emlékeztetett arra: a kormányközi vegyes bizottság nyári ülésén javaslat hangozott el a Gozsdu Alapítvány vagyonának a kérdéséről. Akkor *Martonyi János* külügyminiszter leszögezte: az ingatlanok ügyét a két ország kormánya által 1953-ban kötött pénzügyi egyezmény végérvényesen lezárta oly módon, hogy mindkét fél lemondott a másikkal szemben korábban támasztott valamennyi követeléséről. Román értelmezés szerint az egyezmény a Gozsdu-vagyonra nem terjed ki, mert magánvagyonról van szó. A budapesti álláspont ezzel ellentétes.

T. Sz. Z.

[*Népszabadság*, 1999. november 29.]

56

Román külügyminisztériumi felszólítás a Gozsdu-udvar ügyében

(Műholdon) - Románia hivatalosan felszólította a magyar kormányt, hogy sürgős intézkedésekkel akadályozza meg a Gozsdu Alapítvány javainak elidegenítését. A bukaresti külügyminisztérium közleménye szerint Budapest VII. kerületi polgármesteri hivatala decemberben ír alá megállapodást egy magyar-ciprusi céggel a Gozsdu-udvar néven ismert ingatlanegyüttes felújításáról. A megállapodás értelmében az ingatlanok fokozatosan a szóban forgó cég tulajdonába kerülnek. A román külügyminisztérium november 24-én bekérte Szócs Ferenc bukaresti magyar nagykövetet, és felkérte annak továbbítására, hogy a „magyar hatóságok hozzanak sürgős intézkedéseket a Gozsdu Alapítványhoz tartozó javak elidegenítésének megakadályozására”. A román fél emlékeztetett: július 1-jén javaslatot tett egy közös szakértői bizottság felállítására a Gozsdu Alapítvány javaival kapcsolatos tulajdonjog tisztázására. Az egykori Gozsdu Alapítvány volt magyarországi javainak és ingatlanainak kérdése különben azt követően vetődött fel ismét, hogy Nagyszebenben egy új Gozsdu Alapítvány alakult, mely a Budapesten található Gozsdu-udvar jogos tulajdonosának tekinti magát. Bár Románia és Magyarország 1953-ban államközi megállapodást kötött arról, hogy semmiféle tulajdonjogi igényt nem támasztanak egymással szemben, a román fél most arra hivatkozik, hogy ez a megállapodás a Gozsdu Alapítvány javaira nem vonatkozik. A román érvelés azon alapul, hogy az I. világháborút lezáró trianoni megállapodások előírták: ezeket a javakat Magyarország köteles átadni Romániának. Magyar részről a román felvetésekre eddig azzal válaszoltak, hogy magyar megítélés szerint a két ország közötti nemzetközi szerződések semmiféle jogi alapot nem adnak Romániának arra, hogy igényt tartson az egykori Gozsdu Alapítvány javaira. Ugyanakkor a magyar fél nem zárkózott el azelől, hogy szakértők vizsgálják meg a kérdést. Ezt erősítették meg idén júniusban a két miniszterelnök

Marosvásárhelyen tartott nemhivatalos találkozásán, majd nem sokkal később a két külügyminiszter bukaresti tárgyalásán. Martonyi János akkor leszögezte: az 1953-as megállapodással a két ország kölcsönösen lemondott a tulajdoni követelésekről. Ezt a megállapodást semmisnek lehet nyilvánítani, de ebben az esetben előkerülnek a magyar fél tulajdoni igényei, mivel a kérdés nemcsak a Gozsdu Alapítványt érinti. Mihai-Razvan Ungureanu román külügyi államtitkár november elején úgy nyilatkozott a román sajtónak, hogy „Románia semmi más nem akar, csak annak a normális állapotnak a helyreállítását, amelyet Magyarország már 1937-ben elfogadott. Ezt a normális állapotot nem lehet ellentételezni semmiféle más érintőlegesen felvetődő tulajdonjogi vitával”. A román külügyminisztérium azt is értésre adta, hogy az egykori alapítvány örökségéből csak az ingatlanokra tart igényt Románia, s azt akarja, hogy ezek az ingatlanok az alapítvány létrehozójának akarata szerint „a román fiatalok magyarországi tanulásának finanszírozását tegyék lehetővé”. Román sajtókommentárok szerint ez az üzlet nagyon is hasznos lehet a magyar kormány számára, mivel az közvetlenül érdekelt a két ország közötti kulturális cserében. Emellett annak lehetősége is fennáll, hogy a Gozsdu Alapítvány ösztöndíjával Magyarországon tanuló diákok között sok magyar nemzetiségű romániai fiatal legyen, s ez Magyarország érdekeltségét csak növeli. (Gózon István, Bukarest / MTI)

[*Romániai Magyar Szó*, 1999. november 29.]

57

Játék a tűzzel

A román diplomácia (minden bizonnyal a közlegő választásokra való tekintettel) síppal, dobbal, nádi hegedűvel kísért kampányt indított a Gozsdu-udvar visszaszerzéséért. A magyar külügy nem vette fel a kesztyűt – a szép számmal érkező jegyzékekre higgadt érvekkel válaszol, és nem ad ki hangzatos nyilatkozatokat. 1953-ban a két ország ugyanis aláírt egy (Magyarország számára döbbenetesen hátrányos) egyezményt, amelyben kölcsönösen lemondtak kártérítési igényeikről, s Románia most ezt a status quót bolygatja.

A trianoni békeszerződés után jelentős magyar értékek (ingatlanok, cégek, földterületek, erdők, részvények, magánvagyonok) rekedtek a határokon kívül, de előfordultak más, ennél jóval furcsább helyzetek is: a magánvagyonból létrehozott Gozsdu Alapítvány kedvezményezettjei, a „közös magyar hazában élő, görögkeleti vallású fiatalok” lettek zömükben román állampolgárok. Magyarország egy 1937-es államközi szerződésben az alapítvány ügyét Romániának adta át, ám egy mellékletben előírta azt is, hogy Románia köteles visszaszolgáltatni a magyar államnak jelentős erdélyi magyar vagyoni értékeket,

így például a Háromszéki Iskola Alapot, a nagyszebeni római katolikus árvaházat és a kolozsvári Vöröskereszt Szanatóriumot. A két állam között 1944. szeptember 6-án bekövetkezett hadiállapot (amely automatikusan érvénytelenít minden békeidőben megkötött megállapodást) következtében az 1937-es egyezmény még azelőtt érvényét veszítette, hogy életbe lépett volna, emiatt egyetlen pontja sem valósult meg.

1945-ben új egyezség született, jelentős magyar követeléssel. A magyar igények kivizsgálásával a román CASBI-pénztár foglalkozott. Ezt a román hatóságok az úgynevezett „ellenséges országok”, például Németország, Olaszország és Magyarország tulajdonában levő romániai vagyonok kezelésére hozták létre. Mivel Románia egy ideig a területén élő erdélyi magyarok jó részének állampolgárságát sem ismerte el, magánvagyonukat is a CASBI-alapba olvasztotta, gyakorlatilag államosítva értékeiket. A hosszan elhúzódó tárgyalási folyamat alatt minkét országban elkezdődtek a szocialista államosítások (a negyvenes évek végén a Gozsdu-vagyon is így járt Magyarországon), emiatt a külföldön rekedt magánvagyonok fölötti viták jó része okafogyottá vált, hiszen a felek csak állami vagyonokról tárgyalhattak.

Emanuil Gozsdu (román nevén Gójdú) 1802-ben Nagyváradon született, majd szülővárosában, Pozsonyban és Budapesten végzett tanulmányai után Budapest egyik legsikeresebb ügyvédje, országgyűlési képviselője, később pedig legfőbb ítélőszéki bírója lett. Tekintélyes vagyonát végrendeletileg 1869-ben egy alapítványra hagyta, amely a román ortodox egyház védnöksége alatt állt, és a keleti ortodox vallású ifjúság neveltetését támogatta ösztöndíjakkal. *Gozsdu Manó* román nemzetiségű létére buzgó magyarnak vallotta magát, és ő volt az első, aki a pesti és budai tanácsokhoz magyar nyelvű keresetlevelet adott be. Az ő nevéhez fűződik a pesti görögkeleti román egyház könyveinek magyar kiadása is. A magyarul és románul egyaránt értekezéseket író Gozsdu a hazai román irodalom nagy pártfogója volt.

Fontos megjegyezni, hogy a román félnek az egykori Gozsdu Alapítványra formált igényét, valamint a magyar félnek a Romániával szemben a magyar javakra támasztott követelését az 1947. szeptember 15-i párizsi békeszerződés nem vette figyelembe – az akkori román diplomácia erőfeszítései ellenére a megállapodás egyetlen cikkelye sem foglalkozik a vesztes országok kárpótlási igényeivel.

Végső megállapodás 1953 júliusában történt, amikor a két ország (nagy valószínűség szerint szovjet nyomásra) aláírt egy, a szocialista táborban rendszeresített „típusnyomtatványt”, amely szerint kölcsönösen megszüntetik követeléseiket egymással szemben. A Magyarország számára igen hátrányos, katasztrofális anyagi veszteséggel járó szerződés tartalmaz egy olyan tételt is, ami mai szemmel teljességgel elképzelhetetlen: az állam lemond magán- és jogi személyeinek kártérítési igényeiről is, és nem lép föl állampolgárainak ilyen természetű jogainak érvényesítéséért. Ez akkoriban azt jelentette, hogy aki megpróbált tenni valamit külföldön maradt vagyona visszaszerzése érdekében,

azt erről jobb esetben lebeszéltek, s ha nagyon makacskodott, kényszerítették az értékeiről való lemondásra. Az egyezmény rendkívüli mértékben sújtotta az egyházakat (a magyar felekezeteknek komoly érdekeltségei voltak az új határok túlsó oldalán, és az erdélyi magyar egyházaknak is voltak itteni ingatlanjai) valamint a kisemberek vagyonából létrehozott szövetkezeteket.

Az '53-as egyezmény csak közös megállapodással változtatható, de ennek lehetősége a rendszerváltozás előtt szóba sem jöhetett, a változások után pedig senki sem forszírozta.

A román fél most azt állítja igen érdekes logikával, hogy az egyezmény nem vonatkozik a Gozsdu-vagyonra – a magyar fél szerint a kérdés teljesen egyértelmű, jogtalan az igény. Ide tartozik, hogy a magyarországi ortodox egyház – nem kárpótlásként, hanem gesztusként! – 1991-ben a szóban forgó ingatlanok egy részét megkapta. Az 1996-ban aláírt, törvényként 1997-ben kihirdetett magyar–román alapszerződés különben nem ad útmutatást az egyházi ingatlanok ügyében, mindössze annyi szerepel benne, hogy a felek védelmezik, illetve megőrzik a nemzeti és vallási kisebbségek műemlékeit és emlékhelyeit. Az is lényeges, hogy bár Nagyszebenben nemrégiben alakult egy Gozsdu Alapítvány a helyi ortodox vezető hathatós támogatásával, az – állításával ellentétben – semmiképp sem tekinthető a hasonló nevű, Magyarországon rég megszűnt szervezet jogutódjának, mert ilyesmit sem a magyar, sem a nemzetközi jog nem ismer el.

Tavaly januárban került be a köztudatba a Gozsdu-ügy, amikor a Cotidianul című országos román napilap egész oldalas összeállításban taglalta: Magyarország nem hajlandó visszaszolgáltatni a XIX. században Budapesten létrehozott Gozsdu Alapítvány vagyonát és az 1902-ben épült ingatlanjait (előbbi 1918-as értékén tízmillió aranykoronában – jelenleg egymilliárd dollár – jelöltek meg). Júliusban a román szenátus külügyi bizottsága külön ülésen foglalkozott a hét épületet magába foglaló udvarral, és javaslatot tett arra, hogy az erdélyi magyar egyházi ingatlanok visszaszolgáltatását kössék össze a Gozsdu Alapítvány ügyének román szempontból megnyugtató megoldásával. A kérdés a két miniszterelnök idei találkozásánál is felvetődött.

1997-ben a VII. kerület (az udvar tulajdonosa) hasznosításra írta ki az igen siralmas állapotban levő négy háromemeletes és három kétemeletes házból álló épületegyüttest, és tárgyalásokat kezdett egy izraeli befektetőcsoporttal az ingatlan multifunkcionális épületcsoporttá történő átalakítására. Amikor erről a tervről a román fél értesült, arra kérte a magyar kormányt, állítsa le a rehabilitációs programot. A hetedik kerületi képviselő-testület nemrégiben úgy döntött: a Magyar Ingatlan Kft. újíthatja fel a Gozsdu-udvart, és 690 millió forintért annak tulajdonosa is lesz. A szükséges előkészületek után a jövő év elején kezdődő, s várhatóan mintegy két évig tartó, hárommilliárd forintos beruházás után kulturális-kereskedelmi centrum válik az udvarból.

A Cotidianul ez év áprilisában megjelentett egy, a magyar külügy által a román társintézmények küldött dokumentumot, amelyből az derül ki:

Magyarország véleménye szerint a két ország között érvényben lévő szerződések Romániának nem nyújtanak jogi alapot arra, hogy igényt tartson a volt Gozsdu Alapítvány magyarországi javaira. Amennyiben a román fél az érvényes nemzetközi egyezmények ellenére érvényesnek tekinti kérését, számolnia kell azzal, hogy a magyar fél fenntartja magának a jogot, hogy ugyanazoknak a – már lezártnak tekintett – nemzetközi egyezményeknek az alapján vagyoni jogi követelésekkel lépjen fel Romániával szemben – hangsúlyozta az a dokumentum, amelyet a magyar Külügyminisztérium küldött a román társintézményeknek. Utóbbi illetékese az MTI kérdésére megerősítette az újságban megjelent szöveg hitelességét, de nem tudta, hogy a diplomáciai dokumentum miként juthatott a lap szerkesztőségének birtokába.

„Románia budapesti nagykövetsége ez év júniusában átadta a magyar hatóságoknak a Gozsdu Alapítvány ügyében kialakított hivatalos román álláspontot, ez azonban nem tartalmazott ingatlancserére vonatkozó javaslatokat” – a nagykövetség ezzel a közleményével a Dimineața című román napilapban pár napja megjelent értesülésre reagált, amely szerint a magyarok azt a feltételt szabják az alapítvány budapesti ingatlanjainak visszaszolgáltatásához, hogy alapítsanak magyar nyelvű magánegyetemet Nagyváradon. Az ellenzéki lap értesülését a budapesti román nagykövetre hivatkozva közölte.

Az elmúlt hét péntekén Románia hivatalosan felszólította a magyar kormányt, hogy sürgős intézkedésekkel akadályozza meg a Gozsdu Alapítvány javainak elidegenítését.

A történet alapja a román belpolitikában keresendő. Keleti szomszédunknál jövő évben választások lesznek, és a magyar kérdés eleddig minden kampányban előbukkant. A román szenátus külügyi bizottságát a nem éppen magyarbarátságáról híres volt államfő, *Ion Iliescu* pártjához tartozó szenátor, *Gheorghiu Prisecaru* vezeti, de kormányoldaltól is vannak elkötelezett hívei (*Tiberiu Vladislav* liberális párti szenátor személyében) az „igazságszolgáltatásnak”. A Román Nemzeti Egységpárt (PUNR) Kovászna megyei képviselője, *Petre Turlea* a Gozsdu-udvar eladásának hírére a parlamentben tartott beszédében arra szólította fel a román kormányt, hogy akadályozza meg „ezt a lopást, és szakítson meg mindenféle kulturális kapcsolatot a tolvajokból és banditákból álló magyarokkal.”

Azt azonban nem ártana Romániának sem figyelmen kívül hagynia, hogy Európában nem szeretik a perlekedő kis népeket – szomszédunk pedig csak most jutott el odáig, hogy az unió vele is elkezdje a csatlakozási tárgyalásokat. Arról nem is beszélve, hogy a status quo felborulásával igencsak van vesztenivalója.

Lukács Csaba

[*Napi Magyarország*, 1999. december 2.]

Vita a Gozsdu-vagyronról

A Napi Magyarország 1999. december 2-i számának mellékletében a *Lukács Csaba* tollából, *Játék a tűzzel* címmel megjelent cikkhez szeretnék néhány kiegészítést fűzni. A cikkben megjelent állítás – „a magyarországi ortodox egyház, nem kárpótlásként, hanem gesztusként, 1991-ben a szóban forgó ingatlan egy részét megkapta”.

A Magyarországi Román Ortodox Püspökség valóban visszakapta a volt Gozsdu-alapítvány ingatlanvagyonának egy bizonyos hányadát, de nem 1991-ben, hanem 1993-ban. A visszaszolgáltatás alapja a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény volt, tehát szó sem lehetett a magyar állam részéről gyakorolt gesztusról. Egyházunk budapesti parókiája 1900 óta ugyanis a Gozsdu Alapítvány épületeiben folytatja tevékenységét, és az államosításig kb. 2000 négyzetmétert kizárólag egyházi, vallási célokra használt (kápolna, szolgálati lakás, tanácsterem, vendégszobák stb.), az alapító végrendeletének értelmében.

1993-ban az egyház visszakapja a Holló u. 8. alatti ingatlant, amely szintén része volt az alapítványnak, és ahol az egyházközség kápolnája működött és működik napjainkban is. A kártalanítási határozat értelmében a VII. kerületi önkormányzatnak 1994. június 30-ig az épületet kiürített állapotban kellett volna átadnia az egyháznak. (Sajnos, a szóban forgó önkormányzat eme kötelességének csak részben tett eleget. Az utolsó lakó 1998. tavaszán költözött el az épületből, de a hivatalos átadásra-átvételtől mind a mai napig nem került sor.) Az 1953. évi szerződéssel kapcsolatban annyit, hogy nemcsak Magyarország, de Románia akkori vezetése is elkövetette azt az „elképesztő hibát”, hogy olyan személyek (magán- és jogi) nevében is szignifikálta a szerződést, amelyeknek képviselőjére nem lett volna jogosult. Bár a megállapodás tényét senki sem vitatja, véleményem szerint az aláíró felek egyikének sem lett volna joga olyasvalamiről lemondani, ami valójában soha nem képezte a tulajdonát. A Gozsdu Alapítvány vagyonának magyarországi államosítása 1952-ben történt, az alapítvány akkori gondnokának többszöri fellebbezése ellenére, amelyek szerint az épületek külföldi tulajdonban vannak. Az akkori kommunista vezetés ezt a tényt nem volt hajlandó tudomásul venni, így még az államosítás jogossága is megkérdőjelezhető.

Magyar Marius
a Budapesti Román Ortodox
Egyházközség lelkésze

Igaza van a levélírónak – fogalmazhattam volna pontosabban. A magyar állam gesztust tett – még pontosabban megpróbált (ha részben is, de) igazságot szolgáltatni a történelmi egyházaknak 1991-ben azzal, hogy törvény által rendezte bizonyos ingatlanok tulajdoni helyzetét. Ennek a gesztusnak haszonélvezője volt a Budapesti Román Ortodox Egyházközség is.

Az 1953-as szerződésben – nem csak a saját véleményem, hanem a rendelkezésemre álló adatok szerint is – nagyságrendekkel nagyobb értékű vagyoni javokról (köztük magán- és jogi személyek tulajdonáról) mondott le a magyar állam, mint a román. A jogosulatlanság hibáját természetesen mindketten elkövették – engedjék meg annyira szubjektívnek lennem, hogy jobban fájlaljam a (hangsúlyozom, jóval több) magyar veszteséget. Az államosítás jogosságáról annyit – az úgynevezett felszabadulás után meglehetősen kevés jogos államosításról van a történelemíróknak tudomása – a szocialista tömb országaira akkoriban az volt a jellemző, hogy a cél érdekében nem nagyon válogattak az eszközökben. Minkét országban vettek el erőszakkal magántulajdont – cikkemben kitértem erre is a CASBI-ügynökség kapcsán.

Lukács Csaba

[Napi Magyarország, 1999. december 13.]

59

Bukarest diplomáciai útra igyekszik terelni a Gozsdu-ügyet

Ha a románok a követelést továbbra is fenntartják, szakértői konzultációt hívnak össze

Románia visszaköveteli a Gozsdu-vagyont, s annak részeként a Gozsdu-udvart. A magyar Külügyminisztérium illetékesei és nemzetközi jogászok viszont megállapították, a román követelésnek semmilyen jogalapja nincsen. Egy 1953-as nemzetközi szerződésben a két fél ugyanis kölcsönösen lemondott mindennemű tulajdonjogi igényről. A románok most arra hivatkoznak, hogy ez csupán az állami vagyonra vonatkozik, a Gozsdu-vagyon azonban magántulajdon. Szóba került az 1953-as egyezmény visszavonása is. Ebben az esetben Magyarország követelése a románokénak a sokszorosa lehet. A VII. kerületi önkormányzat két éven belül magánkézbe adja a Gozsdu-épületegyüttest, és ezt szakértők szerint semmi sem akadályozhatja meg.

Holubár Zita írása
a NÉPSZAVÁNAK

A bukaresti külügyminisztérium november 24-én ismételten továbbította követelését *Szőcs Ferenc* romániai magyar nagykövetnek annak érdekében, hogy Románia visszakapja a Gozsdu-vagyont. A románok azért vetették fel újra a problémát, mert november közepén a VII. kerületi önkormányzat döntött arról, hogy magánkézbe adják az ingatlant.

A magyar álláspont szerint az érvényben lévő nemzetközi szerződések semmilyen jogalapot sem biztosítanak Romániának a Gozsdu-vagyon

visszakövetelésére – jelentette ki lapunknak *Horváth Gábor* külügyi szóvivő. Mint elmondta, a nemzetközi jogászok véleményére alapozott külügyminisztériumi állásfoglalás leszögezi: a csaknem 50 éve megkötött magyar–román egyezmény a Gozsdu-vagyonra is vonatkozik. Hiába érvelnek tehát a románok azzal, hogy csupán állami ingatlanok tulajdonjogáról mondtak le.

A magyar és román fél között már több ízben szóba került az ingatlan sorsa, külügyminiszteri és miniszterelnöki találkozókra is tárgyaltak róla. Románia először 1998 szeptemberében juttatott el jegyzéket a magyar külügyminisztériumhoz, amelyben igényét fejezte ki a Gozsdu-vagyonra. A hazai hatóságok már akkor megvizsgálták az ügyet, s 1999 elején diplomáciai úton a mostanival azonos választ adtak.

Magyarország a Gozsdu-udvar román kézbe kerülését egyetlen módon tartja elképzelhetőnek: az 1953-as szerződés felbontásával. Azzal viszont számolnia kell, hogy a román követelések fenntartása nagyságrendekkel nagyobb magyar követelések felújítását vonja maga után. A II. világháború és a román államosítások során elvesztett tulajdonokról is újra kellene beszélni.

Ennek lehetséges kivizsgálásáról, szakértői bizottság létrehozásáról ez év júliusában *Martonyi János* külügyminiszter elvi egyetértésre jutott bukaresti kollégájával. Amennyiben az erzsébetvárosi ingatlanra vonatkozó román követelést továbbra is fenntartják, szakértői konzultációkra kerül sor. Nemzetközi jogászok, pénzügyi szakemberek és történészek ülnek majd össze, hogy kidolgozzák a magyar követelések sorát.

Addig azonban még érvényes a magyar álláspontot alátámasztó nemzetközi jogi egyezmény. Többen úgy vélik, hogy a nemzetközi szerződés egyértelmű előírásai biztosítják a Gozsdu-vagyon sorsát, s csupán politikai csatározások húzódnak a háttérben. Romániában ugyanis közelednek a választások, s ez okot adhat eddig rendezettnek hitt kérdések felvetésére.

Nem tudni azt sem, mikor érnek véget a különböző kormányközi egyeztetések, s hányszor kell még tárgyalóasztalhoz ülni, míg szakértői bizottság alakul. A külügyi szóvivő kiemelte: az önkormányzati törvény is a tárca álláspontját támasztja alá. Ennek értelmében Erzsébetváros önkormányzatának kizárólagos joga, hogy a VII. kerületi tulajdonban lévő ingatlan sorsáról, privatizációjáról döntsön.

A helyhatóság önállóságát hangsúlyozta *Szabó Zoltán* kerületi polgármester is. Szerinte a román tiltakozás nem hiúsíthatja meg az építkezéseket. A magyar kárpótlási törvény ugyanis elveti a természetbeni kompenzáció lehetőségét. A jogszabály ugyan leszögezi, hogy az állam által jogtalanul okozott károkért kárpótlás jár, ám ennek egyetlen útját ismerik el. A sértett fél kárpótlási jegyet kaphat. Ez azonban jelen esetben az érvényes nemzetközi szerződés miatt nem fordulhat elő.

Az államközi csatározások ellenére zavartalan a privatizációs szerződéskötés előkészítése. Az aláírásról december 16-án határoz az

erzsébetvárosi testület. Ezt követően a pályázat nyertesének, a ciprusi–magyar érdekeltségű Magyar Ingatlanbefektetési Kft.-nek 30 nap alatt bankgaranciával, fedezetigazolásokkal bizonyítania kell, hogy rendelkezésére áll a beruházáshoz szükséges 2,5 milliárd forint.

A munkálatok várhatóan január közepén indulnak. Az első lépés állagmegóvás és vízmentesítés, az igazi felújításra csak tavasszal kerül sor. Nem csupán a Gozsdu-udvar, hanem két szomszédos ingatlan is a ciprusi befektetési projekt részévé válik. A beruházások a tervek szerint 2001 végére valósulnak meg. Maga a privatizáció 2001 kora nyarára zárul le. Ezután az önkormányzat már egyáltalán nem érintett a tulajdonvitában.

A szerződéstervezet értelmében egyébként három lépcsőben kerül a ciprusi cég kezébe a Gozsdu-udvar. Jó ideig nem lesz tulajdonjoga. Csak a beruházás 20 százalékos készültségi fokán szerezheti meg a terület önálló helyrajzi számon bejegyzett 20 százalékát. A félkész állapotnál 30 százalék kerül hozzájuk. A teljes tulajdonjogot pedig akkor jegyzik be, amikor háromnegyed részben elkészült a projekt. A vendéglőket, üzleteket, kulturális létesítményeket magába foglaló idegenforgalmi központ megvalósulását semmi sem fenyegeti – jelentette ki az erzsébetvárosi polgármester. – Mire a két kormány között valami kibontakozik, a Gozsdu-udvar rég kész lesz.

A vagyonvita Trianonig nyúlik vissza

Gál Mária (Kolozsvár)

A Gozsdu udvar ügyének ismételt napirendre kerülését az váltotta ki, hogy Nagyszebenben új Gozsdu Alapítvány alakult amely a budapesti javak jogos tulajdonosának tekinti magát, illetve az, hogy a kerületi önkormányzat a Gozsdu-udvarként ismert ingatlanegyüttes privatizációját tervezi.

Emanuil Gozsdu, a Budapesten tanult nagyszebeni román ügyvéd alapítványát azért hozta létre, hogy anyagilag támogassa a magyar fővárosban tanuló, akkor még magyar állampolgárságú erdélyi románokat. Halála után az alapítvány vagyona az ortodox egyházra szállt, de célja nem változott. Az első világháborút lezáró trianoni megállapodások vagyoni jogi kérdésekben is rendelkeztek. Előírták, hogy Magyarország köteles átadni Romániának a Gozsdu-vagyont, de az átadás módozatáról és idejéről a két félnek közvetlenül kell megegyeznie. *Magyarország ugyan mindent megtett, hogy ezt elkerülje, de 1937-ben a végsőkig fokozott politikai nyomásnak engedve elfogadta, hogy az alapítvány örökségét átadja Romániának* – írta a napokban a román sajtó. A tárgyalások valóban sokáig elhúzódtak, mivel Magyarország az alapítvány vagyonáért kompenzációt kért, román területen lévő közösségi javakat, többek között a kolozsvári Tanítók Házát, a nagyszebeni Mária Terézia Árvaházat és a háromszéki Tanalapot. A románok következetesen elutasították a magyar kérés teljesítését, s így 1937-ben megszületett az az egyoldalú egyezmény, amelynek

értelmében Magyarország kompenzáció nélkül visszaadja a budapesti Gozsdu-vagyont. Az egyezmény végrehajtása a háború miatt elmaradt. A két ország között 1944. augusztus 23-tól beálló hadiállapot semmissé tette a korábbi vagyoni jogi egyezményeket, Magyarország nem tekintette érvényesnek az 1937-es, Gozsdu-vagyonra vonatkozót sem. Végül 1953-ban került sor arra az államközi egyezményre, amelyben a felek kölcsönösen lemondtak tulajdonjogi követeléseikről. Ez az egyezmény nem tér ki a Gozsdu-vagyon sorsára, hanem általánosan rendelkezik, de mivel az 1948-as államosításkor Románia semmilyen kompenzációt nem fizetett az újból tételes veszteségeket szenvedő Magyarországnak, a magyar fél úgy tekintette, hogy a két ország ezzel mindenféle vagyoni jogi követelésre pontot tett.

Mihai-Razvan Ungureanu külügyi államtitkár szerint Románia az 1937-ben elfogadott „normális” állapot visszaállítását kéri, amelyet „nem lehet ellentételezni semmilyen más, érintőlegesen felvetődő tulajdonjogi vitával”. A *Népszava* kérdésére Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszter román jogászként elmondta, mivel az 1953-as egyezményben a két ország kölcsönösen lemondott az ingatlanjogokról, felbontása is csak kölcsönös lehet. Jog szerint Románia nem zárkozhat el attól, hogy figyelembe vegye a magyar fél hasonló jellegű kéréseit.

[*Népszava*, 1999. december 6.]

60

Magyar álláspont a Gozsdu-alapítványról

Nem államközi ügy

MTI

Írásos jegyzék formájában adta át pénteken Bukarestben az egykori Gozsdu-alapítvány javaival kapcsolatos hivatalos magyar álláspontot Bagi Gábor, a magyar Külügyminisztérium helyettes államtitkára.

Bagi Gábor elmondta, a Gozsdu-alapítvány a magyar értelmezés szerint nem lehet kétoldalú államközi kapcsolatok tárgya, hiszen annak sorsát a két ország közötti megállapodások alapján rendezték, s a belső tulajdonjogi helyzete is rendezett: a Gozsdu-ingatlanok a budapesti VII. kerületi önkormányzat tulajdonában vannak. További lépéseket csak ennek tudomásulvételével lehet tenni, s a román fél nyilván kialakítja a maga álláspontját ezzel kapcsolatban – mondta.

A jegyzék átadásakor Bagi Gábor nyomatékosan kérte azt is, hogy a Gozsdu-alapítvány ügyében román oldalon szűnjön meg a sajtóban a kérdés jogilag megalapozatlan tálalása és ezzel kapcsolatos illúziókeltés.

„A sajtón keresztül történő üzengetés nem szolgálja a két ország kapcsolatának építését. Nincs összhangban a két ország között kialakult konstruktív légkörrel” – fogalmazott a helyettes államtitkár.

Román részről a közelmúltban hivatalosan kérték, hogy a magyar kormány akadályozza meg a budapesti Gozsdu-ingatlanok eladását. „Miután a jogi helyzet rendezett, erre nincs lehetőség, a magyar törvények és előírások nem teszik lehetővé, hogy ebbe kívülről bárki kis beleszóljon” – szögezte le Bagi Gábor.

[*Magyar Hírlap*, 1999. december 18.]

61

Magyar-román külügyi konzultációk

(Bukarest / MTI * Gózon István) – Bízunk abban, hogy a mostani román kormányváltás nem fog semmit változtatni a magyar-román kapcsolatok fejlesztésében az eddigi román hozzáálláson. Román részről kijelentették, hogy a következő román kormánynak is kiemelt feladata lesz a két ország közötti kapcsolatok fejlesztése – közölte pénteken Bukarestben Bagi Gábor, a magyar Külügyminisztérium helyettes államtitkára. A román fővárosban tartott magyar-román külügyi konzultáció után Bagi Gábor az MTI-nek elmondta, hogy áttekintették a kapcsolatok összes időszakos kérdését. A magyar helyettes államtitkár méltatta annak jelentőségét, hogy az aradi Szabadság- emlékmű kikerült az aradi várból, s így lehetőség nyílik arra, hogy a későbbiekben megfelelő körülmények között egy barátság-parkban felállításra kerüljön. A kisebbségi területen megvalósuló együttműködés kérdésében magyar részről szorgalmazták, hogy a kisebbségi vegyesbizottság tavaly szeptemberi első ülésén elfogadott ajánlások végrehajtása román oldalon is kezdődjön meg. Bagi Gábor szóvá tette a magyar árukat hátrányosan érintő vámrendelkezéseket, melyek következtében a romániai magyar export ebben az évben közel 20 százalékkal visszaesett. Kérte ezek megszüntetését, amint azt is, hogy a csíkszeredai konzulátus megnyitásának ügyében mielőbb szülessen meg a román egyetértő állásfoglalás a korábban írásban átadott magyar kezdeményezésre. Szó volt a határátkelők kérdéséről. Egyetértettek, hogy mindazokat a lehetőségeket, melyeket a pénzügyi források megengednek, ki kell használni, mind a meglévők átminősítésére, mind új átkelők létesítésére. A Csanád-Kiszombor határátkelő létesítése a tervek között szerepel, „pénzügyi lehetőségeink alapján valószínűleg 2001-ben nyílhat meg” – mondta.

Bagi Gábor írásos jegyzék formájában adta át az egykori Gozsdu-alapítvány javaival kapcsolatos hivatalos magyar álláspontot a román félnek. Bagi az MTI-nek elmondta, hogy a Gozsdu-alapítvány a magyar értelmezés szerint nem lehet kétoldalú államközi kapcsolatok tárgya, hiszen annak sorsát a

két ország közötti megállapodások alapján rendezték, s a belső tulajdonjogi helyzete is rendezett: a Gozsdu-ingatlanok a budapesti VII. kerületi önkormányzat tulajdonában vannak. – További lépéseket csak ennek tudomásul vételével lehet tenni, s a román fél nyilván kialakítja a maga álláspontját ezzel kapcsolatban – mondta. A jegyzék átadásakor Bagi Gábor nyomatékosan kérte azt is, hogy a Gozsdu-alapítvány ügyében román oldalon szűnjön meg a sajtóban a kérdés jogilag megalapozatlan tálalása és az ezzel kapcsolatos illúziókeltés.

[*Romániai Magyar Szó*, 1999. december 20.]

62

Magyar javak – román kézen

2000. január 27.

Vendégeink: Tempfli József, nagyváradai megyéspüspök, Csapó József, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség szenátora, Tamás Sándor, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség kézdivásárhelyi parlamenti képviselője, a román parlament jogügyi bizottságának tagja, Patrubány Miklós, a Magyar Érdekvédelmi Szövetség elnöke, a Magyarok Világszövetségének elnökhelyettese, Fülöp Mihály, a Károli Gáspár egyetem tanára és Vincze Gábor, szegedi történész.

Gecse Géza: A román törvényhozás 2000 januárjában elfogadta az új föld- és erdőtörvényt, amely különösen Székelyföldön, az ún. közbirtokosságok korábbi fennállása miatt rengeteg magyart érintett, másrészt a rendszerváltás óta megkezdődött és máig sem ért véget a közösségi – ezen belül az egyházi – ingatlanok ügye, így a nagyváradai római katolikus püspöki palotáé sem, amely magán hordja a szabályozás minden beteg jelét. Románia ezenfelül 1999 óta többször is felvetette az ún. Gozsdu vagyon ügyét, amelynek története szinte teljesen ismeretlen volt a magyar közvélemény előtt.

Fülöp Mihály és Vincze Gábor a szerzője annak az úttörő jelentőségű dokumentumgyűjteménynek, melynek címe: *Revízió vagy autonómia*. Ebben többek között az úgynevezett Gozsdu-, illetve CASBI-ügyekkel, tehát az 1945 utáni magyar igényekkel kapcsolatos dokumentumokat gyűjtötték össze. Annak ellenére, hogy azt hittük, hogy a Gozsdu-ingatlan ügye már régen egy lezárt történet, kiderült, hogy mégsem, hisz például a Háromszék 1999. december 10-i számában a következő címmel jelent meg egy cikk: *Igény a Gozsdu-javakra*, melyben leírják, hogy a tavalyi év májusától a román külügyminisztérium több ízben kérte a magyar Külügyminisztériumot arra, hogy a *Gozsdu Alapítvány* vagyonát adják úgymond vissza. Szorosan kapcsolódik ehhez a nagyváradai

római katolikus püspöki palota ügye, hisz kiemelkedő történelmi emlékeink közé tartozik. A budapesti Gozsdu-ingatlannal való összevetése azért izgalmas, mert bár az egykori román igények nem megalapozottak, de ha ezek megalapozottak lennének, akkor is mindössze akkora lehetne ezeknek a követeléseknek az összértéke, mint a nagyváradi római katolikus püspöki palotáé. Arra kérem elsőként Fülöp Mihályt, hogy ismertesse ő, hogy a Gozsdu-ingatlan ügyében mennyire jutottunk előbbre 1999 februárja, illetve márciusa óta?

Fülöp Mihály: A Gozsdu Alapítvány ügye egyszerre egyszerű és bonyolult. 1869-ben kezdődik, amikor *Gozsdu Emanuel*, gazdag macedo-román pesti ügyvéd tett egy alapítványt, olyan körülmények között, amikor még álmában sem gondolhatta, hogy a történeti Magyarország szétesik. Ez kiderül az alapító okiratból, hisz itt Gozsdu Manó a „közös magyar hazának, a keleti ortodox anyaszentegyháznak és a román népnek megsegítése és felvirágzását szem előtt tartva” tesz alapítványt a Magyarországon élő, magyarul is tudó román ifjak javára. Ez az alapítvány egy nagy ingatlanegyüttesből állt: a Király utca 13., a Dob utca 16. és a Holló utca 8-ból, valamint értékpapírokból; és a történet következő fejezete az, hogy a trianoni békeszerződés 249. cikkelyének 6. bekezdése megnyitotta a román állam előtt azt a lehetőséget, hogy erre a magyarországi alapítású, magyar állampolgár által alapított alapítványnak a vagyonára igényt jelenthessen be.

A két ország között közel másfél évtizedes tárgyalások kezdődtek, amelyek 1937. október 27-én egy kétoldalú egyezmény megkötéséhez vezettek. Az akkori magyar Külügyminisztérium elérte azt, hogy a Gozsdu Alapítvány vagyona átadása előfeltételeként a kolozsvári Vöröskereszt kórház, a nagyszebeni Mária Terézia Római Katolikus Árvaház egy része, valamint az úgynevezett Háromszéki Tanalap vissza-kerüljön az erdélyi magyar közösség tulajdonába, illetve, hogy a kolozsvári Vöröskereszt kórházat a román állam pénzzel megváltsa. Az egyezmény közvetlenül a II. bécsi döntés előtt lépett életbe, ezért, valamint a háborús körülmények miatt nem hajtották végre. Így érkezünk el a negyedik fejezethez, amikor 1944. szeptember 6-án a két ország között beállt a hadiállapot. A hadiállapot bekövetkeztének az a tulajdonsága, hogy minden korábbi egyezmény érvényét megsemmisíti, hiszen a hadiállapotot békekötés követi, és az ilyen jellegű kérdéseket ilyenkor szokás rendezni. 1947. február 10-én Magyarország és Románia egyaránt békeszerződést írt alá, és ebben a békeszerződésben egy árva szó nem esik a Gozsdu Alapítvánnyról, annak ellenére, hogy román részről az összes létező igényt bejelentették. Észak-Erdély úgymond magyar megszállásáért a románok 580 millió dolláros jóvátételt követeltek, visszakövetelték a Gozsdu Alapítványt, még az erdélyi magyar kancellária bécsi épületét is visszaigényelték. Ha valaki járt Bécsben, tudja, hogy a Magyar Köztársaság legszebb külképviselete Bécsben található, a

Bankgasse 4–6.-ban. A Magyar Kancelláriát az 1750-es években alapították, majd a Bankgasse 4.-gyel bővült ez az épületegyüttes. Ez volt 1784-től kezdve az Erdélyi Kancellária, s miután az „erdélyi” szó szerepelt ennek az épületegyüttesnek a nevében, ezt is követelték. Rendkívül furcsa helyzet állna elő most, 2000-ben, ha az ilyen és hasonló jellegű román igényeket újra fel lehetne vetni. Minden esetre a három győztes nagyhatalom nem mind méltányolta ezt a román igényt, ennek következtében nem került bele a békeszerződésbe. 1952. március 28-án a magyar állam államosította a Gozsdu-épületegyüttest, majd 1953. július 7-én a két ország egy gazdasági-pénzügyi és vagyoni jogi megállapodást kötött, amelyben az 1945 előtti és utáni, egymással szembeni követeléseket semmisnek nyilvánította. Kölcsönösen megszűntnek tekintette az összes vagyoni-, ingatlan-, ingó vagyonnal kapcsolatos követelést, és ez akkor végleg megszűntette a Gozsdu Alapítványra vonatkozó román igényt. Egy egészen más történelmi összefüggésben merült fel újra a Gozsdu Alapítvány ügye. Az 1990-es években újították fel a Gozsdu Alapítványra való igényt, aminek alighanem belpolitikai okai lehetnek. Ugyan ez az igény többszörösen jogtalan, de ha mindenáron ragaszkodnak ahhoz, hogy vagyoni jogi kérdésekről tárgyaljunk, akkor meg kell nyitni az erdélyi magyar vagyoni, illetve a magyarországi magyarok Romániában lévő tulajdonában okozott vagyoni hátrányok ügyének a kérdését is, mert a kettő körülbelül úgy függ egymással össze, hogy az 1944. szeptember 12-i moszkvai román fegyverszüneti egyezmény 8. pontja alapján 1945 márciusától kezdve – a CASBI-rendeletre hivatkozva – a magyar vagyonokat zár alá helyezték. Ez körülbelül 200 millió dollárnyi vagyontömeget jelent: 209 magyar vállalat, 4000 magyarországi magyar és 10 000 erdélyi magyar tulajdonát érinti, ami összesen mintegy kétszázszorosa annak a követelésnek, amit román részről a Gozsdu Alapítvány hovatartozása ügyében felvetettek! Nem lehet elképzelni az egyik kérdés felvetését a másik kérdés felvetése nélkül. Az 1952-es tárgyalások botrányköve volt, amit akkor csináltak. A küldöttség vezetője, Antos István kommunista pénzügyi államtitkár a tárgyalás egyik pillanatában azt mondta a román félnek, ha olyan alapon, ahogy azt a román elvtársak javasolták az egyezményt aláíránk, hazamennénk és megkérdeznék, hogy mit hoztál, amire azt tudnám válaszolni: lemondtam minden igényről, és fennmaradt minden, ami román igény. A román álláspont ebben a kérdésben az volt, „ami a miénk, a miénk” – mondták ők –, és „ami a tiétek, az is a miénk”.

Gecse Géza: Miért jó a románoknak azt mondani, hogy a Gozsdu Alapítvány vagyonára nem érvényesek az 1953-ban Bukarestben aláírt román–magyar pénzügyi, gazdasági egyezmény előírásai?

Vincze Gábor: Két mércével mérnek. Ami számukra jó, arra érvényes az egyezmény, ami számukra hátrányos, arra pedig – nem. De én vissza szeretnék térni időben a két háború közti időszakhoz, hogy jobban megértsük, mit jelent az

a fogalom, hogy „romániai magyar vagyonok”. Tudniillik másfél évtizeden keresztül folynak a tárgyalások a Gozsdu Alapítvány ügyében, és elég nehezen tudnak megegyezni. Az 1920-as évek elejétől kezdődnek a kétoldalú tárgyalások, és 1937-ben sikerült a két ország képviselőjének megegyezni. A megegyezés egyik akadályozó tényezője az, hogy magyar részről fölmerül az ellenkövetelések kérdése. Ez azt jelenti, hogy 1920–21-ben a román állam teljesen törvénytelenül, az akkori hatályos jogszabályokat semmibe véve elkobzott magánalapítványi vagyonokat. Összeállítottak 1927-ben egy tételes listát az akkori szakértők, amelynek az a címe, hogy „A Gozsdu Alap ellenértékei”. Többek között a következő vagyonokról van szó: a kolozsvári Tanítók Háza, a magyar tanítók leányotthona, a kolozsvári Mensa Academica épülete (ez a néhai Petőfi utca elején található), a nagyszebeni római katolikus Mária Terézia Árvaház, az Erdélyi Múzeum-Egyesület vagyona, a bukaresti református iskola és az aradi Bibics Alapítványi Római Katolikus Líceum épületeinek az elkobzása, a kolozsvári református leány középiskola helyiségeinek elvétele, a Kolozsvári Magyar Színház – ekkor nem állami színház volt, az I. világháború előtt –, a dévai Magyar Kaszinó, a beszercei magyar kaszinó elvétele, de lehetne még tovább sorolni. Vagyis az 1920-as évek elején elkobzott magyar vagyonokat akarják ellentételbe állítani a Gozsdu-vagyonnal. A románok nem voltak hajlandók elfogadni az ellentételezést és végül is ez a hosszú lista redukálódott arra a három kérdéses vagyonra, amit Fülöp Mihály említett. De hozzá kell tenni, hogy ez a három tétel, a Gozsdu Alapítvány értékének csupán töredéke volt, tehát már ekkor is jó nagyot lépett vissza az akkori magyar kormányzat.

A magyar vagyonok másik kérdésköre pedig a két háború közt meglévő és igen nagy értékű ipar- és kereskedelmi vállalatok, valamint pénzüzetek kérdése. Ez azért lényeges, mert ebben az esetben erdélyi román természetes és jogi személyek, vagy pedig a magyar állam, illetve magyarországi természetes és jogi személyek romániai vagyonáról van szó, amelyek rendkívül komoly értéket képviselnek. Ezeket nacionalizálják burkoltan az úgynevezett CASBI-törvénnyel. Hogy miért voltak ezek lényegesek? Azért, mert ekkor magyar vállalatok és pénzüzetek voltak Erdélyben, amire hadd szolgáljak egy példával. 1928–1929-ben a gazdasági világválság idején a román tulajdonosok ugyanazt csinálták, mint most: először a nemzetiségeket bocsátják el a vállalatoktól. Van egy konkrét példa is, hogy mit jelent az, amikor magyar vagyont sikerül megkaparintani. Háromszéken, Erdővidéken ismert a Baróti Szénbánya Részvénytársaság, amely az 1910-es években virágzó vállalkozás volt, magyar arisztokraták működtették. Az 1920-as évek elején egy bukaresti tőkés csoport homályos módon megszerzi a részvénytársaságot és 1929-ben fölszámolják, pedig akkor is jövedelmező cég volt. Egyszerűen bezárták, és az összes székely munkást szélnek eresztették. Ugyanez ez a sors várt néhány kisebb vállalatra is.

A másik, ami jelzi, hogy mekkora jelentősége volt annak, hogy voltak még magyar kézen vállalatok az 1930-as években, ez akkor mutatkozik meg, amikor beindul a „numerus valachicus mozgalom”. Ez azt jelentette, hogy az ipari- és a kereskedelmi életből a nemzeti kisebbségekhez tartozókat ki kell szorítani, és ahol a vállalat román tőkéstársaságok tulajdonában volt, ott valóban nagyon gyorsan szélnek eresztik a magyar, zsidó vagy német alkalmazottakat, míg a magyar kézben lévő vállalatoknál, ameddig csak lehetett, igyekeztek ellenállni ennek a központi nyomásnak. A II. világháború után pedig arról van szó, hogy azt az óriási vagyont a román kormány burkoltan nacionalizálja. Hogy a 200 millió dollár mekkora érték, csak ahhoz mérhető, hogy a magyar államnak 200 millió dollárnyi jóvátételt kellett fizetnie a Szovjetunióknak.

Gecse Géza: 1947-ben.

Vincze Gábor: Összesen 300 millió dollárt, abból 200 milliót fizettünk a Szovjetunióknak. Tehát körülbelül ugyanannyi értékű az a romániai magyar vagyontömeg, amelyet a románok burkoltan nacionalizálnak.

[<http://www.gecse.com/32.html>]

63

Román kereset a Gozsdu-udvarra

Az alapítvány vitatja az államosítás törvényességét

Magántulajdonba került a Gozsdu-udvar, amelynek adásvételi szerződését csütörtöki rendkívüli ülésen fogadta el az erzsébetvárosi képviselő-testület. A Gozsdu Manó román ügyvéd által építtetett, a Király utca–Dob utca között húzódó ingatlan ügyében a Gozsdu Alapítvány bírósági keresetet nyújtott be. Az 1952-ben történt államosítás törvénytelenységének megállapítását indítványozó kereset miatt azonban a vevő nem lépett vissza.

A Gozsdu Alapítvány bírósági keresetet nyújtott be a Gozsdu-udvar ügyében. Az erzsébetvárosi önkormányzat erről a képviselő-testületi ülés napján, csütörtökön szerzett tudomást, annak a pernek a során, amelyet az ingatlanra kiírt első pályázat nyertese indított a kerület ellen. Ott hangzott el, hogy a romániai alapítvány keresetet nyújtott be a VII. kerületi önkormányzat ellen az épületegyüttes adásvételi szerződésének semmissé nyilvánítását, valamint az 1952-es államosítás törvénytelenységének megállapítását kérve. Perfeljegyzési kérelmüket azonban elutasították, sőt a kereset kiegészítését kérte a bíróság. *Szabó Zoltán*, Erzsébetváros polgármestere lapunknak elmondta: ha a

kereset alapja az államosítás sérelmezése, akkor a per alanya nem a kerületi önkormányzat, hanem a Magyar Köztársaság kormánya. Ha az esetleges perben az alapítvány nyerne, az ingatlant akkor sem kaphatná vissza, hiszen a törvényeink értelmében csupán pénzbeli kárpótlás lehetséges.

A hét épületből és hat udvarból álló Gozsdu-udvar a londoni Covent Garden mintájára alakítja át egy ciprusi–magyar cég, a Magyar Ingatlan Kft. Az adásvételi szerződést hamarosan aláírják, de csak azután, hogy az önkormányzat kártalanítja az utolsókét hátramaradt három bérlőt. A tervezési-előkészítési munkálatok viszont napokon belül elkezdődnek, és szeptemberben már a kivitelezők is munkához láthatnak. A vevő – aki csak fokozatosan, a beruházás előrehaladtával jut tulajdonjoghoz – tizenöt környékbéli ingatlanra is tízéves opciós vételi jogot kért és kapott. Mindez azt jelenti, hogy a társaság részt venne a Madách-sétány megvalósításában. A Holló utcára tervezik például azt a mélygarázst, amely a kulturális és kereskedelmi feladatokat ellátó majdani Gozsdu-udvart kiszolgálja.

A sétányprojekthez kapcsolódó helyi építési szabályzatot az önkormányzat már elfogadta, immár befektetőkre vár. Az már biztos, hogy a Madách térre tervezett mélygarázs megépítésére koncessziós pályázatot írnak ki – tudtuk meg a polgármestertől.

S. T.

[*Népszabadság*, 2000. március 18.]

64

Cupola funerară a lui Emanuil Gojdu zace în paragină într-o curte de fabrică la Oradea

*Teodor Maghiar, rectorul Universității din Oradea,
promite că în mai-iunie monumentul va fi reamplasat la Budapesta*

Rectorul Universității din Oradea, Teodor Maghiar, promite că în mai-iunie 2000 Monumentul închinat filantropului român Emanuil Gojdu va fi reamplasat la Budapesta. Teodor Maghiar susține că românii din Ungaria nu trebuie să fie îngrijorați, pentru că acest monument va fi reabilitat și returnat cât de curând comunității românești din Budapesta.

Istoria

Numele lui Emanuil Gojdu nu este necunoscut opiniei publice din România. Presa a dedicat spații importante eforturilor făcute de statul român pentru a intra în posesia bunurilor Gojdu. Din păcate, nu s-a bucurat de aceeași atenție o altă problemă legată de marele filantrop Gojdu, și anume situația monumentului

funerar al acestui celebru avocat. Povestea datează din 1995. După o vizită la Budapesta, revoltate de starea în care se găsește monumentul ridicat în memoria lui Emanuil Gojdu, mai multe personalități din Ardeal formează un grup de inițiativă pentru constituirea Fundației Emanuil Gojdu. Scopul fundației este limpede: restaurarea monumentului funerar. În 1996, Fundația Gojdu capătă personalitate juridică și, după ce primește avizul autorităților budapestane, transportă la Oradea cupola de fier a monumentului Gojdu cu un autotren Volvo. Până aici toate bune și frumoase, numai că românii din Ungaria nu mai aud din 1996 și până în 2000 nici un cuvânt despre cupolă. E adevărat, la Budapesta s-au făcut câteva amenajări la mormântul lui Gojdu: s-a turnat baza de ciment în jurul mormântului și s-a montat gardul împrejmuit..., dar, despre cupolă nu s-a mai auzit nimic.

Evident, zvonurile nu au întârziat să apară. Printre românii din Budapesta a început să apară teama că monumentul, cupola, a fost vândut sau chiar topit. Comunitatea română a început să întrebe în stânga și-n dreapta ce ar putea să facă pentru a recupera cupola, chiar și nerenovată.

L-am căutat în acest sens pe rectorul Universității orădene, Teodor Maghiar, unul dintre fondatorii Fundației Emanuil Gojdu. Teodor Maghiar afirmă că românii din Ungaria nu au nici un motiv să se teamă: „Monumentul Gojdu se află la Oradea, mai precis la două societăți de aici, SIMIN și Accesorii pentru mașini. E adevărat că lucrările au fost oprite o vreme din lipsă de bani. Din octombrie anul trecut am început însă să mă ocup personal și sper ca în această primăvară, prin mai-iunie, vom reuși să reamplasăm monumentul Gojdu la Budapesta. Comunitatea română din Ungaria nu are de ce să se teamă: Fundația Gojdu își va duce treaba la bun sfârșit și va restaura monumentul”.

[*Cotidianul*, 21 februarie 2000]

65

Patrimoniul Fundației Gojdu e în mâna unui tribunal din Budapesta

Senatorul Tiberiu Vladislav a adresat, luni seară, în cadrul programului de interpelări, două întrebări ministrului Afacerilor Externe: 1. Din ce motive a fost eliminată de pe ordinea de zi a Comisiei mixte guvernamentale româno-ungare din 1999 problema recuperării de către statul român a patrimoniului Fundației Gojdu? 2. De ce nici până la această oră nu s-a constituit Comisia mixtă de expertiză a patrimoniului Fundației convenită între cele două ministere de resort?

Răspunsul MAE: Statul român nu are calitate procesuală. Secretarul de stat Mihai-Răzvan Ungureanu a remis deja un răspuns amplu, din care prezentăm cele mai semnificative aspecte. Problematika juridică a recuperării

patrimoniului Fundației Gojdu, care ține de executarea testamentului din 3 februarie 1870 a avocatului și omului politic Emanoil Gojdu nu implică statele română și ungar. În consecință, oricărei încercări din partea autorităților României de a acționa în nume propriu i se poate opune, de către instituțiile sau, după caz, instanțele judecătorești ungare, lipsa capacității procesuale și testamentare. În aceste condiții, s-a impus acțiunea în justiție a Primăriei Sectorului VII din Budapesta, de către Fundația Gojdu, cu sediul la Sibiu, pentru anularea licitației organizate anul trecut de Primăria sus-menționată, prin care imobilele Fundației, situate pe trei străzi ale acestui sector, au fost adjudecate de către o societate ungară cu participare cipriotă. Așadar, scopul acțiunii în justiție este revenirea la starea juridică anterioară a acestor imobile. În această operațiune a fost antrenată și Ambasada României la Budapesta. Beneficiind de întreg sprijinul MAE, dar fără intervenție oficială, conducerea Fundației se ocupă efectiv de evoluția acțiunii în contencios, aflată pe rolul Tribunalului Central Teritorial din Budapesta. Însă, cum legea ungară nu prevede încă restitutio in integrum, ci numai despăgubiri, instanțele ungare ar putea să evite crearea de precedente. Demersurile au continuat pe 1 martie a.c., în sensul pregătirii, tot de către Fundație, a unei acțiuni în justiție pentru recuperarea întregii mase succesoriale lăsată, prin testament, de E. Gojdu, românilor. Cel mai probabil la începutul lunii aprilie va avea loc la Budapesta o nouă întâlnire cu avocatul Szilagyi pentru a se analiza stadiul problemei și aspectele juridice de formă ale procesului intentat Primăriei sectorului VII, din capitala Ungariei, precum și condițiile financiare ale angajării avocatului ungar.

[Azi, 22 martie 2000]

66

România nem feledkezett meg a Gozsdu-vagyonról - nyugtatgatja a közvéleményt Razvan Ungureanu külügyi államtitkár

A magyarországi Gozsdu-vagyon visszaadásának kérdése továbbra is a két ország közti politikai kontaktusok tárgya, jelentette ki **Mihai Razvan Ungureanu** külügyi államtitkár. Elmondta, hogy a román külügyminisztérium támogatja a romániai Gozsdu-alapítványt a vagyon visszaszerzése érdekében tett erőfeszítéseiben, mi több, az alapítványnak közös stratégiája van a vagyon visszaszerzésére.

Emanoil Gozsdu 1870-ben hagyta „az Osztrák-Magyar Monarchia ortodox román nemzetére” vagyonát, amely budapesti ingatlanokból, részvényekből és készpénzből állt.

- Szeretnénk az örökség minden részének kérdését megoldani, szögezte le Ungureanu. A román szenátus külügyi bizottsága két évvel ezelőtt úgy vélekedett, hogy a Gozsdu-örökségből létrehozott alapítvány vagyonának értéke 1918 végén 10 millió korona volt, ami jelenleg mintegy 1 milliárd dollárnak felel meg.

Ungureanu nyilatkozata azt követően hangzott el, hogy a román sajtó bírálta a külügyminisztériumot, mondván, az nem foglalkozik kellőképpen a Gozsdu-vagyon visszaszerzésének kérdésével.

A Gozsdu-vagyon kérdéséről az elmúlt napokban a *Transilvania jurnal* tett közzé két dörgedelmes írást. A lapnak adott nyilatkozatában **Tiberiu Vladislav** szenátor, aki 1998-ban Nagyszebenben egyik szenátortársával együtt ismét bejegyeztette a Gozsdu-alapítványt, egyebek között kijelentette: „Amikor a környezetszennyezési botrányról volt szó, a magyar sajtó egységesen lépett fel és nem szégyellt elítélni bennünket. Ugyanígy kell nekünk is cselekedni, nyilvános, világos, egységes kiállásra van szükség.”

A Gozsdu-vagyon kérdésében a román fél nem fogadja el azt, hogy 1953-ban Magyarország és Románia egyezményben mondta ki: nincsenek a két ország között vitatott vagyoni kérdések. A román érvelés szerint Magyarország már 1937-ben elfogadta, hogy visszaszolgáltatja a Gozsdu-vagyont Romániának, s a magyar parlament ezt a megállapodást 1940 júniusában ratifikálta. Ezért a Gozsdu-vagyon nem jelentett olyan vitás kérdést, amelyre az 1953-as megállapodás érvénye kiterjedne.

Az egykori Gozsdu-örökség részét képező budapesti ingatlanok, a VII. kerületi Gozsdu-udvar néven ismert épületegyüttes ügyében a nagyszebeni Gozsdu-alapítvány már bírósághoz fordult Magyarországon.

[*Szabadság*, 2000. március 24.]

67

Fundația Gojdu își elaborează planul de bătaie

În zilele de 30 și 31 martie, Fundația Gojdu, cu sediul la Sibiu, organizează în orașul ardelean o întâlnire a membrilor săi, întâlnire având ca scop - după prezentarea raportului de activitate și alegerea Reprezentanței fundației - dezbateră obiectivelor viitoare. Fundația Gojdu, reînființată la Sibiu sub patronajul Mitropoliei Ardealului, este succesoarea vechii fundații omonime, care a funcționat până la instalarea regimului comunist în România și Ungaria și care a avut drept obiect de activitate finanțarea prin burse a tinerilor ortodocși români trăitori în vechiul imperiu Austro-Ungar - așa cum prevedea testamentul marelui mecena român, avocatul Emanuil Gojdu. Este de reamintit că Fundația încearcă să reintre în posesia bunurilor Gojdu - acum aflate în „visteria” statului ungar -, existând pentru aceasta demersuri și o oarecare susținere din partea

statului român. În urmă cu câteva luni însă, în pofida unui protocol semnat în 1998 la Comisia mixtă româno-ungară, în care se specifică necesitatea analizării de către experți juriști a chestiunii retrocedării bunurilor Gojdu, Primăria Sectorului 7 al Budapestei a vândut la licitație imobilele din capitala ungară, cunoscute sub numele de „curtea Gojdu”. Fundația a acționat în instanță primăria budapestană și urmează să aibă loc prima înfățișare.

[*Cotidianul*, 27 martie 2000]

68

Fundația Gojdu se bate în instanță cu Primăria Sectorului 7 al Budapestei

Primăria Sectorului 7 al Budapestei, devenită sub regimul comunist beneficiara „Curții Gojdu”, iar după 1990 revendicându-se proprietar al imobilelor - deși din 1952 înapoi nu a făcut nici cea mai mică investiție -, a reușit, până la urmă, la sfârșitul anului trecut, să vândă la licitație Curtea Gojdu, în pofida faptului că nu poți înstrăina un lucru care de drept nu-ți aparține. Acesta este motivul pentru care Fundația Gojdu, cu sediul la Sibiu, a fost nevoită să dea în judecată Primăria de sector, conform legislației ungare, și, în funcție de rezultatul ce va fi dat de către instanță din țara vecină, se va adresa instanțelor internaționale.

Înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, Fundația a mai traversat o criză, bunurile rămânându-i, în urma unirii Ardealului cu Țara, pe teritoriul Ungariei. La acel moment, diplomația română și nu altcineva a fost cea care a intervenit hotărâtor și printr-o susținută activitate diplomatică, recurgând la argumente și persoane conștiente de importanța acestor bunuri, a reușit să încheie acordul ce reglementa soarta bunurilor Gojdu: Fundația și-a recăpătat drepturile.

Au trecut 60 de ani și diplomația română a lăsat Fundația Gojdu singură în acest „război” al retrocedărilor, în condițiile în care costurile unui proces civil sunt extrem de mari în Ungaria. Nefiind încă în posesia averii Gojdu, Fundația nu-și poate permite o atare cheltuială, cu prilejul ședinței anuale, conducerea acestei instituții lansând un apel către toți cei care pot sprijini financiar acest demers. Fondurile pot fi depuse în contul Fundației „Gojdu”, de la BCR, filiala Sibiu, în lei, 2511.1-8289.1/ROL, iar în valută 2511.1.Y-8289.3/USD. Apelul de sprijin se adresează persoanelor fizice și juridice care doresc și pot sprijini demersul Fundației, dar și Bisericii Ortodoxe Române, alături de care Ministerul de Externe ar trebui să fie principalul sprijin. Scopul recuperării patrimoniului Gojdu este nobil și merită tot efortul: acordarea de burse românilor din Ucraina, Iugoslavia, Ungaria, dar și românilor din țară, ortodocși, pentru continuarea studiilor, pentru cercetări, pentru promovarea valorilor românești pretutindeni în lume.

De revenit asupra faptului că în cadrul comitetului mixt româno-ungar s-a fixat într-un protocol faptul că părțile vor înainta experților juriști datele necesare analizării cazului averii Gojdu, însă de atunci (octombrie 1998), lucrurile au mers din rău în mai rău. Cea mai bună dovadă este faptul că primarul de sector din Budapesta a vândut la licitație Curtea Gojdu - practic o parte a averii Gojdu -, în pofida discuțiilor la nivel de premieri și a protocolului din toamna lui 1998. MAE român nu a protestat la aflarea acestei vești, astfel încât licitația a fost declarată valabilă fără nici o problemă, complicându-se și mai mult lucrurile.

Cristina Zărnescu

[*Cotidianul*, 10 aprilie 2000]

69

Per a magyar állam ellen

A román állam „logisztikai és pénzügyi támogatását” kérte a nagyszebeni Gozsdu-alapítvány a magyar állam ellen indított peréhez.

Az 1998-ban létrehozott alapítvány szerint mai értéken számolva 1 milliárd dollárt tesz ki az az örökség, amelyet 130 évvel ezelőtt Emanuil Gojdu a róla elnevezett alapítványra hagyott. A budapesti ingatlanokból — a jelenlegi Gozsdu-udvar épületeiből —, részvényekből és készpénzből álló vagyonnak Gojdu végakarata szerint “az Osztrák—Magyar Monarchia román ortodox fiataljainak nevelését” kellett szolgálnia.

A Gozsdu-alapítvány ügyét felkaroló román szenátorok és ortodox főpapok perrel kívánják az 1 milliárd dolláros vagyont a magyar államtól visszaszerezni. A per költségei várhatóan 150-200 ezer dollárra rúgnak, ezért az alapítvány a román állam “logisztikai és pénzügyi támogatását” kérte Mugur Isarescu román miniszterelnöktől, a román képviselőház és szenátus elnökétől, a román külügyminisztérium vezetésétől.

— A román államnak késlekedés nélkül határozottabban közbe kell lépnie az alapítvány problémáinak megoldása érdekében úgy, ahogy a román állam a két világháború között fellépett Magyarországgal szemben. Romániának követelnie kell, hogy Magyarország nyilvánítsa semmisnek a Gozsdu-alapítvány vagyonának 1952-ben történt államosítását — áll a román politikai vezetőknek küldött üzenetben.

Az alapítvány azt is tervezi, hogy nemzetközi fórumokon panaszolja be a magyar államot a Gozsdu-vagyon ügyében. A nagyszebeni alapítvány egyben bejelentette, hogy adományok gyűjtését kezdte meg Romániában Emanuil Gojdu “pillanatnyilag Nagyváradon lévő síremlékének helyreállításához és Budapesten történő felállításához”.

Gózon István

[*Nyugat Jelen*, 2000. április 20.]

70

Ungaria vinde patrimoniul Fundației „Gojdu”

Deși Ungaria este mai aproape din toate punctele de vedere de Uniunea Europeană decât România, încalcă cu bună știință dreptul la proprietate, sfânt în această comunitate.

Istorie

Fundația „Gojdu” a fost înființată la Budapesta de avocatul și omul politic Emanuil Gojdu (1802-1870), prin actul său testamentar din 4 noiembrie 1869. Aceasta a început să funcționeze după moartea întemeietorului, care a lăsat o parte din averea sa în beneficiul „națiunii române din Ungaria și Transilvania care se ține de legea răsăriteană ortodoxă”. Obiectul de activitate al Fundației „Gojdu” a fost cultivarea valorilor culturii române, facilitarea contactelor între românii de pretutindeni, încurajarea și susținerea cercetărilor în domeniul istoriei și culturii poporului român și ale popoarelor vecine, prin acordarea de burse tinerilor merituoși care aparțin de religia ortodoxă.

Între anii 1871-1918 Fundația „Gojdu” a acordat 4455 de burse pentru studenți și elevi în valoare de 1,2 milioane forinți și 1,5 milioane coroane. Totodată, 928 de studenți au beneficiat de ajutoare în valoare de 80.000 forinți și 350.000 coroane. Printre bursieri s-au aflat savantul Victor Babeș, inventatorul Traian Vuia, poetul Octavian Goga, doctor Petru Groza, academician Cornel Micloși, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, episcop al Aradului Andrei Maghiera și mulți alții care au făcut parte din elita intelectualității care a ținut trează conștiința românească și ortodoxă și au avut un rol hotărâtor în pregătirea Unirii Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918.

După primul război mondial, acordarea de burse nu a mai fost posibilă, sediul fundației fiind mutat la Sibiu. Statul ungar a blocat veniturile fundației, deși în Tratatul de la Trianon, din 1920, se menționa că averile fundamentale urmau să revină statelor interesate. În cazul Fundației „Gojdu”, România trebuia să primească de drept 90% din bunuri. Un complex de 8 clădiri monumentale din centrul Budapestei, a câte 4 etaje fiecare, unite printr-un pasaj, reprezintă patrimoniul imobiliar al fundației, denumit și Curtea Gojdu. Averea Fundației „Gojdu” a fost estimată la 10 milioane coroane de aur la valoarea din 1918 – în prezent peste un miliard de dolari.

Tentative de reglementare a diferendului

În anul 1937 a fost semnat un acord între România și Ungaria privind reglementarea definitivă a afacerilor interesând Fundația „Gojdu”, prin care partea ungară se obliga să pună la dispoziția Reprezentanței din Sibiu întregul patrimoniu al fundației aflat pe teritoriul său. Acordul, ratificat de parlamentele ambelor țări și intrat în vigoare la 4 iulie 1940, nu a fost pus în aplicare nici până în ziua de astăzi de către statul ungar.

După instaurarea regimurilor comuniste și naționalizarea proprietăților fundamentale în România (1948) și Ungaria (1952), Fundația „Gojdu” a fost obligată să-și suspende activitatea. După anul 1990, la Sibiu, o serie de înalte fețe bisericești și o seamă de profesori universitari, istorici și teologi din Cluj, Oradea și Timișoara au reînființat Fundația „Emanuil Gojdu”, pe care au pus-o sub înaltul patronaj al Mitropoliei Ardealului. Prin statut, această fundație este continuatoarea fundației lui Emanuil Gojdu. Pentru continuarea activității fundației create în 1870, aceasta are nevoie de un suport financiar adecvat. Drept care Fundația „Gojdu” de la Sibiu a inițiat demersurile necesare redobândirii bunurilor care i-au aparținut și care se găsesc la Budapesta.

Reprezentanța fundației a întocmit diverse memorii pe care le-a trimis Ministerului Afacerilor Externe, Secretariatului de Stat pentru Culte, precum și altor instituții guvernamentale. În urma acestor inițiative, senatorul PNL de Bacău Tiberiu Vladislav a prezentat problema Fundației „Gojdu” în Senatul României la începutul anului 1998. Sub îndrumarea domniei sale s-a constituit un „Grup de inițiativă” din care au făcut parte reprezentanți ai MAE, MEN, Secretariatului de Stat pentru Culte, Departamentul Informațiilor Publice, Fundației „Gojdu”, cărora li s-au alăturat câțiva deputați și senatori. Grupul s-a întrunit de câteva ori și a făcut propuneri concrete pentru rezolvarea problemei, în cadrul Comisiei de Politică Externă a Senatului României.

Ungaria ignoră dreptul la proprietate

În cursul anilor 1998 și 1999, Primăria sectorului 7 din Budapesta, instituție care se consideră „proprietara” celor 8 imobile, a organizat licitații pentru înstrăinarea acestora, Curtea Gojdu urmând să fie transformată într-un centru comercial. De altfel, consiliul primăriei budapestane a hotărât ca societatea „Magyar Ingatlan Kft” să renoveze Curtea Gojdu și să devină proprietara acesteia contra sumei de 690 milioane forinți. Pentru evitarea înstrăinării patrimoniului Fundației „Gojdu”, au fost trimise, prin intermediul MAE din România, memorii adresate guvernului ungar. Din răspunsul primit de la partea ungară, reiese că „punctul de vedere al Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Ungare este acela că acordurile internaționale în vigoare între cele două țări nu asigură baza juridică pentru România de a pretinde bunurile din Ungaria ale fostei Fundații Gojdu”. În același act oficial se menționează faptul că „acordul din anul 1937 reglementează, pe lângă prevederile privind bunurile

Fundației „Gojdu”, și restituirea către statul ungar a unor valori imobiliare din Transilvania. De observat că în acordul din 1937 aceste prevederi nu figurează.

Premierul Orban evită subiectul

Din delegația premierului ungar, Viktor Orban, care a efectuat de curând o vizită în România, a făcut parte și un reprezentant al maghiarilor de pretutindeni. Acesta s-a întâlnit cu omologul său român, Viorel Badea, în vederea restabilirii punctelor din protocolul semnat între România și Ungaria la 13 octombrie 1998, pentru colaborarea în problema minorităților naționale. Întâlnirea, care a durat doar 15 minute, s-a soldat doar cu discuții de principiu, iar problema Curții Gojdu nu a fost invocată, deși partea română putea să propună spre dezbatere situația Curții Gojdu. Să se fi temut, oare, dl Badea de faptul că omologul său va avea o reacție similară cu cea a unei voci din conducerea UDMR, precum chiar președintele executiv al Uniunii, Takacs Csaba? Acesta a declarat, recent, că în România se găsesc numeroase lăcașe de cult (alte culte decât cel ortodox) care ar trebui să fie retrocedate comunității maghiare, indiferent dacă au fost construite de români sau dacă se găsesc răspândite în alte colțuri ale țării. Potrivit acestei logici, și partea română este îndreptățită să ceară, pe același ton, ceea ce, pe bună dreptate, i se cuvine. Luni, 17 aprilie a.c., la trei zile după vizita premierului Viktor Orban, în cotidianul ungar „Magyar Hirlap” se menționa: „Consiliul unuia dintre sectoarele Budapestei va decide, în următoarele zile, soarta Curții Gojdu, ceea ce va permite semnarea contractului cu firma care va exploata complexul clădirilor situate în centrul orașului. Curtea Gojdu va deveni centru comercial și de agrement. Investitorul va primi, deocamdată, doar dreptul de cumpărare, iar în cazul în care reconstrucția va ajunge la stadiul de 20%, firma va putea cumpăra o cincime din ansamblul de imobile”. Cotidianul citat, a mai precizat că „încă nu se știe dacă vânzarea Curții Gojdu va provoca sau nu un conflict diplomatic cu România. De aceasta nu se tem nici consiliul, nici investitorul – Magyar Ingatlan”, directorul firmei declarând chiar că „ne-am convins că imobilul se află în posesia sectorului 7 al Budapestei”.

În loc de concluzii

Întinând memoria aceluia care a avut o contribuție inestimabilă la introducerea limbii maghiare în jurisprudenta ungară, Emanuil Gojdu, autoritățile din țara vecină nesocotesc dreptul de proprietate a Fundației pe care acesta a înființat-o, drept de care nu se sfiesc să facă mare tâmbălău când este vorba despre fostele proprietăți bisericești din România.

Dorin Pîrvu

[Azi, 2 mai 2000]

Elkelt és újjászületik a Gozsdu-udvar

A romániai alapítvány keresete nem akadályozta meg az erzsébetvárosi ingatlan értékesítését

Nyolcszázmillió forintért veszi meg, és több mint két és fél milliárd forintot költ a Gozsdu-udvar megújítására a Magyar Ingatlan Kft. A ciprusi–magyar érdekeltségű társaság vezetőjével tegnap írta alá az adásvételi szerződést a VII. kerület polgármestere. Az épületek a beruházás előrehaladtával, részenként kerülnek a beruházó tulajdonába, aki tegnap három Holló utcai ingatlant is megvásárolt.

A Király utca 13. és Dob utca 16. között húzódó hét épület évtizedek óta pusztul, a kerületi önkormányzat már két eredménytelenül zárult pályázaton igyekezett tőkeerős vevőt találni rá. Legutóbb tavaly írtak ki tendert az ingatlan hasznosítására, amelyre két társaság jelentkezett. A ciprusi–magyar kft.-vel végül pályázaton kívül egyezett meg az önkormányzat, az adásvételi szerződés tervezetét nemrég hagyta jóvá a kerület képviselő-testülete. Ajánlatuk a londoni Covent Gardenhez hasonló szórakoztató- és kulturális központ kialakításáról szólt, míg a másik jelentkező elsősorban kereskedelmi központban gondolkozott.

A tegnapi sajtótájékoztatón – amelyet a Gozsdu-udvar egyik, immár lakatlan lakásában tartottak – Arie Yom Tov, a Magyar Ingatlan Kft. képviselőjében elmondta: a turisztikai, kulturális és szórakoztatóközpontban régiségpiac, cukrászdák, kávézók, különböző éttermek, lakások, illetve apartmanszálló, valamint egy mini-Magyarország múzeum is helyet kap. A részben önerőből, részben bankhitelből megvalósuló beruházás eredményeként várhatóan 2001. decemberében nyílik meg az új Gozsdu-udvar. A projekt fontosságát érzékelteti, hogy a megújuló épülethez Erzsébetváros megújulásának kiindulópontja, azaz a Madách sétány első eleme – mondta *Szabó Zoltán*, a VII. kerület polgármestere. A beruházást a vevő már előkészítette, az építészeti és pénzügyi tervek előrehaladtak, a munkálatokat viszont csak akkor kezdik el, ha az önkormányzatnak sikerült megegyeznie a még mindig a Gozsduuban élő öt lakásbérrelővel és a négy helyiségbérrelővel is.

A romániai Gozsdu Alapítvány keresetével kapcsolatban a polgármester leszögezte: ha ennek alapján valóban perre kerülne sor, akkor az alapítványnak nem a kerületi önkormányzatot, hanem a magyar államot kell perelnie. Egyébként – tette hozzá – természetbeni kártalanításra, azaz épület visszaadására egyedül egyházak esetében van lehetőség. A Gozsdu-udvarban a román ortodox egyháznak valóban volt tulajdona, de azért cserébe néhány éve egy Holló utcai ingatlant fogadott el. A Gozsdu-udvarral egy időben a Magyar Ingatlan Kft. Szerződést kötött a Holló utca 10., 12. és 14. megvételére,

amelynek szintén a több évtizede tervezett Madách sétány nyomvonalán fekszenek.

Sándor Tünde

*

A külügy keresi az elfogadható megoldást

A Gozsdu-vagyon iránti igényét Románia 1998 őszén külügyminisztériumi emlékeztetőben vetette fel először. Ennek nyomán a magyar Külügyminisztérium 1999 márciusában leszögezte: a magyar fél a román igényt jogtalannak tartja, mivel a két ország által 1953-ban kötött pénzügyi egyezményben a felek valamennyi korábban támasztott követelésükről kölcsönösen lemondtak. A magyar külügy szóbeli jegyzéke értelmében, ha a vagyonvitát Románia ennek ellenére is folytatja, a magyar fél fenntartja magának a jogot, hogy a Románia által kisajátított magyar tulajdonokat visszakövetelje. Ilyen ingatlanok például a kolozsvári Tanítók Háza, a nagyszebeni Mária Terézia Árvaház vagy pedig a Háromszéki Tanalap épületei. A román fél viszont úgy véli, hogy a Gozsdu-javakról a két ország már 1937-ben megegyezett. Az egyezményt a román parlament 1939-ben, a magyar 1940-ben ratifikálta. Ezért a románok szerint a vitatott vagyon nem képezte tárgyát az 1953-as államközi egyezménynek. Az 1937-es megállapodás alkalmával azonban egy bizalmas szóbeli egyezmény is született arról, hogy Románia, cserébe a Gozsdu-vagyonért, bizonyos Trianon előtti erdélyi ingatlanokat visszaad Magyarországnak. Ezt azonban a román fél ma már nem ismeri el. Mugur Isarescu román kormányfő április közepén a Népszabadságnak kijelentette: Románia megéri a Gozsdu-kérdéssel kapcsolatos nehézségeket, ám e vagyon nem tartozik a második világháború után elkobzott s visszaadásra váró javak közé. Ez az ügy szerinte ugyanis az első világháború után keletkezett, „s azóta több nemzetközi dokumentum tárgyát képezte”. Tehát „nem lehet ez esetben reciprocitásról beszélni”. Isarescu azt javasolta, hogy „a két ország szakértői közösen elemezzék” a kérdést, és találjanak rá „elfogadható megoldást”.

T. Sz. Z.

*

A hét házból és a hozzájuk tartozó belső udvarokból álló épületegyüttest kilencvennyolc éve, Czigler Győző tervei alapján építette Gozsdu Manó, egykori kúriai főbíró. 1952-ben államosították, ingatlan-nyilvántartási lapján tulajdonosként jelenleg az erzsébetvárosi önkormányzat szerepel. A Király utca és a Dob utca között húzódó ingatlan ügyében a Gozsdu Alapítvány néhány hete bírósági keresetet nyújtott be, indítványozva az 1952-ben történt államosítás törvényteleniségének megállapítását. Az alapítvány konkrétan az adásvételi szerződés semmissé nyilvánítását szorgalmazza, s természetbeni kártalanítását, vagyis az ingatlan visszaadását sürgeti. A kereset azonban a vevőt nem

tántorította el, a ciprusi–magyar cég nem lépett vissza az üzlettől. A történetekhez tartozik, hogy az épületegyüttes hasznosítására kiírt első pályázat nyertese is per útján kíván tulajdonjoghoz jutni. Az izraeli társaság azt akarja elérni, hogy bírósági úton jöjjön létre az a szerződés, amelyet végül a kerület nem kötött meg a vevőjelölttel.

[*Népszabadság*, 2000. május 4.]

72

Átépités előtt a Gozsdu-udvar

Fedett vállalkozás

Ha a még bent lakó néhány bérlővel és a finanszírozó bankokkal sikerül megegyezni, már a nyár elején elkezdhetik építeni a fővárosi Gozsdu-udvarba álmódott szórakoztató-turisztikai centrumot. Az ingatlanfejlesztési piacon nem túl ismert beruházó egyúttal szerepet kér a gigantikus erzsébetvárosi álm, a Madách sétány majdani megvalósításában is.

Egy számottevő referenciával nem rendelkező, tulajdonosi háttérét titokban tartó vállalkozás, a Magyar Ingatlanforgalmazó és Ingatlanfejlesztő Kft. (MI) hozhatja rendbe, hasznosíthatja, vásárolhatja meg – a kerületi képviselő-testület döntése értelmében – a fővárosi Király utca 13. és Dob utca 16. közötti hét épületből álló Gozsdu-udvart, továbbá a szomszédos Holló utca három kapcsolódó ingatlanát. Az Erzsébetvárosba száz esztendeje álmódott Madách sétány első ütemének tekinthető beruházásról lapzártánk után, szerdán tervezik aláírni a szerződést a helyszínen. A megállapodás azonban nem lép rögtön hatályba, ahhoz az önkormányzatnak ki kell költöztetnie a még bent lévő lakókat, a beruházónak pedig igazolnia kell a szükséges pénz meglétét. A teljes – tehát a Holló utcai frontot is tartalmazó – beruházás összegét 10 milliárd forint körülire becsüli Skach Annamária, a 28 millió forintos törzstőkéjű MI ügyvezető igazgatója, aki elmondta, több hazai bankkal is előrehaladott tárgyalásokat folytatnak a költségek 80–85 százalékára rúgó devizahitelek fölvételéről.

Az MI nem tartozik a legismertebb ingatlanfejlesztő vállalkozások közé, „referenciaként” mindössze egy, a zuglói Erzsébet királyné útja sarkán álló, régi irodaház 20 százalékos tulajdonjogát tudja felmutatni. Tulajdonosáról, a ciprusi Hollyworld Enterprises Ltd.-ről Skach nem árulta el, hogy kinek a kezében van. A HVG információi szerint az MI „végső” tulajdonosa jelenleg is a több mint egy évtizede Magyarországon élő izraeli Arie Yom-Tov, aki a Kft-t – ennek 1997. őszi alapításakor – egy hétig egyedül birtokolta, jelenleg pedig hivatalosan a „tulajdonos képviselőjeként” szerepel. A VII. kerületi önkormányzatot azonban nem zavarja az MI bizonytalan háttere, főként mert garanciákat kötött

ki magának – magyarázta a HVG-nek Hunvald György alpolgármester. Nevezetesen: a három helyrajzi számra osztott Gozsdu-ingatlan egyes részeit csak fokozatosan – a beruházás 20, 50, 75 százalékának elkészülte után – vásárolhatja meg az MI. Az is titok, pontosan mennyit kap Erzsébetváros az ingatlanokért, Hunvald csak annyit árult el, hogy több mint 500 millió forintot.

Budapest legnagyobb átjáróházának hat udvarát a tervek szerint üveggel fedik majd be, ezzel is elválasztva az emeleti luxuslakásokat – amelyeket félmillió forint körüli négyzetméteráron szeretnének értékesíteni – a kereskedelmi hasznosítású földszinttől, pincétől, amelynek üzleteit négyzetméterenként körülbelül 50 márka havi bérleti díjért kívánják kiadni. A beruházó az engedélyek beszerzése után már a nyáron elkezdene az alapozási és földmunkákat, az első kapavágással azonban meg kell várni a bérlők távozását. Az egykor kifejezetten nagypolgári, 100–150 négyzetméteres, ám a háború után megosztott bérlemények társbérlői kaptak az alkalmon, s cserelakásba költöztek az elmúlt években. A körülbelül hatvan lakásba csak olyanok maradtak, mára már csupán öten, akik teljes ingatlanokat laknak. Ők azt állítják, az önkormányzat nem ajánlott megfelelő csereingatlant, így ma már kizárólag készpénzes lelépési díjban gondolkodnak.

Készpénzben viszont piaci árat kérnek. Nemcsak azért, mert a legtöbben szívesen megvásárolták volna egykori tanácsi lakásukat, ha az nincs – éppen a tervezett rehabilitáció miatt – már egy évtizede tilalmi listán, de azért is, mert másik, megfelelő lakást, mondják, kizárólag vásárlással szerezhethetnének. Vita van azonban a piaci ár meghatározásában. Az önkormányzat 150 ezer, a lakók 200 ezer forint körüli négyzetméterárból indulnak ki. Győri Péter Gozsdu-lakó, aki egyébként a fővárosi önkormányzat szociális és lakásügyi bizottságának SZDSZ-es elnöke, a HVG-nek cáfolta, hogy 130 négyzetméterért négyzetméterenként 210 ezer, azaz összesen több mint 27 millió forintot kér, Hunvald viszont Győri esetében „200 ezer forint fölötti” négyzetméterárról beszélt. Akadt azonban olyan lakó is – folytatta az alpolgármester –, aki négyzetméterenkénti 700 ezren indította a „licitet”. Hunvald György ennek ellenére bízik a mielőbbi megállapodásban a lakókkal, valamint azzal a nyolc üzletbérlővel is, akik közül négynek ma is működik boltja a Gozsdu-udvarban.

A lakók kiköltöztetése csak az egyik – bár valószínűleg a legnagyobb – probléma, amivel az önkormányzatnak szembe kell néznie. A házakat ugyanis a Nagyváradon született Emanuil Gojdu – magyarosan Gozsdu Manó – budapesti „sztárügyvéd”, képviselő, később ítélőszéki bíró építette, majd 1870-ben bekövetkezett halála előtt alapítványára hagyta, célul a görögkeleti vallású diákok támogatását jelölve meg (HVG, 1999. április 17.). A Gozsdu-épületekről szóló 1953-as román–magyar megállapodás ellenére a nagyszombati Gozsdu Alapítvány pert indított a VII. kerület ellen az ingatlan visszaszerzése érdekében (lásd keretes írásunkat). Perli az önkormányzatot az izraeli Heftsiba Ltd. is, amely 1998 tavaszán megnyerte az ingatlan felújítására kiírt korábbi pályázatot. A cég a bíróságtól a szerződés „megkötését” kéri, amit az önkormányzat azért

nem írt alá, mert nem tudott megegyezni a Heftsibával, Hunvald szerint azért az nem tudta garantálni, hogy képes be is fejezni az építkezését.

Az MI a szerződésben biztosította magát a perek esetleges következményeivel szemben, ám most mindenesetre abban bízunk, a jövő év karácsonyára megvalósul a kulturális-szórakoztató centrum. A tervezők a földszintre éttermeket, sörözőket, cukrászdákat, kávézókat és ruházati ékszer-, kulturális üzleteket, kézműves-piacot álmodtak. A Holló utcai frontra pedig, ahová egy szálloda is épül, a műkincskereskedőket várják, lesz itt aukciós terem is. A pinceszintre a turistákat szeretnék becsalogatni, a terület egyik felén a magyar bort, a másikon a hazai régiókat mutatnák be, egyebek között egy miniországmakett segítségével.

Az MI szívesen részt venne az egészen az Erzsébet körútig húzódó, cikkcakkos sétálóútvonal, a Madách sétány megvalósításában is, amelyre egyébként egy lóvasutat is terveznek. E célból – a Gozsdu-szerződéssel párhuzamosan – 15 „sétány menti” ingatlanra elővásárlási jogot kapott az önkormányzattól. Hunvald szerint az MI „becsempészése” a további beruházásokba nem fogja elriasztani a többi potenciális beruházót, mi több úgy véli, akár föl is értékelheti a területet.

A sétány területét érintő elővásárlási jogok, és az, hogy az önkormányzat és az MI közötti szerződés – a HVG információi szerint – megengedi a beruházás átadását harmadik fél számára, mindenesetre a projekttel kapcsolatos gyakori szkepticizmust látszik erősíteni. Ezek szerint az inkább ingatlanspekulánsnak, mint fejlesztőnek tekinthető cég nem biztos, hogy meg tudja szerezni a szükséges összeget a beruházáshoz, valójában inkább arra játszik, hogy a későbbiekben eladja a Gozsdu-szerződést egy valódi befektető számára.

Tevan Imre

*

Adok-kapok

Az 1998-ban alakult nagyszebeni Gozsdu Alapítvány – amely Gozsdu Manó magyarországi román jogász és politikus által a múlt században alapított alapítvány jogutódjának nevezi magát – tavaly év végén pert indított a budapesti VII. kerületi önkormányzat ellen. A felperes azt szeretné elérni, hogy a bíróság nyilvánítsa törvénytelennek az alapítványi ingatlanok, köztük a Gozsdu-udvar 1952-es államosítását. A romániai lapokban megjelent nyilatkozatok szerint az alapítvány vezetői mintegy 1 milliárd dollárra teszik azt a vagyoni értéket, amely szerintük megilletné őket.

A Gozsdu Alapítvány vagyona – amely pénzbetétekből, értékpapírokból és ingatlanokból állt – a trianoni békeszerződés után Magyarországon maradt. Noha 1937-ben a két fél megállapodott a vagyon visszaszolgáltatásáról, az nem történt meg 1944 augusztusáig, amikor a háborúból való román kiugrás nyomán hadiállapot állt be a két fél között, s a kétoldalú szerződések érvényüket

vesztették. A Gozsdu Alapítvány vagyonából a második világháború után gyakorlatilag már csak a Gozsdu-udvar maradt, mert a pénz- és értékpapírvagyon a hadikölcsönök, majd az infláció miatt elértéktelenedett. A Gozsdu-udvar egy részét 1943-ban a Madách sétány tervezett megépítésének előkészületei miatt kisajátította a főváros, majd a háború után is igényt tartott az ingatlan további részeire. Ekkor Románia hivatalosan kérte a magyar külügyet, halasszák el az épületek kisajátítását. A Külügyminisztérium meglehetősen sajátos érveléssel támogatta a román kérést: „A magyar kormány által szóba hozandó kérdések sokkal nagyobb horderejűek lesznek, érdekünknek tartom a szóban forgó román igényt a legnagyobb előzékenységgel kezelni” – áll a külügy politikai osztálynak véleményében.

„A magyarországi jogi és természetes személyek Romániában maradt vagyona mintegy hússzorosa volt a Magyarországon maradt román vagyonnak” – mondta a HVG kérdésére Vincze Gábor történész. Romániában a CASBI (Ellenséges Javakat Kezelő és Ellenőrző Pénztár) tette rá a kezét az ott maradt magyar javakra: ezek között a magyar, illetve magyarországi intézmények tulajdonát képező ingatlanok éppúgy szerepeltek, mint magyarországi iparvállalatok, bankok, illetve magánszemélyek romániai érdekeltségei és követelései. Már 1945 tavaszán 203 magyar érdekeltségű kereskedelmi és iparvállalat jutott román kézre, köztük olyan hatalmas nagyvállalatok, mint a Petrozsényi Kőszénbányák Rt. Ezek mellett több, magyar tulajdonban lévő bank is román ellenőrzés alá került.

A Romániában államosított vállalatokkal, ingatlanokkal és bankokkal a magyar államot érte komoly hátrány, hiszen a magyarországi tulajdonos is az állam lett. Ezért a magyar kormány nem hagyta annyiban a dolgot, s 1953 elején rávette a román felet, tárgyaljanak a követeléseiről. A románok az egyébként igen visszafogott magyarigényekkel szemben gyakorlatilag egy nullszaldós megállapodást terjesztettek elő, amire a magyar küldöttséget vezető Antos István pénzügyminiszter-helyettes kifakadt, hogy „ha olyan alapon, ahogy azt a román elvtársak javasolják, az egyezményt aláírnánk, hazamennénk, és megkérdeznék, mit hoztam, azt tudnám mondani, hogy lemondtam minden magyar igényről, és fennmaradt minden, ami román igény”. A magyar delegáció ekkor dolgavégezetlenül távozott Bukarestből, majd június végén megváltozott állásponttal visszatért: elfogadta a román fél által kínált megoldást. Az egyezmény aláírásával Magyarország akkor becslések szerint mintegy 250–400 millió dolláros vagyonról (ami ma mintegy a tízszeresét éri) mondott le egyetlen tollvonással.

Mivel az államosított vagyon körébe – amelyről a megállapodás szólt – tartoznak a volt Gozsdu-ingatlanok is, a magyar külügy nem foglalkozott a kérdéssel. 1998 szeptemberében azonban Románia szóbeli jegyzék formájában jelezte, hogy szerinte az 1953-as megállapodás nem terjed ki a Gozsdu-vagyonra. A magyar fél tavaly áprilisban válaszolt a román felvetésre, kifejtve, hogy az 1953-as megállapodást az egymással szembeni követelésekről történő

kölcsönös lemondásról érvényben lévőnek tekinti. Amennyiben Bukarest ezt másként gondolja, úgy Magyarország fenntartja magának a jogot, hogy újból előterjessze a már lezártak tekintett egykori vagyoni követeléseit.

[HVG, 2000. május 6.]

73

Pomenirea lui Emanuil Gojdu

Clădirile curții Gojdu au trecut în proprietate particulară. La 3 mai 2000 s-a semnat la Budapesta actul de vânzare-cumpărare a imobilului din centrul capitalei Ungarei. Noul proprietar, o firmă particulară din Cipru a cumpărat clădirile la un preț de 800 de milioane de forinți. Pentru lucrările de renovare se vor investi 2,5 miliarde de forinți. La Paștile Morților și-au amintit de Emanuil Gojdu membrii comunității românești din Budapesta. Vești noi despre soarta scheletului monumentului funerar al lui Gojdu, transportat la Oradea acum cinci ani pentru renovare, nu s-au auzit nici de această dată. Redacția Foii a adunat la un loc informațiile actuale legate de amintirea marelui mecenat al culturii române, Emanuil Gojdu.

În duminica Paștilor Morților, la Capela ortodoxă română din Budapesta, protopopul *Marius Maghiaru* a celebrat o slujbă de parastas în amintirea lui *Emanuil Gojdu*. La monumentul funerar al Familiei Gojdu au depus coroane de flori, în numele Societății culturale a românilor din Budapesta, *dr. Emil Bodrica* și *Ștefan Mureșan*. La manifestare, *Petru Cordoș*, ambasadorul României și-a exprimat bucuria pentru modul în care românii din Capitală își stimează trecutul, contribuind astfel la consolidarea comunității lor. Despre activitatea lui Gojdu a vorbit cercetătoarea *dr. Maria Berényi*.

Mulțumită lui Emanuil Gojdu au primit burse mii de studenți din Ungaria și Ardeal, între anii 1870 și 1920.

Clădirile ce constituiau baza materială a acestor ajutoare se găsesc în sectorul VII al Budapestei și sînt cunoscute și azi sub denumirea de Curtea Gojdu. În prezent aceste clădiri sînt într-o stare deplorabilă, mai nou s-au ivit și unele probleme juridice. Fundația Gojdu, cu sediul la Sibiu, reanimată recent, cere intervenția externelor de la București pentru ca Budapesta să recunoască dreptul Fundației la clădirile din Curtea Gojdu. Partea maghiară consideră însă pretențiile românești nejustificate. Premierul României, *Mugur Isărescu* propune ca problemele în discuție să fie examinate de experții celor două țări pentru „a găsi o soluționare acceptabilă”.

În săptămîna din Paștile Morților istoria clădirilor curții Gojdu a luat o nouă cotitură: *Szabó Zoltán*, primarul sectorului VII și *Arie Yom Tom*, reprezentantul firmei particulare cu capital în Cipru a semnat documentul de

vînzare-cumpărare a imobilului. Conform acestei înțelegeri, sectorul VII a vîndut Curtea pentru 800 de milioane de forinți, iar noul proprietar va intra în posesia clădirilor Gojdu după ce va termina renovarea integrală a acestora. Firma cipriotă va investi aici 2,5 miliarde de forinți, amenajînd un complex de tipul Convent Garden din Londra. Lucrările trebuie terminate pînă la finele anului 2001. Primăria sectorului este de părere că numai astfel a fost posibilă oprirea deteriorării clădirilor, numai astfel va putea prinde viață Curtea Gojdu. Veniturile funcționării acesteia vor servi interesele financiare ale actualilor investitori.

Integrat în complexul Curții Gojdu există totuși o proprietate românească.

Biserica Ortodoxă Română din Ungaria a primit în posesie încă în 1993 clădirea din strada Holló nr. 8, cu o suprafață de 957 m² și mai a fost despăgubită cu 43 de milioane de forinți. Acest fond însă n-a fost investit pentru renovarea clădirii din Budapesta.

Statul maghiar a acordat apoi anul trecut 9 milioane de forinți pentru renovare. La imensa muncă sînt angajați actualmente patru muncitori. Protopopului Marius Maghiaru, parohului capelei nu i s-a comunicat nici pînă la ora actuală, dacă în anul 2000 vor fi asigurați bani pentru continuarea lucrărilor.

Cît privește reînnoirea întregului complex, Szabó Zoltán a declarat că lucrările de reînnoire nu vor schimba aspectul istoric al clădirilor. Prezentă fiind la parastasul din Duminica de Paștile Morților, viceprimara sectorului VII a asigurat reprezentanța românilor: Curtea Gojdu își va păstra caracterul arhitectural original. *Gyurisné Braunsteiner Márta* a solicitat ajutor de la dr. Maria Berényi pentru a o consulta în problemele Fundației Gojdu, directoarea Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria fiind autoarea celei mai cuprinzătoare lucrări despre Emanuil Gojdu și activitatea Fundației Gojdu.

În ciuda faptului că Primăria a încheiat contractul de vînzare-cumpărare a imobilului Gojdu, chiar dacă există deja planuri aprobate, lucrările de renovare nu vor putea începe de azi pe mâine. Primăria de sector nu a rezolvat încă evacuarea tuturor chiriașilor locuințelor din clădirile vîndute acum. Mai sînt două familii care nu s-au mutat de aici. Una dintre ele cere 26 de milioane de forinți despăgubire pentru locuința cu 130 de m² din incinta Curții Gojdu. Primăria consideră exagerată pretenția. Urmează să decidă tribunalul. Chiriașii dau în judecată Primăria și Fundația Gojdu din Sibiu, cerînd să se considere nelegal contractul de vînzare-cumpărare semnat recent de autoritățile de sector cu firma particulară din Cipru. Szabó Zoltán este convins: Curtea Gojdu va fi reînnoită pînă la sfîrșitul anului ce vine.

De Paștile Morților din anul 2001, membrii Societății culturale a românilor din Budapesta se vor întîlni din nou la sărbătoarea de pomenire a lui Emanuil Gojdu. Organizatorii propun de pe acum ca pentru evenimentul tradițional să primească invitație și elevii, profesorii diferitelor școli românești din țară.

Védett lett a Gozsdu-udvar

Az erzsébetvárosi önkormányzat megfellebbezi a határozatot

Ideiglenes műemléki védelem alá került a nemrég eladott Gozsdu-udvar. A védettségnek a VII. kerület polgármestere egyáltalán nem örül, hiszen a szigorú műemlékvédelmi szabályok elrettenthetik a befektetőt. A vásárló, az opciós szerződést aláíró Magyar Ingatlan Kft. ügyvezetője ugyan úgy nyilatkozott, hogy a történetek miatt szándékaik nem változtak, de egyelőre még az sem tudható, mennyi valósulhat meg átalakítási terveikből.

A Gozsdu-udvar ideiglenes műemléki védelméről szóló határozat csütörtökön érkezett meg az erzsébetvárosi polgármesterhez. *Szabó Zoltán* szerint az egész ügy érthetetlen, hiszen éppen most rendeződött volna az évtizedek óta pusztuló épületegyüttes sorsa. A Király utca 13. és a Dob utca 16. között húzódó újdonsült műemlék korábban fővárosi védelem alatt állt. Számos sikertelen próbálkozás után idén május 3-án sikerült szerződést kötni a hasznosítására egy ciprusi–magyar céggel, a Magyar Ingatlan Kft.-vel. A Gozsdu-udvart – melyet egyébként a romániai Gozsdu Alapítvány perben próbál visszaszerezni – nyolcszázmillió forintért veszi meg, és több mint két és fél milliárd forintért újítja meg a vevő.

A már majdnem teljesen lakatlan épületekről azonban időközben készült egy művészettörténeti tanulmány, amelyben felvetődött: Erzsébetváros jellegzetes színfoltja, az 1901–1902 között épült Gozsdu-udvar műemléki védelemre érdemes. *Sajti Zsuzsa*, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMVH) területi felügyelője lapunknak elmondta: az építészeti szempontból is megőrzendő épületegyüttes védetté nyilvánítását hivatalból kezdeményezték. Az ideiglenes védelem egy évre szól, közben elkészül a dokumentációs anyag, amelyet a végleges védettség kimondására hivatott Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához terjesztenek be. E védettség azt jelenti, hogy bármilyen munkálat engedélyeztetési eljárása során már nem a kerület, hanem az OMVH lesz az elsőfokú építésügyi hatóság.

A Gozsdu-udvar státusának megváltozásáról a vevő, a Magyar Ingatlan Kft. ügyvezetője, *Skach Annamária* is a héten értesült. Mint mondta: egyelőre a cég vezetőinek nem volt alkalmuk részletesen megvitatni a várható fejleményeket. Az viszont biztos, hogy szándékaik nem változtak, a szerződéstől nem akarnak visszalépni.

Erzsébetváros polgármestere fellebbez az OMVH határozata ellen, tartalmi és formai hibák miatt. A Gozsdu-udvar műemlékké nyilvánítása ugyanis

azt jelenti, hogy az átalakítás minden részletét, azaz az építészeti terveket a műemlékvédelmi szakhatósággal kell engedélyeztetni. Ez a polgármester szerint annyit tesz, hogy hosszú hónapokkal tolódhatnak el a tervezett munkálatok. Ráadásul a szigorú megkötésekkel járó védettség elveheti a befektetők kedvét. Könnyen megtörténhet – tette hozzá –, hogy műemlékként omlik össze hamarosan a Gozsdu-udvar. A vevő egyébként turisztikai, kulturális és szórakoztatóközpontot terveztetett a híres épületekbe, megőrizve azok jellegzetes arculatát és építészeti megoldásait.

*

Nem a Gozsdu-udvar az első ingatlan, amelyet eladása után nyilvánított műemlékké az OMVH. A Palace Szállót ugyancsak az értékesítés után minősítették védetté, ezzel biztosítva a jellegzetes épület értékeinek megőrzését. A Bartók mozi is az újdonsült műemlékek sorát gyarapítja, új tulajdonosával már sikerült is az átalakítás részleteiben megállapodni. A mozivédők legutóbb az éppen pályáztatás alatt lévő Broadway mozi épületének védetté nyilvánítását kezdeményezték – tudtuk meg. A VII. kerület tulajdonában lévő filmszínház műemléki védettségének lehetőségét egyelőre vizsgálják.

Sándor Tünde

[*Népszabadság*, 2000. június 10.]

Műemlék

Hatóság. A szó hallatán valami kellemetlen érzés fut végig az ember hátán. A Hatóság jön, ellenőriz, figyelmeztet és büntet. Igaz, hogy közben törvényeket tartat be, és értünk van, nem ellenünk, de még hosszú időnek kell eltelnie, hogy ezt meg is értsük. (És ők is.)

Itt van például szegény Gozsdu-udvar esete. Évek óta arról szól a fáma, hogy nincs, aki életre keltse jobb sorsa érdemes épületeit. Néhány hete végre megjelent egy fehérnek tűnő lovon érkező, hercegnek tűnő jótevő, aki persze önös érdekeket is melenget kebelén. Konkrétan: hasznot remél több milliárd forintos befektetéséből. Erzsébetváros polgármestere precíz szerződést nyomott a vevő elé, kezet ráztak. Eladó örült, hogy sikerült szépen, értelmesen felújíttatnia az épületegyüttest, vevő meg örült, hogy sikerült egy szép és értelmes célra pénzt szereznie. A londoni Covent Garden mintájára kulturális- és szórakoztatóközpontot álmodtak a Dob utca és a Király utca közé. Eddig a meseszerű történet.

Aztán jött a határozat, a műemlékvédelmi hatóság úgy döntött, védetté nyilváníttatja az épületet. A Gozsdu-udvar meg is érdemli, hogy műemlék legyen. Különleges építészeti megoldások, várostörténeti jelentőség. A Hatóság döntése azonban váratlanul született, sem a vevő, sem az eladó nem értesült arról, hogy mi van készülöben. Vevő nem műemléket vett, bár most állítja, nem változtak szándékai. Persze, hiszen az adott ciprusi–magyar cég még sosem vett

magyar műemléket, vagyis nem tudhatja hogy – némi túlzással – a legapróbb szög beverését is engedélyeztetnie kell.

Ha történeteket is lehetne műemlékké nyilvánítani, akkor Gozsdu Manó házainak kronológiája már kiérdemelné e minősítést. De nem a hasonlónak, hanem a hasonlóktól kellene védettséget kapni.

S. T.

[Népszabadság, 2000. június 10.]

75

Megújul a Gozsdu-udvar

Talán az évtized legnagyobb építkezése kezdődik hamarosan Budapest VII. kerületében: több mint tízmilliárd forintért átépítik, illetve felújítják a hányatott sorsú Gozsdu-udvart. A részletekről Skach Annát, a Magyar Ingatlan Ingatlanforgalmazó és Ingatlanfejlesztő Kft. ügyvezető igazgatóját kérdeztük.

A Király és Dob utcát összekötő 4800 négyzetméteres „udvarláncot” Czigler Győző egyetemi tanár tervezte 1900 és 1902 között. A tulajdonos Gozsdu Manó román származású befektető volt, aki az udvart később a román ortodox egyházra hagyta. Most, hogy napirendre került a Gozsdu-udvar sorsa, elterjedt a hír, hogy a román állam igényt tart a komplexumra. Ez azonban Szabó Zoltán, a kerület polgármestere szerint nem lehetséges, mert a Gozsdu család egy korábbi megállapodás alapján nem tart igényt az épületegyüttesre.

Gondot okoz viszont, hogy öt családon kívül az udvarban működő fogorvosi rendelő, a kalapüzlet és az ötvösműhely bérlőit el kell költöztetni, ami a helyi önkormányzat feladata.

De milyen is lesz a megújuló Gozsdu-udvar?

Az ügyvezető igazgató, illetve a befektetők szándéka szerint 2001 karácsonyára nemcsak az udvar, hanem a Király utca, a Rumbach Sebestyén utca, a Dob utca és a Holló utca arculata is teljesen megváltozik; terv szerint ugyanis akkorra készül el ez az óriási beruházás.

Sokan úgy gondolják, hogy egy újabb bevásárlóközpont épül majd. Erről szó sincs, inkább egy kis város alakul ki a városban. A cél az, hogy a komplexum modern változatban idézze a XX. század elejének hangulatát. A Gozsdu-udvar egyik sajátossága lesz, hogy a belső udvarok fölé üvegtetőt építenek, hogy az odalátogatók télen, illetve rossz, esős időben is zavartalanul múlathassák itt az időt. A 2300 négyzetméteres Holló utcai telken kialakítanak egy régiség- és kézművespiacot, illetve felépítenek egy 180 szobás szállodát.

Mintegy negyven, különböző rendeltetésű boltot terveznek, olyanokat, amelyek vonzzák majd a kül- és belföldi turistákat – akár éjjel is. Az üzleteket illetően ugyanis meg kívánják hosszabbítani a Magyarországon szokásos

nyitvatartási időt, mert a külföldi turisták gyakorta szóvá teszik az üzletek korai zárását.

Emellett nagy teret szentelnek a kulturális létesítményeknek is, egyebek között a pinceszinten létesítenek egy interaktív, Magyarországot és annak régióit bemutató „múzeumot”. A belső udvarokban a különböző művészeti ágak főiskolásai részére lehetőséget biztosítanak előadások és bemutatók tartására.

Külön említendők az itt építendő lakások. Az eddigi tervek szerint a Gozsdu-udvari épületek felső szintjein két-három szobás, 50–70 m² közötti modern apartmanokat építenek. Mindezeket lifttel, portaszolgálattal, parkoló- és uszodahasználati lehetőséggel bocsátják eladásra.

Jóllehet az értékesítésig még több mint másfél év van hátra, de már most kalkulálják az eladási árakat, illetve bérleti díjakat. Az üzletek bérleti díját átlagban 50 német márkában határozták meg négyzetméterenként, a lakásokért pedig 1500-2000 US-dollárt kérnek ugyancsak négyzetméterenként.

Séra Sándor

[*Ingatlanbefektetés*, 2000/11. szám.]

76

Lăsămîntul Gojdu

Cauza noastră comună

Prima duminică a lunii decembrie din anul 2000 a fost pentru credincioșii români din Capitală cea mai însemnată duminică din anul trecut. În această zi de iarnă s-a sărbătorit aniversarea a 100 de ani de la înființarea Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta. Atmosfera solemnă a liturghiei arhieresti, ca și a simpozionului comemorativ, ne-a ajutat ca în acele momente de neuitat să nu ne gândim la starea tristă a capelei noastre românești.

Dar astăzi, când parohia din Budapesta și-a început al doilea secol de existență, trebuie să punem întrebarea: ce înseamnă în realitate această stare tristă, cum s-a ajuns pînă aici, care sînt perspectivele parohiei și ce s-ar putea face ca credincioșii români din acest oraș să aibă un adecvat lăcaș de închinare.

Parohia actuală a fost înființată în anul 1900 de către acei credincioși români, care pînă în 1888 au făcut parte din fosta parohie greco-valahică din Pesta, a cărei biserică se află și astăzi în piața Petőfi. Capela parohiei a fost amenajată în clădirea Fundației Gojdu din strada Holló nr. 8. În această clădire a funcționat și oficiul parohial, dar aici a primit loc și locuința preotului paroh.

În 1952, când statul maghiar a naționalizat majoritatea averilor bisericesti, clădirea din strada Holló, ca și celelalte imobile ale Fundației Gojdu, au devenit proprietate de stat. Capela și casa parohială au putut rămîne în clădire, însă parohia a trebuit să plătească chirie pentru folosirea acestor încăperi. Statul, în perioada comunismului, ca un „bun gospodar”, nu prea s-a ocupat de

întreținerea averii sale imobile. Așa s-a putut întâmpla că în anul 1993, când bisericilor din Ungaria li s-a restituit o parte din averile lor confiscate de regimul comunist, Biserica noastră a primit casa din strada Holló într-o stare foarte deteriorată. Deși pentru restul Fundației Gojdu, care s-a folosit în mod direct pentru scopuri bisericești, s-a procedat o despăgubire de 43 milioane de forinți, din păcate, această sumă s-a cheltuit pentru alte scopuri și nu pentru renovarea capelei și a clădirii în care se află lăcașul de închinare.

Starea de plîns a clădirii din strada Holló a fost agravată și prin atitudinea Primăriei sectorului VII din Budapesta. Odată cu decizia de retrocedare, Primăria sectorului VII a fost obligată ca, pînă la data de 31 iunie 1994, să-i mute pe locatarii din casa noastră – deci din strada Holló nr. 8– în alte locuințe. Ultimul locatar a plecat însă doar la mijlocul anului 1998, deci Primăria a mai folosit clădirea noastră încă timp de 4 ani, fără să se ocupe de întreținerea ei, iar predarea oficială a imobilului nu s-a făcut nici pînă astăzi.

La ora actuală, clădirea cu un etaj și cu o suprafață de 700 m² nu este locuită de nimeni, pentru că nu este locuibilă. Încăperile de la parter sînt absolut părăsite și ruinate, ușile de intrare ale fostelor locuințe sînt rupte și nu se pot închide. Cele mai multe ferestre sînt sparte, iar instalațiile din locuințe (robinete, calorifere, sobe etc.) au dispărut. Conductele de apă, din cauza înghețurilor, s-au spart în mai multe locuri, iar tencuiala cade în bucăți mari de pe pereți.

La etaj, în frontul străzii se află capela, unde la duminici și de sărbători se țin sfintele liturghii. Deși nici capela nu a fost renovată de mult timp, ea totuși se mai poate folosi, dar semnele degradării sînt și aici tot mai evidente. La mijlocul altarului sînt proptiți cîțiva stîlpi pentru sprijinirea tavanului, deranjînd în mare măsură mișcarea preotului slujitor. Cadrele ferestrelor sînt putrezite în așa măsură, încît dacă la o fereastră s-ar sparge geamul de sticlă, ea nu se mai poate înlocui. O parte din locuința parohială este în stare acceptabilă, dar cealaltă locuință de la etaj este ruinată ca cele de la parter.

Datorită sprijinului financiar primit din partea statului maghiar, în anul 1998 au început lucrările de renovare, lucrări care și în anul următor au putut fi continuate. Din subvențiile acordate de statul maghiar – în total 19 milioane de forinți – în acești doi ani s-a reparat și s-a schimbat o parte a acoperișului. Dar la acest punct, renovarea clădirii s-a întrerupt, căci în anul trecut, în anul 2000 din motive necunoscute, nu s-a mai asigurat nici un forint, pentru continuarea lucrărilor, deși pentru terminarea renovărilor au mai lipsit și mai lipsesc încă 120–150 de milioane de forinți.

Cît despre viitor și planuri? Cunoscînd foarte bine sistemul de finanțare a bisericilor din Ungaria, putem afirma că imobilul nostru din strada Holló va trebui să funcționeze cu un rol multiplu.

Pe lîngă capelă, oficiul parohial și locuința parohului va fi necesară încă și o altă locuință, care va fi susținută pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, iar în mansardă dorim să amenajăm cîteva camere pentru

oaspeți, o sală unde vor avea loc evenimentele festive, orele de catehizare și celelalte programe organizate de parohie și de credincioșii ei.

Dar va trebui să ne gândim și la susținerea clădirii, a capelei, care, din păcate, nu se poate asigura integral din donații primite de la credincioși. De aceea, încăperile de la parter vor trebui folosite pentru alte scopuri, care ne vor aduce în permanență venituri mai serioase și care se vor putea folosi pentru întreținerea capelei și a întregii clădiri, dar și pentru alte scopuri bisericești și culturale. Tot pentru aceste scopuri nobile, cu ajutorul Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria se va înființa „*Fundația Andrei Șaguna pentru Biserica Românească din Budapesta*”. Fundația va avea un capital de bază de 2 milioane de forinți, la care vom aștepta donațiile credincioșilor și ale celor instituții, care vor să ne ajute în realizarea planurilor noastre.

Cel mai important scop al Fundației va fi însă ridicarea unei biserici de Piatră în Budapesta ca credincioșii români din capitala Ungariei să aibă realmente un lăcaș adevărat de cult, o casă cu adevărat părintească, unde cântările și rugăciunile noastre se vor înălța către Tatăl Ceresc.

Sîntem conștienți că aceste planuri numai din putere proprie se vor realiza foarte greu. De aceea nădăjduim că în viitorul apropiat, în ce privește sursele financiare, vom auzi vești îmbucurătoare. Așteptăm ca statul maghiar să ne acorde din nou atenție prin subvenționarea lucrărilor începute, dar sperăm că în acest an și România, patria noastră mamă ne va întinde o mână de ajutor, ca starea actuală de plîns a Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta să nu mai îngrijoreze inimile noastre.

Pr. Maghiaru Marius
Protopop

[*Foaia românească*, 23 martie 2001]

77

**„Gojdu va trăi pînă cînd românii vor fi români între Dunăre, Tisa,
Nistru și Carpați”**

Românii din Budapesta, de mai mulți ani, în fiecare primăvară fac pomenirea lui Emanuil Gojdu, marele mecena de origine macedo-română. Duminică, 22 aprilie, în ziua Sfîntului Apostol Toma, în capela ortodoxă română din capitală, parohul pr. vicar *Marius Maghiaru* și pr. dr. *Aurel Pavel*, noul președinte al Fundației Gojdu din Sibiu, au săvîrșit o Sfîntă Liturghie, la capătul căreia s-a făcut și un parastas în memoria celui căruia îi putem mulțumi că românii ortodocși din Budapesta azi au unde să se roage la Dumnezeu. În mica capelă din strada Holló nr. 8 – clădire dăruită românilor acum 100 de ani de către Fundația Gojdu – s-au adunat în această zi de duminică reprezentanți ai Ambasadei române – ambasadorul *Petru Cordoș*, consilierii *Nicolae Pahonea* și *Alexandru Ghișa* – și membrii comunității românești din Budapesta. A fost de

față și doamna *Gyurisné Braunsteiner Márta*, viceprimărița sectorului VII, unde se găsește capela.

Oaspeții acestei slujbe religioase au fost membrii Corului „Emil Monția” din Arad, dirijați de maestrul *Gheorghe Flueraș*. Cântarea „Hristos a înviat din morți...” a înălțat sufletele credincioșilor, evocând suferințele Celui care a fost răstignit pentru păcatele noastre, a întregii omeniri.

După Sfânta Liturghie, toți credincioșii s-au dus împreună la Cimitirul Kerepesi, unde își doarme somnul cel de veci familia Gojdu, Emanuil, Anastasia și fiica lor, Maria Cornelia. După sfințirea cu vin a mormântului și rugăciunile preotului Maghiaru, cercetătoarea *dr. Maria Berényi* a evocat discursul funebral al lui Simion Botizanu din 5 februarie 1870, rostit la înmormântarea lui Emanuil Gojdu. Ascultând textul de acum 131 de ani, ne-am putut imagina ușor vremurile când a trăit acest mare mecena al culturii române, faptele pe care acest om le-a săvârșit pentru binele poporului său. Coroanele de flori, depuse pe mormânt – care nici după cinci ani nu și-a recăpătat încă grilajul și cupola, duse la Oradea pentru renovare – arată pietatea și onoarea cu care urmașii lui Gojdu din Budapesta doresc să țină în viață românismul și credința strămoșească în capitala țării noastre.

E. Iova

[*Foaia românească*, 27 aprilie 2001]

78

Starea confuză a înstrăinării clădirilor Curții Gojdu

Acum un an, primarul sectorului VII al Budapestei și reprezentantul unei firme cu răspundere limitată, înregistrată în Cipru, semnase un acord de vânzare-cumpărare ale clădirilor Curții Gojdu. La acest eveniment au fost invitați ziariști de pretutindeni într-una din încăperile amenajate în mod special pentru acest act în clădirile faimoasei Curți Gojdu, aflată de zeci de ani în ruine. Se comunicase în luna mai 2000 că firma particulară plătește primăriei pe teritoriul căreia se află casele Gojdu 800 de milioane de forinți și se angajează să reconstruiască întregul complex printr-o investiție de peste 2 miliarde de forinți. Tot atunci se anunțase că lucrările vor fi terminate pînă la finele anului 2002, iar imobilul va trece treptat în posesia investitorului.

Imobilul din centrul Budapestei a fost ridicat cu o sută de ani în urmă de către Fundația Gojdu. Venitul provenit din chiria acestor clădiri a constituit baza financiară pentru acordarea câtorva sute de burse unor tineri de religie greco-orientală din Ungaria și Ardeal, așa cum orînduise în testamentul său Emanuil Gojdu, vestitul avocat și deputat din Pesta, decedat în 1870, din a cărui avere s-a constituit Fundația ce-i poartă numele. Fundația Gojdu a funcționat pînă la

trasarea noilor frontiere dintre România și Ungaria în anul 1920, iar clădirile în discuție au fost confiscate de statul maghiar în 1952. În Curtea Gojdu se află și Capela Bisericii Ortodoxe Române, imobilul cu o suprafață de 950 de m², intrând în 1993 în posesia Bisericii Ortodoxe Române din Budapesta. Statul maghiar mai acordase acum șapte ani 43 de milioane de forinți, drept recompensă parțială bisericii românești din capitala Ungariei. Suma a fost investită pentru construirea clădirii Episcopiei din Giula. Capela budapestană se află și ea în ruine, asemenea celorlalte clădiri ale Curții Gojdu.

De la anunțarea de acum un an a semnării actului de vânzare-cumpărare a clădirilor din jur, în Curtea Gojdu nu s-a făcut nimic. În schimb, spre marea surpriză a Primăriei de sector, Ministerul Patrimoniului Național din Budapesta a declarat clădirile Curții monument istoric, astfel orice reconstrucție de aici poate fi executată numai pe baza unor permisiuni speciale. Cumpărătorul potențial a declarat însă că nu renunță la cele stabilite cu Primăria. Însă conținutul exact al acestei înțelegeri nu este cunoscut. Primarul *Szabó Zoltán* a declarat acum o lună că a fost greșit informat (!?), cum că toți chiriașii ar fi părăsit Curtea Gojdu. Realitatea este că acolo încă mai locuiesc câteva familii.

Autogovernarea sectorului VII a ținut ședință închisă la 18 aprilie 2001 în cadrul căreia s-a discutat din nou despre situația Curții Gojdu. În urma acesteia s-a anunțat că firma cu care s-a semnat înțelegerea acum un an este dispusă să plătească și mai mult decât la ce s-a angajat anterior, dar solicită ca de această dată să poată intra necondiționat și integral în posesia clădirilor din Curtea Gojdu și nu proporțional, pe măsura avansării lucrărilor de renovare. Suma nouă nu s-a publicat. Primăria susține că din acești bani devine posibil pînă în toamnă să elibereze în întregime blocurile.

Viceprimarul sectorului VII a fost de față și în acest an la parastasul lui Emanuil Gojdu, ținut la 22 aprilie, în capela ortodoxă din strada Holló nr. 8. După slujbă, *Gyurisné Braunsteiner Márta* ne-a declarat următoarele: „Sîntem conștienți de eforturile pe care mica comunitate a românilor din Budapesta le depune pentru rezolvarea acestei situații nenorocite, însă trebuie să recunoaștem că numai din puterile noastre nu vom putea realiza prea multe. Vom obține rezultate numai atunci dacă cu toții vom pune umărul, atît ministerele responsabile din cele două țări, cît și guvernele român și maghiar, respectiv noi, autogovernarea pe sector și comunitatea românilor de aici.”

În problema Curții Gojdu a făcut o declarație, la 20 aprilie 2001, și președintele Comisiei de politică externă a Senatului României. „*Mi se pare revoltător ca Primăria Budapestei (sectorul VII, n.n.) să scoată la licitație o serie de clădiri din centrul orașului în condițiile în care se știe că acestea nu aparțin statului ungar, ci sunt proprietatea Fundației Gojdu*” – a spus *Gheorghie Prisecaru*. Senatorul PDSR de Suceava consideră că România a făcut pași importanți privind retrocedarea bunilor care au aparținut bisericilor istorice din Transilvania și a apreciat că autoritățile române trebuie să se ocupe, în aceeași măsură, și de retrocedarea bunurilor aflate pe teritoriul Ungariei care

au aparținut Fundației Gojdu, adăugînd totodată că problemele pot fi conexe și abordate cu răspundere și bună înțelegere între autoritățile românești și cele ungare.

–iova–

[*Foaia românească*, 4 mai 2001]

79

Fundația Gojdu din Sibiu promite sprijin concret românilor din Ungaria

Interviu cu preotul Aurel Pavel, președintele Fundației Gojdu din Sibiu

Duminică, la 22 aprilie, în capela ortodoxă română din Budapesta, parohul Marius Maghiaru a săvîrșit, împreună cu un preot din Sibiu, slujba de pomenire a mecenatului de origine macedoromână Emanuil Gojdu. Preotul din România, dr. Aurel Pavel, a fost pentru prima dată în această capelă. Cînd am aflat că este noul președinte al Fundației Gojdu din Sibiu, am considerat necesar să dea detalii despre funcționarea acestei organizații și comunității românești din Ungaria.

– Activitatea Fundației Gojdu se desfășoară cu pași mărunți, înființată fiind în anul 1995, de către un grup de teologi și istorici din Sibiu, desigur cu colaborarea ierarhilor ortodocși din Transilvania, și respectiv a celor din Ungaria, căci așa spune Emanuil Gojdu în testamentul lui. Am putea spune că și în această scurtă perioadă de la înființare am realizat cîteva obiective. Desigur că Fundația trebuie să se ridice la un înalt nivel, trebuie să-și întindă drepturile. Probabil nu va mai fi ca pe vremea lui Gojdu. Un exemplu bun pentru caracterizarea bogăției, prosperității acestei fundații este că numai în anul 1920 a susținut la studii 251 de studenți în universitățile Imperiului Austro-Ungar sau alte universități. Fundația de azi își propune cîteva lucruri mărețe, legate de personalitatea lui Gojdu: pregătirea dosarului UNESCO, anul viitor fiind 200 de ani de la nașterea lui Emanuil Gojdu și înscrierea acestei fundații în Asociația Fundațiilor Europene. Fundația noastră își mai propune editarea unor lucrări, a unei monografii Gojdu, o istorie a românilor din Ungaria, făcută de istorici din Ungaria și România, o istorie a românilor din Iugoslavia, și multe alte cărți care să omagieze și să aducă în memoria românilor de astăzi activitatea extraordinară a aceluia om care s-a numit Gojdu. În această perspectivă înființăm în cadrul Fundației secțiunile de istorie, teologie, arte, etnografie, folclor, mass-media, unde cu posibilitățile noastre, să putem iniția tineri în vederea continuării activității fundației.

– *Cum vor fi implicați românii din Ungaria în această activitate, mă gândesc în special la tinerii români din țara noastră?*

– În primul rând, în cadrul acestor cercuri sau secțiuni se va putea face un schimb de studenți între românii din Transilvania și românii care viețuiesc în Ungaria. Vor fi cooptați anumiți tineri, cu înclinații istorice sau folclorice, etc., de a colabora cu anumite reviste, publicații din România, la editarea anumitor cărți. Avem proiecte de a aduce tineri, în prima fază desigur în formă de excursioniști, în România, și aceste întâlniri să aibă loc mai târziu în Budapesta, Oradea sau Sibiu. Am vrea să se risipească acea concepție că românii din Transilvania sînt într-un fel, românii din Ungaria sînt altfel.

– *Știm că Fundația Gojdu din Sibiu a lansat anul trecut o acțiune juridică contra statului maghiar. În ce stare se află acum acest proces?*

– Este o problemă mai dificilă. În primul rând, cele două guverne, român și maghiar, nu și-au onorat hotărârile pe care le-au luat de comun acord în 1952, atunci cînd s-a spus că statul maghiar are anumite datorii față de Fundația Gojdu, problemă care va fi rezolvată pe cale amiabilă, pe calea tratativelor, dar care încă nu s-a dus la îndeplinire. Fundația Gojdu a intrat într-o oarecare disperare, atunci cînd – cu un an și jumătate în urmă – am văzut că aceste clădiri nu sînt la nivelul pretins și, în al doilea rând, se pare că s-a pus și problema unor vânzări sau a unor concesiuni. De această chestiune se ocupă cele două guverne, unde se va continua discuția încît să nu rămîna obiectivele nici în paragină, ca ele să fie folosite într-un scop benefic măcar pentru românii din Ungaria.

– *Slujind azi în capela noastră, ați văzut în ce condiții vitrege se roagă duminică de duminică credincioșii ortodocși din Budapesta, în acel lăcaș de rugăciuni car tocmai cu 100 de ani în urmă a fost dat de către Fundația Gojdu în folosința românilor de aici. Fundația Gojdu s-ar angaja oare și la reprezentarea intereselor acestei mici comunități, de exemplu în fața guvernelor maghiar sau român?*

– Cred că da. Chiar s-a pus problema de către un membru al Fundației de a contribui cumva în vederea îmbunătățirii condițiilor acestei capele. Eu am fost la mai multe comunități ortodoxe române din Occident, la Viena, Paris, etc., am văzut condițiile lor de acolo, și dacă le compar cu ceea ce am văzut azi aici, chiar că trebuie să ne întristeze. Pentru acest an ne-am mai propus o acțiune concretă: am dori să punem o placă comemorativă pe această clădire.

E. Iova

[*Foaia românească*, 4 mai 2001]

Tízmilliárd forintos beruházással nőtte ki magát egy év alatt a Gozsdu-udvarból és a hozzá vásárolt négy Holló utcai ingatlanból tervezett Madách Gardens kialakítása.

Várhatóan ősszel veheti birtokba a Gozsdu-udvart az új tulajdonos. A Magyar Ingatlan Kft. időközben megvásárolta a kerülettől a Holló utca 10., 12., 14. számú épületeket, s legújabbán a Holló utca 6.-ot. A hét Gozsdu-épületben és a Holló utcai házakban összesen 260 luxuslakást alakítanak ki, valamint üzleteket, éttermeket, kávézókat, galériát, kézművespiacot és múzeumot is. Az ingatlanok vételárával együtt a beruházás összköltsége körülbelül tízmilliárd forint – tájékoztatott *Skach Annamária*, a Magyar Ingatlan Kft. ügyvezető igazgatója. Elmondta: tárgyalásokat folytatnak egy szakmai befektető bevonásáról a Madách Gardens néven futó projekt megvalósításába. A Gozsdu-udvarhoz közvetlenül csatlakozó Holló utcai épületek egyikében lesz három szinten az a háromezer négyzetméteres fitnessklub, amelynek kialakítása másfél milliárd forintos tétellel szerepel a beruházás költségvetésében. E szabadidőközpontban uszoda, szauna és számos kondicionálóterem, sokféle szolgáltatás kapcsolódik össze. A Madách Gardens megvalósításáról az építési engedélyek beszerzése elkezdődött, a tavaly műemlékké nyilvánított Gozsdu-udvar megújításáról az Országos Műemlékvédelmi Hivatallal egyezett a tulajdonos. A nagyszabású tervekben az épületek föld alatti vagy föld feletti összekapcsolása is szerepel.

[*Népszabadság*, 2001. június 12.]

81

Înstrăinarea clădirilor din Curtea Gojdu continuă

Se va găsi aici cel mai mare salon fitness din Budapesta

Bugetul renovării clădirilor Curții Gojdu din plin centrul Budapestei atinge suma de 10 miliarde de lei. Cifra a fost anunțată recent în presă de către firma particulară despre care se știa că ar fi cumpărat acum un an imobilul de la Primăria sectorului VII pentru 800 de milioane de lei. În luna mai 2001, în urma ședinței închise a Autogovernării pe teritoriul căreia se află Curtea Gojdu, s-a aflat despre modificarea contractului de cumpărare-vânzare a complexului. Conform noii înțelegeri, cumpărătorul ar fi plătit mai mult decât suma hotărâtă inițial, cu condiția să intre de pe acum în posesia tuturor clădirilor complexului.

Clădirile Curții Gojdu – șase clădiri imense legate prin curțile lor între străzile Király, Dob și Holló din Budapesta – au fost ridicate cu o sută de ani în urmă de către reprezentanța Fundației Gojdu. Din chiria complexului s-a asigurat îndeplinirea celor rînduite de *Emanuil Gojdu*. Marele mecena al culturii românești a lăsat în testamentul său din 1869 ca din averea sa imensă să fie sprijiniți tinerii studioși români de credință răsăriteană ortodoxă din Ardeal și Ungaria. Fundația Emanuil Gojdu a acordat mai multe sute de burse tinerilor studioși, printre alții lui *Victor Babeș*, *Octavian Goga* sau *Traian Vuia*.

Fundația Emanuil Gojdu și românii din Ungaria

Au devenit bursierii Fundației și tinerii din Apateu, Cenadul Unguresc sau Micherechi. *Dr. Maria Berényi*, directoarea Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, autoarea importantei cărți scoase în 1995 despre istoria Fundației Gojdu, constată că „*în ajunul primului război mondial, Fundația Gojdu devenise una din cele mai mari fundații de drept privat din Austro-Ungaria, cu ajutorul căreia în a doua jumătate a veacului XIX s-a format o intelectualitate numeroasă. Timp de 50 de ani a avut un important rol în activitatea și viața culturală românească din Ungaria.*” Fundația mai avea de administrat bunuri imobiliare și în alte părți, însă dintre toate acestea, clădirile din Curtea Gojdu din Budapesta constituiau cea mai importantă parte a averii Fundației. În 1900, aceeași fundație a asigurat loc de funcționare pentru Biserica Ortodoxă Română din Budapesta, unde se află și în prezent, în strada Holló nr. 8.

Fundația Gojdu funcționase așa cum a gândit-o Emanuil Gojdu pînă la izbucnirea primului război mondial. După trasarea noilor frontiere dintre Ungaria și România, marile puteri au stabilit, în 1920, la Trianon, ca Ungaria să restituie proprietarilor toate fundațiile. Bunurile Fundației Gojdu – aflăm din lucrarea amintită a Mariei Berényi – trebuiau împărțite între românii ortodocși în următoarele proporții: 90% pentru cei din România, 6% pentru cei din Iugoslavia și Cehoslovacia, și 4% pentru ortodocșii români din Ungaria. Pe baza acestei decizii, în urma tratatelor dintre guvernele Ungariei și României, s-a semnat un acord, care a fost ratificat de parlamentul României în 1938, iar de către parlamentul Ungariei la 20 iunie 1940. Toate acestea s-au întîmplat cu doar două luni înainte de anunțarea dictatului de la Viena, la 30 august 1940. Evenimentul a schimbat și soarta patrimoniului Fundației Gojdu.

Biserica ortodoxă, singura proprietate românească din Curtea Gojdu

După cel de-al doilea război mondial, guvernele noi de la Budapesta și București au semnat în 1952 un acord prin care ambele părți renunțau la orice pretenție imobiliară de pe teritoriul celeilalte țări. Statul maghiar, alături de alte bunuri private din țară, în 1953 confiscă și clădirile Curții Gojdu. În urma schimbărilor

politice de după 1990, bunurile imobiliare de stat de pe teritoriul diferitelor autoguvernări locale trec în posesia primăriilor de sector. Pe baza unei legi din 1992, statul maghiar despăgubește bisericile, acordându-le o recompensă parțială pentru acel imobil, care servise în momentul naționalizării scopurilor religioase. Bisericii Ortodoxe Române din Budapesta i se recunoaște în 1993 dreptul la despăgubire la 2000 de m² în clădirile Curții Gojdu, și primește în posesie lăcașul de cult și două aripi a clădirii din strada Holló nr. 8 cu o suprafață de 980 de m², iar ca despăgubire a diferenței de suprafață obține 43 de milioane de forinți. Bani asigurați în acest fel sînt cheltuiți în 1996 pentru construirea clădirii Vicariatului de atunci, Episcopiei de azi din Giula.

Capela Bisericii Ortodoxe Române din Budapesta, rămasă singura proprietate românească în Curtea Gojdu, se găsește azi în ruine, asemănător celorlalte clădiri din împrejur. Din bugetul de stat s-a asigurat în 1999 o sumă mai importantă, 9 milioane de forinți pentru executarea lucrărilor de renovare a capelei românești. Acest sprijin a fost suficient însă doar pentru schimbarea acoperișului bisericii. Episcopia din Giula a elaborat un plan bugetar din care reiese că lucrările de renovare de la Biserica Ortodoxă Română din Budapesta costă 130 de milioane de forinți. Din acest fond s-ar realiza doar reconstrucția capelei, a încăperilor alăturate casei parohiale și a sediului din Budapesta al episcopului Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria. În anul 2000, singura subvenție obținută de biserica română din Budapesta pentru lucrările de renovare a fost donația de 1000 USD primiți din partea Universității „Vasile Goldiș” din Arad. Dealtfel, aceasta este unica instituție din România care a acordat pînă la ora actuală vreun ajutor bănesc în scopul refacerii capelei budapestane.

Mircea Geoană în Curtea Gojdu

În acest an, Guvernul Ungariei a decis despre o subvenție de 4 milioane de forinți acordați pentru continuarea lucrărilor de renovare de la capelă. În primăvara anului lui 2001, *Petru Cordoș*, ambasadorul României la Budapesta a purtat convorbiri la Ministerul Patrimoniului Național cu secretarul de stat *Semjén Zsolt*, solicitînd o atenție mai mare din partea administrației maghiare pentru a schimba condițiile umilitoare în care funcționează la ora actuală biserica românească din capitala Ungariei.

Cu ocazia primei vizite în Ungaria a ministrului de externe al României, *Mircea Geoană* cere ca în programul său, de nici o zi întregă la Budapesta, să poată trece și pe la Capela din Curtea Gojdu. Ambasadorul *Petru Cordoș* a purtat tratative privitoare la problema Bisericii Ortodoxe Române din Budapesta și cu *Báthory János*, președintele Oficiului pentru Minoritățile Naționale, care s-a pronunțat în mod pozitiv în vederea asigurării unor fonduri mai serioase acordate pentru renovarea bisericii, mai cu seamă, pentru că în 2001 Oficiul sprijinise deja cu 2 milioane de forinți lucrările de renovare de la Biserica

Ortodoxă Română din Apateu. La Oficiu există depuse documente înaintate de Episcopia din Giula privitoare la obținerea subvenției pentru continuarea lucrărilor de la biserica din Budapesta, dar s-a cerut ca lucrările de mare anvergură să fie împărțite pe etape, ca în acest fel să poată fi distribuite și fondurile disponibile. La Oficiu însă n-a sosit încă acest document solicitat, astfel nu s-a putut decide nici despre subvenție.

În jurul capelei românești din Curtea Gojdu, restul clădirilor sînt părăsite de mai mulți ani. Noul proprietar al imobilului promite că pînă la finele anului 2002 va schimba totul. Complexul este considerat monument istoric. Lucrările pot fi executate numai pe baza unor permisiuni speciale, păstrînd caracterul original al clădirilor. Firma particulară dorește să amenajeze aici 172 de apartamente de lux, pe care să le vîndă unor noi proprietari. Conform planurilor, în Curtea Gojdu va funcționa un salon fitness, cuprinzînd trei etaje, cu piscină, saună, un întreg complex de recreație a cărei realizare va costa 1,5 miliarde de forinți. Noii proprietari ai clădirilor Curții Gojdu planifică să investească aici 10 miliarde de forinți.

—iova—

[Foaia românească, 29 iunie 2001]

82

Serbările anului dedicat lui Emanuil Gojdu continuă la Budapesta

Mai multe surse științifice, considerate autentice, atestă ziua nașterii lui Emanuil Gojdu pe data de 9 februarie 1802. Reprezentanța Fundației Gojdu din Sibiu, împreună cu Ambasada României din Ungaria organizează în ziua de 9 februarie 2002, cu începere de la ora 10.00, la Centrul Cultural al României la Budapesta (sector XIV, str. Izsó nr. 5) o serbare închinată amintirii lui E. Gojdu.

Cu ocazia aniversării a 200 de ani de la nașterea marelui mecena al culturii românești se vor prezenta numeroase prelegeri despre activitatea lui Emanuil Gojdu. Printre conferențiarii zilei se vor găsi cercetători din țară, *dr. Maria Berényi* din Budapesta, *dr. Gheorghe Santău* din Giula, *dr. Gheorghe Petrușan* din Seghedin și vicarul *Marius Maghiaru*, parohul Bisericii Ortodoxe Române din Budapesta. Numeroși vor fi participanții conferinței sosiți din România. Printre ei se vor afla *prof. dr. Ioan Aurel Pop*, *prof. dr. Nicolae Bocșan*, *dr. Aurel Pavel*, *prof. dr. Alexandru Roz*, *dr. Cornel Sigmirean* și alți istorici din România.

Ziua se va încheia cu un cocktail, oferit de Ambasada Română.

În duminica zilei de 10 februarie 2002, dimineața de la ora 10.00, la Capela Ortodoxă din Budapesta (sector VII, str. Holló nr. 8), Prea Sfințitul Părinte Sofronie, Episcopul ortodox român din Ungaria va celebra o liturghie arhierescă în amintirea lui Emanuil Gojdu. Capela bisericii budapestane se află

în imobilul Curții Gojdu, făcând parte din acel complex arhitectural din plin centru al Budapestei, care a fost ridicat cu mai bine de 100 de ani în urmă de către administratorii Fundației Gojdu din averea lăsată prin testament pentru urmași de către Emanuil Gojdu. Clădirile imense, legate printr-un pasaj comun au servit drept venit pentru îndeplinirea celor hotărâte de Emanuil Gojdu.

După momentul religios de la Capela din Curtea Gojdu, se vor depune coroane de flori la mormântul familiei Gojdu, aflat în Cimitirul Kerepesi din Budapesta. La organizarea festivității din 10 februarie 2002 contribuie atât instituții din România, cât și reprezentanțe românești din țară, printre care Autogovernarea românească din sectorul VII al Budapestei și Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria. Sînt așteptați la manifestarea culturală toți cei care doresc să-și aplece capul în fața amintirii lui Emanuil Gojdu.

– iova –

[Foaia românească, 1 februarie 2002]

83

Se va așeza o placă comemorativă în Curtea Gojdu din Budapesta

Societatea Culturală a Românilor din Budapesta își va axa activitatea din anul 2002 în jurul evenimentelor bicentenarului Emanuil Gojdu. Membrii asociației s-au întrunit recent în cadrul Adunării generale, la Capela Bisericii Ortodoxe Române din Budapesta, stabilind programul de activitate al comunității pe anul 2002. Societatea va așeza în cursul anului o placă comemorativă în amintirea lui Emanuil Gojdu la Capela ortodoxă, aflată în incinta clădirilor Curții Gojdu din Budapesta. Serbarea dezvelirii plăcii va prilejui organizarea unui simpozion despre activitatea lui Emanuil Gojdu.

Tot în anul 2002, Societatea budapestană va scoate o carte despre marele mecena al culturii românești. Lucrarea va fi a doua carte despre Emanuil Gojdu, semnată de cercetătoarea *dr. Maria Berényi*, președintele Societății Culturale a Românilor din Budapesta.

Șt. F.

[Foaia românească, 8 februarie 2002]

84

„Să-i fie țărîna ușoară, că memoria-i e eternă...”

Interviu cu dr. Maria Berényi, directoarea Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria

Cercetările privind viața și activitatea lui *Emanuil Gojdu* au adus numeroase rezultate, dar ele nu se pot considera încheiate. După 1990 a crescut interesul pentru moștenirea celei mai însemnate fundații particulare care a funcționat vreodată în Imperiul Austro-Ungar. *Dr. Maria Berényi* a contribuit considerabil la literatura de specialitate, referitoare la *Emanuil Gojdu*. Cercetătoarea româncă din Ungaria a publicat, în 1995, o carte cu valoare documentar care conține capitole prețioase despre mecenatul macedoromân.

– *Emanuil Gojdu a trăit și a lucrat în mediu maghiar. Cum s-a format viziunea sa în condițiile timpului în care a trăit?*

– Gojdu a fost un macedoromân care a ținut foarte mult la limba, biserica și cultura românească, dar a trăit în capitala Ungariei. Cariera lui a început în cancelaria lui *Vitkovics Mihály*, care era un avocat și scriitor de origine sârbă. Casa lui găzduia un cerc de intelectuali, care încercau să pună la cale reformele țării. *Emanuil Gojdu* era un oaspete permanent la aceste întâlniri ale reformiștilor maghiari. În același timp, frecventa și salonul literar al lui *Atanasie Grabovsky*, unde s-a împrietenit de exemplu, cu viitorul Mitropolit al Ardealului, *Andrei Șaguna*, dar avea relații și cu alți gânditori români, cum ar fi *Moise Nicoară* sau *Dinicu Golescu*. Deci, el a trăit într-o simbioză culturală și politică maghiaro-română. Gojdu, în 1829, în „Biblioteca românească”, a publicat un apel către boierii români, să susțină cultura și reformele românilor. Cu siguranță aici a adoptat exemplul reformiștilor maghiari. Era uneori acuzat de români că este un filomaghiar. În ciuda acestor acuzații, Gojdu încerca să convingă mulți macedoromâni din Pesta, să nu se lase asimilați. Mulți dintre aceștia erau membri ai nobilimii maghiare, întărindu-se astfel dorința lor de integrare totală în societatea majoritară maghiară. Nu prea era înțeleș de contemporanii săi, de aceea privea cu încredere către viitoarea generație. Fiind un avocat înstărit, a ajuns la concluzia că înființarea unei fundații ar putea asigura formarea unei pături române de intelectuali.

– *În momentul bicentenarului nașterii sale, Emanuil Gojdu va fi elogiât de multă lume. Majoritatea îi va cinsti memoria datorită faimoasei moșteniri pe care a lăsat-o. Pentru noi, care și astăzi trăim într-o situație de minoritate, așa cum a trăit și Gojdu, poate avea această aniversare și o altă semnificație?*

– Fără îndoială. Multe dintre opiniile lui Gojdu sînt actuale și în condițiile noastre. Aștept cu nerăbdare rezultatele noilor volume, care probabil vor apărea cu ocazia bicentenarului. Sînt curioasă cine, ce va evidenția din viața marelui om de cultură. Sînt convinsă că românii din Ungaria privesc activitatea lui *Emanuil Gojdu* dintr-o altă perspectivă decît confrății noștri din România. El a făcut apel la unitatea românilor, ceea ce pentru noi este actuală dacă ne gîndim la viitoarele alegeri din această toamnă. Unele persoane ale comunității noastre au o altă viziune, care nu este înțeleșă de lumea contemporană românească de la noi. Eu cred că acești oameni mai puțin acceptați se pot identifica mai ușor cu ideile lui

Gojdu. Iar modelul său de conviețuire, de toleranță și de conlucrare pașnică, cu siguranță are o valoare mai mare pentru oamenii care trăiesc soarta unei naționalități.

– *În 1995 ați publicat cartea intitulată „Istoria Fundației Gojdu 1870–1952”. Ce fel de contribuții a adus acest volum la cunoașterea activității lui Emanuil Gojdu și unde se situează în literatura de specialitate?*

– Înaintea publicării acestei cărți aveam la dispoziție un singur volum comemorativ, editat la Oradea în 1972, cu ocazia centenarului morții avocatului. Mai aveam doar câteva studii despre el. Pe mine însă m-au interesat documentele din presa vremii. Făcând cercetări în Arhiva Națională Maghiară, în 1985 am dat de un dosar care cuprindea și materiale referitoare la Fundația Gojdu. Acesta însă era pus la index, deci n-am avut acces la el. Multă vreme am încercat să ajung în posesia acestor documente, dar nu am reușit. După modificarea legii arhivelor din Ungaria, din 1992, dosarul în sfârșit s-a scos de sub index. Eram preocupată de faptul că istoriografiile maghiară și română de ce au publicat atât de puțin despre fundația lui Gojdu. Despre ea circulau multe legende, dar la concret s-a știut prea puțin. Când am studiat acest dosar, mi-am dat seama de ce nu este prelucrată această temă așa cum trebuie. Soarta a făcut ca un cercetător român din Ungaria să descopere aceste documente de bază, pe care ulterior le-am publicat în format A4, tocmai pentru a reda autentic conținutul lor. Nici nu mi imaginam că la finele anilor '90 cele două guverne vor intra în polemică pe problema dreptului de posesie a Fundației Gojdu. Documentele publicate de mine au fost studiate de foarte mulți specialiști, dar ele nu au putut fi atacate. Cartea a adus câteva noutăți, mai ales cu privire la soarta fundației în perioada interbelică. Singurul care a publicat în acest sens a fost *Ioan Lupaș*, dar el firește nu cunoștea conținutul documentelor depistate de mine. Cartea însă nu constituie faza finală a cercetărilor. Eu am influențat câțiva istorici români spunând că, dacă la Budapesta s-au găsit documente prețioase, atunci și în Fondul Ministerului Afacerilor Externe de la București trebuie să existe procesele verbale ale părții române, care între cele două războaie mondiale a purtat tratative cu Guvernul Ungar despre soarta Fundației Gojdu. La ora actuală cred că această carte este destul de completă. Dar în acest an doresc să scot o altă publicație, care se va axa pe cunoștințe legate de familia și omul Emanuil Gojdu, respectiv de activitatea sa culturală și politică.

– *În momentul bicentenarului nașterii lui Gojdu sînt discuții între Ungaria și România în legătură cu moștenirea bunurilor Gojdu. Renovarea mormîntului din Cimitirul Kerepesi nu e finalizată nici pînă astăzi. Deseori pomeniți cu amărăciune că în conformitate cu Testamentul lui Emanuil Gojdu, fundația este în vigoare pînă în 2071, dar nu s-a găsit nici o soluție pentru reînvierea acesteia. Aceste împrejurări nu oferă un gust amar acestui moment festiv?*

– Sigur că da. Fundația Gojdu este un pretext pentru ca cele două state să poarte o polemică zadarnică. Este un lucru regretabil că mai bine de cinci ani,

Fundația Gojdu din Oradea nu a reușit să refacă mormîntul. Cred că atît cei de la Oradea, cît și Guvernul României și Ambasada de la Budapesta ar trebui să facă tot posibilul ca aniversarea să fie demnă de amintirea acestei mari personalități. În ceea ce privește anul 2071, într-adevăr pînă atunci fundația ar putea funcționa conform Testamentului. Dar chiar dacă Gojdu a fost un om prevăzător, el a gîndit în condițiile dualismului. El spunea că ar dori să se ridice din mormînt și să-și vadă fundația peste o sută de ani. Cred că ar fi foarte nemulțumit de ceea ce ar vedea astăzi. Ce bine e că nu se mai poate întoarce din mormînt... Emanuil Gojdu a făcut carieră cu ajutorul maghiarilor, dar a încărunit ca un bun român. Este bine că nu poate vedea nici situația actuală a românilor din Ungaria, pentru că ar fi foarte trist. La 200 de ani de la nașterea sa nu putem spune altceva, decît să-i fie țărîna ușoară, că memoria-i e eternă!

T. Boca

[*Foaia românească*, 8 februarie 2002]

85

Curțile Gojdu – o proprietate controversată

Acum, cînd peste cîteva zile se vor sărbători 200 de ani de la nașterea marelui mecenat al tineretului român din Ungaria și Transilvania, *Emanuil Gojdu*, să ne oprim petru cîteva clipe la problema nerezolvată din punct de vedere românesc a acelor clădiri budapestane, care au fost ridicate de Fundația Gojdu. Acest imobil imens din sectorul VII al Budapestei, un pasaj cu șapte clădiri deteriorate, care face legătură între străzile Király și Dob, reprezintă, în primul rînd, aproape toată istoria și întreaga activitate a aceluși capitol din istoria culturii românești, care se numește Fundația lui Emanuil Gojdu și care a fost înființată în anul 1870.

De această dată nu vreau să scriu despre activitatea Fundației, ci mai mult despre controversa ivită în ultimii ani între Ungaria și România în privința fostelor clădiri, care au aparținut Fundației. După Tratatul de pace de la Trianon (1920), cea mai însemnată avere a Fundației, adică clădirile din str. Király nr. 13, str. Dob nr. 16 și str. Holló nr. 8, au rămas, evident, pe teritoriul Ungariei. Potrivit punctului 6 din aliniatul 249 al Tratatului de pace, în anul 1937, Ungaria și România au semnat o convenție, în care statul maghiar s-a angajat să predea României toată averea ce aparținea Fundației rămasă pe teritoriul Ungariei. Convenția a fost ratificată de către Parlamentul României în anul 1938, iar peste doi ani, a fost ratificată și de către Parlamentul de la Budapesta.

După cel de-al II-lea război mondial, din anul 1948, două instituții românești din Ungaria au folosit în mod provizoriu clădirile Gojdu, pînă în anul 1952, cînd toate casele Fundației au fost naționalizate. Acest act s-a săvîrșit în pofida protestelor administratorului imobilului părintele *Toma Ungureanu*, care de altfel a îndeplinit și funcția de preot paroh la Capela Ortodoxă Română din

Budapesta. În anul 1953, cele două state implicate, adică Ungaria și România au semnat un acord financiar, potrivit căruia – și probabil la inspirația Uniunii Sovietice – cele două state renunță în mod reciproc la orice pretenție materială față de cealaltă țară, astfel România recunoștea dreptul de proprietar al statului maghiar asupra imobilului Fundației.

După căderea sistemului comunist din Ungaria (1989), prin legea XXIII/1991 despre retrocedarea anumitor bunuri bisericești, în anul 1993, Vicariatul Ortodox Român din Ungaria a obținut dreptul la 2000 de metri pătrați din clădirile fostei Fundații, care au fost folosite în mod direct pentru scopuri bisericești. Din păcate, această lege nu permitea retrocedarea întregii averi, deși printr-un articol, care ulterior a fost anulat de către Judecătoria Constituțională a Ungariei, s-a „promis” că pentru restul averilor neprimite înapoi se va da o oarecare despăgubire materială.

Astfel, clădirea din strada Holló nr. 8 a intrat în proprietatea Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, pe lângă care Biserica a primit și o sumă de 43 de milioane forinți, pentru acel spațiu din cei 2000 de metri pătrați de care Vicariatul nu a avut nevoie. Restul clădirilor din Curtea Gojdu a intrat în proprietatea Primăriei sectorului VII din Budapesta. La scurt timp după actul retrocedării s-au pornit tratative între Biserică și Primăria sectorului VII despre un eventual schimb de imobile. Planul de sistematizare a sectorului, și mai ales a zonei în care se află clădirea reprimată, a prevăzut – datorită construirii Aleii Madách – demolarea clădirii noastre din strada Holló. Primăria a oferit Bisericii în schimb patru clădiri, prima sau a doua casă din strada Király nr. 13, sau două clădiri din strada Holló (nr. 4 sau nr. 15). Pentru Biserică oricare din aceste patru clădiri ar fi fost acceptabilă; din păcate, Primăria sectorului, mai târziu a renunțat la aceste soluții, oferindu-ne alte clădiri din zonă, nepotrivite însă, pentru Biserică.

În vara anului 1998, problema clădirilor Pasajului Gojdu a apărut și pe scena politicii externe. Comisia pentru relații externe a Senatului Parlamentului României, prezidată de *Gheorghe Prisecaru*, în cadrul unei ședințe extraordinare a declarat că retrocedarea clădirilor din Budapesta ale Fundației Gojdu reprezintă interes național și că această problemă să apară pe ordinea de zi a delegațiilor guvernamentale și parlamentare care vor vizita Ungaria. Valoarea actuală a imobilelor, a depunerilor și a hîrtilor de valoare naționalizate de statul maghiar în 1952, s-a estimat la 1 miliard de dolari. Totodată, s-a recomandat ca bisericilor maghiare din Transilvania să nu li se retrocedeze averile naționalizate pînă ce chestiunea Fundației Gojdu nu se va rezolva în mod favorabil.

După apariția primelor declarații în România, partea maghiară s-a arătat dispusă de a negocia în această problemă, subliniind caracterul delicat din punct de vedere juridic al acestei cauze. În luna februarie a anului 1999, cu ocazia vizitei efectuate la Budapesta a premierului român, *Radu Vasile*, s-a discutat și problema Fundației, dar nu s-a ajuns la rezultate concrete. Mai târziu, Ministerul Afacerilor Externe al Ungariei a declarat printr-un comunicat că din punct de

vedere juridic nu este întemeiată cererea părții române. Au făcut referire la acordul financiar semnat de către Ungaria și România la 7 iulie 1953. Deși în textul acestui acord nu apare concret nici într-un loc că România ar fi renunțat la averile Fundației Gojdu, pentru partea maghiară este evident că și această avere a fost inclusă în convenția respectivă.

România, în primul rând, nu poate accepta că acordul financiar din 1953 ar fi fost valabil și pentru averile private. Din acest motiv nu dorește altceva, decât aplicarea acordului semnat de cele două țări în anul 1937 și, apoi, ratificat de cele două parlamente, acord care, după părerea părții maghiare, datorită stării de război din 1944 dintre Ungaria și România, și-a pierdut valabilitatea și ar fi trebuit renegociat după al II-lea război mondial. Acest lucru nu s-a putut realiza datorită atitudinii negative a Uniunii Sovietice. Ungaria, potrivit părerilor oficiale, ar fi de acord cu acceptarea celor semnate în tratatul din 1937, dar în acest caz, și statul maghiar ar avea pretenții la anumite bunuri din România, cum ar fi, de exemplu, orfelinatul Maria Tereza din Sibiu, Casa Învățătorilor din Cluj-Napoca și Fondul de Învățământ din Trei Scaune (Háromszéki Tanalap).

Un alt aspect al acestei situații este poziția Primăriei sectorului VII din Budapesta. Primăria, după ce procesul de retrocedare a clădirilor Gojdu s-a încheiat în anul 1993, a propus un plan de sistematizare, dorind să transforme Pasajul Gojdu într-un centru comercial și cultural. Reluând ideea născută în anii 1910 a Aleii Madách, s-au făcut planurile aleii, care ar face legătură între bulevardul Károly (Károly körút) și Bulevardul Mare (Nagykörút), și care, eventual, ar ajunge pînă la Városliget. Prima fază a acestui plan de sistematizare a fost construirea clădirilor unui centru comercial pe str. Rumbach Sebestyén (Madách Trade Center).

În etapa următoare se propunea renovarea clădirilor Gojdu, transformându-se într-un centru cultural și comercial, cu locuințe de lux, birouri, magazine și restaurante. Clădirile au fost puse la mai multe licitații, iar dintre investitorii care s-au prezentat la ele, la sfârșitul anului 1999, a fost aleasă o firmă mixtă cipriotă-maghiară (Magyar Ingtatlan Kft.). În perioada cînd s-au pregătit licitațiile, Primăria a aflat despre pretențiile românești de a opri licitația pînă la rezolvarea definitivă a eventualei retrocedări. Fundația Gojdu din Sibiu a avut intenția de a intra în proces juridic pentru obținerea clădirilor, dar, neavînd suficiente fonduri pentru achitarea taxelor de proces, a retras dosarele.

La ora actuală, clădirile Gojdu sînt în stare avansată de deteriorare, doar o singură locuință este folosită. Primăria, încă din anul 1994, deși nu știa nimic concret despre persoana viitorului investitor, a început evacuarea locuințelor. Curînd, locuințele părăsite s-au distrus, arătînd astăzi o imagine poate că mai tristă, decât clădirea Parohiei.

În acest an, dacă și ultima familie va pleca din Curtea Gojdu, vor începe lucrările de renovare. Ultimii locatari însă, vor o despăgubire mai însemnată pentru părăsirea locuinței, pe care Primăria nu o poate accepta și va recurge la proces de expropriere. Acest proces, desigur, va dura mai mult timp. Din păcate,

în ultima vreme nu se aude prea mult despre continuarea tratativilor interguvernamentale în privința retrocedării, pozițiile părților implicate par întemeiate. Astfel, rezolvarea problemei fostelor clădiri ale Fundației Gojdu rămîne sub semnul întrebării.

Pr. Marius Maghiaru

[*Foaia românească*, 8 februarie 2002]

86

Emanoil Gojdu și moștenirea sa

Emanoil Gojdu, pilon al culturii și spiritualității române din Transilvania și Ungaria, s-a născut la 9 februarie 1802, într-o familie de aromâni originari din Moscopole, stabiliți în Oradea. După terminarea *magna cum laudae* a liceului în orașul natal, Gojdu a urmat studii universitare juridice la Budapesta, Bratislava și Viena. În 1824 și-a început cariera de avocat la Budapesta, ca stagiar în biroul unui avocat sârb. S-a afirmat în mediile juridice din Budapesta, înființându-și propriul birou de avocatură și devenind celebru pentru pledoariile sale.

Îmbrățișând treptat cariera politică, Emanoil Gojdu a fost semnatar al Programului Politic de la Pesta al Revoluției din 1848, în care se stipula necesitatea folosirii neîngrădite a limbii române în școli. Pe parcursul întregii sale cariere politice, a fost un susținător fervent al drepturilor comunității române din Transilvania și Ungaria și al creării unei relații speciale româno-maghiare. În mediile politice ungare era foarte apreciat pentru competența sa, spiritul său deschis și aptitudinile sale către interculturalitate, deși era cunoscut ca un promotor consecvent al intereselor românești. În acest sens, este relevant faptul că, în perioada în care a deținut funcția de Comite Suprem de Lugoj - reprezentant al administrației centrale ungare - a alocat fonduri importante pentru construirea unui liceu românesc. De asemenea, în calitate de deputat de Tinca - Bihor, a susținut în Parlamentul de la Budapesta recunoașterea drepturilor comunității românești, în special cu privire la învățământul în limba maternă.

În testamentul său, redactat în anul 1869, Emanoil Gojdu a „lăsat moștenire averea sa națiunii române din Transilvania și Ungaria”, care urma a fi administrată în cadrul unei Fundații. Fundația a funcționat efectiv între 1870 (decesul lui Emanoil Gojdu intervenind la 3 februarie 1870) și 1917, acordând burse de studiu pentru tinerii români. Între 1870 și 1917 au fost acordate 3327 burse pentru studenți și doctoranzi, 928 ajutoare pentru studenți și doctoranzi și 1128 burse pentru elevi, bursele vizând specializarea în importante domenii științifice: drept (42,39%), medicina (27,30%), studii tehnice (18,30%) litere și filosofie (8,16%), comerț (1,65%). Bursierii Gojdu beneficiau de studii în prestigioase universități europene: Berlin, Graz, Heidelberg, Innsbruck, Munchen, Budapesta, Lausanne, Lemberg, Paris, Tubingen, Schemnitz,

Cernauti, Cluj. Mari personalități române au beneficiat de burse acordate din banii Fundației și unii chiar de cazare în imobilele Fundației pe parcursul studiilor. Printre aceștia pot fi menționați Octavian Goga, Constantin Daicoviciu, Traian Vuia, Victor Babeș. Veniturile Fundației au crescut considerabil datorită abilității cu care patrimoniul său a fost gestionat, Fundația devenind, în preajma primului război mondial, cea mai importantă fundație privată din Imperiul Austro-Ungar (patrimoniul său sporind de la 178.000 florini în 1870 la 8 milioane coroane în 1917). Numai partea imobiliară a activelor Fundației este reprezentată de un complex de 8 corpuri de clădire, situate în centrul Budapestei (între străzile Dob, Kiraly și Hollo), evaluate în prezent la peste 12 milioane USD. De asemenea, Fundația deținea acțiuni cu valoare importantă la băncile „Pesti Hazai Elso Takarekpenzta” și „Hazai Bank” din Budapesta.

După 1918, sediul Fundației s-a mutat la Sibiu, însă majoritatea bunurilor acesteia au rămas pe teritoriul Ungariei. În ciuda faptului că articolul 247 din Tratatul de Pace de la Trianon prevedea obligația statului ungar de a „restitui bunurile fundațiilor proprietarilor acestora” și în pofida angajamentelor Ungariei de a reglementa situația Fundației Gojdu, asumate prin Acordul provizoriu româno-ungar din 1924, Acordul româno-ungar semnat la Paris la 28 aprilie 1930 și a Acordului privind reglementarea definitivă a afacerilor Fundației Gojdu, semnat la 27 octombrie 1937 – prin care statul ungar se obligă să remită bunurile Fundației Gojdu în termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a Acordului – bunurile Fundației (reînființată în 1996, la Sibiu) nu au fost restituite nici până în prezent.

În momentul de față imobilele Fundației Gojdu din centrul Budapestei se află într-o stare de degradare continuă. În urma unei licitații organizate în decembrie 1999, Primăria sectorului VII din Budapesta a decis ca o societate comercială ungaro-cipriotă să preia în concesiune imobilele Fundației Gojdu.

După 1990, retrocedarea bunurilor Fundației Gojdu a fost inclusă pe agenda politică bilaterală, pozițiile celor două părți fiind în mod sensibil diferite în ceea ce privește soluționarea acestei probleme.

[www. mae.ro/ 8 februarie 2002]

87

Bicentenarul Emanuil Gojdu a început la Giula

Sâmbătă, 2 februarie, pe un superb răsfaț de primăvară timpurie, la sediul Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, la Giula, pe strada Gh. Doja numărul opt, s-au adunat mai mult de șaiszeci de persoane, între care și membrii Fundației corale „Pro Musica”, pentru a da semnalul de început a manifestărilor prin care pe parcursul acestui an se va sărbători aniversarea bicentenarului

nașterii mecenatului român Emanuil Gojdu (1802–1870), atât de organic recunoscut antum și postum, ca fiind cel mai generos român din Imperiul austro-ungar, și cel mai cugetat, pentru a face bine în posteritate neamului său.

În acest scop Emanuil Gojdu a format testamentar o fundație, care s-a dezvoltat continuu și din care, în perioada 1870–1918 s-au acordat 4455 de burse și ajutoare pentru studenți și elevi români, de confesiune ortodoxă, în valoare totală de 1.117.292 florini și 1.481.458 coroane. De asemenea s-au acordat 928 de ajutoare ocazionale, în valoare de 80.409 florini și de 344.442 coroane:

Sumele acestea, uriașe în sine, cât și prin efectul deșteptării de conștiință la tineretul român, reflectă numai o parte din potențialul bancar al Fundației „Gojdu”, la care se adaugă averile imobiliare din Budapesta (Curțile Gojdu), din Cluj și Oradea, care însă s-au pierdut, sau sunt pe cale de a se pierde, din abuz și indolență. Ca să înțelegem exemplar efectul pozitiv îndelungat al Fundației „Gojdu”, este probabil destul să amintim că printre bursierii să s-au numărat tinerii români de odinioară Victor Babeș, Valeriu Braniște, Octavian Goga, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Traian Vuia, Aurel Lazăr, Dumitru Lascu, Nicolae Zigre, Aurel Vlad, Teodor Neș, sau Petru Groza. Putem spune că generozitatea prospectivă a marelui mecenat a îndreptat zodii favorabile pentru destinul câtorva mii de tineri români, care fără acel sprijin s-ar fi pierdut în neant.

Cunoscând marea însemnătate a direcției deschise de Emanuil Gojdu pentru tineretul român, pe care l-a sprijinit și antum cu asiduitate, făcând din casele sale din Budapesta un club al întâlnirilor proverbiale, am răspuns la invitația primită, și ne-am dus la Giula cu un sentiment de solidaritate și totodată de curiozitate, ca să vedem și să înțelegem ce mai înseamnă Emanuil Gojdu pentru românii de azi și cu atât mai mult, pentru românii de mâine din Ungaria.

Și am înțeles că înseamnă foarte mult și că modelul de viață, de gândire și de acțiune al lui Emanuil Gojdu este foarte viu și este productiv. Parcă niciodată încăperile sediului Uniunii Culturale a Românilor nu au fost așa de pline și de animate, ca de această dată, fiind prezenți delegați din Giula și din satele românești din jur, dar și de la Seghedin, de la Leta Mare, sau de la Budapesta. De asemenea a luat parte Preasfinția Sa Sofronie Drincec, Episcopul Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria.

Cu regret am văzut că nu este de față conducerea fălos numitei Autogovernări pe Țară a Românilor din Ungaria, despre al cărei nume întortocheat nu m-am putut niciodată lămuri destul ce vrea să zică, adică în ce fel se pot real autoguverna românii din Ungaria. Un fel de iacătă-mă nu-s, care sună bine, dar este ca paharul plin de promisiunea amânată fără termen, amintind de apologul cu calendele grecești, sau un fel de performanță europeană a formelor fără fond în politica vis-a-vis de minorități, a căror reprezentare politică e blocată astfel la nivel de cartier.

Adică frații noștri români din Ungaria se găsesc de fapt nu în autoguvernare, ci într-o coguvernare sau, mai bine zis, multiadministrare de tip comunitar, unde sunt reprezentați prin numărul specific de consilieri locali, care iau parte cu votul lor minoritar la hotărârile luate de majoritatea locală maghiară. Aceasta este realitatea naturală și a vorbi în această situație de autoguvernare este de totului exagerat. Cu totul alta este chestiunea reprezentării lor în Parlament, care nu s-a realizat, în pofida promisiunilor mediilor politice și care cu durere vedem că nu se va realiza nici la alegerile ce urmează în luna aprilie, deoarece legea minorităților și legea electorală nu au fost modificate adecvat acestui deziderat, îndelung discutat. Aceasta fiind tardivitatea de acum notorie, nu ne mai punem întrebarea cui vor da românii din Ungaria votul lor, ca nu cumva să se interpreteze că dorim să influențăm procesul electoral, rămânând ca fiecare să procedeze după conștiința și opțiunile sale politice. Deocamdată. Cu regret trebuie să consemnez că reprezentarea directă a minorităților din Ungaria în Parlament este în continuare blocată, cel puțin pentru următorii patru ani, în timp ce acest deziderat a fost în România rezolvat în modul cel mai democratic.

Mai bine să ne întoarcem, însă, la blajinul Emanuil Gojdu, care aparține Oradiei, unde s-a născut, într-o casă de lângă Biserica cu Lună, la 9/21 februarie 1802, prin urmare este un fiu al municipiului nostru, care i-a și ridicat statuie în centru, dezvelită la data de 8 noiembrie 1988, apoi i-a făcut librărie, în spate, dar numai temporar, până aceasta a fost înghițită de politică.

Așadar, am mers la Giula, din solidaritate și din curiozitate, deoarece doream un exemplu și chiar un probar pentru aniversarea, care va urma la Oradea, în zilele de 21–22 februarie. Și pot să spun, că speranța a fost îndreptățită, iar așteptarea răsplătită. Din partea gazdelor, deschiderea a făcut-o Domnul Tiberiu Boca, redactor conducător al emisiunii de limbă română „Ecranul nostru” de la Televiziunea Maghiară din Seghedin. Omagiind în cuvinte calde memoria marelui înaintaș, al cărui portret pe pânză îl aveam în față, a transmis acel fior de început, pe care-l așteptam cu toții și care a concentrat atenția pe mesajul principal al întâlnirii:

„– Ne-am adunat astăzi pentru că peste o săptămână vom sărbători, mai exact la 9 februarie, cel puțin după talia cercetărilor de astăzi, vom sărbători două sute de ani de la nașterea marelui om de cultură Emanuil Gojdu, la Oradea.

Probabil că, dacă în aceste condiții sociale și politice se pronunță acest nume, toată lumea se gândește mai degrabă la faimoasa sa fundație și la acele imobile, care există la Budapesta. Și probabil cu ocazia acestui bicentener, multă lume o să-l sărbătorească pe cel care a fost Emanuil Gojdu din acest punct de vedere. Cred eu, însă, că noi românii din Ungaria poate avem un argument modest în plus ca să-l cinstim. Pe lângă faptul că ne aducem aminte cu mare nostalgie și cu mare mândrie la ceea ce a realizat, pe plan politic, pe plan cultural, dar poate că el fiind și trăind întotdeauna în minoritate, poate ne poate servi nouă, dacă vreți, un model

actual, accesibil și astăzi, pentru acest trai, această situație de minoritate. Vă propunem acum, câteva puncte de reper, ca să-l înțelegem mai bine și să-l cunoaștem mai bine pe Emanuil Gojdu. Mai întâi, pentru că Emanuil Gojdu s-a născut într-o familie macedo-română, cred eu c-ar fi bine să vorbim despre aspectele și particularitățile acestei etnii macedo-române. Pentru a face acest lucru, îl invit pe Domnul Adrian Șimon, directorul Direcției județene din Arad pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național, care are experiență și date despre această etnie. Apoi o să continuăm cu un film, iar la capăt o să o ascultăm pe Doamna Maria Berényi.”

În esență avem aici mesajul și structura întâlnirii de la Giula, înainte mergătoare cu o săptămână față de data nașterii lui Emanuil Gojdu, ceea ce îmi pare foarte interesant, căci e o acțiune care combate manierismul cultural al căderii pe fatalismul cifrelor rotunde și e o mărturie a amintirii despre Emanuil Gojdu nu numai la aceste cifre, ci și în jurul lor, chiar în permanență.

Apoi se vede dorința de modele culturale, ceea ce este o caracteristică, a comunităților viguroase, cu conștiință puternică a identității de sine, care caută să meargă pe drumul sigur al înaintașilor, ca să-și poată asigura viitorul. Aceasta a și fost sensul întâlnirii de la Giula, cu caracter preliminar și specific. Trebuie să spunem că vorbirea Domnului Adrian Șimon a fost și documentată și emoțională, rostită în macedo-română și daco-română, cu o retorică prietenească admirabilă, cu care a restaurat imaginea aromânilor, ca a unor supra-români care în veacul trecut au urcat din sud și au întemeiat colonii bogate de negustori în principalele orașe ale Ungariei, contribuind la bogăția țării și plătind integral lucrări publice, cum a fost celebrul „**Pod cu lanțuri**” de peste Dunăre (1842). De această stirpe a fost și familia Gojdu.

În continuare a fost prezentat filmul de televiziune „**Mecenații**”, un excurs documentar privindu-l pe Emanuil Gojdu, realizat în urmă cu mai mulți ani de echipa condusă de către Tiberiu Boca, pe un scenariu de Maria Berényi și preotul budapestan Marius Maghiar. Cu text exact și emoțional, activ și bine servit de imaginea-document, sau de imaginea-reportaj, filmul are foșnetul memorial al unui subiect deopotrivă nostalgic și incendiar, ceea ce s-a văzut și din aplauzele stârnite în sală. La urmă, Doamna Dr. Maria Berényi, autor al celei mai documentate cărți despre subiect („**Istoria Fundației Gojdu, 1870–1952**, Budapesta, 1995, 135 p.) a portretizat, folosind tehnica documentului și a citatului caracteristic, ceea ce a făcut ca evocarea să fie foarte vie. Pentru crezul testamentar al lui Emanuil Gojdu, pentru vizionarismul lui politic, din acele timpuri, a încheiat cu un citat, care azi sună ca un apel de trezire la realitate ”– **Căci națiunile sunt avizate una la alta, în bine și rău. Când pierе maghiarul, pierе românul. Și viceversa. Amândouă sunt națiuni mici, dar sunt forte. Ambele sunt strâmtorate între colosul german și colosul rus. Dar dacă vom ține strâns laolaltă și vom da piept cu puteri unitare, cu rusul și cu neamțul, nu vom pieri cu una, cu două!”**

Cu acestea și cu multe altele, mai de amănunt, m-am întors de la Giula unde s-a petrecut debutul manifestărilor din ceea ce numim „**Anul bicențenarului Emanuil Gojdu**”, ca un preambul și ca o fereastră pentru ceea ce va urma la Budapesta, apoi la Oradea, și așa mai departe, la Sibiu, la Lugoj și la Tinca, pe unde mai viețuiește umbra de memorie a marelui mecenat, născut în spiritul de toleranță și conviețuire din Oradea de atunci și de acum, unde un Colegiu Național îi poartă numele și mesajul educativ pentru tineretul studios de azi și de mâine.

Mai trebuie, în acest final, să amintim frumoasa ceremonie de încheiere, în care, după **laudatio**, citită de Domnul Ștefan Oroian, Președintele Fundației corale „**Pro Musica**”, s-a acordat o medalie cu diplomă și multe flori, Doamnei Maria Mesaroș, învățătoare din Giula, cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani, soția vicarului ortodox român Teodor Mesaroș, prematur decedat, în 1983, după ce a scris și ne-a lăsat excepționala carte intitulată „**Din istoria comunităților bisericesti ortodoxe române din Ungaria**”, apărută postum, în 1990, la Budapesta, în Editura „**Dunărea**”, redactor fiind Dr. Gheorghe Mihăiescu. Cei prezenți, mulți foști elevi, au adăugat felicitările lor, la care s-au adăugat ale Preasfințitului Episcop Sofronie, ale Domnului consilier Nicolae Pahonea, din partea Ambasadei României de la Budapesta și ale noastre, sub privirea semeață a lui Emanuil Gojdu, care ne aproba din eternitate. Iar corul „**Pro Musica**” a tâșnit deodată cu „**La mulți ani**”, dirijat de maestrul Gheorghe Flueraș din Arad, chemare ce suna tuturor, tineri și vârstnici, ca să mențină vie pilda și tinerețea testamentului lui Emanuil Gojdu, adică nația română și limba română la mulți ani să trăiască. Așa a fost la Giula, sub semnul deschiderii anului bicențenar Emanuil Gojdu. Și bine a fost. Să vedem cum va urma, la Budapesta, în 9–10 februarie, și la Oradea, în 21–23 februarie.

Dr. Constantin MĂLINAȘ

[*Crișana plus*, 10 februarie 2002]

88

Pomenirea lui Emanuil Gojdu la Budapesta

În zilele de 9 și 10 februarie, la Centrul Cultural al României de la Budapesta, Ambasada României în Ungaria, împreună cu Fundația Gojdu din Sibiu și Comunitatea românilor din Ungaria, a organizat un simpozion închinat marelui mecenat al românilor din Imperiul Austro-Ungar din secolul al XIX-lea, Emanuil Gojdu, de la a cărui naștere s-au împlinit, cel puțin după calendarul vechi, 200 de ani.

La simpozion au venit foarte numeroși reprezentanți din România, între care și o delegație a Ministerului Afacerilor Externe, condusă de directorul general *Teodor Baconsky*, fost ambasador la Vatican, care și-a oferit sprijinul din partea MAE pentru Fundația Gojdu. Au mai fost reprezentate și Ministerul

Culturii și Cultelor din România, Universitatea „Vasile Goldiș” din Arad, prin rectorul *Aurel Ardelean*, Universitățile din Cluj, Oradea și Tîrgu-Mureș. La festivitate au luat parte numeroase înalte fețe bisericești, academicieni, cercetători, profesori etc., aducându-și cu toții valoroasa contribuție la reușita programelor, la cunoașterea personalității și activității lui Emanuil Gojdu.

După cuvintele de salut, prin moderarea directoarei *Gabriela Matei* de la Centrul Cultural, a început simpozionul la care am putut asculta prelegeri de la următorii conferențieri: *Dr. Stelian Mîndruț* – Membri ai Academiei Române, foști bursieri ai Fundației Gojdu; *Prof. Radu Păiușan* – E. Gojdu și Banatul; *Dr. Maria Berényi* – E. Gojdu și colonia macedoromânilor din Budapesta; *Prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop* – Silviu Dragomir – Bursier Gojdu; *Pr. dr. Pavel Cherescu* – E. Gojdu – om politic; *Prof. univ. dr. Gheorghe Petrușan* – E. Gojdu și românii din Ungaria; *Lector Stelean Boia* – Stipendiști ai Fundației Gojdu în perioada interbelică; *Prof. univ. dr. Nicolae Edroiu* – Reformă, biserică și învățămînt în Transilvania secolului al XVIII-lea; *Prof. univ. dr. Viorel Faur* – Considerații asupra vieții lui Emanuil Gojdu; *Prof. univ. dr. Alexandru Roz* – Emanuil Gojdu, un mecena al culturii române; *Preot Marius Maghiaru* – Fundația Gojdu și Parohia Ortodoxă Română din Budapesta; *Prof. univ. dr. Mihai Drecin* – Victor Jinga despre E. Gojdu; *Lector univ. dr. Cornel Sigmirean* – Fundația Gojdu între anii 1918 și 1952.

La încheierea simpozionului au fost lansate și două noi volume, care aduc drept omagiu celui care a fost mecenatul Emanuil Gojdu. La bogăția zilei a mai contribuit vernisajul unei expoziții de fotografii despre Arad, aranjată din creațiile fotografului și operatorului arădean *Virgiliu Jireghie* și lansarea unei emisiuni filatelice Gojdu, apărute cu sprijinul Poștei Române și al Federației Filatelice Române.

Evenimentele primei zile, desfășurate în sala mare a Centrului Cultural Român, au fost „supravegheate” de privirile lui Emanuil Gojdu, deoarece pe peretele sălii a fost așezat portretul marelui mecena al culturii românești, tablou original din Capela Ortodoxă Română din Budapesta, care și-a recăpătat frumusețea originală prin restaurarea recentă a *Anei Marcu* și lui *Sorin Istrățescu* din Sibiu.

Ziua următoare, duminica, a început la Capela Ortodoxă Română din strada Holló, unde s-a săvîrșit o slujbă arhierescă, oficiată de trei episcopi: PS *Timotei* al Aradului, PS *Daniil* al Vîrșețului și PS *Sofronie* al Giulei, înconjurați de un sobor de preoți. Prin predica sa, Episcopul Timotei a evocat figura lui Gojdu, accentuînd recunoștința cu care trebuie să privim acel om care a fost un bun credincios și un iubitor neam. Episcopul Daniil, conducătorul spiritual al românilor din Iugoslavia ne-a adus în amintire „omul” Gojdu, care și-a pierdut de tînră mama, apoi fiica, care a trăit numai un an, și iubita soție, rămînîndu-i numai două sprijine: neamul și Dumnezeu. Episcopul de Vîrșeț a îndemnat auditoriul să învețe de la Gojdu clarviziunea, care i-a fost atît de caracteristică. Episcopul românilor din Ungaria a reamintit că datorită bunătății lui Gojdu

„avem azi unde să ne rugăm în Budapesta”, în adăugînd că dacă fiecare în parte am căuta să ducem mai departe ceea ce Gojdu a început, nu ar trebui să ne fie rușine cînd va trebui să dăm socoteală.

După Sfînta Slujbă de pomenire, cei aproape 200 de participanți la festivitatea comemorativă, s-au deplasat la cimitirul Kerepesi, unde au depus coroane de flori la mormîntul familiei Gojdu.

Mesajul Fundației Gojdu din Sibiu, redactat într-un comunicat de presă cu ocazia bicentenarului de la Budapesta a lui Emanuil Gojdu, merită toată atenția comunității românești din Ungaria de azi:

„Dorim să transmitem prin acest eveniment aceea că a sosit momentul să acordăm importanța cuvenită fraților români din țara vecină, care au trăit, au muncit și au creat, cot la cot cu cetățenii unguri. Tot împreună au acționat și au luptat pentru idealul desăvîrșirii unei Ungarii moderne, o „casă” în care toate „rudele” să trăiască decent și cu responsabilitate. Activitatea Fundației are la bază dezideratele lumii moderne de integrare europeană, care înseamnă recunoașterea reciprocă a contribuțiilor pe care popoarele continentului le-au adus dezvoltării țărilor în care istoria a hotărît să trăim”.

Manifestările de două zile din capitala Ungariei au constituit un prilej foarte bun pentru a medita și a găsi căi de rezolvare pentru continuarea moștenirii avocatului și omului politic Emanuil Gojdu.

Eva Iova

[*Foaia românească*, 15 februarie 2002]

89

Gozsdu, az ember és az udvar

„Mind a magyar, mind a román ajkú hazafiak egyaránt jeles testvéröknek ismerik és vallják”

Utca nem viseli nevét Budapesten, csak egy épületegyüttes, a Gozsdu-udvar. De lehet, hogy a román-magyar ügyvéd, parlamenti képviselő és legfőbb ítélőszéki bíró, az éppen kétszáz éve született Gozsdu Manó egykor diákszállónak épített házaiból hamarosan Madách Gardens lesz. A Király utca és a Dob utca között húzódó műemlék ingatlan építetője azonban nem efféle beruházásaival, hanem a magyar és a román nemzet békés együttélése érdekében kifejtett tevékenységével írta be magát a történelembe.

Igazi kelet-európai sors adatott ennek, az 1802. február 22-én Nagyváradon született Gozsdu Manónak, kit Emanuil Gozsduként is említenek a korabeli írások. A fiú Gozsdu Athanáz jómódú kereskedőnek, városi tanácsnoknak és király-daróczi Bognár (egyek források szerint Poynár)

Annának, egy ősnemes család leányának frigyéből született. Apai ágon gyökerei Macedóniáig nyúlnak vissza, a Gozsdu család ugyanis 1769-ben a török veszedelem elől menekült el a mai Albánia területén található Moscopolis városból. Útja először Lengyelországba vezetett, de jó két évtized múlva Magyarországon telepedett le, több görög és macedoromán kereskedőcsaládhoz hasonlóan. A Gozsduk Miskolcon találtak otthonra, ahonnan aztán néhányuk Nagyváradra költözött. E családból származik egyébként az elmagyarosodott hírlapíró Elek, valamint a románságát mindvégig valló Manó.

Gozsdu Manó a nagyváradi román iskolában, majd a helyi katolikus gimnáziumban tanult, utána pedig a jogi akadémiára jelentkezett. Egy évvel később Pozsonyba ment tanulni, ahová Szlemenics jogtanár országos híre vonzotta. Tanulmányait 1823-ban fejezte be Pesten, ahol királyi táblajegyzővé avatták. Huszonkét éves volt, amikor ügyvédi oklevelet szerzett.

A fiatal joghallgató világnézetének alapjai pesti diákévei során formálódtak meg. A Vasárnapi Ujság 1861. szeptember 8-án megjelent számában így írt az akkor már Krassó megyei főispán életének e szakaszáról: „Jurátus korában lőn megvetve a világos elméjű román-magyar férfiú lelkében azon érzelmek, s nézetek alapja, melyek egész életpályáján keresztül fűződve szaporíták az érett férfi keblében is azon szép jellemvonásokat, melyeknél fogva őt mind a magyar, mind a román ajkú hazafiak egyaránt jeles testvéröknek ismerik és vallják.”

Gozsdu Manó életében Vitkovics Mihály, egy akkori hírneves ügyvéd, magyar-szerb költő játszotta a főszerepet. Az újdonsült ügyvédnek ő nem csak főnöke volt – nála dolgozott segédként három évig, jóllehet akkor már volt elég saját pere is –, hanem szellemi atyja is. Gozsdu Manó legfőképpen azon jellemvonásáért tisztelte Vitkovicsot, hogy született szerbként igen határozott magyar hazafi volt. Házának rendszeres vendégei voltak a magyar irodalom akkori jelesei, köztük Kazinczy Ferenc, Virág Benedek, Berzsenyi Dániel, a Kisfaludyak és Fáy András. Az ifjú Gozsdu, mint a házigazda barátja és munkatársa, szintén részt vett ezeken az összejöveteleken.

Mindössze huszonnégy éves volt, amikor kezdő ügyvédként különös cselekedetet vitt véghez: elsőként adott be magyar nyelvű keresetlevelet a pesti és budai tanácsokhoz. Figyelemre méltó tett volt ez ott, ahol évszázadok óta a latin volt a törvénykezési nyelv. S még inkább különleges lépés, hiszen Gozsdu románnak vallotta magát. A korabeli újság egyenesen úgy könyvelte el, hogy Magyarország fővárosában a magyarosodás fejlődését segítette elő ez a román származású ügyvéd a szenátorok és ügyvédkollégák nagy csodálkozására. Ő azonban nem elégedett meg ennyivel: a pesti görög–román egyház németül vezetett jegyzőkönyveinek magyar nyelvű szerkesztése is a nevéhez fűződik. A görögök ugyanis nem ismerték el a román, a románok pedig a görög nyelv elsőségét, ezért németül írták okmányaikat. Az 1836-ban már előkelő ügyvédként és befolyásos személyiségként számon tartott Gozsdu Manó erős pártot alapított a német nyelv leváltására”. Kezdeményezése sikerrel járt.

A másfél évszázada megjelent Vasárnapi Ujság tartózkodóan tesz említést az 1848–1849-es szabadságharc idejéről, Gozdsu pályájának e szakaszát egy későbbi életrajzíróra bízta. Szinnyi József Magyar írók élete és munkái című könyvéből is mindössze annyi derül ki, hogy 1848. május 21-én, a hazai rumének gyűlésén, ahol Rajacsics patriarchasága ellen tiltakoztak, s az akkori minisztériumnak bizalmat szavaztak, Gozdsu elnökölt. 1849 novemberében viszont az akkori kormány, mint született románnak, felajánlotta neki Bihar megyében a császári biztosságot. Ő azonban nem érezte magát erre alkalmasnak, és ügyesen kitért a megtiszteltetés elől.

Ez után szomorú idők jöttek. Az ügyvéd, ki köztudottan nagyon szerette a jó magyar zenét, híres Pest melletti szüreteiből is számúzta azt. Ha véletlenül fülébe jutott a szeretett dallam, elkönnyezte magát. Kevesen tudhatták, mi zajlott le akkortájt lelkében. Máig fennmaradtak viszont azok a beszédei, melyeknek tartalmát napokig elemezték, ismételtették számos társaságban. Nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, amikor a magyar és a román nemzetet fenyegető veszélyre ne utalt volna. Az 1860-ban Krassó megye főispánjává kinevezett, 1866-ban Tenke országgyűlési képviselőjévé választott, majd 1869-ben a legfőbb ítélőszék bírójává előlépett Gozdsu Manó a főrendi házban tartott beszédében leszögezte: „Az isteni gondviselés, maga a világ népeinek Istene tűzte ki a magyar és a román nemzetnek azon rendeltetést, hogy együtt kell nekik egy örökké tartó frigyben élniök, egymással van dicső jövődjük, egymással szemközt mindkettőjüknek veszniök kell.”

Szavainak ma is jelentősége és aktualitása van, miként a róla teljes elismeréssel szóló korabeli újságcikk első mondatainak is: „Jelen válságos korszakunkban, midőn Európa szerte, de különösen Magyarországon oly felette fontos kérdés a nemzetiségi ügy okos elrendezése, kiváló figyelem tárgyai azon jeleseink, a kik polgári erényeik s hazafias lelkületök tisztasága mellett, helyzetöknél fogva, mintegy a nemzetiségi képviselőiül vannak hivatva.”

Az 1870 februárjában elhunyt, köztiszteletben álló román-magyar ügyvéd igazi mecénásként viselkedett egész életében. Nem csupán a róla elnevezett, diákszállónak épült Gozdsu-udvar költségeit fizette, hanem nagy pártfogója volt a rumén irodalomnak is. Alig jelent meg olyan rumén irodalmi mű, melyet ő ne támogatott volna. Ő állta ugyanakkor a három Hunyadi arcképének kiadási költségeit. Nagyvonalúságára jellemző, hogy 300 ezer forintnyi vagyonából mindössze 80 ezret hagyott a családjára, a többi görögkeleti rumén tanulók ösztöndíjára hagyományozta. Alapítványának sorsa, illetve ami abból maradt később – szándékaival ellentétben – feszültséget okozott Románia és Magyarország között. A nemrég eladott Gozdsu-udvar értékesítésekor felmerült a román kormány igénye az ingatlanra.

Sándor Tünde

[*Népszabadság*, 2002. február 22.]

Gozsdu, az ember és – az iskola

Nagy érdeklődéssel olvastam Sándor Tünde *Gozsdu, az ember és az udvar* című írását. Érdeklődésem oka, hogy a XX. század harmincas éveiben a nagyváradi Gozsdu Líceum – Liceul Emanuil Gojdu – tanulója voltam. A cikk írója nagyon gondosan utánajárt Gozsdu Emanuil életének, s mint legaktuálisabb gondolatát emelte ki az alcímben: „Mind a magyar, mind a román ajkú hazafiak egyaránt jeles testvéröknek ismerik s vallják.” A cikkben írtakkal teljesen egyetértek, csak a befejezéssel nem: „Alapítványának sorsa, illetve, ami abból megmaradt később – szándékával ellentétben – feszültségeket okozott Románia és Magyarország között”. Gozsdu hatalmas vagyonának nagy részét a görögkeleti román tanulók ösztöndíjára hagyományozta, állapítja meg a cikkíró. A trianoni béke után azonban az történt, hogy az alapítvány Magyarországon maradt, s az akkori magyar kormányzat volt olyan bölcs, hogy az alapítvány jövedelmét azzal a feltétellel adta ki Romániának, ha működtet Nagyváradon egy gimnáziumi magyar tagozatot. Nem tudom, milyen tárgyalások és feszültségek árán, de tény, hogy ez megvalósult.

A nagyváradi állami Gozsdu Líceumban 1940-ig, a második bécsi döntésig működött a magyar tagozat. Az iskola három párhuzamos osztályából egy magyar volt, ahol – a román nyelv, irodalom és történelem kivételével – mindent magyar nyelven, magyar tanárok tanítottak. Ennek a tagozatnak nemcsak nyelve, tanárai és tanulói voltak magyarok, hanem szellemisége is.

Az iskola neve 1940 szeptemberétől Magyar Királyi Állami Szent László Gimnáziumra változott. Ebben az intézményben is működött azonban egy román tagozatú osztály. Nem tudom, de feltételezem, hogy ennek működtetésében is része volt a Gozsdu Alapítványnak.

Gozsdu Manó „szép jellemvonásai” az iskola életében mind a román, mind a magyar uralom idején megvalósultak abban, hogy a román és a magyar diákok között emlékezetem szerint nem fordult elő összeütközés vagy nemzeti alapon való ellenségeskedés. A két tagozat között nemes verseny volt sportban, illetve a két tagozat bizonyult jobbnak.

Még jó néhányan élünk azok közül, akik középiskolai tanulmányaink nagy részét a Gozsduban végeztük. Érettségi vizsgánk 55. évfordulóján (1942-ben érettségiztünk), mintegy húszan gyűltünk össze Váradon. Elmentünk a líceumban, ahol egykor tanultunk, de fájdalommal állapítottuk meg, hogy Emanuil Gozsdu szelleme már nem él a nevét viselő iskolában, legalábbis abban nem, hogy nincs magyar tagozat. Igaz, hogy vannak magyar nyelvű felekezeti iskolák; a két háború közötti román királyságban is voltak, de azoknak korlátozott volt a nyilvánossági joga – növendékeiknek idegen román tanárokból álló bizottságok előtt kellett vizsgát tenniük –, és nem tanultak meg olyan szinten románul, mint a Gozsdu Líceum magyar tagozatának tanulói, s így az egyetemeken hátrányos helyzetbe kerültek.

Jó lenne, ha a budapesti Gozsdu-udvar mai lerobbant állapotából úgy újulna meg, hogy valami módon betöltse eredeti rendeltetését, amint azt Gozsdu Manó a főrendi házban mondotta: „... a magyar és a román nemzetnek azon rendeltetését, hogy együtt kell nekik az egy örökké tartó frigyben élniük, egymással van dicső jövődjük, egymással szemközt mindkettőjüknek veszniök kell”.

A. J.

[*Népszabadság*, 2002. február 27.]

91

Gozsdu Manó

Világhódító Nagy Sándor macedón király hatalmas birodalma a történelem viharaiiban jelentéktelen országgá zsugorodott. Aztán a XVIII. században a mohamedán törökök keresztényeket irtó zsarnoksága alatt nyögött. A görögkeleti macedónok egy része, hogy megszabaduljon a török elnyomástól, kezébe fogta a vándorbotot, és Magyarországra menekült. Így telepedett le oda a macedoromán vagy aromán Gozsdu család is. Ennek a családnak kiváló személyisége Gozsdu Emánuel, vagy ahogy ő nevezte magát, Gozsdu Manó volt. Az ő születésének 200. évfordulójáról emlékezünk meg.

Nagyváradoon született buzgó görögkeleti vallású család fiaként. Nemzetiségét, hitét soha nem tagadta meg, de emellett jó magyar érzelmű embernek ismerte mindenki, s ezt be is bizonyította. Szorgalma és tehetsége irányt szabott életének, és Magyarországon a legfőbb ítélőszéki bírói tisztséget is elérte. Ez a kettős lelkület békésen megfér benne, és magas műveltségre vall. Az ortodox hitet bátran valló ember, vallása népszerűsítése érdekében, magyarra fordította a román egyházi könyvek egy részét. Becsületos úton hatalmas vagyonra tett szert, s így hathatós ereje volt, hogy támogassa a hazai román irodalmat. Vagyonáról végrendeletében úgy emlékezik meg mint Gozsdu-alapítványról, s kívánsága az, hogy ebből tetemes részt a magyar- és erdélyországi román nemzet azon részének hagyományozza, amely a keleti ortodox hitvallást követi. Az alapítvány kezelésével az ortodox egyházi vezetőket bízta meg, így a szebenit is, de kijelenti – és most idézem a végrendelet szövegét –: „...ha a kezelésben hibák, netán hűtlenségek követtetnének el, a főfelügyelet jogánál fogva, a magas magyar kormányt megtorlásra kérem és hatalmazom fel...”

Gozsdu Manó 1870. február 3-án halt meg Pesten. Szelleme jelképe annak a nagy jellemnek, amely azzal köszöni meg az őseinek otthont adó Magyarországnak a menedékjogot, hogy hű alattvalójának vallotta magát, s emellett háborítatlanul gyakorolhatta vallását, és önzetlen támogatásban részesíthette román testvéreit.

Átélté az 1848-as szabadságharcot. Abban a magas rangú tisztségviselői minőségében, amelyet Magyarországon betöltött, tudomása kellett volna legyen arról, hogy a harcoló honvédek 200 román falut dúltak fel és 40 000 román embert öltek meg. Azonban erről sehol nem tesz említést. Ezért biztosra vehetjük, hogy mindez kitalált rágalom a szabadságharc eszméinek a lejáratására. Annál is inkább, mert Gozdu szívéen viselte az erdélyi román ortodoxok sorsát, és így tudomása kellett volna legyen egy ilyen nagy dúlásról.

Gozdu Manó jelleméről és a magyar haza által biztosított életkörülményeiről példát vehetnek azok, akik ördögi fondorlattal és erőszakkal feledtetni akarják a csángómagyar nép ősi nyelvét, és megtagadják tőle a legalapvetőbb emberi jogot, azt, hogy anyanyelvén fohászkodjon a Teremtőhöz.

KALMÁR ZOLTÁN

[*Romániai Magyar Szó*, 2002. február 27.]

92

Per és felújítás a Gozdu udvarban

Egyetlen önkormányzati bérlőn múlik, hogy megkezdődjön a VII. kerület egyik legimpozánsabb műemlékének, a Gozdu udvarnak a teljes felújítása. Ha vele sikerül egyezsége jutni, a Magyar Ingatlanforgalmazó és Ingatlanfejlesztő Kft. már fel is vonulhat, ha nem - jöhet a per.

Az eredeti elképzelések szerint 2001 karácsonyára már be is fejezték volna a tízmilliárd forintos ingatlanfejlesztést, ám Erzsébetváros egykor igen hangulatos épületegyüttese, a Király és a Dob utcát összekötő, éppen százéves "udvarlánc" jó ideje és még ma is (majdnem) üresen "állagromlik".

Az óriási beruházással lakások, üzletek, kávéházak, szórakozóhelyek létesülnének. Szeretnék vonzóvá tenni a környező utcákat is; az elképzelések szerint megváltozna a Holló, a Rumbach Sebestyén, a Király és a Dob utca arculata is.

A kerületi önkormányzat úgy állapodott meg a befektetővel, hogy csak akkor adja majd birtokba a Gozdu udvart, ha az utolsó lakó is elhagyta a házat. Az önkormányzatot egyébként nem köti semmilyen vállalt határidő az épületegyüttes birtokba adását illetően. A befektető viszont az eladási szerződés életbelépéséig nem fizeti ki a vételárat. Az önkormányzat már hosszú ideje eredménytelenül próbál egyezsége jutni az utolsó bérlővel, nehezíti a megállapodást, hogy a lakó időről időre változtat a kiköltözés feltételein.

Nem csoda, hogy elfogyott az önkormányzat türelme; újabb ajánlatot már nem tudnak tenni, ráadásul az általuk kitűzött december végi határidő sem hozott megoldást. Ezért az Erzsébetvárosi Önkormányzat valószínűleg bírósághoz fordul. A kerület azt szeretné, hogy a felajánlott cserelakás

minőségét és annak értékét mérlegelve kötelezzék a bérlőt a lakás elhagyására. A bírósági ügy lezárultáig természetesen nem kezdődnek meg a rekonstrukciós munkák, amelyek terveit még a Műemlékhivatalnak is jóvá kell hagynia. A felújítás pedig már évtizedek óta igencsak ráférne a Gozsdu udvarra és környékére, ráadásul mint minden lakatlan épületnek, ennek is rohamosan romlik az állaga.

Az alapvető fenntartási munkákat mindenesetre elvégeztetik, takarították az udvart, a járdákat, megszüntetik a beázások okait, megcsináltatják a kitört ablakokat és napi 24 órás őrzést biztosítanak. Mivel azonban egy időben egyetlen biztonsági őr látja el ezt a feladatot, a rongálásokat nehéz teljesen felszámolni. Előfordult, hogy bádogokat, rézvezetékeket, ereszcsonnadarabokat vagy telefonkábeleket loptak el, ezek pótlását az önkormányzat cégének kell megfizetnie. Azonban nemcsak a tolvajok, hanem az illegális beköltözők is veszélyt jelentenek, emiatt az udvar Dob utcai bejáratát lezárták, vagyis megszűnt az átjárási lehetőség a Király utca és a Dob utca között.

A karbantartási munkák havonta közel 100 ezer forint kiadást jelentenek a kerületnek, ehhez jön még az őrzés költsége.

Sz. A.

[*Ingatlanbefektetés*, 2002/2. szám]

93

Fundația „Gojdu” după 1918

Între anii 1871–1918 Fundația Gojdu a acordat 5634 de burse, în valoare de 2130938,77 coroane. În total au beneficiat de burse Gojdu pentru studii gimnaziale, liceale, comerciale, în școli și de ofițeri și la academii și universități un număr de 1359 de tineri români din Transilvania, Banat și Ungaria. Printre ei s-au aflat cunoscute personalități politice românești: Victor Babeș, Valeriu Braniște, Octavian Goga, Siviu Dragomir, Ioan Talpaș, Trian Vuia, Aurel Lazăr, Aurel Vlad, Virgil Onițiu, Virgil Nemoianu, George Gârda, Petru Groza, Constantin Daicoviciu, Dumitru Stăniloae și alții. O pleiadă de intelectuali care au avut un rol major în pregătirea și realizarea actului de la 1 decembrie 1918 și în consacrarea României ca stat european modern în perioada interbelică.

Fundația Gojdu putea deveni și după Marea Unire un factor activ al dezvoltării bisericii și culturii românești, mai ales că prin testament Gojdu gândise activitatea fundației până în 2071. Continuarea activității îi era asigurată și de tratatele internaționale semnate după primul război mondial. Potrivit Art. 249., alineatul 6 Tratatul de la Trianon, semnat între România și Ungaria la 4 iunie 1920, statul ungar se obligă să pună la dispoziția statelor succesoriale fundațiile create sau întregite prin destrămarea Austro–Ungariei. Dar, neaplicând tratatul, guvernul de la Budapesta a blocat fondurile Fundației Gojdu la băncile din Ungaria.

După mai multe demersuri ale guvernului român, la 16 aprilie 1924 s-a semnat Acordul dintre România și Ungaria cu privire la reglementarea afacerilor interesând Fundația Gojdu.

Dar datorită deselor amânări, propuse de guvernul maghiar, „Conferința statelor interesate”, cum a fost numită în corespondența diplomatică, întâlnirea prevăzută să se țină la Sibiu nu s-a întrunit. Prin hotărârea nr. 26580 din 1927, Ministerul Cultelor din Ungaria a hotărât din nou blocarea fondurilor Fundației Gojdu de la Budapesta.

După Conferința de la Haga, din august 1930, care a reeșalonat reparațiile de război, la Paris, la 23 aprilie 1930, s-a semnat un nou acord între România și Ungaria, referitor la Fundația Gojdu. Acordul a fost semnat de Nicolae Titulescu, din partea guvernului român și de baronul Korányi din partea guvernului maghiar. Conform noului acord, guvernul maghiar se angaja să înceapă cu guvernul român negocieri directe cel mai târziu în timp de o lună de la punerea lui în vigoare. În cazul în care negocierile nu ar ajunge în termen de șase luni, la un acord definitiv, fiecare din cele două guverne va avea dreptul de a se adresa Curții Permanente de Justiție de la Haga, aceasta urmând să stabilească sub formă de regulament definitiv afacerile ce interesau Fundația Gojdu.

Pentru definitivarea chestiunii Gojdu s-au creat două comisii, reprezentând România și Ungaria, care urmau să se întrunească pentru început la Sibiu. Pe parcursul tratativilor, delegația maghiară a înaintat președintelui comisiei române, Ion I. Lepădatu, o listă de revendicări pe seama etnicilor maghiari din Transilvania Orfelinatul Teresian din Sibiu, Fondul de Învățământ din Trei Scaune și Spitalul Elisabeta din Cluj. În 1935, prin Jurnalul consiliului de Miniștri nr. 1434 din 15 iulie 1935, guvernul român a aprobat continuarea tratativilor româno-maghiare privind problema Fundației Gojdu, acceptând satisfacerea revendicărilor formulate de partea maghiară.

După mai multe întâlniri, la București și Budapesta, la 27 septembrie 1937, în capitala României s-a semnat acordul definitiv dintre România și Ungaria. Potrivit art. 1, statul maghiar se obliga că în termen de treizeci de zile de la intrarea în vigoare a Acordului să pună la dispoziția Fundației Gojdu întreg patrimoniul ce îl deținea la Budapesta.

Acordul din 27 septembrie 1937 a fost ratificat de statul român prin Decretul nr. 1735 din mai 1938. Guvernul maghiar a amânat ratificarea documentului. De abia după mai multe intervenții pe cale diplomatică a Ministerului de Externe Român, Camera Inferioară a Parlamentului a ratificat la 14 februarie 1940, iar Camera Superioară la 4 aprilie 1940, prin art. de lege XXI/1940. Astfel, statul maghiar a recunoscut ca proprietate a Fundației Gojdu din Sibiu averea pe care acesta o deținea la Budapesta. La 20 iunie s-a făcut schimbul instrumentelor de ratificare a acordului româno-ungar. Dar evenimentele externe produse de Dictatul de la Viena din 30 august 1940 au întrerupt procesul de preluare a averii de la Budapesta de către Fundația Gojdu.

Războiul și apoi perioada care a urmat au amânat din nou definitivarea punerii în posesie a Fundației Gojdu cu toate demersurile pe care atât reprezentanța fundației de la Sibiu cât și guvernul condus de Petru Groza le-a făcut pe lângă guvernul maghiar. În 1952 guvernul de la Budapesta a naționalizat imobilele fundației. Printr-un „tratat” sugerat României și Ungariei de către Moscova, cele două state au renunțat reciproc la orice pretenție privind revendicările anterioare. Fundația Gojdu a devenit doar o problemă de istorie privind rolul său în formarea intelectualității românești din Transilvania și Banat.

După căderea regimurilor comuniste din Europa centrală și de sud-est, în condițiile noului cadru politic, la Sibiu în 1996 Fundația Gojdu și-a reluat activitatea, fiind pusă sub patronajul Mitropoliei Ardealului și Mitropoliei Banatului. Continuatoare a Fundației Gojdu, creată în 1870, și întemeindu-și întreaga activitate pe actele ei fondatoare – testamentul lui Gojdu și Literalele fundamentale – Reprezentanța de la Sibiu s-a considerat pe deplin justificată să reactualizeze atât la nivelul opiniei publice cât și al instituțiilor politice ale statului român problema recuperării averii sale de la Budapesta. Astfel, începând cu anul 1998 problema redobândirii bunurilor Fundației Gojdu a figurat pe agenda mai multor întâlniri politice româno-maghiare, fără ca deocamdată să se găsească o soluție definitivă a acestei chestiuni.

Considerăm că redobândirea de către Fundația Gojdu a proprietăților sale de la Budapesta reprezintă un act de dreptate istoric, de respect față de hotărârile testamentare ale marelui mecenat care a fost Emanuil Gojdu. Sperăm că cele două state, România și Ungaria, împărțășind valorile politice și filosofice care stau la baza construcției Europei unite, vor găsi soluțiile necesare pentru ca averea Fundației Gojdu să revină în proprietatea celor pentru care a fost creată.

Dr. Cornel Sigmiran

[*Clio*, Anul II, nr. 1. 2002, p. 7.]

94

Emanuil Gojdu și Fundația sa

Emanuil Gojdu, cel mai de seamă mecenat al românilor ardeleni din secolul al XIX-lea, comemorat anul acesta cu prilejul bicentenarului nașterii sale, a contribuit ca nimeni altul, prin Fundația sa, la ridicarea spirituală și materială a numeroase generații de intelectuali români din întreaga Transilvanie până la eliberarea ei de sub stăpânirea străină, încă și după unirea acesteia cu România.

Cercetătorii vieții lui Emanuil Gojdu au ajuns la concluzia că el coboară dintr-o vigoasă familie macedo-română, stabilită în părțile Bihorului în secolul al XVIII-lea. Tatăl său, Atanasie, era negustor la Oradea, iar mama, Ana, născută Poynar, se trăgea dintr-o familie românească din Bihor.

Emanuil Gojdu s-a născut la 9 februarie 1802, la Oradea, unde și-a petrecut copilăria, împreună cu cei cinci frați ai săi. După absolvirea claselor primare și a celor liceale la Oradea, a urmat cursurile universitare la Facultățile de Drept din Oradea, Pojon (Bratislava) și Pesta. Nu-și încheie încă studiile când mamă sa moare, la 22 iulie 1816, iar tatăl la 25 iulie 1821.

După terminarea studiilor juridice, se stabilește la Pesta, ca practicant la tabla regească, și își câștigă existența dând meditații. La încheierea stagiului avocațial de trei ani și promovarea examenului de avocat în 1824, își deschide un birou propriu de avocatură și "notariat cambial" la Pesta. În scurt timp, se numără printre cei mai căutați avocați din capitala Ungariei, devenind o autoritate juridică recunoscută în întreaga țară. Gojdu a fost și primul jurist care a înlocuit limba latină cu cea maghiară în intentarea acțiunilor judecătorești din Pesta și Buda, asigurându-și și prin aceasta un loc aparte în istoria justiției din Ungaria. S-a căsătorit la 30 iunie 1832 cu Anastasia Vulpe, născută Pometa, o mare româncă și înflăcărată ortodoxă, care a avut un rol important în dezvoltarea caracterului național al bărbatului ei.

Strălucit avocat și bun administrator al veniturilor sale, obținute de pe urma câștigării proceselor, Gojdu devine treptat și mare proprietar, asigurându-și o situație materială foarte bună. Era deținătorul a două mori cu aburi și președintele proprietarilor de mori din capitala Ungariei. În 1832 a cumpărat o casă mare în Pesta, pe artera numită atunci Königgasse, astăzi Kiraly-utcza. Mai târziu cumpăra livezi în suprafață de 36.000 de stânjeni pătrați. În 1845 și-a parcelat locul de casă din strada Kiraly și a construit un șir de magazine, care și astăzi îi poartă numele: "Pasajul Gojdu" (Gozsdu-udvar). Om chibzuit, cu spirit comercial înnăscut, el a făcut plasamente sigure de capital, preponderent în imobile, pe care le-a închiriat, acestea aducându-i venituri frumoase.

De tânăr, Emanuil Gojdu a sprijinit acțiunile culturale și tipăriturile românești care apăreau la Pesta, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. A colaborat la prima revistă românească tipărită în capitala Ungariei de către Zaharia Carcalehi, cu titlul Biblioteca românească, un fel de Almanah al românilor din Imperiul Austro-Ungar, căreia îi acorda și ajutor bănesc, ca și pentru Calendarul românesc, pe care Ștefan Neagoe - învățătorul școlii românești din Pesta - îl tipărea, în parte, cu litere latine, începând din 1830.

Emanuil Gojdu era mândru de originea sa de român ortodox din popor și se manifesta ca atare oriunde i se dădea ocazia, atât cu cuvântul, cât și cu fapta. Casa lui din Pesta era deschisă tuturor românilor din capitala Ungariei. Aici se adunau, mai ales în duminici și sărbători, tinerii români care studiau în Pesta și care erau bine primiți și sprijiniți, insufletindu-se unii pe alții pentru idealurile naționale. În casa lui se vorbea numai românește, parte în dialectul macedo-român, parte în limba noastră. Doar când erau și străini, atunci se vorbea în limba lor.

Contemporan și bun amic cu Mitropolitul Andrei Șaguna, macedonean și el, Gojdu l-a ajutat cu sfatul și cu fapta în luptele acestuia pentru recâștigarea

autonomiei Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania. A fost membru fondator al ASTREI, întemeiată în 1861 și condusă de prietenul său, Șaguna. Devenind "comite suprem", adică prefect, în comitatul Caraș, la Lugoj, în 1861, funcție care i-a adus și calitatea de membru al Casei Magnaților, forul legiuitor suprem al Parlamentului maghiar, Gojdu a încurajat foarte mult elementul românesc, chemând la posturi de conducere tineri români. Sub prezidiul lui sa decretat și limba română ca limbă oficială a comitatului Caraș, atunci când încă nu există legea pentru naționalități. La Lugoj, ca prefect, a înființat un liceu românesc, dăruindu-i și 2.000 de florini. Între 1865-1868 îl găsim în Dieta din Pesta, ca deputat al circumscripției electorale Tinca (Bihor), iar în 1869 este numit consilier la Curtea Supremă (Curtea de Casație) a Ungariei. Susținător al culturii naționale, Gojdu își îndeplinește și îndatoririle sale de cetățean al Ungariei, numărându-se printre membrii fondatori ai Școlii de arte și meserii din Pesta, inaugurată în 1846, care, la 1871, va deveni Universitatea Tehnică Regală Maghiară (Politehnica).

După moartea soției sale, Anastasia, născută Pometa, în 1863, Gojdu s-a recăsătorit cu Melania, născută Dumtsa, și ea de origine aromână, fiica mai mică a lui Ignăție Dumtsa, director de bancă la Pesta.

Pentru a sprijini tineretul român la învățătură, prin testamentul său, semnat la Pesta, la 4 noiembrie 1869, Gojdu a întemeiat o fundație, care-i va purta numele. Nu peste mult timp, la 22 ianuarie 1870, a decedat și a fost înmormântat în cimitirul Kerepesi, sectorul ortodox, din capitala Ungariei.

Testamentul lui Gojdu

Testamentul lui Gojdu a fost deschis legal la 22 ianuarie 1870, îndată după moartea sa, în ședința Judecătoriei din Pesta, și a fost adus la cunoștința publică de Mitropolitul Șaguna, în Telegraful Român de la Sibiu, din 25 ianuarie 1870. El a fost publicat în întregime la 9 februarie 1899, la Sibiu, de Matei Voileanu, asesor consistorial la Mitropolie.

În partea introductivă și în primele 6 puncte ale testamentului, Gojdu menționează bunurile personale ce nu fac obiectul "conscriptiei", care rămân în proprietatea soției sale Melania până este în viață. De asemenea, se fac precizări cu privire la înmormântarea sa.

Dispozițiile testamentare privind crearea Fundației sunt cuprinse la punctele 7, 8, 9 și 10, prin care dispune că averea sa, ce va rămâne după solvirea donațiilor de la punctul 4 și după acoperirea cheltuielilor cu înmormântarea, să fie lăsată "în întregul ei acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania, care se ține de legea răsăriteană ortodoxă", și din care "se va constitui o fundație permanentă, care va purta numele Fundațiunea Gojdu". Pentru administrarea Fundației se împuternicește o Reprezentantă, compusă din "mitropolitul sau arhiepiscopul ortodox român", din "toți episcopii ortodocși români din Ungaria și Transilvania" și "din 6 bărbați laici, cunoscuți pentru

moralitatea lor și pentru sentimentele lor de devotați români ortodocși, între care cel puțin unul din familia Poynar, de se va afla capabil, să fie ales în reprezentanță".

Averea rămasă era trecută sub "controlul Mitropoliei Ortodoxe Române și depusă, spre fructificare, la locuri sigure și cu credit solid. Două treimi din venitul curat să se capitalizeze în fiecare an și să se înmulțească cu dobânzile, timp de 50 de ani (de la timpul primirii)".

Se mai prevedea ca a treia parte a venitului anual, Reprezentanța să-l împartă "ca stipendii (burse) acelor tineri români de religie răsăriteană ortodoxă, distinși prin purtarea bună și prin talente, ai căror părinți nu sunt în stare, cu averea lor proprie, să ducă la îndeplinire creșterea și cultivarea copiilor lor". Se stabilește, ca principiu general, ca stipendiile să se facă după împrejurările locale și după gradele claselor școlare. Astfel, studenților care învață "în țări străine sau în Budapesta, respectiv ascultătorilor de științe mai înalte, să li se dea stipendii mai mari decât acelor care studiază în provincie și respectiv în școli inferioare; stipendiile anuale destinate celor dintâi să nu fie mai mari de 500 florini și nici mai mici de 300 florini, iar pentru cei din urmă să nu fie mai mari de 300 florini".

După expirarea celor 50 de ani menționați mai sus, adică începând din 1921, dobânzile capitalizate se adăugau la capital și din venitul acestei sume, trei cincimi se capitalizau, iar din cele două cincimi rămase se acordau stipendii "studenților distinși" și se extindeau stipendiile și la "tinerii care voiesc să se califice în cariera artistică, preoțească și învățăătorească".

După a doua perioada de 50 de ani, deci după 100 de ani, adică din 1971, se adăuga la capital suma obținută din dobânzi, rezultând un nou capital, din care jumătate se capitalizează din nou timp de 50 de ani (deci până în 2021). Din cealaltă jumătate se stabilea să se ajute, pe baza principiilor menționate, "mai mulți tineri studenți, preoți și învățători săraci cu însușiri eminente, familie numeroasă și îmbătrâniți".

După al treilea ciclu de 50 de ani, adică după 150 de ani de la activarea Fundației, se adaugă la capital suma adunată din dobânzi și se constituie astfel o sumă principală stabilă, încetând capitalizarea ulterioară.

Din a zecea parte a venitului întregii Fundații se constituia un fond de rezervă pentru acoperirea pierderilor posibile din capital sau din nerăspunderea dobânzilor (cametelor). Se mai stabilea ca, după cei 150 de ani de la înființare, respectiv din anul 2021, venitul întreg din suma principală a Fundației, cu separarea și economisirea fondului de rezervă, să se întrebuințeze, pe lângă ajutoarele arătate, "pentru orice alte scopuri religioase ale românilor de religie ortodoxă răsăriteană, după buna chibzuire a majorității membrilor Reprezentanței, având în vedere prosperitatea și înflorirea Bisericii Răsăritene și a națiunii române".

Pentru ca dispozițiile testamentare, în cursul timpului, să nu se dea uitării, Gojdu a dispus ca testamentul său să fie citit în toți anii, în toate bisericile

parohiale române răsăritene, la 9 februarie (după calendarul vechi), când era ziua sa de naștere.

Fundația Gojdu

Fundația a luat ființă după moartea lui Gojdu, întâmplată la 22 ianuarie 1870, și ca urmare a punerii în aplicare a testamentului său, întocmit la 4 noiembrie 1869, în care se stabilea ca cele testate vor fi administrate de o Reprezentanță.

Prima Reprezentanță a Fundației a fost aleasă la 23 aprilie 1870, din ea făcând parte Mitropolitul Andrei Șaguna, Episcopii Procopie Ivanovici și Ioan Popasu, și Ioan Alduleanu, Ioan Pușcariu, Ioan Faur, Dionisie Poinar, George Mocioni și Nicolae Ioanovici. Conform dispozițiilor testamentare, Reprezentanța avea pe siglă mențiunea "Lăsați pruncii să vină la mine. Fundațiunea Gojdu".

De-a lungul timpului, Reprezentanța, care se alegea din trei în trei ani, a numărat printre membrii ei pe Iacob Bologa, Alexandru Mocioni, Partenie Cosma, Nicolae Poinar, Andrei Bârseanu, Miron Cristea (viitorul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române), Gheorghe Comșa și alții. După moartea lui Șaguna, au fost aleși ca președinți ai Fundației: Miron Romanul, Ioan Mețianu și Vasile Mangra, în calitate de mitropoliți ai românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria.

Fundația a fost pusă sub patronajul Congresului național bisericesc de la Sibiu. Deși înainta guvernului ungar un raport anual asupra gestiunii sale, Fundația se administra autonom, fiind condusă de mitropolitul de la Sibiu, împreună cu un consiliu.

În anul 1874, Reprezentanța a întocmit statutul Fundației Gojdu, pe baza căruia și-a început activitatea de ajutorare bănească a tineretului aflat la studii. În anul 1879, Congresul național bisericesc de la Sibiu, la propunerea Reprezentanței, a votat un nou statut, numit "Literale Fundaționale", revizuit apoi în 1882, și aprobat de autoritățile statului maghiar în 1885. Cuprinzând patru capitole, "Literale Fundaționale" sintetizează, pe baza testamentului lui Gojdu, Regulamentul de funcționare a Fundației și de acordare a bursei.

Fundația avea la bază un principiu stabilit prin testamentul lui Gojdu, și anume, două treimi din venit urmau să se capitalizeze, iar o treime să fie distribuită sub formă de burse. Acest principiu era însă greu de realizat. După ce tribunalul a inventariat lăsamântul lui Gojdu (averea mobilă și imobilă), s-a constatat ca față de active, pasivele erau mari. Deci averea curată (reală) era mică și grevată de datorii fiscale.

A intervenit însă spiritul de dăruire, priceperea și perseverența conducătorilor Fundației, care au reușit în câteva decenii să reducă pasivele și să transforme activele în valori aducătoare de venituri, în primul rând prin construirea și cumpărarea de imobile, cu locuințe și magazine de închiriat, dar și prin cumpărarea de acțiuni la bănci, care au adus o sumă considerabilă la

bugetul Fundației. Cea mai mare investiție a fost construirea a 7 imobile la Budapesta, pe terenul intravilan dintre străzile Király și Dob, care formează Curtea Gojdu sau Pasajul Gojdu. Dintre cele 7 imobile, 4 sunt construcții cu 3 etaje, iar 3 cu 2 etaje. În total, acest complex de clădiri cu 5 curți interioare, a cărei construcție s-a încheiat în 1902, cuprinde 35 de apartamente moderne, iar la parter 49 de prăvălii. În același timp, s-au făcut amenajări la imobilul din strada Holló, care au costat Fundația sume importante.

Bursierii Fundației Gojdu

Ca principiu general, bursele se repartizau după cerințe și împrejurări locale, avându-se în vedere ca tinerilor care studiau la facultăți în străinătate să li se acorde burse mai mari decât celor care studiau în țară și la școli inferioare. Absolvenților de facultăți, care urmau să depună examene de diplomă sau doctorat, li se mai acordau stipendii pentru încă un an, cât și taxa pentru diplomă.

Bursele se acordau tinerilor lipsiți de mijloace materiale, pe bază de concurs, publicat în presă. Ele se anulau dacă tânărul pierdea vreuna din calificările cerute prin testament și anume: dacă părăsea caracterul național și bisericesc, dacă părăsea studiile, dacă dobânda avere sau bursă de la altă fundație, dacă nu depunea examenul la timp sau îl pierdea, dacă săvârșea o faptă imorală. Așadar, bursierii erau obligați să prezinte rezultatele obținute la sfârșitul fiecărui an școlar, pentru a li se acorda stipendii în anul următor.

Pentru obținerea bursei în anul întâi, tinerii întocmeau un dosar cu acte, care cuprindea: certificatul de naștere, atestatul că părinții nu pot acoperi cheltuielile pentru învățătura lor, precum și actul de studii. Dosarele erau trimise, prin Episcopiile din Arad și Caransebes, la Mitropolia din Sibiu pentru aprobare. Parohia ortodoxă română din Budapesta recomanda pe tinerii români din Ungaria.

Cei mai mulți bursieri ai Fundației Gojdu au studiat la renumite universități din Imperiul austro-ungar și din apusul Europei, printre care: Pesta, Cluj, Viena, Graz, Berlin, Zürich, Jena, Karlsruhe, Chemitz, Mariabrunn și altele.

Este vrednic de amintit că, între 1871-1918, un număr de 3.000 de studenți români de pe întreg cuprinsul Transilvaniei s-au bucurat de bursele și de ajutoarele Fundației Gojdu. Fundația a contribuit la formarea a peste 1.000 de intelectuali români, dintre care 426 și-au încheiat studiile cu obținerea titlului de "doctor în științe".

Dintre personalitățile mai cunoscute din Transilvania, au fost bursieri ai Fundației Gojdu: Victor Babeș, Ioan Zaicu, Valeriu Braniște, Octavian Goga, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Traian Vuia, Aurel Lazăr, Dumitru Lascu, Nicolae Zigre, Aurel Vlad, Teodor Neă, Petru Groza, Constantin Daicoviciu, Dumitru Stăniloae și alții. Între bursieri s-au numărat și mulți tineri români din Ungaria.

Prin Fundația sa, Gojdu și-a asigurat un nume nemuritor printre mecenații poporului român. Anual, bursierii "Gojdu", în semn de recunoștință față de memoria întemeietorului Fundației, participau la parastasul ce se organiza la mormântul său din cimitirul Kerepesi din Budapesta, unde, la sfârșitul anilor '80 ai secolului al XIX-lea, s-a ridicat un impunător monument. Cu aceasta ocazie, se țineau discursuri și se intona cântecul lui Ciprian Porumbescu, "Adusu-mi-am aminte". Din același sentiment de recunoștință, portretul lui Gojdu era expus în toate școlile românești ortodoxe din Transilvania și Ungaria.

Situația Fundației Gojdu după 1918

După primul război mondial, averea Fundației a rămas aproape în întregime în Ungaria. Reprezentanța Fundației funcționa la Sibiu, pe când administrația bunurilor ei se afla la Budapesta.

Tratatul de pace de la Trianon din 1920 obligase Ungaria să restituie proprietarilor toate bunurile fundamentale. La 16 aprilie 1924, între România și Ungaria s-a încheiat un acord provizoriu, în baza căruia Fundația Gojdu a putut să dispună liber, timp de trei ani, de veniturile averii sale mobiliare și imobiliare din Budapesta. În anul 1927, însă, guvernul maghiar a blocat averea Fundației de la băncile din Ungaria.

S-au început negocieri între guvernele român și maghiar pentru rezolvarea problemelor Fundației Gojdu, dar partea maghiară a tot amânat și chiar a blocat prin piedici tehnice găsirea unei soluții, cerând compensații pentru maghiarii din România, alcătuind și o listă a imobilelor pe care dorea să le primească în Transilvania. Guvernul român a acceptat doar o parte din recompensarea materială cerută de partenerii unguri.

După tratative mereu amânate și în perspectiva transferării litigiului la Curtea internațională de Justiție de la Haga, unde argumentele politice de recompensare ale părții maghiare nu puteau fi acceptate, s-a încheiat un acord la București, în 27 octombrie 1937, prin care Ungaria se angaja să predea României întregul patrimoniu al Fundației Gojdu, care se găsea pe teritoriul său, pentru a fi pus la dispoziția Reprezentanței de la Sibiu, în schimbul unor imobile pe care guvernul român acceptase să le cedeze maghiarilor din Transilvania. Acest acord a fost ratificat de partea română în 1938, iar Parlamentul ungar l-a ratificat la 20 iunie 1940. Astfel, statul maghiar a recunoscut ca proprietate a Fundației Gojdu de la Sibiu averea acesteia aflată la Budapesta. Dictatul de la Viena din 30 august 1940 a zădărnicit, însă, predarea și preluarea patrimoniului Fundației.

Nici după cel de-al doilea război mondial, Fundația Gojdu nu-și poate redobânda patrimoniul. În 1952, bunurile Fundației Gojdu din Ungaria au fost naționalizate de regimul comunist: trei clădiri centrale în Budapesta, sume importante de bani depuse la bănci, acțiuni diverse, titluri de împrumuturi publice și diferite obiecte de valoare. În 1953, România și Ungaria renunță

reciproc la orice pretenții de despăgubiri, în care intrau și bunurile Fundației Gojdu. În aceste condiții, Fundația își încetează definitiv activitatea.

Fundația Gojdu în prezent

Efecte benefice pentru relansarea demersurilor privind clarificarea situației patrimoniului Fundației Gojdu a avut vizita pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut-o în Ungaria, între 12-15 octombrie 1994, la invitația Vicariatului ortodox român din Gyula și a Uniunii românilor din Ungaria. Cu acest prilej, timp de trei zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întâlnit cu preoții și credincioșii români din țara vecină, cu reprezentanți ai Bisericilor de acolo, cu membri ai Parlamentului și ai Guvernului de la Budapesta și cu Președintele Ungariei. Între altele, Prea Fericitul Sa a vizitat capela ortodoxă română din capitala Ungariei, amenajată în două încăperi din clădirea ce aparține Fundației Gojdu, precum și mormântul lui Gojdu din cimitirul Kerepesi din Budapesta. Vizita aceasta, pe lângă caracterul pastoral și ecumenic, a avut și o dimensiune diplomatică, întrucât discuțiile cu autoritățile de stat maghiare au vizat și problemele specifice ale comunității românești din Ungaria și raporturile ei cu statul.

La scurt timp, în 1996, la Sibiu, Fundația Gojdu își reia activitatea, avându-l ca președinte de onoare, potrivit cerințelor testamentare, pe IPS Mitropolit Antonie al Ardealului, și începe demersurile pentru redobândirea patrimoniului său, desigur, a celui imobiliar, căci sumele de bani și valorile de bursă nu mai pot fi recăpătate.

În așteptarea găsirii unei soluții corecte de revenire a bunurilor Fundației în patrimoniul său, împlinindu-se 200 de ani de la nașterea lui Emanuil Gojdu, sa organizat la Budapesta, în clădirea Centrului Cultural Român, în zilele de 9 și 10 februarie 2002, un simpozion patronat de Fundația Gojdu, cu sprijinul Ministerului Român de Externe, urmat de o slujbă religioasă în capela ortodoxă română și un pelerinaj la mormântul fondatorului, la care au participat oameni de cultură, diplomați, profesori universitari, ziariști și membri ai clerului român de la București și Budapesta, precum și PS Sofronie, Episcopul românilor ortodocși din Ungaria. Participanții la simpozion și-au exprimat speranța ca cele două state, România și Ungaria, împărtășind valorile culturale care stau la baza construcției Europei unite, vor găsi soluțiile necesare ca averea Fundației Gojdu să revină în patrimoniul ei, spre folosul celor pentru care ea a fost întemeiată.

[www.patriarhia.ro/publicatii/294.htm (2002)]

Balladás örökség

A Gozsdu/Gojdu nevet kétféle dicsfény övezi. Magyaroknak Gozsdu Elek írótt jelenti, akinek színdarabjai Temesváron akkora sikert arattak, hogy a város előljárósága 1980-ban babérkoszorúval jutalmazta. Román oldalról visszatekintve a családra, már bonyolultabb a helyzet. Itt csak Emanuil Gojdu (1802-1870) ismeretes, ő is azon egyszerű oknál fogva, hogy a dúsgazdag budapesti mecénás halála előtt egy évvel vagyona jelentős részét a nevét viselő alapítványra hagyta azzal a kikötéssel, hogy a mindenkori kuratórium abból magyarországi román fiatalokat taníttasson. Az első világháborúig nem is volt baj: az összeg bankkamatok által szépen gyarapodott, így végezhetett egyetemet Victor Babes, Octavian Goga, Traian Vuia, Constantin Daicoviciu stb. A román állam ezt az örökséget már Trianon után követelni kezdte Budapesttől. Mivel azonban a magyar kormánynak is voltak hasonló igényei a román állammal szemben, a tárgyalások 17 évig húzódtak el, akkor közbeszólt a háború. 1944 után már más idők jártak: az alapítványok mint burzsoá csökevények elkukkantak ugyan a történelem süllyesztőjében, de vagyonuk csábító vonzerő maradt, így a román kommunista hatóságok egészen zsenge fejjel újabb tárgyalásokra szólították fel a magyar elvtársakat: a Gozsdu-vagyont vissza! Moszkva azonban megelégette, hogy a proletárnacionalizmus fennkölt eszméjét prózai vita árnyékolja be, és kötelezte a két felet, írjon alá egyezményt, miszerint a Gozsdu- örökség vitáját lezártnak tekinti, és kölcsönösen lemond mindennemű kártérítési követelésről. Ez 1953. július 7-én Bukarestben meg is történt; úgy tűnt, a pezsgő és piskóta megpecsételte az alapítvány sorsát is. 1990 után mégis fordulat állt be: Bukarestnek eszébe jutott, hogy 1953-ban a román állam olyan vagyronról mondott le, ami nem volt az övé, a Gozsdu Alapítvány ugyanis magántulajdon volt. Tetszetős álláspont, egyetlen szépséghibája, hogy ugyanilyen alapon a magyar állam is követelhetne vissza mindent, amit Románia az első, majd a második világháborút követően magyar, német, zsidó közösségi vagy magántulajdonként birtokába vett, lásd az éppen zajló, hangos restitúciós pereket.

Vissza csak kapnom kell, de adnom nem – ez az egyoldalú meggyőződés önszugesztio által odáig gerjedt, hogy 1996-ban Nagyszebenben újraalakult a Gozsdu Alapítvány, élén Ioan-Aurel Pop kolozsvári történésszel, aki később átadta a stafétabotot Aurel Pavel ortodox papnak, jelenleg is ő az elnök. Az új alapítvány azzal kezdte működését, hogy még újjászületése évében dokumentumfilmet készített a Román Televízió számára Emanuil Gojduval a főszerepben. Mindaz, ami ott elhangzott a mecénás vagyonáról, annyira étvágygerjesztőnek bizonyult, hogy a mű bemutatása után parlamenti interpellációk is elhangzottak Bukarestben, minek nyomán ismét fellángolt a visszakapás láza, természetesen a visszaadás emlegetése nélkül. A történet posztforradalmi szakasza f. év február 9-10-én tetőzött, amikor Emanuil Gojdu születésének 200. évfordulója tiszteletére a szebeni alapítvány Románia

Külügyminisztériuma patronálásával a budapesti Román Kulturális központban felemelő ünnepséget, ezen belül családi hangulatú tanácskozást szervezett, ahol mindenki egyetértett azzal, hogy az örökség Romániát illeti. Ugyanebből az alkalomból a Román Posta 2500 lejes bélyeget bocsátott ki, rajta az ünnepelelt Emanuil Gojdu pazar, vitézkötéses díszmagyar és prémes dolmányt visel.

Tisztelt olvasó észrevehette következetlenségemet, hogy az örökhagyó nevét hol így, hol úgy írom. Ennek oka, hogy ő maga mint Nagyvárad szülöttje, 1861-ben Krassó-Szörény főispánja (mai szóval prefektusa), majd tekintélyes pesti ügyvéd és politikus, Gozsdu Manónak írta alá nevét. Közeli rokona volt az író Gozsdu Eleknek. Pongrácz Mária temesvári filológus, Gozsdu Elek hagyatékának avatott ismerője nemes lokálpatriota lelkiismeretességgel felkutatta a család történetét is, ebből részleteket közölt a *Heti Új Szó* 2001. augusztus 10-i számában. Hivatkozik többek között a *Temesvári Hírlapra* (1908. november 27.) is, amelyet azért tekinthetünk mértékadó forrásnak, mert főszerkesztője, Pogány Mihály kebelbarátja volt Gozsdu Eleknek, elképzelhetetlen tehát, hogy lapjában az előkelő családról bármit is közölt volna az író-főügyész előzetes konzultálása nélkül. Biztos tehát, hogy a Gozsdu család cincár (aromán) eredetű, Görögországból a XVIII. században borral kereskedve került Lengyelországba, ahol Gozdowsky néven vált ismertté, így jött Magyarországra, pontosabban Miskolcra, onnan Nagyváradra, Temesvárra. A szülők, nagyszülők még itt is őrizték az őshaza emlékét azzal, hogy a családban görögül imádkoztak.

Ebből a jellegzetes balkáni családragényből vált halhatatlanná Gozdowsky-Gozsdu-Gojdu Manó-Emanuil, aki jogász volt ugyan, de verseket írt magyarul, és ő járta ki Pesten, hogy a törvénykezésben a latin helyett bevezessék a magyar nyelvet. Hatalmas vagyont abból is elképzelhetjük, ami alább következik. Hogy olvasóink tiszta képet kapjanak a hovatovább époszi túlzások, mítoszok ködébe vesző alapítvány bankbetétjeiről (mert a pesti Gozsdu-ház külön történet), családi alapon megkértem a ProTV budapesti tudósítóját, nézzen utána, mi lett a pénz sorsa. Így tudtam meg, hogy aminek tulajdonjogáért Románia 1920 óta harcol, az csak emlék, vagyis nem létezik. A Magyar Nemzeti Bank Jogi Főosztálya ugyanis a következőket hozta tudomására a ProTV tudósítójának.

A korona az Osztrák-Magyar Monarchia fizetőeszköze volt, Magyarországon 1892-ben vezették be. Az első világháború után a Monarchiából kialakuló nemzetállamok felváltották saját fizetőeszközükkel. Magyarországon a korona helyébe 1927. január 1-jétől a pengő lépett. E naptól kezdve 12 500 koronát váltottak be egy pengőre, tehát az infláció megtette hatását. 1946. augusztus 1-jétől kezdve a pengő helyébe a forint lépett. Az újabb infláció mindent elmond, hogy négyszázezerquadrillió pengőt váltottak be egy forintra, ez a lehetőség 1947. január 31-vel megszűnt. Mindebből következik, hogy amennyiben az alapítvány annak idején, 1922-t követően Magyarország területén bankfiókban helyezte el a pénzét és a koronát átváltotta, vagyona ettől

kezdve 800 pengőt tett ki. Ha ezt a pénzt továbbra is számlán tartotta (amit nehezen lehet elképzelni), úgy az 1946-ban teljes mértékben devalválódott. Ráadásul, 1945 után az új kommunista rendszer a kereskedelmi bankokat jogutód nélkül megszüntette, így tőlük követelni már nem lehet. A Magyar Nemzeti Bank mint jegybank nem utódja a megszüntetett kereskedelmi bankoknak, tartozásukért tehát nem felelős.

A hivatalos átirat lehangoló tényeihez még annyit tehetünk hozzá: az eddigi parlamenti és neo- alapítványi hazafias szövegekből nem állapítható meg, hogy amíg létezett a Gajdu- örökség, annak gazdái a kérdéses összegeket visszakövetelték-e, kitől, milyen módon, a fizetést kik, milyen indokkal tagadták meg, és ennek milyen bizonyítékai maradtak fenn Magyarországon vagy Romániában.

Mindettől függetlenül, bizonyosra vehető, hogy a soron következő romániai választási kampányban a sovén-nacionalista extrémizmus Erdély megvédése, a svájci méretű életszínvonal azonnali megteremtése mellett előszeretettel foglalja programjába az alapítvány bankbetétjeinek visszaszerzését is, persze 72 év kamatos kamatjaival együtt.

BARABÁS ISTVÁN

[*Romániai Magyar Szó*, 2002. április 18.]

96

Legenda va fi transformată în realitate **Din nou despre soarta monumentului Gajdu**

În anul când aniversăm 200 de ani de la nașterea mecenatului Emanuil Gajdu se pare să se sfârșească și „coșmarul” monumentului familiei Gajdu. Cupola și grilajul care avea menirea să înfrumusețeze și să apere de capriciile vremii mormîntul marelui înaintaș, în 1996 a fost transportat la Oradea pentru renovare și, cu excepția unor elemente, n-au fost încă readuse la Budapesta, la locul original din cimitirul Kerepesi. De câteva săptămîni însă ajung la noi vești îmbucurătoare în ce privește viitorul monumentului Gajdu.

– *Acest monument, această suprastructură a monumentului are, efectiv, o legendă a lui. Dar orice legendă se bazează pe o realitate. Noi ne-am angajat ca să transformăm din nou această legendă în realitate* – declară domnul Viorel Horj, directorul Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național din Oradea, responsabilul actual al monumentului Gajdu. – *Pentru că Gajdu este o legendă cu adevărat, dar iată că timp de 6 ani acest monument funerar adus de la Budapesta pentru renovare la Oradea a zăcut undeva în curțile a două întreprinderi orădene. Mai precis n-a zăcut: a fost aruncat, pentru că atunci când a fost adus la Oradea s-a constatat că nu mai poate fi renovat. El trebuia refăcut total.*

Bicentenarul nașterii avocatului budapestan Emanuil Gojdu a făcut ca factorii competenți să arate un interes și o responsabilitate mai mare față de memoria marelui macedoromân.

– *Înainte de manifestările Gojdu, în februarie, am luat în mână această problemă și am făcut din ea o obsesie, pur și simplu – continuă Viorel Horj. – Drept pentru care ceea ce nu s-a făcut în aproape șapte ani, tinde să se facă acum. La ora actuală, cele 12 coloane ale monumentului Gojdu sînt deja turnate. Urmează ca atunci cînd vor fi finisate, ele să fie duse la întreprinderea unde se realizează cupola. Aceste două elemente – pilonii de susținere și cupola – vor fi asamblați la rece și eu cred că într-o lună-două, cel mult trei, acest monument va fi reșezat acolo unde este locul lui, adică pe mormîntul lui Emanuil Gojdu din cimitirul Kerepesi din Budapesta.*

P. Cîmpian

[Foaia românească, 10 mai 2002]

97

Bunurile Fundației Gojdu zac în paragină la Budapesta

Pe Holló utca, o straduță din centrul Budapestei se află Parohia Ortodoxă Română. Deschidem ușa imobilului și ne întîmpină un maldar de moloz, la intrarea într-o clădire care, la prima vedere, pare nelocuită. Ne luăm curaj și urcăm treptele, în speranța că vom descoperi pe cineva cu care să stăm de vorbă. Avem noroc. Ciocănim la ușa unei încăperi ce pare locuită și apare preotul paroh al Bisericii, Marius Maghiar. "Suntem în lucrări de reamenajare", ne spune el arătându-ne curtea interioară a clădirii, unde se află o groază de utilaje. Recent, Guvernul a aprobat alocarea sumei de două miliarde de lei pentru lucrările de reamenajare a capelei, la care, adaugă parohul, vor trebui să se mai adauge și alte fonduri pentru renovarea întregii clădiri, pentru care evaluarea se ridică la cel puțin 500.000 de dolari. Și puțin noroc. O firmă de construcții românească din Ungaria s-a angajat deja să efectueze pe gratis unele lucrări de renovare, care sunt acum în curs.

Capela, spre care mergem împreună cu Pr. Marius Maghiar, se află la ultimul etaj al clădirii. O cameră mai mare, cu scaune, icoane (aduse de la credincioși sau de alte parohii românești), un iconostas mare. "Sperăm ca până la sfârșitul anului să se încheie lucrările de renovare a capelei", spune preotul. "Banii pentru aceste lucrări sunt deja, așa că nu vor fi probleme", adaugă el. De obicei, slujbele adună 30-50 de persoane, majoritatea studenți români aflați la Facultățile din Budapesta, dar și români stabiliți aici. "Anul trecut am oficiat o înmormântare și trei botezuri și am făcut mai multe sfințiri de casă", continuă parohul. El speră că, odată cu amenajarea întregii clădiri să poată fi creat aici un fel de centru cultural românesc și o bibliotecă. Părintele Maghiar a fost

hirotonisit preot aici în 1989. Pe lângă slujba de la biserică el lucrează și la Biblioteca Szechenyi din Budapesta.

Opt clădiri cu situație juridică incertă

Capela, ca de altfel și întreaga clădire fac parte din patrimoniul Gojdu. În apropiere de Holló utca, se află celelalte opt corpuri de clădire care au aparținut Fundației. Am mers să le vizităm. Mare parte dintre ele sunt părăsite, cu camere pline de resturi menajere, mobile descompuse, geamuri sparte și perdele rupte. De obicei, aici își fac culcușul cei fără adăpost. Întregul ansamblu, cu clădiri paralele în care pătrunzi dintr-o curte interioară în alta, cu magazine închise de mult (unul dintre ele are firma inscripționată în chirilic, probabil din timpul "ocupației rusești") pare a fi un decor pentru filme despre război sau clasa muncitoare. De altfel, am și întâlnit un grup de tineri studenți la regie care trăgeau aici niște cadre pentru un documentar pentru facultate.

Situația juridică a acestor clădiri este destul de neclară. În urma unei licitații organizate în decembrie 1999, Primăria sectorului VII din Budapesta a decis ca o societate comercială ungaro-cipriotă să preia în concesiune imobilele Fundației Gojdu, evaluate la aproximativ 12 milioane de dolari. Până acum, deși retrocedarea bunurilor Fundației Gojdu a figurat pe agenda bilaterală a discuțiilor româno-maghiare, nu s-a ajuns la un acord privind soarta acestora.

Acorduri și înțelegeri doar pe hârtie

Emanoil Gojdu, unul dintre semnatarii Programului Politic de la Pesta al Revoluției de la 1848, a fost un mecena al culturii și spiritualității românești din Ungaria. De asemenea, el a fost un avocat al acordării de către Budapesta de drepturi politice pentru comunitatea românească. În testamentul său, redactat în anul 1869, Emanoil Gojdu a "lăsat moștenire averea sa națiunii române din Transilvania și Ungaria", care urma să fie administrată în cadrul unei Fundații. Fundația a funcționat efectiv la Budapesta între 1870 (anul morții sale) și 1917, acordând numeroase burse de studiu pentru tinerii români. Între 1870 și 1917 au fost acordate 3327 burse pentru studenți și doctoranzi, 928 ajutoare pentru studenți și doctoranzi și 1128 burse pentru elevi, în diverse domenii (drept, studii tehnice, teologie, comerț, literă și filosofie). Printre beneficiarii burselor se numără Octavian Goga, Traian Vuia și Victor Babeș. În preajma Primului Război Mondial, Fundația era cea mai importantă fundație privată din Imperiul austro-ungar. În afară de imobile, Fundația deținea și acțiuni la bănci importante din Budapesta. După 1918, sediul Fundației s-a mutat la Sibiu (unde a fost reînființată și după 1989), majoritatea bunurilor rămânând pe teritoriul Ungariei. Toate acordurile și documentele privind restituirea bunurilor au rămas literă moartă. Ceea ce se întâmplă și în prezent.

Ana DINESCU

*Apel pentru înzestrarea Fundației Gojdu cu patrimoniul ei
adresat către*

BUCUREȘTI:
GUVERNUL ROMÂNIEI
Excelenței Sale Domnului
ADRIAN NĂSTASE
Prim-ministru

BUDAPESTA:
GUVERNUL UNGARIEI
Excelenței Sale Domnului
PÉTER MEDGYESSY
Prim-ministru

În urma dezbaterilor din Simpozioanele de la Giula, Budapesta, Oradea, Sibiu, Târgu Mureș, privitoare la aniversarea Bicentenarului nașterii marelui mecena Emanuil Gojdu (1802–1870), suntem motivați să adresăm Excelențelor Voastre acest Apel de semnalare a urgenței de rezolvare a cazului Fundației Gojdu, care este blocată de peste optzeci de ani între România și Ungaria și nerezolvată ca succesiune a patrimoniului ei imobiliar și financiar. Acest patrimoniu constă în clădiri și depozite financiar-bancare, oprite în majoritate la Budapesta, ridicate după unele calcule la un total de peste 1.120 milioane de dolari. Vă rugăm să folosiți înalta Excelențelor Voastre autoritate și bunăvoință, pentru a produce un dialog activ româno-maghiar, care să conducă la soluționarea grabnică a moștenirii Fundației Gojdu și la repunerea ei în activitate, în spiritul voinței testamentare a întemeietorului ei, născut la Oradea în 21 februarie 1802. Pornind de la premiza că nimeni nu are dreptul de a anula, sau de a ignora acel Testament din anul 1869, de asemenea văzând cât de puternică și de vie este în acest moment speranța că a venit timpul democrației în cele două țări și nu se mai pot păstra ca valabile soluțiile regimurilor totalitare anterioare din România și Ungaria, care în mod abuziv au sechestrat patrimoniul Fundației Gojdu în 1948–1952, Vă rugăm următoarele:

– Studierea și promovarea modelului cultural de viață și acțiune publică, de tip convergent, a lui Emanuil Gojdu, ca simbol al înțelegerii și conviețuirii istorice dintre români și unguri. Acum acest model este foarte viu, util și actual.

– Rezolvarea Fundației Gojdu așa cum decurge din Tratatul de pace, prin urmare ca parte a concilierii istorice dintre România și Ungaria.

– Înzestrarea Fundației Gojdu cu patrimoniul care i-a aparținut de drept și de fapt în România și Ungaria și punerea ei în activitate, potrivit înțelegerilor bilaterale din anii 1937–1940.

– Procedând astfel, veți deveni ziditori de pace și înțelegere în centrul Europei, fiind vrednici de recunoașterea posterității, ce se va bucura de această conciliere, ca parte a concilierii istorice dintre neamurile Europei.

Propunerile noastre nu sunt altceva decât o sinteză a dezbaterilor din sesiunile și simpoziioanele prilejuite de bicentenarul Gojdu și care vor merge înainte în tot anul. Textul dezbaterilor se publică săptămânal în gazeta „**Crișana plus**” de la Oradea, începând din data de 9 februarie 2002, respectiv se reia alăturat, în revista noastră, formând Temelia documentară a acestui Apel.

„**Cu Gojdu în mileniul trei**” – acesta poate fi logo-ul atractiv pentru a spori încrederea dintre români și unguri și Vă rugăm pe Excelențele voastre să dați semnalul de a merge astfel. Dar nu cu un Gojdu sărac, ci cu un Gojdu bogat, ceea ce înseamnă recuperarea patrimoniului său, așa cum l-a lăsat prin testament și cum s-a dezvoltat în continuare!

Rezolvarea Gojdu este acum o cheie de boltă a relațiilor dintre cele două țări. Vă invităm să deschideți această boltă. În numele dezbaterilor de la simpoziioanele amintite!

Redacția „**Familia Română**” Oradea

[*Familia Română*, iunie 2002, p. 2.]

99

Din lupta pentru recuperarea patrimoniului Fundației Gojdu

În 1918, spunea profesorul Mihai DRECIN, citându-l pe Victor Jinga, Emanuil Gojdu a fost prezent la Alba Iulia... Adevărul este că în acel moment de bilanț al istoriei românilor, poate momentul apoteotic al românilor, în orice caz până acuma unic, Emanuil Gojdu oferea o zestre extraordinară: 1359 de intelectuali români, creați în universitățile din Europa, ofițeri, absolvenți ai școlilor comerciale și gimnaziale. Vorbea înainte de masă colegul Boia de la Arad despre acea matricolă, întocmită la recomandarea lui Roman Ciorogariu, episcopul de Oradea, o matricolă a foștilor bursieri.

Am avut o bucurie extraordinară să parcurg aceste materiale, în care ei își mărturiseau destinul după terminarea studiilor. Și constatam că, între anii 1922–1929, miniștrii și deputații, prefecții și primarii și marii avocați erau produsul Fundației Gojdu. Atuncea mi-am dat seama ce înseamnă elita Gojdu, ce a însemnat această elită, la construcția României mari și a României europene. Dar nimic nu părea să conturbe, să spunem, drumul acestei Fundații, după Primul Război Mondial. Nu se gândeau nici bursierii ei, nu se gândea nici Reprezentanța de la Sibiu. Mai mult, în 1920, prin Tratatul de la Trianon, articolul 249, Ungaria se obliga să cedeze statelor succesorele fundațiile care își aveau imobile, sau averi imobiliare, pe teritoriul ei.

În această idee Fundația a acordat burse, spunea colegul Boia, pe anul 1919/1920, cel mai mare număr de burse, 336. Însă Ungaria a întârziat să repună Fundația în drepturile sale, România a făcut mai multe demersuri pe cale

diplomatică pe lângă Comisia reparațiilor de la Budapesta. Dar abia în 1924 se semnează un acord, la 16 aprilie, între România și Ungaria, prin care Ungaria se obliga să înceapă tratativele cu România, cu Iugoslavia (mai corect cu Sfatul Sârbo-Croato-Sloven) și cu Cehoslovacia, pentru împărțirea averii Gojdu.

Această inițiativă a Ungariei era practic împotriva literelor fundamentale și a testamentului Gojdu, deoarece Fundația era indivizibilă. Dar, totuși, România acceptă această soluție și numește o comisie, care urma să se întâlnească la Sibiu, pentru a discuta problema Fundației Gojdu și a rezolva această chestiune. Dar partea maghiară a amânat, să spunem, sine die, această întâlnire.

De abia în 1926, după multe și multe intervenții, ale Reprezentanței de la Sibiu, condusă de Mitropolitul Nicolae Bălan, ale corpului diplomatic de la Budapesta, ale ministrului de externe, I. G. Duca, unul din marii noștri politicieni, intervenții ale primului ministru; și totuși, întâlnirea care urma să aibă loc la Sibiu este amânată. În 1927, în 12 mai, reprezentanța este anunțată să pregătească întâlnirea delegațiilor celor patru state. Dar nu se prezintă nimeni la Sibiu, doar delegația română. Mai mult, în 1927, partea maghiară blochează conturile din Ungaria ale Fundației Gojdu.

A mai avut loc o altă programare în 1928, dar s-au prezentat doar doi reprezentanți sârbi. Și din nou se reiau aceste memorii. Poate că repet acest cuvânt, dar dacă parcurgem arhiva Fundației dinainte de 1918, vom întâlni cereri pentru burse, liste cu bursieri din partea studenților aflați la diferite Universități din Europa. După 1918 întâlnim doar memorii după memorii.

Fundația sau Reprezentanța aduce aminte de un roman al lui Kafka, de celebrul roman „**Castelul**”... Deci, memorii după memorii, fără ca Fundația să intre în posesia proprietăților ei.

În 1929, după Conferința de la Haga, din august, când s-a produs o reeșalonare a datoriilor de război, se creează un climat politic pe plan internațional și se reiau discuțiile cu partea maghiară. Astfel se ajunge în 28 aprilie 1929 la semnarea unui nou acord pentru soluționarea chestiunii Gojdu. El este semnat de Nicolae Titulescu din partea României și de baronul Horanyi din partea Ungariei. Prin acest acord se stipula, după o lună de la intrarea sa în vigoare cele două părți urmau să se întâlnească pentru a soluționa problema Gojdu. Dacă după șase luni ele nu ajung la o soluție finală, fiecare stat, respectiv România și Ungaria, se pot adresa Curții permanente de Justiție de la Haga.

S-au nominalizat două Comisii din partea celor două guverne; din partea Guvernului român a fost numit ca președinte Ion Lapedatu, cunoscut ca mare expert în domeniul finanțelor. El își făcuse studiile la Budapesta, a absolvit Academia Orientală, a urmat și studii de drept... A fost numit și Nicolae Zigre, care era practic din Familia Gojdu, era prin ramura Poinar, a fost numit Valer Moldovan. Iar din partea maghiară delegația a fost compusă din Aurel Egri, Tibor Pataki și Papp Béla. Interesant este că în memoriile sale Ion Lapedatu spune că era prieten bun cu Aurel Egri, lucrul care a contat foarte mult în soluționarea, să spunem, acestei probleme.

Dar, intervine prima amânare. Guvernul maghiar solicită o expertiză asupra averii Fundației Gojdu. Este numit un reprezentant român, sigur, Guvernul maghiar reia aceeași tactică a amânărilor. În 1932, la ultima întâlnire, în luna mai (nu mai țin minte exact când!), delegația maghiară vine cu o listă de solicitări. Solicită mai multe revendicări, formulate de etnicii maghiari din Transilvania. Ion Lapedatu înaintează lista Guvernului României, inițial lui Iorga, pe urmă Iuliu Maniu, ca prim ministru. Și acceptă discutarea acestor forme. Cu toate că prin acordul din 1930 noi nu eram obligați să tratăm decât problema Gojdu, ea putea să facă obiectul altor discuții și altor comisii.

Dar delegația acceptă, cu acordul primului ministru, să trateze inclusiv aceste revendicări. Între timp se ajunge la reducerea listei, în final erau revendicate trei imobile. Imobilul Orfelinatului teresian de la Sibiu, Spitalul Carolina de la Cluj, cu cinci pavilioane, și proprietățile foștilor grăniceri secuici. Statul român reușește, deci, să dea satisfacție, ele sunt trecute în proprietatea, respectiv, a comunității secuicilor, spitalul în proprietatea Episcopiei romano-catolice, iar imobilul de la Cluj, cele cinci pavilioane, care formau, cum spuneam, Sanatoriul Carolina, va fi cumpărat în 1938 de către Fundație. Dar până atunci intervin foarte multe momente. Ungaria acceptă ca doar 2/3 din avere să revină statului român. O treime urma să revină românilor din Ungaria. Îmi permit să citez din aceste momente, când se derulau aceste tratative, să vă citez dintr-o scrisoare a românilor din Ungaria. La 24 iulie 1934 a avut loc Congresul bisericesc al românilor ortodocși de la Giula. Participau preoții Toma Ungureanu din Budapesta, Ioan Olah din Micherechi, Petru Mândruțau din Giula și mirenii dr. George Alexici, profesor la Budapesta, dr. Virgil Amandi, avocat în Giula și Ioan Rus, învățător în Cenad. La acel congres, ei, într-o petiție către Mitropolitul Nicolae Bălan, fiind, sigur, în cunoștință de cauză de cât se întâmplă cu tratativele româno-maghiare, solicită un ajutor de 15.000 pengő. Și din această scrisoare îmi permit doar câteva fragmente, deoarece mi se pare o radiografie interesantă a ceea ce însemna comunitatea românească, din acel moment în Ungaria, care era estimată la 35.000 de români ortodocși. Citez:

„În școlile noastre confesionale primare în toată țara avem numai doi institutori și două institutoare de legea și națiunea noastră. Tot din motivul că nu avem posibilitatea de a ajuta elevii noștri, ca după terminarea, cu cea mai mare greutate, a claselor inferioare ale școalelor secundare, să termine și școala normală. Sârbii din Ungaria au învățători în toate școalele lor confesionale, chiar și unde sunt numai câte 10–15 elevi. Iar noi din școale confesionale numai în patru avem trei sute de elevi români fără învățători de legea și națiunea noastră. Tot din motivul că nu putem ajuta tinerimea școlară, am ajuns de nu mai avem elevi în școalele secundare, decât foarte puțini. Iar la universități, în toată țara numai trei studenți români.”

În finalul petiției, apelând la ajutorul Fundației Gojdu, reprezentanții comunității ortodoxe române de la Giula spuneau:

„Fundatia Gojdu, înapară de veniturile ce aduce casele din Budapesta, mai posedă o depunere de pengó, 520.000 la Banca Pesti Hazai Elsó Takarékpénstár, apoi mai multe sute acții. Suma aceasta crește zilnic, însă ce folos că crește Fundațiunea, iar noi românii zi de zi scădem. Doar pe când se termină lichidarea, are să fie prea târziu pentru noi. Cerem deci ajutor până încă avem pe cine ajuta.”

După mai multe tratative, în 1935, după mai multe intervenții ale lui I. Lapedatu, care s-a dovedit un extraordinar de bun negociator, și cu partea maghiară dar și cu Guvernul român, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1434/1935 se acceptă reluarea tratativelor cu partea maghiară, prin satisfacerea, vă spuneam, a revendicărilor.

Și, după mai multe întâlniri la Budapesta, la București și la Sibiu, în 1937 se semnează Acordul definitiv între România și Ungaria, prin care Ungaria se obliga să cedeze averea Fundației Gojdu. Acest act a fost parafat în 1938 de către partea română.

Interesant, în acel moment, când s-a semnat acel acord, Reprezentanța a reușit să cumpere imobilele de la Cluj, care astăzi sunt revendicate de către ea. Și tot în acel moment, șeful Legației române de la Budapesta, care era Raul Bossi, unul din marii noștri diplomați, a solicitat pe cale diplomatică, prin Ministerul de Externe, să se ridice din banii care se cuveneau românilor din Ungaria (era vorba de 30.000 de forinți) să se ridice o biserică. Avea și acordul lui Toma Ungureanu.

Fundația însă a spus: – Nu putem deocamdată!... Dar, din păcate, nici acest acord, practic, nu va rezolva problema Gojdu. Vor urma alți ani de intervenții, mai ales din partea lui Grigore Gafencu, ministru de externe. Până când, în februarie 1940, Camera Inferioară a Parlamentului a parafat acordul din 1937, apoi în aprilie Camera Superioară, iar la 20 iunie 1940 a avut loc schimbul actelor, cum se spune, de ratificare a Tratatului.

Astfel, Statul român și Fundația reveneau după douăzeci de ani proprietara acestor imobile. Dar a intervenit momentul de la 30 august 1940, cunoscutul Dictat de la Viena, care practic i-a anulat posibilitatea intrării în posesia bunurilor sale.

Sigur, nici războiul nu a fost o liniște, nu avea cum să fie, pentru Fundație. Alte probleme au intervenit pe agenda ei, mai întâi că Crucea Roșie Maghiară, de la care a fost cumpărat imobilul din Cluj, i-a intentat proces, pentru că ar fi fost cumpărat sub presiune. I. Lapedatu explica: – L-am cumpărat cu acordul ei! L-am cumpărat cu cinci milioane de lei... A fost un proces la Cluj, până la urmă Ministerul de Interne, care a ocupat abuziv acele imobile și le-a transformat într-un spital pentru tuberculoși, a semnat totuși un tratat în 1943 și și-a plătit toate chiriile către Fundație.

Desigur, războiul aduce multe lucruri triste în viața Fundației Gojdu și chiar a chiriașilor ei. Unii dintre chiriași (majoritatea erau evrei), pentru a-și

salva viața, în loc de deportare s-au convertit prin părintele Toma Ungureanu la credința ortodoxă și au fost salvați de la exterminare.

După război, s-au reluat toate aceste demersuri. Atât pentru imobilul din Cluj, care a fost ocupat propriu-zis de Statul român, de Ministerul Sănătății. Iar în 1949, după multe și multe intervenții la Petru Groza, totuși, el a fost naționalizat. Același Petru Groza încuraja Fundația în 1948, într-o scrisoare către Reprezentanță: „– **Am discutat problemele Fundației Gojdu la Budapesta, a fost printre cele mai importante...**” ale unei întâlniri pe care Groza a avut-o în 1948. Dar din păcate nu s-a rezolvat nimic. În 1953, pe baza Legii nr. 4/52, toate imobilele din Ungaria care depășeau șase camere urmau să fie naționalizate. Însă cu mențiunea: „**nu și cele care aparțin statelor străine**”. Ori, Fundația Gojdu a fost naționalizată pe baza acestei legi, nr. 4/52, când practic ea nu figura și nu făcea parte din obiectul ei. Sigur că s-a intervenit din nou la Petru Groza, la Ministerul de Externe, dar practic nu s-a mai rezolvat nimic.

Mai mult, în 1953, România și Ungaria, la recomandarea, Vă dați seama, a Moscovei, au semnat o înțelegere că renunță la bunurile și revendicările lor, mă rog, până atunci solicitate. O soluție originală, pe care o găsea regimul comunist.

Au trecut ani de zile, despre Fundația Gojdu nu s-a vorbit și nu s-a scris. Nici istoricii și nici diplomații. De abia în anii șaptezeci, pe fondul preocupărilor pentru ceea ce înseamnă, să spunem, mișcarea culturală și națională a românilor, s-a vorbit despre Gojdu. Dar s-a vorbit despre Gojdu și despre Fundația creată de el doar până în 1918. Subiectul după 1920 niciodată nu figurează în nici un studiu. De abia după 1989 ea revine în atenția cercetătorilor, oamenilor politici. Și cred că este meritul Doamnei Maria Berényi, care a publicat o carte excelentă în 1995 și care a reactualizat problema Fundației Gojdu. S-a întâmplat acest lucru și în România, poate prin unii descendenți de ai foștilor bursieri, și în 1996 Fundația a renăscut la Sibiu. Ea a fost, să spunem, reactualizată pe baza actelor fondatoare ale ei și anume: – **Testamentul și Literalele fundamentale**. Și ca urmare s-a considerat îndreptățită să reia toate demersurile pentru intrarea în posesia bunurilor sale, lucru care se și întâmplă în zilele noastre. În 1998, pentru prima dată această problemă a figurat pe agenda întâlnirilor româno-maghiare. Pot să vă spun că în vara trecută au avut loc întâlniri între conducerea Reprezentanței și experții Ministerului de Externe, știm din declarațiile de presă că problema Gojdu a stat din nou printre problemele de la întâlnirea din toamnă dintre delegația română și cea maghiară.

Noi considerăm că astăzi, când facem eforturi de recuperare a unui timp, mă rog, istoric, care a fost regimul comunist, a respecta principiul de proprietate este fundamental pentru reabilitarea noastră și pentru integrarea în Europa.

Respectarea de către Ungaria a tratelor internaționale și a dreptului de proprietate înseamnă până la urmă o chestie de echitate, față de o Fundație, față

de biserica noastră. Și mai sperăm că acest lucru nu va întârzia prea mult să se întâmple.

Conf. univ. dr. CORNEL SIGMIRAN
Universitatea din Târgu Mureș

[*Familia Română*, iunie 2002, p. 13, 16–17.]

100

Simpozionul Gojdu ***Oradea, 21 februarie (I)***

Cel de-al treilea mare moment al Anului bicentinar Emanuil Gojdu s-a petrecut la Oradea, în zilele de 21–22 februarie, printr-un amplu program comunitar, care a avut șase module principale, desfășurate la Teatrul de Stat, la Catedrala cu Lună, la casa natală, apoi la statuia din Piața Unirii și la Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” în prima zi, respectiv la Colegiul Național „Emanuil Gojdu” în ziua a doua.

Pentru a vădi anvergura solidarității în jurul acestui subiect drag orădenilor, care au fost singurii ce la centenarul din 1970 au dedicat o mare sărbătoare de actualizare a problematicii Emanuil Gojdu, de această dată alături de inițiator, care a fost Biblioteca Județeană, s-au grupat cele mai importante instituții de cultură și de autoritate publică, în primul rând Universitatea Oradea, Direcția pentru cultură, culte și patrimoniu Bihor, Colegiul Național „Emanuil Gojdu”, respectiv Episcopia Ortodoxă Română a Oradiei, Bihorului și Sălagiului, Prefectura județului Bihor, Primăria și consiliul local Oradea. A venit alături de noi delegația Fundației Gojdu de la Sibiu, precum și delegația Fundației Pro Maramureș „Dragoș Vodă” de la Cluj Napoca, respectiv și o numeroasă audiență de orădeni, tineri și vârstnici, care ne-a însoțit în toate locurile de amintire a subiectului, deși prima zi a fost ploioasă, dar fecundă tocmai prin ploaie, ce a înlocuit gerul.

Pregătirile au început la Oradea prin planul nostru, lansat încă din luna decembrie și difuzat public în 18 ianuarie, prin care propuneam ca tot anul 2002 să fie dedicat temei Gojdu și înscris ca atare în Calendarul cultural al Bihorului. Am avut în curând surpriza ca să găsim aceeași idee, a Anului Emanuil Gojdu, în planurile românilor din Ungaria, ale Centrului Cultural al României de la Budapesta, cât și ale Fundației de la Sibiu. Această simultaneitate a ideii Gojdu trebuie subliniată, deoarece arată că problema s-a maturizat peste tot și a înflorit deodată, fiindu-i timpul, în care numai încape uitare, vine în actualitate și își cere dreptul să ființeze în conștiința publică a tuturor românilor.

În acest context au avut loc întâlnirile cu rol organizatoric de la Direcția pentru cultură, culte și patrimoniu a județului Bihor, unde s-au distribuit răspunderile și fiecare instituție și-a preluat și îndeplinit partea sa de acțiune

concretă, pentru reușita manifestărilor din luna februarie. Se cuvine să amintim că a fost refăcută placa memorială de pe casa natală a familiei Gojdu, cu un text înnoit și mai bine distribuit ca și corp și caracter de literă, prin efortul studenților de la Facultatea de arte vizuale din Oradea, îndrumați de Domnul decan și sculptor Cornel Durgheu. Prin grija Episcopiei Ortodoxe Române s-a reparat și zugrăvit fațada casei Gojdu și astfel tema s-a pus în circulație nouă printre orădeni.

Opțiunea pentru sala Teatrului de Stat s-a dovedit întemeiată, căci a fost plină la ceasul aniversar și a fremătat sub imnul coral „Gaudeamus igitur”, înălțat de Corul Universității, sub măiastra dirijare a Decanului dr. Avram Geoldes, iar moderatorul, Domnul Viorel Horj, Directorul D.C.C.P.C.N. Bihor a făcut o deschidere înaripată, prin care a stabilit mesajul clar recuperatoriu al întregii manifestări și a întregului an Gojdu.

(...) vorbirile din deschidere, a căror principală caracteristică rezidă în aceea că au adus în fața publicului și a mass-media punctul de vedere al autorităților noastre și al instituțiilor, care s-au solidarizat practic în tema Gojdu și au apelat nevoia de restaurare a ei în actualitate, memorial și instituțional. Ceea ce este foarte important și credem că se va petrece prin voința de bine a lui Dumnezeu și a oamenilor.

Dr. Constatin MĂLINAȘ

[*Familia Română*, iunie 2002, p. 22-23.]

101

Evaluarea istorică a Fundației

Fundația GOJDU, cea mai mare fundație de stipendii din istoria românilor și una din cele mai mari fundații de acest gen din Europa Centrală și de Sud-Est, a avut un rol imens în întreg procesul de renaștere națională a românilor din Banat, Transilvania și Ungaria. Ea a fost creată de avocatul Emanuil Gojdu în urma Actului Testamentar semnat la 4 noiembrie 1869, la Pesta, în prezența martorilor Ioan Pușcariu, Florian Varga și Atanasie Cimponeriu și înregistrat la Judecătoria regească a cetății Pesta sub nr. 5814/1869, și care prevedea: „Întreagă averea mea, care va rămâne după solvirea datoriilor mele... o las în întregul ei acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania, care se ține de legea răsăriteană ortodoxă. Din lăsamântul acesta voiesc să se constituie o fundațiune permanentă, care va purta numele „Fundațiunea Gozsdu” (cf. Testamentului, punctul 7).

Emanuil Gojdu s-a născut la 9 februarie 1802 în Oradea, într-o familie de origine macedo-română, originară din Moscopole, care s-a stabilit în fostul Imperiu habsburgic în secolul al XVIII-lea¹. Tatăl său era negustorul Atanasiu

Popovici Gojdu, din Oradea, iar mama sa, Ana, se trăgea din familia românească Poynár, din părțile Bihorului.

Emanuil, fire voioasă și duioasă, face cursurile primare la școala ortodoxă românească din Oradea, apoi Liceul Catolic din Oradea, după care, în 1820–1821, urmează cursurile Academiei din Oradea, studiind Dreptul. După studii la Pojon (azi, Bratislava) și Pesta și obținerea în 1824 a diplomei de avocat, intră ca stagiar în biroul avocatului Vitkovics, care era și scriitor. În această perioadă, a intrat în cercurile intelectuale maghiare² și macedo-române³.

După terminarea stagiului avocațial, Emanuil Gojdu și-a deschis un birou de avocat și notar cambial în Pesta. În scurt timp, se numără printre cei mai căutați avocați din capitala Ungariei, în urma câtorva „succese răsunătoare”, mai ales în procesele penale. Rechizitoriile, ca și pledoariile sale ca avocat erau predate studenților în drept de la Universitățile din Pesta și Bratislava. A fost primul avocat din Pesta care a introdus limba maghiară în Jurisprudența din Ungaria.

A reușit să acumuleze o frumoasă avere. Astfel, la 12 iulie 1832, a cumpărat cu 30.000 florini, valută vieneză, casa lui Wilhelm Sebastian din Pesta, așezată pe strada Király, apoi două mori, fiind și președintele proprietarilor de mori din Pesta, și câteva livezi. În 1854 a cumpărat terenul intravilan unde astăzi se află „Pasajul Gojdu”⁴.

Cu evenimentele din 1848, Gojdu a debutat și în politică. La 21 mai 1848, a redactat două acte de o importanță deosebită:

- 1) Înștiințare către românii de legea răsăriteană neunită;
- 2) Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat.

În 1861, Gojdu a fost numit comite suprem, adică prefect de Caraș, dobândind și calitatea de membru în Casa Magnaților, forul legiuitor al Parlamentului ungar. În 1865, devine deputat de Tinca-Bihor, iar în 1869, consilier la Curtea de Casație a Ungariei.

În toată această perioadă, „lui Gojdu i-au zăcut în inimă fericirea și prosperitatea națiunii, a religiei sale și a nutrit dorința de a realiza aceste simțeminte în faptă-dovadă eclatantă este testamentul nobil⁵, încât prinosul de jertfă pe altarul celor două fiice divine: al națiunii române și al Bisericii Ortodoxe din Transilvania, Ungaria și Banat”⁶ s-a concretizat prin Testamentul său, semnat la 4 noiembrie 1869, la Pesta.

Actul testamentar prevedea că averea sa, care va fi folosită pentru susținerea tinerilor ortodocși la studii, prin burse și stipendii, va fi administrată de o Reprezentanță, pusă sub oblăduirea Bisericii Ortodoxe, din care să facă parte: mitropolitul sau arhiepiscopul oriental ortodox român, toți episcopii ortodocși români din Ungaria și Transilvania și trei bărbați „laici autoritativi, cunoscuți pentru onorabilitatea lor și pentru trezvia lor împreună cu sentimente de devotați români orientale ortodocși”⁷, executorii testamentului, cât vor trăi, și un membru din familia Poynár.

La 3 februarie 1870, a intervenit decesul lui Gojdu.

La 23 aprilie 1870, s-a întrunit prima Reprezentantă.

În 1874, Reprezentanța a întocmit Statutul Fundației pe banii căreia se acordau burse pentru studii, cuprinse între 100 și 500 de pengő. În 1879, Congresul național al Bisericii românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania a votat noul statut, numit Literele funcționale. Acest statut a fost revizuit în 1882, din care un exemplar s-a trimis Ministerelor Cultelor, aprobat sub nr. 45731/25 noiembrie 1885.

Din anul 1870 și până în preajma celui de-al doilea război mondial, fundația a acordat un număr de 5384 de burse și ajutoare financiare pentru elevi, studenți și doctoranzi. Peste 1200 de intelectuali români au studiat cu burse „Gojdu” la universitățile și academiile din Cluj, Budapesta, Viena, Graz, Schermnitz, Berlin, Zürich, Karlsruhe, Jena etc. Printre bursieri s-au numărat remarcabile personalități ale vieții culturale și politice românești: Octavian Goga, Victor Babeș, Ioan Lupaș, Petru Groza, Traian Vuia, Silviu Dragomir, Aurel Vlad, Aron Cotruș, Constantin Daicoviciu ș.a.

Fundația „Gojdu” și-a suspendat activitatea, atât în Ungaria, cât și în România, în anul 1952, datorită faptului că, la recomandarea Uniunii Sovietice, „statele frățești”, respectiv România și Ungaria, au renunțat reciproc la orice pretenție. **Situația actuală a fundației Gojdu:**

Evenimentele survenite în anii 1988–1989 în centrul și estul Europei au dus la modificări însemnate, atât din punct de vedere geografic, cât și social-politic. Căderea regimului comunist și redobândirea libertății de expresie și de mișcare au deschis porțile unei ere în istoria popoarelor din această parte a Europei. Idealurile „revoluționare”, militând pentru libertăți sociale și politice, pentru adevăratul progres material și cultural, au constituit factorul principal în lupta pentru redeșteptarea conștiinței apartenenței noastre, ca popor și națiune, la un trecut glorios, datorită unei mâini de oameni, „unșii Norocului, seniorii, oligarhia, împlatoșată cu toate drepturile”, o seamă de români, „răsăriți din pătura crâncenă comprimată”⁸, care au făcut eforturi vrednice de lauda întregii suflări.

Astfel, ca omagiu și recunoștință datorate marelui mecenat pentru neamul românesc și din dorința întemeietorului ei. În spiritul legilor românești din perioada respectivă, ideea s-a concretizat la 30 septembrie 1996, când s-a adoptat Statutul de funcționare al Fundației Gojdu, după cum reiese din Actul de constituire, autentificat sub nr. 1463, din 30 septembrie 1996.

În urma demersurilor făcute în continuare, Tribunalul Sibiu a dat Sentința civilă nr. 608/1996 în ședința publică din 9 octombrie 1996, Dosar nr. 3786 și ca o recunoaștere a Hotărârii 1709/22 iulie 1924, când a fost oficializat de jure transferul Reprezentanței Fundației de la Budapesta la Sibiu, prin care Fundația Gojdu a redobândit personalitate juridică și a fost înmatriculată în Registrul Comerțului sub nr. SC nr. 608 din 9.10.1996 și în Registrul Direcției Generale a Finanțelor Publice și a Controlului Financiar de Stat a județului Sibiu, sub nr.

732/13, 11, 1997. Din partea Ministerului Finanțelor, Fundația Gojdu a primit codul de înregistrare fiscală nr. 993541.

Fundația este condusă de o Reprezentanță alcătuită din președinte, cinci vicepreședinți și un secretar.

Din punct de vedere organizatoric, Reprezentanța s-a întrunit semestrial sau ori de câte ori a fost nevoie. Adunarea generală a membrilor are loc anual.

Scopul Fundației este identic cu cel din Actul testamentar, întocmit în 1869, de Gojdu, care a stabilit ca întreaga avere să fie administrată în cadrul unei fundații, și anume:

*Cultivarea și răspândirea valorilor culturii române în teritoriile locuite de români și în rândul națiunilor alături de care conviețuiesc în spațiul central-european;

*Încurajarea și sprijinirea cetățenilor în domeniul istoriei, teologiei, dreptului, filologiei, filosofiei, psihologiei, pedagogiei, sociologiei și etnografiei, care au ca obiectiv punerea în valoare a spiritualității poporului român, inclusiv prin organizarea de simpozioane, conferințe și mese rotunde cu caracter național și internațional;

*Acordarea de burse tinerilor români dornici să studieze în instituțiile străine.

*Editarea de carte românească în limba română și în limbile naționalităților din spațiul central-european, destinată bibliotecilor publice și școlare la care au acces etnicii români, precum și instituțiilor de învățământ din străinătate, profilate pe cultura și civilizația poporului român.

Începând cu această dată, Fundația își reia efectiv activitatea. Desigur, la început limitându-se doar la activități exclusiv culturale, prin participări ale membrilor ei la diferite simpozioane, sesiuni științifice sau lansări de carte. Aceasta, datorită inerției inevitabile oricărui început, dar și datorită lipsei de fonduri bănești. Cu toate acestea, Fundația a acordat subvenții pentru tipărirea unor cărți și reviste; a acordat ajutoare financiare unor membri pentru a se deplasa la diferite biblioteci și arhive, pentru a le cerceta în vederea elaborării unor cărți. De asemenea, anual Fundația a fost prezentă la Budapesta cu ocazia comemorării lui Emanuil Gojdu și a altor manifestări organizate de Comunitatea românească din Ungaria.

Pentru continuarea activității, în spiritul lui Gojdu, reprezentanții Fundației de la Sibiu au inițiat demersurile necesare redobândirii bunurilor care l-au aparținut, fie în România, fie în Ungaria. În acest sens, s-au întocmit diverse memorii care au fost trimise Ministerului Afacerilor Externe, Secretariatului de Stat pentru Culte, precum și altor instituții guvernamentale. Deși lucrurile s-au urnit destul de greu, aceste demersuri au avut ca efect constituirea, în anul 1998, unui „Grup de inițiativă” din care au făcut parte reprezentanți ai diferitelor partide parlamentare și instituțiilor guvernamentale, pentru ca astfel să se continue eforturile asumate de Guvernul român, începând cu anul 1920, din încredințarea Reprezentanței Fundației, de redobândire a averii Gojdu. Grupul

de inițiativă, care s-a întrunit de câteva ori, a făcut propuneri concrete pentru rezolvarea problemei, în cadrul Comisiei de Politică Externă a Senatului României.

Din memoriile adresate Guvernului ungar, prin intermediul M.A.E. din România, reiese că: „punctul de vedere al M.A.E. al Republicii Ungare este acela că acordurile internaționale în vigoare între cele două țări nu asigură baza juridică pentru România de a pretinde bunurile din Ungaria ale fostei Fundații Gojdu”⁹.

Ungaria, potrivit unei emisiuni difuzată de BBC în 7 iunie 2001, în care Ungaria adoptă următoarea poziție:

*„Pretențiile României privind averea Fundației Gojdu nu a fost luată în considerare de Tratatul de pace încheiat la Paris, în 1947;

*Problema a fost reglementată („probabil la presiunea Uniunii Sovietice”, notează Gyula Keszthelyi – realizatorul emisiunii) în 1953, când ambele țări au semnat („după caracterizarea unui diplomat maghiar”, subliniază același Gyulai Keszthelyi) „un formular tipizat pentru lagărul socialist”, renunțând la orice pretenție de despăgubire.

*Modificarea actului încheiat în 1953 este posibil numai cu acordul părților, lucru imposibil înainte de 1990, iar după schimbarea regimului nu a fost cerută de nimeni.

*Tratatul de bază, semnat de 1996 de ambele țări, nu dă nici o indicație în privința averii Fundației Gojdu, ci doar menționează că părțile apără și păstrează monumentele și locurile sfinte ale minorităților.

*Dacă partea română susține că cererea sa este valabilă în pofida unor convenții internaționale valabile, trebuie să aibă în vedere că și partea ungară își rezervă dreptul ca, tot pe baza unor convenții internaționale, să ceară restabilirea dreptului patrimonial asupra unor bunuri ce au fost în proprietatea unor persoane fizice și juridice ungare.

Este ușor de înțeles poziția Guvernului maghiar față de averea Gojdu, știindu-se că, începând cu Tratatul de la Trianon, Guvernul maghiar a tergiversat de fiecare dată rezolvare, respectiv retrocedarea proprietății. Cu toate acestea, Reprezentanța de la Sibiu a făcut, în vara anului 2001, alte demersuri către M.A.E. român. În urma celor două runde de discuții cu reprezentanții M.A.E. s-a reușit, în cadrul dialogului bilateral cu Guvernul maghiar, repunerea pe masa tratativelor a problemei Gojdu.

„Reușita” a fost făcută publică prin declarația ministrului român de Externe, Mircea Geoană, de către cotidienele budapestane în ziua de 9 noiembrie 2001. În toată această perioadă, autoritățile ungare au încercat, prin diferite metode, să se comporte ca un adevărat proprietar al bunurilor Gojdu, încât „Magyar Hírlap” din Budapesta menționa: „Consiliul unuia din sectoarele Budapestei va decide, în următoarele zile, soarta curții Gojdu, ceea ce va permite semnarea contractului cu firma care va exploata complexul clădirilor situate în centrul orașului. Curtea Gojdu va deveni centru comercial și de

agreement”¹⁰. O primă încercare s-a „reușit” prin înțelegerea de vânzare-cumpărare a proprietății Gojdu către o firmă cipriotă, în schimbul a 800 milioane forinți și cu obligația de a investi aproximativ 2,5 miliarde forinți pentru amenajarea centrului cultural Covent Garden al Budapestei, deși Oficiul Național de Ocrotire a Monumentelor Istorice din Ungaria a declarat curtea Gojdu „monument istoric ocrotit”.

În paralel, Reprezentanța Fundației a „acționat” și pe cale juridică. Astfel, prin adresa nr. 132/8 decembrie 1999 (redactată în limbile române și maghiară) se chema în judecată Primăria sectorului VII din Budapesta, pentru:

1) Anularea licitației întreprinse de către Primărie, prin care proprietatea „Gojdu”, respectiv imobilele situate în Budapesta, str. Király, nr. 13, str. Dob, nr. 16 și str. Holló, nr. 8, au fost adjudecate de către Societatea Magyar Ingatlanbefektetési R.T.

2) Desființarea actelor administrative emise de autoritățile comuniste în anul 1952, privind naționalizarea întregului patrimoniu aparținând Fundației Gojdu.

Judecătoria Capitalei analizează adresa Fundației și cere, prin adresa Nr. 20.490/25 ianuarie 2000, completarea dosarului. În acest sens, Reprezentanța Fundației a încheiat, în 5 aprilie 2000, un Contract de împuternicire cu avocatul dr. Szilágyi Ferenc, din Budapesta, prin care i se cerea „să procure de la oficiile de cadastru competente, de la Autogovernarea românilor din Sectorul VII al Budapestei și de la toate autoritățile în care se reprezintă bunurile Fundației Gojdu, acele documente din care să rezulte actualul statut juridic al imobilelor respective” (cf. Actului alcătuit în limba română și maghiară). Se are în vedere și ideea colaborării cu o firmă de consultanță juridică internațională, precum și apelarea la anumite organisme internaționale.

Prin urmare, actualmente, „lupta” se desfășoară pe două planuri: politic și juridic. Însă, având în vedere contextul politic din ambele țări și, totodată, aspirațiile fiecărei părți de integrare în structurile comunitare și euro-atlantice, Reprezentanța Fundației nu este pesimistă, ci achiziționează, în continuare, cu mijloace care, deocamdată, îi stau la dispoziție.

Ținând cont de persistența părții ungare în a înclina spre o soluție vădit ilegală din punct de vedere al dreptului internațional și de unele propuneri avansate de juriștii români în perioada interbelică, apreciem că se impune analizarea, în prezent, cu toată atenția și tactul necesar, a problemei Gojdu.

Dr. Aurel PAVEL

NOTE

¹ Emigranții macedo-români s-au stabilit, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Ungaria, Polonia și Galiția (nord-vestul Ucraniei de astăzi). Unii s-au polonizat (familiile Grabovski, Muciovski, Adamovschi), alții s-au maghiarizat/baronii Horvath sau József Eötvös – ministru al învățământului și autorul legii naționalităților în Ungaria, ori s-au sârbizat (Racovici, Polievici,

Popovici). Mulți și-au păstrat numele original (Gojdu, Muciu, Sina, Șaguna, Haris). Un prieten al lui Gojdu, Partenie Cosma, publicând în „Enciclopedia Română” din Sibiu, vol. III, p. 558–590, aduce argumente că nu era macedo-român, ci „român ungurean” din Bihor.

² Aici a făcut cunoștință cu o seamă de scriitori maghiari ca: Kazinczy Ferenc, Virág Benedek, Berzsenyi Dániel și Kisfaludy Mihály, care s-au îndrumat spre poezie (Cf. 1. Lupaș, Emanuil Gojdu, 1802–1870. Originea și opera sa, în „Analele Academiei Române”, 1940, p. 12; Maria Berényi, Istoria Fundației Gojdu (1870 –1954), Budapesta, 1995, p. 8.

³ Frecvența și salonul literar al lui Atanasie Grabovsky, unde i-a întâlnit pe frații Golești, Dimitrie Țichindeal, Teodor Aaron, Moise Nicoară, Damaschin Bojincă etc. (Cf. Maria Berényi, op. Cit., p. 8–9).

⁴ Ibidem

⁵ „Telegraful Român”, nr. 14/27 februarie 1870, p. 3

⁶ Ibidem

⁷ Cf. Testamentul, pct. 7, alineatul cc.

⁸ Teodor Neș, În memoria lui Emanuil Gojdu, în „Legea Românească” nr. 3/1 februarie 1934, p. 17

⁹ Cotidianul „Azi” din 2 mai 2000

¹⁰ Ibidem

[*Familia Română*, iunie 2002, p. 26–29.]

102

Budapesta este pe cale să ne restituie bunurile Fundației Gojdu

Autoritățile române și ungare vor constitui, în perioada următoare, o comisie de experți care va stabili condițiile în care statul român poate prelua moștenirea Fundației Gojdu de la Budapesta, a declarat Claudiu Lucaci, purtătorul de cuvânt al Guvernului, după întâlnirea premierilor român și ungar, care a avut loc la Bratislava. Lucaci a precizat că aceasta comisie de experți va încerca să clarifice, cât mai rapid, problemele juridice legate de aceasta moștenire. "Există deschidere din partea ungară pentru a se identifica o soluție de rezolvare a problemei", a spus Lucaci. Premierul român Adrian Năstase și omologul său ungar, Peter Medgyessy, s-au întâlnit sâmbătă, la Bratislava, cu prilejul reuniunii prim-miniștrilor din statele membre CEFTA, pentru a discuta despre situația comunităților române și maghiare de pe teritoriul celor două țări. Potrivit purtătorului de cuvânt al Guvernului român, șeful Guvernului ungar s-a arătat impresionat de tratamentul favorabil aplicat minorității maghiare din România, afirmând că autoritățile din Ungaria vor încerca să găsească o soluție juridică prin care minorităților naționale, inclusiv celei române, să li se permită să aibă reprezentanți în Parlamentul de la Budapesta. Cei doi premieri au convenit, în

cadru discuțiilor, ca Adrian Năstase să efectueze o vizită la Budapesta la începutul lunii decembrie.

Avocatul Emanoil Gojdu (1802-1870), deputat ungar de origine română, a lăsat moștenire statului român un ansamblu de clădiri situat în centrul Budapestei, precum și alte bunuri. Bunurile Fundației Gojdu, imobile și acțiuni în bănci, nu au fost evaluate cu exactitate până în prezent, dar specialiștii susțin că valoarea acestora se ridică la mai multe zeci de milioane de dolari. Restituirea în totalitate a proprietăților din Ungaria ale Fundației Gojdu a fost decisă printr-un acord între cele două țări, ratificat în 1938 de către Parlamentul României și în 1940 de către cel ungar, dar acest acord nu a mai fost aplicat din cauza războiului și, ulterior, a venirii comuniștilor la putere în cele două țări. Fundația Gojdu a fost reînființată în 1998 la Sibiu, devenind, prin statut și reprezentare, continuatoarea fundației desființate de comuniști în 1952.

Ioana ȚIGĂNESCU

[Ziua, 16 septembrie 2002]

103

Emanuil Gojdu trebuie să constituie simbolul relațiilor româno-ungare, susține Mircea Geoană

Relațiile româno-ungare își regăsesc cel mai bun simbol în personalitatea avocatului și omului politic Emanuil Gojdu, sprijinitor al emancipării românilor din Transilvania, a declarat ministrul Afacerilor Externe, Mircea Geoană, în deschiderea simpozionului dedicat aniversării bicentenarului nașterii patriotului român, "Emanuil Gojdu - punte de legătură între România și Ungaria". Ministrul român a declarat cu această ocazie că în prezent autoritățile române se află cel mai aproape de recuperarea bunurilor din Ungaria ale Fundației Emanuil Gojdu, astfel încât aceasta să devină din nou funcțională și să servească scopului sprijinirii culturii și spiritualității românești. Noua calitate a relației româno-ungare, a adăugat Mircea Geoană, se constituie ca o premisă generoasă pentru ca aceste bunuri să reîntre în posesia Fundației Emanuil Gojdu. Personalitatea avocatului și omului politic evocat reprezintă, potrivit lui Mircea Geoană, un simbol al înțelegerii și toleranței între națiuni, Emanuil Gojdu fiind deopotrivă exponentul romanității orientale, dar și o punte reală de legătură între națiunile română și maghiară. "Relația româno-ungară are un simbol, cel mai bun dintre cele posibile, îndrăznesc să o spun, și acesta este Emanoil Gojdu. Nu întâmplător personalitatea sa remarcabilă este pomenită în toate întâmplările liderilor politici români și ungari, cu dorința reală de a-i cinsti memoria așa cum se cuvine și de a repara nedreptatea ce a pus stavilă generozității sale. Gojdu merită cinstire pentru contribuția sa dezinteresată la dezvoltarea culturală a

popoarelor român și ungar și pentru omagiul pe care, prin viața sa și dincolo de moarte, l-a adus cooperării româno-ungare și formării intelectualității românești", a spus Mircea Geoană. Șeful diplomației române și-a exprimat convingerea că România și Ungaria știu să urmeze exemplul și viziunea acestei personalități, care considera cele două popoare ca fiind "gemene", astfel încât destinul european comun al celor două țări să constituie o realitate durabilă și nu o proiecție utopică. În cadrul simpozionului au mai evocat personalitatea lui Emanuil Gojdu președintele Academiei Române, Eugen Simion, și președintele Fundației Emanuil Gojdu, preot lector dr. Aurel Pavel. Cu această ocazie, au primit medalia bicentenară Emanuil Gojdu primul-ministru Adrian Năstase, ministrul Afacerilor Externe, Mircea Geoană, președintele Academiei Române, Eugen Simion, președintele Fundației Gojdu, Aurel Pavel, istoricul Dan Berindei și ambasadorului Ungariei la București, Ijgyarto Istvan Balint. Au prezentat, totodată, comunicări acad. Dan Berindei, președintele Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române, preot prof. univ.dr. Mircea Păcurariu, Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu, prof.univ.dr. Ioan Aurel Pop, Universitatea "Babeș- Bolyai", Cluj, prof.univ.dr Radu Păiușan, Universitatea de Vest, Timișoara, prof.univ.dr. Mihai Drecin, Universitatea Oradea, prof.univ. dr. Grigore Ploieșteanu, directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane Gheorghe Șincai, Târgu Mureș.

Emanuil Gojdu s-a născut la Oradea, la 9 februarie 1802, într-o familie de macedo-români. După studii la Oradea, Bratislava și Pesta, a obținut licența în drept, fiind cooptat în biroul unui avocat sârb din Budapesta, în anul 1824. În 1848, Gojdu a fost semnatarul Programului politic fixat în adunarea ținută la Pesta, prin care cerea ca limba română să fie folosită neîngrădit în școli. Afirmându-se în viața politică, a fost Comite suprem de Lugoj (calitate în care a alocat fondurile necesare înființării primului liceu românesc din localitate), membru în Casa Magnaților (forul legislativ suprem al Ungariei) și deputat de Tinca (Bihor), militând pentru drepturile românilor din Imperiul Habsburgic. A contribuit la formarea jurisprudenței statului ungar modern, fiind primul jurist care a introdus limba ungară în procesele susținute în instanțe, în locul celei latine. Prin testamentul său, întocmit în anul 1869, a lăsat averea sa "națiunii române de religie răsăriteană ortodoxă din Transilvania și Ungaria", urmând ca aceasta să fie administrată, în cadrul unei Fundații (cu program stabilit până în anul 2071), de către o Reprezentanță alcătuită din ierarhi ai Bisericii ortodoxe române din Transilvania și aleși din afara clerului. Din veniturile Fundației urmau să se acorde burse tinerilor români ortodocși (cu venituri modeste sau deosebit de înzestrați intelectual) pentru efectuarea studiilor. Emanuil Gojdu a încetat din viață la 3 februarie 1870, iar Reprezentanța Fundației s-a constituit în luna aprilie a aceluiași an. Prin testamentul său (redactat la 4 noiembrie 1869), întreaga sa avere mobilă și imobilă trecea asupra "națiunii române din Ungaria și Transilvania care ține de legea răsăriteană-ortodoxă", urmând a fi administrată de o Fundație - a cărei reprezentanță urma a fi constituită din capii Bisericii

Ortodoxe Române din Ardeal și Ungaria și un număr de mireni. Fundația a funcționat efectiv în perioada 1870-1914, îndeplinindu-și cu prisosință nobila misiune de a contribui la educarea tineretului român creștin-ortodox: a acordat nu mai puțin de 5.634 de burse, în valoare totală de 2.130.938,77 coroane. În paralel cu acordarea de stipendii, Fundația s-a preocupat de gestionarea cât mai eficientă a bunurilor sale, astfel încât, la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost constituit, în centrul Budapestei, complexul imobiliar cunoscut sub numele de "Curțile Gojdu". După primul război mondial, Ungaria a fost obligată, prin articolul 249 al Tratatului de la Trianon, să restituie bunurile Fundației proprietarilor acestora. În condițiile în care bunurile Fundației Gojdu aparțineau de drept "națiunii române creștin-ortodoxe", acestea reveneau 90 la sută în România, 6 la sută în Cehoslovacia și Iugoslavia și 4 la sută în Ungaria. Deși Fundația Gojdu și-a stabilit sediul la Sibiu, devenind persoană juridică română, Ungaria a refuzat să pună în aplicare dispozițiile Tratatului. În condițiile implicării statului român în soluționarea problemei bunurilor Fundației Gojdu, în aprilie 1924 s-a semnat un Acord româno-ungar, care prevedea organizarea de către România a unor consultări cu statele pe teritoriul cărora ar fi revenit drepturi ale Fundației, consultări la care însă partea ungară nu a participat. Față de 1927, când Ungaria a blocat conturile Fundației Gojdu, reluarea negocierilor româno-ungare s-a concretizat în semnarea, la 28 aprilie 1930, a unui acord interimar, ce prevedea obligația părților de a ajunge la o soluție definitivă în termen de șase luni. Acordul definitiv a fost semnat abia la 27 octombrie 1937, intrând în vigoare la 20 iulie 1940. Acesta prevedea obligația Ungariei de a preda României întregul patrimoniu (mobiliar și imobiliar al Fundației Gojdu) în termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a Acordului, în scopul de a fi pus la dispoziția Reprezentanței Fundației. Deși Dictatul de la Viena (30 august 1940) nu putea, din punct de vedere juridic, să ducă la ieșirea din vigoare a Acordului și, deși starea de război între România și Ungaria a intervenit abia la 26 august 1944, Ungaria nu și-a îndeplinit obligația menționată. După instaurarea regimurilor comuniste în cele două state, Ungaria a naționalizat totalitatea bunurilor Fundației în 1953. După aproape 40 de ani, chestiunea a revenit în atenție. Fundația Gojdu a fost reînființată în 1996, prin Hotărâre judecătorească, având sediul la Sibiu. Faptul că, în decembrie 1999, imobilele Curților Gojdu au fost concesionate de Primăria Sectorului VII Budapesta unei firme ungaro-cipriote a determinat reluarea demersurilor părții române pentru reglementarea situației patrimoniului Gojdu. Astfel, deși Fundația, ca persoană juridică privată, ar putea avea în vedere soluționarea pe cale jurisdicțională, problema a fost reintrodusă pe agenda politică bilaterală. În acest sens, deschiderea reală constatată în relațiile dintre cele două state, cu ocazia întâlnirii prim-miniștrilor român și ungar de la Cluj, din 6 iunie 2002, reprezintă o premisă serioasă pentru o soluționare a problemei pe calea negocierilor, într-un timp cât mai scurt.

[www.romportal.com/dailynews/ 30 octombrie 2002]

Budapesta ne este datoare

Năstase avertizează că România n-a renunțat la bunurile lui Gojdu

România și Ungaria vor încerca să identifice cât mai curînd, poate chiar în acest an, o modalitate prin care Fundația Gojdu să își recupereze bunurile aflate la Budapesta, a declarat, ieri, premierul Năstase, în cadrul unui simpozion organizat de Academia Română și Ministerul Afacerilor Externe, cu prilejul împlinirii a 200 de ani de la nașterea fostului om politic român Emanuil Gojdu. Premierul susține că recuperarea acestor bunuri ar reprezenta atît "un câștig" pentru cooperarea româno-ungară, cît și o modalitate de protejare a identității culturale a comunității românești din Ungaria. Fostul avocat și om politic român Emanuil Gojdu a decis, printr-un testament redactat în 1869, ca întreaga sa avere să revină comunității românești din Ungaria și Transilvania, urmînd a fi administrată de o fundație formată din reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal și Ungaria. Fundația a funcționat în perioada 1870 - 1952, acordînd peste 5.600 de burse unor elevi și studenți români, și a gestionat un complex imobiliar, situat în centrul Budapestei, compus din opt clădiri cu cîte patru etaje fiecare și avînd o arhitectură realizată la sfîrșitul secolului XIX. După instaurarea regimului comunist în cele două state, Ungaria a naționalizat bunurile fundației, situație nemodificată pînă în prezent.

Ministrul Afacerilor Externe, Mircea Geoană, prezent la simpozion, a afirmat că relațiile actuale dintre România și Ungaria permit un dialog care să rezolve favorabil aceasta problemă. "Avem dorința de a repara nedreptatea care a împiedicat generozitatea lui Gojdu. Dacă nu putem schimba istoria, avem responsabilitatea de a nu perpetua injustițiile sale", a spus Geoană.

(C. C.)

[*Monitorul de Cluj*, 31 octombrie 2002]

România vrea urgentarea recuperării bunurilor Fundației Gojdu

România speră să rezolve în cât mai scurt timp - poate "chiar în acest an" - situația patrimoniului Fundației "Emanuil Gojdu", aflat în Ungaria, a declarat, ieri, premierul Adrian Năstase. El a făcut aceasta declarație cu ocazia unui simpozion organizat la București, la Academia Română, cu ocazia bicentenarului nașterii lui Gojdu. Emanuil Gojdu a fost un avocat și om politic român, care a trăit în secolul XIX și a susținut cauza românilor din Imperiul Austro-Ungar. Averea sa a fost lăsată prin testament unei Fundații care să

susțină, prin burse, studiile tinerilor români. După primul Război Mondial, majoritatea bunurilor lui Gojdu - clădiri, lingouri, bani - au rămas în Ungaria și în perioada comunistă au fost naționalizate. Fundația a fost reînființată după 1990, cu sediul la Sibiu.

În opinia premierului, recuperarea bunurilor lui Gojdu "ar fi un câștig pentru cooperarea româno-ungară, pentru comunitatea românească din Ungaria și păstrarea identității culturale a membrilor acesteia, pentru multiculturalitate". "Nu putem și nu avem voie să dăm uitării destinația filantropică a averii sale", a punctat ministrul de Externe, Mircea Geoană. Prin Fundație au fost acordate în trecut peste 5000 de burse, de care au beneficiat, printre alții, Octavian Goga, Dumitru Stăniloae și Traian Vuia. "Am încredere ca România și Ungaria deopotrivă știu cum să-și protejeze simbolurile", a apreciat ministrul.

[Ziua, 31 octombrie 2002]

106

România közel áll a Gozsdu vagyon visszaszerzéséhez

România nyolc évtizedig húzódó tárgyalások után közel áll ahhoz, hogy visszaszerezze Magyarországtól a Gozsdu Alapítvány közel egymilliárd dollárt kitevő vagyonát - írta csütörtöki számában a Curierul National című román napilap.

A román lap szerint a Románia és Magyarország között 1953-ban kötött megállapodás - amelyben mindkét fél lemondott az egymással szembeni követelésekről - a Gozsdu-vagyonra nem vonatkozik, mivel a szerződés a magánszemélyek követeléseire nem tért ki, a Nagyszebenben 1996-ban újjáalapított Gozsdu Alapítványt pedig jogi magánszemélyként jegyezte be a bíróság.

Az alapítvány létrehozója - a Magyarországon Gozsdu Elekként, illetve Gozsdu Manóként ismert Emanuil Gojdu - születésének 200. évfordulója alkalmából Bukarestben szerdán a Román Akadémián ünnepi ülést rendezett a román külügyminisztérium és a nagyszebeni alapítvány. Adrian Nastase miniszterelnök és Mircea Geoana külügyminiszter jelenléte az ülésen a legvilágosabb jelzés volt arra, hogy Románia nem mondott le a neves román ügyvéd és politikus 1869-es örökségének teljes visszaköveteléséről - írta a Curierul National.

A lap szerint a nagyszebeni Gozsdu Alapítvány bírósági úton is követelhetné a probléma megoldását, de a román és a magyar miniszterelnök idén júliusban tartott kolozsvári találkozásán "olyan tényleges nyitás volt tapasztalható a két ország kapcsolataiban, hogy komoly lehetőség látszik a kérdés tárgyalásos rendezésére". A Gozsdu-vagyon sorsáért a román kormány

továbbra is felelősséggel tartozik, 1952 óta most vagyunk a legközelebb ahhoz, hogy visszaszerezzük azt - idézte Mircea Geoana külügyminisztert a román lap.

A román lap szóvá tette, hogy Magyarország bukaresti nagykövete nem volt jelen az ülésen, ahol egyébként két román akadémikus mellett ő is megkapta a román miniszterelnök és a külügyminiszter évfordulós Gozsdu- emlékérmét. "Kétségtelenül fontosabb ügyekkel volt elfoglalva, ezért képviselőjét küldte az ülésre. Lehet, hogy azért is, mert tudja, hogy novemberben szakértői tanácskozás lesz a kérdéstről Budapesten, és - jól értesült források szerint - ezt követően Adrian Nastase november végi magyarországi látogatása során végleg rendezésre kerül az ügy" - hangsúlyozta a Curierul National.

[www.jogiforum.hu/hirek/6252/ 2002. október 31.]

107

Románia már idén visszaszerezheti a Gojdu-vagyont **Năstase és Geoană bízik a tárgyalások sikerében**

Románia és Magyarország még idén megpróbál módot találni arra, hogy a Gojdu Alapítvány visszakapja Budapesten lévő vagyonát — nyilatkozta tegnap Adrian Năstase az Emanuil Gojdu születésének 200. évfordulója alkalmából a Román Akadémia és a Külügyminisztérium által szervezett szimpóziumon. A miniszterelnök szerint a javak visszaszerzése nyereség lenne a román–magyar együttműködés terén, ugyanakkor egy lépés a magyarországi román kisebbség kulturális identitásának megőrzése érdekében.

Emanuil Gojdu politikus és ügyvéd 1869-ben kelt végrendeletében a magyarországi és erdélyi román közösségekre hagyta teljes vagyonát, amelynek kezelését az erdélyi és magyarországi román ortodox egyházak képviselőiből álló alapítványra bízta.

Az alapítvány 1870 és 1952 között működött, több mint 5600 ösztöndíjat osztott ki, és megvásárolt egy épülettömböt Budapest központjában, amely nyolc, egyenként négyemeletes épületből áll.

A kommunizmus beköszöntével Magyarország elállamosította az alapítvány vagyonát, amely jelenleg is állami tulajdonban van.

"Az alapítványnak szüksége van javaira ahhoz, hogy képességeihez mértén tudjon működni. Ezek visszaszolgáltatása tiszteletadás lenne Gojdu emléke előtt, akinek így tiszteletben tartanánk a végrendeletét" — mondta Năstase.

"Célunk helyrehozni azt az igazságtalanságot, amely megakadályozta Gojdu nagylelkűségét" — nyilatkozta az ünnepségen jelen lévő Mircea Geoană külügyminiszter. "Ha a történelmet nem is tudjuk megváltoztatni, kötelességünk, hogy megszüntessük annak igazságtalanságait."

[*Szabadság*, 2002. október 31.]

108

Visszakapja Románia a Gozdu-vagyont?

Románia nyolc évtizedig húzódó tárgyalások után közel áll ahhoz, hogy visszaszerezze Magyarországtól a Gozdu Alapítvány közel egymilliárd dollárt kitevő vagyonát, mert egyes szakértők szerint a Románia és Magyarország között 1953-ban kötött megállapodás — amelyben mindkét fél lemondott az egymással szembeni követelésekről — a Gozdu-vagyonra nem vonatkozik, mivel a szerződés a magánszemélyek követeléseire nem tért ki, a Nagyszebenben 1996-ban újjáalapított Gozdu Alapítványt pedig jogi magánszemélyként jegyezte be a bíróság. Az alapítvány létrehozója — a Magyarországon Gozdu Elekként, illetve Gozdu Manóként ismert Emanuil Gojdu — születésének 200. évfordulója alkalmából szerdán Bukarestben a Román Akadémián ünnepi ülést rendezett a román külügyminisztérium és a nagyszebeni alapítvány. Adrian Năstase miniszterelnök és Mircea Geoană külügyminiszter jelenléte az ülésen a legvilágosabb jelzés volt arra, hogy Románia nem mondott le az örökség teljes visszaköveteléséről. Romániai értesülések szerint Năstase és Medgyessy Kolozsvárott megegyeztek abban, hogy a kérést a Budapesten sorra kerülő megbeszéléseiken megtárgyalják és megnyugtató módon rendezik.

[*Háromszék*, 2002. november 1.]

109

Placă și festivitate în cinstea lui Emanuil Gojdu la Budapesta

Manifestările din „Anul bicentenarului nașterii lui Emanuil Gojdu” (1802-1870) au început la 2 februarie, la sediul din Giula al Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, după care șirul simpozioanelor a continuat pe parcursul întregului an la Budapesta, Oradea, Sibiu, Tîrgu Mureș, Oradea, București, iar sîmbăta trecută, la 26 octombrie, din nou în Capitala Ungariei. De data aceasta, Societatea Românilor din Budapesta a organizat o zi comemorativă în cinstea marelui mecena Emanuil Gojdu.

După numeroasele sesiuni științifice atât din Ungaria, cât și din România, la acest sfârșit de săptămână din nou s-a dovedit că cinstirea acestui om deosebit este demnă, absolut motivată. Mai mult chiar, acum evocarea a luat contur sub forma unei plăci memoriale, care a fost amplasată și dezvelită de Societatea Românilor din Budapesta. Ocazia festivă a fost deschisă de cuvintele *Mariei Berényi*, președinta Societății, care a prezentat acel avocat, comite suprem, deputat parlamentar, jude la curtea supremă, mecenat român, testator al Fundației Gojdu, care a fost Emanuil Gojdu. Prezentarea în limba maghiară a făcut-o *Vasile Nemeș*. Placa memorială pusă pe peretele din exterior al Capelei Ortodoxe Române din Budapesta din strada Holló, a fost sfințită de părintele parohiei *Marius Maghiaru*, după care și-au depus coroanele pe placă românii din acest oraș.

Programul zilei a continuat cu o ședință comemorativă în Hotelul Hadik, la care au participat numeroși musafiri din România și români din Ungaria; *Călin Fabian*, ambasadorul României la Budapesta, *Andrei Oancea*, consulul general al României la Seghedin, părintele *Aurel Pavel*, președintele Fundației Gojdu din Sibiu, *dr. Constantin Mălinaș*, directorul Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” din Oradea, *dr. Cornel Sigmirean*, profesor la Universitatea din Tîrgu Mureș.

După cuvintele de salut ale moderatoarei, *dr. Ana Borbély* a deschis cina propriu zis. Primul conferențiar a fost Cornel Sigmirean, care a vorbit despre rolul Fundației Gojdu în formarea intelectualității române din Transilvania și Ungaria. Din această prelegere s-a dovedit clar că mulțumită Fundației li s-a asigurat sutelor și miilor de tineri români șansa de a studia. Tot aici s-a evidențiat că în afară de studenții români din Capitală au mai fost bursieri și români din localitățile Bichiș, Bichișciaba, Apateu și Micherechi. Titlul prelegerii directorului Mălinaș din Oradea a fost: „Gojdu în memoria orădenilor”, în care a accentuat că orădenii sînt mîndri de Gojdu ca fiu al acestui oraș din Transilvania. Ca intelectual român din Budapesta, domnul ambasador *dr. Alexandru Ardelean* a prezentat activitatea politică a lui Emanuil Gojdu în condițiile interne și externe din perioada pașoptistă în Imperiul Habsburgic. Succesele cercetărilor privind viața și activitatea mecenatului român îi revin în mare parte și *Mariei Berényi*, directoarei Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, care acum, în 2002, a publicat și a lansat un volum mai amplu, cu titlul: „Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu 1802-1870”. Ce cuprinde această carte? Care este importanța omului politic din punct de vedere al cercetătoarei române? Pagina 12 este consacrată cărții în discuție.

În încheiere aș cita o declarație demnă de atenția cititorului.

„*Este o datorie a noastră a prezenta complexitatea lui Gojdu. Crezul lui major a fost – spiritualitatea unui popor nu este o moștenire, este împrumut pentru generațiile următoare. Sacrificiul major al lui Emanuil Gojdu a fost că a asigurat viitorul culturii românești.*” (Călin Fabian, ambasador la Budapesta).

Rita Pățcaș

O nouă carte a Mariei Berényi

În cadrul cinaclului comemorativ de la sfârșitul săptămânii trecute, a fost lansată și o nouă carte a cercetătoarei dr. Maria Berényi. Monografia amplă – 300 de pagini – rod al unei îndelungate activități de cercetare, este un omagiu adus lui Emanuil Gojdu, tocmai în anul comemorării nașterii. Printr-o colecționare neobosită, printr-o interpretare logică, prin publicarea unor documente inedite, directoarea Institutului de Cercetări a adus o valoroasă contribuție la cunoașterea acestei personalități românești remarcabile din secolul al XIX-lea.

Pagina de față aduce un omagiu marelui înaintaș, sub forma unui montaj filtrat prin optica doamnei Berényi.

Convorbire despre Emanuil Gojdu și românii de astăzi

După cartea cu titlul „Istoria Fundației Gojdu”, lansată în 1995, *Maria Berényi* din nou a dedicat o carte marelui macedoromân. Autoarea ne va povesti mai jos despre nașterea cărții „Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu”.

– În urmă cu șapte ani am scris o carte despre istoria Fundației Gojdu. Despre această fundație s-a mai scris și au mai apărut cărți și în România. Eu am crezut că ar fi bine ca la bicentenarul nașterii să scriu și eu o carte despre Emanuil Gojdu, despre omul, despre activitatea și viața acestuia. Mai ales că viața a fost mai puțin cunoscută, fiindcă se știe numai despre fundație, și despre moștenirea fundației. Am considerat că acum este momentul oportun când comunitatea românească din Ungaria, în primul rând bineînțeles, că cunoască acea personalitate marcantă din istoria culturii noastre și mai ales să ne dăm seama ce activitate multilaterală a depus pe tărîmul național cultural, pe tărîmul politic, pe tărîmul parlamentar. Fiindcă activitatea lui a fost foarte complexă. Astfel în mai multe domenii a desfășurat o muncă deosebit de activă, cu rezultate foarte importante. Deci, tocmai de aceea am fost convinsă că trebuie să-l cunoaștem mai îndeaproape pe omul Emanuil Gojdu.

– *Oare și studenții români din Ungaria ar avea azi nevoie de un astfel de om?*

– Eu zic că da. Fiindcă după anii 1990 s-a produs o restructură socială. Și știm foarte bine, cum a fost în trecut. Și printre familiile românești din Ungaria sînt unele mai înstărite și altele mai puțin înstărite. Aș zice că un student talentat dar sărac ar trebui să aibă aceeași șansă cu acela care provine dintr-o familie mai

înstărită. Sînt sigură că și acum ar fi necesară o astfel de fundație, care să asigure burse acelor tineri români talentați, care vor și merită să urmeze studii superioare. Știm cu toții că în formarea intelectualității românești din Transilvania și Ungaria, Fundația Gojdu, care a fost, de altfel, o fundație particulară din Imperiul Austro-Ungar, a avut un rol unic, asigurînd burse pentru sute și mii de tineri în acest fel, acești tineri harnici și talentați au primit șanse prin care, apoi, să se formeze o pătură intelectuală puternică a românilor din Transilvania și ungaria.

– *Oare azi nu de aceea dispar românii și limba lor din Ungaria fiindcă nu mai avem oameni generoși, cum a fost Gojdu?*

– Este un lucru greu de apreciat, fiindcă trăim într-o lume modernă. Bineînțeles, în secolul al 19-lea erau alte împrejurări. Ne dăm seama că a fi minoritar într-un bloc de două milioane și jumate de români minoritari este cu totul altceva decît să fii minoritar într-o comunitate de 20–25 000 de membri. Deci această diferență este considerabilă. Ne dăm seama că secolul nostru modern aduce la suprafață cu totul alte valori, iar în aceste condiții poate este mai greu să se remarce o personalitate cu astfel de calități cum a fost și Emanuil Gojdu. Dar bineînțeles, ar fi bine dacă și din rîndul românilor din Ungaria de azi să fie tot mai mulți cei care simt răspunderea pentru păstrarea culturii, pentru păstrarea limbii, care să aibă o responsabilitate conștientă pentru generațiile viitoare. Și ar trebui ca fiecare dintre noi să se simtă dator ca instituțiile noastre să funcționeze așa cum trebuie și pentru ca și în viitor caracterul lor să fie românesc. Dacă aceste instituții ar funcționa cum ar fi de dorit, dacă limba și cultura s-ar păstra și s-ar promova, atunci cred că asimilarea ar fi mai estompată.

– *Care ar fi mesajul lui Emanuil Gojdu pentru românii de azi?*

– Mesajul marelui mecenat reiese chiar din cuvintele lui, căci, așa cum spunea, el a fost un patriot maghiar, dar a fost și un bun român. Deci el a putut concilia românismul cu maghiarismul, fiindcă nu putea să facă altfel. Și cred că nici noi, românii din Ungaria de astăzi, nu putem să facem altceva decît să conciliem românismul cu maghiarismul, fiindcă trăim în această țară, sîntem cetățeni loiali ai acestei țări în care ne-am născut, în care s-au născut și părinții și strămoșii noștri. Dar ar fi bine să avem o identitate puternică în sensul de a fi mîndri că avem o limbă maternă, că avem un grai viu, că și noi avem valorile noastre culturale, care nu sînt cu nimic mai prejos decît celelalte, majoritare. Iar dacă Gojdu a putut îmbina acest maghiarism cu românismul într-o ambianță foarte sănătoasă, atunci cred că această menire, acest mesaj trebuie să ajungă la fiecare român din Ungaria de astăzi.

– *Care sînt planurile Dumneavoastră personale și cele ale Societății Culturale a Românilor din Budapesta în acest domeniu?*

– Tocmai în acest an s-au împlinit zece ani de la constituirea Societății noastre. Și atunci ne-am reamintit de Gojdu, ne-am dus în cimitirul Kerepesi și am pus o jerbă de flori la mormîntul său. În ziua de astăzi sîntem foarte bucuroși, fiindcă am reușit să dezvelim o placă memorială. Cred că și pe mai

departe vom ține în firecare an un parastas, ne vom duce la cimitir și îi vom păstra memoria pînă cînd vom trăi.

Victoria Cozma

[*Foaia românească*, 1 noiembrie 2002]

111

Kovács László Bukarestben Státustörvény-módosítás: megállapodás az elvekről

A magyar és a román külügyminiszter Bukarestben megegyezett abban, hogy milyen alapelvek szerint módosítsa a magyar fél a kedvezménytörvényt.

Kovács László magyar külügyminiszter szerint a várt eredménnyel zárultak szerdai bukaresti tárgyalásai: sikerült megegyezni a kedvezménytörvény módosítását vezérlő alapelvekben. A magyar külügyminiszter Bukarestből történt elutazása előtt adott nyilatkozatában azt hangsúlyozta, hogy ennél többet ezektől a tárgyalásoktól nem is lehetett várni, mivel nem a két külügyminiszter dolga az, hogy pontról pontra egyeztessen egy terjedelmes törvény szövegét.

Kovács László jelezte, hogy most a törvényt szerkesztő magyar szakértők feladata az elvek konkrét formába ültetése. Miután nem kétoldalú megállapodásról, vagy szerződésről, hanem egy magyar törvényről van szó, ennek elvégzése a magyar fél feladata. A módosítások megfogalmazását követően pedig célszerű a Magyar Állandó Értekezlet (Máért) keretében konzultációkat folytatni a magyar szervezetekkel és pártokkal -- fűzte hozzá a magyar külügyminiszter.

Mircea Geoană román külügyminiszter megerősítette, hogy sikerült közös megközelítést találni a kedvezménytörvény problémájának megoldására. A román külügyminiszter reményének adott hangot, hogy mindezek után a kedvezménytörvény olyan eszköz lesz, amely a romániai magyarság identitásának megőrzését szolgálja, s "nem uralja majd a kétoldalú kapcsolatok diplomáciai naptárját, mint azt már megengedhetetlenül hosszú ideig tette." Kovács Lászlót fogadta Adrian Năstase román miniszterelnök és Ion Iliescu román államfő is.

Adrian Năstase kifejtette, hogy a nemzeti kisebbségek védelméről szóló egyezményhez az Európa Tanácsnak egy olyan kiegészítő jegyzőkönyvet kellene elfogadnia, amely meghatározná, hogy milyen feltételekkel támogathatják az egyes tagállamok a más országokban élő nemzeti kisebbségeiket.

[<http://labor.transindex.ro/cikk/> 2002. november 11]

A román miniszterelnök Magyarországon

A román kormányfő pénteken tárgyal Budapesten a magyar miniszterelnökkel. A tárgyalások egyik központi kérdése a kedvezménytörvény módosításának ügye, a másik a Gozsdu-örökség kérdése.

Adrian Nastase román miniszterelnök szerint, ha a magyar kedvezménytörvény végleges formája területen kívüli hatásokkal járna, Románia megtalálja a módját e hatások megakadályozásának. Nastase azonban bízik Medgyessy Péter jó szándékában.

Romániának továbbra is az a véleménye, hogy a kedvezménytörvényre nincs szükség, az távol áll az európai normáktól, és diszkriminációt alkalmaz a magyar kisebbség és a többségi lakosság között.

Az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének jelentéskészítője az elkövetkező napokban felkeresi Romániát, Szlovákiát és Magyarországot. Az általa készített jelentés tervezete nagyon kemény kitételeket tartalmaz a kedvezménytörvénnyel szemben. De Rolf Ekeus, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa is egy sor fenntartást fogalmazott meg a törvénnyel kapcsolatban.

Adrian Nastase budapesti tárgyalásain szó lesz a Gozsdu-örökség kérdéséről is. Románia választ vár arra a javaslatra, hogy alakuljon szakértői bizottság az örökség ügyének kivizsgálására.

A Gozsdu-örökséggel kapcsolatosan Magyarország javasolta, hogy állítsanak fel egy jogászokból és történészekből álló kétoldalú bizottságot az ügy kivizsgálására, ám erre hivatalos válasz Romániától még nem érkezett.

Románia álláspontja szerint az 1953-as román-magyar államközi szerződés, amellyel mindkét fél lemondott a másikkal szembeni követeléseiről, nem vonatkozik az egykori Gozsdu- alapítvány vagyonára és volt budapesti ingatlanaira. Bukarest úgy véli, hogy a Romániában közel egymilliárd dollár értékűként emlegetett vagyon az egykori alapítvány jogutódjaként 1997-ben bejegyzett nagyszebeni Gozsdu-alapítványt illeti meg.

[www.stop./hirek/mozaik/index.tdp/ 2002. november 29.]

Placa memorială și simpozionul Emanuil Gojdu, Budapesta, 26 octombrie 2002

Din inițiativa **Societății Culturale a Românilor din Budapesta**, în data de sâmbătă, 26 octombrie, a avut loc dezvelirea unei frumoase plăci memoriale Emanuil Gojdu pe fațada Capelei Ortodoxe Române, din capitala Ungariei, pe strada Holló nr. 8, în partea stângă a ușii de la intrare. Ca și în alte rânduri, inițiatorul și sufletul acestei acțiuni a fost doamna dr. Maria Berényi, care a știut să procedeze astfel, încât să obțină solidaritatea necesară din partea românilor budapeșteni, precum și aprobările legale, înfăptuind un deziderat care adesea a fost invocat, în memoria marelui Gojdu, care est simbolul fraților noștri de acolo, dar și al nostru.

Fiind invitat, am luat parte împreună cu părintele dr. Aurel Pavel, Președintele Fundației Gojdu reînviată, din 1996 la Sibiu, precum și cu conf. dr. Cornel Sigmirean, de la Universitatea „Petru Maior” din Târgu Mureș, vicepreședinte al Fundației.

Desigur că mi-am pus întrebarea de ce nu a fost posibilă dezvelirea plăcii memoriale tocmai la Casele și curțile Gojdu, care se întind alături de Capelă, pe un areal de aproape 5000 mp, dar răspunsul aveam să-l capăt în curând, când am încercat, împreună cu Părintele Aurel Pavel să vizităm acele case și curți, de acum celebre. Nu a fost posibil. Grilajul de acces dinspre strada Dob, de obicei deschis, acum era zăvorât cu lacăt și lanț. Am ocolit prin cartier și am ajuns în capătul celălalt al pasajului Gojdu, dinspre strada Király nr. 13. Aici pe grilaj era afișat un carton, pe care scria, cu litere mari de mână: „**AZ ÁTJÁRÁS MEGSZÜNT**”, adică această trecere nu mai funcționează. Am împins grilajul și am intrat în prima curte interioară a Caselor Gojdu, unde erau parcate două autoturisme și se mișca, lătrându-ne, un câine prins în lanț. În rest, peste tot paragină, uși sparte, geamuri rupte, tencuială căzută. Mai departe nu am putut trece, deoarece grilajul la curtea următoare era închis, la fel ca cel din strada Dob.

Prin urmare, „proprietarul” funcționa, societatea aceea mixtă, care, printr-un artificiu contestabil a dobândit recent Casele Gojdu dădea semne de nervozitate, pune câini și lega cartoane, pe o proprietate la care nu trebuia să se întindă. Deci aici, nici vorbă de a putea pune o placă, deși tocmai imobilul din strada Király era cel mai vechi al lui Gojdu, cu terenul și casa cumpărate încă din anul 1832, de la un Wilhem Sebastian, din strada Regală 13 (pe atunci Königstrasse, acum Király utca). În anul 1854 Gojdu a primit permisiunea de a parcela grădina casei, pe care construiește mai multe magazine, din a căror închiriere obține venituri frumoase. După moartea sa, pe arealul cuprins între străzile Holló, Dob și Király, Fundația Gojdu ridică în jur de 1900 actualele clădiri, cu două și trei etaje, care au adus venituri mari, prin închiriere de prăvălii sau birouri la parter, respectiv locuințe la etaj.

Acum aceste spații sunt goale, ultimul chiriaș, un medic, fiind mutat, după ce câțiva ani la rând a refuzat să plece și s-a judecat cu Primăria sectorului șapte, care a anunțat scoaterea la licitație a unui patrimoniu, ce nu-i aparținea de drept.

Ne-am întors la locul plăcii și discuția a urmat inerent despre nevoia unei biserici pentru românii din Budapesta, despre care se spune că sunt acum între 10 și 50 de mii, dacă se au în vedere toți care se află ocazional la muncă. **Acești oameni se cuvine ca în mod firesc să aibă la îndemână servicii culturale și religioase specifice, pentru care, capela, chiar dacă va fi reparată, nu mai este suficientă.**

Deocamdată capela fusese nițel toaletată pentru acest eveniment, au dispărut grămezile de moloz din curte, se vede aticul supraînălțat cu mai multe rânduri de cărămizi noi, respectiv acoperișul este reparat. Pe fațadă s-a dat cu un fel de emulsie de ciment, ca să arate mai bine, iar geamurile vechi cu cercevele bătrânești și ochiuri mici, au fost vopsite în cărămiziu, precum în satul copilăriei mele din Bihor. Așadar, mă simțeam ca acasă.

Ceremonia de dezvelire și sfințire a fost simplă, asistată de circa 60 de persoane, români din Budapesta, de la Giula, de la Micherechi și de la Seghedin. A fost prezent domnul ambasador **Călin Fabian** cu soția, domnul **Mircea Opriță**, directorul nou al Centrului Cultural al României de la Budapesta, precum și domnul **Andrei Oancea**, consulul general al României de la Seghedin. Am putut remarca prezența domnului **Traian Cresta**, președintele Autoguvernării Românilor din Ungaria, respectiv a domnului **Ștefan Frătean**, director guvernamental la Oficiul pentru minorități de pe lângă Ministerul de Justiție al Ungariei.

La început a fost vorbirea însuflețitoare a doamnei **Dr. Maria Berényi**, rostită în limba română, despre originea, viața și faptele lui Emanuil Gojdu, care au condus ca în zilele noastre memoria lui să capete proporțiile unui cult și a unei speranțe etnoculturale distincte. Apoi domnul **Vasile Nemeș** a ținut o cuvântare asemănătoare în limba maghiară. Între acestea, doamna viceprimar a sectorului șapte a avut amabilitatea să-și exprime mulțumirea pentru dezvelirea acestei plăci, spunând că în mandatul ei, ce se încheie după alegerile din duminica precedentă, a reușit să pună câteva plăci memoriale în cartier, între care a ținut să finalizeze și placa Gojdu. A urmat dezvelirea plăcii, în aplauzele tuturor și slujba de sfințire a ei de către Părintele vicar **Marius Maghiaru**, ajutat cu răspunsurile corale de către toți cei prezenți și mai ales de către domnul **Ștefan Mureșanu**, care de mulți ani înfăptuiește benevol oficiul de cântăreț bisericesc la Capelă.

Și așa, pe la amiază, capitala ungară era mai bogată cultural cu o placă memorială bilingvă, în care se întâlneau limba română și limba maghiară, prin chipul și amintirea unui român, Emanuil Gojdu, care a creat în mileniul trecut un model biografic, cultural și profesional, ce ne este de foarte mare folos tuturor, în mileniul acesta, atât românilor, cât și ungarilor, atât României, cât și Ungariei. Emanuil Gojdu, prin pilda lui, poate așeza o lespede solidă la temelia noului format de comunicare europeană dintre cele două țări. Dar, pentru ca acest model să fie operativ, este nevoie ca cele două părți să rezolve problema moștenirii Gojdu, în suspensie din 1952. Discuțiile care au început de curând

sunt un semn că s-a înțeles ceva, iar placa Gojdu poate fi luminoasă tocmai în acest moment favorabil pentru înțelegere.

*

Prezentăm, în continuarea serialului nostru, cuvântul rostit de doamna **dr. Maria Berényi**, la dezvelirea plăcii memoriale Emanuil Gojdu de pe fațada Capelei ortodoxe române din Budapesta, sâmbătă, 26 octombrie 2002:

„– Se împlinesc două sute de ani de la nașterea lui Emanuil Gojdu. Cinstindu-i memoria, Societatea Culturală a Românilor din Budapesta i-a ridicat o placă memorială, care va fi dezvelită și sfințită astăzi.

Ne bucură faptul că acest moment festiv se realizează aici, la Budapesta, capitala Ungariei, locul unde Emanuil Gojdu a trăit, a lucrat și a putut desfășura activitatea sa o perioadă de peste patruzeci de ani. Facem un act de înaltă responsabilitate socială și aducem în fața contemporanilor exemplul vrednic de urmat al unui neobosit luptător pentru o cauză dreaptă, care și-a dăruit cu feroare, atât spiritul, cât și fapta. Locul său de frunte între marii noștri înaintași și l-a câștigat prin neobosit-ai strădanie pentru afirmarea națiunii și a limbii române, dar mai ales prin excepționala sa activitate de ajutorare și de susținere morală și materială a zecilor și sutelor de tineri dornici de învățătură. Și toate acestea, urmare a unor realizări și merite proprii, manifestate de-a lungul întregii vieți.

Pentru românii din Ungaria, Emanuil Gojdu reprezintă un punct de referință a identității lor. Aruncând o privire peste cele două veacuri, care s-au scurs, ne dăm seama astăzi că Emanuil Gojdu a fost un european, care încă de atunci vedea spiritul epocii noastre. Imediat după stabilirea sa în capitala Ungariei, intră în cele mai înalte cercuri de intelectuali unguri și români, asigurându-și respectul și simpatia tuturor. El se va integra perfect ca cetățean loial în societatea Imperiului austro-ungar, în care a trăit, dar ca minoritar va milita permanent pentru interesele și drepturile comunității românești din acest stat.

Pe baza meritelor profesionale, va ocupa de-a lungul vieții sale importante funcții de stat, jurist, prefect în Comitatul Caraș, membru al Casei Magnaților, deputat parlamentar, consilier la Curtea de Casație. Gojdu a fost un patriot, care s-a gândit la ai săi, a acționat ca un om politic, a preferat să ctitorească, să acționeze și să pună la cale programe concrete.

În 1848, Gojdu a fost semnatarul Programului politic, fixat în adunarea românilor ținută la Pesta, prin care se cerea ca limba română să fie folosită neîngrădit în școli și biserici. A contribuit la formarea jurisprudenței statului ungar modern, introducând primul limba maghiară în locul celei latine în procesele susținute în instanță. Este un lucru interesant că tocmai un român a luptat pentru introducerea limbii maghiare în justiție, fapt care în acea vreme a fost de-a dreptul șocant.

Datorită succeselor obținute în plan profesional, Emanuil Gojdu a ajuns în scurt timp la o situație materială înfloritoare. Spirit practic, bun gospodar, om

înțelept și instruit, cu spirit gospodăresc deosebit, a făcut plasamente bancare îndrăznețe și a investit în bunuri mobile și imobile, a căror valoare a sporit mereu. Prin testamentul său, întocmit în 1869, a lăsat întreaga sa avere națiunii române de religie ortodoxă din Transilvania și Ungaria.

Gojdu a fost pomenit ca autor al vestitei sale fundații, prin care a pus la dispoziția națiunii un admirabil instrument: propășirea culturală a românilor. El însă a avut și un rol politic prin poziția sa socială, ca și prin ideile sale. Izvoarele istorice ale timpului ne prezintă activitatea sa intensă și variată, prin care, deși nu întotdeauna a fost aprobat de conașionali săi contemporani, a contribuit totuși, după concepțiile sale, la susținerea și revendicarea drepturilor națiunii române.

Actul politic, care constituie un mare merit pentru Emanuil Gojdu, este memorabila cuvântare, pe care a ținut-o în Casa Magnaților, unde era unul dintre cei reprezentanți ai românilor, în ședința din 19 iunie 1861.

Gojdu, cu o logică de fier a susținut pretențiile justificate ale românilor. Clasică-i expunere a umplut de mâhnire sufletele ungurești, dar de nespusă bucurie sufletele românești. **Cuvântarea sa a fost de o frumusețe rară și a format multă vreme obiect de discuție publică, pentru că trecuse drept eveniment politic.** Căutând să aducă în perfectă concordanță naționalismul român cu patriotismul maghiar, Gojdu afirma în discurs că dânsul este cetățean credincios al patriei maghiare, dar totodată își iubește fără margini națiunea sa. Când gândirea acestui om, care-și iubea neamul, a luat forma definitivă a unei fundații culturale, și el, ca mulți români, avea convingerea că în fața nesatisfacerii revendicărilor politice, pentru moment, victoria va veni cândva, ca un rezultat al organizării culturii naționale. Aprecierea obiectivă a istoriei trebuie să fie că Emanuil Gojdu, prin sentimentele sale, prin manifestările sale politice, ca și prin celebrul său testament, s-a arătat a fi un om de excepție, un om al faptelor sale și un bun român.

Reflectând asupra vieții lui Emanuil Gojdu și a rolului pe care Fundația creată de el l-a avut în viața națională a românilor din Transilvania și Ungaria, economistul și istoricul Victor Jinga nota, citez:

„Emanuil Gojdu a voit și a putut să fie în multe feluri, iubitor de bani și generos, bun român și apologet maghiar, a împăcat oportunitatea cu idealismul... împăca luxul cu traiul și vorba simplă, era podgorean care bea numai apă, nu detesta costumul național românesc, dar se simțea înălțat, purtând pe cel unguresc, maestru al conciliatorismului și practician al unor intransigențe, cu incontestabile sentimente naționale... El a trăit în cumpăna maghiarismului cu românismul, se devotase marei iluzii și speranțe a colaborării acestor două popoare și nu a înțeles cât de mari erau și încă sunt și încă vor mai fi deosebiriile dintre ele... Exemplul lui Gojdu ne dovedește că e bine să ne situăm de timpuriu, pe un drum anumit de gândire, sentimente și activitate, pentru nevoile firești ale ființei noastre și în hotarele intereselor și revendicărilor naționale. Și acest drum, mergând

tot înainte, fără a leza interesele altora, să nu-l părăsim niciodată. Să lăsăm alte națiuni să se laude cât și cum vor și să ne vedem – în demnitate și muncă luminată – de cele bune ale noastre și de cele mai puțin bune, vigilenți și cât mai puternici. Să nu dușmănim pe nimeni, să colaborăm, dar nici un moment să nu încetăm a fi noi înșine.” (Cf. **Familia română**, Oradea, nr. 13, iunie 2002, p. 9).

Noi și generațiile viitoare avem obligația de a ne reaminti permanent de Gojdu. Aniversarea de astăzi credem că se scrie pe acest drum!

*

Aplauze animate subliniază încheierea cuvântului doamnei Dr. Maria Berényi, președinte al Asociației Culturale a Românilor din Budapesta și totodată director al Institutului de cercetări al românilor din Ungaria. Urmează la cuvânt domnul **Vasile Nemeș** care susține în limba maghiară următoarea cuvântare:

Gozsdu Manó élete és tevékenysége

Gozsdu Manó macedo-román családból származik. Apai ágon gyökerei Macedóniáig nyúlnak vissza. A Gozsdu család ugyanis 1769-ben a török veszedelem elől menekült el a mai Albánia területén található Moskopolis városba. Útja először Lengyelországba vezetett, de egy jó évtized múlva Magyarországon telepedett le több görög és macedo-román kereskedőcsaládhoz hasonlóan. A Gozsduk Miskolcon találtak otthonra, ahonnan a család egyik ága Nagyváradra költözött. E családból származik egyébként az elmagyarosodott író, hírlapíró Gozsdu Elek.

Gozsdu Manó 1802. február 2-án született Nagyváradon. A nagyváradi román iskolában, majd a helyi katolikus iskolában tanult. Utána pedig a jogi akadémiára jelentkezett. Egy évvel később Pozsonyba ment tanulni, ahová Klemenits jogtanár országos híre vonzotta. Tanulmányait 1821-ben fejezte be Pesten, ahol királyi táblajegyzővé avatták. Huszonkét éves volt, amikor ügyvédi oklevelet szerzett. Három évig Vitkovits Mihály pesti ügyvéd és szerb-magyar költő irodájában dolgozott. Vitkovits házának rendszeres vendégei voltak a magyar irodalom akkori jelesei. Köztük Kazinczy Ferenc, Virág Benedek, Berzsenyi Dániel, a Kisfaludyak és Fáy András. Az ifjú Gozsdu mint a házigazda munkatársa és barátja szintén részt vett ezeken az összejöveteleken. Barátságot kötött a magyar irodalom legismertebb alakjaival. Rajtuk keresztül nyílt lehetősége megismerni a magyar irodalom legismertebb alakjaival. Rajtuk keresztül nyílt lehetősége megismerni a magyar irodalmat. Ő maga is publikált néhány verset magyar nyelven 1826-ban a Szépliteratúrai Ajándékban. Ugyanakkor Gozsdu látogatta a Grabovszky házában működő román irodalmi szalont is, ahol állandó vendég volt Dimitrie Țichindeal, Gheorghe Aron, Damaschin Bojincă, Moise Nicoară, Ion Teodorovici és mások. Három évi gyakornokoskodás után Gozsdu önálló ügyvédi irodát nyitott. Ő volt az első ügyvéd, aki 1826-ban az addig latin nyelvű helyett, magyar nyelvű

keresetlevelet nyújtott be a pesti és a budai tanácsnak. Figyelemre méltó tett volt ez ott, ahol évszázadok óta a latin volt a törvénykezési nyelv. Igen különleges lépés, hiszen Gozsdu románként vallotta magát. A korabeli újság egyenesen úgy könyvelte el, hogy Magyarország fővárosában a magyarosodás fejlődését segítette elő a román származású ügyvéd, a szenátorok és ügyvédkollégák nagy csodálkozására. Ő azonban nem elégedett meg ennyivel, a pesti görög-román egyház németül vezetett jegyzőkönyveinek magyar nyelvű bejegyzései a nevéhez fűződnek. A görögök ugyanis nem ismerték el a románt, a románok pedig a görög nyelv elsőségét. Ezért németül írták okmányaikat. Az 1836-ban már előkelő ügyvéd, befolyásos személyiségként számon tartott Gozsdu Manó erős pártot alapított a német nyelv leváltására. Kezdeményezése sikerrel járt. Rövid idő elteltével Gozsdu lett az egyik legkeresettebb ügyvéd Pesten. Védőbeszédeit hazai és külföldi szaklapok közölték. Őt példaként állították a pesti és pozsonyi egyetem jogi karának hallgatói elé. Vállalkozó szellem lévén Gozsdu hamarosan jelentős bankbetétek felett rendelkezett. Különböző ingatlanokat, részvényeket, vásárolt Pesten. 1832-ben 30.000 forintért megvásárolta Ilie Sebastian házát a Király utcában. Majd a körülötte lévő telkeket is megvette.

1854-ben parcellázta ezeket, és egy sor üzletet épített a háza körül. Ez a rész a mai napig is a Gozsdu-udvar nevet viseli. A későbbiekben is ingatlanokba fekteti vagyonát, amely később nagy jelentőséggel bírt. Gozsdu a pesti román kultúra legnagyobb mecénása is. Elég korán pártfogolta a román irodalmat, pénzzel, támogatta a budai Egyetemi Nyomda román nyelvű műveit. A pesti macedo-román iskola tanítója, a Ștefan P. Neagoe által kiadott **Calendarul Românesc** és a Zaharie Carhelechi által szerkesztett **Biblioteca Românească** nem csak pénzelte, hanem írt is ezekben a periodikákba.

Az 1848-as események során Gozsdu Manó a politikai életbe is debütált. Ez év május 21-én a házában gyűltek össze a románok, ahol két jelentős dokumentumot, memorandumot fogadtak el. Ez a gyűlés bizalmat szavazott meg a Batthyány-kormánynak.

1849 novemberében az akkori kormány, mint született románként, felajánlotta neki Bihar vármegyében a császári biztosságot. Ő azonban nem érezte magát erre alkalmasnak, és ügyesen kitért a megtiszteltetés elől.

Az októberi diploma közzététele után, 1860-ban Gozsdu, Krassó vármegye főispánja lesz s a főrendi házban jegyzővé választották, a felirati vitában kitűnő beszédet tart. Nem sokáig marad főispán, az 1861-i országgyűlés feloszlata után, miután Magyarország kancellárja megkérdezte az összes főispánt, hogy hajlandók-e intézkedéseit végrehajtani, Gozsdu azt válaszolta neki: „Ha egy alkotmányos főispán egy nem alkotmányos kormány abszolutisztikus intézkedéseit hajtja végre, az nem tekinthető alkotmányos főispánnak. És mintsem, hogy ilyennek tekintessek, inkább lemondok.”.

Az országgyűlés feloszlata után rövid időre visszavonul a politikától és leginkább a jogász pályának szenteli életét. A gazdasági élet egyes szféráiban

már otthonosan mozog, elnöke lett a Pesti Biztosító Társaságnak és a Concordia Gőzmalom Társaságnak.

1865-ben Tenke, Bihar vármegye választókerület körzetében országgyűlési képviselőnek választották. Ebben az időszakban érlelődött benne, hogy vagyonának egy részét román kulturális célokra fogja fordítani. Ezt látszik igazolni az a körülmény, hogy a választóknak arra a kiáltására, hogy éljen Gozsdu, ő azzal felelt, hogy Gozsdu csak addig éljen, amíg a román népért él.

Az országgyűlésben Deák Ferenc politikájának a híve volt, akihez régi barátság fűzte. Ezen elveiért voltak olyan románok, akik renegátnak tartották. Mint politikus, Gozsdu a románok és magyarok békés együttépítkezéséért küzdött. Többször hangoztatta a két nép közötti ellenségeskedés veszélyét, így a főrendiházban tartott híres beszédében többek között ezeket mondta: „Az isteni gondviselés maga a világ népeinek istene tűzte ki a magyar és román nemzetnek azon rendeltetését, hogy együtt kell nekik egy örökké tartó frigyben élni. Egymással van dicső jövődjük, egymással szemközt mindkettőjüknek veszniük kell.” Gozsdu nagyon jó szónok volt, beszédei megjelentek az Országgyűlési Naplóban. 1869-től kinevezték a legfőbb ítélőszék bírójává. Betegsége miatt csak pár hónapig maradt ebben az állásban. 1869. november 4-én megalkotta végrendeletét. Ebben egy, a nevét viselő, alapítványt hozott létre.

Gozsdu Manó 1870. február 3-án hunyt el. A Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra. 1869-es végrendeletében vagyona egy jelentős részből létrehozta a saját nevét viselő magánalapítványt, Fundațiunea lui Gojdu, mely ösztöndíjakkal segítette a magyarországi és az erdélyi görögkeleti vallású diákokat. A kuratóriumot a mindenkori nagyszebeni román ortodox érsek, a magyarországi román görögkeleti püspök, valamint három ortodox vallású világi férfiú alkották. Az alapítványi vagyont pedig a nagyszebeni ortodox érsekség pénztára kezelte. A Monarchia egyik legnagyobb magánalapítványa volt, amely a Király utcai, a Dob utcai és a Holló utcai ingatlanokból, az úgynevezett Gozsdu-udvarból állt, utóbbi ingatlanban található máig a budapesti román ortodox egyházközség parókiája, valamint különböző nagy értékű részvényekből. Gozsdu az alapítvánnyal az arra rászoruló ortodox román ifjakat támogatta tanulmányaik során. 1871–1919 között 5634 ösztöndíjat utalt ki. Ezen alapítvány támogatásával a 19. század második felében létrejöhettek egy izmosodó és erősödő román értelmiség. Közel ötvenéves működése nagyon fontos szerepet játszott a magyarországi román kultúra fejlődésében. Az első világháború befejezése után alapvetően új helyzet állt elő, ugyanis az alapítvány vagyona Magyarországon maradt, a kuratórium azonban Romániában volt, Nagyszebenben. Ráadásul az alapítványi támogatás alanyainak, az ortodox románságnak is, csak töredéke maradt a magyar fennhatóság alatt. A problémát nemzetközi szinten is a trianoni békeszerződés próbálta rendezni. Ennek 249. cikkelye kötelezte Magyarországot az alapítványok vagyonának visszaszolgáltatására. A 20-as évek elején meginduló tárgyalások hamar elakadtak. Mivel a magyar kormánynak kezdettől fogva az

volt az álláspontja, hogy rekompenzációs alapon kell rendezni az alapítványok vagyonának ügyét. A románok viszont vitatták a magyar ellenkövetelések jogosságát, a 20–30-as években számos tárgyalás folyt a két ország között, de képtelenek voltak megegyezni.

1924-ben és 1930-ban kötöttek ideiglenes megállapodást, de csak 1937. október 27-én Bukarestben sikerült megállapodnia a két ország képviselőinek. E végső megegyezés értelmében Magyarország köteles volt kiszolgáltatni 30 napon belül Romániának az alapítvány teljes vagyonát. Az egyezmény ratifikációjára azonban csak nagy sokára került sor. Ugyanis a bukaresti parlament már 1938. január 27-én, a budapesti pedig 1940. július 5-én ratifikálta azt. A Románia és Magyarország között 1944. szeptember 6-án beállt hadiállapot következtében, a minden korábban kötött kétoldali megállapodás, tehát az 1937-es is, hatályát veszítette.

1952-ben a magyar kormány a Gozsdu Alapítvány ingatlanait és teljes vagyonát államosította. A rendszerváltás óta újra elkezdődött, és jelenleg is folynak a tárgyalások, egyeztetések a két állam között az Alapítvány jövőjéről. Reméljük, hogy mielőbb sikerrel zárulnak majd ezek a tárgyalások.

*

În după-amiaza zilei de sâmbătă, 26 octombrie la **Hotelul „Hadik”**, din strada Ajtóssy Dürer 29 A-B, a avut loc Simpozionul organizat de către Societatea Culturală a Românilor din Budapesta, cu prilejul dezvelirii plăcii comemorative Emanuel Gojdu, pe zidul de la Capela Ortodoxă Română din localitate.

În sala de conferințe, lungă și îngustă, de la etaj, de la orele 13.30, au luat loc la masa lungă, străjuită de steagul Ungariei și de steagul Europei, 42 de persoane, aproape toate cunoscute de la reuniunile culturale anterioare ale românilor ținute la Budapesta, sau la Giula, în ultimii ani.

Față de sumarul anunțat prin invitația tipărită, mersul simpozionului a început altfel, datorită în primul rând absenței celor doi invitați, prof. dr. Nicolae Saramandu, de la București, care ar fi urmat să susțină comunicarea **„De la Moscopole la Pesta – Stabilirea familiilor macedoromâne în Imperiul habsburgic”**, respectiv Președintele Asociației Aromânilor, de la Freiburg, care nu a avut titlu anunțat, dar oricum invitarea sa și deliberările la care se putea spera, ar fi dezvoltat originea macedo-română a lui Emanuel Gojdu. Dar nevenind cei doi invitați, lucrurile au rămas în vadul lor tradițional, deoarece mi se pare mai normal să ne ocupăm acum, la bicentenar, de originea imediată, orădeană, a lui Emanuel Gojdu și a părinților săi, care este certă, cu numele de familie **„Popovici sau Gojdu”**, precum scrie în documente, decât să se facă un salt înapoi, peste generații, și să se cultive doar o ipotetică descendență macedo-română, despre care vorbește mai mult o tradiție memorialistică de familie, decât documentele.

În această situație am fost invitat de către doamnele Dr. Anna Borbély și Dr. Maria Berényi să rostesc în deschidere un cuvânt simetric, despre **„Emanuel**

Gojdu în memoria orădenilor”, dar am sugerat că este mai util să începem cu comunicarea conf. univ. dr. Cornel Sigmirean, de la Târgu Mureș, care avea un subiect mai cuprinzător pentru ceea ce așteptăm cu toții acum din restaurarea subiectului și Fundației Gojdu și anume despre rolul acesteia în formarea intelectualității române din Transilvania și Ungaria. Ceea ce s-a și acceptat de îndată, după care doamna dr. Anna Borbély a rostit un scurt cuvânt de prefațare:

– Dați-mi voie, ca în numele Societății Culturale a Românilor din Budapesta să Vă salut cu mult respect la ziua comemorativă Emanuil Gojdu. Salut în primul rând membrii reprezentanți ai Ambasadei României la Budapesta, în frunte cu domnul ambasador Călin Fabian și soția, de la Consulatul General al României de la Seghedin, în frunte cu domnul consul general Andrei Oancea. Îl salut cu mare respect pe Părintele Aurel Pavel, Președintele **Fundației Gojdu** din Sibiu, îl salut cu mare stimă pe domnul dr. Constantin Mălinaș, directorul Bibliotecii Județene „**Gheorghe Șincai**” din Oradea, îl salut pe domnul conf. dr. Cornel Sigmirean de la Universitatea „**Petru Maior**” din Târgu Mureș. Tot așa îi salut cu mult drag pe **reprezentanții institutelor românești din Giula și Bichișciaba**, profesorii de la școala românească din Giula și pe doamnele de la muzeul din Giula și de la muzeul din Bichișciaba.

Onorată asistență! Ziua aceasta comemorativă Emanuil Gojdu este organizată de către S.C.R. Budapesta. Comunitatea noastră a fost înființată în urmă cu zece ani, data constituirii a fost 1 martie 1992. Societatea Culturală a Românilor din Budapesta s-a înființat cu intenția să se întâlnească din lună în lună acei români din Ungaria, care trăiesc în capitală. Dat fiind că mulți dintre membri culeg poezii, scriu studii, culeg comorile noastre folclorice, am hotărât să edităm un almanah al Societății. În acești zece ani, până în prezent, au apărut patru volume, primul în 1993, al doilea în 1995, în 1997 și cel mai recent în anul 2000. Specificul acestui almanah este că în el publicăm numai noi, membrii acestei Societăți, precum și copiii și nepoții membrilor.

Încă de la început, printre programele noastre cu caracter românesc, în excursiile și pelerinajele în comunitățile românești din țară și din afara granițelor, am cercetat mormintele românilor cu renume, care zac în cimitire. Precum în Cimitirul Kerepesi. Printre ei s-a aflat Emanuil Gojdu și Iuliu Teodorescu. Și prin aceasta ne-am exprimat respectul nostru față de înaintașii noștri români, care au trăit în capitala Ungariei și au muncit, au luptat mult ca acest neam să fie mândru de el.

Dat fiind că în acest an s-au împlinit două sute de ani de la nașterea marelui român Emanuil Gojdu, Societatea noastră a decis să comemorăm acest eveniment important prin așezarea unei plăci memoriale Emanuil Gojdu pe peretele Bisericii Ortodoxe Românești de pe strada Holló. Noi, membrii Societății, am decis ca această placă să fie bilingvă, ca și cei care trec pe lângă această placă și nu știu românește, să poată afla cine a fost acest mare om.

Trebuie să-mi exprim mândria că tocmai noi, acești români din Budapesta, am reușit să realizăm acest plan. Pe lângă dezvelirea plăcii memoriale, Societatea a decis ca să publicăm și o carte despre și în cinstea lui Gojdu, care să fie scrisă de expertul nostru pe tema aceasta, de dr. Maria Berényi. Aici e locul să mulțumim aceluia, care au ajutat mult în realizarea acestei zile de sărbătoare, Mariei Berényi, care a fost și acum, ca de obicei, motorul pregătirilor. Ea a fost ajutată de domnul Vasile Nemeș, îi mulțumim și lui pentru ajutor, precum și Părintelui Marius Maghiaru. (Aplauze).

În program urmează ședința comemorativă. În acest mic simpozion vom avea trei comunicări în cinstea și despre activitatea lui Gojdu, apoi va urma lansarea cărții Mariei Berényi, intitulată „**Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu 1802–1870**”. Și vom încheia ziua aceasta cu o masă comună, la mese rotunde, într-un spațiu... mai informal. Înainte de a începe acest Simpozion vreau să Vă spun că Societatea noastră, când a dorit să organizeze această zi, a decis să invităm și un macedo-român din România. Care a fost domnul Nicolae Saramandu, directorul adjunct al Institutului de lingvistică „**Al Rossetti – I. Iordan**” din București. Dar din păcate nu a putut participa la această zi. Vom avea, totuși, trei comunicări (...).

Conf. univ. dr. Constantin Mălinaș

[*Familia Română*, decembrie 2002, p. 23–28.]

114

Simpozion în amintirea lui Emanuil Gojdu la Academia Română

Aula Academiei Române a găzduit, în ziua de 30 octombrie 2002, simpozionul cu tema „Emanuil Gojdu – punte de legătură între România și Ungaria”, organizat cu prilejul bicentenarului nașterii acestui mecena al românilor din Ardeal, Banat și Ungaria. Președintele Academiei Române Eugen Simion, premierul Adrian Năstase, ministrul de externe Mircea Geoană și președintele Fundației Gojdu, preotul Aurel Pavel au subliniat meritele politice ale lui Emanuil Gojdu, pe care l-au apreciat drept un exponent elocvent al idealurilor naționale ale românilor din Imperiul Austro–Ungar și, în același timp, un catalizator al legăturilor culturale româno–ungare.

Acad. Eugen Simion președintele Academiei Române, în cuvântul de deschidere a evocat personalitatea lui Emanuil Gojdu, om înțelept și bun român, un spirit european în condiția și în formele din secolul XIX. S-a născut la 9 februarie 1802, la Oradea, și-a făcut studiile la Oradea, Bratislava și Pesta, devenind unul dintre marii avocați ai timpului. A dobândit o avere importantă pe care a pus-o în slujba ideii naționale a românilor. În 1869, eminentul jurist și-a întocmit testamentul, înființând o Fundație care îi poartă numele. Fundația a

funcționat până în anul 1953, când a fost naționalizată de statul ungar. Unii dintre beneficiarii burselor acordate de Fundație au ajuns membri ai Academiei Române, cum au fost Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Traian Vuia, Constantin Daicoviciu, Dumitru Stăniloae.

În discursul său, Adrian Năstase, prim-ministru al Guvernului României, a apreciat că Gojdu a reprezentat o voce cu autoritate a românilor, în mediile politice ale Imperiului Habsburgic și ale Imperiului Austro–Ungar, contribuind astfel la conturarea și sprijinirea idealurilor acestora... un catalizator al legăturilor culturale româno–ungare, un interlocutor apreciat și ascultat în cercurile politice din Budapesta, dar și un exponent elocvent al idealurilor naționale ale românilor. **A mai fost și un vizionar, proiecțiile sale ajungând până în 2070 și în cheia zilelor noastre.** Imagistica lui Gojdu apare surprinzător de actuală și s-ar traduce fericit prin regăsirea celor două popoare vecine în marea familie europeană, anticipând convergența destinelor viitoare ale României și Ungariei la începutul mileniului trei. A-i cinsti memoria astăzi înseamnă a-i respecta voința testamentară, de unde speranța că Fundația care îi poartă numele va supraviețui și se va dezvolta, rivalizând cu tradiționalele asociații corporative create în părți mai liniștite ale Europei, care au deja existența seculară.

În prelungirea acestor idei, Mircea Geoană, ministrul afacerilor externe, a apreciat că noua calitate a relației româno–ungare constituie o premisă generoasă pentru ca raportându-ne la voința testamentară a lui Gojdu, să sprijinim restituirea bunurilor Fundației, astfel încât aceasta să-și poată continua nobila și permanent actuala misiune de a contribui la sprijinirea culturii românești și la consolidarea relațiilor româno–ungare. Prin tot ceea ce a întreprins, Emanuil Gojdu este un simbol pentru relațiile dintre România și Ungaria. Sunt convins, a mai spus Mircea Geoană, că Gojdu – una dintre multele punți simbolice de legătură între România și Ungaria – dacă ar trăi în aceste timpuri, ar fi el însuși încredințat că imaginea celor două popoare gemene – român și ungar – aproape de maternă Europa nu este nici pe departe o proiecție utopică.

Preot-lector Aurel Pavel, președintele Fundației Gojdu de la Sibiu, a citit Mesajul IPS Antonie Plămădeală, Mitropolit al Ardealului, membru de onoare al Academiei Române, președintele de tradiție al Fundației, din care cităm: La această manifestare de suflet organizată de Academia Română, Ministerul Afacerilor Externe și Fundația Emanuil Gojdu participă și Biserica noastră străbună, care s-a împărtășit din plin, de-a lungul vremii, de binefacerile acestui mare fiu al ei, care va rămâne în conștiința tuturor ca un stâlp de nădejde al realizării marilor sale idealuri naționale și religioase. În continuare, părintele Aurel Pavel a prezentat pe larg rolul pe care l-a avut Gojdu la formarea elitei intelectuale, permițând sutelor de tineri din fostul Imperiu Austro–Ungar să studieze la universități din Europa Centrală și de Vest. Ca oameni de cultură și știință, ca oameni politici, bursierii Gojdu au jucat un rol determinant în

emanciparea culturală și națională a românilor transilvăneni, în afirmarea Bisericii noastre Ortodoxe, au participat la construcția statului unitar român, perfect integrabil constelației de state și democrații ale Europei moderne. În fapt, Emanuil Gojdu a fost fidel unui gând exprimat de el în anul 1862: **Ca fiu credincios al Bisericii mele laud Dumnezeirea, căci m-a născut român, iubirea ce am către națiunea mea neâncetat mă îmboldește a stărui în faptă, că încă și după moarte să erump de sub gliile mormântului spre a putea fi pururea în sântul nației mele.**

Apoi a urmat ceremonia de înmânare a medaliei omagiale a bicentenarului Gojdu oferită de orădeni domnilor Adrian Năstase și Mircea Geoană, acad. Eugen Simion, acad. Dan Berindei, domnului Ijgyártó István, ambasadorul Ungariei la București. În continuare, Constantin Mălinaș, directorul Bibliotecii județene „Gheorghe Șincai” Bihor a prezentat expoziția Emanuil Gojdu, cuprinzând fotografiile, copii ale unor documente ale vremii, cărți dedicate acestei mari personalități.

Acad. Dan Berindei a înfățișat contextul cultural național, subliniind că, înaintea împlinirii Marii Uniri, a fost împlinită unitatea culturală, amintind mari personalități din Transilvania, dar și din Țara Românească și Moldova. Au fost create școli unde s-a format elita intelectuală românească, intelectuali care au contribuit la trezirea națională. Emanuil Gojdu a avut, în această privință un rol deosebit... fiind, cum scria un contemporan, „tare învăpăiat”. A fost evocat Apelul pe care Gojdu l-a adresat boierilor din Moldova și Țara Românească, cerându-le să își arate dragostea de patrie și **„a ajuta la scrierea și tipărirea de cărți în limba patrioticească și a nu-și uita nația, dulcea mamă și a-i dăruia din marile averi, iar pe învățații neamului să-i sprijine. Așa va înflori nația noastră, așa își va câștiga locul între celelalte neamuri înfloritoare. Nu este mai mare mângâiere, mai adevărată îndestulare decât simțirea fericirii și a sprijinirii neamului.”** Și a dat o pildă demnă de urmat, fiind unul dintre fondatorii Astrei și cel care a organizat Comitetul pentru ajutorarea tinerilor juriști de la Universitatea din Pesta. Bursele acordate de Fundația Gojdu au fost în cele mai diferite domenii. De peste veac, Emanuil Gojdu ne îndeamnă la dăruire, dragoste de neam și țară.

La simpozionul Gojdu de la București, au fost prezentate și alte comunicări, care au întregit imaginea acestui mare român și bun creștin, a cărui viață și activitate este o pildă mereu vie pentru noi toți. Astfel, Pr. Prof. **Mircea Păcurariu**, membru corespondent al Academiei Române a prezentat bursierii Bisericii Ortodoxe din Ardeal până în 1918; Conf. univ. dr. **Pavel Cherescu** a vorbit despre Emanuil Gojdu – om politic, Dr. **Stelian Mândruț**, cercetător la Institutul de Istorie din Cluj-Napoca a vorbit despre Membri ai Academiei Române – foști bursieri ai Fundației Gojdu; Prof. univ. dr. **Ioan Aurel Pop**, membru corespondent al Academiei Române, l-a prezentat pe Silviu Dragomir – bursier Gojdu; Prof. univ. dr. **Cornel Sigmirean**, de la Universitatea „Petru Maior” din Târgu Mureș a vorbit despre Odiseea Fundației Gojdu între anii

1919–2002; Prof. univ. dr. **Nicolae Edroiu**, membru corespondent al Academiei Române, a vorbit despre Reformă, Biserică și învățământ în Transilvania secolului al XVIII-lea; Prof. univ. dr. **Radu Păiușan**, de la Universitatea de Vest din Timișoara, a vorbit despre Emanuil Gojdu și Banatul; Prof. univ. dr. **Mihai Drecin**, de la Universitatea din Oradea, a vorbit despre Emanuil Gojdu în viziunea lui Victor Jinga; Prof. univ. dr. **Grigore Ploieșteanu**, directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” din Târgu Mureș, a vorbit despre Virgil Onițiu – membru corespondent al Academiei Române – bursier Gojdu.

ROMPRES

[*Familia Română*, decembrie 2002, p. 18–19.]

115

România și-a redobândit marea moștenire: Fundația Gojdu

O reparație morală, mult așteptată

- În contextul negocierii legii statutului maghiarilor, Ungaria a acceptat, după zeci de ani, să redea României imensa moștenire pe care i-a lăsat-o cărturarul Emanuil Gojdu.
- Complexul "Gojdu", din Budapesta, este compus din șapte clădiri și tot atâtea pasaje, numit "Curtea Gojdu".
- S-a convenit ca în acest complex să se înființeze un institut european "Emanuil Gojdu" al parteneriatului strategic româno-ungar, un liceu și, respectiv, o școală, bilingve, cu predare în limbile română și maghiară.
- De asemenea, se va înființa un centru cultural al românilor din Ungaria și din țările vecine, dar și o bibliotecă românească a românilor din Ungaria și a unei filiale a Fundației Gojdu.
- Studenții români care vin să studieze în Ungaria vor avea și ei un cămin, iar Fundația Gojdu, ca persoană juridică română cu filială în Ungaria, ar urma, conform proiectelor, să acorde burse cum a acordat odinioară, cu scopul promovării interculturalității.
- Pe fondul acestui act de reparație față de România și de cărturarul român, în Cimitirul budapestean Kerepesi, monumentul lui Emanuil Gojdu se ruinează pe zi ce trece.

Marele compromis?

Dacă slovacii au dat cu pumnul în masă, neacceptând controversata lege a statutului maghiarilor, se pare că România a ales din nou calea compromisului, doar pentru a obține de la Budapesta ceea ce i se cuvenea de drept: Fundația

Gojdu. Vizita oficială în Ungaria a premierului român, Adrian Năstase, a readus în discuție problema moștenirii marelui cărturar român Emanuil Gojdu, lăsată națiunii române. În conferința de presă comună a premierilor celor două țări a fost abordat și acest subiect, iar modul de rezolvare a acestei probleme a demonstrat că cele două țări au ajuns la maturitatea necesară pentru a-și regla conturile în înțelegere.

Un centru al reconcilierii româno-maghiare

Pe baza ultimelor discuții la nivelul experților celor două părți, s-a conturat ideea valorificării Complexului "Gojdu" din capitala ungară, compus din șapte clădiri și tot atâtea pasaje, numit "Curtea Gojdu", în felul următor: înființarea în acest complex, aflat în plin centru al capitalei ungare, a unui institut european "Emanuil Gojdu" al parteneriatului strategic româno-ungar, a unui liceu și, respectiv, a unei școli bilingve, cu predare în limbile română și, respectiv, maghiară, asigurarea în complex a unui spațiu memorial "Emanuil Gojdu", înființarea unui centru cultural al românilor din Ungaria și, eventual, din statele vecine, înființarea unei biblioteci a românilor din Ungaria și a unei filiale a Fundației Gojdu, cât și amenajarea unui cămin pentru studenți care vin să studieze în Ungaria. Fundația Gojdu, ca persoană juridică română cu filială în Ungaria, ar urma, conform proiectelor, să acorde burse cum a acordat odinioară, cu scopul promovării interculturalității.

Fundația Gojdu, filă de istorie românească

Atunci când a afirmat că și după moarte își va servi, de sub glie, neamul, distinsul cărturar Emanuil Gojdu n-a spus-o doar metaforic, căci, murind în 1870, el a lăsat prin testament averea sa pentru constituirea Fundației Gojdu. Aceasta fundație, prin buna administrare, a ajuns în timp cea mai mare fundație din Monarhia Austro-Ungară. Ca să ne dăm seama de dimensiunea ei și de scopul pe care l-a avut, este suficient de notat ca din banii fundației, după dorința marelui filantrop, românii din Imperiu au primit mii de burse de studii, ajutoare bănești pentru studenți și burse pentru elevi. După 1918, o dată cu Unirea Transilvaniei cu România, Fundația Gojdu a rămas aproape în exclusivitate în Ungaria. Deși prin Tratatul de pace de la Trianon, Ungaria era obligată să restituie fundația (90 la sută din beneficii trebuiau date românilor ortodocși din România, 6% celor din Iugoslavia și Cehoslovacia și 4% celor din Ungaria), statul maghiar a amânat strategic protocolul restituirii, parlamentul maghiar ratificând acordul de restituire doar în 20 iunie 1940, pentru ca, pe 30 august același an, Dictatul de la Viena să îi anuleze efectul prin ocuparea unei mari părți a Transilvaniei. În 1952, fundația a intrat cu toate averile imobile și mobile, prin naționalizare, în patrimoniul statului maghiar, care nici măcar nu s-a simțit obligat să îngrijească, de-a lungul timpului, monumentul lui Gojdu din

Cimitirul Kerepesi din Budapesta. Ce-i drept, nici comunitatea românească din Ungaria nu s-a obosit prea mult să-l îngrijească...

Eugen Ciufu

[*Curentul*, 4 decembrie 2002]

116

***Emanuil Gojdu - cărturarul care a lăsat moștenire României
o stradă în inima Budapestei***

Ungaria a acceptat, după zeci de ani, să redea României imensa moștenire pe care i-a lăsat-o cărturarul Emanuil Gojdu. Complexul "Gojdu", din Budapesta, este compus din șapte clădiri și tot atâtea pasaje. Cine a fost Emanuil Gojdu și ce avere a lăsat el nașunii române?

Gojdu sau Gozsdu?

Emanuil Gojdu, menționat ca Gozsdu, conform ortografiei maghiare, a fost o personalitate ce a dominat viața politică și socială din Transilvania și Ungaria la jumătatea secolului al XIX-lea. Provenea, dinspre tată, dintr-o familie macedo-română, ca și contemporanul și prietenul său Andrei Șaguna. S-a născut la 9/21 februarie 1802, la Oradea. Tatăl său, Atanasiu Popovici Gojdu, era negustor, iar mama, Ana, provenea din familia românească Poynár, din zona Bihorului. Copilăria și-a petrecut-o, alături de cei cinci frați ai săi, la Oradea. Aici a urmat cursul primar la Școala Ortodoxă Română, apoi cursul secundar la Liceul Catolic. Până în 1822 studiază Dreptul, întâi la Academia de Drept din Oradea, apoi la Bratislava.

Avocat stagiar

La 1824 intră ca avocat stagiar în biroul sîrbului Mihail Vitkovics. Publică o serie de poezioare în 1826. În același timp frecventează și salonul literar al lui Atanasie Grabovszky, unchiul mamei lui Andrei Șaguna, cel ce a devenit restauratorul Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania. Se află la începutul unei strălucite cariere profesionale și politice în cursul căreia sprijină financiar și colaborează la prima revistă literară românească de la Budapesta, "Biblioteca românească". În 1861 se numără printre membrii fondatori ai ASTREI.

Un român introduce limba maghiară în justiție

La încheierea stagiului de trei ani, Gojdu își deschide propriul său birou de avocat și notar contabil, la Pesta. În scurt timp, devine unul dintre cei mai căutați avocați din capitala Ungariei. Este primul care a înlocuit limba latină cu limba maghiară în intentarea acțiunilor consiliilor judecătorești din Buda și Pesta. Ajunge la o situație materială foarte bună, devenind proprietarul a două mori cu aburi și președintele proprietarilor de mori din Ungaria. În 1832 cumpără cu 30.000 de florini casa din Pesta a lui Wilhelm Sebastian, de pe strada Király, iar apoi și livezile cu o întindere de 36.015 stînjeni pătrați. Acest teren va fi parcelat în 1854 și se va construi un șir de case cu magazine la parter, care și astăzi poartă numele de "Pasajul Gojdu" (Gojdu-udvar).

Carierea politică

Debutul în cariera politică coincide cu primăvara anului 1848. Programul politic stabilit de reprezentanții români în adunarea de la Pesta din 21 mai este semnat de Gojdu în calitate de președinte. Principala caracteristică a programului o constituie moderația. Se acceptă ca limba maghiară să fie "limba diplomatică", cu condiția ca limba română să fie folosită fără piedici în biserici, școli și "în toate trebile nației noastre cele dinăuntru". N-a participat la evenimentele sîngeroase ale revoluției din 1848. A evitat cu prudență să primească postul de comisar împărătesc în Crișana, care i-a fost oferit de regimul absolutist austriac. Abia în 1861, la începutul epocii constituționale, acceptă, din partea guvernului maghiar, să preia funcția de comite suprem (prefect) la Lugoj, comitatul Caraș.

Mort în 1870

În 19 iunie 1861, explică în Casa Magnaților (Senat) de ce românii din Transilvania nu vor să se unească cu Ungaria. Discursul ținut a făcut senzație. A arătat că alipirea s-a făcut, de Dieta din Cluj, din 1848, fără adeziunea românilor și că națiunea română nu este egală celorlalte națiuni, deși le copleșea numeric. Discursul i-a indignat pe maghiari. A luptat pentru găsirea unei soluții de conviețuire a românilor cu maghiarii. "Ambele națiuni stau singure pe lumea aceasta, fără constrîngeri și sînt aproape în număr egal. Amîndouă sînt înconjurată de elementul absorbitor al panslavismului. Prin urmare, nici una nu poate deveni periculoasă pentru cealaltă", credea Gojdu. Se retrage din viața politică militantă în 1869, fiind numit consilier la Curtea de casație, funcție pe care o deține pînă la moartea sa, survenită la 22 ianuarie/3 februarie 1870.

Nașterea Fundației Gojdu

Prin încheierea acordului din februarie 1867, se anulează autonomia Transilvaniei. Se trece la deznaționalizarea românilor ardeleni. Gojdu își semnează testamentul la 4 noiembrie 1869, cu doar trei luni înainte de moarte.

Lasă o parte din avere "iubitei sale soții" Melania și cîtorva rude, inclusiv din familia primei soții, care a decedat după 31 de ani de căsnicie. Cere o înmormîntare cît mai simplă. Dispune ca din veniturile existente și economiile realizate prin capitalizare să se acorde timp de 50 de ani burse tinerilor români de religie ortodoxă ai căror părinți nu pot să-i susțină. După trecerea acestei prime perioade ar fi urmat să beneficieze de sprijinul fundației și tinerii ce se vor califica pentru cariera artistică, preoțească și didactică. După trecerea a 100 de ani, puteau fi remunerați și "preoți și învățători săraci, cu însușiri eminente, familie numeroasă și îmbătrîniți".

Peste 10 milioane de coroane

Fundația urma să fie condusă de o "reprezentanță" formată din mitropolitul său arhiepiscopul ortodox român, toți episcopii ortodocși din Ungaria și Transilvania, din "trei bărbați laici autoritativi, cunoscuți pentru onorabilitatea lor", la care se adaugă un membru al familiei Poynár, descendent al bunicului dinspre mamă. Toți urmau să lucreze neplătiți. În ajunul Primului Război Mondial, Fundația Gojdu devenise una dintre cele mai mari fundații private din Austro-Ungaria. În 1918, valoarea averii fundației se ridică la peste 10 milioane de coroane și pînă atunci acordase 4.455 de burse pentru studenți și 928 de diverse ajutoare. Vitregia istoriei a făcut ca din banii destinați românilor, fundația să fie obligată să dea ca "împrumut de războiu", 410.000 de coroane. Suma n-a fost restituită, datorită destrămării imperiului în 1918. În 1941 a fost din nou obligată să plătească un impozit de 2.684,30 pengö pentru înzestrarea armatei maghiare.

Șapte clădiri

În urma cîștigurilor realizate, "reprezentanța" fundației a hotărît, în 1889, să construiască între străzile Dob și Király (nume păstrate astăzi), șapte clădiri monumentale cu cîte patru nivele fiecare, unite printr-un pasaj în care s-au amenajat spații comerciale ce au fost închiriate. De asemenea, au fost închiriate apartamentele din clădiri, chiriile obținute sporind considerabil zestrea fundației, care mai avea imobile în Cluj și Oradea. În urma Tratatului de la Trianon, din 1920 (art. 247), Ungaria a fost obligată să restituie proprietarilor toate fundațiile. Pentru Fundația Gojdu, situația era mai complicată, deoarece beneficiarii fundației, credincioșii Mitropoliei Transilvaniei, nu se aflau toți în granițele statului român, o parte ramînînd în Ungaria, Iugoslavia și Cehoslovacia. Conform articolului 256 al tratatului, problema trebuia să fie reglementată de guvernele statelor interesate.

Boicotul maghiar

Printr-un acord provizoriu, încheiat la 16 aprilie 1924 între România și Ungaria, România putea dispune timp de trei ani de valorile mobiliare și imobiliare ale fundației. Același acord prevedea ca guvernul român să invite la tratative delegați și experți din Iugoslavia, Cehoslovacia și Ungaria. În ciuda stăruințelor guvernului român, aceste tratative n-au putut avea loc, din cauza boicotului maghiarilor. Alte inițiative, din 1925 și 1926, ale guvernului român au fost refuzate de partea maghiară. În 1927, guvernul maghiar blochează depunerile fundației în băncile din Budapesta. Discuțiile dintre cele două guverne continuă până în 1932 fără nici un rezultat.

Acord definitiv, dar inutil

Abia la 27 octombrie 1937 se semnează, la București, acordul definitiv prin care Ungaria trebuia să predea României, în 30 de zile de la intrarea în vigoare a acordului, "întregul patrimoniu al Fundației Gojdu, care se afla pe teritoriul Ungariei, cu toate drepturile și obligațiile aferente". Parlamentul român ratifică acordul în 1938, iar cel maghiar abia la 20 iunie 1940, cu puțin timp înaintea Dictatului de la Viena, în urma căruia acordul nu mai poate fi aplicat.

Războiul

În casele Fundației Gojdu majoritatea chiriașilor locuințelor, atelierelor și magazinelor erau evrei. Din aceasta cauză, regimul hortist a însemnat porțile cu "steaua galbenă". Asupra imobilelor Gojdu s-au abătut apoi rînd pe rînd bombardamentele, luptele de stradă pentru ocuparea Budapestei, din perioada 25 decembrie 1944 - 18 ianuarie 1945. În 18 februarie 1946, o teribilă furtună a deteriorat grav clădirile. Datorită stării imobilelor, tot în 1946, ministrul de Culte și învățămînt public a aprobat, în scopul reparării provizorii, eliberarea unor sume de bani din fondul blocat în bănci încă din 1927.

Noaptea comunistă

După 1948, în casele Fundației Gojdu și-au avut sediul două instituții: Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria și Căminul Studentesc "Nicolae Bălcescu". În 1952, recent instalatul regim comunist maghiar naționalizează atît clădirile fundației, cît și sumele de bani depuse la bănci, diverse acțiuni, titluri de împrumuturi publice și alte obiecte.

Administrată de la Sibiu

Începînd cu 18 octombrie 1882, averea fundației a fost administrată de casierul mitropoliei ortodoxe din Sibiu. Din 1912 fundația s-a mutat de la Budapesta la Sibiu. În 1952, reprezentanța din Sibiu a fundației a atacat în instanță

naționalizarea imobilelor din Budapesta. În 1 martie 1952, administratorul imobilelor, Toma Ungureanu, a fost înștiințat că acțiunea în justiție a fost respinsă.

Despăgubiri minore

După 1990, Parlamentul ungar a votat o lege prin care proprietățile naționalizate trebuiau returnate. Curtea Constituțională a declarat ca anticonstituțional articolul care prevedea restituirea bunurilor fundației. În consecință, au fost restituite doar lăcașele de cult și casele parohiale. În 1992, Vicariatul Ortodox Român din Ungaria a primit doar imobilul din strada Holló nr. 8, unde acum se află capela Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta și Casa parohială. Biserica Ortodoxă Română din Ungaria a primit 43 de milioane de forinți drept despăgubiri. A opta parte din valoarea celor șapte imobile Gojdu.

Vîndută ilegal

Primăria Sectorului 7 al Budapestei a devenit, sub regimul comunist, beneficiara "Curții Gojdu". După 1990 s-a revendicat drept proprietar al imobilelor, deși, din 1952 încoace, n-a făcut nici cea mai mică investiție. La sfîrșitul anului 1999 a reușit să vîndă la licitație Curtea Gojdu, în pofida faptului că nu poți înstrăina un lucru care de drept nu-ți aparține. Acesta este motivul pentru care fundația cu sediul la Sibiu a fost nevoită să dea în judecată Primăria de sector, conform legislației ungare.

Reînființarea fundației

După ce a beneficiat de o bursă de studii oferită de "Europa Institut" din Budapesta, lectorul universitar Pavel Cherescu s-a apucat să studieze documentele privind Fundația Gojdu, aflate în Arhiva mitropolitană din Sibiu. După mai multe discuții lămuritoare, Pavel Cherescu a reușit să obțină adeziunea mai multor personalități și, după demersurile legale, a reușit să reînființeze fundația în anul 1996. Sediul fundației se află la Sibiu, iar "reprezentanța" este compusă din Î.P.S. Antonie Plămădeală ca președinte de onoare, prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop, ca președinte executiv, și diacon lect. univ. Pavel Cherescu, în calitate de secretar.

Strada Românească din Budapesta

Îndată după reînființarea fundației, reprezentanța a întocmit diverse memorii însoțite de ample documentări pe care le-a adresat Ministerului Afacerilor Externe, Secretariatului de Stat pentru Culte și altor instituții guvernamentale. De asemenea, reporterul Tudor Artenie, finanțat de Fundația Gojdu, a realizat

filmul documentar intitulat "Strada Românească din Budapesta", în anul 1997. În 1997, premierul de atunci al României, Radu Vasile, a vizitat strada din Budapesta. Discuțiile cu oficialitățile maghiare nu s-au soldat însă cu nici un rezultat. La începutul acestei săptămîni, premierii ungar și român au tranșat problema. România și-a redobîndit marea moștenire: Fundația Gojdu. În inima capitalei Ungariei. În apropierea Teatrului Național, a Operei, a Muzeului Național și a Academiei de Muzică. La cîteva străzi depărtare, în cimitirul budapestan Kerepesi, monumentul lui Emanuil Gojdu, cel care a promis că-și va sluji neamul și după moarte, se ruinează pe zi ce trece.

IPS Bartolomeu se implică în retrocedarea bunurilor Fundației Gojdu

Înalt Prea Sfințitul Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, a declarat pentru Monitorul de Cluj că, dacă va fi solicitat, se va implica în restituirea bunurilor aparținînd Fundației Gojdu. Părintele Bartolomeu spune că nu este decît membru fondator de onoare al Fundației, demersurile efective urmînd să fie duse la îndeplinire de membrii activi. "Este nevoie de implicare pentru că au fost foarte mulți cei care au beneficiat de bursele oferite de Fundație. Și să nu uităm că Emanuil Gojdu a fost un mare român", a subliniat Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului. (V. M.)

Varianta "compromisului" a ieșit cîștigătoare

Dacă slovacii au dat cu pumnul în masă, neacceptînd controversata lege a statutului maghiarilor, se pare ca România a ales din nou calea compromisului. Doar pentru a obține de la Budapesta ceea ce i se cuvenea de drept: Fundația Gojdu. Vizita oficială în Ungaria a premierului român, Adrian Năstase, a readus în discuție problema moștenirii marelui cărturar român Emanuil Gojdu, lăsată națiunii române. În conferința de presă comună a premierilor celor două țări a fost abordat și acest subiect. Șeful Guvernului ungar a fost impresionat de tratamentul favorabil aplicat minorității maghiare din România, ceea ce a făcut ca partea maghiară să găsească o soluție de rezolvare a unei probleme vechi de mai bine de un secol. Noua atitudine vine după multe decenii de discuții sterile blocate de felurite evenimente politico-istorice, cum au fost dezmembrarea imperiului austro-ungar, izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și instaurarea comunismului. Modul de rezolvare a acestei probleme a demonstrat că cele două țări au ajuns la maturitatea necesară pentru a-și regla conturile în înțelegere.

Centrul reconcilierii

Conform înțelegerii dintre premierul ungar și cel român, casele fundației Gojdu vor deveni un centru al reconcilierii româno-maghiare. Complexul "Gojdu",

compus din șapte clădiri și tot atâtea pasaje, numit "Curtea Gojdu", va fi valorificat în felul următor:

- înființarea în complex a unui institut european "Emanuil Gojdu" al parteneriatului strategic româno-ungar, a unui liceu și, respectiv, a unei școli bilingve, cu predare în limbile română și, respectiv, maghiară
- asigurarea în complex a unui spațiu memorial "Emanuil Gojdu", înființarea unui centru cultural al românilor din Ungaria și, eventual, din statele vecine
- înființarea unei biblioteci a românilor din Ungaria și a unei filiale a Fundației Gojdu
- amenajarea unui cămin pentru studenți care vin să studieze în Ungaria
- acordarea de către fundația Gojdu, ca persoană juridică română cu filiala în Ungaria, a unor burse în scopul promovării interculturalității.

Tratative începute de Titulescu

După Conferința Internațională de la Haga (6 august 1929 - 20 ianuarie 1930), Nicolae Titulescu, ministrul român al Afacerilor externe și omologul său maghiar, baronul Korani, semnează la Paris, în 28 aprilie 1930, un acord privind fundația Gojdu. În baza acestuia urmau să înceapă negocieri la Sibiu, iar dacă nu se ajungea la o înțelegere în șase luni, fiecare din cele două guverne avea dreptul de a apela la Curtea Permanentă de Justiție Internațională.

Membrii fondatori

Între membrii fondatori ai fundației reînființate în 1996 se numără Î.P.S. dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, Î.P.S. dr. Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului, Î.P.S. Bartolomeu, arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, P.S. Timotei Seviciu, episcopul Ardealului, P.S. Ioan Mihaltan, episcopul Oradei, P.S. Laurențiu Streza, episcopul Caransebesului, precum și profesori universitari - laici și teologi de la universitățile din Cluj, Sibiu, Oradea și Timișoara.

Materiale realizate de Marius GHEORGHIU

[*Monitorul de Cluj*, 5 decembrie 2002]

117

Kié lesz Gozsdu Manó vagyona?

A magyar fél a szellemi örökség közös ápolására gondol

Medgyessy és Nastase tárgyalásain egy új minőségű stratégiai partnerség kezdődött, kölcsönös gesztusok alapján. Ennek része az a megállapodás, hogy megkeressük a megfelelő megoldást a Gozsdu-örökség ápolására – nyilatkozta lapunknak Gál J. Zoltán kormányzóvivő a Curentul bukaresti újság cikkével kapcsolatban. A román lap tegnap azt írta, hogy Nastase miniszterelnök budapesti látogatásakor Románia „visszakapta nagy örökségét”. Erzsébetváros polgármestere nem kapott eddig semmiféle tájékoztatást, márpedig a Gozsdu-udvart érintő bármiféle döntés bonyolult tulajdonjogi kérdéseket vethet fel.

MUNKATÁRSAINKTÓL

A *Curentul* című bukaresti napilap tegnap arról adott hírt, hogy *Adrian Nastase* román miniszterelnök múlt heti budapesti látogatásakor Románia „visszakapta nagy örökségét: a Gozsdu Alapítványt”. Mint *kolozsvári tudósítónk* jelentette, a lap szerint a státustörvénnyel kapcsolatos egyeztetések során „Magyarország belement abba, hogy tíz év után visszaadja Romániának azt a hatalmas örökséget, amelyet *Emanuil Gozsdu* testált rá”.

A nem éppen magyarbarát hírében álló bukaresti lap tudni vélte, hogy a megállapodás értelmében a budapesti „Gozsdu-komplexumban” létrehozzák „a román–magyar stratégiai partnerség »*Emanuil Gozsdu*« nevű európai intézetét, egy-egy magyar és román tannyelvű közép-, illetve általános iskolát”, a magyarországi és a környező államokban élő románság kulturális központját, egy román könyvtárat, továbbá a romániai Gozsdu Alapítvány budapesti fiókját. Az épületegyüttesben laknak majd azok a román diákok, akik Magyarországon folytatnak tanulmányokat, és az alapítvány ösztöndíjakat ad az interkulturális kapcsolatok fejlesztésére.

A lap szerint a megoldás azt bizonyítja, hogy a két ország képes felnőttként lezárni a fennálló vitákat. A cikkíró egyetlen maliciózus megjegyzést fűzött mindehhez: bár az alapítvány mesés vagyonát a magyar állam 1952-ben elkobozta, a Kerepesi temetőben romokban álló Gozsdu-síremlék rendbetételére aligha fordítottak pénzt. Igaz – tette hozzá –, hogy annak gondozásával a magyarországi román közösség sem sokat törődött.

Az egykori Gozsdu Alapítvány vagyona évek óta vita tárgyát képezi. Hivatalosan első alkalommal a kérdést *Radu Vasile* román kormányfő 1999 februári magyarországi látogatása során vetette fel.

Teljesen hamis az összekapcsolás, hogy a kedvezménytörvény fejében bármiféle engedményt tett volna, avagy tenne a magyar diplomácia Gozsdu-ügyben – jelentette ki lapunknak a *Curentul* bukaresti újság cikkével kapcsolatban *Tóth Tamás*, a Külügyminisztérium szóvivője. A lap cikkében taglalt részletes felsorolás – tehát, hogy milyen intézmények kapnának helyet a Gozsdu-udvar néven ismert épületegyüttesben, „egyelőre csak román elképzelés, amire a magyar fél ésszerűnek tart, az a szellemi örökség közös ápolása – állítja *Tóth Tamás*.

A tárgyalásokon – lapunk értesülése szerint – felmerült, hogy a Gozsdu-vagyon sorsáról, amely közismerten ugyancsak bonyolult és összetett kérdéskör, további egyeztetések szükségesek. Ez akár a betervezett közelgő külügyminiszeri megbeszélések témája is lehet. A felek által körvonalazott álláspont szerint az viszont lényegében már eldöntött, hogy létrejön egy Gozsdu nevet viselő alapítvány a románok magyarországi, illetve a magyarok romániai tanulmányait, kulturális tevékenységét szolgáló. A magyar fél nyitottnak mutatkozott arra is, hogy támogassa egy emlékházmúzeum megalapítását, ami a magyarországi románság kulturális értékeit mutatná be, illetve őrizné. Ha erre tulajdonjogi megoldás kínálkozik, akkor meg kellene találni a módot, hogy ilyen emlékszoba nyílhaszon a Gozsdu-udvarban. Az egyeztetések folytatódnak szakértői szinten is.

Ismét csak a sajtóból értesült a Gozsdu-udvar tulajdonosa, Erzsébetváros arról, hogy mi lesz, illetve mi lehet az ingatlan sorsa. Mint *Hunvald György*, Budapest VII. kerületének polgármestere elmondta: még a héten hivatalos tájékoztatást kérnek a Külügyminisztériumtól arról, hogy pontosan miben állapodott meg a Gozsdu-udvart illetően a két kormányfő. A tulajdonjogot érintő esetleges döntések egyébként – Hunvald szerint – érdekes jogi problémákat vetnek fel, hiszen tőlük az épületeket az állam csak kisajátítással veheti el. Ráadásul időközben a Gozsdu-udvart – legalábbis papíron – már eladta az erzsébetvárosi önkormányzat: 2000 májusában opciós, majd 2001-ben pedig adásvételi szerződést írt alá a vevő Magyar Ingatlan Kft.-vel.

A ciprusi székhelyű cég csupán azért nem tulajdonosa még az épületegyüttesnek, mert azt a megállapodás szerint üresen kapja meg, de az utolsó két bérlő meg nem költözött el. Ellenük a VII. kerület pert indított, miután a bérlők a legelőnyösebb ajánlatot sem fogadták el.

Az ingatlan román tulajdonban történő visszaadásának eshetőségéről a Magyar Ingatlan Kft. Ügyvezető igazgatója, *Skach Anna* munkatársunktól értesült. A megdöbbent cégvezető azonnal egyeztetett a társaság külföldi tulajdonosával, majd lapunknak elmondta: irányadónak azt tekintik, hogy érvényes, aláírt szerződésük van a Gozsdu-udvarra. A két és fél éve aláírt megállapodást ráadásul időközben módosították: hajlandók voltak fedezni az utolsó körben még bent maradt bérlők többletkövetelését. A megemelt vételárral az épületek mielőbbi kiürítését akarták elősegíteni, ami majdnem sikerült is. A vevő tízmilliárd forintos beruházást készített elő, a tervezésekre, előkészítő munkálatokra, szakértői díjakra már több tízmillió forintos nagyságrendű összeget költött el. Szerződésük van a Gozsdu-udvarhoz kapcsolható négy Holló utcai telek megvásárlásáról is. A cég ragaszkodik a Gozsdu-udvarhoz, amelyet egyébként a szerződés aláírása utáni napokban műemlékké nyilvánítottak. Terveik szerint a hét épületben és a Holló utcában felépíteni tervezett újakban többek közt kétszázhatvan luxuslakás, fitnessközpont és uszoda épülne. A Holló utcai telkek a Gozsdu nélkül nem érdeklik a céget – mondta az ügyvezető.

*

Fél évszázada a két fél kölcsönösen lemondott a követelésekről

Az 1802-ben Nagyváradon született Emanuil Gojdu, magyar nevén Gozdsu Manó rendkívül sikeres jogi pályát futott be Budapesten, karrierje a kúriai főbírósig ívelt. Hatalmas vagyonát 1870-ben bekövetkezett halála előtt végrendeletileg „a tanulni vágyó ortodox román fiatalokat” segítő alapítványra hagyta. Román becslések szerint, a magyar Országgyűlés román származású képviselője által létrehozott alapítvány vagyona 1918 végén több mint 10 millió aranykoronát tett ki, ami mai értéken körülbelül egymilliárd dollárnak felel meg. Ugyanakkor – állítják Bukarestben – a Gozdsu Alapítvány 1889-ben „hét monumentális, négyemeletes épülettel rendelkezett Budapest szívében, a Dob, illetve a Király utcában”.

Az alapítvány 1870. április 23-án kezdte meg működését Budapesten, az Erdélyi Ortodox Nemzeti Kongresszus (a későbbi erdélyi ortodox mitropólia) védnöksége alatt, majd székhelyét az első világháború után Nagyszebenbe tette át. 1918-ig mintegy ötezer erdélyi román ortodox diáknak nyújtott ösztöndíj formájában támogatást. Az 1938-ban megkötött magyar–román egyezmény alapján az alapítványi vagyont Romániának kellett volna átvennie, ám ezt előbb a háború, majd a kommunista hatalom megakadályozta.

A Gozdsu Alapítványt néhány évvel ezelőtt az Erdélyi Ortodox Mitropólia újra bejegyeztette, s az új szervezet jogilag az 1952-ben erőszakosan felszámolt alapítvány jogutódjának tekinti magát. A román fél folyamatosan azt hangoztatta, hogy a kérdést kölcsönösségi elven kell rendezni, s az erdélyi magyar közösségi javakért cserében, a románoknak is vissza kellene kapniuk az egykori alapítvány teljes vagyonát és ingatlanjait.

A Gozdsu-vagyonból jelenleg már csak a Dob és Király utca közötti Gozdsu-udvar áll. Voltak az alapítványnak Erdélyben is ingatlanjai, például Kolozsváron a vöröskereszt épületét közvetlenül a második bécsi döntés előtt vette meg.

Magyar történészek szerint a vita a trianoni békeszerződésig nyúlik vissza, amely azt írta elő, hogy Magyarországnak az érdekelt féllel meg kell egyeznie. Az alapítványnak budapesti bankokban részvényei és pénze is volt. A húszas években a magyar miniszterelnökség mellett működő nemzetiségi ügyosztály vezetői azt szorgalmazták, hogy az alapítványi vagyonért a románok nyújtsanak kompenzációt. Mert román törvények értelmében a húszas évek elején Erdélyben olyan magyar alapítványi vagyonokat koboztak el, mint például a Tanítók Háza Kolozsváron, a nagyszebeni Mária Terézia Árvaház vagy a Háromszéki Tanalap.

Miután 1948-ban Romániában megtörtént a teljes államosítás, a magyar fél azt szorgalmazta, hogy az államosított magyar vállalatokért és pénzüzetekért Románia fizessen kárpótlást. Ettől kezdve a románok nem

erőltették a Gozsdu-vagyon kérdését, hiszen tudták: Magyarországnak sokkal nagyobb kártérítendő vagyona van, mint a román félnek.

A két ország 1953. július 7-én pénzügyi egyezményt kötött. Ebben mindkét fél lemondott a másikkal szemben korábban támasztott valamennyi követeléséről. Az egyezményben a Gozsdu-vagyon név szerint nem szerepel. Mellesleg, Magyarország akkor nagyságrenddel nagyobb vagyonkövetelésről mondott le, mint Románia.

Az 1953-as egyezményt a román fél nem kívánja tudomásul venni, s azt a magánalapítványokra és- vagyonokra nem tekinti érvényesnek. Ha viszont az 1953-as egyezménytől mindkét fél eltekintene, Magyarország is előállhatna korábbi komoly követeléseiével.

[*Népszabadság*, 2002. december 5.]

118

Románia visszaszerezte a Gozsdu-hagyatékot

Az örökség értéke egymilliárd dollár

A kedvezménytörvény ügyében kötött kompromisszum fejében Románia visszaszerezte Magyarországtól a Gozsdu-hagyatékot. Adrian Năstase román és Medgyessy Péter magyar miniszterelnök legutóbbi budapesti tárgyalásán megegyezés született a vitatott örökségről, és ezzel Románia elérte a régen várt erkölcsi jóvátételt.

Szakértői szinten olyan megoldás körvonalazódott, amelynek értelmében a budapesti belvárosban Gozsdu-udvar néven ismert, hét épületből álló együttesben a román-magyar stratégiai partnerséget szolgáló Emanuil Gojdu európai intézetet, kétnyelvű általános és középiskolát, Emanuil Gojdu emlékhelyet alakítanak ki.

Ugyancsak itt kap helyet a magyarországi románok kulturális központja, a magyarországi román közösség könyvtára, valamint a néhány éve Nagyszebenben létrehozott Gozsdu-alapítvány magyarországi kirendeltsége. Terveznek egy kollégiumot is, a Magyarországon tanuló román diákok számára.

A tervekben szerepel az is, hogy a Gozsdu-alapítvány magyarországi képviselővel rendelkező jogi személyként ösztöndíjakat is folyósít majd a kultúraközi kapcsolatok fejlesztése érdekében. Az alapítvány vagyonát értékpapírok és a budapesti Gozsdu-udvar néven ismert épületegyüttes alkotta. A román sajtó szerint az örökség Magyarországon számon kért mai értéke legkevesebb egymilliárd dollár. A Gozsdu-alapítvány kérdését Bukarest már évekkor ezelőtt felvetette. Az előző magyar kormány álláspontja az volt, hogy a kérdéssel csak akkor lehet foglalkozni, ha újratárgyalják annak az 1953-ban

kötött megállapodásnak az egészét, amelyben mindkét fél lemondott a másik féllal szembeni valamennyi követeléséről.

A román miniszterelnök legutóbbi budapesti tárgyalása előtt Claudiu Lucaci kormányzóvivő úgy nyilatkozott, hogy a magyar féltől várják a javaslatokat arra, miként kerülhet vissza Románia nemzeti örökségéhez a Gozsdu-vagyon.

[www.radio.hu/index/ 2002. december 5.]

119

A Curentul szerint

Románia visszakapja a Gozsdu-hagyatékot

A kedvezménytörvény ügyében kötött kompromisszum fejében Románia visszaszerezte Magyarországtól a Gozsdu-hagyatékot - írta szerdai számában a Curentul című román napilap.

A román újság értesülései szerint Adrian Năstase román és Medgyessy Péter magyar miniszterelnök legutóbbi budapesti tárgyalásán megegyezés született a vitatott örökségről, és ezzel Románia elérte a régen várt erkölcsi jóvátételt.

A lap úgy tudja, hogy szakértői szinten olyan megoldás körvonalazódott, amelynek értelmében a budapesti belvárosban Gozsdu-udvar néven ismert, hét épületből álló együttesben a román-magyar stratégiai partnerséget szolgáló Emanuil Gojdu európai intézetet, kétnyelvű általános és középiskolát, Emanuil Gojdu emlékhelyet alakítanak ki.

Ugyancsak itt kap helyet a magyarországi románok kulturális központja, a magyarországi román közösség könyvtára, valamint a néhány éve Nagyszebenben létrehozott Gozsdu-alapítvány magyarországi kirendeltsége. Terveznek egy kollégiumot is, a Magyarországon tanuló román diákok számára.

A tervekben szerepel az is, hogy a Gozsdu-alapítvány magyarországi képvisellel rendelkező jogi személyként ösztöndíjakat is folyósít majd a kultúráközi kapcsolatok fejlesztése érdekében.

Az 1802-ben Nagyváradon született Emanuil Gojdu Budapesten folytatott sikeres ügyvédi gyakorlatot, és tagja volt az akkori magyar országgyűlésnek is. Egyebek között úgy tartják számon, mint azt az ügyvédet, aki első alkalommal használta a magyar nyelvet a latin helyett a magyar bíróságokon.

Végrendeletével jelentős vagyonát egy alapítvány létrehozására fordította. Az alapítvány, amelynek kezelését az erdélyi és a magyarországi román ortodox egyházra bízta, azt a célt szolgálta, hogy román fiatalok tanuláshoz biztosítson ösztöndíjakat.

Az alapítvány vagyonát értékpapírok és a budapesti Gozsdu-udvar néven ismert épületegyüttes alkotta. A román sajtó szerint az örökség Magyarországon számon kért mai értéke legkevesebb egymilliárd dollár.

A Gozsdu-alapítvány kérdését Bukarest már évekkel ezelőtt felvetette. Az előző magyar kormány álláspontja az volt, hogy a kérdéssel csak akkor lehet foglalkozni, ha újratárgyalják annak az 1953-ban kötött megállapodásnak az egészét, amelyben mindkét fél lemondott a másik féllel szembeni valamennyi követeléséről.

A kérdésről - a román sajtó tájékoztatása szerint - szó volt idén szeptemberben, amikor Adrian Năstase román és Medgyessy Péter magyar miniszterelnök kétoldalú megbeszélést folytatott a CEFTA-tagállamok pozsonyi csúcstalálkozásának keretében.

A román miniszterelnök legutóbbi budapesti tárgyalása előtt Claudiu Lucaci kormányzóvivő úgy nyilatkozott, hogy a magyar féltől várják a javaslatokat arra, miként kerülhet vissza Románia nemzeti örökségéhez a Gozsdu-vagyon.

[*Szatmári Friss Újság*, 2002. december 5.]

120

Jogilag rendezett a Gozsdu Alapítvány ügye

Több kérdés is felmerült

(MTI) Magyarország a Gozsdu Alapítvány ügyét az 1953-as szerződéssel jogilag rendezettnek tekinti, abban azonban egyetért a román féllel, hogy Gozsdu Manó szellemi öröksége, amelyet mai szóhasználattal akár európai szellemi örökségnek is nevezhetnénk, ápolásra méltó mindkét oldalról - mondta a magyar külügyi szóvivő szerdán az *MTI*-nek.

Tóth Tamást annak kapcsán kérdezte az MTI, hogy a *Curentul* című román napilap értesülése szerint Adrian Nastase román és Medgyessy Péter magyar miniszterelnök legutóbbi budapesti tárgyalásán megegyezés született a vitatott Gozsdu-hagyatékról, és ezzel Románia elérte a régen várt erkölcsi jóvátételt.

A külügyi szóvivő utalt arra, hogy a két ország között - a miniszterelnöki találkozót megelőzően - szakértői szinten volt egy konzultáció, amelyen több kérdés is felmerült.

A román fél itt jelezte azt, hogy a Gozsdu Alapítvánnyal kapcsolatban szeretnének egyfajta kulturális jellegű alapítvánnyal megegyezni - jegyezte meg a szóvivő.

- Magyar részről abban maradtunk, hogy erről a legközelebbi, Bukarestben sorra kerülő, hasonló szintű szakértői tárgyaláson lesz ismét szó - jelezte Tóth Tamás, hozzátéve, hogy a kérdést a két miniszterelnök is érintette, megbeszélésükön azonban nem született konkrét megállapodás.

A külügyi szóvivő szavai szerint Magyarország nem zárkózik el az elől, hogy valamilyen alapítvány létesüljön Gozsdu Manó szellemi örökségének ápolására.

- Az újságcikkben szereplő állítások legfeljebb a román fél elképzelései - mondta Tóth Tamás, aki határozottan cáfolta a Gozsdu-örökség és a kedvezménytörvény bárminemű összekapcsolását.

A román lap szerint a kedvezménytörvény ügyében kötött kompromisszum fejében Románia visszaszerezte Magyarországtól a Gozsdu-hagyatékot.

E két téma semmiképp nem állítható párba, még kevésbé olyan formában, hogy bármiféle koncesszió lenne ez magyar oldalról azért, mert Románia hajlik a kedvezménytörvényben megfelelő megoldás kimunkálására - tette hozzá a szóvivő.

[*Népújság*, 2002. december 6.]

121

Kié lesz Gozsdu Manó vagyona?

A *Curentul* című bukaresti napilap a minap arról cikkezett, hogy Adrian Năstase miniszterelnök november végi budapesti látogatásakor Románia "visszakapta nagy örökségét: a Gojdu Alapítványt". A lap szerint a státustörvénnyel kapcsolatos egyeztetések során "Magyarország belement abba, hogy tíz év után visszaadja Romániának azt a hatalmas örökséget, amelyet Emanuil Gojdu testált rá".

A nem éppen magyarbarát hírében álló bukaresti lap tudni vélte, hogy a megállapodás értelmében a budapesti "Gozsdu-komplexumban" létrehozzák "a román–magyar stratégiai partnerség »Emanuil Gojdu« nevű európai intézetét, egy-egy magyar és román tannyelvű közép-, illetve általános iskolát", a magyarországi és a környező államokban élő románság kulturális központját, egy román könyvtárat, továbbá a romániai Gojdu Alapítvány budapesti fiókját. Az épületegyüttesben laknak majd azok a román diákok, akik Magyarországon folytatnak tanulmányokat, s a Gojdu Alapítvány — akár a múltban — a jövőben is ösztöndíjakat ad az interkulturális kapcsolatok fejlesztésére.

A lap szerint a megoldás azt bizonyítja, hogy a két ország képes felnőttként lezárni a fennálló vitákat. A cikkíró egyetlen malíciózus megjegyzést fűzött mindezekhez: bár az alapítvány mesés vagyonát a magyar állam 1952-ben elkobozta, a Kerepesi-temetőben álló Gojdu-síremlék romokban hever. Igaz —

tette hozzá —, hogy annak gondozásával a magyarországi román közösség sem sokat törődött.

Az egykori Gozsdu-alapítvány vagyona évek óta vita tárgyát képezi. Hivatalosan első alkalommal ezt a kérdést Radu Vasile kormányfő 1999 februári magyarországi látogatása során vetette fel. Hosszú viták után a felek konkrét eredményre mindeddig nem jutottak.

Az 1802-ben Nagyváradon született Emanuil Gojdu, akit magyar kortársai Gozsdu Manónak ismertek, sikeres ügyvédi karriert futott be Budapesten. Hatalmas vagyonát 1870-ben bekövetkezett halála előtt végrendeletileg "a tanulni vágyó ortodox román fiatalokat" segítő alapítványra hagyta. Román becslések szerint, a magyar országgyűlés román származású képviselője által létrehozott alapítvány vagyona 1918 végén több mint 10 millió aranykoronát tett ki, ami mai értéken körülbelül egymilliárd dollárnak felel meg. Ugyanakkor — állítják Bukarestben — a Gozsdu-alapítvány 1889-ben "hét monumentális, négy emeletes épülettel rendelkezett Budapest szívében, a Dob, illetve a Király utcában".

Az alapítvány 1870. április 23-án kezdte meg működését Budapesten, az Erdélyi Ortodox Nemzeti Kongresszus (a későbbi erdélyi ortodox mitropólia) védnöksége alatt, majd székhelyét az első világháború után Nagyszebenbe tette át. 1918-ig mintegy ötezer erdélyi román ortodox diáknak nyújtott támogatást, ösztöndíj formájában. Az 1938-ban megkötött magyar–román egyezmény alapján az alapítványi vagyont Romániának kellett volna átvennie, ám ezt előbb a háború, majd a kommunista hatalom megakadályozta.

A Gozsdu-alapítványt néhány évvel ezelőtt az Erdélyi Ortodox Mitropólia újra bejegyeztette, s az új szervezet jogilag az 1952-ben erőszakosan felszámolt alapítvány jogutódjának tekinti magát. A román fél folyamatosan azt hangoztatta, hogy a kérdést kölcsönösségi elven kell rendezni, s az erdélyi magyar közösségi javakért cserében, a románoknak is vissza kellene kapniuk az egykori alapítvány teljes vagyonát és ingatlanjait. Éppen ezért követelték 1998-ban, hogy a budapesti VII. kerületi önkormányzat által öt épület esetében kiírt árverési pályázatot állítsák le, s a városrendezési tervek miatt feláldozandó két további épület lebontását akadályozzák meg.

A Gozsdu-vagyonból jelenleg már csak a Dob és a Király utca közötti Gozsdu-udvar áll. Voltak az alapítványnak is ingatlanjai Erdélyben, például Kolozsváron a Vörös Kereszt épületét közvetlenül a második bécsi döntés előtt vette meg.

A vita a Trianoni Békeszerződésig nyúlik vissza, amely azt írta elő, hogy Magyarországnak meg kell egyeznie az érdekelt féllel. Az alapítványnak budapesti bankokban részvényei és pénze is volt. A húszas években a magyar miniszterelnökség mellett működő Nemzetiségi Ügyosztály vezetői azt szorgalmazták, hogy az alapítványi vagyonért a románok nyújtsanak kompenzációt. Mert román törvények értelmében a húszas évek elején Erdélyben olyan magyar alapítványi vagyonokat koboztak el, mint például a

Tanítók Háza Kolozsváron, a nagyszebeni Mária Terézia Árvaház, vagy a Háromszéki Tanalap.

A magyar fél azt követelte, hogy a románok ezeket adják vissza, és akkor természetesen őket illeti a Gozsdu-alapítvány vagyona. A románok hallani sem akartak a kárpótlásról. Egyébként 1926-ig a románok szabadon rendelkezhetek a befolyó jövedelemmel, de ezt követően a számlákat a magyar fél zároltatta. Végül 1937-ben született egy egyezmény, amelyben ugyan Románia tételesen nem jelentette ki, hogy bizonyos vagyonokat visszaad, de volt egy bizalmas szóbeli megállapodás, hogy ez fog történni. A két ország parlamentje ezt az egyezményt későn ratifikálta. A románok két évvel később, 1939-ben, a magyar parlament azonban csak 1940 júniusában, a háború kezdetekor, így annak végrehajtására már nem került sor.

A második világháború után, 1946-ban ismét felvetődött a Gozsdu-vagyon rendezetlensége. Akkor a magyar jogászok álláspontja az volt, hogy mivel 1944. augusztus 23-án beállt a hadiállapot, a nemzetközi joggyakorlat szerint a korábban kötött egyezmények semmissé válnak. Tehát az egész kérdést újra kell tárgyalni.

A románok a párizsi béketárgyalásokon komoly vagyoni követelésekkel álltak elő, s ezek között szerepelt a Gozsdu-vagyon visszaszerzése is. Ezeket a követeléseket azonban az oroszok sem támogatták, így az a békeszerződésből is kimaradt.

Miután 1948-ban Romániában megtörtént a teljes államosítás, a magyar fél azt szorgalmazta, hogy az államosított magyar vállalatokért és pénzügyintézetekért Románia fizessen kárpótlást. Ettől kezdve a románok nem erőltették a Gozsdu-vagyon kérdését, hiszen tudták: Magyarországnak sokkal nagyobb kártérítendő vagyona van, mint a román félnek.

A két ország 1953. július 7-én pénzügyi egyezményt kötött. Ebben mindkét fél lemondott a másikkal szemben korábban támasztott valamennyi követeléséről. Az egyezményben a Gozsdu-vagyon név szerint ugyan nem szerepel, de teljesen egyértelműnek látszott, hogy a románok akkor a Gozsdu-vagyonról is lemondtak. Mellesleg Magyarország akkor nagyságrendekkel nagyobb vagyonkövetelésről mondott le, mint Románia.

Az 1953-as egyezményt a román fél nem kívánja tudomásul venni, s azt a magánalapítványokra és -vagyonokra nem tekinti érvényesnek. Ha viszont az 1953-as egyezménytől mindkét fél eltekintene, Magyarország is előállhatna korábbi komoly követeléseivel. Erre precedens is lenne, hiszen a hatvanas-hetvenes években Románia fizetett bizonyos mértékű kárpótlást Svájcnak, Kanadának és más érintett nyugati országoknak.

Bár a magyar fél az elmúlt napokban próbálta árnyalni a román kiszivárogtatásokat, kétségtelen, hogy egyfajta kompromisszum van kialakulóban. Csak azt nem tudni egyelőre, hogy kié lesz Gozsdu Manó mesés vagyona.

Tibori Szabó Zoltán

Követelések 1937-ből, avagy mit üzen a román politika?

Dohogó Helyzetjelentés a "megbékélt" szomszédról és a mindent magának akaró Nagy Testvéréről

Tavaly szeptemberben egy érdekes feljegyzés érkezett Budapestre a Külügyminisztériumba. A román kormány hivatalosan kérte a **Gozsdu Alapítvány** vagyonának visszaszolgáltatását. A közelmúltban a magyar kormány elutasította ezt a kérést. A román felső vezetés, ezért tartja vissza Erdélyben az egyházi földek államosítás utáni visszaadását.

Mi is az a **Gozsdu-alapítvány**? Emánuel Gozsdu (román nevén Gojdu) 1802-ben Nagyváradon született, majd szülővárosában, Pozsonyban és Budapesten végzett tanulmányai után Budapest egyik legsikeresebb ügyvédje, országgyűlési képviselője, később pedig legfőbb ítélőszéki bírója lett. Gozsdu Manó tekintélyes vagyonát végrendeletileg 1869-ben egy alapítványra hagyta, amely a román ortodox egyház védnöksége alatt állt, és a keleti ortodox vallású ifjúság neveltetését támogatta ösztöndíjakkal. Az alapítvány bevételeit és alapját, egy budapesti VII. kerületi ingatlan együttes tulajdonjoga és bérleti díja képezte. Ez az ingatlan mára eléggé lepusztult állapotba került. A kerületi önkormányzat és az általa létrehozott kft 3 milliárd forintért szándékozza helyreállítani.

Természetesen ezért a 3 milliárd forintért tulajdonba szeretne kerülni a fent említett hivatal. Az ingatlan mai értéke 1 milliárd dollár. Ez itt a tét.

Ezt a tulajdont szeretné a román kormány is visszakapni. Csak egy nagy baj van! 1953-ban a két állam kormánya aláírt egy nemzetközi szerződést, amelyben kölcsönösen lemondanak az egymással szemben támasztott kártérítési igényekről. Most ennek a felrúgására készül Románia. A nyilatkozataik egyértelműen árulkodnak szándékaik "nemességéről". A Román Nemzeti Egységpárt (PUNR) Kovászna megyei képviselője, Petre Turlea a Gozsdu-udvar eladásának hírére a parlamentben tartott beszédében arra szólította fel a román kormányt, hogy akadályozza meg "ezt a lopást, és szakítson meg mindenféle kulturális kapcsolatot a tolvajokból és banditákból álló magyarokkal".

A magyar válasz szerint, ha Románia fenntartja követelését, Magyarország is fenntartja magának azt a jogot, hogy Romániával szemben vagyoni követelésekkel lépjen fel. Az 1937. évi egyezményben ugyanis az alapítvány vagyonának visszajuttatása mellett az is szerepelt, hogy Románia visszaszolgáltatja Magyarországnak a kolozsvári Tanítók Házát, a háromszéki Tanalapot és a nagyszebeni Mária Terézia Árvaházat. Azt azonban nem ártana Romániának sem figyelmen kívül hagynia, hogy Európában nem szeretik a perlekedő kis népeket - szomszédunk pedig csak most jutott el odáig, hogy az

Unió vele is elkezdje a csatlakozási tárgyalásokat. Arról nem is beszélve, hogy a status quo felborulásával igencsak van vesztenivalója.

Ennek a veszteni valóknak egy része: ingatlanok 12 958 000 dollár értékben, ingóságok és árukövetelések 2 822 000 dollár, folyószámla-követelések: 512 000 dollár, 65 300 font, 6000 svájci frank, 684 000 forint, 786 000 stabilizáció előtti lei, 189 000 pengő, magyar cégek részéről leszállított, de a román átvevők részéről ki nem fizetett áruk: 11 000 dollár, 105 000 font, 48 000 svájci frank, 1 178 000 forint. Magyar vállalati érdekeltségek Romániában mintegy 150 151 000 dollár értékben és szórványérdekeltségek romániai részvénytársaságokban. Névértéke: 31 562 000 lei, 129 000 korona, 56 900 font, 54 100 francia frank, 28 000 dollár, 24 555 schilling.

Ez lehetne követeléseink egy része. De mint sejthetjük jóval cifrább az ügy. Mert mit is kezdhetne a román kormány egy budapesti ingatlannal? S miért lett ez az ügy hirtelen ilyen fontos? Az elsődleges ok, hogy pénz kell a román államkasszába, amiről tudjuk, hogy nem áll valami fényesen. 1 milliárd dollár az szép summa! De ki tudja ezt megfizetni? Hiteles értesüléseink szerint izraeli befektetőcsoport szándékozik megvásárolni az ingatlan együttest. Így már érthető a románok ügybuzgósága. A vallás kötelékével nemigen lehet szembeszállni. Ami kötelező, az kötelező!

Ezeknek az eseményeknek a fényében több, mint elgondolkodtató, hogy a román miniszterelnök Adrian Nastase, Medgyessy Péterrel együtt december elsején (e sorok írásakor még csak szándék, s reméljük az is marad!) Magyarországon ünnepli Románia nemzeti ünnepét, ami egybe esik az 1918-as székelyennel, Erdély bekebelezésével.

U.I.: Sajnos nem maradt szándék, megtörtént az "együtt ünneplés", a szálloda előtt tiltakozó csoportot a rendőrség feloszlatta. (a szerk.)

Sárosi Zoltán

[*Dobogó. Mitikus Magyar Történelem*, 2002. 6. szám, december.]

123

Magyar-román intézet a Gozsdu-udvarban?

A magyar külügyminisztérium hamarosan válaszol arra a decemberi román javaslatra, amely újraindítaná a Gozsdu Alapítványt, és francia-német mintára román-magyar intézetté alakítaná azt. Cosmin Dobran, a román külügyminisztérium szóvivője közölte: Kovács László látogatása óta várják a felvetésre a választ - a decemberi megbeszélések követően a román sajtó arról cikkezett, hogy nyolc évtizedes tárgyalássorozatot követően Magyarország visszaszolgáltathatja Romániának az egymilliárd dollár értékű Gozsdu-vagyont.

Bukaresti újságírók szerint a Gozdsu-udvar épületegyüttesében a két állam stratégiai partnerség keretében működtetné az Emanoil Gojdu Európai Intézetet, amely egy-egy román és magyar nyelvű általános iskolának és gimnáziumnak, továbbá művelődési központnak és könyvtárnak adna helyet. Tóth Tamás külügyi szóvivő elmondta: készülöben van az ajánlatra adandó válasz, amelyben Magyarország vállalja a közös alapítvány és ösztöndíjprogram létrehozását.

[www.kulpol.transindex.ro/ 2003. január 15.]

124

Emanuil Gojdu– Un român european (XLVI și XLVII)

Privită metodic, cartea Dr. Mariei Berényi este o amplificare și completare a celei din 1995. Astfel, în prezentul volum se reia în totalitate materialul cărții precedente, privind **Istoria Fundației Gojdu în perioada 1870–1952**, dar acesta este precedat de un cuvânt înainte și patru capitole substanțiale, adăugate acum, care tratează în mod coerent și documentar următoarele:

Originea și familia Gojdu.

Viața publică a lui Emanuil Gojdu și relația lui cu colonia macedoromână din Pesta.

Activitatea politică a lui Emanuil Gojdu.

Filantropul Emanuil Gojdu și tineretul studios.

În felul acesta se produce de fapt o reconstituire cronologică a biografiei, cu accente tematice definitorii pe capitole, așa cum înțelege și dorește autorul să le sublinieze. Ele, accentele, corespund cu una dintre tendințele, ce s-au manifestat deja de peste un secol în tratarea acestui subiect și anume diminuarea importanței descendenței sale dintr-o familie românească din Bihor, pentru care încă Partenie Cosma, ca bihorean, augmentează bine în „**Enciclopedia română**”, la 1900, sau George Sofronie, la 1927, în lucrarea publicată de el la Oradea. Și, respectiv, argumentarea importanței argumentelor, care pledează pentru descendența lui Emanuil Gojdu dintr-o familie de tradiție macedoromână, ajunsă în Bihor după un lung periplu, de peste un veac, pe traseul Moscopolie–Polonia–Miskolc–Oradea.

Din acest punct de vedere, dr. Maria Berényi se asociază tradiției academice, introdusă de Ioan Lupaș, care în cercetarea sa susținută și publicată la Academia Română în 1940, rezuma argumentele și finalmente afirma astfel:

„Se admite îndeobște că Emanuil Gozdsu era de origine macedoromână. Totuși un bun prieten al lui, răposatul Partenie Cosma, publicând în „**Enciclopedia Română**” din Sibiu (Vol. III, p. 558–590) o schiță biografică a lui Gozdsu, înșiră câteva argumente din cari se crede în drept a „deduce cu pozitivitate” că el nu era macedoromân de origine, ci „român ungurean” din județul Bihor.

Iată aceste argumente:

Fostul avocat Ioan Popovici din Arad, fiul unui comerciant din Beiuș, – descendent acesta al unui preot Popovici din Comuna Didișeni (jud. Bihor) – afirma că este înrudit cu Gozsdu, care-l cerceta de câteori mergea la Arad și îi zicea „nepoate”.

Comercianții macedoromâni erau toți bogați, iar tatăl lui Gozsdu a fost neguțător sărac, de la care n-a rămas nicio avere;

Macedoromânii se căsătoreau numai cu fete de origine macedoromână sau grecească, iar mama lui Gozsdu a fost din familia bihoreană a Poinăreștilor, și „își calificau băieții numai pentru comerț, câtă vreme acela dela care derivă numele de familie Popovici, desigur a fost preot; iar Manuil, fiul lui Atanasie Popovici sau Gozsdu, era student în drept când a murit tatăl său.”

Argumentele acestea nu au însă suficientă putere de dovedire, ca să înlăture cu desăvârșire părerea în deobște admisă despre originea lui macedoromână. Mai întâi, raportul de înrudire dintre Gozsdu și avocatul arădan Popovici ar trebui dovedit cu acte. Singur faptul că lui Gozsdu îi plăcea să-l cerceteze și să-i zică „nepoate”, nu e o dovadă. Apoi tatăl lui Gozsdu, neguțătorul Atanasie Popovici, nu era tocmai așa de sărac, încât la moartea lui să nu fi lăsat nicio avere. Dimpotrivă testamentul lui (din 25 Iulie 1821), păstrat în arhiva primăriei din Oradea, ni-l înfățișează ca pe un om cu rosturi materiale mulțumitoare, având puțința să lase urmașilor săi o moștenire considerabilă. El primise încă din tinerețe oarecare avere dela unchiul său după mamă Emanuil Popovici, care prin testamentul său scris în limba neogrească la 1 Iulie 1789, testament păstrat de asemenea în arhiva Orăzii, lasă 500 de florini nepotului său după soră, Tănase (Tănase Nasta Gojdu) pe care-l „avea în prăvălia sa”. În timp de 32 de ani acest nepot a chivernisit bine moștenirea, sporind-o ca slugă credincioasă, care n’ a îngropat talanții.

În sfârșit, faptul că de la un înaintaș al lui Gozsdu s-a păstrat până în zilele noastre menționatul testament, scris în limba neogrească, **are mai multă greutate și putere de dovedire pentru originea macedoromână decât argumentele arătate mai sus.**

Fără a mai stăruia asupra chestiunii, dacă obiceiul Macedoromânilor de a se însura numai cu femei de aceeași origine și de a-și pregăti toți băieții numai pentru cariere comerciale, nu admitea și numeroase excepțiuni, – ne vom mulțumi a sublinia râvna avocatului Partenie Cosma, care sub îndemnul unui explicabil patriotism local ținea să revendice pentru provincia sa natală – Bihorul lui Menumorut – gloria de a fi dat neamului românesc pe unul dintre cei mai înțelepți binefăcători.

Descendența lui din tată și bunic macedoromân apare destul de clar din dovezile istorice, păstrate până în zilele noastre, înfățișându-l ca pe un vlăstar viguros, răsărit din binecuvântata rădăcină, care a odrăslit și rodul vieții eroice a nemuritorului Mitropolit Andrei Șaguna. Respectul adevărului ne îndeamnă să recunoaștem însă că, deși argumentele invocate din partea lui Cosma nu au

putere de rezistență în fața criticii istorice, tendința lui de a-l revendica pentru țara Crișurilor nu era lipsită de temei, întrucât mama lui Gozsdu, Ana, fiica țăranului înstărit Dimitrie Poinar, își trăgea obârșia din regiunea aceasta.

Structura sufletească și întreaga personalitate a lui Emanuil Gozsdu se va înfățișa astfel, în cursul vieții sale pământene, ca una din cele mai izbutite sinteze a sângelui meridional din Moscopolia Macedoniei, înflăcărat și expansiv, cu cel septentrional dela periferia cea mai amenințată a pământului strămoșesc, din locurile unde puterea de veață a poporului român, împiedecată de împrejurări a se afirma deplin prin firescul instinct de expansiune, s'a adâncit cu atât mai mult în sine însăși, ca să poată izbuti a se perpetua prin triumfătorul instinct de conservare.”

*

Comparând cele două cărți, despre Emanuil Gojdu, ale Doamnei dr. Maria Berényi, din 1995 și 2002, vedem că ele sunt complementare, fiind într-o foarte serioasă progresie din punct de vedere a documentelor pe care le dau la lumină, reluare, sau pentru prima dată (cele mai multe!).

Astfel, **Istoria Fundației Gojdu / A Gozsdu alapítvány története (1870–1952)**, Budapesta, Societatea culturală a românilor, 1995, de 136 p., bilingvă, are un foarte accentuat mesaj documentar, cu cele 69–135 de pagini facsimilate în format A 5, după documente originale, pentru prima dată extrase și expuse, din Arhiva Națională a Ungariei, sau din Arhiva Fundației Gojdu, păstrată timp de 40 de ani în grele condiții de confidențialitate și reclusiune în pivnița de sub Capela Ortodoxă Română din Budapesta, de pe strada Holó nr. 8. Sunt astfel reproduse 35 de documente, datând din perioada 1869–1952, în limba maghiară, respectiv unul singur în limba română, **Testamentul** din 1869, tradus de Mateiu Voileanu, de ziua lui Gojdu la 9 februarie 1899 și publicat la Sibiu în același an.

Toate sunt valoroase, deoarece, după puținele încercări precedente, se dă acum o imagine mai consistentă, prin documente, asupra Fundației Gojdu. Și mai ales asupra disputelor ce au urmat după blocarea conturilor ei, de către Guvernul Ungariei, acțiune abuzivă, care nu a fost niciodată acceptată de partea română. Cele 32 de documente publicate, provenind din anii 1926–1952, sunt dramatice și grăitoare în acest sens, oferind o lectură și exactă și emoțională. Voi da acum un singur exemplu, pentru a se înțelege cât de adânc era și este înrădăcinată Fundația Gojdu în conștiința tineretului ortodox român, de unde nu a putut fi ștearsă prin măsuri administrative, oricât de abile. Anume că, în anul 1947, o seamă de tineri, reuniți la un episodic colegiu maghiar-român, din Budapesta, solicitau în scris să fie sprijiniți cu burse de studii din Fundația Gojdu, despre care aveau cunoștință, chiar dacă aceasta era pe cale de a fi sufocată, ceea ce va și urma în anul 1952.

Cea de a doua carte a Doamnei dr. Maria Berényi, **Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu 1802–1870**, Budapesta, Societatea culturală a românilor, 2002, de 290 pagini, aduce la lumină un nou pachet de 76 de documente, din care 75

noi, față de volumul din 1995. Respectiv numai câteva preluate din publicări anterioare. Între care patru de la Ioan Lupaș, 1940 (numerele 16, 35, 36, 37), două de la Ilarion Pșcariu, 1883 (nr. 11 și 12), unul de la Cornelia Bodea, 1966 (nr. 6), cinci de la Pavel Cherescu, 2002 (13, 40, 41, 56 și 58), alte cinci de la Cornel Sigmirean și Aurel Pavel, 2002 (nr. 51, 57, 72 și 76), respectiv șapte din volumul Gojdu publicat la Oradea la centenarul din 1970 (nr. 14, 15, 18, 19, 22, 23). Perioada privită de totalitatea documentelor este și ea extinsă, fiind între anii 1826–1952, iar sursa lor practic este de trei feluri:

a) **Surse arhivistice:** Arhiva Regală a Ungariei, 1833 (1 document), Arhiva Națională a Ungariei, cu zece documente de cea mai mare importanță pentru anii 1933–1941, respectiv Arhiva Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta, cu patru documente privind Fundația și problema Gojdu între anii 1937–1947.

b) **Surse monografice.** Din cărți tipărite între anii 1826–1832, apoi 1899 și 1970–2002.

c) **Sursa publicațiilor seriale.** Autorul a căutat urmele subiectului Gojdu în gazete și reviste din perioada 1861–1934 și a reușit să dea o oglindă cuprinzătoare a reflectării lui într-un timp și teritoriu vast, astfel: **Concordia**, 1861–1867 (8 documente): **Vasárnapi újság**, 1861 (documentul 20); **Aurora română**, 1865 (2); **Federațiunea**, 1868–1869 (despre Gojdu și Tinca, în Bihor); **Telegraful român**, 1870 (3); **Albina**, 1870; **Analele Gojdu**, 1886–1917; **Biserica și școala**, 1918–1933; **Revista preoților**, 1910–1912; **Legea românească**, 1910–1912. Preocuparea în acest teren este valoroasă și necesară, încă dificilă. În mod imperios va trebui mult extinsă, atât pentru informațiile recuperate, care în alte surse nu se mai găsesc, cât și pentru sociologia subiectului. Din acest punct de vedere, Doamna Maria Berényi este prima care pășește cu curaj pe drumul descris către sursele seriale, de către Ioan Lupaș, în 1940, drum care nu prea a mai fost urmat de alți cercetători, dar care este natural și inevitabil, presupunând o angajare colectivă pe viitor a unui întreg grup de lucru.

Mai menționăm că din cele 75 de documente, 15 sunt originale în limba maghiară, iar 60 în limba română, deci o situație schimbată și complementară față de cartea din 1995. Ca o problemă, 34 de documente au conținut antum, luminând biografia, acțiunile și gândirea lui Emanuil Gojdu. În special au atras atenția cele 11 documente din anul 1861, esențiale, care pentru prima dată asigură să înțelegem cum și-a pregătit Emanuil Gojdu celebra cuvântare din Camera magnaților, în care a demontat metodic unirea unilaterală a Ungariei cu Transilvania. Se văd acum corespondența și consultanța sa cu liderii românilor, sprijinul dat de aceștia, solidaritatea ce a stat la temelia aceluia act bine organizat, lansat cu fermitate și înțelepciune.

Documentele postume le putem împărți în două grupuri, dintre 1870–1918 (numerele 35–39), când Fundația a funcționat după statut, respectiv dintre anii 1924–1953 (numerele 50–76), când Fundația a fost presată să se piardă pe sine.

Se vede acum lupta dusă de Reprezentanța de la Budapesta a Fundației, în oglindă cu progresul discuțiilor bilaterale dintre cele două guverne, care au ajuns la înțelegere prin acordul din 1937–1938, pe care îl reproducem și noi acum, deoarece a fost atunci declarat de părți ca având caracter definitiv.

Volumul se încheie emoțional, cu un document ca o poartă deschisă, demersul Reprezentanței Fundației Gojdu din 1953 către Guvernul României, ca să intervină la Budapesta, pentru respectarea patrimoniului Fundației. **Adică finalul cărții de acum în mod simbolic invită părțile la treabă.** Ceea ce vedem că a început să se și întâmple, chiar dacă după o jumătate de secol de însetată așteptare. Pe acest drum, ce începe să iasă din nocturnă și ceață, cartea Doamnei dr. Maria Berényi, alături de cele ale lui Pavel Cherescu, Cornel Sigmirean și Aurel Pavel, formează o constelație de dimineată, a cărei lumină se întemeiază decisiv pe relevanța documentelor. Din care încă mai așteptăm să apară, pentru a se trece la formarea unei Arhive generale și a dicționarului Gojdu, despre care scriam în urmă cu un an, la începutul acestui serial de la Oradea.

Conf. univ. dr. Constantin Mălinaș

[*Crișana plus*, 19 ianuarie 2003, p.4. și 26 ianuarie 2003, p.5.]

125

Emanuil Gojdu – Un român european (XLVIII)

*Adiacent documentelor publicate în episodul precedent, în care se enumera averea Fundației Gojdu, printr-un protocol acceptat și semnat în 1938 de către părțile română și maghiară, dăm acum publicității un **Raport din anul 2002**, întocmit la cererea Fundației Gojdu, de la Sibiu, urmașa de drept și de fapt a celei de la 1870. Prin acest Raport, un specialist în materie face reevaluarea depozitelor bancare, rămase de la Fundație și conservate în bănci din Ungaria timp de șaiszeci de ani (1939–2000). Principiul acestui raport este sănătos, în sensul că o datorie de acest fel nu dispăre, ea își urmează drumul și se redimensionează după cursuri bancare aspre, aplicate prin criteriul creșterilor (de regulă de 8%), așa cum știm că s-a întâmplat adesea, de pildă cu „**datoria suedeză**” a României. Așadar, prezentăm acest raport, din care rezultă tehnic o sumă importantă, de peste 12 milioane de dolari, datorată de partea maghiară statului român, pentru depozitele bancare ale Fundației Gojdu. La care se adaugă valorile mobiliare, care au fost în mai multe feluri calculate, respectiv se adaugă de obicei daunele morale. Acesta în practica europeană sunt în procent de zece la sută, la suma totală actualizată. Din Raport rezultă, de*

asemenea, obligații ale statului român față de Fundație, unele chiar cu referire la bunuri și valori din Oradea.

Este important să reținem că în urma înțelegerii dintre cei doi premieri, care au avut loc în toamna trecută la Bratislava, precum și la 29 noiembrie 2002 la Budapesta, s-a convenit nu numai includerea subiectului Gojdu pe agenda discuțiilor bilaterale, ceea ce a însemnat un mare progres față de negativismul guvernului Victor Orban, dar s-a și format o comisie comună, cu un pachet de sarcini la Gojdu, între care și expertizarea / evaluarea valorii moștenirii sale. Pe acest drum, Raportul de la Sibiu este un punct de vedere, dar care există și trebuie examinat ca atare, după regulile reciproce ale acestui fel de lucrare de aplicație istorică bancară.

Conf. univ.dr. Constantin MĂLINAȘ

RAPORT

privind imobile și bunurile mobile ce au aparținut Fundației Gojdu. Prezentare cu ocazia Adunării Generale anuale din 18 mai 2002.

Cum bine se știe, Fundația Gojdu a dispus atât în țară cât și în străinătate de imobile și bunuri mobile, cu o bogată încărcătură materială și spirituală pentru poporul român.

Lucrările științifice au tratat problema mai mult sub aspectul istoric, deosebit de important, de altfel, în actualul context economico-social de largă viziune integratoare a statelor ce compun Comunitatea Europeană. Dar tot atât de importantă este și aplicarea principiului de drept: „**Restitutio in integrum**”, care guvernează cele 2 mari sisteme de drept european, cel francez și cel anglo-saxon.

Asupra bunurilor aflate în Ungaria s-a scris foarte mult. Și foarte bine s-a făcut; o subliniere a situației la zi – găsim că este benefică, astfel:

Casele Gojdu sunt compuse din imobilele din str. Király nr. 13, str. Dob nr. 18 și Holló din capitala ungară, regăsindu-se întăbulate în sistemul de Carte Funciară budapestan, unde anterior naționalizării ilegale sub însași aspectul sistemului de drept ungar din acea vreme, figura clar și explicit: FUNDAȚIA GOZSDU. Chiar dacă statul maghiar a adoptat Decretul Lege nr. 4/1952, acesta prevedea o excepție de la naționalizare, aceea a proprietății unui stat străin. Cum bine se știe, Tribunalul Județului Sibiu a recunoscut personalitatea juridică a Fundației Gojdu prin Hotărârea nr. 1709 din 22 iulie 1924. Mai mult chiar, adoptarea de către autoritățile Statului Ungar a Legii nr. XXI din 1940 prevedea în mod expres că imobilele în cauză erau asimilate Statului Român... Istoria nu consemnează din partea statului român un asemenea act defavorabil statului ungar, sau transformarea imobilului unui stat străin în ghetou pentru evrei, cum s-a făcut din Casele Gojdu în cel de al doilea război mondial.

Analizând problematica sub un alt unghi, statul maghiar, respectiv guvernul, ministerele... trebuiau să se comporte ca un adevărat proprietar de

imobil, să dea dovadă despre aceasta prin lucrări de conservare, întreținere... și nu lăsându-l în paragină, dar percepând taxe, impozite, chirii, și alte foloase materiale, în special după cel de al doilea război mondial.

Cărțile Funciare nu consemnează vreun atribut Primăriei sect. VII Budapesta, cu toate că legitimația în materie prevede obligativitatea specificării ca atare, dar nu s-a operat aceasta în însăși oglinda veridică și legal-scriptică ce o reprezintă Cartea Funciară.

Primăria respectiv Consiliul Local a sect. VII Budapesta, care are acum situația de a dispune de imobil, cum bine se știe și a făcut-o, este cu totul altceva decât Statul ungar consemnat în evidența imobiliară. Prima reprezintă autoritatea administrației publice locale, iar cel de-al 2-lea reprezintă însăși puterea ca persoană de drept public al statului ungar.

Poziția clară și fermă a Fundației noastre, care a primit binecuvântarea Înalț Preasfințitului Mitropolit al Ardealului, Dr. Antonie Plămădeală, este aceea a continuării acțiunii în revendicare a imobilului, în a depune maximă capacitate în realizarea nobilei deziderat. Dar din lipsă acută de fonduri bănești, demersurile noastre s-au materializat doar prin promovarea acțiunii în justiție, în răspunsul scris ce l-am dat Judecătoriei sect. VII Budapesta, la adresa lor nr. P. 20490/2000 și Primăriei, respectiv Consiliul Local al sect. VII Budapesta.

Averea mobilă prezintă o situație tot atât de complexă, sub aspect juridic, precum cea a bunurilor imobile. Chestiunea este tratată până la un anumit punct de M. Berényi în a sa **Istorie a Fundației Gojdu**, cât și în lucrarea **Fundația Gojdu**, de Cornel Sigmirean și Aurel Pavel, iar Cherescu Pavel publică documente de valoare istorică în a sa lucrare: **Marele Mecenat Emanuil Gojdu**.

Din ele rezultă o acțiune concertată a fostului guvern maghiar, prin ministerul finanțelor și băncile budapestane, în spolierea fundației, un prim act fiind acela al fuzionării băncilor Hazai Bank cu Pest Hazai, ce a avut loc în anul 1947. Astfel încă din 1941 fundația trebuia să plătească impozit pentru înzestrarea armatei de 2.684,3 pengő, sumă achitată de altfel, la care se adaugă împrumutul de război în valoare nominală de 600.000 coroane vechi, sumă care la fel a fost acordată de fundație încă din primul război mondial. La care se adună în 1945 Ordinul Ministerului de finanțe ungar nr. 88026/1945, prin care obligă Fundația să plătească echivalentul a 377.168,8 pengő-hârtie, sumă care se ridică mult în raport cu deprecierea banului la „zi cu zi”, cum specifică D-na Berényi în a sa **Istorie a Fundației**.

Baza legală în abordarea chestiunii bunurilor mobile (acțiuni, hârtii de valoare, bani...) ce au aparținut Fundației noastre nu poate fi decât legea maghiară, respectiv legea română, recunoscute pe plan interstatal, anume: **Decretul Regal nr. 1735/1938 a României și Legea nr. XXI/1940** a Statului ungar, acte normative neabrogate încă și care produc efecte juridice și în ziua de azi. De fapt și de drept Ungaria trebuia să predea României, conform art. I,

întreg patrimoniul, implicit cel mobil, Fundația Gojdu bucurându-se de toate drepturile (și nu obligațiile) unei persoane morale străine în Ungaria (art. II).

Că nu s-a făcut predarea – primirea patrimoniului, acest fapt nu poate fi imputabil Fundației Gojdu. Odată ratificat acordul și de Camera Superioară a Parlamentului Ungar la 4 aprilie 1940, în mod normal la 6 iulie el urma să fie finalizat. Subliniem că acestea reprezintă chestiuni de procedură, care nu afectează fondul dreptului material asupra tuturor imobilelor și valorilor mobile aparținătoare deja Fundației, prin intermediul statului român, garant al drepturilor supușilor săi. Se bate monedă pe faptul că Dictatul de la Viena a întrerupt procesul firesc de finalizare a acordului, dar nu trebuie uitat că Sibiu, respectiv Mitropolia Ardealului, implicit Fundația Gojdu au rămas încorporate statului român, dictatul nu a consemnat vreo trimitere la Fundație, el vizând doar schimbarea granițelor, încorporarea populației, implicit o extindere a prerogativelor de putere a autorității statale maghiare în Ardealul de Nord (Sibiu nicidecum), neexonerând guvernul maghiar de obligațiile față de statul român așa cum a rămas el ciopârțit, dar a continuat să existe ca formă de guvernământ, Regat mai apoi Republică, dar în nici un caz nu se poate susține că în România nu a existat formă de guvernământ statal, eventual ca un pretext posibil de invocat că guvernul maghiar nu avea cui preda patrimoniul Fundației Gojdu.

Așadar noi considerăm că problema patrimoniului mobil trebuie tratată numai în prisma Acordului Româno–Maghiar din 1938, acest act consemnând clar lista bunurilor Fundației ce se găsesc pe teritoriul ungar, și la care Fundația este încă în drept. Un material mai detaliat referitor la valorile mobiliare este conceput de autorul prezentului raport, și se află anexat la prezentul înscris, putându-se trage următoarele concluzii:

– Făcând abstracție de problema Caselor Gojdu, consemnate în punctul I litera a, b, c, abordate mai sus, rămâne problema bunurilor mobile, concretizate în cap. I – Active și cap. II – Pasiv.

– Scăzând datoria inițială (total pasiv) din suma totală a activului, după ce în prealabil le-am adus sub același numitor comun (paritate SUA, uncie aur fin, la monedele din acord) la nivel de an 1938, ne rezultă: **150.914\$**, ce Statul ungar trebuia să-l returneze Fundației prin Statul român.

– Aplicând nivelul de 8%, reprezentând dobânda medie ponderată anuală și recapitalizată în cei 60 de ani (1939–2000), ne rezultă obligația pecuniară a respectivului stat ungar în suma de **12.130.636\$**, fără a-i fi aplicată prejudiciul moral, ce în drept se intitulează daune morale care se practică la nivel de cca. 10% la suma actualizată, dar care din anumite considerente de filosofie și deontologie profesională nu o găsim deocamdată de a fi cauzală, deocamdată.

Concluzia finală referitor la această chestiune, este aceea că trebuie inițiate demersurile, în a se aduce la cunoștința statului maghiar această chestiune, iar funcție de poziția acestui stat, să sensibilizăm guvernul român, în inițierea demersurilor, pentru recuperarea celor **12.130.630\$** la nivel de an 2000.

Deschidem în continuare un alt capitol, respectiv patrimoniul mobil și imobil al fundației aflat în țară, în contextul faptului că o asemenea vastă problemă nu poate fi abordată în integralitatea ei, fără a avea în vedere și acest aspect. Astfel ca și în abordarea mai sus expusă, ne vom axa pe bunurile mobile și imobile.

Referitor la imobile, știm cu certitudine că Fundația Gojdu a avut în proprietate un imobil în municipiul Cluj-Napoca, imobil situat pe strada denumită în trecut Magyar la nr. 37, identificat în cartea funciară nr. 248, dar care a fost naționalizat de Statul Român. Odată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 10/2001, privind regimul juridic a unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945 – 22 dec. 1989, și a normelor metodologice date în aplicarea respectivei legi, s-au făcut demersuri legale în recuperarea imobilului respectiv. Sub acest aspect trebuie să subliniem că autoritățile statului din Cluj-Napoca manifestă o tendință de tergiversare a finalizării documentației, prin șicanele ce ni le pun în urmărire pe flux a aprobărilor în contextul transparenței și deschiderii față de cetățean ce trebuie să le aibă autoritățile publice. Această atitudine ne obligă pe viitor a ne conjuga eforturile în supravegherea mai în deaproape a respectării metodologiei de aplicare a legii, a nu ne trezi înfinal cu un refuz tocmai din partea propriilor noastre autorități statale.

Cu exactitate se mai știe că Fundația Gojdu avea în proprietate un imobil, în care se află în folosința aplicată de Episcopia Ortodoxă de Oradea, și care a fost transmis din administrare de către Toma Ungureanu (după lucrarea **Fundația Gojdu**, autori Cornel Sigmirean – Aurel Pavel) – în administrarea scriptică consemnată ca atare în cartea funciară, sau pro-forma, aceasta nu știm deocamdată.

Din lipsă de fonduri pentru activitatea documentară, procurarea de extrase CF actualizate, din lipsă de timp și dintr-o oarecare sfială, nu am aprofundat chestiunea, bine știut fiind că actualmente acolo își desfășoară activitatea o instituție ortodoxă reprezentativă pentru românii din părțile Bihorului, nedorind a leza prin vreun act sau fapt o atât de respectabilă episcopie. Considerăm că în viitorul apropiat se impune o cunoaștere exactă a situației scriptice, din foile funciare ale imobilului respectiv, neimputându-se de autoritățile statului, mai târziu, că am dat dovadă de superficialitate și lipsă de profesionalism în cazul producerii unor evenimente nedorite.

A rămas în final problema patrimoniului mobil aflat pe teritoriul României al Fundației Gojdu. Cum nu se putea altfel, Fundația a lucrat sub aspect pecuniar, în principal prin Banca Albina-Sibiu, și a rulat o parte din capitalul propriu prin respectiva bancă până la etatizarea, respectiv naționalizarea acesteia, în 1948.

La Arhivele Statului – Sibiu există o parte din fondul arhivistic al respectivei bănci, dar el nu este sistematizat, identificarea clientului, implicit a contului Fundației este o operație deosebit de anevoioasă, pe care personal am început-o, dar care nu știm dacă se va concretiza printr-un rezultat pozitiv.

Bazându-se totuși pe intuiție, este imposibil a crede că conducerea executivă a Fundației nu a întrevăzut vremurile grele ce urmau să vină, și să nu-și fi pus deoparte așa zisul fond de rezervă/risc, și unde altundeva decât în Sibiu la **Banca Albina** – sunt deocamdată supoziții, dar în viitorul nu prea îndepărtat vom avea elemente mult mai sigure despre acest fapt.

Tot referitor la acest capitol avem în vedere o sollicita BNR-ului actele care au stat la baza naționalizării Băncii Albina, respectiv situații ale conturilor principalelor persoane juridice cu valori specificate. D-na Berényi M. consemnează în lucrarea sa că la 18 martie 1947 Banca Albina înștiințează Reprezentanța Fundațiunii despre o serie de operațiuni bancare de anulare, nimicire de acțiuni în urma evenimentelor de război din acea vreme. Aceasta denotă că la ceea dată sigur fundația Gojdu era client al respectivei bănci, nefiind în uzuanțele de practică bancară asemenea acte de informare gratuită.

Asupra tuturor problemelor mai sus expuse, care constituie pentru noi, membrii Fundației, subiecte de analiză, dezbatere și aprobare, ne manifestăm încrederea că e viitor Fundației Gojdu va intra în posesia proprietății bunurilor la care este în deplin drept.

Titus SEREDIUC
Consilier juridic, Sibiu

[*Crișana plus*, 2 februarie 2003]

126

Emanuil Gojdu – Un român european (XLIX)

Cartea domnului dr. Pavel Cherescu, apărută în luna februarie a anului trecut, privitoare la chestiunea Gojdu („**Un umanist român, marele mecenat Emanuil Gojdu 1802–1870**”), București, Editura Intact, 2002, de format A 4 și 234 p), lansează din titlu o proiecție universală asupra subiectului, propunând integrarea lui Emanuil Gojdu în panoplia **acelui umanism european pragmatic** din a doua jumătate a veacului trecut. Acest umanism nou și practic a fost caracteristic pentru entitățile demografice minoritare, care își căutau identitatea în țesătura și interiorul realității majoritare a unor popoare, care la rândul lor se aflau într-un proces de construcție statală națională. De fapt am putea în egală măsură afirma că situația și procesul respectiv se prezenta ca o fațetă de prelucrare și exersare a unui nou iluminism iosefinist, mult prelungit tocmai în teritoriile în care a fost cel mai mult difuzat și contestat totodată. Afirmăția pare îndrăzneată, dacă avem în vedere faptul că însuși Gojdu s-a exprimat reticent față de încrederea românilor în împăratul de la Viena, dar în schimb prin modelul său de integrare și reușită în viață a pus în aplicare conduita bunului cetățean din societățile multinaționale, așa cum o cereau manualele de educație cetățenească alcătuite după reforma încă la 1774 introdusă în învățământul din imperiu de către

prepozitul Johann Ignaz von Felbiger din Sagan (1724–1788), asumată de către Maria Tereza și Iosif al II-lea și întărită de către curentul de autohtonizare al contelui Széchenyi.

De altfel, pentru a putea înțelege mai bine sursele de formare a personalității lui Emanuil Gojdu, ar fi necesar să cunoaștem temeinic nu numai prin ce școli a trecut, la Oradea și Bratislava, dar ce anume materii a învățat acolo, cine au fost profesorii și, mai ales, ce tendințe aveau aceștia în mesajul intelectual pe care îl transmiteau elevilor și studenților. Înșuși faptul că la apusul vieții a format o fundație cu obiectiv școlar, arată că pentru Emanuil Gojdu, ca și credință și caracter, școala a însemnat foarte mult și a înțeles că de școală depinde viitorul românilor. De aceea a înțeles să creeze condiții pentru mai bunul lor acces în cele mai înalte școli ale timpului ce venea. Din acest punct de vedere, Gojdu a fost un vizionar, pentru care viitorul clar a contat chiar mai mult decât prezentul său, uneori ambiguu.

Cartea domnului Pavel Cherescu întinde, sau măcar sugerează, o coardă până acum neatinsă, de studiu asupra personalității lui Emanuil Gojdu și deschide un drum de urmat, cu o ipoteză logic atrăgătoare, adică importanța surselor pentru educația lui Emanuil Gojdu, între care cele de sorginte intelectuală germană erau peste tot în jur.

Sugestia rămâne, iar cartea merge mai departe, având un accentuat caracter bibliografic și documentar.

Astfel, la început autorul realizează un foarte succint excurs asupra scrierilor despre Emanuil Gojdu, dintre anii 1900–1972, oricum puține față de importanța subiectului, arătând că timp îndelungat posteritatea a fost ingrată cu un mare binefăcător al ei. Urmează un capitol secvențial despre viața și activitatea lui Emanuil Gojdu, apoi al treilea, despre testamentul de la 1869 și Fundația din 1807, cu un punctaj până la zi. În special reține atenția opinia din 1937 a Mitropolitului Nicolae Bălan, care cerea aducerea în România nu numai a moștenirii Fundației Gojdu, dar și a osemintelor „**marelui nostru mecenat**”, deschizând astfel un aliniament de gândire și acțiune simplistă, care și-a găsit aderenți până în zilele noastre.

În zona bibliografică a lucrării, autorul are buna inițiativă de a face un prim tablou al izvoarelor Gojdu, în care enumeră 120 de documente, din care 50 în Fondul Ioan Lupaș, 64 în **Analele Fundației Gojdu (1870–1917)** și 5 din Fondul Nicolae Bălan, respectiv 20 de studii pe marginea acestora.

Urmează anexa, în care sunt reproduse 40 de documente, dintre anii 1828–1938, mare parte inedite, sau greu accesibile. Aceasta este partea cea mai așteptată a lucrării, prin care se extinde la circa 150 de titluri bază arhivistică Gojdu, oricum încă foarte restrânsă. Ele sunt în limba română (31), franceză (4), maghiară (3), germană (1) și un document bilingv.

Dintre toate, documentele 17–28 provin de la Budapesta, databile între anii 1872–1877, altele de al Sibiu (29–40), sunt reluări din **Analele Fundației**

Gojdu (6–16), ori repun în circulație opera scrisă și tipărită a lui Emanuil Gojdu, dintre anii 1828–1861, sub formă de apel, cuvântări publice, sau scrisori.

În mod special ne reține atenția contractul încheiat la 26 august 1888, prin care Fundația Gojdu cumpără în Oradea casă și pământ, în întindere de 16 holde și 525 de stânjeni, a căror realitate pierdută ar fi util de a fi reconstituită și urmărită până în zilele noastre, ca să vedem unde a ajuns. Dar cel mai impresionant document îl constituie „**memoriul informativ**”, înaintat la 3 februarie 1930, din Oradea, de către avocatul dr. Nicoale Zigre, către Mitropolitul Nicolae Bălan de la Sibiu, prin care rezumă și ordonează, după temeuri juridice de drept uzual, situația Fundației și măsurile de urmat pentru recuperarea ei, nu parțială, ci integrală, de către România. Claritatea și soliditatea argumentației este superbă și menită pentru a arăta că guvernul maghiar a procedat la o **confiscare a averii** Fundației Gojdu, posibilă datorită conciliantei guvernului român în anii premergători.

Ne mai reține atenția dezvăluirea și publicarea acum a planului redactat la Budapesta, în 25 martie 1917, de către Ioan Lupaș, **pentru o monografie Emanuil Gojdu**, în 10 capitole și numeroase subcapitole, la cererea Reprezentanței Fundației. Monografie care din păcate nu s-a realizat, la nivelul aceluși plan, deoarece cartea din 1940 este mult mai restrânsă și a răspuns numai unei urgențe a Academiei Române. Pe drumul către monografia schițată în acel plan promițător, actuala culegere de documente operată de domnul dr. Pavel Cherescu înseamnă încă un pas pregătitor, deoarece înainte de monografie trebuie clădită temelia ei documentară.

Înseamnă un substanțial pas înainte, un pas academic, tocmai în acest an, când după șase decenii subiectul Emanuil Gojdu a poposit și a răsunat din nou sub bolta Academiei Române din București, la care și autorul cărții a avut un aport bine primit.

Conf. univ. dr. Constantin MĂLINAȘ

[*Crișana plus*, 6 februarie 2003]

127

Simpozionul omagial „Emanuil Gojdu – un mare vizionar”

Proiect de strategie comună româno-maghiar pentru valorificarea patrimoniului Fundației Gojdu

După cum am relatat în ziarul nostru de ieri, sâmbătă, 8 februarie, a avut loc la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, simpozionul omagial „Emanuil Gojdu – un mare vizionar” prin care se încheiau manifestările cuprinse pe agenda Anului Internațional Gojdu inițiat de Fundația omonimă.

Un aspect distinct al simpozionului l-a constituit analiza posibilităților de recuperare a patrimoniului Fundației, patrimoniu aflat în centrul capitalei ungare, Budapesta, ce constă în șapte imobile mari, recunoscute sub numele „Curțile Gojdu”.

Problema recuperării patrimoniului și-a asumat-o Ministerul Român al Afacerilor Externe, care și-a înscris-o pe agenda sa de lucru începând de anul trecut. Trei tineri juriști, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, prezenți la simpozion (Bogdan Aurescu – director general, Irina Doncu și Ionuț Gâlea), foarte buni specialiști, au făcut din „Cazul Gojdu” o adevărată pasiune, dovadă fiind modalitatea cu care și-au susținut și argumentat pledoaria, în conformitate cu normele Dreptului internațional.

Mai întâi, precizăm că problema recuperării patrimoniului a stat pe agenda celor trei simpozioane omagiale dedicate marelui patriot român, simpozioane găzduite de Centrul Cultural Român din Budapesta, de municipiul Oradea și de Academia Română. De asemenea, problema a revenit cu intensitate maximă în cursul anului 2002 pe agenda de lucru a celor două ministere de externe și ale primilor miniștri român și ungar. Astfel, Ministerul Român al Afacerilor Externe a inițiat o corespondență activă cu partea maghiară, prin schimburi de argumentație juridică, menite să deblocheze chestiunea ceea ce s-a soldat cu deschiderea părții maghiare pentru dialog. Problema a fost discutată în luna iulie 2002, la întâlnirea primilor miniștri român și ungar, de la Cluj-Napoca. Apoi a fost reluată, la 14 septembrie 2002, la Bratislava, tot la nivel de prim-miniștri. În octombrie, cu ocazia simpozionului omagial, de la Academia Română, primul ministru român, Adrian Năstase, aprecia rolul manifestării pentru transmiterea unui mesaj diplomatic ferm în acest caz. La 21 noiembrie 2002, la Budapesta, a avut loc o întâlnire la nivel de delegații experți între cele două părți. Pentru prima dată, după 65 de ani, cele două părți stau la masa negocierilor, iar întâlnirea a concluzionat că argumentele părții române sunt foarte solide din punct de vedere juridic. Cu acest prilej a fost convenită o nouă întâlnire, la București, în februarie a.c.

În perioada 29 noiembrie – 1 decembrie 2002, a avut loc, la Budapesta, vizita primului ministru român, Adrian Năstase, iar „Cazul Gojdu” a fost abordat în condițiile noului tratat încheiat între România și Ungaria. La 11 decembrie 2002, a avut la București vizita primului ministru ungar, iar problema a fost reluată. Ministerul Român al Afacerilor Externe își propune să urmărească atent problema recuperării patrimoniului Fundației Gojdu și își exprimă ferm angajamentul pentru restituirea bunurilor Fundației, care să fie pusă în slujba dialogului intercultural. În cadrul proiectului de strategie comună înaintat de partea română, s-a propus ca Statul Român, Statul Ungar și Fundația Gojdu să fie asociați la Fundație, proiectul fiind remis părții maghiare cu credința că Fundația Gojdu ar putea deveni „un motor al reconcilierii româno-ungare”. Deocamdată, nu s-a primit nici un răspuns din partea maghiară.

Proiectul de strategie comună propune:

- * Înființarea, la Budapesta, a unei filiale a Fundației Emanuil Gojdu.
- * Crearea unui Institut de Parteneriat Strategic între România și Ungaria, cu dublă personalitate juridică, finanțat de cele două guverne.
- * Crearea unei burse comune „Emanuil Gojdu”.
- * Reluarea activității filantropice a Fundației Gojdu, pentru obiective culturale și educative.
- * Înființarea unei școli (liceu), cu predare în limbile română și maghiară.
- * Înființarea unui spațiu memorial Emanuil Gojdu.
- * Înființarea Centrului Cultural al Românilor din Ungaria.
- * Înființarea unei biblioteci româno-ungare, instituții care ar urma să fie găzduite în „Curțile Gojdu”.

Proiectele și propunerile făcute dovedesc o abordare din perspectivă modernă a problemei și ele corespund voinței comune a celor două țări.

Ion Onuc NEMES

[*Tribuna*, 9 februarie 2003]

128

Chestiuni politico-juridice legate de respectarea prevederilor testamentare ale lui Emanuil Gojdu, din perspectiva relațiilor româno-ungare

Scopul acestei expuneri este să analizeze, pe scurt, dintr-o perspectivă contemporană, obiectivă, dificultățile legate de aplicarea consecventă a prevederilor testamentare ale lui Emanuil Gojdu, avocatul român care este perceput, în prezent, la nivel oficial ca o punte de legătură între România și Ungaria și ale cărui merite sunt incontestabile atât pentru România, cât și pentru Ungaria.

În conformitate cu punctul 7 al testamentului redactat la 4 noiembrie 1869, „averea care va rămâne după solvirea datoriilor, după solvirea daniilor și după cheltuielile de înmormântare” a fost lăsată „în întregul ei, acelei părți a națiunii române (...) care se ține de legea răsăriteană-ortodoxă”, urmând să „se constituie o fundațiune permanentă, care va purta numele Fundațiunea Gojdu”.

Fondurile Fundației au fost blocate după primul război mondial, Fundația nefiind în măsură să își desfășoare corespunzător activitatea.

Personalitatea juridică a Fundației a existat, de la momentul constituirii sale, prin Literele Fundaționale și înregistrarea la instanțele ungare până în prezent. Fundația a avut atât personalitate juridică ungară, cât și personalitate juridică română, după mutarea sediului său la Sibiu, în anul 1912. Fundația nu a

fost desființată în timpul regimului comunist, dar activitatea i-a fost suspendată *de facto*, prin confiscarea bunurilor.

Procesul de restituire a imobilelor se desfășoară în România, pe baza principiului *restitutio in integrum* și, în subsidiar, prin despăgubire în echivalent. În Ungaria, situația este diferită. Legislația ungară în această materie permite numai despăgubirea prin echivalent. Soluția prevăzută de dreptul intern ungar pentru obținerea imobilelor de către foștii proprietari este revendicarea acestora în justiție.

După 1990, administrația locală ungară a întreprins demersuri pe lângă reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria în sensul retrocedării unei părți din complexul imobiliar Gojdu – Capela Gojdu și unul dintre imobile. Despăgubirile acordate pentru celelalte imobile din complexul Gojdu au fost subevaluate.

Concesionarea complexului de imobile unei companii cipriote de către Primăria sectorului VII, în decembrie 1999, a determinat intensificarea demersurilor diplomatice pentru recunoașterea drepturilor Fundației „Gojdu” asupra imobilelor și reluarea activității sale. În paralel, administrația locală din Budapesta a continuat demersurile de sistematizare urbană, evacuând chiriașii din imobilele Gojdu. Primăria sectorului VII Budapesta invocă, pe lângă autoritățile ungare, și existența unui contract de vânzare-cumpărare, prin care firma Magyar Ingatlan, în anul 2001, a achiziționat Curțile Gojdu, care are în proiect investiții de peste 10 miliarde de forinți.

În prezent, existența litigiului cu privire la imobilele Gojdu se bucură de o anumită notorietate. Lucrările de transformare a perimetrului pe care se află imobilele Gojdu într-un spațiu comercial nu au avansat, așteptându-se rezultatele negocierilor româno-ungare privind restituirea bunurilor Fundației „Gojdu”.

Negocierile româno-ungare expun poziții divergente, argumentate din punct de vedere juridic. Partea română invocă existența continuității personalității juridice a fundației „Gojdu”, argumentele de drept internațional izvorâte din acordurile internaționale bi- și multilaterale la care Ungaria și România sunt părți.

Partea ungară se bazează pe două argumente principale:

a. Interpretează prevederile Convenției din 1953 privind reglementarea pretențiilor reciproce în sensul că domeniul său de aplicare include și pretențiile unei persoane private – proprietarul imobilelor Gojdu. Motivarea este că restituirea imobilelor Fundației „Gojdu” a făcut obiectul negocierilor între statul român și statul ungar în întreaga perioadă interbelică, iar partea ungară se obliga, prin Acordul din 1937, să predea statului român și nu Fundației „Gojdu” imobilele și veniturile fundamentale. Statul român nu a avut însă calitatea de proprietar asupra imobilelor și veniturilor Fundației aflate în Ungaria. Calitatea în care statul român era îndreptățit să preia imobilele și veniturile fundamentale aflate în Ungaria era aceea de simplu depozitar, care nu prejudicia calitatea de proprietar a Fundației „Gojdu”

b. Coroborat cu interpretarea menționată mai sus a Convenției din 1953, partea ungară contestă valabilitatea Acordului din 1937, susținând că Acordul nu a intrat niciodată în vigoare datorită intervenirii stării de război între România și Ungaria.

c. Partea contestă, de asemenea, calitatea de continuator a Fundației „Gojdu” cu sediul în Sibiu față de Fundația „Gojdu” creată prin testamentul din 1869.

Argumentele secundare ale părții ungare admit, implicit, existența unui drept al Fundației „Gojdu” la restituirea bunurilor și veniturilor sale aflate pe teritoriul Ungariei. Se fundamentează pe invocarea retrocedării Capelei Gojdu, a imobilului aferent și pe vărsarea în contul Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria a unei sume de bani reprezentând echivalentul imobilelor din complex care nu au făcut obiectul retrocedării. Fundația „Gojdu” și Biserica Ortodoxă Română din Ungaria nereprezentând același subiect de drept, argumentul menționat confirmă existența dreptului la restituire.

Având în vedere inflexibilitatea pozițiilor părților din punct de vedere juridic, precum și principiul conform căruia, în procesul de negociere, este necesară epuizarea tuturor mijloacelor de aungere la o soluție reciproc acceptabilă, cele două părți încearcă să valorifice potențialul generos al relației româno-ungare, concretizat în lansarea parteneriatului strategic româno-ungar la sfârșitul anului trecut.

Sperăm că la nivelul deosebit la care s-a ridicat relația româno-ungară va facilita consensul părților cu privire la necesitatea respectării memoriei lui Emanuil Gojdu – puntea de legătură între România și Republica Ungară – „cel mai bun simbol al unei relații româno-ungară” – așa cum spunea domnul Mircea Geoană, ministrul afacerilor externe, cu prilejul simpozionului de la București, din octombrie 2002. Până la identificarea unei soluții politice, dialogul juriștilor de drept internațional nu este suspendat. Părțile continuă să negocieze și se străduiesc să evite, pe cât posibil, recurgerea la un terț sau inițierea demersurilor de revendicare în justiție a imobilelor de către adevăratul proprietar.

Pentru a contribui la identificarea unei soluții moderne, care să respecte voința testamentară a lui Emanuil Gojdu și să înscrie în spiritul parteneriatului strategic româno-ungar, partea română a propus, la sfârșitul anului 2002, un proiect complex de strategie comună româno-ungară, pentru respectarea memoriei lui Emanuil Gojdu.

Proiectul de strategie comună, la care nu s-a primit, până în prezent, răspunsul părții ungare, are ca nucleu necesitatea respectării voinței testamentare a lui Emanuil Gojdu prin restituirea imobilelor către Fundația „Gojdu”, astfel încât bunurile să intre în proprietatea efectivă acestuia iar administrarea imobilelor să se realizeze, eventual, în parteneriat, urmând să se identifice modalitatea instituțională de participare a celor două state – român și ungar – la acțiunile filantropice și la proiectele comune.

O soluție cu vizibilitate ar presupune participarea în conducerea Fundației – cu titlu onorific – a primilor-miniștri sau a miniștrilor afacerilor externe ai României și Ungariei;

Pentru a permite co-interesarea părții ungare în activitatea Fundației „Gojdu”, există posibilitatea înființării unei filiale a Fundației Emanuil Gojdu cu sediul la Sibiu, la Budapesta, ca personalitate juridică, în conformitate cu dreptul ungar;

Filiala Fundației „Gojdu” cu sediul la Budapesta poate beneficia de statutul prevăzut de dreptul ungar prevede posibilitatea pentru persoanele juridice private – acela de „fundație de utilitate publică”. Astfel, s-ar crea posibilitatea acordării de fonduri, pentru dezvoltarea activității Fundației „Gojdu”, atât de către Guvernul ungar, cât și de către Guvernul României, iar Fundația „Gojdu” ar deveni un motor al reconcilierii româno-ungare.

Scopul comun este promovarea relațiilor româno-ungare și a dialogului intercultural. Partea română a solicitat măsuri conservatorii, în sensul prevenirii vinderii și folosirii bunurilor Fundației „Gojdu” în alte scopuri.

Destinațiile imobilelor Gojdu propuse de partea română sunt:

1. Institut al Parteneriatului Strategic Româno-Ungar Emanuil Gojdu.

Acest institut, o expresie a reconcilierii româno-ungare, poate fi conceput ca o persoană juridică de drept public, finanțată din bugetele statelor român și ungar, care să constituie cadrul de promovare a unor proiecte comune, laboratorul în care să se elaboreze transparent o gândire comună a celor două state cu privire la problemele majore ale Europei, din care ambele vor face parte ca membri cu drepturi depline.

În viziunea părții române, fondatorii institutului ar putea fi:

Guvernul României, Guvernul Republicii Ungare și Fundația „Gojdu”, cu dublă personalitate juridică, atât de drept ungar, cât și de drept român. Fundația „Gojdu” – în calitate de proprietar ar urma să pună la dispoziție spațiul necesar organizării institutului. Guvernul României și Guvernul Ungariei vor participa prin asigurarea fondurilor necesare funcționării institutului.

2. Cămin pentru studenți și elevi.

3. Bursa comună „Emanuil Gojdu” ar urma să fie finanțată de ambele guverne și să se acorde studenților și elevilor meritoși, indiferent de etnie, pentru a-și aprofunda studiile. Înființarea acestei burse comune s-ar putea realiza printr-un Protocol interguvernamental .

Prin Protocolul guvernamental, cele două guverne ar putea desemna Fundația „Gojdu”, în calitate de fundație de utilitate publică, pentru gestionarea procesului de selectare a beneficiarilor acestei burse.

4. Reluarea activității filantropice a Fundației „Gojdu” în beneficiul întăririi relațiilor româno-ungare.

5. Crearea unei școli/liceu cu predare bilingvă. Școala/liceul urmează a fi înființat în conformitate cu dreptul ungar de către Ministerul Educației și Învățământului al Republicii Ungare; prin încheierea unui contract între

Fundația „Gojdu” și Ministerul Educației și Învățământului al Republicii Ungare, Fundația „Gojdu”, în calitate de proprietară a imobilelor, ar putea pune la dispoziție spațiile necesare organizării școlii/liceului.

6. Înființarea unui spațiu memorial Emanuil Gojdu, în care să fie evocat statutul acestuia de „punte de legătură” între cultura română și cea ungară. Fundația „Gojdu” ar avea rolul principal în realizarea acestui proiect, cele două Guverne urmând a aloca Fundației, fondurile necesare constituirii.

7. Centru cultural pentru românii din Ungaria.

8. Înființarea unei Biblioteci româno-ungare sau a unui Muzeu al relațiilor româno-ungare.

Poziția Guvernului României, mai sus prezentată, și proiectele descrise succint au pornit de la necesitatea actualizării matricei în care a gândit Emanuil Gojdu colaborarea româno-ungară, acomodării acesteia cu noile realități – care se bazează în primul rând pe faptul că România și Ungaria reprezintă două state suverane ce încep să construiască împreună, în cadrul unei Europe unite. Acestui efort îi este asociată, în această perspectivă, și Fundația „Gojdu”, în măsura în care își va asuma această misiune.

Irina DONCIU
Diplomat – Șef serviciu
Direcția Drept Internațional și Tratat
Ministerul Afacerilor Externe

[*Transilvania*, 2003, Nr. 5, 6, p. 16-18.]

129

Demersurile diplomatice ale părții române în vederea restituirii bunurilor Fundației „Gojdu” aflate pe teritoriul Republicii Ungare

Anul 2002, în care am aniversat bicentenarul nașterii omului politic Emanuil Gojdu, a fost un an bogat în manifestări culturale de excepție, de cinstire a memoriei întemeietorului Fundației „Gojdu”. Doresc, pe această cale, să felicit Fundația „Gojdu” pentru consecvența de care a dat dovadă în acest an.

Desigur, bilanțul acestui an nu include numai trei simpozioane de un real succes cel din 9 februarie 2002, de la Budapesta, organizat în colaborare cu Ambasada României, cel din 30 octombrie 2002, coorganizat de Ministerul Afacerilor Externe al României, Academia Română și Fundația „Gojdu” și cel de astăzi, cu care se încheie anul Gojdu. Ca reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe al României, nu pot să nu constat o evoluție remarcabilă în dialogul bilateral, care a culminat, la sfârșitul anului trecut, cu cele discutate și convenite de prim-miniștrii României și Republicii Ungare cu privire la sensibila problematică a restituirii bunurilor Fundației „Gojdu”. Această

chestiune a rămas, în mod activ, pe agenda dialogului politic la nivel înalt și s-au înregistrat unele progrese semnificative.

Voi încerca să vă prezint, succint, istoria recentă a demersurilor diplomatice românești pentru recuperarea bunurilor Fundației „Gojdu”, urmând ca cei doi colegi ai mei să se refere, pe scurt, la argumentația juridică a părții române pentru restituirea bunurilor Fundației „Gojdu”, precum și la chestiuni politico-juridice legate de respectarea prevederilor testamentare ale lui Emanuil Gojdu.

În „istoria recentă” a demersurilor diplomatice românești, aș include ultimele evoluții în dialogul bilateral româno-ungar, care s-au înregistrat începând cu venirea la putere a Partidului Socialist Ungar, care a manifestat disponibilitate în vederea identificării unei soluții pentru problematica restituirii bunurilor Fundației „Gojdu”.

Corespondența diplomatică a părților română și ungară din anul 2002 privind problematica restituirii bunurilor Fundației „Gojdu” a continuat asiduu, reiterând și detaliind argumentația juridică a celor două părți.

Cu prilejul primei întâlniri a Prim-miniștrilor român și ungar, la Cluj-Napoca, la 6 iulie 2002, după instalarea la Budapesta a noului Guvern ungar, primul ministru al României, domnul Adrian Năstase, a ridicat problema restituirii imobilelor Fundației „Gojdu”. Cu acest prilej, primul ministru Péter Medgyessy a luat notă de solicitarea părții române și a promis că va analiza cu atenție posibilitățile existente, în vederea identificării unei soluții.

Cu ocazia summit-ului CEFTA, care a avut loc la Bratislava, la data de 14 septembrie 2002, Primul ministru ungar Péter Medgyessy și Primul ministru român Adrian Năstase au discutat despre valoarea simbolică și sentimentală pe care o reprezintă pentru partea română problematica Fundației „Gojdu”. Au convenit organizarea, în cel mai scurt timp, a unei întâlniri la nivel de experți care să discute aspectele juridice ale problematicii restituirii bunurilor Fundației „Gojdu”, încercând să ajungă la o soluție reciproc acceptabilă.

Cu prilejul simpozionului dedicat memoriei lui Emanuil Gojdu, care a avut loc la București, la 20 octombrie 2002, domnul Mircea Geoană, ministrul Afacerilor Externe, și-a exprimat optimismul cu privire la posibilitatea identificării unei soluții având în vedere schimbarea structurală de mentalitate pe care a adus-o faptul că cele două state – român și ungar – au ales cu seriozitate calea europeană. Ministrul Afacerilor Externe român a declarat că este *„convins că Gojdu însuși – una dintre multele punți simbolice de legătură între România și Ungaria – dacă ar trăi acele timpuri – ar fi el însuși incredințat că imaginea popoarelor român și ungar, astăzi din nou împreună în perena Europă Unită – nu mai este o propunere utopică, ci o realitate durabilă”*.

La data de 28 noiembrie 2002, la Budapesta, în conformitate cu înțelegerea primilor-miniștri român și ungar de la Bratislava au avut loc discuții la nivel de director general din Ministerele Afacerilor Externe, însoțiți de delegații de experți, la care au participat și reprezentanți ai Fundației „Gojdu”,

cu privire la problematica juridică a restituirii bunurilor Fundației Emanuil Gojdu, aflate pe teritoriul Republicii Ungare.

Părțile au constatat, cu acel prilej, că, în continuare, persistă divergențe în ceea ce privește abordarea din punct de vedere juridic a problematicii restituirii bunurilor Fundației „Gojdu”. S-a convenit continuarea dialogului bilateral, la nivel de experți, în urma analizării în detaliu de către cele două părți a argumentației laborioase trecută în revistă cu prilejul consultărilor. S-a convenit ca, în viitor, întregul proces referitor la restituirea bunurilor Fundației să fie plasat sub egida personalității emblematice a lui Emanuil Gojdu „a cărui moștenire reprezintă pentru generațiile viitoare, valoarea de simbol a unei punți de legătură între spiritualitatea română și spiritualitatea ungară”. Problematika a fost abordată, ulterior, la nivel politic înalt, din perspectiva parteneriatului strategic româno-ungar, lansat prin semnarea Declarației Comune privind Parteneriatul Strategic și Cooperarea Româno–Ungară, parteneriat ilustrat plastic de imaginea popoarelor gemene român și ungar, invocată acum două secole de omul politici Emanuil Gojdu. Prim-miniștrii au discutat proiecte comune legate de Fundația „Gojdu” – în special înființarea unei burse comune Emanuil Gojdu și au declarat public voința celor două părți de a identifica o strategie comună privind problematica Fundației „Gojdu” și au mandatat miniștrii Afacerilor Externe ai celor două țări să elaboreze proiectul de Strategie comună.

Partea română a elaborat un proiect de strategie comună care a fost înaintat părții ungare, cu prilejul întâlnirii miniștrilor Afacerilor Externe român și ungar, din data de 11 decembrie 2002. Cu această ocazie, partea ungară a emis un punct de vedere preliminar cu privire la proiectele propuse de partea română, acceptând, de principiu, ideea înființării unui Institut al parteneriatului strategic româno-ungar și a unei burse comune „Emanuil Gojdu”, urmând ca, pentru celelalte elemente ale Strategiei comune, propuse de partea română, să se pronunțe ulterior.

Vom încerca să impulsionăm obținerea, cât mai curând, a unui răspuns al părții ungare cu privire la proiectul Strategiei comune, înaintat de partea română, și ne exprimăm optimismul că partea ungară va manifesta flexibilitatea necesară în vederea identificării unei soluții reciproc acceptabile, la nivel politic.

Bogdan AURESCU
Director General pentru Afaceri Juridice
Ministerul Afacerilor Externe

[*Transilvania*, 2003, Nr. 5, 6, p. 19-20.]

Fundamentele juridice ale obligației statului ungar de restituire a bunurilor Fundației „Gojdu” aflate pe teritoriul Ungariei

În cele ce urmează vom examina succint temeiul juridic al solicitării statului român referitoare la îndeplinirea de către statul ungar a obligației de restituire a bunurilor Fundației „Gojdu” aflate pe teritoriul său.

În acest sens, vom parcurge mai multe etape ale construcției juridice a acestei obligații. În primul rând, vom examina dispozițiile Tratatului de la Trianon, precum și ale celorlalte documente încheiate în baza acestuia în plan bilateral între 1920 și 1930. În al doilea rând, ne vom apleca asupra dispozițiilor Acordului între România și Ungaria privind reglementarea definitivă a afacerilor privind Fundația „Gojdu”, semnat la 27 octombrie 1937, și a tuturor aspectelor juridice legate de acesta. În al treilea rând, este necesară examinarea relevanței Convenției între Guvernul R.P. Română și Guvernul R.P. Ungară privind soluționarea problemelor financiare pendente între cele două state față de obligația statului ungar referitoare la restituirea bunurilor Fundației „Gojdu”.

I. Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, semnat la Trianon, la 4 iunie 1920

A. Obligația generală de restituire

Dispoziția cheie pe care se întemeiază obligația statului ungar referitoare la restituirea bunurilor Fundației „Gojdu” aflate pe teritoriul Ungariei ar fi reprezentate de articolul 249 alineatul (5) din Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, semnat la Trianon, la 4 iunie 1920. Acest text, cu caracter general, obligă Ungaria să pună la dispoziția României bunurile fundațiilor care au funcționat în fostul Regat al Ungariei și a căror proprietari au devenit cetățeni ai României:

„Legatele, donațiunile, bursele, fundațiunile de orice fel, înființate sau create în fostul Regat al Ungariei și destinate supușilor acestuia, vor fi puse de Ungaria, întrucât aceste fundațiuni se găsesc pe teritoriul său, la dispozițiunea Puterii aliate sau asociate ai căror supuși sunt sau acum zisele persoane sau vor deveni supuși în urma prezentului tratat sau a tratelor încheiate în vederea regulării afacerilor actuale, în starea în care se găseau acele fundațiuni la data de 28 iulie 1914, ținându-se seama de plățile făcute în mod regulat pentru scopul fundațiunii”.

O serie de argumente pledează pentru încadrarea chestiunii restituirii bunurilor Fundației „Gojdu” în sfera dispoziției menționate mai sus, pentru următoarele:

– în primul rând, Fundația „Gojdu” a fost *înființată pe teritoriul fostului Regat al Ungariei*, în baza testamentului lui Emanoil Gojdu din 04.11.1869 –

urmare a decesului acestuia survenit la 03.02.1870 – prima reprezentanță a Fundației fiind aleasă la 23 aprilie 1870;

– în al doilea rând, Fundația (bunurile Fundației) era destinată „acelei părți din națiunea română din Ungaria și Transilvania care ține de legea răsăriteană – ortodoxă”, în conformitate cu punctul 7 din Testamentul lui Emanuil Gojdu – persoane având calitatea de cetățeni ai fostului Regat al Ungariei;

– în al treilea rând, Destinatarii / Proprietarii Fundației „Gojdu” („acea parte din națiunea română din Ungaria și Transilvania”)... au devenit cetățeni ai României în proporție de 90% prin efectul Tratatului de pace de la Trianon.

Totodată, raportul juridic de drept internațional izvorât din articolul 247 al Tratatului de la Trianon ar necesita anumite precizări. Astfel, acest raport se caracterizează printr-o structură triunghiulară, definită prin faptul că *statul ungar* are calitatea de titular al obligației *statul român* (în formularea textului, *Puterea aliată sau asociată*) are calitatea de titular al dreptului de pretinde statului ungar executarea obligației de punere la dispoziția sa a acestor bunuri, iar *persoanele private* (în spațiu, *Fundația „Gojdu”*) au calitatea de beneficiar al obligației care incumbă Ungariei.

B. Problematika personalității juridice a Fundației „Gojdu”

O altă chestiune care ar trebui discutată în raport cu dispozițiile Tratatului de la Trianon ar fi problematica personalității juridice a Fundației „Gojdu”. Înființată în 1870, Fundația „Gojdu” și-a stabilit sediul la Budapesta, fiind persoană juridică ungară. După cum este cunoscut, Fundația „Gojdu” și-a mutat sediul de la Budapesta la Sibiu în anul 1912. În aceste condiții, Fundația a dobândit naționalitatea română prin aplicarea articolului 61 din Tratatul de pace de la Trianon, care prevede că: „orice persoană – tratatul nu face deosebire între persoanele fizice și juridice-având reședința – în formularea textului „*l’indigeant*” – pe un teritoriu care a făcut parte anterior din teritoriile fostei monarhii austro-ungare va dobândi deplin drept și prin excluderea cetățeniei / naționalității ungare, cetățenia / naționalitatea statului care exercită suveranitatea asupra teritoriului în cauză”.

Înregistrarea Fundației „Gojdu” la Tribunalul Sibiu prin Hotărârea numărul 1709/1924 a reprezentat, astfel, o formalitate cu caracter declarativ: recunoștea Fundației „Gojdu” calitatea de persoană juridică română – precizăm că îndeplinirea acestei formalități în conformitate cu Legea numărul 21 pe 1924 privind asociațiile și Fundațiile recent intrată în vigoare la acea dată.

C. Negocieri româno-ungare în perioada 1920–1930

În condițiile în care partea ungară nu a procedat la punerea în aplicare a dispozițiilor Tratatului de la Trianon, în perioada care a urmat acestora au avut

loc negocieri româno-ungare pe tema retrocedării bunurilor Fundației „Gojdu” (inițial era programat ca acestea să se desfășoare între toate statele pe teritoriul cărora se regăsea „națiunea română de religie răsăritean ortodoxă” care reprezenta „proprietarul” Fundației „Gojdu”: România, Ungaria, Cehoslovacia și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, însă acestea nu s-au realizat datorită neparticipării părții ungare). Nu dorim să intrăm în detalii cu privire la aceste negocieri, ci numai să precizăm că în aprilie 1924, precum și la 28 aprilie 1930 au fost încheiate între România și Ungaria, două acorduri interimare referitoare la soluționarea problemei bunurilor Fundației „Gojdu” aflate pe teritoriul Ungariei. Ceea ce este important de reținut, totuși, este că Acordul din 1930 realiza o referire expresă la obligațiile Ungariei prevăzute în *Tratatul de la Trianon*.

II. Acordul între România și Ungaria privind reglementarea definitivă a afacerilor interesând Fundația „Gojdu”, semnat la 27 octombrie 1937

A. Prevederile esențiale ale Acordului

1. Obligația fundamentală

Documentele fundamentale pe care se întemeiază pretențiile referitoare la restituirea bunurilor Fundației „Gojdu” este reprezentat de Acordul între România și Ungaria privind reglementarea definitivă a afacerilor interesând Fundațiunea „Gojdu”, semnat la 27 octombrie 1937. Precizăm că Acordul din 1937 reprezintă practic o aplicare, o punere în practică a dispozițiilor *Tratatului de la Trianon* la situația Fundației „Gojdu”. În acest sens, *Preambulul Tratatului din 1937* face referire expresă la obligațiile părților rezultate din Acordul din 28 aprilie 1930, care, la rândul său, după cum am arătat mai sus, se referă expres la *Tratatul de la Trianon*.

Prin Acordul din 1937, articolul 1, se prevede că „Ungaria va preda României, în cele treizeci de zile care vor urma intrării în vigoare a Acordului de față, întreg patrimoniul Fundațiunii Gojdu care se găsește pe teritoriul Ungariei, cu toate drepturile și obligațiile aferente, și aceasta pentru că zisul patrimoniu să fie pus la dispoziția organului reprezentând Fundațiunea, în acord cu scopul urmărit prin actul de fundație”.

Se poate observa, examinând dispozițiile acestui articol, similitudinea între structura acestui raport juridic și a celui izvorât din articolul 249 al *Tratatului de la Trianon*. Practic, statul român apare în acest raport juridic ca un *mandatar* al unei persoane juridice având naționalitatea sa (Fundația „Gojdu”), în temeiul căruia obligă statul ungar să-și aducă la îndeplinire obligațiile sale față de această persoană juridică.

Practic, statul român nu deține un drept de creanță împotriva statului ungar referitor la predarea bunurilor Fundației „Gojdu”, acest drept de creanță

aparținând Fundației „Gojdu”, persoană juridică privată. Dreptul statului român izvorăște din *calitatea sa de mandatar*, preluând solicitarea unei persoane private având naționalitatea sa împotriva unui străin

2. Naționalitatea Fundației „Gojdu”

Articolul 3 din Acordul din 1937 arată „considerând că, în urma stipulațiunilor Acordului de față, Fundațiunea Gojdu va înceta să existe ca fundațiune ungară”. Prin urmare, acest text ar putea fi interpretat în sensul că prin efectul Acordului din 1937 Fundația „Gojdu” a devenit persoană juridică română.

În realitate, Fundația „Gojdu” a dobândit naționalitatea română prin efectul Tratatului de pace de la Trianon, așa cum am arătat mereu. Astfel, după cum este cunoscut, Fundația „Gojdu” și-a mutat sediul de la Budapesta la Sibiu în anul 1912. Prin urmare, Acordul din 1937 nu face decât să confirme o situație deja existentă: încetarea personalității juridice a Fundației „Gojdu” în dreptul ungar.

3. Imposibilitatea părții ungare de a invoca „o excepție de neexecutare”

Acordul din 1937 prevedea obligația părții române ca, în condițiile în care Fundația „Gojdu” nu va mai funcționa și în beneficiul „supușilor unguri de limbă română și religione răsăritean-ortodoxă”, să predea părții ungare o sumă „îndestulătoare de pengő” pentru înființarea unei noi fundații, „Fundațiunea de burse de studii a românilor greco-orientali din Ungaria”.

Partea ungară nu poate invoca neexecutarea de către România a obligației sale pentru motivarea neexecutării obligației stipulate în articolul 1, pentru următoarele motive:

- obligația părții române are *caracter secundar*, depinzând de executarea de către partea ungară a obligațiilor principale;
- obligația părții române are, de asemenea, caracter *auxiliar*, reprezentând o consecință a reglementării definitive a afacerilor Fundației „Gojdu”;
- prin urmare, obligația părții ungare prezintă caracter *principal*, urmând a fi executată cu prioritate (ca dovadă a acestui fapt, este reglementată în articolul 1 al Acordului);
- realizarea obligației părții ungare reprezintă realizarea însuși a obiectului și scopul tratatului.

B. Menținerea în vigoare a obligațiilor prevăzute de acest tratat

În conformitate cu dispozițiile articolului 1 din Acordul din 1937, Ungaria ar fi trebuit să predea României bunurile Fundației „Gojdu” prevăzute în Anexă, până la data de 6 august 1940, în condițiile în care Acordul a intrat în vigoare, în

conformitate cu prevederile sale, la 15 zile de la efectuarea schimbului instrumentelor de ratificare (20 iunie 1940). Nerespectarea acestui termen conduce la încălcarea de către Ungaria a acestei obligații și, prin urmare, la angajarea *răspunderii internaționale* a Ungariei.

Intervenirea Dictatului de la Viena, din 30 august 1940 (declarat nul *ab initio* prin Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate și Ungaria din 10 februarie 1947) nu a fost de natură să aducă atingere obligației stabilite prin Acordul din 1937, mai ales în condițiile în care Fundația „Gojdu” își păstra calitatea de persoană juridică română.

Starea de război între cele două state a intervenit abia la 26 august 1944. Prin urmare, Ungaria a avut posibilitatea să-și îndeplinească obligația în cauză între 6 iulie 1940 și 26 august 1944. În dreptul internațional, o parte importantă din doctrină, precum și practica statelor, susțin ideea că starea de război nu are efect extinctiv, ducând numai la suspendarea tratatelor.

- *Astfel, Curtea Supremă a Statelor Unite a arătat, în cauza „Societatea pentru promovarea Evangheliei în străinătate c. Municipality New Haven” (3) a arătat că în caz de război, vor fi menținute dispozițiile convenționale care se referă la drepturile și interesele private;*

– *În 1911, raportorul Institutului de Drept Internațional, N. Politis, a arătat că „războiul nu este decât o luptă între forțe organizate ale statelor, care tulbură provizoriu ordinea internațională, fără a pune totul în cauză; drept urmare, efectul extinctiv al războiului a încetat să fie regula și nu se mai întâmplă, decât în mod excepțional, ca tratatele să fie abrogate”.*

– *În sentința sa din 1910 în speța „Affaire des Pecheries de l’Atlantique”, curtea Permanentă de Arbitraj a afirmat că „dreptul internațional, în evoluția sa modernă, recunoaște că un mare număr de obligații rezultate din tratate nu sunt anulate de război și, cel mult, sunt suspendate de el” (4);*

– *Jurisprudența instanțelor franceze a admis, în 1951, menținerea în vigoare a Convenției de stabilire între Franța și Italia din 1930, cu toate că între cele două state intervenise starea de război (5);*

– *Prin Tratatul de Pace care au urmat celui de-al doilea război mondial, Puterile Aliate și Asociate au notificat statelor învinse acele tratate care au fost considerate numai ca suspendate între părți, fiind menținute în vigoare și după război (articolul 10, identic în Tratatul de Pace cu Ungaria și România).*

Pe de altă parte, obligația statului ungar de a restitui bunurile Fundației „Gojdu”, prin predarea lor către statul român în scopul remiterii către organele Fundației, stabilită prin articolul 249 din Tratatul de la Trianon și articolul 1 din Acordul din 1937, s-a menținut în vigoare ca urmare a aplicării articolului 26, alineatul 1, din Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, care dispune:

1) *În măsura în care Ungaria nu a realizat aceasta până în prezent, Ungaria va restabili drepturile și interesele Națiunilor Unite și cetățenilor / naționalilor acestora în Ungaria, așa cum existau la 1 septembrie 1939, și va*

returna toate bunurile Națiunilor Unite și cetățenilor / naționalilor acestora în starea în care se află în prezent.

(...)

9) *Termenul „cetățeni / naționali ai Națiunilor Unite include, de asemenea, persoanele fizice, corporațiile sau asociațiile care, în conformitate cu legislația în vigoare în Ungaria în timpul războiului, au fost tratate ca inamice”.*

Deși este încheiat între Ungaria și Puterile Aliate și Asociate, Tratatul din 1947 produce efecte juridice și între România și Ungaria, datorită faptului că articolul 7 al acestui Tratat prevede: „Ungaria înțelege să recunoască deplina forță juridică a Tratatelor de Pace cu Italia, România, Bulgaria și Finlanda, precum și alte acorduri sau aranjamente care au fost sau care vor fi încheiate de Puterile Aliate sau Asociate cu Germania, Austria sau Japonia pentru restabilirea păcii”. În mod simetric, Tratatul de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate conține un articol similar.

Deși la 1 septembrie 1939, Acordul din 1937 nu intrase încă în vigoare, este necesară precizarea faptului că obligația de restituire a bunurilor Fundației „Gojdu” are ca fundament original articolul 249 din Tratatul de la Trianon (în mod cert în vigoare la 1 septembrie 1939), conținutul acesteia fiind precizat și detaliat prin Acordul din 1937.

În plus, Acordul din 1937 nu intrase în vigoare din vina părții ungare până la data de 1 septembrie 1939, ținând cont de dispozițiile articolului V al acestuia: „Acordul de față va fi ratificat cât de curând”. În aceste condiții, în virtutea principiului *nemo propriam turpitudinem allegans*, Ungaria nu ar putea invoca faptul că Acordul din 1937 nu intrase încă în vigoare, din moment ce întârzierea intrării în vigoare îi este imputabilă.

III. Convenția pentru reglementarea definitivă a unor chestiuni financiare și economice pendinte între Republica Populară Română și Republica Ungară, semnată la 7 iulie 1953

Problema ridicată de încheierea Convenției din 1953 este legată de determinarea influenței pe care dispozițiile acesteia o au asupra obligațiilor Ungariei de a restitui bunurile Fundației „Gojdu”, prin predarea acestora către statul român, în calitate de mandatar. În acest sens, ar apărea necesare câteva precizări:

În primul rând, sfera de aplicare a Convenției din 1953 este determinată de dispozițiile Preambulului și articolelor 1–4 din această Convenție. Astfel:

– preambulul arată că scopul Convenției este „a rezolva chestiunile izvorâte din relațiile *economice și financiare* anterioare eliberării celor două țări”, având în vedere aceste prevederi, nu considerăm că restituirea bunurilor unei Fundații care avea ca scop promovarea culturii în rândul tinerilor români reprezintă o chestiune de natură economică sau financiară.

– Articolul 1 declară că „părțile declară stinse în mod reciproc acele drepturi, creanțe și pretențiuni care există față de cealaltă Parte pe baza convențiilor sau înțelegerilor încheiate înaintea eliberării celor două țări de către Armata Sovietică”. Părțile sunt cele două state – astfel obiectul renunțării este reprezentat doar de acele drepturi care aparțineau *statului*, nu și unor persoane private.

– De asemenea, din dispozițiile articolelor 2 și 3 rezultă că părțile renunță reciproc la întreprinderi, participațiuni la întreprinderi, bunuri imobiliare și mobiliare *aflătoare până azi în proprietatea lor*, care la data eliberării au fost și se află și în prezent pe teritoriul celuilalt stat, precum și la acele creanțe și pretențiuni care au luat naștere anterior intrării în vigoare a prezentei Convenții, în urma trecerii în patrimoniul statului, prin naționalizare sau expropriere, a întreprinderilor participațiunilor de întreprinderi, imobilelor sau altor bunuri;

– Sfera de aplicare a Convenției este definită însă de articolul 4: „dispozițiile articolelor 1–3 se aplică și la drepturile, creanțele, pretențiunile, întreprinderile, participațiunile la întreprinderi, imobilele și alte bunuri *aflătoare în proprietatea persoanelor juridice de drept public ale celor două state și în proporție cu participația statului respectiv, din patrimoniul persoanelor juridice de drept privat*”.

Prin urmare, prin Convenția din 1953, România și Ungaria renunțau reciproc la drepturi, pretenții creanțe etc. de natură economică și financiară, *aflate în patrimoniul statului sau în patrimoniul persoanelor juridice de drept public*. Din interpretarea *per a contrario* a articolului 4, rezultă că în sfera de aplicare a Convenției nu intră drepturile și creanțele persoanelor juridice de drept privat.

Având în vedere cele de mai sus, considerăm că dispozițiile Acordului din 1937 nu pot fi afectate de Convenția din 1953, pentru următoarele motive:

– Acordul din 1937 reglementa *situația unor drepturi patrimoniale ale unei persoane juridice private – Fundația „Gojdu” – acestea neintrând, după cum am arătat, în sfera de aplicare a Convenției din 1953*.

– *Dreptul propriu al statului român, reglementat prin Acordul din 1937, este dreptul de a reprezenta, în calitate de mandatar, interesele unei persoane juridice având naționalitatea sa și de a face demersuri, în virtutea acesteia, față de un alt stat, îndeplinirea obligațiilor sale față de această persoană privată*. Dreptul de a reprezenta interesele unei persoane de naționalitatea statului în cauză *nu este un drept patrimonial, cu conținut economico-financiar, și prin urmare nu poate fi afectat de dispozițiile Convenției din 1953*.

– În conformitate cu principiul general de drept „*nemo dat quod non habet*”, este imposibil ca statul român să renunțe la drepturile care aparțineau unei persoane juridice private, chiar printr-o convenție internațională.

CONCLUZIE

Având în vedere aspectele examinate mai sus, ar rezulta, în primul rând, că existența unui „nucleu dur” al bazei juridice al obligației Ungariei de restituire a bunurilor Fundației „Gojdu” de la Budapesta, reprezentat din unitatea constituită din Acordul 27 octombrie 1937 – care conține norme cu caracter precis – și Tratatul de Pace de la Trianon – norme cu caracter general, nu poate fi pusă la îndoială. De asemenea, al doilea element care trebuie evidențiat este faptul că circumstanțele care au urmat intrării în vigoare a Acordului din 1937 nu au condus la încetarea obligațiilor prevăzute de acesta, ele reprezentând și astăzi fundamentul juridic al restituirii proprietății Fundației „Gojdu”.

NOTE

1. A se vedea Maria Berényi, *Istoria Fundației „Gojdu” (1870–1952)*, Budapesta, 1993, p. 21.
2. A se vedea Maria Berényi, *Istoria Fundației „Gojdu” (1870–1952)*, Budapesta, 1993, p. 21.
3. R.C.A.D.I., 1937, p. 359–541.
4. R.G.D.I.P., 1912, p. 453;
5. Charles Rousseau, *Droit International Public*, Dalloz, 1978, p. 211;

Ioan GÂLEA
Șef secție – director general afaceri
Ministerul Afacerilor Externe

[*Transilvania*, 2003, Nr. 5, 6, p. 21-25.]

131

Emanuil Gojdu – Un român european (L)

Cartea cercetătorilor Cornel Sigmiran (Târgu Mureș) și Aurel Pavel (Sibiu), **Fundația Gojdu 1871–2001**, apărută la Editura Universității „Petru Maior”, 2002, de 212 p. și lansată în luna februarie a anului trecut în România și în Ungaria, are ca principală virtute faptul că reface pentru prima dată un tablou nominal amplu al beneficiarilor Fundației Gojdu din perioada 1873–1919, culeși din sursele de informare primară, accesibile până în acest moment.

De altfel nu este singura noutate, pe care această carte o aduce în panoplia subiectului Gojdu. În primul capitol, cei doi autori fac un studiu de orizont, de principii, programe și acțiuni, privitor la rolul fundațiilor de stipendii, pentru formarea intelectualității românești din Banat și Transilvania, începând din anul 1754, la Blaj și până la 1919, de care au beneficiat peste zece mii de tineri români, din care circa șapte mii au urmat studii universitare. Mergând pe urmele bibliografiei anterioare, din care o parte le aparține, cei doi autori descriu o

geografie a fundațiilor, care au înflorit cu asiduitate în anturajul bisericilor românești, atât ortodoxă, cât și greco-catolică, deschizând, prin mai multe centre drumul către carte al tinerilor români și prin aceasta formând o tradiție puternică, din care întemeierea Fundației Gojdu apare natural și necesar, la 1870: „**Prin întregul sistem al burselor oferite de fundațiile românești (care la 1903 se ridicau la circa 71), societatea românească se înscria în acel spirit al efosului instruirii, caracteristic Europei centrale, prin formarea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului al XX-lea a mii de intelectuali la gimnaziile din Transilvania, în academiile și universitățile europene. După estimările noastre, între anii 1867–1919, peste 6500 de tineri români din Banat și Transilvania au urmat studii universitare.**”

Între acestea, se detașează rolul imens al Fundației Gojdu, care a fost desigur cea mai mare și cu cei mai mulți bursieri. Atât în bibliografia anterioară, precum și în această carte, fenomenul fundațiilor se împarte în **două etape mari**. Prima, venind de la începuturi și până în anul 1849, încă insuficient defrișată și cunoscută, dar al cărei efect se apreciază statistic prin cifra de 5343 de intelectuali români, formați și existenți în Transilvania și regiunile apusene ale acesteia (cf. Istoricului Ladislau Gyemant, **Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1790–1848**, București, 1986, p. 358–359, Keith Hitchins, **Condiția națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700–1868**, Cluj-Napoca, 1987, p. 90–91).

Dintre ei, circa 300 au studiat la Universitățile din Viena (cei mai mulți), Pesta, Roma, Lemberg, Kiev, Halle, Geneva, Jena, Salzburg, Leibach, Leiden, Moscova, Petersburg, Leipzig și Praga, încât au generat comunicarea europeană necesară, care permite concluzia autorilor că prin această pătură de intelectuali societatea românească a ieșit din sine și „**a făcut primii pași spre integrarea în sistemul de valori al Europei moderne, prin ei a receptat cultura română curente filosofice și politice ale timpului**”.

Se cuvine o precizare, credem că este mai degrabă vorba nu despre primii pași, care i-au făcut Stolnicul Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, sau chiar fugarul erudit și poliglot Petru Cercel (1583–1585), ci despre continuarea acestora, pe un nou plan ontologic și statistic. Dar în continuare, concluzia autorilor este valabilă și motivată: „**În fond momentul de la 1848 din istoria românilor ardeleni, eveniment perfect integrabil manifestărilor similare din Europa Centrală, este în mare parte expresia comportamentului politic al elitei intelectuale românești, al acumulărilor acesteia în plan doctrinar, în contact cu ideile novatoare ale Europei din prima jumătate a secolului al XIX-lea.**”

Ridicând discuția în acest plan, cei doi autori dau o semnificație politică majoră gestului de întemeietor al lui Emanuil Gojdu, car a avut o premergere strălucită, din care a și făcut parte, totodată a putut observa viciile pasivismului

politic de după 1849 și a putut înțelege că în limitele unei societăți reducționale, singura ridicare posibilă este aceea asigurată prin școală, prin educație și cultură.

Și a procedat ca atare, înființând fundația sa și dăruind nobilului ei scop întreaga avere. Cei doi autori dau cu acest studiu preîncadrarea europeană a modelului cultural Gojdu, prin care fac mai mult, decât a preconizat Ioan Lupaș, în proiectul său de monografie Gojdu, adică desenează o continuitate, de care orice viitoare monografie va trebui să țină seamă.

În carte, urmează liniar un capitol biografic Gojdu, apoi două capitole, despre activitatea Fundației Gojdu, dintre anii 1871–1919, respectiv 1920–1953. La un subiect deja parcurs și de către alții, autorii adaugă și sistematizează date decisive, însoțite de evaluări de mare finețe și rezonanță. În special atrage atenția descrierea eforturilor diplomației românești din perioada interbelică, de a aduce la dialog partea maghiară, cu o asiduitate ce contrazice părerea prea ușor emisă uneori, că autoritățile guvernamentale românești nu s-au preocupat de soarta moștenirii Gojdu.

Și din această carte, ca și din cele anterior prezentate, rezultă acum că s-au preocupat, dar nu prea am avut partener de dialog. Ceea ce este cu totul altceva! Mai rezultă că subiectul Gojdu nu a fost abandonat, ci mereu a fost apelat, s-au redactat documente, mereu s-au produs studii și memorii, care au circulat, mai ales în arealul diplomatic și bisericesc, dar chiar în cel public.

Iată, de pildă, cât de energic se exprimă preocuparea colectivă pentru moștenirea Gojdu, din memoriul la 7 martie 1930 trimis de către mitropolitul Nicolae Bălan către primul ministru Iuliu Maniu:

DOMNULE MINISTRU – PREȘEDINTE IULIU MANIU

„Nu am primit nici o informație privitor la rezultatul tratativelor cu Guvernul ungar, tratative care aveau să soluționeze chestiunea averilor bisericesti rămase în teritoriul Ungariei și îndeosebi a Fundațiunei Gojdu.

Românii ortodocși din Transilvania sunt îngrijorați că nu sosește nici o știre despre soluționarea acestei chestiuni, cu toate că după soluționarea problemei optanților, opinia publică aștepta că și această chestiune își va găsi grabnica soluție, și că sunt cu atât mai îngrijorat pentru că lipsește orice informație asupra mersului tratativelor.

În zilele trecute s-a comemorat memoria marelui binefăcător al Românilor din Transilvania, care a fost Emanuil Gojdu, și comemorarea a scos din nou în fața marelui public în relief meritele nepieritoare pe care fericitul fondator le are pentru crearea unei pături puternice de intelectuali în Transilvania.

Pentru liniștirea Românilor ort. din Transilvania Vă rugăm să accelerați rezolvarea definitivă a acestei chestiuni și să ne țineți la curent cu mersul tratativelor pentru ca și noi, la rândul nostru, să putem deoparte interveni pentru liniștirea opiniei publice, de altă parte să putem în caz de nevoie să contribuim

cu probe și argumente în favoarea unei soluțiuni potrivite dreptului și intereselor noastre!”

Documentul este publicat integral în carte și formulează dreptul de preeminență al părții române vis-a-vis de integritatea moștenirii Gojdu, care este un drept natural, rezultând în producerea locurilor, ce nu se poate nici acum altera și nu poate produce înstrăinarea dreptului de proprietate printr-o folosință oricât de îndelungată, sau prin împiedicarea folosinței firești.

Urmează în carte cel mai interesant capitol, care este rezultatul unei migăloase sistematizări de informație pentru a ne da lista nominală a bursierilor Fundației Gojdu, de la început și până la anul 1919. Sunt prezentați **1353 de tineri**, care au primit bursă Gojdu, pentru unul sau mai mulți ani, cu scopul de a urma: școli primare (2), școli civile (3), școli reale (6), gimnaziu (117), școli tehnice (7), școli comerciale (36), școli de ofițeri (87), școli de notari (10), pedagogie superioară (7), medicină veterinară (2), academii și universități (1076), constituind cu toții prima materie a ceea ce spuneam că ar urma să fie un **Dicționar Gojdu al românilor animați de principiul emancipării**. Desigur că studiul acesta mai urmează, pentru a se ajunge într-un final la listele complete ale beneficiarilor Fundației Gojdu.

Remarcăm în carte câteva documente, preluate și republicate acum, dar mai ales capitolul dedicat **renașterii Fundației Gojdu**, începând din anul 1996. Pentru prima dată publicul poate afla că în temeiul statutelor sale, Fundația Gojdu și-a reluat activitatea la sediul ei legal de la Sibiu, din inițiativa unui grup de teologi, profesori universitari și ierarhi, sub înalta patronare a mitropoliților Dr. Antonie Plămădeală, al Ardealului și Dr. Nicolae Corneanu, al Banatului, **începând cu ziua de 30 septembrie 1996**. După recunoașterea juridică și autorizarea ei, din 1997 Fundația Gojdu a acționat cu fermitate pentru a-și recupera patrimoniul blocat în Ungaria și în România, despre care cei doi autori fac o expunere cronologică și sistematică pertinentă.

Eforturile lor se sintetizează în lucrările anuale ale adunării generale a Fundației Gojdu, care cel mai recent s-a ținut din nou în 18 mai 2002, respectiv în 7–9 februarie 2003. Până la acest moment, în care autoritățile maghiare și române au început să aibă un dialog promițător în materia moștenirii Gojdu, Fundația a îndeplinit un rol activ, de catalizator al problemei, pe care cartea celor doi autori îl relatează și îl susțin cu exactitatea datelor și cu emoția, pe care o dă puternicul lor sentiment justițiar, pe deplin motivat de cursul istoric al evenimentelor.

Conf. univ. dr. Constantin MĂLINAȘ

[*Crișana plus*, 16 februarie 2003]

Bicentenar Emanuil Gojdu în imagini și cuvânt

Bicentenarul nașterii marelui mecena al românilor transilvăneni, Emanuil Gojdu, a fost omagiat, pe lângă simpozioanele științifice organizate la Budapesta, Oradea, Târgu Mureș, Mânăstirea Sâmbata de Sus, și prin câteva riguroase și semnificative apariții editoriale. Astfel, Cornel Sigmirean și Aurel Pavel au editat lucrarea Fundația Gojdu (1871-2001), lucrarea scoasă la Editura Universității „Petru Maior” din Târgu Mureș. Pe baza unei minuțioase cercetări de arhivă, autorii reconstituie și argumentează rolul fundațiilor de stipendii în formarea intelectualității românești din Banat și Transilvania, cu referiri concrete la Fundația Gojdu, ca mai apoi să realizeze un portret al celebrului mecena în tripla sa manifestare de avocat, om politic și mare filantrop. Urmează o retrospectivă istorică a Fundației circumscris perioadelor 1871-1919 și 1920-1953, precum și renașterea acesteia în anul 1996. Lucrarea mai cuprinde și o listă a bursierilor Fundației Gojdu, listă ce urmărește, progresiv, nivelele de studii la care s-au acordat bursele: școli primare, școli civile, școli reale, gimnazii, școli tehnice, școli comerciale, notari, pedagogie superioară, medicină veterinară, academii și universitate. La Anexe, lucrarea reproduce Testamentul lui Gojdu, corespondență, extrase din Monitorul Oficial, acorduri politice și diplomatice, inclusiv lista bunurilor Fundației Gojdu, și un rezumat în limbile engleză și maghiară.

O altă lucrare, tot cu caracter omagial, e semnat de Pavel Cherescu: „Un umanist român. Marele mecena Emanuil Gojdu (1802-1870)”, lucrare tipărită la Editura INTACT, București, 2002. Structurată pe două capitole: Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu (Familia, Studiile, În vâltoarea Budapestei – luminător al neamului românesc, Apărător al drepturilor națiunii române) și Spre zăările veșniciei (Testamentul lui Emanuil Gojdu, Fundația Gojdu – scurt istoric), lucrarea bazată pe o bibliografie vastă, prezintă, prin reproducerea în copie xerox, multe documentele esențiale legate de viața marelui mecena și a Fundației Gojdu.

Istoricul Maria Berényi din Budapesta este autoarea cărții: „Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu (1802-1870)”, studiu amplu apărut cu sprijinul Fundației Publice pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria, Autoguvernarea Minoritară Română – Sectorul II Budapesta și Ministerul Patrimoniului Culturii Naționale. Bazată pe o bogată documentație și cercetare în arhivele maghiare și românești, lucrarea aduce date inedite despre: Originea și familia lui Gojdu, Viața publică a lui Emanuil Gojdu și relația lui cu colonia macedoromână din Pesta, Activitatea politică a lui Emanuil Gojdu, Filantropul Emanuil Gojdu și tineretul studios, Istoria Fundației Gojdu.

Cele trei lucrări menționate se înscriu în etica unei atitudini ce vine să omagieze, să cinstească și să păstreze vie memoria și amintirea unei mari

personalității, Emanuil Gojdu, a cărui neobosită strădanie se identifică cu afirmarea națiunii și a limbii române.

Ion Onuc NEMEȘ

[*Transilvania*, 2003, Nr. 5, 6, p. 50-51.]

133

Magyar-román megbeszélés a Gozsdu Alapítványról

2003. április 11-én Bukarestben a magyar és a román Külügyminisztérium szakértői megbeszélést tartottak egy új Gozsdu Alapítvány létrehozásáról. A tavaly november végi budapesti kormányfői tárgyalásokon egyetértés született abban, hogy Gozsdu Manó – a románok és a magyarok számára egyaránt elfogadható – szellemi örökségét a magyar és a román kormányzat közösen őrizze meg és alapítványi formában tartsa fenn az eljövendő generációk számára. A decemberben lezajlott bukaresti külügyminiszteri tárgyalás alkalmával a román fél ismertette saját konkrét javaslatait.

A mai bukaresti megbeszélésen a magyar szakértők tájékoztatást adtak arról, hogy magyar részről pozitív megközelítéssel elemezték a román javaslatokat, amelynek nyomán a Külügyminisztérium kialakította elképzelését a miniszterelnöki szinten vállalt új alapítvány létrehozásáról. A tárca ennek érdekében kormány-előterjesztést kezdeményezett más főhatóságokkal közösen. A magyar elképzelés és javaslat arra irányul, hogy a budapesti és a bukaresti kormány új Magyar-Román Gozsdu Közalapítványt hozzon létre. Az alapítvány célja ösztöndíj-alap, illetve emlékház és könyvtár létesítése. Kiemelt hangsúlyt kapott a megbeszéléseken az a körülmény, hogy a közös közalapítvány létrehozása felfogásunk szerint tükrözi a magyar-román kapcsolatok új, magasabb minőségi szintjét. Tekintettel jövőbeli közös törekvéseinkre, a jó viszony fenntartása érdekében a magyar kormány költségvetési forrásokból – a román féllel egyenlő mértékben – kész áldozni az alapítványra, továbbá kész biztosítani annak budapesti székhelyét. Román részről felmerült egy európai partnerségi intézet ötlete.

Az új Magyar-Román Gozsdu Közalapítványnak anyagi és jogi értelemben nincs köze Gozsdu Manó valamikori alapítványához. Az egykori Gozsdu-hagyaték ügye Magyarországon mind vagyoni, mind egyházi kárpótlási szempontból lezárult.

[www.mfa.gov.hu/Kulugyminiszterium/HU/Archivum/ 2003. április 11.]

Román-magyar szakértői megbeszélések

Terítéken a kedvezménytörvény és a Gozsdu alapítvány

A kedvezménytörvény módosításáról és egy új, magyar-román Gozsdu alapítvány létrehozásáról tartottak megbeszéléseket pénteken Bukarestben a magyar és a román külügyminisztérium szakértői.

A találkozón a magyar fél válaszolt azokra a kérdésekre, amelyek román részről fogalmazódtak meg a kedvezménytörvény módosításával kapcsolatban. A törvény módosított szövegének tervezetét március 15-én adta át Marosvásárhelyen Kovács László magyar külügyminiszter román kollégájának, Mircea Geoanának. A bukaresti megbeszélésen szó volt egy új, magyar-román Gozsdu alapítvány létrehozásáról. A magyar elképzelés szerint az alapítvány ösztöndíjakat biztosítana, könyvtárat és Gozsdu emlékházat, esetleg kutató intézetet üzemeltetne. A magyar kormány kész Budapesten székhelyet biztosítani az alapítvány számára. Az alapítvány fenntartásához a magyar és a román kormány egyenlő mértékben járulna hozzá költségvetési forrásokból.

A találkozón magyar részről hangsúlyozták, hogy a közös közalapítvány létrehozása tükrözi a magyar-román kapcsolatok új, magasabb minőségi szintjét, olyan együttműködési formát jelent, amely egyaránt jól szolgálja egymás jobb megismerését és a közös európai célokat.

A Gozsdu alapítvány kérdése tavaly november végén, Adrian Nastase budapesti látogatásán vetődött fel. Akkor egyetértés született abban, hogy Gozsdu Manó - a magyarok és a románok számára egyaránt elfogadható - szellemi örökségét a magyar és a román kormányzat közösen őrizze meg és alapítványi formában tartsa fenn az elkövetkező generációk számára.

A kormányfői találkozót követően a tavaly decemberben Bukarestben tartott magyar-román külügyminiszteri megbeszélésen ismertette a román fél saját elképzeléseit a Gozsdu alapítványról.

A bukaresti találkozót követően magyar részről azt is hangsúlyozták, hogy az új magyar-román Gozsdu közalapítványnak sem jogilag, sem anyagilag semmi köze nincs Gozsdu Manó valamikori alapítványához. Az egykori Gozsdu hagyaték ügye Magyarországon mind vagyoni, mind egyházi kárpótlási szempontból lezárult.

A román sajtó tavaly úgy számolt be a Gozsdu alapítvány ügyéről kezdett magyar-román megbeszélésekről, hogy ezek eredményeként Magyarország visszaszolgáltatja Romániának az egykori Gozsdu alapítvány vagyonát, beleértve a Gozsdu-udvar néven ismert budapesti ingatlan-együttest.

A pénteki bukaresti találkozón a két fél tájékoztatta egymást aktuális ügyekről, egyebek között a magyar-román kormányközi vegyes bizottság júliusra tervezett ülésének előkészületeiről. Magyar részről jelezték, hogy

választ várnak arra a jegyzékre, amelyet tavaly decemberben adtak át a román félnek a csíkszeredai főkonzulátus 1996 óta húzódo ügyében.

[*Népújság*, 2003. április 15.]

135

Considerând că Budapesta nu respectă Memorandumul de înțelegere româno-maghiar

PRM îl cheamă pe Geoană în fața Parlamentului

Deputatul Damian Brudașcu (PRM) pregătește o interpelare pentru ministrul de externe Mircea Geoană, referitoare la respectarea de către statul ungar a Memorandumului de înțelegere semnat între Ungaria și România în decembrie 2001, cu privire la situația maghiarilor din afara granițelor. "Articolul 5 al Memorandumului prevede că UDMR nu se va implica deloc în procesul de eliberare a legitimațiilor de maghiari, când de fapt în județele din Transilvania filialele UDMR îi identifică și îi sprijină pe cei care vor să obțină aceste documente de la statul ungar.

Articolul 9 prevede ca ambele state se vor ajuta reciproc în vederea conservării culturii, tradițiilor și identităților minorităților, dar numai Guvernul României și-a îndeplinit obligațiile în acest sens, pe când Ungaria nu a rezolvat problema fundației Emanuel Gojdu și continuă procesul de maghiarizare a românilor, inclusiv prin schimbarea numelor de pe crucile din cimitire. Al treilea articol care nu este respectat este articolul 10, care prevede interdicția pentru fiecare stat de a finanța formațiunile politice ale minorității sale din statul vecin. Avem dovezi că minoritatea maghiară este sprijinită în acțiunile sale de către reprezentanții Guvernului Ungariei", spune deputatul Damian Brudașcu.

[*Curierul Național*, 21 aprilie 2003]

136

Moștenirea Gojdu, administrată de guvernele român și maghiar

Ministrul român al culturii și cultelor, Răzvan Theodorescu, a discutat, ieri, la Budapesta, despre modalitățile de creare a unei fundații româno-maghiare, prin care ar urma să fie pusă în valoare moștenirea Gojdu, transmite Mediafax. Răzvan Theodorescu, însoțit de experți din Ministerul Culturii și Cultelor și din Ministerul Afacerilor Externe, s-a întâlnit cu Gábor Görgey, omologul său ungar

în exercițiu, precum și cu István Hiller, care va prelua în următoarele zile mandatul de ministru.

Urmare a celor convenite de prim-miniștrii român și ungar în timpul Summit-ului de la Atena, din 16 aprilie, ieri s-au discutat modalitățile de punere în valoare a moștenirii "inestimabile" a lui Emanuil Gojdu, prin intermediul unei fundații la administrarea căreia vor participa atât guvernul român, cât și guvernul ungar. Partea ungară și-a exprimat acordul ca aceasta fundație să realizeze proiecte de anvergură în "Curțile Gojdu" din Budapesta - care vor constitui patrimoniul acestei fundații. Aceasta acțiune marchează restituirea "curților" destinației pe care le-a conferit-o Emanuil Gojdu.

Fostul avocat și om politic român Emanuil Gojdu (1802-1870) a decis, printr-un testament redactat în 1869, ca întreaga sa avere să revină comunității românești din Ungaria și din Transilvania, urmând a fi administrată de o fundație formată din reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal și Ungaria. Fundația a funcționat în perioada 1870 - 1952, acordând peste 5.600 de burse unor elevi și studenți români, și a gestionat un complex imobiliar, situat în centrul Budapestei, compus din opt clădiri cu câte patru etaje fiecare, cu o arhitectură tipică sfârșitului de secol XIX.

Proiectele discutate vizează și crearea unui Institut al Parteneriatului Strategic Româno-Ungar, preconizat a lua ființă la 29 noiembrie 2003 (când se sărbătorește un an de la lansarea Parteneriatului Strategic Româno-Ungar pentru Europa secolului XXI), a unei burse comune pentru elevi și studenți, a unui Muzeu Memorial "Emanuil Gojdu", a unei biblioteci, precum și a unui liceu bilingv cu același nume. Părțile au stabilit elaborarea, în România și, respectiv, în Ungaria, a câte unui act normativ care să pregătească participarea lor la fundația comună și la proiectele conexe.

M. Golea

[*Gardianul*, 15 mai 2003]

137

Cu o avere de (aproape) un miliard de dolari

Fundația "Emanuil Gojdu", administrată de guvernele român și ungar

Administrarea moștenirii Fundației "Emanuil Gojdu", din Budapesta, s-a aflat din nou în atenția experților români și maghiari, cu prilejul unei vizite pe care ministrul culturii și cultelor, acad. Răzvan Theodorescu, a întreprins-o, marți, în capitala statului vecin. Cu acest prilej s-a hotărât că va fi creat un Institut al Parteneriatului Strategic Româno-Ungar, ce va lua ființă la 29 noiembrie 2003 (când se va aniversa un an de la lansarea Parteneriatului Strategic Româno-Ungar pentru Europa Secolului XXI), burse comune pentru elevi și studenți, un

Muzeu Memorial “Emanuil Gojdu”, o bibliotecă, precum și un liceu bilingv cu același nume. De asemenea, atât în România, cât și în Ungaria va fi elaborat câte un act normativ care să pregătească participarea celor două state la administrarea instituției comune și la derularea programelor acesteia. Partea ungară și-a exprimat acordul ca fundația să realizeze proiecte de anvergură în “Curțile Gojdu”, fapt ce va marca restituirea lor destinației pe care au avut-o la întemeiere, informează biroul de presă al Ministerului Culturii și Cultelor.

La discuții au participat Gabor Görgey, ministrul ungar în exercițiu al moștenirii culturale naționale, și Istvan Hiller care va prelua în zilele următoare mandatul de ministru. Înalții demnitari maghiari au abordat și chestiunea Statuiei Libertății din Arad cerând omologilor lor să reexamineze modalitățile posibile de reamplasare a acesteia într-un loc public; ridicată în memoria a 13 generali maghiari căzuți în revoluția de la 1848, statuia a fost demontată în 1925 și depozitată în cetate, deoarece pentru români avea semnificații naționale, informează Rompres.

Mai precizăm că fostul avocat și om politic Emanuil Gojdu (1802-1870) a decis, printr-un testament redactat în 1869, ca întreaga sa avere să revină comunității românești din Ungaria și Transilvania urmând a fi administrată de o fundație formată din reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din cele două țări. Fundația a funcționat în perioada 1870-1952, acordând peste 5.000 de burse, a gestionat un important complex imobiliar, situat în centrul Budapestei (format din opt clădiri cu câte patru etaje fiecare), o avere ce se ridică azi la aproape un miliard de dolari.

Olga SANDU

[*Curierul Național*, 15 mai 2003]

138

Paștile Morților în Capitală

La 4 mai, în duminica Sfântului Apostol Toma, credincioșii români din Capitală au sărbătorit Paștile Morților. Cu această ocazie, comunitatea românilor face și pomenirea marelui mecenat al neamului românesc din Ungaria și Transilvania, Emanuil Gojdu. La Capela Ortodoxă Română din Budapesta, după liturghia arhierescă, săvârșită de Prea Sfințitul Episcop *Sofronie* și de un sobor de preoți, s-a ținut un parastas comun. La acest eveniment însemnat pentru comunitatea românească din Budapesta a participat *Călin Fabian*, ambasadorul României la Budapesta și secretarul de stat *Szabó Vilmos* de la Oficiul Primului Ministru.

La cimitirul din strada Kerepesi, reprezentanții asociațiilor românești, ca și ceilalți participanți au depus cununi și jerbe de flori pe mormântul familiei marelui mecenat. Festivitatea s-a încheiat cu o masă festivă organizată la restaurantul Zazie.

M. M.

Cuvânt la mormântul lui Gojdu

După slujba de pomenire și depunerea coroanelor de flori, la mormântul familiei Gojdu dr. Maria Berényi, președinta Societății Culturale a Românilor din Budapesta, a evocat un vechi parastas, de acum aproape 100 de ani, în amintirea lui Emanuil Gojdu. Publicăm mai jos un fragment din această vorbire.

Anual, bursierii „Gojdu” și membrii Societății „Petru Maior” din Budapesta, în semn de recunoștință față de creatorul fundației, participau la parastusul ce se organiza la mormântul lui Gojdu în cimitirul Kerepesi. Cu această ocazie, se țineau discursuri și se intona cântecul lui Ciprian Porumbescu *Adusu-mi-am aminte*. Ioța lu Toboc, un fost bursier al Fundației Gojdu, în ziarul *Drapelul* își reamintește despre atmosfera acestor comemorări și despre alte lucruri:

„(...) Eram student pe primul an (...) Nu-i deci de mirat, că până ce am ajuns la universitate nu m-am avântat la un discurs, ci e de mirat, că deja în a doua lună a vieții mele »universitare« am ajuns să fiu »interpretul« sentimentelor tinereții române la *mormântul lui Gozsdu* din Kerepes al Budapestei.

Dar nu e meritul meu. Eram bursier (noi ziceam pe atunci; stipendist) al fundației Gozsdu. Aveam 200 fl. la an. Și s-a introdus deja mai naite obiceiul, că în seara zilei morților, după ritul catolic, când întregul cimitir se scaldă în flori și lumini, să depună și bursierii acestei fundațiuni o cunună pe mormântul marelui mecenat, iar unul din ei să rostească un discurs cu acest prilej. Bani pentru cunună îi dă fundațiunea, numai discursul trebuie să-l facă studentii.

Și cum pe multe terene e la noi lume întoarsă, așa e și cu acest discurs. În loc de nobilă emulație se îmbulzesc toți ca grecii la temniță. De obicei pe cel mai tânăr cade sarcina acestui discurs. În loc să vorbească unul din cei mai bătrâni cu măduvă și conținut, ca să aibă cei tineri să experimenteze, tocând la fraze fără conținut, ceea ce reduce foarte mult din valoarea acestui act, care merită mai multă atențiune.

Și apoi încă ceva. Figura lui Gozsdu e îmbrăcată într-o negură osteneala a ne da o monografie ca lume despre aceste mare mecenat. Din contra, în public cursează cele mai jenante păreri.

Ce știam eu pe acea vreme despre Gozsdu? Că a lăsat o mare avere ca fundațiune pentru studenți săraci. Dar nici aceasta n-a făcut-o el din îndemn propriu, ci pus la cale de Șaguna. Căci ... și acest căci mă supără rău ... căci Gozsdu toată viața lui n-a fost Român bun, ba a fost chiar renegat. Dacă n-ar fi lăsat averea sa ca fundațiune n-ar fi vorbă bună de spus despre el. Așa însă și-a răscumpărat păcatele vieții prin banii lăsați nației și bisericii.

Cam aceasta e imaginea lui Gozsdu în ochii tinereții neorientate. Și noi pe atunci toți eram neorientați. Nu știu cum e astăzi, dar pe atunci gândeam cu

oarecare genă la acest nume. Nu era deci mirare dacă se lăpădau toți de onoarea dubioasă a rosti un discurs de preamărire la adresa unui nume, de care sufletele noastre neprihănite se feriau.

Între asemenea condiții mi-am făcut discursul, primul discurs [în 1887 n.n. – M. B.], copleșit de conștiința că fiecare vorbă ce spun e minciună. Recitind astăzi [1907 n.n. – M. B.] discursul meu de atunci îmi bate sângele în cap de rușinea ignoranței. Am spus despre Gozdu că s-a născut, a fost fișpan și a murit lăsând o avere ca fundație și am distins între bărbații ce luptă pentru nație și între cei ce ... preferă a aduna bani ca să-i lase nației.

Dacă nu toți contemporanii l-au apreciat după valoare pe Gozdu e de înțeles, așa se întâmplă cu cei mai mulți bărbați mari, dar că după moartea lui atâția ani să mai stăpânească așa o ignoranță e păcat strigător la cer. În decursul studiilor mele ulterioare asupra trecutului nostru mai apropiat m-am întâlnit des cu figura lui Gozdu. Ce altă e lumina în care-l văd eu astăzi. Ce idei mari și ce sentimente generoase au stăpânit viața acestui bărbat al nostru!

Ce nedreptate ne facem nouă, când îl considerăm ca renegat. La ce înălțime a stat Gozdu de ex. în discursul său, cu care a deschis la 1861 ca prim-comite congregația comitatului Carașului. Unde suntem noi astăzi?! Ce concepții mari conțin articolii lui din tinerețe, corespondența lui cu contemporanii, faptele lui mărețe, a căror încheiere firească a fost fundația ce a lăsat-o.

Și noi nu-l știm, nu-l cunoaștem. Depunem de datori cu genă sufletească cununa pe mormânt la 1 Novembre, iar în Dumineca Tomii citim testamentul în catedralele celor trei dieceze, cu ocazia parastasului impus la Congres.”

[*Foaia românească*, 16 mai 2003]

139

Fundația Gojdu își va reintra în drepturi

Deputatul PUR Pavel Cherescu a anunțat ieri că Fundația Gojdu va reintra în posesia bunurilor ce i-au fost confiscate în mod abuziv. Venind în sprijinul acestui fapt, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a elaborat, în ședința de lucru din 4 aprilie, o hotărâre prin care confirmă faptul că Fundația Gojdu înființată de avocatul și omul politic Emanuil Gojdu prin actul său testamentar din 4 noiembrie 1869, și-a reluat activitatea în 1996, reprezentanța sa avându-și sediul la Sibiu. Aceeași hotărâre, redactată de deputatul Cherescu, precizează că în urma naționalizării bunurilor mobile și imobile de către autoritățile comuniste din Ungaria și România, fundația și-a suspendat activitatea în 1952. La ora actuală, Fundația Gojdu funcționează potrivit prevederilor testamentare ale celui care a întemeiat-o, aflându-se sub patronajul Mitropoliei Ardealului, avându-l ca președinte pe Înalț Prea Sfințitul Mitropolit dr. Antonie Plămădeală. Scripta

emisă de Patriarhia Română declară ca singură continuatoare și moștenitoare legitimă a instituției care și-a desfășurat activitatea până în 1952, actuala Fundație Gojdu, care este singura îndreptățită să dobândească patrimoniul care i-a fost abuziv naționalizat în România și Ungaria.

Deputatul Pavel Cherescu susține că o delegație română condusă de ministrul Culturii și Cultelor, Răzvan Theodorescu, s-a întâlnit din nou cu delegația maghiară, convenindu-se ca, până în toamnă, situația patrimoniului Fundației Gojdu să fie rezolvată. Astfel, urmează ca bunurile Fundației să reintre în proprietatea acesteia, ulterior urmând a fi concesionate, pentru ca în spațiile acestea să funcționeze un institut româno - maghiar, sau chiar Centrul Cultural Român de la Budapesta. În acest sens, a fost anulat contractul dintre firma maghiaro - cipriotă și Primăria sectorului 7 din Budapesta, imobilele urmând a fi întreținute prin contribuția atât a statului român cât și al celui maghiar, proprietar de drept rămânând Fundația Gojdu.

Ioana ȚIGAN

[*Crișana plus*, 30 mai 2003]

140

În Curtea Gojdu s-a deschis o berărie

Judecătoria de sector din Budapesta a refuzat în prima instanță să dea dreptate Primăriei din sectorul VII din Capitală în procesul contra familiei care nu vrea să se mute din clădirile Curții Gojdu. Primăria a vrut să scoată cu forța legii ultima familie aflată încă în faimoasa clădire din plin centrul Budapestei.

Judecătoria, în prima instanță, nu a acceptat obiecțiile actualului proprietar al clădirilor. Astfel, Primăria nu poate să predea imobilul în posesia investitorilor care au în plan amenajarea unui complex cu locuințe luxoase, cu un centru de recreație și distracție.

Grupul comercial, înregistrat în Cipru, a plătit deja Primăriei 800 de milioane de forinți, angajându-se la renovarea întregului complex, cu condiția că imobilul va trece treptat în posesia sa particulară. După ce tribunalul a respins acțiunea de prima instanță, planul înstrăinării clădirilor Curții Gojdu temporar este blocat. Concomitent cu aceste fapte, la rândul său, și Guvernul României și-a prezentat poziția fermă, legată de soarta clădirilor Curții Gojdu. Cei doi prim-miniștri ai Ungariei și României și-au exprimat în repetate rânduri angajamentul de a înființa în comun o fundație româno-maghiară, în spiritul lui Emanuil Gojdu, cu scopul întăririi legăturilor dintre români și unguri. Partea română susține că sediul Fundației Gojdu trebuie să fie nicăieri altundeva decât în clădirile Curții Gojdu, pretinzând ca în acest loc să se creeze un centru cultural român.

În Curtea Gojdu, în prezent, nimic nu marchează începerea lucrărilor de renovare la clădirile în ruine. În schimb, cu aprobarea Primăriei sectorului VII,

și-a deschis aici porțile o berărie. Grădina de vară se află în imediata vecinătate a Capelei Ortodoxe Române din strada Holló din Budapesta.

—an—

[Foaia românească, 25 iulie 2003]

141

Monumentul lui Emanuil Gojdu plătește tribut uitării

După șapte ani de „conservare“, monumentul funerar va intra la recondiționare

Monumentul funerar de la locul de veci al marelui patriot român Emanuil Gojdu din Cimitirul „Kerepesi“ din Budapesta a fost adus în Oradea în urmă cu aproape 7 ani. La ora actuală, monumentul se află într-o stare extremă de deteriorare. Între timp s-a renunțat la eventualele reparații și recondiționări ale monumentului, urmând ca organele în drept să procedeze la „punerea în operă“ a unui alt monument care să vegheze odihna celui ce și-a închinat viața propășirii românilor și românității. Drept urmare, în martie 2002, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Bihor - prin directorul acesteia, dl Viorel Horj -, și-a fixat drept program prioritar finalizarea monumentului gojdian. De ce nu s-a reușit nici până acum finalizarea lucrării, având în vedere că s-a fixat un termen în acest sens, mai precis, luna februarie 2003, când se încheia anul sărbătoririi bicentenarului nașterii patriotului român? Emanuil Gojdu (1802-1870) s-a născut în Oradea. Era de origine macedoromână. După cursurile făcute la liceul premonstratens din Oradea, în 1820-1821 a fost student la Academia de drept din Oradea, a frecventat Dreptul la Pojon (Bratislava) și Budapesta. După absolvirea studiilor de drept se stabilește la Budapesta, unde este numit practicant la „Tabla Regească“. În 1832 se căsătorește cu Anastasia Pometa, o macedoromâncă. În timpul revoluției de la 1848-1849 Emanuil Gojdu a manifestat o atitudine moderată, ridicându-se, alături de Nicolae Jiga, Ioan Fonai și alții pentru despărțirea Bisericii Ortodoxe Române de ierarhia sârbească.

Într-o declarație a directorului direcției de resort, Viorel Horj, acesta afirma despre situația acestui monument: „Într-adevăr, ne-am propus ca, până în februarie 2003, monumentul funerar «Gojdu» să fie refăcut și reamplasat. Am mizat atunci pe eventualele contribuții ale unor sponsori, ca și pe aportul de 100 milioane lei promis de ministerul nostru de resort. Astfel, s-a demarat turnarea structurii verticale a monumentului - o reală înțelegere, având, atunci din partea directorului Mihuț de la fabrica „Înfrățirea“ Oradea -, acest segment al lucrării, respectiv coloanele, fiind terminat în toamna anului 2002.

La sfârșitul lunii octombrie 2002, în Aula Academiei Române, a avut loc un simpozion organizat cu prilejul bicentenarului nașterii lui Emanuil Gojdu. Cu acel prilej, primul ministru Adrian Năstase spunea în alocuțiunea sa, între altele: „Suntem aici cu toții, laolaltă, diplomați, remarcabili oameni de cultură, politicieni, pentru a cinsti memoria unui om care spunea despre sine însuși odată: «Să mă ierte orișicine că dacă sunt pe turlă, nu pot fi și pe pragul bisericii, pe care să poată călca tot insul. Așteptați, fraților, până după Dietă (era membru în Casa magnaților - Camera legislativă superioară a Parlamentului ungar - n.n.) și atunci judecați pe Gojdu». Un om care spune astfel despre sine într-o foaie publică știe că nu toată lumea îl laudă, că nu este la adăpost de critici, dar are conștiința împăcată. Om politic reputat și avocat celebru, Gojdu a fost cunoscut în România și în Ungaria ca un român de excepție. (...) La 1848, Gojdu a lansat un veritabil program de emancipare a românilor - Petiția neamului - redactat în strânsă colaborare cu pașoptiștii români. Documentarul cuprindea pasurile și doleanțele românilor din Imperiul Austro-Ungar - școli în limba română, autonomia bisericii, participarea directă la viața publică. (...) Prin testamentul său, din 1869, și-a lăsat averea națiunii române de religie răsăritean-ortodoxă, Fundația Gojdu funcționând efectiv în perioada 1870-1952, contribuind la ridicarea unor personalități cu nume sonore: Victor Babeș, Octavian Goga, C. Daicoviciu, Traian Vuia etc. (...) Cheia celor spuse la început despre sine stă poate în declarația simplă pe care a făcut-o la apogeul carierei sale politice: «Patria mi-o iubesc nemărginit, și pentru bunăstarea ei sunt gata oricând a-mi sacrifica viața... Am încărunit ca un om de omenie»”.

Tot cu acel prilej, ministrul de Externe Mircea Geoană considera că Emanuil Gojdu „ar fi meritat, poate, elogiul mai numeroase și o mai mare notorietate. Ar fi meritat, poate, în acest an (2002 - n.n.), în care se implinesc două sute de ani de la nașterea sa, bucuria ca Fundația care îi poartă numele să fie cel puțin la fel de bogată și de activă, pe cât devenise în primii 50 de ani după înființare. Aceasta rămâne, în continuare, responsabilitatea noastră și împărtășesc optimismul domnului prim-ministru Adrian Năstase că suntem cel mai aproape - din 1952 încoace, de când averea Fundației din Ungaria a făcut obiectul naționalizării - de recuperarea bunurilor acesteia, astfel încât Fundația să devină din nou funcțională. Prefectul Florian Serac afirma referitor la soarta monumentului funerar: „Ar fi trebuit să fie gata demult, dar când ordonatorii de credite de la Guvern au văzut că adresa pe care trebuiau expediați banii era cea a Fundației Gojdu din Sibiu, n-au mai fost de acord cu deblocarea sumei”. „Aceasta ar fi trebuit cerută, probabil, de către prefectul de Sibiu?”. Se poate spune și așa. Adevărul este că există trei fundații Gojdu și între ele nu există bună înțelegere, comunicare și amiabilitate. Exact ca-n fabula aceea cu Racul, broasca și o știucă.

Așa se face că, acum, - după aproape nouă luni de la primul proiect - va trebui să facem altul, în care să se solicite banii necesari finalizării refacerii monumentului funerar Gojdu, dar adresa pentru expedierea celor 2,5 miliarde lei

să fie Oradea, iar nu Sibiu. Dl. Constantin Mălinaș va explica problema mai detaliat și, poate că vor fi și alții, cu puncte de vedere nearbitrare, și deci, la obiect.”

Marius Ștefănescu

[*Cotidianul*, 28 iulie 2003]

142

O întrebare cu mai multe răspunsuri: Care este soarta monumentului funerar "E. Gojdu"? (I)

Program prioritar "monumental" - în martie 2002

În urmă cu aproape 7 ani, monumentul funerar de la locul de veci al marelui mecenat și patriot român Emanuil Gojdu - Cimitirul "Kerepesi" din Budapesta -, a fost adus la Oradea, într-o stare extremă de deteriorare. Acest fapt a impus renunțarea la eventualele reparații și recondiționări ale monumentului, urmând ca organele în drept, să procedeze la "punerea în operă" a unui alt monument care să vegheze odihna celui ce și-a închinat viața propășirii românilor și românității. Așa se face că - în martie 2002 -, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Bihor - prin directorul acesteia, dl Viorel Horj -, și-a fixat drept program prioritar finalizarea monumentului gojdian. Tocmai de aceea am bătut întâi la ușa D.C.C.P.C.N. Bihor, pentru a căuta răspuns, de fapt, la o singură întrebare: De ce nu s-a reușit nici până acum finalizarea lucrării, având în vedere că s-a fixat un termen în acest sens, mai precis, luna februarie 2003, când se încheia anul sărbătoririi bicentenarului nașterii lui Emanuil Gojdu?

Structura verticală, gata în toamna 2002

Deci, luând-o pe "fir", i-am reamintit directorului direcției de resort, Viorel Horj, despre prioritatea "monumentală" de care aminteam mai sus, rugându-l să "monitorizeze" drumul parcurs.

- Într-adevăr, ne-am propus ca, până în februarie 2003, monumentul funerar "Gojdu" să fie refăcut și reamplasat. Am mizat atunci pe eventualele contribuții ale unor sponsori, ca și pe aportul de 100 milioane lei promis de Ministerul nostru de resort. Astfel că, s-a demarat turnarea structurii verticale a monumentului - o reală înțelegere având atunci din partea directorului Mișuț de la fabrica "Înfrățirea" Oradea -, acest segment al lucrării, respectiv coloanele, fiind terminat în toamna 2002.

"Se părea că există premise suficiente pentru a vă ține de cuvânt." Un paradox: bani pe rol*, dar stagnare

- Ba, mai mult, încă. S-a petrecut un eveniment care a dat speranțe tuturor, cu prilejul vernisării expoziției "Gojdu", itinerată de la Oradea la București - și amenajată în Aula Academiei Române -, când primul ministru Adrian Năstase a promis suma necesară finalizării întregului ansamblu monumental. S-a vorbit despre această oportunitate nu doar în mass-media locală, ci și în "Foaia Românească", revista românilor din Ungaria".

"Cu toate acestea, monumentul nu numai că nu a fost finalizat și amplasat în luna februarie a acestui an - cum fusese vorba -, dar a rămas la structura lui verticală, cupola fiind de fapt partea cea mai pretențioasă. Întrebarea care stăruie este următoarea: Cum se face că, atunci când nu erau bani - și totul se făcea din sponsorizări - lucrarea progresa, iar după ce banii au intrat pe rol ea stagnează?"

O situație paradoxală, într-adevăr. La această întrebare urmează să răspundă, în numărul de mâine al cotidianului nostru, dl dr. Constantin Mălinaș - directorul Bibliotecii județene "Gheorghe Șincai", care a însoțit expoziția "Gojdu" la București, și a fost martorul cel mai autorizat al respectivei promisiuni guvernamentale.

Alexandru SFÂRLEA

[*Crișana plus*, 29 iulie 2003]

143

După încheierea Anului "Gojdu", cine "periclitează" "somnul" patrimoniului Fundației "Gojdu"?!

O "cauză" de 85 de ani!

Dat fiind că răspunsul dlui dr. Constantin Mălinaș la întrebarea "Care este soarta monumentului funerar „Emanuil Gojdu?” a fost amânat - din motive obiective - cu o zi, vom rămâne tot în interiorul problematic - problematizant - al "constelației" Gojdu. Este vorba, de această dată, despre soarta Fundației care îi poartă ilustrul nume, prin care a lăsat, testamentar, întreaga sa avere națiunii române de religie ortodoxă din România și Ungaria. S-a scris și s-a răs-cris despre această adevărată "cauză națională" a României - după cum spunea cineva -, încât, faptul că de 85 de ani Ungaria își permite să sfideze voința lui Emanuil Gojdu înscrisă în Testamentul său din 1869 a ajuns să devină precum o coroană încinsă pusă pe un cap de piatră! Cerbicia cu care țara vecină persistă în a amâna, tergiversa și bloca trecerea moștenirii gojdiane în posesia - de drept și de fapt - a Statului român este de-acum proverbială, ca să nu spunem aberantă, sau insolent-cinică.

"Activarea subiectului Gojdu". Rezolvarea - pe când?!

În februarie 2002, s-au împlinit 200 de ani de la nașterea marelui român al cărui ultim gând a fost să înființeze vestita sa Fundație, "prin care a pus la dispoziția națiunii un admirabil instrument: propășirea culturală a românilor". Emanuil Gojdu a fost sărbătorit cum se cuvine, într-un an al său, până în februarie 2003. S-a reiterat realitatea vie că Fundația Gojdu a avut o contribuție inestimabilă în ce privește structurarea unei "clase" de intelectuali și creatori români în Transilvania și Ungaria, între anii 1870-1918, prin burse școlare de ordinul miilor -, dar și sub formă de ajutoare - acordate tinerimii sărace, dar însetate de studiu și performanțe în varii domenii. La un Simpozion "Gojdu" care a avut loc la Budapesta, în 26 octombrie 2002 - când a avut loc și dezvelirea unei plăci memoriale Gojdu pe fațada Capelei Ortodoxe Române din capitala Ungariei -, dr. Constantin Mălinaș spunea: "Luând în seamă, mai ales principalele simpozioane și expoziții „Gojdu” desfășurate la Giula, Budapesta, Oradea, Sibiu, Târgu Mureș, putem observa că s-a constituit o cauză comună a românilor pentru restaurarea subiectului „Gojdu” și, cu obiectiv principal, ca țintă distinctă, pentru recuperarea patrimoniului Fundației „Gojdu”. (...) S-a urmărit, în speță, activarea acestui subiect între România și Ungaria, precum și găsirea soluțiilor de rezolvare a lui după amânări de peste opt decenii". De asemenea, s-a lansat - în revista "Familia română" - Apelul pentru Fundația "Gojdu", de care au luat cunoștință și premierii României, respectiv Ungariei, subliniindu-se faptul că "problema „Gojdu” (patrimoniul Fundației - n.n.) este chiar o cauză comună - româno-maghiară -, pentru care a venit timpul (după 85 de ani! - n.n) de a fi discutată și soluționată".

"În continuare, sunt de dorit PAȘI"

Între 29 noiembrie - 1 decembrie 2002, premierul român Adrian Năstase a avut discuții bilaterale cu omologul său maghiar, Péter Medyessy, abordând, între altele, și "chestiunea patrimoniului Fundației „Gojdu”; au planificat chiar înființarea unei burse comune, intitulată "Gojdu". Dar - căci există un incandescent "dar" - "nu pot mulțumi așteptările societății civile românești din cele două țări, față de soluționarea echitabilă a moștenirii „Gojdu”, nu pot înlocui, nu pot crea un substitut sau un terț pentru Fundația „Gojdu”. Prin urmare, în continuare sunt de dorit PAȘI (subl. A.S.) către abordarea nodului gordian al acestei cauze, care este recuperarea patrimoniului Fundației „Gojdu”, în spiritul actual al unei vechi (inadmisibil de vechi! - n.n.) situații de drept, prin raportare la situația de fapt. În ce ne privește, credem că misiunea îndeplinirii dezideratelor convenite deja între cei doi prim-miniștri ar fi firesc să fie dată chiar Fundației „Gojdu” de la Sibiu. Mai întâi, pentru a pregăti Casa memorială „Gojdu” de la Budapesta - și, sperăm noi, și cea de la Oradea -, împreună cu alte instituții publice și civile din cele două orașe. Apoi, după înființarea Bursei

„Gojdu”, ar fi bine ca tot Fundația să fie mandatată să administreze acel fond bursier, ceea ce ar corespunde cu un început de repunere în patrimoniu și activitate”. (am citat din revista "Familia română", nr. 3/4 din dec. 2002, pag. 30-31).

Transplant de... mentalitate?

Frumoase vorbe - în fapt, niște aparențe, ca un ulcior pictat cu motive populare românești, dar din care lipsește, încă, apa cea vie a realității! - sunt acestea, dar nu ne îndurăm a eșua în nisipul superficialității, ori al elocvenței frivole - constatative. Tocmai de aceea ne permitem, firesc și creștinește, a întreba, cu o mirare, totuși, nițel crispată: DUPĂ ÎNCHEIEREA ANULUI "GOJDU" - în februarie 2003 -, DECI, ÎN CELE CINCI LUNI CARE S-AU SCURS DE ATUNCI, A MAI MIȘCAT CINEVA UN DEGET ÎN SCOPUL TRANSPUNERII ÎN VIAȚĂ A FRUMOASELOR VORBE DE MAI SUS?! SE AȘTEAPTĂ, POATE, SĂ TREACĂ UN DECENIU, DOUĂ, SAU CINCIZECI PENTRU CA STATUL ROMÂN SĂ ABORDEZE DIN NOU, TRANȘANT, PROBLEMA PATRIMONIULUI FUNDAȚIEI "GOJDU"?! Însuși Emanuil Gojdu spunea, răspunzându-i unui reporter, în deceniul al VI-lea al secolului XIX: "Acela pe care soartea l-a destinat să locuiească într-o casă cu maghiari, nu face alta, decât își dă cu capul de părete, dacă se-ncearcă să stoarcă ceva cu forța de la dânșii". Dar când acel "ceva" - în cazul de față, patrimoniul Fundației "Gojdu" - nu le aparține, dar de care Ungaria ține, parcă, cu ghearele și cu dinții, cum devine "chestia?". Cineva spunea, așa, cu gura "pungă": Dacă Fundația "Gojdu" ar fi fost lăsată de Gojdu drept moștenire ungurilor, aceștia ar fi intrat în posesia ei demult! Poate că, totuși, cineva, într-o bună zi, va descoperi modalitatea de a se face transplant de... mentalitate. Bun, dar până atunci?!

Alexandru SFÂRLEA

[*Crișana plus*, 31 iulie 2003]

144

În legătură cu refacerea monumentului funerar "Gojdu"

Încă alte întrebări, ținute în așteptări!

Trebuie să le spunem stimaților noștri cititori că, uneori, ceea ce nu poți face azi - și nici mâine sau poimâine, - se amână, "sine die", până... marți. Așa se face că răspunsul așteptat al dlui dr. Constantin Mălinaș - director al Bibliotecii Județene "Gheorghe Șincai" - la întrebarea "cu mai multe răsunsuri" - "Care este soarta monumentului funerar „Emanuil Gojdu”?", îl vom avea, negru pe alb, în

numărul de marți al "Crișanei". La sugestia domniei sale - în legătură cu problema "monumentală", desigur -, l-am contactat pe dl director al fabricii U.A.M.T. Oradea, ing. Horea Stanciu, unde s-a turnat o parte din structura de rezistență - (coloanele - n.n.) ansamblului funerar "Gojdu". Dl director Stanciu ne-a spus că este în concediu și că nu are nimic de comentat în legătură cu mersul lucrărilor "gojdiane". Ca atare, până marți, 4 august, când sperăm să apară în cotidianul nostru (și) răspunsul dlui dr. Constantin Mălinaș, reproducem acum doar o frază "constatativă" a dumisale: "În toată această chestiune - a refacerii ansamblului funerar „Gojdu” -, nu s-a înțeles că rolul principal trebuie să-i revină - de drept moral și juridic -, Fundației „Gojdu” de la Sibiu". Noi întrebăm doar, nu dăm cu piatra: preot dr. Aurel Pavel - președintele Fundației "Gojdu" de la Sibiu - a fost pus în "temă" - în primă fază - cu demersurile, respectiv, proiectul de Hotărâre Guvernamentală pentru alocarea sumei de 2,5 miliarde lei privind finalizarea monumentului funerar "Gojdu"? Și încă alte întrebări: de ce nu i s-a dat "mână liberă" președintelui Fundației "Gojdu" de la Sibiu, astfel încât proiectul de H.G. să fie întocmit de prefectul de Sibiu, iar banii să-i primească Fundația "Gojdu" din Sibiu, îndrituită "de drept moral și juridic" - cum spunea dr. C. Mălinaș - să gestioneze "chestiunea"?! Se pare, însă, că "flama" unor orgolii și idiosincrazii "fundaționiste" (apropro - sunt 3(trei) Fundații "Gojdu"!), au făcut ca cele 2,5 miliarde lei necesare finalizării monumentului funerar "Gojdu" să... prindă "mucegai" în seifurile guvenamentale. Pe când o discuție conciliantă între cele 3 (trei) Fundații "Gojdu"? Oare cel care și-a lăsat întreaga avere românilor ortodocși din România și Ungaria (iar nu unor (prea)măriri deșarte!) merită aceste afronturi blasfemitoare la adresa memoriei sale?! Iarăși, o (tristă) întrebare, cu cine (mai) știe câte răspunsuri!...

Alexandru SFÂRLEA

[*Crișana plus*, 1 august 2003]

145

In „chestiunea” monumentului funerar „Gojdu”: Fundația „Gojdu” din Sibiu își va muta sediul la Oradea?

Răspunsul dlui dr. Constantin Mălinaș la întrebarea "Care este soarta monumentului funerar „Emanuil Gojdu”?" va rămâne, din păcate, o... dilematică enigmă. Nu se pot face decât eventuale supoziții cel mult difuz - superflue -, în privința eschivărilor de a răspunde, tranșant și franc, la întrebarea "simplă" și "clară" de mai sus. Ghilimelele respective nu au sens depreciativ ori peiorativ, ci mai degrabă fac trimitere la o situație, de fapt, tot interogativă: Din care cauză anume, cei care au adus monumentul funerar "Gojdu" din cimitirul "Kerepesi"

din Budapesta - și care au hotărât apoi că acesta trebuie refăcut - nu și-au declinat îndrituirea (sau competența) în a duce la bun sfârșit acest proiect? Întrebăm asta, pentru că, după ce structura de rezistență (coloanele) a ansamblului monumentului a fost terminată - din sponsorizări, spunea dl Viorel Horj, directorul Direcției Cultură și Culte Bihor -, de ce nu s-a întocmit proiectul de Hotărâre Guvernamentală (depus în 4 octombrie 2002 la Executiv) cu adresă de expediere a sumei de 2,5 miliarde lei pe adresa Direcției pentru Cultură și Culte Bihor, care a început lucrarea? Ba, mai mult, dl Horj și-a fixat ca prioritate - până în februarie 2003, când se încheia "Anul „Gojdu”" - tocmai finalizarea refacerii monumentului funerar "Gojdu". Din păcate, fabula cu "Racul, broasca și o știucă" trebuie din nou invocată. În fine, ca să n-o mai lungim, dl dr. Constantin Mălinaș - un promotor fervent al "gojdianismului" - spunea (în numărul din 1 august a.c. al cotidianului nostru - n.n.) că: "În această chestiune (a refacerii monumentului funerar „Gojdu” - n.n.) nu s-a înțeles că rolul principal în refacerea monumentului funerar „Gojdu” revine - de drept moral și juridic - Fundației „Emanuil Gojdu” din Sibiu. Noi întrebăm doar atât: Pentru cine - și de ce? - era (chiar) atât de greu de înțeles? Și încă ceva: Când și de către cine, totuși, va fi (în... fine!) finalizat monumentul funerar al celui care și-a lăsat întreaga sa avere propășirii culturale a românilor ortodocși din România și Ungaria? Sau, poate, Fundația "Gojdu" din Sibiu își va... muta sediul la Oradea?!

Alexandru SFÂRLEA

[*Crișana plus*, 4 august 2003]

146

Iarăși, despre patrimoniul Fundației "Gojdu"

O față palmuită a incredibilului!

La sugestia mai multor cititori ai cotidianului nostru, aducem din nou în prim-plan soarta patrimoniului Fundației "Gojdu", a cărei Reprezentanță s-a constituit în aprilie 1870, la câteva luni după decesul, în 3 februarie, același an, a marelui patriot și mecena român. Fundația a funcționat în perioada 1870-1952, fiind considerată una din cele mai mari din fostul imperiu Austro-Ungar. Fundația "Gojdu", prin care, reamintim, Emanuil Gojdu a lăsat, testamentar, în 1869, întreaga sa avere "națiunii române de religie răsăriteană ortodoxă din România și Ungaria".

Fundația a construit un complex imobiliar, format din opt clădiri arătoase, în Budapesta, deținând acțiuni la Băncile "Pesti Hazai Első Takarékpénztár" și "Hazai Bank" din capitala Ungariei. Bursele și ajutoarele financiare pentru elevi, studenți și doctoranzi au fost în număr de 5384, iar peste 1200 de intelectuali români au studiat cu burse "Gojdu" la instituții de învățământ superior din

Viena, Berlin, Cluj, Budapesta, Zürich, Graz, Jena, Karlsruhe, Schemnitz ș.a. Fundația "Gojdu" și-a suspendat activitatea - atât în Ungaria, cât și în România -, în anul 1952, dar și-a reluat-o în anul 1996, având sediul la Sibiu, urmând să-și deschidă filială și la Budapesta. După cum spunea dr. Aurel Pavel - președintele Reprezentanței Fundației "Emanuil Gojdu" de la Sibiu, "pentru continuarea activității, în spiritul lui Gojdu, reprezentanții Fundației de la Sibiu au inițiat demersurile necesare redobândirii bunurilor care i-au aparținut, fie în România, fie în Ungaria. În 1998, s-a constituit un grup de inițiativă din care au făcut parte reprezentanți ai unor partide parlamentare și instituții guvernamentale, avându-se în vedere (atenție! - n.n.) continuarea eforturilor asumate de Guvernul român începând cu anul 1920 -, din încredințarea Reprezentanței Fundației, de redobândire a averii lui Gojdu. S-au făcut propuneri concrete de rezolvare a problemei, în cadrul Comisiei de Politică Externă a Senatului României". Ceea ce urmează mai departe, e de natură să-l uluiască pe oricare trăitor în "spațiul mioritic", care cugetă și simte românește: din memoriile adresate guvernului ungar, prin intermediul M.A.E. din România, reiese că: "Punctul de vedere al M.A.E. al Ungariei este acela că acordurile internaționale în vigoare între cele două țări nu asigură baza juridică pentru România de a pretinde bunurile din Ungaria ale fostei Fundații Gojdu." Problema a fost reglementată (la presiunea Uniunii Sovietice - n.n.) în 1953, când ambele țări au semnat un formular pentru lagărul socialist, renunțând la orice pretenție de despăgubire". Modificarea actului încheiat în 1953 este posibilă numai cu acordul părților, dar după schimbarea regimului nu a fost cerută de nimeni (!?!). Ba, mai vedem o altă "față" palmuită a incredibilului: În Tratatul de bază, semnat în 1996 de România - cu mâna posesorului aceluia facies prezidențial stupefiant de zâmbitor - nu se dă nici o indicație în privința averii Fundației "Gojdu", ci doar se menționează că părțile apără și păstrează monumentele și locurile sfinte ale minorităților. Incalificabil "lapsus" al părții române, dar și al "promotorilor" luptei pentru recuperarea - de drept și de fapt - a patrimoniului Fundației "Gojdu"! S-a reușit, totuși, repunerea pe masa tratativelor a problemei Gojdu, la nivel de M.A.E., în noiembrie 2001. Este clar însă că partea maghiară, care, începând cu Tratatul de la Trianon a tergiversat - ca un câine rău cu osul altuia în gură - retrocedarea către Statul român a proprietății Gojdu, este indubitabil, deci, că oficialitățile române trebuie să colaboreze cu o firmă de instanță juridică internațională, precum și să apeleze la organismele internaționale. Președintele Reprezentanței Fundației "Gojdu", dr. Aurel Pavel, ținea să sublinieze: "Ținând cont de persistența părții maghiare în a înclina spre o soluție vădit ilegală din punct de vedere al dreptului internațional și de unele propuneri avansate de juriștii români în perioada interbelică, apreciem că se impune analizarea, în prezent, cu toată atenția și tactul necesar, a problemei „Gojdu”. Din păcate, după cum am mai spus-o, mai constante și mai tenace sunt eforturile Ungariei de a "îngheța" pe veci o ilegalitate și o însușire pe nedrept a bunurilor cuvenite altuia (care ce-i altceva decât o hoție?!), decât eforturile Statului român de a recupera acele

bunuri, care i se cuvin de drept și de fapt. Încât, marele Gojdu, de acolo, din crugul stelelor, parcă le-arată obrazul celor care nu i-au respectat Testamentul, dar îi și muștră apoi - pironindu-i cu degetul arătător - pe cei în favoarea cărora a fost generozitatea și bunătatea sa: "Păi, bine, frați români, dar vă trebuie un secol, sau, Doamne, iartă-mă, un mileniu, ca să obțineți ceea ce v-am lăsat ca să fie spre binele vostru?!"

Alexandru SFÂRLEA

[*Crișana plus*, 7 august 2003]

147

***Hotărâre guvernamentală despre întemeierea
„Fundației Publice Maghiaro–Române Gojdu”***

Semnat de către premierul *Medgyessy Péter*, Guvernul de la Budapesta a adoptat recent Hotărârea guvernamentală nr. 2187/2003. (VIII.15), exprimându-și acordul cu întemeierea unei fundații publice, ca instituție păstrătoare a patrimoniului cultural european și a spiritului lui Emanuil Gojdu. Guvernul maghiar împuternicește ministrul de externe să facă propuneri Guvernului României pentru întemeierea „Fundației Publice Maghiaro–Române Gojdu, precum să poarte tratative cu Bucureștiul, ca – în caz de acord al acestuia – să stabilească normele juridice privitoare la sarcinile de utilitate publică ale fundației gestionate în comun de cele două părți, la bugetul de funcționare și la distribuirea cheltuielilor. Aceeași hotărâre guvernamentală însărcinează Ministerul de Externe și ministrul cancelariei primului ministru, ca în caz de succes al tratativelor, să înainteze spre Guvern o moțiune prin care să fie stabilite documentele de întemeiere, averea de constituire și bugetul anual al Fundației.

– an –

[*Foaia românească*, 5 septembrie 2003]

148

Magyar-román külügyminiszteri találkozó

Kovács László:

Tájékoztatást adunk megbeszélésünk néhány konkrét kérdéséről. Megállapítottuk, hogy a júliusi megállapodás, amely a két külügyminiszter között született a kedvezménytörvény végrehajtásáról, jelentős akadályt távolított el a kapcsolatok útjából, és a tervek szerint a két miniszterelnök szeptember 23-án Bukarestben ezt a megállapodást alá is fogja írni.

Áttekintettük az együttműködés különböző konkrét területeit. Megállapodtunk abban, hogy a magyar fél készít egy aide memoire-t a határátkelők kérdéséről. Itt konkrét ügyekről van szó; egyiknek sincs politikai akadálya: kishatárátkelők nemzetközivé bővítése és új határátkelőhely nyitása szerepel ebben.

Egyetértettünk abban, hogy erősítjük a magyar-román együttműködést az Európai Unióval összefüggő kérdésekben. Magyarország az Európai Unió Bizottsága felé tett olyan kezdeményezést, hogy kapjunk folyamatos tájékoztatást a Romániával és Bulgáriával folyó tárgyalásokról. De megállapodtunk abban, hogy a Magyar-Román Vegyes Bizottság integrációs kérdésekkel foglalkozó albizottsága is a közeli jövőben találkozik és áttekint két kérdéskört; román részről tájékoztatást adnak arról, hogy ők hogyan látják a tárgyalások előrehaladását, mi pedig a tapasztalatainkat osztjuk meg a román féllel.

Mindkét fél elmondta az álláspontját az aradi szoborcsoport helyreállítása ügyében. Magyarország igényli ennek a szoborcsoportnak az újrafelállítását, ahogyan erről korábban az aradi városi tanács döntést hozott. A román fél egy más megoldást ajánlott. A román javaslat lényege egy megbékélési park - a Magyar-Román Megbékélés Parkjának - létrehozása, amit magyar részről nem utasítottunk el, ezt jó gondolatnak tartjuk. Fölvettem, hogy persze ennek a parknak a tartalmát mindenképpen történészekből álló közös bizottságnak kellene kialakítania, mert ez közös ügy kell legyen. A két miniszterelnök erről szeptember 23-án akár meg is állapodhat.

Román részről fölvetették a Gozdu Alapítvány ügyét. Abban már döntés született, hogy itt egy olyan közalapítványt hozunk létre, amelyben mind a két fél egyenlő anyagi hozzájárulást tesz. A magyar fél ezen felül vállalta azt, hogy megfelelő helyet biztosít az alapítvány működéséhez.

A két kérdés - azaz az aradi szoborcsoport és a Gozdu Alapítvány ügye - két tekintetben függ össze a mi megítélésünk szerint. Az egyik az, hogy mindkettő bonyolult kérdés. A másik az, hogy Romániában mind a kettő a kulturális minisztérium hatáskörébe tartozik.

Köszönöm a figyelmet.

Mircea Geoana:

Mint minden alkalommal, most is nyílt és tartalmas megbeszélést folytattunk Kovács miniszter úrral. Értékeljük azt a politikai párbeszédet, amit Magyarországgal folytatunk, amely az egyik legjobb a térségbeli országok között. Románia elnöke a magyarországi első hivatalos látogatását bonyolítja le e pillanatban. Ez is alátámasztja azt a politikai párbeszédet, amely miniszterelnöki szinten és más politikai szinteken folyt és folyik.

Szövetségesként és európaiként Magyarországnak és Romániának közös európai sorsa van, ezért a politikusaink szerepe alapvetően ki kell terjedjen arra,

hogy a múlt sokszor vitatott kérdéseit pozitív töltettel, a megbékélés jegyében alakítsuk át jövőbeli együttműködéssé.

Az aradi szoborcsoporttal kapcsolatban az Aradi Vértanúk szerepét bizonyos szempontból másképpen ítéli meg Magyarországon a magyar közvélemény, illetve Romániában a román közvélemény. A XXI. századi partnerségről kötött megállapodásunk arra ösztönöz bennünket, hogy jövőbeli megoldásokat találjunk. Ennek jegyében javasoltuk azt, hogy kerüljön felállításra egy közös, a magyar-román megbékélést szolgáló szoborpark. Remélem, hogy már erről a kérdéstről is konkrétan szót válthatunk szeptember 23-án, amikor a magyar miniszterelnök a kedvezménytörvény romániai alkalmazásáról szóló megállapodás aláírására érkezik Bukarestbe. A Gozsdu Alapítvány működésének újrakezdése is annak a szimboliztikának a jegyében történhet, ami a múlttal való megbékélést kell jelentse. Üdvözöltem a magyar kormány döntését, hogy újraindítsa ezt az alapítványt. A román kormány azon szándékáról is szóltam, hogy hozzájáruljunk paritásos alapon ehhez az alapítványhoz, annak működéséhez. Ugyancsak elmondtam, hogy mi azt preferáljuk, hogy ennek az alapítványnak a székhelye a Gozsdu-örökség szerint a Gozsdu-udvarban legyen.

Az EU-integrációs együttműködéssel kapcsolatban megállapodtunk arról, hogy a kormányközi bizottság keretében albizottság foglalkozzon ezekkel a kérdésekkel. Románia és Bulgária csatlakozási tárgyalásai a jelenlegi Tizenötökkel folytak - ezt Brüsszel is megerősítette -; ugyanakkor azt a véleményt is osztjuk, hogy a jövő év májusában csatlakozó országok, így a közép-európai országok között Magyarország is megfelelő információkat kapjon ezekről a tárgyalásokról.

Egy utolsó együttműködési kérdésként arról beszéltünk, hogy hogyan működhetünk együtt a Nyugat-Balkán és a térség európai együttműködést elősegítő felzárkóztatása érdekében. Ezzel kapcsolatban közös álláspontként szerepelhet az a haszon, amivel pár hónappal ezelőtti belgrádi közös utunk járt.

Természetesen beszéltünk más együttműködési kérdésekről is; ilyenek a határátkelők, más infrastrukturális együttműködési kérdések. Adrian Nastase miniszterelnök holnap Brüsszelben lesz, Romano Prodi-val fog tárgyalni. Határozott törekvésünként fogjuk fölvetni, hogy az Európai Unió segítségével finanszírozási plusz-forrásokat kapjunk az autósztráda-együttműködésünkkel kapcsolatban, melyről korábban a két miniszterelnök közös levelet is intézett.

Köszönöm a figyelmet.

[www.kulugyminiszterium.hu/Kulugyminiszterium/HU/Archivum/ 2003. szeptember 15.]

În contextul vizitei de stat a președintelui României, Ion ILIESCU, în Republica Ungară, ministrul român de externe, Mircea GEOANĂ, a avut o întrevedere cu omologul său ungar, Laszlo KOVACS.

Discuțiile au oferit un bun prilej pentru trecerea în revistă a evoluțiilor recente în relațiile bilaterale și au pus în evidență faptul că raporturile sunt caracterizate de dinamism și consistență, fundamentate pe destinul european comun al României și Ungariei. Ambele părți au apreciat dialogul politic româno-ungar ca fiind deosebit de constructiv și au salutat atingerea unui nivel ridicat de maturitate al relației bilaterale. Miniștrii de externe român și ungar și-au exprimat satisfacția pentru faptul că problemele sensibile pot deveni, astfel, subiecte de reflecție comună și deschisă și, uneori, elemente pozitive ale agendei bilaterale.

În logica descrisă, prezența la București, la 23 septembrie 2003, a premierului ungar Peter MEDGYESSY, cu prilejul semnării Acordului referitor la condițiile de aplicare a Legii maghiarilor din statele vecine Ungariei, constituie un moment semnificativ, cu putere de exemplu, pentru modul în care disponibilitatea spre dialog determină ajungerea la puncte de vedere comun acceptabile.

Pe agenda convorbirilor dintre cei doi miniștri de externe s-a aflat și subiectul reamplasării statuii de la Arad, discuțiile punând în evidență faptul că, în opinia publică din cele două țări, există o percepție diferită asupra simbolisticii acesteia. În spiritul Parteneriatului Strategic pentru Europa în Secolul XXI, care constituie elementul fundamental al relației româno-ungare, și, pornind de la ideea avansată în corespondența recentă dintre premierii României și Ungariei, partea română a propus spre analiză proiectul înființării unui Parc al Reconcilierii.

De asemenea, ministrul român de externe a salutat demersul autorităților ungare în vederea înființării Fundației Gojdu, apreciind că întregul proiect conține un puternic mesaj european. În acest context, a fost subliniată disponibilitatea guvernului român de a contribui, de o manieră paritară, la finanțarea funcționării fundației “Emanuil Gojdu”, accentuându-se asupra necesității ca fundația administrată în comun de guvernele român și ungar și proiectele aferente – Institutul Parteneriatului Strategic Româno-Ungar, liceul “Emanuil Gojdu”, biblioteca și muzeul cu același nume etc. – să funcționeze în Curțile Gojdu.

Șeful diplomației române a propus omologului său ungar activarea și intensificarea dialogului bilateral la nivel tehnic și de experți în cadrul Comitetului de specialitate privind problematica integrării europene și euroatlantice din cadrul Comisiei Mixte Interguvernamentale de Colaborare și Parteneriat Strategic dintre România și Republica Ungară, pentru a permite celor două părți un schimb mai eficient de informații în aceste domenii. Pornind de la experiența pozitivă a întâlnirii tripartite România – Ungaria – Serbia și

Muntenegru, cei doi miniștri de externe au convenit asupra posibilității deschiderii acestui mecanism informal mai multor state din sud-estul Europei în sprijinirea demersurilor acestora de apropiere de structurile europene și euro-atlantice.

[www.mae.ro/index/ 15 septembrie 2003]

150

Magyar-román kulturális miniszteri találkozó

(MTI) - Az aradi Szabadság-szobor újbóli felállításának kérdése és a Gozsdu Alapítvány ügye volt a témája a magyar és a román kulturális miniszterek hétfői, budapesti találkozásának - ezt a két tárcavezető a Parlamentben folytatott tárgyalást követően mondta el az MTI-nek.

Medgyessy Péter miniszterelnök jövő heti bukaresti tárgyalásain dől el, hogy az aradi Szabadság-szobor új szobrok mellett, új szobrokkal együtt felállításra kerül-e - mondta Hiller István kulturális miniszter. A nemzeti kulturális örökség minisztere úgy fogalmazott: olyan megoldást kívánnak elősegíteni, amely Ion Iliescu magyarországi, és Medgyessy Péter bukaresti látogatását egyértelműen eredményesnek és sikeresnek mutatja e tekintetben is. Hiller István leszögezte, "mélységesen egyetért" román kollégájának azon álláspontjával, hogy a jövőbe kell nézni.

"Magyarország és Románia jövője, közös jövője az érdekünk az Európai Unión belül" - mondta. Ahhoz, hogy e tekintetben is sikeresek legyünk, olyan közös problémákat is meg kell tudnunk oldani, amelyeket a múlt hagyott itt. Ilyen az aradi szoborcsoport, vagy a Gozsdu-alapítvány ügye - mondta a kulturális tárca vezetője.

Corneliu Vadim Tudor, a Nagy-Románia Párt (PRM) elnöke a múlt hét pénteken felszólította Ion Iliescu államfőt, hogy utasítsa el a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek (RMDSZ) az aradi Szabadság-szobor visszaállítására vonatkozó kérését. A politikus bukaresti sajtóértekezletén kifejtette: "a történelmet nem lehet meghamisítani, a magyarok által felállítani kívánt emlékműnek semmi köze sincs a szabadsághoz".

Razvan Theodorescu román kulturális és vallásügyi miniszter a hétfői tanácskozást követően azt mondta az MTI-nek: ami az aradi szoborcsoportot illeti, Ion Iliescu elnök úr Mádl Ferenc köztársasági elnök úr jelenlétében beszélt a terveikről, a jövő héten pedig a két ország miniszterelnöke, Adrian Nastase és Medgyessy Péter tárgyalják meg a kérdést.

A két kormányfő találkozásjáról tudhatja meg a közvélemény, hogyan gondolkodik a román kormány az aradi műemlék ügyéről, hogyan képzei el azt a művészeti teret, ahol régi és új emlékművek, szobrok beszélnek a jelenről és a jövőről. A mi népeink jelenéről és jövőjéről - mutatott rá. "Mi nem a múltba

tekintünk, 1990 felé se, hanem 2007-re, Romániára és Magyarországra. Az európai családban gondolkodunk." - közölte.

A közösen életre hívott és kezelt Gozsdu-alapítvánnyal kapcsolatos részleteket is a jövőben tisztázza a két kormány - mondta a román kulturális miniszter.

Adrian Nastase román kormányfő nemrégiben, a magyar miniszterelnökhöz címzett levelében azon véleményének adott hangot, hogy a közösen kezelt alapítvány, a Román-Magyar Partnerségi Intézet, a kétnyelvű iskola, az Emanuil Gozsdu emlékmúzeum és könyvtár a Gozsdu-udvarban kerülhetne elhelyezésre.

[www.nkom.hu/ 2003. szeptember 16.]

151

Iliescu a vizitat clădiri ale Fundației Gojdu

Președintele Ion Iliescu a vizitat, marți, o parte a clădirilor care au aparținut Fundației Emanuil Gojdu, de la Budapesta, care în prezent se află într-o avansată stare de degradare.

Șeful statului a vizitat capela care a aparținut Fundației. Capela a reintrat în posesia Bisericii Ortodoxe și se află în proces de refacere, lucrările fiind executate de constructori români.

Iliescu a vizitat și alte câteva clădiri în care a funcționat Fundația Emanuil Gojdu. Președintele român a declarat că autoritățile de la București doresc ca viitoarea fundație româno-maghiară menită să reanime spiritul lui Emanuel Gojdu să funcționeze în imobilele care au aparținut fundației. El a precizat că autoritățile de la Budapesta au propus ca viitoarea fundație româno-maghiară să-și desfășoare activitatea într-un alt imobil.

Șeful statului român a menționat că fostele proprietăți ale Fundației Gojdu, care au fost naționalizate de regimul comunist, se află în prezent în custodia unei primării de sector, care a închiriat spațiile unor comercianți. Valoarea estimativă a costurilor de reparare și modernizare a clădirilor care au aparținut Fundației Gojdu se ridică la aproximativ un milion de dolari, partea română dorind ca aceste cheltuieli să fie suportate în comun de România și Ungaria.

Președintele Iliescu a precizat, luni seara, într-o conferință de presă, că pentru refacerea capelei Fundației Gojdu Guvernul României a alocat într-o primă etapă două miliarde de lei, iar ulterior încă cinci miliarde.

MEDIAFAX

[*Crișana plus*, 17 septembrie 2003]

***Iliescu: Românii din Ungaria o duc mai rău
decât ungurii din România***

"Dacă după Trianon erau 250.000 de români înregistrați în Ungaria, în 1990 se vorbea de 10.000, astăzi se mai vorbește de 7.500", a spus președintele Ion Iliescu, aflat într-o vizită oficială în Ungaria. "Se poate vorbi că există pericolul asimilării românilor din Ungaria, ceea ce nu este în favoarea nimănui. Și noi n-am procedat foarte bine, pentru că am fost într-un fel de stare de defensivă, tot să răspundem la revendicările și solicitările părții maghiare - fie ale UDMR, fie ale comunității maghiare -, dar despre soarta românilor din Ungaria noi nu prea am vorbit. Și este bine ca să vedem lucrurile și în oglindă și, pe baza de reciprocitate, lucrurile să capete cât de cât o anumită conotație". Este pentru prima oară de la căderea comunismului când un înalt demnitar român recunoaște public drama asimilării românilor din Ungaria, lipsa de implicare a României în rezolvarea acestei probleme și, implicit, concesiile unilaterale, pe care țara noastră le-a făcut pentru minoritatea maghiară. Mai bine mai târziu, decât niciodată. "Dacă stăm și comparăm acum ce-am făcut noi pentru cetățenii români de origine maghiară, ce am făcut noi pentru celelalte minorități din România, românii aici, în Ungaria, o duc mai prost", a spus Ion Iliescu la Budapesta, în timpul discuțiilor cu Ferenc Madl, președintele Ungariei. El a remarcat lipsa școlilor românești, în care toate studiile să se facă în limba română. "Și poate că nici nu e bine să existe școli românești, adică oamenii, până la urmă, trebuie să se integreze în societatea maghiară și ei trebuie să cunoască bine limba maghiară", a scâldat-o el "într-o manieră caracteristică". A revenit și a subliniat că în școlile mixte din Ungaria se predau numai o oră de limba română (maternă) pe săptămână și o oră la trei săptămâni despre cultura și istoria românilor.

S-au înțeles ca-n tren!

Ferenc Madl i-a cerut lui Ion Iliescu să sprijine reamplasarea la Arad a Statuiei Libertății, dedicată celor 13 generali unguri, împușcați în 1849 de către austrieci. "Am ajuns la concluzia că există șanse pentru amplasarea statuii în spiritul împăciuitoare al înțelegerii dintre Bălcescu și Kossuth din iunie 1849, de la Szeged", a spus Ferenc Madl. Ion Iliescu l-a contrazis: "Înțelegerea Bălcescu-Kossuth a fost post factum. (...) Monumentul a fost perceput nu ca un simbol al libertății, ci ca unul care exprimă alte interese decât cele ale populației majoritare în Transilvania, adică ale românilor, ca o contestare a drepturilor lor legitime". El a precizat că există deja la Arad un obelisc dedicat celor 13 eroi, lângă care sunt îngropați 11 generali. Ion Iliescu a cerut reprezentarea românilor în Parlamentul de la Budapesta, funcționarea "autogovernărilor" minoritare,

asigurarea învățământului în limba română. Madl a cerut restituirea bunurilor bisericești ale ungarilor, mai ales Palatul Episcopal din Oradea, retrocedat parțial, clădirea Fundației Battyani. Ion Iliescu a vizitat unele clădiri care au aparținut Fundației Emanuel Gojdu din Budapesta. Pentru refacerea capelei Gojdu, România a acordat 7 miliarde de lei. Madl a cerut României să participe cu bani la restaurarea clădirilor Fundației Gojdu, alături de Ungaria, deși ilustrul luptător a lăsat fonduri uriașe, confiscate ulterior de statul ungar. Ion Iliescu a solicitat ca Fundația Gojdu să funcționeze într-una dintre clădirile restaurate, închiriate unor firme. Madl a oferit un alt imobil. Șeful statului român a vizitat Universitatea "Eotvos Lorand" din Budapesta și a donat catedrei de limba română tratatul de istorie a românilor.

Apoi, a discutat cu premierul Peter Medgyessy și chestiuni "particulare", adică despre Fundația Gojdu și Statuia Libertății.

Viorel Patrichi

[*Gardianul*, 17 septembrie 2003]

153

*Iliescu ajánlata a Gozsdu vagyronról
Különlegesen sikeres gazdasági együttműködés*

Hétfőn késő este Ion Iliescu államfő a romániai sajtóval találkozott a budapesti Román kulturális központban, ahol összefoglalta magyarországi tárgyalásait. A román államfő elégedett volt budapesti látogatásának első napjával: úgy ítélte meg, hogy a román-magyar kapcsolatok jó irányba fejlődnek, a gazdasági együttműködés különlegesen sikeres.

Iliescu ismét részletesen kitért az aradi Szabadság-szobor körüli úgymond "túlzottan felkapott" vitára. A román sajtóval történt találkozásán is megismételte a **Mádl Ferenc** magyar államfővel történt találkozó utáni szavait, miszerint a Szabadság-szobor külön ügyet jelent a magyarok és külön a románok számára. Megfogalmazása szerint kissé érthetetlen, hogy a magyarokat foglalkoztatja ez az ügy. Megemlítette, hogy néhány évvel ezelőtt a román fél felajánlotta a szoborcsoport átadását a magyarság számára. "Mert nem ezt a radikális megoldást támogatjuk, inkább közös megoldást keresünk, hogy a Szabadság-szobor is több más szobor mellett egy aradi román-magyar megbékélési parkban kerüljön elhelyezésre" ? fogalmazott a román államfő.

Tegnap reggel a sajtó kizárásával került sor **Medgyessy Péter** és Ion Iliescu megbeszélésére, amit semmiféle sajtónyilatkozat nem követett. Ezt követően a román és a magyar államfő közösen részt vett az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karán szervezett ünnepi

megemlékezésen a Román Tanszék megalakulásának 140. évfordulója alkalmából.

140 éves folyamatos léte méltó példa annak a gondoskodásnak, amely a Magyarország területén élő különböző népek és kultúrák irányában nyilvánult meg. Ion Iliescu előadásában az Erdélyi Iskola néhány jeles képviselőjének az életútjára emlékezett, olyan román személyiségekre, akik szervesen kötődtek a budapesti román nyelvű felsőoktatáshoz.

A **Szili Katalin** országgyűlési elnökkel történt ezt követő találkozó szintén zárt ajtók mögött zajlott, Ion Iliescu államfő azonban a Gozsdu udvarban tett sétája során a romániai sajtónak elmondta, hogy délelőtti megbeszélésén főleg a Budapest-Bukarest autópálya ügyét és a státustörvény romániai alkalmazását érintette. Szeptember 23-án **Adrian Nastase** és **Medgyessy Péter** Bukarestben ír alá új egyezményt a kedvezménytörvény alkalmazásáról, mondta Iliescu, aki részletesen kitért a Gozsdu vagyon rehabilitálására is. Mint mondta, a vagyont kezelő új román-magyar alapítvány egyelőre tulajdonjogi gondokkal szembesül, mivel a helyi önkormányzat néhány évvel ezelőtt kereskedelemmel foglalkozó cégeknek adta bérbe az ingatlan több helyiségét.

A helyszíni látogatás során a Gozsdu udvarban javában folyt a helyreállítási munka. Az ingatlanban működő görög katolikus kápolna román lelkésze szerint kb. 1 millió euróba kerül a teljes helyreállítás. A látogatás során Ion Iliescu a román kultuszminiszterhez fordulva, annyit mondott: a munkálatok finanszírozását fele-fele arányba kellene vállalnia a két országnak.

Újságírói kérdésekre Iliescu ismét kitért a román nyelvű iskolai oktatásra Magyarországon, amely szerinte "nem felel meg az elvárásának". A román államfő úgy véli: a magyarországi román diákok heti egy órában tanulnak román nyelvet, és két-három hetente van egy román történelem és általában román kultúrával foglalkozó órájuk. Ez bármilyen mérce szerint is kevés, fogalmazott Iliescu, aki jelezte, hogy a témában komoly tárgyalások folynak a magyar illetékesekkel.

Tegnap délután a román delegáció Gyulára és Battonyába utazott, ahol az Országos Román Önkormányzat képviselőivel tárgyalt.

Makkay József

[*Szabadság*, 2003. szeptember 17.]

154

Harmadik román bevonulás Budapestre

Az előző két budapesti román bevonulás után (1919 és 1945) a múlt hét végén a harmadik, az Iliescu államelnöké a legsikeresebbnek mondható.

Az Adevărul tegnapi beszámolója szerint - a Románia és Magyarország elnökének nem sikerült békét teremtenie az aradi Szabadság-szobor ügyében című budapesti beszámolót Liliana Ruse jegyzi - a két államfő Gozsdu Manó örökségének sorsáról a tervezettnél egy órával hosszabban tárgyalt, ennek nyomán Iliescu elnök a győztes magabiztosságával közölte, hogy "Románia nagyra értékeli a magyar kormány javaslatát arra nézvést, hogy közös magyar-román felügyelet és transzfinanszírozás mellett jöjjön létre a kulturális célú Gozsdu Alapítvány, Gozsdu Manó XIX. században megfogalmazott végrendeletének szellemében, a budapesti Gozsdu udvarbeli székhellyel."

A román államfő kérte a magyarországi egyháziingatlanok helyreállítását és visszaszolgáltatását, az iskolákban a román órák számának növelését, a kisebbségi önkormányzatok működését és a parlamenti képviselőket a kisebbségeknek, azért, hogy "ez megelőzzön bizonyos asszimilációs folyamatokat".

Iliescu államelnök budapesti diadalútja teljes értékű, történelmi összehasonlításban különösen az, hiszen egyik elődjét 1919-ben egy amerikai generális a budapesti Nemzeti Múzeum előtt nem a legudvariasabban búcsúztatta, most pedig, amint halljuk, Demszky főpolgármester úr államelnökünket felette szimpatikusnak találta.

Nem lenne tanácsosabb Iliescu urat Székelyföldre is meghívunk, hogy hozza el nekünk azokat a jogokat, amelyeket magyarországi hitestestvérei számára kér, s rendbe téve adja vissza azokat az egyházi és világi intézményi ingatlanokat, amelyek megfelelőit Magyarországon visszaigényelte?

[*Háromszék*, 2003. szeptember 18.]

155

O mare moștenire românească - Curtea Gojdu

Cea mai mare fundație culturală a Austro-Ungariei secolul XIX, Fundația Gojdu, a fost înființată de românul Emanuil Gojdu (1802-1870), avocat cu influență al epocii, care a lăsat prin testament averea sa pentru fundația ce-i poartă numele.

Complexul arhitectural numit Curtea Gojdu, aflat în centrul Budapestei, cuprinde șapte clădiri ridicate de către reprezentanța Fundației Gojdu în 1902, pentru ca din venitul rezultat în urma închirierii acestora să fie asigurate, așa cum a lăsat în testamentul său Emanuil Gojdu, în anul 1870, burse tinerilor români de credință ortodoxă din Ungaria și România. După primul război mondial, sediul Fundației s-a mutat la Sibiu. Activitatea propriu-zisă a Fundației Gojdu a încetat după trasarea noilor frontiere dintre România și Ungaria în 1920, iar bunurile acesteia au fost naționalizate în 1952. Conform legilor adoptate în Ungaria, după 1990 s-a făcut posibilă despăgubirea (parțială) a bisericilor, dar

nu și a fundațiilor de odinioară. În 1993, Biserica Ortodoxă Română a reintrat în posesia Capelei Ortodoxe Române din Budapesta, integrată în complexul clădirilor Curții Gojdu din Budapesta. Este de menționat că în anul 2000 s-au împlinit 100 de ani de la înființarea Capelei Bisericii Ortodoxe Române din Budapesta, clădirea fiind însă în prezent într-o stare de degradare avansată.

Guvernul României a adoptat recent un proiect de Hotărâre promovat de Departamentul pentru Românii de Pretutindeni privind finanțarea unor proiecte de sprijinire a comunităților românești din vecinătatea României, precum și a organizațiilor reprezentative ale acestora. Unul din aceste proiecte, ce va fi sprijinit cu fonduri, este destinat lucrărilor de restaurare a Capelei Ortodoxe din „Complexul Gojdu” din Budapesta, în limita sumei de cinci miliarde de lei. În 2002, Guvernul alocase fonduri de peste două miliarde de lei, destinate aceluiași scopuri. Este cunoscut faptul că atât Capela ortodoxă din Budapesta, cât și ansamblul caselor Gojdu, în general, prezintă o simbolică aparte pentru românii din Ungaria sau pentru cei din țara noastră, România dorind ca Fundația Gojdu să funcționeze în imobilele care i-au aparținut, iar în incinta clădirilor să-și desfășoare activitatea o serie de institute de cultură, o bibliotecă și un muzeu „Emanuil Gojdu”, în fapt, un centru de cultură românesc de o reală valoare.

Asemenea deziderate se înscriu în cadrul proiectelor autorităților de la București, de sprijinire a românilor din Ungaria, în vederea păstrării și afirmării identității lor naționale, inclusiv prin asigurarea reprezentării acestora în parlamentul ungar, funcționarea corespunzătoare a autoguvernărilor minorităților și asigurarea învățământului în limba maternă.

[*Curierul Național*, 20 septembrie 2003]

156

Reconciliere la comandă!

Așa titrează cotidianul Magyar Nemzet în numărul său din 17 septembrie, imediat după încheierea vizitei lui Ion Iliescu în Ungaria. Vă prezentăm mai jos spicuri din articol care nu iartă nici instituția prezidențială din România dar nici pe cea din Ungaria.

”Dacă scopul este o reconciliere reală, poate ar fi timpul ca Bucureștiul să nu formuleze noi și noi pretenții în legătură cu vecinii săi, ci, în sfârșit, să se confrunte cu propriul său trecut.”

În cursul vizitei sale la Budapesta, Ion Iliescu, președintele României, și-a subliniat rezervele față de reamplasarea grupului statuar Libertatea din Arad și, în locul acestuia, ar dori să înființeze în oraș un parc al reconcilierii. Totodată nu a omis să-și exprime interesul față de soluționarea corespunzătoare a intereselor române în disputele în jurul patrimoniului lui Gojdu Emanuil.

Merită de știut faptul că mulți ar vrea să pună mâna pe această avere care azi are o valoare de miliarde sau, cel puțin, pe o parte a acesteia. La Ministerul Afacerilor Externe de la Budapesta de aceasta avere s-au interesat chiar și din Bucovina, invocându-se ca, potrivit informațiilor lor, scopul patrimoniului Gojdu a fost sprijinirea românilor din monarhia austro-ungară.

Disputele cu Bucureștiul privind drepturile la avere, care au urmat Dictatului de la Trianon, au fost încheiate de acordul semnat în 1953 la presiunile sovieticilor. Poziția oficială a Ungariei a fost fără echivoc până în 2002. Potrivit acesteia Budapesta este dispusă să negocieze cu privire la revizuirea situației juridice a patrimoniului Gojdu, dar numai în situația în care se va revizui întregul acord din 1953 și în cursul acestor negocieri București să fie gata să discute și despre pretențiile ungare.

Simțind slăbiciunea guvernului ungar, conducerea de la București dorește acum să condiționeze reamplasarea monumentului Libertatea de la Arad de obținerea patrimoniului Gojdu.

România a și obținut, deja, că, din motive necunoscute, ministerul de externe de la Budapesta a renunțat la poziția sa anterioară și acum este dispus să discute despre patrimoniu chiar și în mod separat. Abandonarea de neînțeles a celui mai puternic argument ungar și acceptarea programului român proiectează o nouă înfrângere gravă a diplomației de la Budapesta.

Este probabil că prin parcul reconcilierii, la schimb cu importantă avere, Bucureștiul va scoate ochii Budapestei printr-o promisiune care nu valorează nimic. În astfel de împrejurări ar merita să chibzuim: dacă în organele oficiale române împotrivirea față de reamplasarea monumentului Libertatea este atât de mare, poate ar fi bine dacă acest monument ar fi amplasat undeva în țara ciuntită.

... Fapt este ca istoriografia și predarea istoriei române prezintă și acum dominația ungară ca pe o vale a plângerii pe pământ. Din una din cele mai curate revoluții și lupte pentru libertate din istoria universală este fabricată o campanie antiromânească și antinaționalitară. Ceea ce nu este adevărat nici pentru faptul că majoritatea românilor din Ungaria de Est a rămas loială țării sale. (Din aceste motive merită să menționăm aici că studenții facultăților din Budapesta – chiar dacă au specialitatea istorie – nu au auzit aproape nimic de incendierea Abrudului sau Aiudului, despre măcelarirea maghiarimii de aici). Din aceasta cauză, dacă scopul este o reconciliere reală, poate ar fi timpul ca Bucureștiul să nu formuleze noi și noi pretenții în legătură cu vecinii ei, ci, în sfârșit să se confrunte cu propriul ei trecut.

Paula Bulzan

[www.e-next.ro/ 21 septembrie 2003]

Egyszer már kifejtettem, hogy az "alapítvány" szót ma több értelemben használják. Az eredeti olyan vagyont jelent, amelyet valaki egy testület (kuratórium) gondjaira bíz azért, hogy e vagyon jövedelmét (kamatát) valamilyen, az alapítványtevő által meghatározott nemes célra fordítsa. Ilyen a Nobel-alapítvány, amelynek pár százmillió dollárra becsült alaptőkéjéből évente több milliót kiosztanak, és ilyen volt a Gozsdu-alapítvány is, sok más hasonló mellett.

Az alapítvány második, ma használatos értelmezése szerint olyan testületet jelent, amely bizonyos nemes célra, meghatározott tevékenységre innen, onnan (többek között az államtól is) összegeket kap az alapítvány célját támogatni óhajtó adakozóktól. Az alapítvány létezése tehát állandó támogatástól függ. Gondolom helytelenül nevezik ugyanígy az olyan vállalkozásokat, amelyek nemes célokat tűznek maguk elé (oktatás, egészségügy, környezetvédelem területén), és ezért nem törekszenek profitra.

A Gozsdu család makedóniai eredetű, úgynevezett aromán. Egyik ága a 18. században költözött Lengyelországba, onnan a század végén Miskolcra, Magyarországra. Tagjai kereskedők, bankárok, üzletemberek voltak, fokozatosan gazdagodtak, idővel elmagyarosodtak ugyan, de nem feledték gyökereiket, vallásukat. Az alapítványtevő Gozsdu Manó (Gojdu Emanoil) 1802-ben született Nagyváradon, magyar iskolákba járt, ügyvéd lett, Budapestre költözött. 1860-ban a románok lakta Krassó-Szörény vármegye főispánja lett, 1866-ban országgyűlési képviselő, 1869-től a legfelsőbb bíróság tagja. Ekkor hozta létre az alapítványát, majd nemsokára meghalt. Az alapítvány (1913-ban 2 millió korona a vagyona, ma talán 5 millió dollárnak felelne meg) célja az ortodox vallású magyarországi és erdélyi román diákok, papok támogatása, ezért évente 25-30 ezer koronát osztott ki a kuratórium, amely az ortodoxia fővárosában, Nagyszebenben székel. Tagjait az alapító óhaja, útmutatásai szerint választották, újították meg. Az alapítványhoz az akkori Romániának semmi köze nem volt. Különben Gozsdu a Monarchia románjai nem kedvelték, mert ő az ortodox románság sorsát a Monarchia keretében látta legjobban biztosítottak. Lojális polgár volt.

Az alapítvány az első világháború végéig gond nélkül működött, ezutáni sorsáról nincsenek adataim. Valószínű csak az alapítvány ingatlanalapja maradt meg (egy nagy budapesti háztömb, neve ma is Gozsdu-ház), az értékpapírok, részvények értékállósága bizonytalan. A kommunizmusban az alapítványokat államosították. A Gozsdu vagyon esetében 1953-ban formális román-magyar szerződést kötöttek, amelynek értelmében mindkét fél esetében megszűntek az alapítványok, vagyonuk az állam tulajdonába ment át. Ezáltal sokkal több magyar egyházi értéket államosítottak Romániában, mint fordítva. De hát, gondolom, Rákosi szerint, több is veszett Mohácsnál. Az államosított Gozsdu udvar állaga leromlott, akárcsak más bérházé, és nem csak Budapesten. Az alacsony lakbérek még a napi karbantartást sem fedezték.

Magyarországon az 1989-es rendszerváltás első szakaszában (az Antall-kormány idején) nagyrészt rendezték az állami tulajdonú lakások, házak helyzetét, és vagy visszaszolgáltatták ezeket, vagy kártérítést fizettek. Úgy tűnik, ebből a rendezésből a Gozsdu-udvar kimaradt, valószínű nem volt kinek visszaadni, és időközben az épület tovább romosodott. Nem lehet tudni, a román állam vagy az ortodox egyház figyelt fel a román ortodox vagyontárgyak helyzetére. Feltalálták magukat, létrehoztak ismét Nagyszebenben egy kuratóriumot (Gozsdu szellemében vagy talán másképp?), amely alighanem visszakérte a Gozsdu házat. Elméletileg ebben a román állam segíthetett, sürgetve a visszaszolgáltatási folyamatot. Mivel ez az Orbán-kormány idején történt, Martonyi János azt nyilatkozta, hogy egyelőre még érvényes az 1953-ban megkötött szerződés. Ennek felbontása lehetséges (így a Gozsdu-vagyon visszaszolgáltatása is), de csak kölcsönösségi alapon. Nem tudom, mennyi lehetett a romániai hasonló alapítványok vagyona, de elég belegondolni, hogy akár az egyházak révén is gazdag polgárok, arisztokraták jövedelem adományaiából tartottak fenn iskolákat, és sok épület, erdő volt egyesületi, alapítványi tulajdonban.

A román kormány, és gondolom az újjáalakult kuratórium nemrég újra felvetette a Gozsdu-ügyet a magyar, most már a Medgyessy-kormánynál. Úgy tűnik, hogy ezúttal baráti alapon meg is született valamilyen egyezség, bár erről csak annyit tudunk, hogy közös, román-magyar testület fog alakulni. A nagyközönség számára nem elég világos, hogy állami vállalkozásról lenne-e szó (bár a Gozsdu alapítványhoz elvben sem a magyar, még kevésbé a román államnak nem lehetne semmilyen köze). Végül csupán a Gozsdu-ház jövedelméből gazdálkodnának, vagy állami támogatásban is részesülnének? A Martonyi János hangoztatta kölcsönösségről több szó nem esett. Ezt egyéb kedvezmény (például kedvezménytörvény alkalmazása) helyettesítette? Mert látszólag a kompromisszumkészség magyar részről óriási.

Nagy László

[*Szabadság*, 2003. október 22.]

158

Közös, román-magyar Gozsdu-alapítványt képzelnék el

A *Szabadság* október 22-i számában, a levelek között jelent meg **Nagy László** írása a Gozsdu-alapítvány körüli kérdőjelekről. Levelezőjük hosszasan és alaposan részletezi Gozsdu Manó pályafutását, az alapítvány sorsát Trianont követően, majd megjegyzi, hogy úgy tűnik, mára megegyezés született a magyar és román kormány között az ügyben.

Korrektül elismeri, hogy erről a megegyezésről igen keveset lehet tudni, ám levele végéből arra következtethetünk, mégiscsak sok mindent ismerhetnének ezzel kapcsolatban. Legalábbis a saját bevallása szerint kevés ismerettel

rendelkező Nagy László teljesen magától értetődőnek tekinti, hogy a létrejövő magyar-román közös alapítvány tulajdonába kerül a Gozsdu-udvar ingatlan komplexuma.

Pedig a helyzet az, hogy egyelőre semmilyen megegyezés nem jött létre a felek között, csupán abban van elvi egyetértés, hogy létrehoznak egy közös, Gozsdu Manóról elnevezett alapítványt. Sem az alapítvány finanszírozása, sem annak székhelye, sem vagyona ügyében nincs megállapodás.

A Gozsdu-udvarnak az alapítványba történő átvétele pedig olyan román vágyálom, amely a magyar jogrend szerint nem teljesíthető. Az ingatlan jelenleg önkormányzati tulajdonban van. Az önkormányzat bérbeadta azt egy ingatlanhasznosító társaságnak, amely profitorientált befektetéseket hajt végre. Magyarországon a kormánynak nincs joga, akár csak közvetve is, rendelkezni az önkormányzatok vagyonával, így nem is rendelhetik azt a kincstári vagyon körébe. Emellett szükséges lenne az ingatlanhasznosító cég kártalanítása is.

Az valóban felmerült, hogy az alapítvány fenntartotta, a magyar és a román múltat és együttélést kutató intézet illetve a majdani ösztöndíjasok szállása az ingatlan komplexumban kapjon helyet, ám ez kizárólag a befektetővel egyetértésben, sőt, a befektető hasznára történhet. Mindezek alapján teljesen felesleges gyanús kormányközi egyezséget feltételezni ott, ahol nincs olyan. Éppen elég bíráltnivaló akad a magyar kormány Romániával kapcsolatos politikájában enélkül is.

Egry Gábor, Szentendre

[Szabadság, 2003. október 29.]

159

A Gozsdu-ügyről – másként

Nem hagyható szó nélkül a bukaresti kormánynak az a igénye, hogy a magyarországi románsághoz kötődő intézmények kerüljenek a budapesti Gozsdu-udvarban lévő épületekbe, és amellet sem mennék el említés nélkül, hogy Ilescu román elnök megfogalmazása szerint ezek az ingatlanok jogtalanul kerültek ki az egykori Gozsdu Alapítvány tulajdonából, ezért azokat Magyarországnak vissza kellene szolgáltatnia.

Mintha Bukarestben elfelejtették volna, hogy 1953-ban az akkori román és magyar vezetők megegyeztek, a két ország kölcsönösen lemond a másik területén található javairól. Ezt a magyar félre egyébként hátrányos megállapodást ez idáig egyik fél sem kérdőjelezte meg. Ha a Gozsdu Alapítvány javai miatt erre mégis visszatérnek, akkor kölcsönösségi alapon tárgyaljanak például a Szent László Alapítvány bukaresti javainak sorsáról is!

Az első világháború előtt a Nagyváradon bejegyzett Szent László Alapítvány azzal a céllal vett meg, illetve épített fel Bukarestben nyolc ingatlant, hogy lehetőséget teremtsen az akkori román ókirályságban élő magyar,

elsősorban katolikus fiataloknak kisiskolásként az anyanyelvükön tanulni, valamint hogy szállással és étkezéssel nyújtson segítséget a középfokú és egyetemi tanulmányaikat Bukarestben folytató diákoknak. Alapvetően azonos volt a Gozdsu, illetve a Szent László Alapítvány célja: a másik ország fővárosában tanuló fiataloknak megteremteni a nemzeti közösséghez és vallásukhoz való tartozás feltételeit, hozzájárulni identitásuk megőrzéséhez.

Az említett bukaresti ingatlanok közül, a mai Cuza Voda utcában kapott helyet a Szent Ilona-templom (ahol a kizárólag magyar szenteket ábrázoló, gyönyörűen díszes ólomüveg ablakok bizonyítják az épület eredeti célját), a hozzá tartozó papi lakás, a magyar nyelvű, római katolikus elemi iskola és internátus, valamint egy étkezde. A templom és a papilak ma a bukaresti római katolikus érsekségé, a volt iskola és épületei állami, illetve önkormányzati tulajdonban vannak, és román nyelven működő tanintézetek használják. Különböző bukaresti állami egyetemekhez, főiskolákhoz tartozó tanszékek és diákközpontok működnek a szintén állami tulajdonba került, más utcákban lévő ingatlanokon.

Mindezek 1918. december 1-jén, tehát a Nagy-Romániát létrehozó gyulafehérvári nemzetgyűlés napján még a Szent László Alapítványéi voltak. De mivel az alapítvány utóbb áttette a székhelyét Budapestre, javait az akkori román kormány – mint ellenséges hatalom területén működő jogi személy tulajdonában lévőköt – háborús kártérítés címén, királyi dekrétummal kisajátította. E határozat jogellenességére hivatkozva gróf Majláth Gusztáv akkori gyulafehérvári püspök pert indított, de elvesztette.

Mivel az elkobzott egyházi ingatlanok visszaszolgáltatását elrendelő idei román törvény csak az 1945. március 6-a után elvett javakra vonatkozik, a Szent László Alapítvány volt javainak visszaszerzésére nincs meg a jogi alap. Ha azonban terítékre kerül a Gozdsu Alapítvány budapesti ingatlanainak eredeti célú felhasználása, méltányos és igazságos volna a Szent László Alapítvány egykori tulajdonainak a kezelése hasonló elven. S hogy ez mennyire szükséges lenne? A bukaresti magyar tannyelvű Ady Endre Líceumban nincs bentlakási lehetőség, így a nem Bukarestben élő magyar fiatalok ott nem tanulhatnak anyanyelvükön elemi és középiskolában. (HVG, 2003/42. sz.)

CZÉDLY JÓZSEF

[*Romániai Magyar Szó*, 2003. október 24.]

160

Renovarea Capelei Ortodoxe Române din Budapesta și soarta pasajului Gojdu

Potrivit unui articol apărut în cotidianul *Népszabadság* (21 noiembrie a.c. – „*Romos, mégis vonzó a Király utca – În ruine, strada Király totuși este atrăgătoare*”) în primăvara anului viitor vor începe lucrările de renovare ale

clădirilor aparținătoare pasajului Gojdu. Primăria sectorului VII este la un pas de a se înțelege cu ultimii locatari din clădirile amintite și, astfel, Magyar Ingatlan Kft., proprietarul imobilului va putea începe prima etapă a realizării Aleii Madách, prin renovarea și transformarea curții Gojdu. În cadrul proiectului Gojdu, aici se vor construi locuințe de lux, magazine, restaurante, încăperi cu destinații culturale și o casă de parcare. Valoarea acestei investiții se va ridica până la 12,5 miliarde de forinți, iar după terminarea lucrărilor, la vânzarea locuințelor un metru pătrat va costa 500.000 de forinți.

La începutul lunii noiembrie, după un mic, dar neașteptat accident – căderea unei bucăți a tavanului – a început și renovarea generală a Capelei Ortodoxe Române din Budapesta. Capela, care de altfel se află în vecinătatea pasajului Gojdu, va fi renovată din ajutorul de 5 miliarde de lei, oferit de Guvernul României, precum și dintr-o subvenție de 5 milioane de forinți, primită din partea statului maghiar. Până la terminarea lucrărilor, Sfintele Liturghii se țin în Capela Ortodoxă Greacă a Patriarhiei Ecumenice (sect. V., str. Váci nr. 55., etc. I). În fiecare a doua duminică, limba liturgică este cea română, iar în celelalte duminici slujba se face în trei limbi (română, maghiară și greacă). Lucrările de renovare a capelei din strada Holló se vor termina, prevăzător, în primăvara anului viitor, spre sfârșitul lunii aprilie.

– mm–

[Foaia românească, 5 decembrie 2003]

161

România salută modificările la Legea statutului propuse de partea ungară

Autoritățile de la București au salutată modul în care guvernul de la Budapesta a înțeles să abordeze problema modificării Legii statutului maghiarilor din afara granițelor Ungariei și și-au exprimat convingerea că amendamentele vor fi conforme recomandărilor formulate de Comisia de la Veneția și de celelalte instituții europene. Primul ministru Adrian Năstase a declarat miercuri, la Palatul Victoria, după întrevederea cu ministrul ungar de Externe, Laszlo Kovacs, că nu se dorește ca această problemă să creeze în continuare tensiuni în relațiile bilaterale, precizând că Ungaria și Parlamentul ungar vor decide în mod suveran în legătură cu modalitatea de modificare a acestei legi, conform standardelor europene.

"Știm că a existat și există un dialog intens între guvernul Ungariei și aceste instituții și suntem convinși că Parlamentul ungar va ține seama de aceste elemente, iar legea va respecta valorile și standardele europene", a declarat primul ministru. Adrian Năstase a precizat că autoritățile române nu au avut "nici un fel de dificultăți în a accepta preocupările guvernului ungar pentru

păstrarea și consolidarea identității culturale a maghiarilor din România". "Principiile pe care le susține Guvernul Ungariei în ceea ce privește revederea textului acestei legi ni se par acceptabile. Sper însă că formulele concrete ale acestor modificări vor fi văzute în lumina interpretărilor oferite de instituțiile europene", a spus premierul Năstase. Totodată, el a precizat că România nu dorește să considere problemele care țin de legislația internă din Ungaria ca fiind și probleme esențiale ce țin de relațiile dintre cele două țări. "Suntem convinși că aceste probleme vor fi rezolvate în mod firesc în cadrul procesului de adaptare a legislațiilor din cele două țări la acquis-ul comunitar și standardele europene", a afirmat șeful Executivului român. În acest context, premierul român a lansat ideea modificării la nivelul Comisiei Europene a Convenției privind protecția drepturilor minorităților în sensul că țările membre pot acorda minorității sale din străinătate sprijin pentru păstrarea identității și tradițiilor. "În acest fel", a explicat șeful Executivului, "se evită interpretări și soluții diferite în legătură cu felul în care fiecare țară încearcă să își ajute conaționali care trăiesc în celelalte state".

La rândul său, ministrul ungar de Externe, Laszlo Kovacs, aflat la București pentru a discuta cu omologul său Mircea Geoană modificările propuse de guvernul de la Budapesta la Legea statutului, a declarat că autoritățile ungare doresc să amendeze actul normativ în așa fel încât să nu se dea loc la "interpretări greșite, neînțelegeri și conflicte" și, cu atât mai mult, la tensiuni. "Obiectivul legii", a spus oficialul ungar, "este acela de a îmbogăți identitatea cetățenilor români de etnie maghiară, ceea ce nu poate fi un lucru contrar intereselor României, așa cum nici păstrarea și îmbogățirea identității românilor din Ungaria nu e în contradicție cu interesele Ungariei". În acest context, ministrul ungar de Externe a precizat că observațiile formulate de instituțiile europene reprezintă un aspect important, de care se va ține seama la amendarea acestei legi: "Dacă vom merge în această direcție, pe baza acestor principii, atunci nu se vor crea nici un fel de tensiuni între țările noastre". Cei doi oficiali au vorbit și despre buna dezvoltare a relațiilor româno-ungare în ultimii 12 ani. Șeful Executivului de la București a apreciat că acestea au intrat "într-o perioadă de maturitate", iar ministrul ungar de Externe a vorbit despre "continuitate", în ciuda unei perioade marcate de "urcușuri, coborâri și tensiuni în ultimii 12 ani". "Tendința generală a fost una pozitivă, iar evoluțiile deosebite, așa cum nu puteau fi imaginate altă dată", a spus Laszlo Kovacs, arătând că România și Ungaria aparțin aceluiași sistem de valori și au aceleași interese, respectiv apropierea de structurile europene și euro-atlantice. El a subliniat că intrarea României în NATO și mai apoi în Uniunea Europeană vor reprezenta "punți de legătură importante între cele două țări".

Premierul Adrian Năstase a reafirmat importanța semnării la Budapesta a Declarației privind parteneriatul româno-ungar pentru Europa în secolul XXI, arătând că acesta este un semnal foarte clar că cele două state trebuie să se concentreze asupra posibilităților de construcție europeană și de cooperare

viitoare. "România și Ungaria fac parte din aceeași familie, iar acest lucru este extrem de semnificativ, iar conduita noastră, mentalitățile, vor trebui adaptate la o situație nouă, favorabilă; avem foarte multe lucruri de realizat împreună", a spus primul ministru.

Ministrul ungar de Externe și-a exprimat totodată satisfacția în legătură cu discuțiile pe care le-a avut cu omologul său român, Mircea Geoană, pe tema proprietăților Fundației Emanoil Gojdu, precizând că înființarea unui Institut European Româno-Ungar este o idee excelentă care este atât în interesul Ungariei, cât și al Europei. "Ideea Fundației Gojdu reflectată în această concepție cred că este o tendință absolut normală pentru țările noastre, care aspiră la o integrare euro-atlantică", a spus oficialul ungar.

[www.romportal.com/dailynews/ 11 decembrie 2003]

162

Román győzelem Pesten

A román nemzetállami propaganda érveivel felfegyverkezett bukaresti diplomácia évek óta üti a vasat a Budapesten található Gozsdu-udvarért. Hovatovább a román–magyar viszony normalizálását is ennek a nagy értékű belvárosi teleknek és ingatlanegyüttesnek a visszaszerzéséhez köti, bár ezt a feltételt hivatalos államközi dokumentumok nem tartalmazzák. A hajdani zsidó negyedben lévő, hét épületből és hat udvarból álló Gozsdu-udvart a tehetős nagyváradi ügyvéd, Gozsdu Manó közhasznosításra szánt hagyatékából építették a 20. század elején joghallgató zsidó és görögkeleti vallású román fiatalok számára. Bár Magyarország és Románia 1953-ban államközi megállapodást kötött arról, hogy semmiféle tulajdonjogi igényt nem támasztanak egymással szemben, a románok szerint ez az (akkori) Gozsdu Alapítvány javaira nem vonatkozott. Az effajta eseti kivételezés alapján a mai magyar állam hatványozottan nagyobb értékű igényt jelenthetne be a mai Románia területén található egykori magyar vagyonokra. Mégis: Budapest engedni látszik a román óhajnak, amellyel Ion Iliescu román államfő szeptemberi magyarországi látogatásakor ismét előhozakodott. Válaszként a Medgyessy-kormány azzal a javaslattal állt elő, hogy közös felügyelet és társhozzájárulás mellett jöjjön létre egy kulturális célú Gozsdu Közalapítvány. Ennek budapesti intézményeit: egy múzeumot, egy könyvtárat és a magyar–román stratégiai partnerség intézetét a szóban forgó udvarban alakítanák ki. Csakhogy a kerületi (erzsébetvárosi) önkormányzat 1999 decemberében 800 millió forintért eladta a Gozsdu-udvart a Magyar Ingatlan Kft.-nek, amely befektetőként apartmanházat, üzleteket, vendéglőket és a londoni Covent Gardenhez hasonló kulturális központot létesítene a területen. A befektető nem tudta érvényesíteni a szerződést, mert a Gozsdu-udvar eladását eddig három bérlő akadályozta, akik bírósághoz

fordultak, amely első fokon nekik adott igazat. Nemrég viszont mégis belementek, hogy forgalmi értéken kártalanítsa őket az önkormányzat, így idén november végén hatályba lépett a főváros belső részén lévő nagy értékű, de lepusztult állapotban lévő ingatlanegyüttes négy évvel ezelőtti eladási szerződése. A budapesti Népszava november 26-ai számában már egyenesen arról számolt be, hogy a román–magyar államközi viszály ezzel elcsitult, hála Ion Iliescu nagyvonalúságának, aki a magyar kormány előzékenységét elfogadva már nem kéri vissza azt, amire amúgy sem jogosult országa, beéri azzal, amit Magyarország önként felajánlott...

[*Erdélyi Napló*, 2003. december 16.]

163

Peste 50 de milioane în Legea bugetară pentru Fundația Gojdu

Parlamentul Ungariei, votând la finele anului trecut Legea bugetară a țării pe anul 2004, a asigurat pentru Ministerul Afacerilor Externe de la Budapesta suma de 51 de milioane de forinți cu scopul finanțării „*Fundației Publice Maghiaro-Române Gojdu*”. Precum a relatat Foaia românească în numărul din 5 septembrie 2003, în urma înțelegerilor dintre România și Ungaria, Guvernul de la Budapesta a adoptat Hotărârea cu numărul 2187/2003 (VIII.15) prin care administrația maghiară a decis despre întemeierea unei noi instituții. Conform celor stabilite prin decizia guvernamentală, Fundația dorește să fie o instituție păstrătoare a patrimoniului cultural european și spiritului Emanuil Gojdu. Guvernul maghiar l-a împuternicit pe Ministrul de externe să continue tratativele cu Bucureștiul, ca – în caz de acordul acestuia – să stabilească normele juridice potrivitoare la sarcinile de utilitate publică ale Fundației gestionate în comun de cele două țări. Hotărârea guvernamentală de la Budapeste și Legea bugetară a Ungariei sunt acte concrete ale constituirii instituției numite „*Fundația Publică Maghiaro-Română Gojdu*”. Partea română și-a exprimat în repetate rânduri dorința ca sediul instituției în discuție să fie în clădirile Curții Gojdu din centrul Budapestei. Imobilul a servit, conform lăsamântului din 1869 al lui Emanuil Gojdu, pentru acoperirea cheltuielilor de subvenționare a burselor de studii ale tinerilor români ortodocși din Transilvania și Ungaria. În prezent, clădirile sunt în posesia Primăriei din sectorul VII al Budapestei, care le-a pus în vânzare unei firme particulare cu condiția ca aceste clădiri să fie reînnoite. În urma terminării lucrărilor de renovare, clădirile Curții Gojdu vor trece în posesia firmei străine. În Ungaria sau România nu s-au găsit fonduri bugetare de stat care să asigure acoperirea cheltuielilor de renovare a clădirilor fostei Fundații Gojdu. Partea maghiară rezervă acum 51 de milioane de forinți pentru cheltuielile de funcționare a unei noi instituții, constituite pentru păstrarea spiritului lui Emanuil Gojdu.

[Foaia românească, 23 ianuarie 2004]

164

Autostradă prin Pasajul Gojdu?!

Astăzi se împlinesc 134 de ani de la moartea lui Emanuil Gojdu. El a lăsat în urmă o avere impresionantă. Baniii fundației care îi poartă numele au fost gestionați foarte bine, astfel că la această oră, averea acesteia este estimată la circa 1 miliard de dolari. Bursele ar fi trebuit să fie acordate din banii Fundației până în anul 2071. Cele șapte clădiri Gojdu de la Budapesta ar urma să fie dăruite. Pe locul lor va trece viitoarea autostradă ce va străbate și Oradea.

Doar o mică parte a averii a fost lăsată familiei

Marele avocat s-a născut la Oradea, în anul 1802, din părinți macedoromâni. După cursurile făcute la liceul premonstratens din Oradea, a fost student la Academia de Drept din Oradea, după care la Pojon și Budapesta, unde se stabilește și își începe ucenicia. În 1832, se căsătorește cu Anastasia Pometa, o macedoromâncă. În 1861 este numit comite suprem în comitatul Caras, unde, printre altele, a impus româna ca limbă oficială. În 1866 a fost ales deputat de Tinca. Mai târziu, dezamăgit de faptul că nu și-a putut realiza planurile în ceea ce privește drepturile românilor din Transilvania, s-a retras din viața publică.

Testamentul lui Emanuil Gojdu a fost redactat în 4 noiembrie 1869 și a fost publicat în chiar ziua morții sale. Conform testamentului său, și în această perioadă ar trebui ca o parte a studenților români să primească burse din partea Fundației Gojdu. Astfel, între anii 1871 și 1921, o treime din fonduri ar fi trebuit să fie distribuite ca burse tinerilor născuți în această parte a țării, "ai căror părinți nu sunt în stare cu averea lor proprie să ducă în împlinire creșterea și cultivarea copiilor lor". În perioada 1921-1971, ar fi trebuit, de asemenea, ca două cincimi din capitalul Fundației să ajungă ca burse în buzunarul unor elevi sau studenți. Deasemenea, până în anul 2021, o jumătate din veniturile Fundației ar trebui împărțite ca burse. Acordarea burselor ar trebui să se încheie de abia în anul 2071, adică peste 67 de ani. Emanuil Gojdu a lăsat prin testament o avere impresionantă, din care o mare parte ar fi trebuit să fie folosită la ajutorarea elevilor și studenților săraci vreme de 200 de ani de la moartea marelui avocat. Acest lucru nu a fost posibil însă datorită Guvernului maghiar care a pus mâna pe averea orădeanului.

La început, averea Fundației era administrată de o reprezentanță de laici și clerici, având în frunte pe mitropolitul și toți episcopii diecezani români greco-catolici din Ungaria și Transilvania. După realizarea unirii Transilvaniei cu România, cea mai mare parte a averii fundației a rămas în Ungaria. În data de 27

octombrie 1937, s-a încheiat un acord definitiv între guvernul român și cel ungar în această chestiune. Mitropolia din Sibiu a rămas ulterior să conducă Fundația. Reprezentanții Mitropoliei au lăsat o parte din fondurile Fundației pentru românii din Ungaria. În 1919, după Unire, în Transilvania au fost înființate mai multe licee românești. Între acestea se numără și cele două licee românești de stat înființate în Oradea: liceul real, prin transformarea fostei școli reale maghiare, și liceul " Emanuil Gojdu ", astăzi Colegiu Național, cu profil clasic modern.

Mormântul lui Gojdu este în paragină

Fundația Gojdu, printr-o bună administrare, a ajuns cea mai mare fundație de profil din Imperiul Austro-Ungar. Între 1870 și 1918, au fost acordate 3.327 de burse elevilor și studenților români din întreg Imperiul. După 1918, o dată cu Unirea Transilvaniei cu România, Fundația Gojdu a rămas aproape în exclusivitate în Ungaria. Deși, prin Tratatul de pace de la Trianon, Ungaria era obligată să restituie fundația, statul maghiar a amânat mereu protocolul restituirii, Parlamentul maghiar ratificând acordul de restituire doar în 20 iunie 1940, pentru ca pe 30 august, același an, dictatul de la Viena să-i se anuleze efectul prin ocuparea unei mari părți a Transilvaniei. În 1952 fundația a intrat cu toate averile imobile și mobile, prin naționalizare, în patrimoniul statului maghiar. Cu toate acestea, statul maghiar nu s-a îngrijit ca măcar o parte a acestor sume imense să fie folosite pentru îngrijirea mormântului lui Gojdu din cimitirul Kerepesi din Budapesta. N-a prea avut grijă de el nici comunitatea românească din Ungaria. Mai mult, Vicariatul român ortodox din Gyula a obținut, se pare, de la statul maghiar, ca răscumpărare a unei părți din Fundația Gojdu, o sumă de 30-40 milioane forinți. Suma a fost investită integral în supraetajarea vicariatului, a sediului și locuințelor salariaților, a placării lor cu marmură. Nici un forint nu a fost utilizat pentru refacerea mormântului marelui orădean.

Averea din ziua de astăzi a Fundației ar trebui să fie foarte mare, ținând cont de investițiile efectuate de-a lungul anilor. În anul 1889, Fundația construia în centrul Budapestei șapte clădiri cu câte patru niveluri, unite printr-un pasaj în care s-au amenajat spații comerciale. Acestea au fost închiriate negustorilor evrei, iar apartamentele au fost închiriate ca locuințe. În anul 1918, valoarea Fundației era de 4 milioane de coroane. La această oră, clădirile Gojdu din Budapesta sunt în proprietatea Primăriei Sectorului 7, care dorește înstrăinarea lor cu orice preț, cât mai repede posibil, pentru a se sustrage de la o eventuală retrocedare a bunurilor către statul român. După o licitație nereușită în 1997, s-a organizat o alta în data de 2 august 1999.

O evaluare făcută pe baza inventarului ce însoțea acordul din 1937 a stabilit că valoarea actuală a patrimoniului Fundației Gojdu se ridică la aproape

1 miliard de dolari. Se pare că nici pentru viitorul Fundației așteptările nu sunt prea îmbucurătoare. "Bani nu au intrat în țară și pentru că cei din conducerea Fundației de la Sibiu nu se prea îngrijesc de acest aspect. Iar de clădirile Fundației din Budapesta se va alege, poate, în curând praful. Statul maghiar dorește să le achiziționeze. Clădirile Gojdu ar urma să fie dăruitate, iar în locul lor să fie construită autostrada, care, culmea, va ajunge la Oradea", ne-a declarat Dorel Tifor, directorul Colegiului Național Emanuil Gojdu din Oradea.

Ovidiu POP

[*Crișana plus*, 3 februarie 2004]

165

Pusztulóban a Gozsdu-udvar II. rész

Az 1990-es évek végén többször teret kapott a román médiában a budapesti Gozsdu Alapítvány sorsa, vagyis, hogy Románia igényt tartana a nagyértékű Gozsdu-udvarra, amelyet a helyi önkormányzat amúgy privatizálni akar. Hogyan alakult a huzavona? Tervek voltak és lesznek is...

A magyar külügyi vezetésnek az volt az álláspontja, hogy 1953-ban a magyar és a román állam képviselői lemondtak minden egymással szembeni pénzügyi-vagyoni követelésről – többek közt a Gozsdu Alapítvány magyarországi ingatlanairól is, tehát a román követelés teljességgel jogtalan. Kinek van hát igaza?

Trianon előtt

A Gozsdu Alapítvány az arra rászoruló ortodox román ifjakat támogatta tanulmányaik folytatásában (1871 és 1907 közt mintegy 2700 ösztöndíjat osztottak ki); a román politikai és kulturális elit számos tagja – hogy csak a két legismertebbet említsem: Octavian Goga és Petru Groza – az alapítványnak köszönhetette, hogy el tudta végezni az egyetemet.

A történelmi Magyarország szétverésével alapvetően új helyzet állt elő, ugyanis az alapítvány vagyona Magyarországon maradt, a kuratórium azonban a megnagyobbodott Romániába került, ráadásul az alapítványi támogatás alanyainak, az ortodox románságnak is csak töredéke maradt magyar fennhatóság alatt. A problémát nemzetközi szinten a trianoni diktátum próbálta meg rendezni, ugyanis annak 249. cikkelye előírta, hogy "a volt Magyar Királyságban ennek a királyságnak állampolgárai részére alapított [...] alapítványt, amennyiben azok Magyarország területén vannak, Magyarország annak a Szövetséges és Társult Hatalomnak, amelynek az illető személyek

jelenleg állampolgárai, vagy amelynek állampolgáiraivá lesznek, [...] abban az állapotban fogja rendelkezésére bocsátani, amelyekben ezek az alapítványok 1914. évi július hó 28-án voltak, tekintetbe véve az alapítvány céljaira teljesített szabályszerű fizetéseket.”

A húszas évek elején meginduló tárgyalások hamar elakadtak, mivel a magyar kormánynak kezdettől fogva az volt az álláspontja, hogy rekompenzációs alapon kell rendezni az alapítvány ügyét. Az ellenkövetelésekre az adott alapot, hogy a román kormányok 1919-től kezdve jogtalanul elkobozták több magyar egyesület vagy alapítvány épületét. A románok kezdettől fogva vitatták a magyar ellenkövetelések jogosságát, és azon az alapon tárgyalni sem voltak hajlandók, pedig tulajdonképpen még így is jól jártak volna, ugyanis a magyar ellenkövetelések nagyságrendileg az alapítványi vagyon értékének felét tette ki. (A Vöröskereszt kolozsvári ingatlanjai, a nagyszebeni Terézia Árvaház, a Háromszéki Tanalap, a Szt. László Társulat bukaresti épületeinek összértéke 1932-ben mintegy 1 millió pengő volt, míg a Gozsdu Alapítvány vagyona, a budapesti ingatlanok, részvények és készpénz 2,2 millió.)

A két világháború között

A húszas-harmincas években számos tárgyalás folyt a két ország közt, de képtelenek voltak megegyezni. A román fél makacosságát Budapesten azzal akarta megtörni, hogy 1926. december 24-ével zárolták az alapítvány számláját (addig a befolyt jövedelmeket szabadon kezelhette a nagyszebeni kuratórium), és a további jövedelmeket egy elkülönített számlán kezelték, de így is csak tíz év múlva sikerült rendezni a kérdést: 1937. október 27-én Bukarestben a két ország képviselőinek végre sikerült megállapodniuk. A Gozsdu Alapítvány vagyonának átadása nem a trianoni békeszerződés említett cikkelyének egyszerű végrehajtásán alapult, mivel a román fél hallgatólagosan elfogadta bizonyos ellenértékek nyújtását (a Háromszéki Tanalapot és a szebeni árvaház épületének lefoglalt szárnyát visszaadták), valamint kötelezettséget vállalt egy új, a trianoni Magyarországon élő görögkeleti románok javára szóló alapítvány létrehozására, ez utóbbi kötelezvényét a román fél azonban nem teljesítette. Az egyezmény ratifikációjára azonban csak nagy sokára került sor, ugyanis a bukaresti parlament csupán 1938. január 27-én, a budapesti pedig 1940. július 5-én ratifikálta azt. A hatályba lépett egyezmény végrehajtását mindkét fél magatartása akadályozta: a nagyszebeni kuratóriuma a második bécsi döntés előtt két hónappal (!) 180 ezer pengőért megvásárolta a Kolozsvári Vöröskereszt épületét, s ez eltért az 1937-es megállapodás szellemétől, Budapest pedig a második bécsi döntéssel az ellenértékek egy részének birtokába jutott, a Gozsdu Alapítvány magyarországi vagyona pedig továbbra is zár alatt maradt.

Az alapítvány vagyoni helyzete a világháborús események miatt jelentősen megromlott. Egyrészt a Gozsdu-udvar épületei komoly károkat szenvedtek a háború alatt, másrészt pedig az 1945–46-os hiperinfláció miatt a

bankokban lévő készpénz, valamint a kötvények, részvények elértéktelenedtek. (csak ebből mintegy 600 ezer aranypengőnyi kár keletkezett), a világháborút követő években gyakorlatilag csak a bérházakból folyt be valamennyi jövedelem.

A Románia és Magyarország között 1944. szeptember 6-án beállt hadiállapot (mely csak az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződések aláírását követően szűnt meg) következtében a minden korábban kötött kétoldalú megállapodás, tehát az 1937-es is, hatályát veszítette.

A párizsi béketárgyalások Románia Magyarországgal szembeni gazdasági követelése ügyében (beleértve a Gozsdu Alapítványt is) két értelemben is fordulatot hoztak. Először is, Romániának a trianoni békeszerződés megerősítésére vonatkozó igényét az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió visszautasították. (Románia mint volt ellenséges állam igényeit egy másik volt ellenséges állammal szemben nem érvényesíthette.) Másodszor Bukarestnek Magyarországgal szembeni jóvátételi követeléseit (580 millió dollár – ennek keretében Tătărescu külügyminiszter 1946. szeptember 7-én kérte a Gozsdu-egyezmény végrehajtását) sem fogadták el, vagyis ezúttal Bukarest nem diktálhatott Magyarországnak a győztes állam pozíciójából!

A Gozsdu Alapítvány ügye a békeszerződés aláírása után akkor került ismét előtérbe, amikor a budapesti városháza ismét fölmelegítette a Madách-sétány létrehozásának tervét, amely azzal a következménnyel is járt, hogy a világháború alatti kezdeményezések után ismét ki akarták a Gozsdu-udvar ingatlanainak egy részét sajátítani. Ezt az tette lehetővé, hogy az 1937-es egyezmény nem került végrehajtásra, emiatt az alapítványt nem idegen jogi személyként, hanem magyar alapítványként kezelték. A budapesti román képviselő 1947. június 19-én szóbeli jegyzékben kérte az épületek kisajátításával kapcsolatos bírósági döntés végrehajtásának elhalasztását, amely kérést a magyar igazságügyi hatóságok teljesítettek is. Az a veszély tehát, hogy a bérházak egy részét lebontják, ezzel elmúlt. Az épületkomplexum azonban nem kerülhetett el a sorsát: 1952. március 28-án ezt is államosították – minden jel szerint kártalanítás nélkül.

Államosítás minden szinten

Míg a magyarországi román érdekeltségek államosítására 1948-ban, illetve az azt követő években került sor, addig a romániai magyar vagyonok burkolt nacionalizálása már a világháború vége felé megtörtént. A Rădescu-kormány – fölmelegítve a fasiszta Antonescu-rezsim néhány 1942-es jogszabályát, nemzetközi jogalapként pedig az 1944. szeptember 12-ei szovjet–román fegyverszüneti egyezmény egyik intézkedésére támaszkodva – az 1945. február 10-én létrehozta a CASBI intézményét, amely zárolta az “ellenséges, hadviselő országok” és állampolgáraik minden ingó és ingatlan vagyonát. (A Moszkvában megkötött szovjet–román fegyverszüneti egyezmény 8. pontja előírta: “A román

kormány és főparancsnokság kötelezi magát, hogy nem engedélyezi Németország, Magyarország, vagy ezek állampolgárai, vagy ezek területén, vagy az általuk elfoglalt területeken lakhellyel bírók tulajdonát képező bármilyen természetű vagyonnak [...] a szövetséges (szovjet) főparancsnokság engedélye nélkül történő kivitelét vagy kisajátítását.” Ezzel az előírással Moszkva csupán annyit akart elérni, miszerint a még hadviselő ország(ok) ne tudják a Romániában található vagyonukat, erőforrásukat a további harcokhoz felhasználni, és szó sem volt arról, hogy Románia kezelési jogot vagy netalán tulajdoni jogot szerzett volna ezzel az "ellenséges vagyonok" fölött.

A CASBI zárta egyfelől az összes magyarországi jogi és természetes személy különböző típusú érdekeltségét (például 203 magyarországi érdekeltségű kereskedelmi és iparvállalatot), ingó és ingatlan javait, a magyar állam, illetve hatóságai, valamint magyarországi közalapítványok (pl. az ONCSA) Észak-Erdélyben lévő különféle vagyonát, ezenkívül pedig az 1940–44 közt bármikor Magyarországra költözött magánszemélyek (az esetek többségében 1944 őszén elmenekült közalkalmazottokról van szó, ezek számát mintegy 14 ezerre becsülték) Észak-Erdélyben maradt ingó és ingatlan vagyonát – a földbirtoktól a bútorokig. Ezenfölül pedig – a korabeli magyar média által előszeretettel "magyarbarát"-ként emlegetett – Petru Groza miniszterelnökké történő kinevezése után, 1945. április 3-án megjelent 3822/45 sz. végrehajtási utasításban megalkották az ún. "vélelmezett ellenség" (inamici prezumati) addig ismeretlen jogi fogalmát, amivel mintegy 30–35 ezer erdélyi magyart fosztottak meg minden vagyonától. A CASBI-törvény hatálya alá eső fizikai személyek ingó vagyonát fölleltározták, majd előbb-utóbb ún. CASBI-raktárakba vándoroltak, a vállalatok, pénzüzetek élére pedig CASBI-gondnokok kerültek, akik gyakorlatilag átvették a vállalat vezetését. Ez utóbbiak nagyon sok esetben hanyagul kezelték a gondjaikra bízott vagyont, és az adott vállalatot hozzá nem értésből vagy tudatosan néhány év alatt teljesen lezüllesztették, olyannyira, hogy mire a CASBI-zár alól az kikerült, szinte már semmit sem ért...

Mekkora értékű magyar vagyon került 1945-ben CASBI-zár alá? Iklódi (Hirsch) Dezső, aki még a harmincas évek második felében került ki Bukarestbe gazdasági tanácsosként és igen jó román kapcsolatokkal rendelkezett, (1945 végétől a bukaresti magyar külképviselet tanácsosa lett és a CASBI-kérdés egyik fő szakértője), 1945 augusztusában úgy becsülte, hogy a zár alá vett összes magyar vagyon értéke "óvatos becslés szerint is megközelíti jóvátételi kötelezettségünk teljes összegét". Más korabeli szakértők "csak" 200 millió dollárra becsülték a zárolt vagyont – ami megegyezik a Szovjetunióknak fizetendő magyar jóvátétel összegével!

Mivel a magyar vagyonok zárolása abszolút jogtalan volt (a CASBI-törvény kiadásakor Magyarország már nem volt hadviselő fél, hiszen január 20-án megkötötték Moszkvában a fegyverszüneti egyezményt!), ezért a budapesti kormányok mindent megtettek annak érdekében, hogy a zár alól föloldassák a magyar javakat. A román hatóságok egyfelől elzárkóztak a kétoldalú közvetlen

tárgyalások megkezdésétől, másfelől pedig a szovjetekre mutogattak azzal, hogy csak azok engedélyével tehetnek bármit is. Ezzel egy időben ráadásul azon voltak, hogy a vagyonok egy részét különféle törvénytelen eszközökkel (például egyoldalú alaptőkeemeléssel) román kézre juttassák át.

Megkezdődtek a tárgyalások

A párizsi békeszerződés aláírása után Bukarest nem odázhatta tovább a kétoldalú tárgyalások megkezdését, de a halogatás és szószegések taktikája tovább folyt. Amikor pedig végre a Szövetséges (Szovjet) Ellenőrző Bizottság helyettes elnöke, Szuszajkov vezérezredes kifejezetten utasította Grozát a magyar vagyonok fölszabadítására, az új CASBI-törvény igen hosszú és komplikált eljárást írt elő a vagyonok zár alóli fölszabadítására. Ennek következtében a legnagyobb értéket képviselő magyar iparvállalatok és pénzügyintézetek egy része még 1948 tavaszán is zár alatt maradt! Ekkor Magyarországon a nagybankok után az iparvállalatokat is államosították, tehát amikor erre Romániában is sor került, már “a dolgozó magyar nép vagyonát” nacionalizálták. A június 11-ei államosítási törvény egyébként elviekben lehetővé tette a volt tulajdonosok kártérítését, ám azt az illető vállalat tiszta nyereségéből lehetett csak fedezni. A román hatóságok azonban ezúttal is igen “leleményesnek” bizonyultak, ugyanis visszamenőleg (!) akkora “adóeltitkolásokat” fedeztek fel a vállalatoknál, pénzügyintézeteknél, amelyek összege meghaladta az illető államosított cég értékét – így aztán nem volt miből kártalanítást fizetni...

Tehát a Gozdsdu Alapítvány ügyére, az eddig megismert diplomáciai iratokból egyértelműen az derül ki, hogy attól kezdve, amikor már nem lehetett tovább halogatni a CASBI-zár alá helyezett vagyonok visszaadását eredeti tulajdonosaiknak, a román kormány a különböző kétoldalú tárgyalásokon (ámbátor a magyar fél számított erre) nem forszírozta a Gozdsdu-ügy végleges rendezését! Úgy tűnik, hogy Bukarest számára a Gozdsdu Alapítvány kérdésénél sokkal fontosabb volt, hogy a magyar vagyonok visszaadását késleltessék, majd az államosítások után a magyar kártérítési követeléseket valamilyen ürüggyel visszautasíthassák. A Groza-kormány ugyanis pontosan tudta: ha kétoldalú tárgyalásokon véglegesen rendezni akarja az alapítvány két évtizede megoldatlan kérdését, nem tudja kikerülni azt, hogy a magyar fél ne álljon elő a számára fontos, ugyancsak rendezendő pénzügyi kérdésekkel. Márpedig – ezt Bukarestben is jól tudták! – Magyarországnak jóval több követelnivalója van...

Mivel számtalan tárgyalás után sem tudott a magyar és a román fél megegyezni (többek közt azért sem, mert a székely származású pénzügyminiszter, Luka László és helyettese, a kolozsvári magyarországi származású Jakab Sándor mereven visszautasított minden magyar kártérítési követelést!), 1950 szeptemberétől a budapesti pénzügyminisztérium globálisan

kívánta rendezni a háború előtt keletkezett egymással szembeni követelések ügyét.

A magyar követelések (a magyar állam, közületek, különböző intézmények romániai ingatlanai és különböző követelései, le nem szállított áruk, erdélyi, magyar érdekeltségű, helyi érdekű vasutak stb.) értéke 1952-ben – 1943-as dollárárfolyamon számítva! – meghaladta a 160 millió dollárt. (A román követelésben a legnagyobb értéket az ún. Biz-kölcsön utáni magyar tartozás tette ki, azonban még ennek összértéke sem volt több 250 ezer aranydollárnál, a Gozsdu Alapítvány telkeinek és a rajta lévő ingatlanoknak a forgalmi értékét 1948-ban mintegy 1 millió forintra becsülték.)

Az 1953. február 10-én Antos István magyar és Emanoil Vinea román pénzügyminiszter-helyettes közötti tárgyalások két héten belül megszakadtak, mivel a román fél természetesnek tartotta, hogy Magyarország minden 1944–1945 előtti megegyezésből és szerződésből származó jogáról lemond, de ugyanakkor Románia ugyanilyen természetű Magyarországgal szembeni követeléseit fenntartotta. Antos hiába érvelt azzal, hogy Magyarország vagyoni érdekeltségei Romániában lényegesen meghaladják Romániának magyarországi vagyoni érdekeltségeit, a régi függő ügyeknek a rendezése ilyen nagyvonalú, globális formában időszerű, a román fél magyar tárgyalópartnerétől egyoldalú joglemondást követelt. 1953 júniusában a tárgyalásokat felújították, s a román fél végül is belement a kölcsönös joglemondásba, tudatában lévén, hogy az anyagi érdekek egyensúlya hozzávetőlegesen sem áll fenn. A kölcsönös elengedés, lemondás, átadás tehát Magyarország számára rendkívül nagy aránytalanságot eredményezne.

Az egyezmény a Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság között függőben lévő egyes pénzügyi kérdések végleges rendezése tárgyában (Bukarest, 1953. július 7.) 1. cikkelye 1. és 2. bekezdése a felszabadítás előtt kötött szerződés vagy megállapodás alapján a másik féllel szembeni jogokat, követeléseket és igényeket "kölcsönösen megszüntnek" nyilvánítja, végre nem hajtott rendelkezéseit hatálytalanítja. A 2. cikkely 1. bekezdése szerint a felek kölcsönösen lemondanak a ma is tulajdonukban álló, a felszabadulás időpontjában a másik állam területén volt és jelenleg is ott lévő ingatlan és ingó vagyontárgyakról, részvényekről, értékpapírokról, kötelezvényekről és címletekről. A 3. cikkely a kölcsönös lemondást kiterjeszti az ingatlanok és vagyontárgyak állami tulajdonba vételéből, kisajátításából keletkező követelésekre és igényekre, a 6. cikkelyben pedig érdektelennek nyilvánítják magukat állampolgáraik ilyen követelései és igényei tekintetében. Az említett cikkelyek egyebek mellett egyértelműen vonatkoznak a Gozsdu Alapítványra, a kérdés ezért évtizedekig elő sem került.

Tehát a Gozsdu Alapítvány témáját nem lehet kiragadni eredeti összefüggéseiből, annak újratárgyalása a Magyarországnak nyújtandó ellenértékek, a Romániának átadott magyar javak kérdésével kezelhetők.

Amennyiben a román fél e történelmi követeléseit felújítani kívánja, szembe kell néznie Magyarország hasonlóan jogos igényeivel...

(A félreértések végett meg kell jegyezmem, hogy a hatvanas-hetvenes években a román állam az államosításkor érintett nyugati országokkal rendezte a kártalanítás kérdését!)

Mi történt 2003-ban - új Gozsdu Alapítvány?

Bukarestben a magyar és a román Külügyminisztérium szakértői megbeszélést tartottak egy új alapítvány létrehozásáról. A bukaresti megbeszéléseken a magyar szakértők tájékoztatást adtak arról, hogy magyar részről pozitív megközelítéssel elemezték a román javaslatokat, amelynek nyomán a Külügyminisztérium kialakította elképzelését a miniszterelnöki szinten vállalt új alapítvány létrehozásáról. A tárca ennek érdekében kormány-előterjesztést kezdeményezett más főhatóságokkal közösen. A magyar elképzelés és javaslat arra irányul, hogy a budapesti és a bukaresti kormány új Magyar-Román Gozsdu Közalapítványt hozzon létre.

A budapesti kormányfői tárgyalásokon egyetértés született abban, hogy Gozsdu Manó – a románok és a magyarok számára egyaránt elfogadható – szellemi örökségét a magyar és a román kormányzat közösen őrizze meg és alapítványi formában tartsa fenn az eljövendő generációk számára. Az alapítvány célja ösztöndíj-alap, illetve emlékház és könyvtár létesítése. Kiemelt hangsúlyt kapott a megbeszéléseken az a körülmény, hogy a közös közalapítvány létrehozása felfogásunk szerint tükrözi a magyar-román kapcsolatok új, magasabb minőségi szintjét. Tekintettel jövőbeli közös törekvéseinkre, a jó viszony fenntartása érdekében a magyar kormány költségvetési forrásokból – a román féllel egyenlő mértékben – kész áldozni az alapítványra, továbbá kész biztosítani annak budapesti székhelyét. Román részről felmerült egy európai partnerségi intézet ötlete. „Az új Magyar-Román Gozsdu Közalapítványnak anyagi és jogi értelemben nincs köze Gozsdu Manó valamikori alapítványához. Az egykori Gozsdu-hagyaték ügye Magyarországon mind vagyoni, mind egyházi kárpótlási szempontból lezárult.” – olvashattuk a Külügyminisztérium honlapján.

Megújul(t) a Gozsdu-udvar, avagy aludja csak, én álmodom...?

Talán az évtized legnagyobb építkezése kezdődik hamarosan Budapest VII. kerületében: több mint tízmilliárd forintért átépítik, illetve felújítják a hányatott sorsú Gozsdu-udvart. A részletekről Skach Anna, a Magyar Ingatlan Ingatlanforgalmazó és Ingatlanfejlesztő Kft. ügyvezető igazgatója korábban így nyilvánult meg:

Most, hogy napirendre került a Gozsdu-udvar sorsa, elterjedt a hír, hogy a román állam igényt tart a komplexumra. Ez azonban Szabó Zoltán, a kerület polgármestere szerint nem lehetséges, mert a Gozsdu család egy korábbi megállapodás alapján nem tart igényt az épületegyüttesre.

Gondot okoz viszont, hogy öt családon kívül az az udvarban működő fogorvosi rendelő, a kalapüzlet és az ötvösműhely bérlőit el kell költöztetni, ami a helyi önkormányzat feladata.

De milyen is lesz a megújuló Gozsdu-udvar?

”Az ügyvezető igazgató, illetve a befektetők szándéka szerint 2001 karácsonyára nemcsak az udvar, hanem a Király utca, a Rumbach Sebestyén utca, a Dob utca és a Holló utca arculata is teljesen megváltozik; terv szerint ugyanis akkorra készül el ez az óriási beruházás” – olvashattuk a nagyra törő terveket.

(Ebből vajon mennyi valósult meg?)

Sokan úgy gondolták, hogy egy újabb bevásárlóközpont épül majd. Erről szó volt a tervek szerint, inkább egy „kis város” kialakítása volt a cél a városban. A komplexumnak azt a szerepet szánták, hogy modern változatban idézze a XX. század elejének hangulatát. A Gozsdu-udvar egyik sajátossága az lett volna, hogy a belső udvarok fölé üvegtetőt építenek, hogy az odalátogatók télen, illetve rossz, esős időben is zavartalanul múlathassák itt az időt. A 2300 négyzetméteres Holló utcai telken kialakítanak egy régiség- és kézművespiacot, illetve felépítenek egy 180 szobás szállodát.

Mintegy negyven, különböző rendeltetésű boltot terveznek, olyanokat, amelyek vonzzák majd a kül- és belföldi turistákat – akár éjjel is. Az üzleteket illetően ugyanis meg kívánják hosszabbítani a Magyarországon szokásos nyitvatartási időt, mert a külföldi turisták gyakorta szóvá teszik az üzletek korai zárását.

Emellett nagy teret szentelnek a kulturális létesítményeknek is, egyebek között a pincszinten létesítenek egy interaktív, Magyarországot és annak régióit bemutató „múzeumot”. A belső udvarokban a különböző művészeti ágak főiskolásai részére lehetőséget biztosítanak előadások és bemutatók tartására.

”Külön említendőek az itt építendő lakások. Az eddigi tervek szerint a Gozsdu-udvari épületek felső szintjein két-három szobás, 50–70 m² közötti modern apartmanokat építenek. Mindezeket lifttel, portaszolgálattal, parkoló- és uszodahasználati lehetőséggel bocsátják eladásra,- nyilatkozta az igazgató asszony. A kérdés összeállításunk után már csak az, hogy vajon miért nem valósultak meg ezek a tervek és miért néz ki a mai napig Budapest egyik büszkesége úgy, mint egy szellemkastély, avagy mint a város mostohagyereke?!

166

***Restricțiile bugetare au atins și planul înființării
„Fundației publice maghiaro-române Gojdu”***

Având ca scop refacerea echilibrului gospodăririi instituțiilor statului, Guvernul de la Budapesta a adoptat recent un întreg pachet restrictiv privitor la cheltuielile asigurate din fondurile bugetare de stat. Astfel, s-au tăiat în total 180 de miliarde de forinți din bugetul diferitelor portofolii, ministere și instituții publice. Restricțiile afectează și unele fonduri care privesc minoritățile, precum planuri concrete ale relațiilor interstatale. Din bugetul Ministerului de Externe, de exemplu, alături de alte reduceri de substanță, s-a lichidat fondul de 51 de milioane de forinți, bani asigurați inițial pentru înființarea „Fundației Publice Maghiaro-Române Gojdu”. Parlamentul Ungariei, votând la finele anului trecut Legea bugetară a țării pe anul 2004, a asigurat această sumă cu scopul finanțării întemeierii Fundației în discuție. Precum am mai relatat în aceste pagini, în urma înțelegerilor dintre România și Ungaria, Guvernul de la Budapesta a adoptat în vara anului trecut hotărârea cu numărul 2186/2003.(VIII.15.), prin care administrația maghiară a deschis calea spre întemeierea unei noi instituții. Guvernul a împuternicit ministrul de externe să ducă tratative cu Bucureștiul, ca – în caz de acord – să se stabilească normele juridice privitoare la sarcinile de utilitate publică ale fundației gestionate în comun de cele două țări. Partea română dorește ca sediul instituției în discuție să fie în clădirile Curții Gojdu din centrul Budapestei. În prezent imobilul este în posesia Primăriei din sectorul VII al Budapestei care l-a vândut unei firme particulare, cu condiția ca aceste clădiri să fie reînnoite. După terminarea lucrărilor, Curtea Gojdu va fi proprietatea firmei particulare care s-a angajat la renovare.

-c-

[*Foaia romaneasca*, 19 martie 2004]

167

Hazánkba érkezik a román külügyminiszter

A határátkelőhelyek fejlesztéséről, az európai integrációról, valamint a kormányközi vegyes bizottság tevékenységéről tárgyal kedden Budapesten a román külügyminiszter. Mircea Geoana Medgyessy Péter

miniszterelnökkel, Kovács László külügyminiszterrel és parlamenti képviselőkkel folytat megbeszéléseket.

A román-magyar határátkelőhelyek fejlesztése, az európai integráció, a kormányközi vegyes bizottság tevékenysége, valamint a Gozsdu-örökség hasznosítása egyaránt szerepel **Mircea Geoana** keddi hivatalos budapesti látogatásának napirendjén. A román diplomácia vezetője ezzel az útjával másfél hónapja elhalasztott látogatását kívánja pótolni.

Geoana **Medgyessy Péter** miniszterelnökkel és **Kovács László** külügyminiszterrel tárgyal, valamint találkozik a parlament képviselőivel. A politikus előadást tart a Közép-Európai Egyetemen Az európai bővítés hatása a román-magyar kapcsolatokra címmel.

Tárgyalások Románia uniós felkészüléséről

A hivatalos látogatás keretében a felek áttekintik Románia európai uniós csatlakozási tárgyalásainak jelenlegi állását, megvizsgálva annak lehetőségét, hogy Magyarország átadja a csatlakozási tárgyalások során szerzett tapasztalatait szomszédjának.

Geoana a közelgő EU-bővítéssel összefüggő kérdéseket is megvitatja vendéglátóival, s más időszzerű nemzetközi kérdések is terítékre kerülnek annak a tükrében, hogy Románia az év elejétől két éven át az ENSZ Biztonsági Tanácsának nem állandó tagja.

Bővíteni kell a határátkelőket

A tárgyalások napirendjén a román-magyar határátkelőhelyek fejlesztése is szerepel, tekintettel arra, hogy a közös határ a belátható jövőben az Európai Unió belső határává válik. A két ország képviselői eszmecsere folytatnak a kormányközi együttműködési és stratégiai partnerségi vegyes bizottság hatáskörébe tartozó tevékenységről, valamint az Emanuil Gojdu (Gozsdu Manó) vagyonának hasznosítását és emlékének ápolását szolgáló közös tervekről.

forrás: MTI

[www.magyarorszag.hu/hirek/kozelet/ 2004. március 29.]

168

Mircea Geoana Budapesten

Magyarország minden külpolitikai sikere jó hír Romániának

A magyar kormányfővel, a külügyminiszterrel és a FIDESZ frakcióvezető-helyettesével találkozott budapesti látogatásakor Mircea Geoana román külügyminiszter március 30-án, majd előadást tartott Az európai bővítés hatása a román-magyar kapcsolatokra címmel a Közép-Európai Egyetemen.

A kormányszóvivői iroda közleménye szerint Medgyessy Péter miniszterelnök gratulált Románia NATO-tagságához, és reményét fejezte ki, hogy Románia zökkenőmentesen be tud illeszkedni a védelmi szervezetbe. Hangsúlyozta, Magyarország abban érdekelt, hogy a szomszédos országok mielőbb eleget tudjanak tenni az EU-tagság elnyeréséhez szükséges koppenhágai követelményeknek, és ehhez Magyarország kész megadni minden tőle telhető segítséget. A magyar kormányfő üdvözölte az aradi Szabadság-szobor újbóli felállításáról hozott román kormányhatározatot és megerősítette, hogy részt kíván venni az avatóünnepségen. Kérte, hogy a román hatóságok minden segítséget adjanak meg az emlékmű mielőbbi felállításához. Örömmel nyugtázta, hogy a két fél között folyamatosak a konzultációk a Gozsdu-alapítvány létrehozásáról és reméli, a szakértők az alapítvány ügyében hozott korábbi magyar kormányhatározat adta lehetőségek kihasználásával hamarosan megtalálják a jelenlegi jogi helyzetnek megfelelő, kölcsönösen elfogadható megoldást. Üdvözölte továbbá a mindkét fél részéről megnyilvánuló szándékot a két ország kapcsolattartását segítő infrastrukturális fejlesztéseket illetően (az észak-erdélyi autópálya, a Duna hajózhatósága és a határátkelők fejlesztése). A tárgyalófelek egyetértettek abban, hogy e téren fel kell gyorsítani a munkálatokat.

Ezt követően a román külügyminiszter Németh Zsolttal találkozott a Marriott szállóban, aki a megbeszélés után elmondta: üdvözli Románia NATO-csatlakozását és támogatásukról biztosította az EU csatlakozási törekvéseiket illetően. A NATO kapcsán megjegyezte, bíznak abban, hogy Románia „bekerülve ebbe a nemzetközi elitklubba” eredményesebben tudja majd betartani azokat az értékeket és normákat, amelyek „ebben a klubban elfogadottak, különös tekintettel a nemzeti kisebbségek jogaira”. Abban is bíznak, hogy „úgy fog Románia bekerülni az EU-ba, hogy a romániai magyarság teljes területi és kulturális autonómiája meg fog valósulni erre az időpontra”. Hozzátette, ebben a kérdésben egyelőre nézetkülönbségek tapasztalhatóak Magyarországon, illetőleg Romániában, valamint a magyarság, illetőleg a román fél között. Érintették a választások kérdését is. Németh Zsolt jelezte, az Unió normákkal ellentétesnek látják a román helyhatósági választási törvényt, megítélésük szerint a jogszabály antidemokratikus, melynek „sajnálatos módon olyan pártpolitikai megfontolások is állhatnak a háttérben, mely egy EU-ba törekvő politikai erő részéről nem fogadhatóak el”. Ezzel kapcsolatban a román külügyminiszter ellenvéleményének adott hangot, miszerint a román politikai életnek a fölaprózódása ellenében született meg ez a jogszabály.

Kovács László külügyminiszter, a román partnerével tartott közös sajtótájékoztatón három szempontból – kétoldalú párbeszéd folyamatosságának

biztosítása, a kapcsolatok nyitott kérdéseinek a megoldás irányába történő mozdítása és a nemzetközi politikában lehetséges együttműködés kezdeteinek az áttekintése terén – nevezte fontosnak találkoztunkat. Egyetértettek abban, hogy a kétoldalú kapcsolatok igen jól fejlődnek a két ország között, folyamatosan bővülnek. A stratégiai partnerség alapján Kovács László kiemelkedő fontosságúnak minősítette a kedvezménytörvény romániai alkalmazásáról született megállapodást, továbbá kiemelte a kereskedelmi forgalom bővülését, a kölcsönös befektetéseket.

„Miniszter úr utalt arra – jegyezte meg a magyar külügyi vezető –, hogy fontos eleme a kapcsolatainknak, hogy a romániai magyar közösség jobb körülmények között él, mint korábban, nagyobb biztonságban érzi magát. Mindketten méltattuk azt a kiegyensúlyozott és eredményes politikát, amelyet az RMDSZ folytat a magyarság érdekében. Ezzel összefüggésben én elmondtam, hogy a magyar kormány az autonómiát úgy tekinti, mint a kisebbségek jogainak érvényesítésének, identitás megőrzésének legátfogóbb keretét, de autonómiát kizárólag békés úton, kizárólag tárgyalásokkal, a többség és a kisebbség megegyezésével lehet létrehozni. A többség felelőssége, hogy legyen lehetőség a párbeszédre, a kisebbség felelőssége, hogy tiszteletben tartsa az alkotmányos kereteket.”

A kétoldalú kapcsolatok nyitott kérdései között szó esett az aradi Szabadság-szobor visszaállításáról, mely a megoldás útján halad, a kulturális és az oktatási munkaterv mielőbbi aláírásáról, illetve a csíkszeredai konzulátus létesítéséről, mely régi magyar igény. Megállapodtak abban, hogy a magyar fél átad egy olyan dokumentációt, amely külön kitér azokra a kérdésekre, amiért most, Magyarország Uniós csatlakozásával összefüggésben ezt különösen szükségesnek tartják. Tárgyaltak továbbá arról a román igényről is, hogy a tervezett közös Gozdu- alapítvány fizikailag is kapcsolódjon a Gozdu épületkomplexumhoz. Mivel ez nem állami tulajdon, a magyar fél arra lát lehetőséget, hogy ott emléktáblát helyezzenek el **Emanuil Gojdu** tiszteletére. Másik lehetőség, hogy az alapítvány egy vagy több helyiséget béreljen itt, később pedig – ha megteremtődnek a feltételek – lehet szó tulajdonszerzésről is az épületkomplexumban. Addig a magyar kormány felajánlott egy XII. kerületi ingatlant, ahol működne az alapítvány.

A külpolitikai együttműködés keretében beszéltek arról, hogy Magyarország következetesen és folyamatosan támogatta Románia csatlakozását a NATO-hoz, és folytatják ezt a munkát Románia csatlakozásának segítségével az EU-hoz. Felvetették, hogy Románia és Magyarország szerepet vállalhat a Nyugat- Balkán stabilitásának erősítésében. „Fölvettem miniszter úrnak – mondta Kovács László –, hogy a Szegedi Folyamat, amelyet most meg akarunk újítani, igazítani a jelenlegi Nyugat-Balkáni és főleg a szerbiai helyzethez, szívesen vennénk két ország bekapcsolódását. Az egyik Franciaország, amely erre már készséget is mutatott, a másik Románia. Örömmel fogadtam miniszter úr pozitív válaszát, hogy Románia kész részt venni a Szegedi Folyamatban.”

A magyar külügyminiszter jelezte, hogy Mircea Geoana fölvetette, Románia szívesen kapcsolódna be a Visegrádi Négyek együttműködésébe, illetve a most kialakított négy visegrádi ország és Ausztria, Szlovénia együttműködésébe. „Én szívesen képviselem ezt a román igényt a hatos együttműködés keretében” – jelentette ki Kovács. Ugyancsak a román külügyminiszter vetett fel egy a lengyel-magyar-román együttműködést a holokauszt emlékének őrzése tekintetében, melyben a magyar fél kész részt venni. Július 14-re Kovács Lászlót román partnere meghívta a Dunai Együttműködés következő miniszteri szintű konferenciájára Bukarestbe, amelyen a magyar külügyi vezető részt fog venni.

Mircea Geoana hangsúlyozta, március 29-ével kezdődően Románia és Magyarország szövetségesek a NATO keretében, először a közös millenáris történelem során a két ország nem egymás ellen védekezve keres szövetségeseket, hanem közös értékeket védenek ugyanazon szövetségben belül. Május elsejét, Magyarország EU-csatlakozásának időpontját Románia és a román nép számára is örömmünneppnek nevezte, mert az elmúlt évek során közösen megtanult lecke volt, hogy Magyarország minden külpolitikai sikere jó hírt jelent Románia számára is. A magyar integrációval Románia, történelmében először közvetlen szomszéd lesz a Nyugattal – jelentette ki –, és ez egy jó hír, melyet üdvözölnek.

Átadtak a magyar félnek néhány dokumentumot a román fél javaslatával a XXI. századi partnerség elmélyítése érdekében Románia és Magyarország között. Szeretnék, ha együtt készülnének fel az isztambuli NATO-csúcsra, segíteni kívánják Szerbia-Montenegró minél gyorsabb közeledését a NATO-békepartnerséghez és az európai integrációhoz, mert közös érdek a Nyugat-Balkán mielőbbi integrálódása az európai és euroatlanti struktúrákba. Fontos dokumentumot ismertettek a közös román-magyar határ kezelését illetően. A román kormány két határátkelő – Létavértes- Székelyhíd, illetve Csanád-Kiszombor – modernizálásához szükséges befektetéseket fog megvitatni és jóváhagyni április 1-jei ülésén. Közös célnak nevezte, hogy a Székelyhídi átkelő a következő hónapokban az első olyan határátkelővé váljon, ahol a két szomszéd ország közösen végzi az ellenőrzést.

A Visegrádi Négyek találkozását olyan országgal, mint Románia, fontosnak nevezte az Európai Unióval való szomszédság tekintetében. Fölöttébb érdekeltnek nevezte Romániát abban, hogy Magyarország átadja számukra Unió csatlakozási tapasztalatait. Három nagyobb területen kívánják elsősorban intenzívebbé tenni ezt az együttműködést: pénzügyi területen, különösen a mezőgazdaságot illetően, továbbá az infrastruktúra kialakítása és az egységes európai piac tekintetében. A Duna-menti országok együttműködésének gyökeres változását szorgalmazta, hisz – mint mondta – gyakorlatilag a Duna belső folyójává vált az Európai Uniónak.

Bejelentette, hogy a román kormány a következő hetekben a parlament elé terjeszt egy olyan törvényt, amely a határon túli románoknak nyújtandó

kedvezményeket szabályozná. Megjegyezte, a magyar példa alapján és az európai fórumokkal konzultálva dolgozták ki a jogszabályt. Szorgalmazta a Gozsdu-alapítvány mielőbbi létrehozását, olyan megoldást találva, amely megfeleljen az épületkomplexum jelenlegi jogi helyzetének, anélkül, hogy feladnák a Gozsdu-testamentum szellemét, melyhez Románia ragaszkodik. Az emléktábla tervét jelképes és szép gesztusnak nevezte, és fontosnak a budapesti ortodox kápolna felújításának mielőbbi befejezését. A kétoldalú párbeszédet illetően jelezte, hogy miniszterelnöki találkozót terveznek, illetve nagy alapossággal készítik elő a román-magyar vegyes bizottság következő ülését. Remélik, hogy Magyarország május elseji csatlakozása alkalmából sikerül olyan közös diplomáciai akciót indítani, melynek során a két ország elitjét, beleértve a fiatalokat is, közelebb hozhatják egymáshoz, minél jobb körülmények között készítve elő – Magyarország kifejezett és hathatós támogatásával – Románia 2007-es csatlakozásának pillanatát.

[*Romániai Magyar Szó*, 2004. április 1.]

169

Szoboravatásért Gozsdu-vagyon?

Munkatársunktól

A jelek szerint már semmi sem áll útjában annak, hogy az aradi Szabadság-szobrot április 25-én a két miniszterelnök jelenlétében leleplezzék. Románia teljesítette mind a státustörvény romániai alkalmazásával, mind pedig az aradi szoborral kapcsolatos ígéretét. A magyar ígéret, a Gozsdu-vagyon sorsának rendezése azonban várat magára. Egyes budapesti ellenzéki források úgy vélik: a szoborügy rendezéséért cserébe a magyar kormány aránytalan kötelezettségeket vállal Bukaresttel szemben, illetve jogokról mond le, még a szobor újraavatása előtt. *Németh Zsolt* (Fidesz) munkatársunknak azt mondta, hogy ez ügyben tájékozódni kíván, és ezért Romániába utazik.

A magyar fél tavaly elfogadta: a budapesti Gozsdu-udvar épületeiben a két állam közösen hozza létre a román–magyar stratégiai partnerség Emanuil Gojdu Európai Intézetét, valamint több más román kulturális és oktatási intézetet. Gojdu, akit magyar kortársai **Gozsdu Manónak** ismertek, sikeres ügyvédi karriert futott be Budapesten. Hatalmas vagyonát 1870-ben bekövetkezett halála előtt végrendeletileg „a tanulni vágyó ortodox román fiatalokat” segítő alapítványra hagyta. A kolozsvári tudósítónk által ismert román becslések szerint az alapítvány vagyona 1918 végén több mint 10 millió aranykoronát tett ki, ami mai értéken körülbelül egymilliárd dollárnak felel meg.

Miután 1948-ban Romániában megtörtént az államosítás, a magyar fél azt szorgalmazta, hogy a kisajátított magyar vagyonért Románia fizessen kárpótlást. Ettől kezdve a románok nem erőltették a Gozsdu-vagyon kérdését, hiszen

tudták: Magyarországnak sokkal nagyobb kártérítendő vagyona van, mint a román félnek. A két ország 1953. július 7-én pénzügyi egyezményt kötött. Ebben mindkét fél lemondott korábbi követeléseiről. Az 1953-as egyezményt a román fél nem kívánja tudomásul venni, s azt a magánalapítványokra és -vagyonokra nem tekinti érvényesnek. Ha viszont az 1953-as egyezménytől mindkét fél eltekintene, Magyarország is előállhatna korábbi komoly követeléseivel.

Budapest VII. kerülete május végén adja át a Gozsdu-udvart a felújítást végző befektetőnek. Az épületeket kiürítették, a mintegy nyolcszázmillió forintos vételárat júniusig kell megkapnia az önkormányzatnak – mondta lapunknak *Hunvald György*, a városrész polgármestere. Szerinte a magyar és a román állam közötti, a Gozsdu-udvarral kapcsolatos jogvitának semmilyen hatása nincs a területet érintő fejlesztésekre. A polgármester közölte, hogy minden újabb lépés előtt tájékozódnak a Külügyminisztériumban. A tárca már jelezte, hogy vásárolna egy ingatlant az udvarban. Az erzsébetvárosi önkormányzat a befektetőhöz irányította a minisztériumot.

[*Népszabadság*, 2004. április 9.]

170

Gozsdu-ügy: még bizonytalan az alapítvány indulásának időpontja

A külügyi államtitkár egyelőre nem tudja megmondani, mikor kezdheti meg működését Budapesten a közös magyar-román Gozsdu-alapítvány.

"Az alapítvány létrehozásáról szóló kormány-előterjesztés a tárcaközi egyeztetés fázisában van, és majd ha a kormány dönt a kérdésben, a külügyi tárca akkor folytathatja le a román féllel a további egyeztetéseket" - mondta Bársony András pénteken az MTI-nek. Hozzáfűzte: a Gozsdu-vagyon ügye Románia és Magyarország között jogi értelemben végérvényesen lezárult.

Mircea Geoana múlt heti budapesti tárgyalásait követően azt mondta, szeretné, ha a következő hónapokban a közös magyar-román Gozsdu-alapítvány megkezdhetné működését Budapesten.

Bársony András kitért arra, hogy a Gozsdu-alapítvány létrehozója a két ország kormánya lenne, "azonban szó sincs arról, hogy a volt Gozsdu-vagyon bármilyen eleme az alapítvány induló vagyonához kerülhetne".

"Azzal kapcsolatban nemzetközi jogi értelemben minden eljárás befejeződött" - jelentette ki.

Az államtitkár elmondta: a magyar kormány az alapítvány céljaira kezelői joggal felajánlta a román félnek egy XII. kerületi budai ingatlant és paritásos alapon kész biztosítani az alapítvány működési költségeit, amelynek célja a Gozsdu-szellemiség megőrzése.

Emanuil Gojdu (Gozsdu Manó) a XIX. század második felében sikeres ügyvédként dolgozott Budapesten, és alapítványt hozott létre "a tanulni vágyó ortodox román fiatalok" támogatására.

A külügyi államtitkár szerint az alapítvány majdani kuratóriuma dönt arról, hogy milyen célokra használja a működési költségeket.

Elmondta azt is, hogy mivel a budapesti Gozsdu-udvar épületkomplexuma nem állami tulajdon, a magyar kormány semmiféle kötelezettséget nem tud és nem is kíván vállalni a román tulajdonszerzésre. Szó van viszont egy Gozsdu-emléktábla felállításáról az udvarban, illetve az ott található ortodox kápolna felújításáról is.

Bársony András elmondta: a Gozsdu-ügy, illetve az aradi Szabadság-szobor rendezésének kérdése két különböző szintű egyeztetési mechanizmust jelent, amelyek között "semmiféle átjárás nincsen".

A Népszabadság című napilap pénteki számában azt írta, ellenzéki források szerint a szoborügy rendezéséért cserébe a magyar kormány aránytalan kötelezettségeket vállal Bukaresttel szemben a Gozsdu-vagyon kérdésében.

"Gozsdu-ügyben a két külügyminisztérium folytat tárgyalásokat, az aradi Szabadság-szobor tekintetében pedig az RMDSZ állapodott meg a román kormányzó párttal" - jegyezte meg az államtitkár.

A tervek szerint a Szabadság-szobrot április 25-én a két miniszterelnök jelenlétében leplezik le Aradon.

[MTI, Budapest, 2004. április 9.]

171

Gozsdu-ügy: szellem a házban

Lebegtetik a román miniszterelnöki látogatás időpontját

Munkatársunktól

Gozsdu szellemisségét lenne hivatott megőrizni, ehelyett inkább „kísérti” a politikusokat Emanuil Gojdu (Gozsdu Manó), a tanulni vágyó ortodox román fiatalok mecénása. Emlékére közös alapítványt hozna létre Magyarország és Románia – de hogy hol és hogyan, nem tudni.

Az alapítvány ösztöndíjakat osztana, emlékházat és könyvtárat tartana fent. Székhelyéül a magyar diplomácia felajánlott egy budai ingatlant, a román fél viszont azt szeretné, ha a budapesti Gozsdu-udvarban lenne a központ. A Király utcai épületkomplexum viszont nem állami tulajdonú. Ráadásul romokban, üresen áll, a beruházók a közeljövőben kezdenék az építkezést: hotelt, boltokat, luxuslakásokat, interaktív múzeumot alakítanának ki. Ott tehát legfeljebb bérelni, később talán venni lehetne irodát az alapítvány számára. Nem

véletlen, hogy a két ország külügyminisztere egy hete csak egy emléktábla felállításáról tudott megegyezni. Esetleg még felújítják az épületegyüttesben található ortodox kápolnát. *Bársony András* külügyi államtitkár tegnap az *MTI*-nek azt nyilatkozta, hogy a magyar kormány semmiféle kötelezettséget nem tud és nem is kíván vállalni a román tulajdonszerzésre, magántulajdonról lévén szó. Megkeresésünkre *Bársony András* munkatársunknak elmondta: az alapítvány rendezéséről szóló előterjesztés jelenleg közigazgatási egyeztetés alatt áll, azt pedig még nem tudja megmondani, mikor lesz érvényes kormányhatározat. Márpedig a román féllel csak a magyar kormány döntése után tárgyalnak tovább.

Bársony hangsúlyozta: nincs szó arról, hogy a volt Gozsdu-vagyon (amelyet a románok állítólag egymilliárd dollárra becsülnek) bármilyen eleme az alapítványhoz kerülhetne, hiszen a két állam közötti pénzügyi egyezmények ezt kizárják.

A Külügyminisztérium politikai államtitkára cáfolta lapunk hírét, mely szerint az aradi szoborügy rendezéséért cserébe a magyar kormány aránytalan kötelezettségeket vállalna a Gozsdu-vagyon kérdésében. Az mindenesetre tény, hogy az aradi Szabadság-szobrot április 25-én a két ország miniszterelnökének jelenlétében leplezik le. Előző nap pedig – a Magyar Nemzet szerint – Gozsdu-ügyben *Adrian Nastase* román miniszterelnök Budapesten tárgyal. A Külügyminisztérium politikai államtitkára ezt munkatársunknak sem megerősíteni, sem cáfolni nem kívánta, a kormányszóvivői irodán pedig „idő előttinek” mondták a tájékoztatást.

[*Népszabadság*, 2004. április 10.]

172

Amenințări diplomatice

Vicepreședintele principalului partid de opoziție din Ungaria, FIDESZ, *Németh Zsolt*, președintele Comisiei de politică externă a Parlamentului ungar, a declarat că, în cazul în care Guvernul român va deschide "dosarul Gojdu", și Executivul ungar va trebui să emită pretenții.

Németh a efectuat o vizită neoficială la Sfântu Gheorghe, unde s-a întâlnit cu reprezentanții locali ai Uniunii Civice Maghiare și ai Consiliului Național Secuiesc. După aceste întâlniri, *Németh* a declarat că, dacă România va face o legătură între problema Statuului Libertății de la Arad și averea Gojdu, va tinde către "umilirea rituală și periodică a diplomației ungare". *Németh* a afirmat că pactul interstatal din 1953, dintre România și Ungaria, a închis problema celor trei imobile Gojdu din centrul Budapestei, precum și pretențiile în valoare de câteva sute de milioane de dolari ale Ungariei față de România. "Dacă Guvernul

român deschide dosarul Gojdu, atunci și Guvernul ungar trebuie să înceapă cu pretențiile", a subliniat vicepreședintele FIDESZ.

În ceea ce privește Parcul Reconcilierii de la Arad, Németh a afirmat: "Ministerul Cultelor din România își menține dreptul exclusiv de a decide ce monument istoric va fi amplasat alături de Statuia Libertății". "După părerea mea, acest parc al reconcilierii nu poate fi înființat fără consultarea prealabilă a comunității maghiare", a spus liderul FIDESZ.

Premierii României și Ungariei, Adrian Năstase, respectiv Medgyessy Péter, s-au întâlnit, în martie, la sediul Misiunii Ungariei la UE, cu prilejul reuniunii Consiliului European de la Bruxelles, pentru a analiza principalele puncte de interes în discuțiile bilaterale, precum Parcul Reconcilierii de la Arad. Medgyessy a arătat că reamplasarea monumentului de la Arad, în cadrul "Parcului Reconcilierii", a reprezentat un gest important pentru autoritățile de la Budapesta, dată fiind semnificația istorică deosebită pentru Ungaria.

Bunurile Fundației Gojdu au reprezentat un alt subiect discutat de cei doi oficiali, Năstase arătând că experții români și maghiari urmează să identifice în curând modul de soluționare a acestei probleme. Oficialii din cele două țări au propus, anul trecut, ca moștenirea lui Emanuil Gojdu să fie administrată prin intermediul unei fundații din care să facă parte atât reprezentanți ai Guvernului român, cât și ai Guvernului ungar.

Fostul avocat și om politic român Emanuil Gojdu (1802-1870) a decis, printr-un testament redactat în 1869, ca întreaga sa avere să revină comunității românești din Ungaria și Transilvania, urmând a fi administrată de o fundație formată din reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal și Ungaria. După instaurarea regimului comunist în cele două state, Ungaria a naționalizat bunurile fundației.

[*Realitatea Bihoreană*, 14 aprilie 2004]

173

Egy gesztus ára

Gozsdu Manó vagyona és a szabadságszobor felállítása nem képezheti csere tárgyát

Úgy tűnik, nekünk mindenért fizetni kell: a szabadság-szobor aradi felállításának az ára a Gozsdu-vagyon körüli vita rendezése. A két miniszterelnök jelenlétében vasárnap leleplezendő szobor elé a Nagy-Románia Párt gördített akadályt, bizalmatlansági indítványban kérve az aradi megbékélési emlékpark létrehozásáról szóló kormányhatározat visszavonását. Azt biztosan tudjuk, hogy a szenátus leszavazta az indítványt, és az internetes közvetítés jóvoltából azt is láthatjuk, hogy a szobor öt eleme már a helyén van a Tűzoltó téren, ám a két kormány közötti esetleges háttéralkuról jóval kevesebb

információval rendelkezünk. Annyit tudunk, hogy a leleplező ceremónia előtti napon az ügyben Budapesten tárgyal Adrian Nastase román miniszterelnök, és az is biztos, hogy a szocialista-liberális magyar kormány korábban megígérte a Gozsdu-vagyon sorsának rendezését. A tervek szerint a budapesti Gozsdu-udvarban létrejön a román–magyar stratégiai partnerség Emanuil Gojdu Európai Intézete, valamint több román kulturális és oktatási intézet. Szép és nemes gesztus volna, ha... És itt kezdődnek a bajok.

Előbb azonban nézzük a múltat. A kortársai által Gozsdu Manónak hívott román ügyvéd sikeres karriert futott be Budapesten, s ingatlanokból, értékpapírokból és pénzbetétekből álló vagyonát a „közös magyar hazában élő, görögkeleti vallású fiatalok” javára kívánta hasznosítani, létrehozva a magáról elnevezett alapítványt. A román fél egy másik idézetet használ a végrendeletből, mely szerint „a tanulni vágyó ortodox román fiatalokat” akarta támogatni az 1870-ben elhunyt ügyvéd – a megfogalmazás nem lényeg, ugyanis a huszadik században a közös magyar haza egy része is román föld lett. Ami sokkal lényegesebb, hogy a Gozsdu-örökség az egyetlen román eredetű érték Magyarországon, miközben hazánknak nagyságrendekkel nagyobb kártérítendő vagyona ragadt Romániában. Az alapítvány javait különben akkor tízmillió aranykoronára becsülték, ám a világháború után az értékpapírok és a pénzbetétek elértéktelenedtek a békekölcsönöknek és az inflációnak köszönhetően.

Az igaz, hogy Magyarország egy 1937-es államközi szerződésben az alapítvány ügyét Romániának adta át, ám egy mellékletben előírta azt is, hogy cserébe keleti szomszédunk kénytelen visszaszolgáltatni jelentős vagyoni értékeket, így például a nagyszebeni római katolikus árvaházat, a háromszéki iskolaalapot és a kolozsvári Vöröskereszt Szanatóriumot. A szerződés egyetlen pontja sem valósult meg az 1944 szeptemberében bekövetkezett hadiállapotig, így még azelőtt érvényét veszítette, hogy életbe lépett volna.

1945 után új egyezség született, jelentős magyar követeléssel. A magyar igények kivizsgálásával foglalkozó román CASBI-pénztár (Ellenséges Javakat Kezelő és Ellenőrző Pénztár) gyakorlatilag államosította a magyar magán- és közösségi vagyont, de a végső megállapodásra 1953-ig kellett várni. Ez a történet a kis magyar hazaárulások krónikája: a második világháború után a magyar Külügyminisztérium akkori álláspontja szerint „érdekünknek tartom a szóban forgó román igényt a legnagyobb előzékenységgel kezelni”, aztán az igen visszafogott magyar igényeket söpörték asztal alá egy nullszaldós megoldással. A magyar küldöttséget vezető Antos István pénzügyminiszter-helyettes annak ellenére aláírta a megalázó megállapodást, hogy korábban úgy fogalmazott: ha otthon „megkérdeznék, mit hoztam, azt tudnám mondani, hogy lemondtunk minden magyar igényről, és fennmaradt minden, ami román igény”. Az egyezmény aláírásával senki sem követelt semmit a másiktól, így a magyar fél akkori értékén negyedmilliárd dolláros vagyonról mondott le úgy, hogy ezek jelentős része magántulajdonban volt, tehát nem is volt az övé!

A román fél pontosan erre hivatkozik most, amikor azt mondja: a Gozsdu-örökség magánvagyon, ezért nem mondhatott le róla a román állam. De mi van akkor a magyar magán- és közösségi (de nem állami) tulajdonban levő ingatlanokkal? Köztük a Debreceni Református Kollégium tulajdonát képező kolozsvári szállodaépülettel, melyet 1953-ban háromszázkilencvenezer dollárra értékelték? A magyar fél követelési listáján a közületek és állami ingatlanok mellett bányák, vasúti szerelvények, gépek, kifizetett, de soha át nem vett áruk, illetve Romániába szállított, de soha ki nem fizetett javak ezreit találjuk. Bankérdekeltségek, részvények, folyószámla-követelések, kórházak vannak a listán, szemben a Gozsdu-vagyonnal, melynek rendezését gőzerővel nyomja a román politika. Arra hivatkozva, hogy az 1998-ban (!) Nagyszebenben, a helyi ortodox vezető hathatós támogatásával létrehozott Gozsdu Alapítvány jogutódja a budapestinek, és ezért kéri jogos jussát (ilyesmit különben sem a nemzetközi, sem a magyar jog nem ismer el). A Gozsdu-udvar különben üresen, romokban áll, és nincs állami tulajdonban – a VII. kerület eladta nyolcszázmillió forintért, a területet május végén adja át a beruházónak, mely szállodát, üzleteket és luxuslakásokat álmodott a telekre. Igaz, a Külügyminisztérium már jelezte vételi szándékát egy udvarbeli ingatlanra, így könnyen megeshet, hogy az M5-ös autópályához hasonló, legroszszabb-legdrágább megoldást sikerül megtalálni: előbb eladunk valamit olcsón, aztán közpénzből méregdrágán visszavásároljuk egy részét, amit aztán odaadhatunk Romániának kárpótlásként.

Az 1953-as, hazánk számára katasztrofális anyagi veszteséggel járó egyezménynek különben van egy olyan pontja is, amely mai ésszel egyszerűen nem értelmezhető: az állam lemond a magán- és jogi személyek kártérítési igényeiről is, és nem lép föl állampolgárai ilyen természetű jogainak érvényesítéséért. Ez akkoriban azt jelentette, hogy aki megpróbált valamit tenni külföldön ragadt vagyona visszaszerzése érdekében, azt finoman lebeszélék erről, mondjuk az Andrássy út 60.-ban. Ennek a passzusnak a következtében vesztettek vagyonukból a történelmi egyházak (nekik komoly érdekeltségeik voltak az új határ másik oldalán), és a kisemberek pénzből létrehozott szövetkezetek is. Az ötvenéves status quót a rendszerváltás után sem bolygatta meg a magyar fél, de a román (bel-) politikai érdek erősebbnek bizonyult a biztonságnál. Bukarest nyeregben érzi magát: a december elsejei, Kempinski-beli cinikus koccintás után a minimális kockázat nélkül nyúl hozzá bármilyen forró témához, hiszen Budapest elveszítette a kezdeményezést. Az eseménykövető külpolitikánkból csak arra futja, hogy nagy sikernek állítsa be a megalázó árukapcsolást: egy szoborfelállítást a vagyoni kárpótlásért. És ne feledjük el azt sem: a teljes egészében közadakozásból létrehozott alkotás a polgári kormány alatt került ki a pincéből a rendház udvarára. A Zala György szobra közepén levő nőalak és a négy csoport (Ébredő szabadság, Harckészség, Áldozatkészség és Haldokló harcos) által közvetített gondolatok köszönő viszonyban sincsenek azokkal a mutyizásokkal, amelyekbe vidáman belement a Medgyessy-kabinet.

Mondanám, próbáljunk felhőtlenül örülni annak, hogy április 25-én újra állni fog a szabadság-szobor Aradon, a Tűzoltó téren, de két okból is félek a túlzott optimizmustól. Egyrészt nem tudom, mit kap a kicsikart gesztusért cserébe a román fél, másrészt nem tudni, milyen szobrok kerülnek Zala György alkotása mellé a létrehozandó Román–Magyar Megbékélési Emlékparkban. Aki járt már Kolozsváron, és látta Gheorghe Funar görcsös igyekezetét, hogy grandromán elképzeléseivel ellensúlyozza Mátyás királyunk fantasztikus lovas szobrát, az tudja, miről beszélek.

Lukács Csaba

[*Magyar Nemzet*, 2004. április 22.]

174

Felavatták Gozsdu Manó emléktábláját

Hiller István kulturális miniszter és Mircea Geoana román külügyminiszter közösen felavatta szombaton Gozsdu Manónak (1802-1870), a budapesti Gozsdu-udvar bejáratánál elhelyezett emléktábláját.

"Ez az emléktábla nemcsak a múlttól, hanem a jövőről is szól; arról a XXI. századi jövőről, ami a mi véleményünk és akaratunk szerint egy közösen alakított jobb, békésebb és megértőbb jövő lesz, mint volt a XX. század" - mondta Hiller István a tábla felavatásán.

"Magyarország és Románia új úton jár; ez az út közös, ez az út a történelmi megbékélés és partnerség útja" - jelentette ki a miniszter. Mircea Geoana örömét fejezte ki, hogy a két ország történelmi megbékélése "egy újabb pillanatának" lehet tanúja. Gozsdu Manóra emlékezve azt mondta: egy "román ortodox, egy olyan reneszánsz személyiség, aki előre látta a jövőbeli egyesült Európát".

A két politikus által leleplezett emléktáblán, Gozsdu Manó domborműve alatt az áll, hogy a Gozsdu-udvar a magyarországi románság, illetve az összrománság nagy mecénásának emlékét őrzi. Továbbá Gozsdu Manó, valamint a két nép barátság szellemében a magyar és román kormány egy közös alapítványt hoz létre.

Emanuil Gojdu (Gozsdu Manó) a XIX. század második felében sikeres ügyvédként dolgozott Budapesten és alapítványt hozott létre "a tanulni vágyó ortodox román fiatalok" támogatására. Halála után a román ortodox egyház kezelte hagyatékát, amely a magyarországi és az erdélyi románság ortodox vallásának és kultúrájának támogatását szolgálta.

A több budapesti belvárosi ingatlant is magában foglaló Gozsdu Alapítvány jövedelméből a Trianoni békeszerződés megkötéséig (1920) 5 ezer szegény sorsú szegény diák kapott ösztöndíjat. Az alapítvány vagyonát 1952-

ben a magyar állam kisajátította. Erre a vagyonra a magyar törvények szerint nem vonatkozik a kárpótlás.

Ion Iliescu, a múlt év szeptemberében magyarországi látogatáson tartózkodó román elnök, akkor újságírókkal azt közölte: Románia nagyra értékeli a magyar kormány javaslatát arra vonatkozóan, hogy közös felügyelet és társfinanszírozás mellett jöjjön létre a kulturális célú Gozsdu Alapítvány, Gozsdu Manó XIX. században megfogalmazott végrendeletének szellemében, Gozsdu-udvarbeli székhellyel.

Elmondta, hogy a Gozsdu-udvarban kell kialakítani az alapítvány budapesti intézményeit: egy múzeumot, egy könyvtárat és a magyar-román stratégiai partnerség intézetét.

[www.gondola.hu./cikk/ 2004. április 25.]

175

Zilele Ortodoxiei Române în Ungaria

Ministrul de Externe Mircea Geoană a participat, sâmbătă, la Zilele Ortodoxiei Române, prilej cu care a inaugurat, împreună cu ministrul ungar al Culturii, Istvan Hiller, o placă de bronz la intrarea în Curțile Gojdu din Budapesta, în memoria avocatului și omului politic român Emanuil Gojdu.

Plăcuța comemorativă este inscripționată în limbile română, maghiară și engleză cu textul „Curțile Gojdu păstrează amintirea marelui mecena al românilor din Ungaria și de pretutindeni. Guvernul român și guvernul ungar înființează o Fundație comună în spiritul lui Emanuil Gojdu (1802-1870) și al prieteniei dintre cele două popoare”. Ministrul ungar al Culturii a afirmat, cu această ocazie, că spritualitatea lui Emanuil Gojdu aparține ambelor națiuni – română și maghiară – de aceea, reprezentanții celor două Guverne comemorează împreună memoria acestuia. „Este un act de exorcism al unei părți dureroase a trecutului nostru comun, iar acum, că suntem aliați în NATO și viitori parteneri în UE, popoare gemene, trecem peste un prag tulburat de istorie, la un moment de viziune european”, a spus șeful diplomației române.

Recuperarea averii Gojdu, o minimă recompensă din partea Budapestei

Problema recuperării simbolisticii și moștenirii lui Emanuil Gojdu a reprezentat pentru Guvernul român o prioritate, a afirmat ministrul Mircea Geoană.

Avocatul și omul politic român Emanuil Gojdu s-a născut la Oradea, în 1802, a debutat în politică în 1848, a fost prefect de Lugoj, unul dintre fondatorii Astrei, organizație culturală românească, a fost deputat la Pesta și jude la Curtea

Supremă din Ungaria (în 1869). Prin testamentul, semnat la 4 noiembrie 1869, hotărârea ca averea sa să fie administrată de o fundație care îi va purta numele și din venitul acesteia să se acorde burse pentru studii. A murit în 3 februarie 1870 și a fost înmormântat în sectorul ortodox al cimitirului Kerepesi din Ungaria. Testamentul spunea că întreaga sa avere va fi lăsată moștenire acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania, care se ține de legea răsăriteană ortodoxă.

Cea mai mare investiție a Fundației a fost construirea, la începutul secolului XX, a șapte imobile în Budapesta, azi Curțile Gojdu, una dintre clădiri adăpostind capela Parohiei Ortodoxe Române din Ungaria.

Prin Tratatul de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria, de la Trianon, din 4 iunie 1920, se întemeiază obligația statului ungar privind restituirea bunurilor Fundației Gojdu aflate pe teritoriul Ungariei, până la data de 6 august 1940.

Comitetul de colaborare româno-maghiar, reunit în 13 iunie 2003, la Sfântu-Gheorghe, a decis că cele două părți vor acorda prioritate înființării Fundației Gojdu și derulării proiectelor aferente – adică înființarea unui Institut Strategic Româno-Ungar, a unui muzeu memorial, a unei biblioteci și liceu bilingv în Budapesta.

Prin hotărârea definitivă a Tribunalului Budapesta din 25 noiembrie 2003 se dispune trecerea la executarea silită a ultimilor locatari ai imobilelor care constituie Curțile Gojdu, în baza antecontractului încheiat în 1999 între Primăria sectorului 7 din Budapesta, care are în proprietate aceste bunuri naționalizate, și firma cu capital mixt ungaro-cipriotă Magyar Ingatlan.

Contractul asigură transferarea dreptului de proprietate al firmei asupra imobilelor Gojdu, pe măsură ce reparațiile avansează, după evacuarea locatarilor.

[Ziua, 26 aprilie 2004]

176

Troc româno-maghiar

Dacă sâmbătă la Budapesta, ministrul Mircea Geoană a descoperit o placă în memoria omului politic român Emanoil Gojdu, duminică, la Arad, a fost inaugurat Parcul reconcilierii româno-maghiare.

Spre deosebire de autoritățile ungare, cele române s-au mișcat mai repede: maghiarii și-au văzut reamplasată Statuia celor 13 generali, dar românii au avut parte doar de o plăcuță comemorativă, deși s-a pus problema recuperării moștenirii Gojdu.

BUDAPESTA. Ministrul Geoană a spus în capitala ungară că așa cum România a rezolvat, la solicitările „uneori insistente ale părții maghiare“, multe lucruri

importante, sensibile pentru români, recuperarea moștenirii Gojdu, o moștenire comună româno-maghiară, reprezintă un gest minim de „recompensare“ din partea Ungariei a ceea ce Guvernul român a făcut în mod constant. De asemenea, el a cerut opiniei publice ungare „Aveți grijă și protejați-i pe puținii români care se mai află în Ungaria, pentru că ei sunt o avuție comună, o punte de legătură între țările noastre“, a spus ministrul.

ARAD. La inaugurarea Parcului Reconcilierii româno-maghiare și la redzevelirea statuii celor 13 generali maghiari din Arad au participat 7.000 de persoane, majoritatea maghiari din România și din Ungaria, precum și premierul Ungariei, Peter Medgyessy. Guvernul român a fost reprezentat doar de ministrul Culturii, Răzvan Theodorescu, premierul Adrian Năstase lipsind de la acest eveniment.

De altfel, la 6 octombrie 1999, când trebuia inaugurat la Arad Parcul Reconcilierii româno-maghiare, a cărui înființare a fost negociată de premierul român de atunci, Radu Vasile, și de cel ungar, Viktor Orbán, planul a fost abandonat. Atunci a venit la Arad doar Viktor Orbán, în vizită neoficială. El nu a fost întâmpinat de nici un reprezentant al Guvernului român, nefiind prezent nici Radu Vasile, nici ministrul Justiției, Valeriu Stoica, despre care se anunțase că îl va înlocui pe premier.

Huiduieli

Inaugurarea parcului de la Arad a avut parte și de un incident. Un grup format din câteva zeci de persoane care purtau steaguri românești au huiduit și au scandat „trădătorii“ și „rușine“ în momentul în care au fost prezentați ministrul Culturii, Răzvan Theodorescu, și președintele UDMR, Marko Bela. Jandarmii și polițiștii au încercat să îi tempereze pe recalcitranți, fără însă a-i scoate din mulțime.

Irina Cristea, Gabriela Antoniu, Monica Iordache

[*Jurnalul Național*, 26 aprilie 2004]

177

Să dăm, dar să și pretindem

Duminică, la Arad, se inaugura Parcul Reconcilierii și etnia maghiară, în frunte cu premierul Ungariei, Medgyesi Péter, jubila pentru că și-a văzut visul împlinit - „Statuia Libertății” a fost reamplasată! Simultan, la Budapesta, într-o atmosferă foarte modestă, ministrul de Externe al României, Mircea Geoană, dezvelea o la fel de modestă placă comemorativă, la Curțile Gojdu, cu ocazia

Zilelor ortodoxiei. Modestia, ca să nu spunem cvasianonimatul acțiunii, a fost punctată și de faptul că la acest moment festiv al românilor din Ungaria, câți or mai fi rămas, n-a participat nici măcar o oficialitate maghiară de prim-rang. Fie și numai ca un ecou prietenesc sau „european” la concesiile făcute de noi, românii, pentru că la Arad să se întâmple, spre bucuria maghiarilor, ceea ce s-a întâmplat duminică. Dar știți cum e, când te vezi cu sacii în căruță, nu-ți mai vine să fii săritor, atent cu cei care te-au ajutat să-i urci. Vina nu este însă a părții maghiare. În vreme ce ea știe să lupte cu tenacitate, când amenințând, când recurgând la vorbe dulci, invocând reconcilierea, spiritul european și câte altele, noi nu știm să ne urmărim interesele și nici nu avem disponibilitatea de a fi perseverenți în urmărirea lor. **„Moștenirea Gojdu”**, lăsată prin testament de marele bărbat României, este un exemplu în acest sens. Nici până astăzi n-am reușit să intrăm în posesia acesteia. Mai mult, reticenta statului maghiar nu ne lasă nici o speranță că vom intra în posesia ei prea curând. Să mai vorbim, oare, de câtă grijă, de câtă protecție ori câte drepturi au fost acordate minorității române din Ungaria, de-a lungul anilor, din 1918 încoace? E suficient să urmărim statisticile oficiale din Ungaria și vom vedea că, în nici nouă decenii, numărul românilor a scăzut de circa 15 ori. Asta, în timp ce, la noi, etnia maghiară a rămas relativ constantă, bucurându-se de o mare atenție din partea statului român. Numai în acești ultimi ani câte concesii, câtă bunăvoință, câte drepturi i s-au acordat, încât suntem în situația de a vorbi, cât de curând, despre o discriminare pozitivă. Revenind, Mircea Geoană cerea, duminică, în spiciul său, ca statul maghiar să protejeze minoritatea română. Cum o protejează ați putut afla ieri, chiar din ziarul nostru. „Guvernul ungar, care a finanțat generos reamplasarea Statuiei Libertății, a tăiat din banii tuturor minorităților, pe considerentul că bugetul este mai sărac... Așa că n-ar fi de mirare ca ziarul românilor din Ungaria să-și sisteze apariția, după două-trei numere”. La noi, statul, cu un buget și mai sărac, are grijă ca nu cumva să lipsească banii pentru finanțări similare, de publicații în limba maghiară. Aici e diferența între noi și alții. Dăm ușor și nu știm să cerem. De aceea românii din jurul României de astăzi sunt prizonieri, lipsiți de drepturi și pe cale de a fi asimilați.

Tristan Mihuța

[*Adevărul de Arad*, 27 aprilie 2004]

178

„Românii au amplasat Statuia Libertății. Ungurii ce fac?”
Interviu cu prof. univ. dr. Tiberiu Vladislav

D-l Tiberiu Vladislav este rector al Universității „Wales România”, aparținând de Fundația pentru Promovarea Învățământului European. În 1998, în calitate de senator, s-a implicat în constituirea Grupului de inițiativă pentru restituirea bunurilor Fundației Emanoil Gojdu, fiind ales președinte al acestui grup. Aflat

la Arad, în virtutea relațiilor strânse cu Universitățile arădene, în zilele dedicate inaugurării „Parcului Reconcilierii”, respectiv, reamplasării „Statuiei Libertății”, d-l rector a făcut o serie de dezvăluiri tulburătoare. Despre legătura între Statuia Libertății și așteptările românilor, d-l rector a detaliat într-un interviu acordat în exclusivitate ziarului „Adevărul” de Arad.

- D-le rector sau, mai degrabă, d-le președinte, ce înseamnă acest grup de inițiativă al cărui președinte sunteți?

– Grupul de inițiativă pentru restituirea bunurilor Fundației Emanoil Gojdu s-a constituit în 1998, format din parlamentari ai României, deputați și senatori, împreună cu membrii Fundației Gojdu, constituită la Cluj, sub președinția arhiepiscopului de Cluj. Rolul nostru a fost acela de a atenționa guvernul de atunci al României asupra necesității de a contacta de urgență Guvernul Ungariei. Nu pe tema recunoașterii teoretice a existenței Fundației Gojdu, ci asupra necesității restituirii BUNURILOR acestei fundații. Nu vreau să insinuez că nu se știe cine a fost Emanoil Gojdu, dar trebuie să precizez că a fost un avocat român în Parlamentul ungar, un apărător al drepturilor românilor din toate teritoriile ocupate vremelnic. Prin testament, a decis ca toată averea sa, formată din imobile și conturi în bănci austriece, estimată la 800 de milioane de dolari, la cursul de astăzi, să fie destinată tinerilor români dornici de învățatură. Revenind, am cerut ca Guvernul României să discute la modul pragmatic despre această chestiune.

– Care a fost rezultatul?

- Am făcut interpelări în Senatul României, am fost personal la Budapesta, însoțit de reporteri, am discutat personal cu ministrul de externe al Ungariei, în care se găsește patrimoniul imobiliar al Fundației Gojdu. În urma acestor demersuri, ministrul de externe de atunci, Andrei Pleșu, a abordat pentru prima dată guvernul ungar. Problema i-a fost pasată secretarului de stat Ungureanu, care a demarat negocierile la nivel de experți. Am stat liniștiți, fiind convingși că totul merge pe un făgaș normal. În 2000 s-a schimbat guvernul și nu s-a mai întâmplat nimic.

- Dacă știți că nu se întâmplă nimic, de ce nu ați reacționat?

- Nemaifiind la guvernare, nu mai aveam nici o informație reală despre ceea ce se întâmplă. La toate întrebările noastre ni se răspundea că totul decurge normal, că discuțiile la nivel de experți continuă.

– Mai concret, de ce fel de experți ați avut nevoie și de ce?

- Problema este extrem de complicată și de sensibilă. Nu este cazul să vă spun de unde și prin ce mijloace, am aflat că guvernul ungar era în negocieri cu o firmă din Israel pentru vânzarea spațiilor care făceau parte din patrimoniul Fundației Gojdu. Deși nu aveam la îndemână nici un act justificativ, am făcut scandal și am reușit să oprim vânzarea aceluiași patrimoniu către firma israeliană, care vroia să facă acolo un complex comercial.

– S-a vândut sau nu, acel patrimoniu?

- Nici în ziua de astăzi nu știm. De fiecare dată când am întrebat ceva, ni s-a spus că totul decurge conform discuțiilor la nivel de experți.

– *Atunci, dacă nu aveți nici până în ziua de astăzi informații concrete, ce doriți?*

- Dorim ca Guvernul României să ceară Guvernului Ungariei o poziție oficială, în care să spună dacă acel patrimoniu Gojdu mai există, dacă sunt dispuși să îl retrocedeze integral, sau să plătească despăgubiri. Luați aminte, este vorba despre clădiri care ocupau două străzi!

- *În loc de două străzi, două clădiri!*

– Fără să mă mai întrebați ceva, vreau să spun că ministrul Mircea Geoană, pentru care eu, ca membru al Comisiei de politică externă, mi-am pus apostila, a fost de față la inaugurarea a două plăci comemorative, referitoare la Fundația Gojdu. Vreau să-l întreb ce înseamnă acele două plăci? Înseamnă cumva faptul că din două străzi noi vom rămâne cu două clădiri?

- *De ce reveniți mereu asupra acestui aspect?*

– Cum de ce? Știți că în acele clădiri, proprietatea noastră, am putea să facem o universitate românească? Sigur că visez frumos, având în vedere faptul că doar noi, românii, suntem de acord să existe universități maghiare pe teritoriul României, dar tot nu pot să nu spun că noi, ca proprietari ai acelor imobile, am putea să asigurăm burse de studii în SUA pentru jumătate din studenții din Ardeal. Adică, exact ceea ce voia Gojdu, atunci când și-a făcut testamentul. Inclusiv autoritățile arădene ar trebui să se implice în această problemă având argumentul că, fără aprobarea lor, Statuia Libertății nu s-ar fi reamplasat la Arad. Cu alte cuvinte, să le spună că, din moment ce românii au acceptat reamplasarea statuii, ar trebui să facă și ei un gest care să le dovedească buna credință.

Daniel Albu

[*Adevărul de Arad*, 29 aprilie 2004]

179

Gojdu, un simbol al reconcilierii româno-maghiare

Ministrul român de externe *Mircea Geoană* și ministrul ungar al culturii *Hiller István* au dezvelit sâmbăta trecută, la 24 aprilie, o placă comemorativă în amintirea avocatului și omului politic *Emanuil Gojdu*. Placa a fost amplasată pe frontispiciul clădirii principale din strada *Király* a complexului cunoscut sub denumirea de „Curțile Gojdu” din Budapesta. Problema recuperării simbolisticii și moștenirii lui *Emanuil Gojdu* reprezintă pentru Guvernul român o prioritate, a afirmat ministrul *Mircea Geoană*.

Înainte de începerea manifestărilor dedicate „Zilelor Creștinătății Ortodoxe din Ungaria”, sâmbătă după-masă de la ora 15.00, cei doi miniștri au dezvelit placa comemorativă Gojdu, așezată la intrarea principală în Curțile Gojdu din Budapesta. Placa de bronz este inscripționată în limbile română, maghiară și engleză cu textul: „Curțile Gojdu păstrează amintirea marelui mecena al românilor din Ungaria și de pretutindeni. Guvernul român și guvernul ungar înființează o Fundație comună, în spiritul lui Emanuil Gojdu (1802–1870) și al prieteniei dintre cele două popoare”.

Ministrul ungar al culturii a afirmat, cu această ocazie, că spiritualitatea lui Emanuil Gojdu aparține ambelor națiuni – română și maghiară – de aceea, reprezentanții celor două guverne cinstesc împreună memoria acestuia.

„Sunt puține simbolurile și personalitățile care arată mai mult câte lucruri au în comun maghiarii și românii decât Emanuil Gojdu. Un român ortodox, cetățean loial al Ungariei, Emanuil Gojdu este probabil acel spirit renașcentist, care a prefigurat Europa secolului XXI, o Europă unită în care popoarele noastre se reîntâlnesc” – a subliniat în cuvântarea sa ministrul Mircea Geoană, accentuând că prin înființarea Fundației Gojdu, cele două guverne fac un act de reparație istorică, „facem un nou exorcism al părții dureroase al trecutului nostru comun și arătăm că ceea ce este bun din trecut poate să reprezinte o punte pentru viitor”.

Ambele părți au evidențiat necesitatea unui nou început, un început european, în relațiile româno-maghiare. „Dedic acest eveniment frumos parteneriatului nostru strategic pentru secolul XXI. Fie ca alte mii de maghiari și români să folosească bursele pe care le vom pune la dispoziție în viitor. Acesta este destinul României și Ungariei: împreună în Europa, împreună în secolul XXI”, a concluzionat șeful diplomației române Mircea Geoană.

La eveniment au mai luat parte *Titus Corlățean*, secretar de stat al Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, *Călin Fabian*, ambasadorul român de la Budapesta și alți diplomați și oficialități din România și Ungaria.

Placa comemorativă Emanuil Gojdu de la intrarea principală a Curților Gojdu a fost sfințită de părintele *Marius Maghiaru*, parohul Capelei Ortodoxe Române din Budapesta, care a mai avut ocazia să sfințească o placă memorială Gojdu, cu doi ani în urmă, așezată de către Societatea Culturală a Românilor din Budapesta, pe peretele capelei românești, aflată lângă Curțile Gojdu.

- iova-

[*Foaia românească*, 30 aprilie 2004]

180

Parastas în amintirea lui Emanuil Gojdu

În prima duminică de după sărbătorirea Sfințelor Paști, în Duminica Tomei, comemorăm, pomenim morții noștri. În același timp pentru noi, românii din Ungaria, și cei din Budapesta, comemorarea marelui mecena al neamului Emanuil Gojdu este o datorie sfântă.

Începând cu anul de grație 1992, este pentru a 12-a oară când, după căderea cortinei de fier, preoții noștri fac parastase, se închină în amintirea și pentru pomenirea marelui bărbat, marelui mecena și bunului român Emanuil Gojdu.

În Capela Ortodoxă Greacă care ne-a primit cu atâta dragoste, enoriașii români budapestani, corpul diplomatic român acreditat la Budapesta și mulți frați greci întru credință am îngenuncheat, am participat la slujba oficiată de părintele vicar *Marius Maghiaru*.

Multe lacrimi au fost pe chipurile noastre, multă reculegere, pietate. Predica părintelui vicar ne-a redat încrederea, iar glasurile noastre au răsunat la răspunsul „Adevărat a înviat!”

După Sfânta Liturghie și rugăciunile de pomenire a urmat, în sala alăturată capelei, o pomană, cum am spune noi românii, întru pomenirea morților noștri, morților neamului nostru. Apoi ne-am deplasat cu toții la cimitirul Kerepesi pentru a comemora și a-l pomeni pe marele mecena al neamului nostru. Deplasarea la cimitir am simțit-o în suflete ca un adevărat pelerinaj. Ajunși acolo, în fața locului în care-și doarme somnul cel de veci marele bărbat am avut în suflet o mare durere văzând mormântul încă lipsit de frumusețea lui inițială. De la Oradea încă nu s-au întors cupola și elementele susținătoare. Acest „amănunt” a știrbit atmosfera de mare sărbătoare pe care ne-am străduit să o dăm acestui eveniment.

După slujba de pomenire, oficiată de părintele vicar *Marius Maghiaru* a urmat ceremonia depunerii de coroane și jerbe de flori pe mormântul lui Emanuil Gojdu și al familiei sale. S-au depus coroane din partea: Ambasadei României la Budapesta, Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta, Fundației Emanuil Gojdu din Sibiu, Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria,

Autogovernării Minoritare Române din sectorul VII, Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Fundației Publice „Pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria”.

După solemnitatea depunerii de coroane, doamna *dr. Maria Berényi*, în discursul său s-a întrebat ce ar putea să spună pentru a 12-a oară în fața mormântului Gojdu, dându-și seama în același timp că tema Gojdu este inepuizabilă. Domnia sa a evocat perioada de la începutul anului 1861, când Emanuil Gojdu, a fost ales Comite Suprem. Acest moment a fost ales pentru a fi mai bine cunoscut pentru că Gojdu a fost atacat atât din partea românilor, cât și a maghiarilor. Cel de-al doilea moment evocat de doamna Berényi a fost discursul lui Gojdu din Casa Magnaților, culmea discursului politic din cariera lui, discurs care în prealabil a fost discutat cu Andrei Șaguna, cu episcopi ortodocși și greco-catolici din Transilvania și Țara Ungurească. Discursul politic din Camera Magnaților a fost interpretat diferit, dar românii și-au dat seama că Emanuil Gojdu a fost un bun român și un bun ortodox.

În final, Maria Berényi a dat citire scrisorii adresate de românii din Făget lui Emanuil Gojdu, care după discursul din Casa Magnaților a fost încredințat de sprijinul tuturor românilor care au trăit în Transilvania și Țara Ungurească.

Mihai Felician Cozma

[*Foaia românească*, 30 aprilie 2004]

181

Követelések, avagy mit üzen a román politika?

2001 szeptemberében egy érdekes feljegyzés érkezett Budapestre a Külügyminisztériumba. A román kormány, hivatalosan kérte a Gozsdu Alapítvány vagyonának visszaszolgáltatását. A közelmúltban a magyar kormány elutasította ezt a kérést. A román felső vezetés, ezért tartja vissza Erdélyben az egyházi földek államosítás utáni visszaadását.

Mi is az a Gozsdu-alapítvány? Emánuel Gozsdu (román nevén Gojdu) 1802-ben Nagyváradon született, majd szülővárosában, Pozsonyban és Budapesten végzett tanulmányai után Budapest egyik legsikeresebb ügyvédje, országgyűlési képviselője, később pedig legfőbb ítélőszéki bírója lett. Gozsdu Manó tekintélyes vagyonát végrendeletileg 1869-ben egy alapítványra hagyta, amely a román ortodox egyház védnöksége alatt állt, és a keleti ortodox vallású ifjúság neveltetését támogatta ösztöndíjakkal. Az alapítvány bevételeit és alapját, egy budapesti VII. kerületi ingatlan együttes tulajdonjoga és bérleti díja képezte. Ez az ingatlan mára eléggé lepusztult állapotba került. A kerületi önkormányzat és az általa létrehozott kft 3 milliárd forintért szándékozza helyreállítani.

Természetesen ezért a 3 milliárd forintért tulajdonba szeretne kerülni a fent említett hivatal. Az ingatlan mai értéke 1 milliárd dollár. Ez itt a tét.

Ezt a tulajdont szeretné a román kormány is visszakapni. Csak egy nagy baj van! 1953-ban a két állam kormánya aláírt egy nemzetközi szerződést, amelyben kölcsönösen lemondanak az egymással szemben támasztott kártérítési igényekről. Most ennek a felrúgására készül Románia. A nyilatkozataik egyértelműen árulkodnak szándékaik „nemességéről”. A Román Nemzeti Egységpárt (PUNR) Kovászna megyei képviselője, Petre Turlea a Gozsdu-udvar eladásának hírére a parlamentben tartott beszédében arra szólította fel a román kormányt, hogy akadályozza meg "ezt a lopást, és szakítson meg mindenféle kulturális kapcsolatot a tolvajokból és banditákból álló magyarokkal”.

A magyar válasz szerint, ha Románia fenntartja követelését, Magyarország is fenntartja magának azt a jogot, hogy Romániával szemben vagyoni követelésekkel lépjen fel. Az 1937. évi egyezményben ugyanis az alapítvány vagyonának visszajuttatása mellett az is szerepelt, hogy Románia visszaszolgáltatja Magyarországnak a kolozsvári Tanítók Házát, a háromszéki Tanalapot és a nagyszebeni Mária Terézia Árvaházat. Azt azonban nem ártana Romániának sem figyelmen kívül hagynia, hogy Európában nem szeretik a perlekedő kis népeket - szomszédunk pedig csak most jutott el odáig, hogy az Unió vele is elkezdje a csatlakozási tárgyalásokat. Arról nem is beszélve, hogy a status quo felborulásával igencsak van vesztenivalója.

Ennek a veszteni valóknak egy része: ingatlanok 12 958 000 dollár értékben, ingóságok és árukövetelések 2 822 000 dollár, folyószámlakövetelések: 512 000 dollár, 65 300 font, 6000 svájci frank, 684 000 forint, 786 000 stabilizáció előtti lei, 189 000 pengő, magyar cégek részéről leszállított, de a román átvevők részéről ki nem fizetett áruk: 11 000 dollár, 105 000 font, 48 000 svájci frank, 1 178 000 forint. Magyar vállalati érdekeltségek Romániában mintegy 150 151 000 dollár értékben és szórványérdekeltségek romániai részvénytársaságokban. Névértéke: 31 562 000 lei, 129 000 korona, 56 900 font, 54 100 francia frank, 28 000 dollár, 24 555 schilling.

Ez lehetne követeléseink egy része. De mint sejthetjük jóval cifrább az ügy. Mert mit is kezdhetne a román kormány egy budapesti ingatlannal? S miért lett ez az ügy hirtelen ilyen fontos? Az elsődleges ok, hogy pénz kell a román államkasszába, amiről tudjuk, hogy nem áll valami fényesen. 1 milliárd dollár az szép summa! De ki tudja ezt megfizetni? Hiteles értesüléseink szerint izraeli befektetőcsoport szándékozik megvásárolni az ingatlan együttest. Így már érthető a románok ügybuzgósága. A vallás kötelékével nemigen lehet szembeállni. Ami kötelező, az kötelező!

Ezeknek az eseményeknek a fényében több, mint elgondolkodtató, hogy a román miniszterelnök Adrian Nastase, Medgyessy Péterrel együtt, Magyarországon ünnepelte Románia nemzeti ünnepét, ami egybe esik az 1918-as székelyekkel, Erdély bekebelezésével.

A Gozsdu-rehabilitáció

A Gozsdu-udvar 230 méter hosszú passzázs, a Király utca 13. és a Dob utca 16. között, 7 épületből és 6 belső udvarból álló együttes. A második világháború után folyamatosan pusztult le az egész tömb, amihez még hozzájárult a hatóságok áldásos közreműködése (Martinkó József: *Ki állítja meg Arturo Uit?*, *ÉS*, 2004/8.). Meggyőződésem, hogy a passzázs és a zsinagóga funkcionálisan kapcsolódik, és együttesen képezheti a katalizátort, amely a környék általános fellendüléséhez vezethet. Ráadásul ma van egy erősödő zsidó közösség, amelynek nincs zsinagógája. Mi sem egyszerűbb, mint a zsinagógát eredeti rendeltetésének megfelelően használni. Itt meg kell jegyezzem, hogy a zsinagóga (Bet Hakneszet) nemcsak istentiszteletre használatos, hanem ez a közösség háza, ahol az emberek találkoznak, előadásokat hallgatnak, tanulnak. A klasszikus értelemben vett zsinagóga egy olyan épület, amely állandóan "üzemel". Egyértelmű nemzetközi tapasztalat, hogy egy jól működő kulturális létesítmény mozgásba hozhat egy lepusztult városrészt. A tapasztalat azt mutatja, hogy kereskedelmi-szolgáltató funkciók mindenképpen kialakulnak egy kulturális létesítmény körül, míg a kereskedelmi funkció önmagában nem hoz lényeges változást a lakókörnyezet számára. Ezért a "pláza-szisztéma" belvárosi környezetben nem gerjeszti azt a láncreakciót, ami minden sikeres rehabilitáció alapfeltétele.

A jelenlegi tervek a Gozsdu-udvart kibevezik minden múltat idéző eleméből, az udvarokat telegyömöszölik üzletekkel, alig hagyva szabad területeket, a Király utcához közel eső első udvar szintjét átdöfik egy mozgólépcső-párral, hogy a pincésintet is üzletesíthessék. Valami mondvacsinált kulturális funkciót is beletuszkolnak, amihez a környék jellegének semmi köze. Az alapterület minden lehetségesnél nagyobb kihasználása érdekében a lakások 40-45 négyzetméteresek, a tetőtérbe két szintet préseltek bele, természetesen azon az áron, hogy a tetőszerkezet arányát megváltoztatták. Ahhoz, hogy a befektető a magas építési költségek mellett is hozzájusson az áhított húszszázalékos tiszta haszonhoz, minden eszközt latba kell vetni, hogy az eladható lakások száma és üzletek területe maximális legyen, a közterületek rovására. A plázásított végeredmény lehangoló. Kérdéses az is, hogy kik veszik meg a luxusnak kikiáltott aprócska lakásokat. F fiatal párok? Öregek? Izraelből visszatelepülő zsidók. A belvárosi rehabilitáció nem egyszerű ingatlancsere és épület-felújítás. Nem a beruházó hasznát irigylem, hanem a város veszteségére szeretném a figyelmet felhívni. Szintén nemzetközi tapasztalatok alapján állítom, hogy egy ilyen városi örökség méltó kezelése csakis közösségi rehabilitációval oldható meg sikeresen. Tudom, ez macerás

vállalkozás, nem olyan egyszerű, mint eladni egy külföldi befektetőnek, felmarkolni a pénzt a kerületi hivatali apparátus örömére, és letudni a gondot. Sokkal felelősségteljesebb és bonyolultabb folyamat, de a hatása mérhetetlenül nagyobb, és nemcsak a Gozsdu-udvarra nézve. Amennyiben lemondanak a Gozsdu-Rumbach-rehabilitációról, később milliárdokat kell befektetni a környék rekonstrukciójába. Tehát pusztán gazdasági kérdésként is hibás döntés elpotyázni ezt a lehetőséget. Nem beszélve arról, ha kiiktatják a beruházói tiszta hasznot, a lakások lehetnek normális méretűek, az üzletek és az átjáró területének aránya nem borul fel. Nem kell mozgólépcső, hiszen a pincék terét ki lehet használni e nélkül is. Egyszerűen szabad teret kell hagyni a kisvállalkozók ötleteinek, hiszen egyetlen tervező nem lehet olyan okos, mint az, aki a pénzét kockáztatja egy teaház, egy borozó vagy bármi más sikere érdekében.

Sarkalatos kérdés az elátkozott Madách-sétány terve. Ez a sose volt jó terv felszámolásra érett. Még akkor is az lenne, ha nem vágná keresztbe a Gozsdu-udvart, hiszen Budapest egyik ékessége a logikusan szép városszerkezete, amelyben bármely sebészeti beavatkozás csak károkat okozhat. Minden normális módon helyére kerülne, ha kitiltanák az autóforgalmat a Király utcából, és egyáltalán, az idegen autók jelenlétét a Belvárosban megakadályoznák, úgy, mint Londonban. Harminc éve elavult gondolat a belvárosi parkolóházak létesítésének koncepciója. A tömegközlekedés fejlesztésével párhuzamosan jelentős büntetőadót szabnak ki a Belvárosba igyekvő, idegen személyautóknak, hiszen a kihasználtságuk nagyon alacsony, viszont az úttest- és parkolóhely-foglalásuk, valamint a levegőszennyezés, amit okoznak, súlyos. Számomra felfoghatatlan, hogy amit harminc éve Budapesten tanultam, azt éppen e város vezetői felejtették el.

Félreértés ne essék, a régi, pesti zsidónegyed felújítása nem a zsidók ügye, és nem csak azért, mert az UNESCO-világörökség része. Ez a negyed megőrizte a spontán városfejlődés során kialakult városszerkezetet, akkor is, amikor körülötte kialakították a körutas-sugárutas várost a XIX. század fordulóján. A régit nemcsak azért érdemes megőrizni, hogy turisták bámulják, hanem elősegítheti a múlttal való hétköznapi szembesülést, amelyet évtizedek óta halogat a magyar társadalom.

Eva M. Amichay
Tel-Aviv

[*Élet és irodalom*, 2004/17. szám]

183

Medgyessy: Előretétekintők a magyar-román kapcsolatok

A magyar miniszterelnök a kétoldalú kapcsolatok jelentőségét fejtegette a román közszolgálati rádióknak adott nyilatkozatában.

A magyar kormány nemcsak támogatja, hanem kifejezetten szorgalmazza, hogy Románia mihamarabb bekerüljön az Európai Unióba - jelentette ki Medgyessy Péter a bukaresti közszolgálati rádióknak adott mintegy 40 perces interjúja során. A magyar kormányfő megerősítette, hogy Budapest megosztja integrációs tapasztalatait Bukaresttel, és bátorítja Romániát mindabban, ami segítheti csatlakozásának felgyorsulását.

Ide tartozik, és közös érdek az autópálya-építés, az új határátkelők megnyitása, a magas feszültségű villamosvezetékek kiépítése, és a térségek közötti együttműködés minden formája. Mindez a jó szomszédságot erősíti, másrészt Magyarország számára nem közömbös a jelentős számú romániai magyar közösség sorsa, életkörülményeinek alakulása.

Medgyessy Péter előretekintőnek minősítette a magyar-román kapcsolatokat, és ehhez - mint mondta - hozzátartozik az is, hogy sikerült tisztességesen rendezni az aradi Szabadság-szobor helyzetét. Örül annak is, hogy megépül a Megbékélési park, mert úgy véli, hogy ez a múlt lezárását jelenti.

A Gozsdu-hagyatékkal kapcsolatban Medgyessy Péter azt mondta, megérti a román politika érzelmi kötődését, az ingatlan visszaszolgáltatásáért azonban a magyar kormány jogilag nem tud, és nem is kíván semmit tenni. Lesz majd egy közös magyar-román finanszírozású alapítvány, amely Gozsdu Manó szellemi hagyatékát ápolni fogja, ennek a helye is megvan már, a régi épületben viszont legfeljebb egy emeletet lehetne bérelni az alapítvány valamelyik részlege számára.

Moszkovits János (Bukarest)[

[www.radio.hu/ 2004. június 2.]

184

Gozsdu-udvar

A Gozsdu-udvar rögtön a Király utca Deák tér felöli részénél található, egy átjáróház ez, amely jelenleg le van zárva a gyalogos forgalom elől. Csupán egy nyárra hagyta magát elfoglalni a nyüzsgő budapesti fiatalok által. A századfordulón épült komplexum, a XIX. századi magyar közéletben Gozsdu Manóként ismertté vált, román származású ügyvéd hagyatéka. Gozsdu Manó végrendeletileg hagyta teljes vagyonát az erdélyi és magyarországi román közösségre. Arról is rendelkezett, hogy ezt a vagyont egy alapítvány kezelje, amelynek támogatásával számos román fiatal végezhet tanulmányait külföldi egyetemeken.

A Gozsdu-udvar 1952-ben, államosítás útján került a magyar állam tulajdonába. Ezt az állapotot a Románia és Magyarország között, 1953-ban megkötött államközi megállapodás is szentesítette. A felek kölcsönösen

elismerték, hogy semmiféle tulajdonjogi igényt nem támasztanak egymással szemben.

Ám a román kormány Gozsdu Manó születésének 200. évfordulóján, 2002-ben mégis felvetette a Gozsdu-udvar épületeire vonatkozó igényét. Adrian Nastase miniszterelnök kijelentette, a két ország mihamarabb megoldást próbál találni a Gozsdu Alapítvány budapesti javainak visszaszerzésére. Egyelőre úgy fest, hogy a külpolitikai huzavona végállomása, egy új Magyar–Román Gozsdu Alapítvány létrehozása, amely ösztöndíjakat osztana, emlékházat és könyvtárat tartana fent. Székhelyéül a magyar diplomácia felajánlott egy budai ingatlant, a román fél viszont azt szeretné, ha mindez a Gozsdu-udvarban valósulna meg. A Király utcai épületkomplexum viszont nem állami tulajdonú. Ráadásul romokban, üresen áll, a beruházók a közeljövőben kezdenék az építkezést: hotelt, boltokat, luxuslakásokat, interaktív múzeumot alakítanak ki. Ott tehát legfeljebb bérelni, később talán venni lehetne irodát az alapítvány számára. A román diplomáciai körök állítólag egymilliárd dollárra becsülik a Gozsdu-vagyont. Azonban a hagyatékról vélhetőleg még egy jó ideig nem születik végleges megállapodás.

A diplomáciai viták idején tavaly, az átjáróház hosszú, sötét folyosójának közepén felgyulladtak a lámpák, felcsendült a zene és egyre több fiatal talált rá újra az udvarra. A jogászok és közgazdászok által üzemeltett szórakozóhely mindössze egy évet élt meg, idén ugyanis, miután az utolsó lakót is sikerült kiköltöztetni, életbe lépett a szerződés, amelynek értelmében a Magyar Ingatlan Kft. július végéig megveszi a házat. Sajtóhírek szerint a vételárban benne van a Holló utcai épület is, ahol a Szóda-udvar üzemelt tavaly.

[www.dteurope.com/ 2004. június]

185

**PARLAMENTUL ROMÂNIEI
CAMERA DEPUTAŢILOR
14 iunie 2004**

***Întrebare adresată dlui Mircea Geoană, Ministru Afacerilor Externe
de către deputatul Dan Brudaşcu, Grupul parlamentar al P.R.M.***

Obiectul întrebării:

Prin intermediul întrebărilor și interpelărilor adresate Ministerului de Externe, am încercat să vă determin să interveniți în vederea soluționării cazului patrimoniului Fundației Gojdu și recuperării fondurilor Arhivelor Transilvaniei nepreluat după 1919.

Având în vedere că de la data acestor întrebări și interpelări și până în prezent nu am mai primit nici o informație în legătură cu stadiul la care s-a ajuns în negocierile bilaterale cu partea ungară, vă solicit să dispuneți a se preciza care sunt șansele ca partea română să intre în posesia bunurilor ce-au aparținut Fundației Gojdu, iar Arhivele Statului să recupereze marile fonduri de documente și acte oficilae, esențiale pentru studiul istoriei poporului român, aflate încă în arhivele maghiare.

Se solicită răspuns.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE

30 iunie 2004

Răspunsul Ministerului Afacerilor Externe la interpelarea formulată de domnul deputat Damian Brudașcu

I. Stadiul negocierilor româno-ungare privind bunurile Fundației Gojdu

Schimbul de documente diplomatice, consultările și negocierile bilaterale, derulate în perioada 1998-2002, vizând clarificarea statutului juridic al bunurilor Fundației Gojdu – în special al imobilelor cunoscute sub numele de Curțile Gojdu din Budapesta – atestă divergența de opinii a părților română și ungară cu privire la interpretarea Acordului din 1937 privind soluționarea definitivă a problemei bunurilor Fundației Gojdu, respectiv a Convenției din 1953, prin care părțile au renunțat, în situații expres prevăzute, la pretenții reciproce. Partea română consideră că Acordul din 1937 reprezintă temeiul legal pe baza căruia se poate realiza restituirea Fundației Gojdu, în timp ce partea ungară consideră că prevederile acestuia au fost invalidate de Convenția din 1953. În această situație, în care pozițiile, din punct de vedere juridic, sunt ireconciliabile, Guvernul României a continuat activ demersurile diplomatice la nivel înalt pentru restituirea bunurilor Fundației Gojdu, respectiv pentru identificarea unor proiecte în a căror realizare ar putea fi co-interesate statul român, statul ungar, societatea civilă și a căror realizare ar fi în spiritul crezului marelui mecena, Emanuil Gojdu, care, în decursul vieții sale, a rămas fidel ambelor popoare – român și ungar – devenind, prin activitatea și succesele sale, o punte de legătură între România și Ungaria.

În acest sens, a fost inițiativa părții române să propună, în decembrie 2003, o Strategie comună româno-ungară privind bunurile Fundației Gojdu, care cuprinde proiecte concrete, ce ar urma să fie realizate în cadrul Curților Gojdu din Budapesta, în interesul ambelor părți, având ca scop imobilele respective să redobândească destinația testamentară conferită de Emanuil Gojdu și să nu poată fi folosite în alte scopuri.

Strategia prevede ca, în cadrul Curților Gojdu din Budapesta, să funcționeze: sediul Fundației comune Gojdu care urmează să acorde burse Gojdu, precum și alte proiecte sub egida Fundației Gojdu, cum ar fi: Institutul Parteneriatului Strategic Româno-Ungar, Muzeul memorial „Emanuil Gojdu”, Biblioteca „Emanuil Gojdu”, un liceu bilingv româno-maghiar „Emanuil Gojdu”. Acste proiecte au în vedere și implicarea minorității române din Ungaria în activități de natură să stimuleze și dezvolte identitatea culturală, etnică, lingvistică a reprezentanților acesteia. În lipsa derulării acestor proiecte, pe perioadă nedeterminată, în Curțile Gojdu, care urmează să fie incluse în patrimoniul inițial al Fundației comune, fără posibilitatea schimbării destinației clădirilor și a implicării Guvernului României în administrarea clădirilor, problema bilaterală nu poate fi considerată drept rezolvată.

Problematika Fundației Gojdu reprezintă una dintre prioritățile agendei bilaterale, fiind abordată atât în cadrul discuțiilor la nivel înalt, cât și cu prilejul consultărilor periodice dintre experții români și ungari.

Momentele cheie ale dialogului politico-diplomatic româno-ungar din ultimul an, cu privire la soluționarea problematicii bunurilor Fundației Gojdu au fost următoarele:

- 13 mai 2003: întâlnirea, la Budapesta, a miniștrilor culturii din cele două țări și experților din ministerele afacerilor externe, prilej cu care partea ungară a exprimat acordul de principiu cu privire la concretizarea proiectelor mai sus-menționate, în Curțile Gojdu.

- 13 iunie 2003: cu prilejul lucrărilor Comitetului de colaborare în problemele minorităților naționale din cadrul Comisiei Mixte Interguvernamentale Româno-Ungare de Colaborare și Parteneriat Strategic, părțile s-au angajat că „vor acorda prioritate înființării Fundației comune Gojdu și derulării proiectelor aferente”.

- 18 iulie 2003: reluarea discuțiilor cu prilejul sesiunii plene a Comisiei Mixte Interguvernamentale Româno-Ungare și stabilirea ca obiectiv al Comisiei Mixte Interguvernamentale Româno-Ungare a scopului mai sus-menționat, asumat de Comitetul de colaborare în problemele minorităților naționale.

- Consultările succesive la nivel de experți: 11 noiembrie 2003 (Budapesta), 30 martie 2004 (Budapesta), 15 iunie 2004 (București), au vizat identificarea unei soluții viabile, în concordanță cu dispozițiile testamentare ale lui Emanuil Gojdu, care să implice ambele părți în derularea unor proiecte menite să pună în valoare moștenirea Gojdu și potențialul său de a deveni un liant cultural între cele două popoare.

Un pas foarte important în direcția concretizării acestui obiectiv și conexării definitive a Fundației de Curțile Gojdu l-a reprezentat inaugurarea, la 24 aprilie 2004, de către domnul Mircea GEOANĂ, ministrul afacerilor externe, și domnul Istvan HILLER, ministrul ungar al culturii, la intrarea în Curțile Gojdu din Budapesta, a unei plăci comemorative, inscripționată trilingv

(română, maghiară, engleză) cu un text care face referire explicită la simbolistica pe care o au Curțile Gojdu, ce păstrează memoria marelui mecena, precum și la intenția celor două Guverne de a înființa o Fundație comună care să asigure continuitatea crezului lui Emanuil Gojdu.

În concluzie, se poate afirma că dialogul politico-diplomatic a înregistrat, în ultimii doi ani, o dinamică accentuată, ambele părți dorind să valorifice potențialul și efectul de vizibilitate al demersului comun și simbolic al celor două guverne.

La momentul actual, experții români și ungari se află într-un stadiu avansat de redactare a Actului Constitutiv al Fundației Publice Româno-Ungare Gojdu, existând, totodată, deschidere și intenția declarată de sprijin al părții ungare pentru finalizarea primului proiect din seria celor mai sus-menționate – înființarea Muzeului Memorial „Emanuil Gojdu”. De asemenea, partea ungară a exprimat flexibilitate cu privire la realizarea celorlalte proiecte din Strategia comună româno-ungară privind bunurile Fundației Gojdu: înființarea Institutului Parteneriatului Strategic Româno-Ungar „Emanuil Gojdu”, a unui liceu bilingv și a unei biblioteci „Emanuil Gojdu”.

Apreciem că voința politică a celor două Guverne de a soluționa o problemă sensibilă, aflată de mult timp pe agenda bilaterală, va permite identificarea unei soluții care să respecte prevederile testamentare ale lui Emanuil Gojdu și să redea Curților Gojdu din Budapesta destinația culturală avută în vedere de fondatorul acestora

II. Chestiunea arhivelor românești aflate în Republica Ungară

În ceea ce privește problematica arhivelor românești aflate la Budapesta, aceasta se află în atenția autorităților române.

În prezent, acest domeniu este reglementat de Acordul de colaborare interdepartamentală în domeniul arhivistic dintre Arhivele Naționale ale României și Arhivele Naționale din Ungaria, semnat la București, la 8 noiembrie 1996 și intrat în vigoare la 27 mai 1997, care stabilește condițiile privind accesul reciproc la studierea fondului documentar al Arhivelor Naționale ale României și Republicii Ungare.

În anul 2003, partea ungară a exprimat solicitatea de a negocia un nou acord bilateral de colaborare în domeniul arhivistic.

Autoritatea română competentă, Ministrul Administrației și Internelor, a demarat procedurile interne de elaborare a unui proiect de acord care urmează să fie transmis autorităților ungare spre analiză, împreună cu propunerea de organizare, cât mai curând posibil, a unei runde de consultări la nivel de experți.

Problematica arhivelor românești aflate la Budapesta va fi luată în considerare de partea română, în contextul elaborării noului proiect de acord.

[www.cdep.ro/pls/steno]

186

Gozsdu-udvar

"Az átjáróház egyik sötét lépcsőházában ő letérdepel és megigazítja a harisnyakötőmet."

Ilyesmiről vallanak a Krúdy hősnők, kik a Gozsdu-udvarban jártak. Gondoltam, elkészülök én is arra, hátha történik valami. (Félúton eszembe jut, hogy nincs is harisnyakötőm, de már nem fordultam vissza.)

Tavaly azért jöttem erre sietősen, mert megfájdult a fogam. A doktor úr volt az utolsó lakó a kísértetházban. (Az önkormányzatnak meg a feje fájt emiatt. Ha ugyanis a fogorvos továbbra is itt akarta volna folytatni praxisát, odalett volna a nyolcszáz milliós vételár. A summát nemrég fizette ki az új tulajdonos.)

Mikor mindenre elszántan megérkeztem a romos épülethez, egy egész forgatócsoport nyüzsgött a kapuban. A kábelek közt botladoztam, gyanúsan méregettek, de aztán kinézték belőlem, hogy én bizonyára gyógyulni érkeztem ide, és beljebb tessékeltek. Átvonultam a háborús díszleten, könnyed eleganciával megkerültem a vicsorgó vérebet és felmentem a százéves lépcsőn. "Műtét" közben muskátlik virultak az ablakban, a doktor úr az asszisztensével Márairól elmélkedett, Chopin zenéjére villantak a műszerek. Kint, a filmben fegyverek ropogtak, talán még egy tank is begördült. Így visszaemlékezve, nem is volt olyan rossz.

Most mégis, valami másra vágytam.

*

Miért, hogy a Gozsdu-udvart annyi titok lengi körül? A hét épületből és hat udvarból álló műemlék a Király utca 13-at köti össze a Dob utca 16-tal. Az átjáróház még ily elhagyatottan és porosan is méltóságot sugároz. Mint egy ráncos, öregkező úriember. Barázdáiban kalandok, tragédiák. A falak közt sűrű a csönd, elfáradt a múlt. A levegőben mégis ott maradt az aranyművesek kopácsolása, az ifjak szerelmeskedése, a gettóba kényszerített emberek fájdalma, a halál lábnyoma. A sárga keramitkockák közt fűcsomók nyújtóznak elő. A hajdani üzlethelyiségekre rozsdás redőny nehezül. Az udvaron az ember lábához törleszkedik a civilizált hulladék. Műanyag zacskók, kólás palackok gyűlnek a sarokban. Vádaskodva mered a törött ablaküveg. Az ajtók lelakatozva és egy riadt macskanyávogás.

Szomorúan nézem a málló vakolatot, a bedeszkázott réseket.

*

Gozdu Athanáz jómódú kereskedő fia, Gozdu Manó építtette a múlt századfordulón a különös házat. Az ifjabbik Gozdu Magyarországon hírneves ügyvéd lett, s a telket diákszallónak szánta. (Az építészeti ritkaságnak számító épületet Czigler Győző tervezte.) A románságát mindvégig hangoztató Manó egyébként igazi magyar hazafi volt. Elsőként adott be keresetlevelet a pesti és budai tanácsokhoz, még abban az időben, amikor a törvénykezés nyelve csak a latin volt. Olyan összejöveteleken vett részt, ahol Kazinczy Ferenc, Berzsenyi Dániel és a Kisfaludyak is ott voltak. A magyar nyelv ügyét sajátjának tekintette. 1869-ben a legfőbb ítélőszék bírójává választják. A főrendi házban beszédet tartott, melyben hangsúlyozta: "a magyar és a román nemzetnek... egymással van dicső jövődjük, egymással szemközt mindkettőjüknek veszniök kell".

A Gozdu-vagyon nagy része, a róla elnevezett alapítványra szállt. Ebből többek között görögkeleti vallású joghallgatók kaphattak ösztöndíjat. Elmúlt száz év és a román kormány bejelentette igényét a Gozdu-ingatlanokra. Szeptemberben még Ion Iliescu is tett egy sétát a kiürített épületben. Amennyiben sikerül megegyezni, a magyar és román kormány egy közös finanszírozású alapítványt hoz létre, mely Gozdu Manó szellemi hagyatékát ápolja majd. A Király utcai átjáróházban legfeljebb egy emeletet lehet bérelni az alapítvány valamelyik részlege számára. Visszaszolgáltatásra nincs jogi alap.

*

De térjünk még vissza egy kicsit a múltba. Mire a diákok, lakásbérlők berendezkedtek az emeleten, a Király utca Belváros felé eső szakasza - egészen a terézvárosi templomig - lassan a pesti zsidónegyed központjává vált. Itt voltak az első imahelyek, s itt vertek tanyát a különféle kereskedők, bőrfeldolgozó mesterek, prém- és gyapjúban utazók, valamint a posztó- és szövetárusok. A bőrösöknek külön kávéházuk lett a Laudon - ma Káldy Gyula - utca sarkán. A Gozdu-bérház egymásba nyíló udvaraiban főleg aranyművesek, ékszerkészítők és ötvösmesterek nyitották meg üzleteiket. A keleties zsongású bazárban jól megfért egymással a kalapos, a fehérékszerész és a borbély is. Rösner néni egy olyan előnyomdára is emlékszik, ahol kézimunkára mindenféle mintát nyomtattak. A grófkisasszonyok kelengyéjére itt rajzolták elő a monogramot. Aztán lehetett hímezgetni. Volt idő, mikor ebből még tisztos haszon is származott.

*

A harmincas években vagy negyvenöt kiskereskedés, műhely zshivajgott az "arany utcácskában". A polgár csak jött, belibbent a kapun, vett egy ezüstpudriét (azaz púdertartót), majd átszaladt a vésnőkhöz, ott beleírták, hogy "Mindörökké tiéd vagyok: Lajos", és a dolog el volt intézve. A nő boldog volt, ha pamacsát elővette.

1944 már a tragédia éve. A gettó falait november végén pár nap alatt felépítették. Négy kapuját állig felfegyverzett nyilasok és SS-katonák őrizték. Az átjáróházak udvarán külön magas palánkkerítést emeltek. Ez történt a

Gozsdu-udvarban is. A lakásokban főleg nőket, gyerekeket és idős férfiakat zsúfoltak össze. Fekvőhely nem jutott mindenkinek. A Nemzetközi Vöröskereszt biztosított némi nyersanyagot a gettóban működő köz- és népkonyhák számára. Így jutott pár deciliter káposztafőzelék vagy burgonyaleves a Gozsdu-házba is. A legtöbben mégis megbetegedtek, legyengültek vagy éhenhaltak.

Negyvenöt után a túlélők visszatértek üzlethelyiségükbe. Volt, amelyik új bérlőre talált. Az államosítást követően a kézművesek, papucskészítők bevonultak a ktsz-ekbe. Majd később, aki tehette kiváltotta a kisipari engedélyt. Így, ha szerényen is, de újra megpezsdült az élet a Gozsdu-bazárban.

*

Falk Gyuri bácsinak közel negyven évig működött üzlete a Gozsdu-udvarban. Most a Wesselényi utcában találom ötvös- és ezüstműves műhelyét. A falak frissen mázolva, felettünk új galéria feszül. A mester elégedett a hellyel, amit a kiköltözés fejében kapott, azért szívesen nosztalgiazik az egykori bazárról. Megakad a szemem Alfonso dedikált fényképén. Markos úr vastag ezüstitűt javíttatta egykoron Gyuri bácsinál. Az ékszer becses volt, a művész mindig nyakában hordta. Míg a nyaklánc készült, Alfonso megitta a műhelyben észlelt kannányi badacsonyi bort. A végén egészen összebarátkoztak. Kellér Dezső mandzsettagombjait hozta. A mester haragudott rá a maszek szó miatt. Gyuri bácsi büszke kisiparos volt. Márkus László is gyakran megjelent a Gozsdu-udvarban féltett kincseivel.

Amerre nézek, mindenütt érdekes tárgyak. Cukordobozok, kandeláberek, kávékiöntők, tálcafélék, tojástartók, likőröspoharak. Mind ezüsből. Még zsardiner, azaz gyümölcskosár is akad. A fiókból egy köteg ezüst eszcájj kerül elő. Ki kell belőle csiszolni a monogramot. Így végleg feledésbe merül, ki kanalizált korábban a míves evőeszközzel a levesbe. A patinás ételmelegítő 1833-ból való. Míg rácsodálkozom a régiségekre, Gyuri bácsi hosszan studiózza a nyakam. Kérdi, ki csinálta nekem a "sárlesz" láncot. Mert látja ám, hogy ez nem afféle gépi lánc. Minden szemét kézzel készítették. Ilyesmire Pesten ma már kevesen vállalkoznak. Gyorsan felmérem a terepet, mit lehetne még rajtam szakmailag megvitatni. Végül előhúzó a dóznimat, melyben régóta apróbb pénzeimet tartom. A mesternek elég egy fél pillantás és máris egy óriás mágnessel lep meg. A szelence bizony színtiszta vasból van. Ezért került csak húsz forintba az Ecserin. Az ötvenes években már befellegzett a nemesfém-dobozkáknak. Maradt az alpakka és a nikkelezett vaspudrié. Kedves tárgyam valószínű e kor szüleménye.

*

Falk bácsi mesél még Szlatki Andrásról, az utolsó békebeli borbélyról. A hagyományörző férfiú több mint hatvan évig beretvált és nyírt a Gozsdu-udvarban. Ő már nincs köztünk. Műhelye valóságos működő múzeumként várta az arra járókat. Még a császári Bécsből való szerszámokkal, szőrös kefékkel dolgozott. Az üzletben mindig volt egy sakkészlet, ha a kuncsaftoknak

várakozni kellett. De ha nem volt nyiratkozó, akkor Bandi bácsi maga ült le a táblához. Kiváló játékos hírében állott. Szívesen játszott vele sakknagymester, színész, pópa, rabbi és politikus. Egyik legillusztrisabb vendége talán Marcello Mastroianni volt, aki a Miss Arizona forgatásakor vetette alá magát a múltidéző kényeztetésnek.

*

És most következzen a jövő. A különleges műemléket a Magyar Ingatlan Kft. eredeti stílusában fogja rendbetenni, felújítani. Az udvarnak és a pincerendszernek kulturális és szórakoztató funkciót szánnak. Talán kávéházak, régiségboltok, éttermek és antikváriumok sokasodnak majd a hányatott sorsú Gozsdu-udvaron. Az emeleteken luxuslakásokat alakítanak ki. Sokan már jelezték vásárlási szándékukat.

Székely Ilona

[*Népszava*, 2004. július 24.]

187

România, moștenitoarea averii lui Emanuil Gojdu

Marele mecena Emanuil Gojdu a lăsat, în 1870, întreaga sa avere studenților români, bursieri la Universitățile din Imperiul Austro-Ungar. Neavând copii, imensa avere (evaluată în prezent de specialiști la câteva zeci de milioane de dolari) a fost lăsată cu limba de moarte “națiunii române din Transilvania și Ungaria”.

Emanuil Gojdu s-a născut în 1802 la Oradea, într-o familie de aromâni, ca fiu al negustorului Atanasiu Popovici Gojdu și al Anei, născută Poynar. Tatăl, după cum reiese și din testamentul său întocmit la 25 iulie 1821, era un negustor cu o situație bună, din care a putut să-i crească și să-i școlarizeze pe toți cei șase fii ai săi. Viața sa și istoria fundației pe care el a lăsat-o moștenire românilor sunt descrise în cartea “Fundația Gojdu 1971-2001”, de către Cornel Sigmirean și Aurel Pavel.

Emanuil Gojdu a urmat școala la Oradea: cea primară la Școala ortodoxă română, liceul la Gimnaziul Superior Premontori. Apoi, între 1820-1821, Academia de Drept din Oradea, urmată de încă un an la Academia de Drept din Bratislava și încă un an la Pesta. Aici obține diploma de avocat și intră ca stagiar în biroul avocatului maghiar de origine sârbă Mihai Vitkovici, un poet care îl și introduce în cercurile literare de la Pesta. La îndemnul scriitorilor maghiari, Gojdu publică și el în 1826 poezii în limba maghiară în paginile unor reviste ale vremii. În paralel face cunoștință însă și cu intelectualii români din Pesta și prin ei cu aspirațiile culturale ale românilor din monarhie. Locul de întâlnire a intelectualilor și studenților români era casa lui Atanasiu Grabovschi, unde se

înfiripa un salon cultural frecventat de Eftimie Murgu, Damaschin Bojincă, Andrei Micioni, Petru Maler, Ștefan Neagoe, Constantin Lecca, Zaharia Carcalechi s.a. Pe 30 iunie 1832, familia Gabrovschi îl va și nași pe Gojdu la cununia sa cu Anastasia, fiica de negustor și ea, care mai fusese căsătorită. Tot cu un negustor. Soții Gojdu vor avea o singură fetiță, Maria Cornelia, care va trăi doar un an.

EMINENT. La vremea aceea, deși foarte tânăr, Gojdu se afirma deja ca unul dintre cei mai buni avocați din Pesta. După încheierea stagiului își deschisese propriul birou de avocat și notar cambial. Devine o autoritate juridică respectată și căutată în Ungaria. Rechizitoriile, ca și pledoariile sale, erau publicate și propuse ca model studenților în drept de la Pesta și Bratislava. În 1866, Iosif Vulcan nota în revista Familia: “Gojdu era cunoscutu de toți ca o auctoritate avocațională și mai alesu în cauzele criminale deveni operatoriuu celu mai vestitu..., încât profesorii de la universitate de multe ori lu-aminteau ca pre modelu, er pledariile sale se publicau nu numai în foile din Imperiuu habsburgic, ci și în cele esterne”.

Gojdu a fost și primul jurist care a înlocuit limba latină cu cea maghiară în intentarea acțiunilor judecătorești din Pesta și Buda, asigurându-și prin asta un loc aparte în istoria justiției din Ungaria.

BOGAT. Strălucit avocat și bun administrator al veniturilor sale, devine treptat și un mare proprietar. Deținea, printre altele, două mori cu aburi și era președintele proprietarilor de mori din Ungaria. La 21 iulie 1832 a cumpărat cu 30.000 de florini, valută vieneză, casa lui Wilhelm Sebastian din Pesta, situată în Strada Regală, numită pe atunci Königsgasse. După achiziționarea casei și achitarea unei sume de 50 de florini, depune jurământul ca cetățean al capitalei Ungariei. Mai târziu cumpără livezi, cu o întindere de 36.015 stânjeni pătrați, cu suma de 2.910 florini, de la baronul Ludovic Podmaniczki, o moșie numită Rákosi Tanya (Moșie de la Rákos). În 1854 obține permisiunea de a parcela locul de casă din Strada Király, unde construiește mai multe magazine. Astfel, în timp, averea sa devine una dintre cele mai importante ale momentului.

PATRIOT. Familia și mediul cultural și religios în care a trăit i-au conturat încă din tinerețe atașamentul față de interesele națiunii sale. Îmbrățișând treptat cariera politică, Emanuil Gojdu a fost semnatar al Programului Politic de la Pesta al Revoluției din 1848, în care se stipula necesitatea folosirii neîngrădite a limbii române în școli. Pe parcursul întregii sale cariere politice a fost un susținător fervent al drepturilor comunității române din Transilvania și Ungaria și al creării unei relații speciale romano-maghiare. În mediile politice ungare era foarte apreciat pentru competența sa, spiritul său deschis și aptitudinile sale către interculturalitate, deși era cunoscut ca un promotor consecvent al intereselor românești. În acest sens, este relevant faptul că, în perioada în care a deținut

funcția de Comite Suprem de Lugoj – reprezentant al administrației centrale ungare – a alocat fonduri importante pentru construirea unui liceu românesc. De asemenea, în calitate de deputat de Tinca – Bihor a susținut în Parlamentul de la Budapesta recunoașterea drepturilor comunității românești, în special cu privire la învățământul în limba maternă.

MOȘTENIRE PIERDUTĂ. În testamentul său, redactat în anul 1869, Emanuil Gojdu a “lăsat moștenire averea sa națiunii române din Transilvania și Ungaria“, urmând a fi administrată în cadrul unei fundații. Fundația a funcționat efectiv între 1870 și 1917, acordând burse de studiu pentru tinerii români. Toate ajutoarele bănești și bursele Gojdu au vizat specializarea în importante domenii științifice: drept (42,39%), medicină (27,30%), studii tehnice (18,30%), litere și filozofie (8,16%), comerț (1,65%), școlind astfel o mare parte din intelectualitatea românească. Bursierii Gojdu beneficiau de studii în prestigioase universități europene: Berlin, Graz, Heidelberg, Innsbruck, München, Budapesta, Lausanne, Lemberg, Paris, Tübingen, Schemnitz, Cernăuți, Cluj. Mari personalități române au beneficiat de burse acordate din banii Fundației și unii chiar de cazare în imobilele Fundației pe parcursul studiilor. Printre aceștia pot fi menționați Octavian Goga, Constantin Daicoviciu, Traian Vuia, Victor Babeș. Veniturile Fundației au sporit considerabil grație abilității cu care patrimoniul său a fost gestionat, Fundația devenind, în preajma primului război mondial, cea mai importantă fundație privată din Imperiul Austro-Ungar. Numai partea imobiliară a activelor Fundației este reprezentată de un complex de opt corpuri de clădire, situate în centrul Budapestei (între străzile Dob, Király și Holló), evaluate în prezent la peste 12 milioane USD.

REPATRIERE. După 1918, sediul Fundației s-a mutat la Sibiu, însă majoritatea bunurilor acesteia au rămas pe teritoriul Ungariei. În ciuda faptului că articolul 247 din Tratatul de Pace de la Trianon prevedea obligația statului ungar de a “restitui bunurile fundațiilor proprietarilor acestora“ și în pofida angajamentelor Ungariei de a reglementa situația Fundației Gojdu, asumate prin Acordul provizoriu româno-ungar din 1924, Acordul româno-ungar semnat la Paris la 28 aprilie 1930 și Acordul privind reglementarea definitivă a afacerilor Fundației Gojdu, semnat la 27 octombrie 1937 – prin care statul ungar se obliga să remită bunurile Fundației Gojdu în termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a Acordului – bunurile Fundației (reinființată în 1996 la Sibiu) nu au fost restituite nici până în prezent.

CV. Emanuil Gojdu (1802-1870) a fost unul dintre cei mai proeminenți avocați din Budapesta, prelegerile sale fiind studiate de studenți în facultate. În 1848, Gojdu a fost semnatarul Programului politic prin care se cerea ca limba română să fie folosită neîngrădit în școli.

- A îmbrățișat cariera politică, fiind Comite suprem de Lugoj, membru în Casa Magnaților (forul legislativ suprem al Ungariei) și deputat de Tinca (Bihor), a apărat drepturile românilor în Imperiul Habsburgic.
- Deținător al unei mari averi, Emanuil Gojdu, neavând urmași direcți, a lăsat totul moștenire națiunii române.

ROMÂN. *“Ca fiu credincios al Bisericii mele laud Dumnezeirea, căci m-a creat Român; iubirea ce o am față de națiunea mea, neîncetat mă face să stărui în faptă pentru ca și după moarte să pot erupe de sub gliile mormântului spre a putea fi pururea în sânul națiunii mele”* - **Emanuil Gojdu, în 1862, la împlinirea vârstei de 60 de ani**

12 MILIOANE DE DOLARI. Atât valorează imobilele din patrimoniul Fundației Gojdu, aflate în centrul Budapestei. Restul bunurilor nu a fost evaluat, deoarece încă nu a fost constituită comisia mixtă româno-ungară de expertiză a patrimoniului fundației, dar specialiștii consideră că valoarea totală depășește câteva zeci de milioane USD.

AVEREA FUNDAȚIEI GOJDU. De la înființare, averea Fundației Gojdu a crescut an de an. Prin investiții succesive, administratorii fondurilor au ridicat fundația până la stadiul de a fi recunoscută, înainte de primul război mondial, drept cea mai importantă fundație privată din Imperiul habsburgic. În 1870, vistieria fundației conținea 200.000 florini, în 1877 – 1.099.690 florini, în 1890 – 1.197.981 florini, în 1897 – 1.702.981 florini, în 1899 – 1.846.717 florini, în 1907 – 7.340.317 coroane (1 florin = 2 coroane), 1910 – 6.927.600 coroane, iar până în 1918 valoarea patrimoniului Fundației Gojdu depășise deja suma de 10 milioane coroane.

AJUTOARE. Din averea sa, fundația a oferit în 1918 statului de drept (Ungaria) 410.000 coroane, drept contribuție de război, 10.000 de coroane orfelinatului din Sibiu și încă pe atât pentru Crucea Roșie.

BURSE. Așa cum a dorit fondatorul ei, fundația a acordat tinerilor români burse și ajutoare pentru studii. În perioada 1871 - 1900, din documentele fundației rezultă că s-au acordat 1.492 de burse și 358 de ajutoare. Dintre acestea, 415 s-au acordat pentru studii superioare. Apoi, între 1901 - 1919, fundația a acordat 2.134 de burse și 595 de ajutoare, 446 de tineri fiind trimiși la facultăți. Astfel, Fundația Gojdu a format peste 1.000 dintre intelectualii români din perioada 1871 - 1918. Dar în 1920 Fundația Gojdu a sistat acordarea de burse ca urmare a blocării fondurilor sale de la Budapesta.

TESTAMENTUL MARELUI MECENA. La 4 noiembrie 1869, Emanuil Gojdu își semnează testamentul, prin care hotărăște că averea sa să fie administrată de o fundație care-i va purta numele și, din veniturile acesteia, să se acorde burse pentru studii. La doar câteva luni se stinge din viață (3 februarie 1870), fiind înmormântat în sectorul ortodox al Cimitirului Kerepesi.

Fundația a primit prin testament trei case în Budapesta, în valoare de 156.000 de florini, 78.000 de florini și 54.000 de florini. Pe lângă investițiile imobiliare se adăugau 100 de acțiuni ale Casei de Păstrare “Pesti Első hazai Takarékpénztár“ de câte 1.000 de florini, adică o valoare totală de 100.000 florini, plus alte 20 de acțiuni ale “Concordia gözmalom“, a 500 de florini fiecare, însumând o valoare totală de 10.000 florini. În total, activele Fundației Gojdu se ridicau la 399.000 de florini.

Dar fundația avea și datorii, pe care Emanuil Gojdu le-a trecut în testament. 172.000 de florini erau datorăți Arhidiecezei grecești ortodoxe române, 33.184 de florini și 66 de creștari fuseseră împrumutați de la Banca Comercială din Budapesta, iar pentru văduva sa, Melania (a doua soție), pe durata vieții, Emanuil Gojdu lăsase prin testament trei sferturi din dividendele acțiunilor sale, ceea ce se ridica la 83.150 de florini. Astfel, pasivele se ridicau la suma de 220.934 de florini și 66 de creștari.

“Prin urmare, retrăgând pasivele din active, rămâne o avere curată de 178.065 de florini și 34 de creștari“, arăta Gojdu în testament.

NEGOCIERI. Ministerul de Externe român a început o serie de negocieri cu partea ungară, pentru a reglementa statutul Fundației și al averii ei. Până în prezent, situația a rămas neclară. După 1990, retrocedarea bunurilor Fundației Gojdu a fost inclusă pe agenda politică bilaterală, pozițiile celor două părți fiind în mod sensibil diferite în ceea ce privește soluționarea acestei probleme. În momentul de față, imobilele Fundației Gojdu din centrul Budapestei se află într-o stare de degradare continuă. În urma unei licitații organizate în decembrie 1999, Primăria Sectorului VII din Budapesta a decis ca o societate comercială ungaro-cipriotă să preia în concesiune imobilele Fundației Gojdu.

În anul 2000, senatorul Tiberiu Vladislav a adresat două întrebări ministrului Afacerilor Externe: Din ce motive a fost eliminată de pe ordinea de zi a Comisiei mixte guvernamentale româno-ungare din 1999 problema recuperării de către statul român a patrimoniului Fundației Gojdu și de ce nu s-a constituit Comisia mixtă de expertiză a patrimoniului Fundației convenită între cele două ministere de resort? Ministerul Afacerilor Externe a explicat atunci că statul român nu are calitate procesuală. Problematika juridică a recuperării patrimoniului Fundației Gojdu, care ține de executarea testamentului de la 3 februarie 1870 a avocatului și omului politic Emanuil Gojdu, nu implică statele român și ungar. În consecință, oricărei încercări din partea autorităților României de a acționa în nume propriu i se poate opune, de către instituțiile sau, după caz, instanțele judecătorești ungare, lipsa capacității procesuale și

testamentare. În aceste condiții, s-a impus acționarea în justiție a Primăriei Sectorului VII din Budapesta, de către Fundația Gojdu, cu sediul la Sibiu, pentru anularea licitației organizate.

INVESTIȚII. Averea sa nu a fost irosită de cei care au administrat-o. În anul 1883, Fundația cumpără terenuri agricole în valoare de 3.643,50 de florini. În schimb vinde vila și terenurile de la Rákos. Achiziționează vii în Bihor, iar la Oradea, un imobil (averea de la Oradea fiind administrată de avocatul Nicole Zigre).

Cea mai mare investiție a fundației este construirea, la începutul secolului XX, a șapte imobile pe intravilanul dintre străzile Király și Dob, care formează "Curtea Gojdu" sau "Pasajul Gojdu". Dintre cele 7 imobile, 4 sunt construcții cu 3 etaje și 3 – cu 2 etaje. În total, acest complex arhitectural cu cinci curți interioare, a cărui construcție s-a încheiat în 1902, cuprindea 39 de apartamente moderne, iar la parter – 49 de prăvălii și două locuințe pentru portari.

Construirea întregului ansamblu a costat Fundația Gojdu suma de 977.277,20 coroane. În aceeași perioadă s-a lucrat și la imobilul din Strada Holló, amenajările ridicându-se la suma de 5128,09 coroane.

Oana STANCU, Camel IONESCU

(*Jurnalul Național*, 26 iulie 2004)

188

Mormântul lui Gojdu, sub cupola recunoștinței tuturor românilor

Monumentul funerar de la locul de veci al lui Emanuil Gojdu, personalitate care a dominat viața politică și socială a Transilvaniei și Ungariei la jumătatea secolului al XIX-lea, a fost adus, în 1996, din Budapesta la Oradea, pentru a fi restaurat. Aflându-se într-o avansată stare de degradare, acesta a fost refăcut de un grup de muncitori de la SC UAMT Oradea. Ieri, la sediul societății amintite, a avut loc inaugurarea acestuia, în prezența unor oficialități din țară și din Ungaria. Amplasarea sa în cimitirul Kerepesi trebuia realizată până la 1 decembrie, însă, din păcate, acest lucru nu se va putea întâmpla înainte de sfârșitul anului.

În urmă cu opt ani, monumentul, care datează din 1870, a fost demontat și adus din Budapesta, în orașul de pe Criș, într-o avansată stare de degradare. El a fost refăcut de un grup de muncitori de la SC UAMT Oradea (Șandor Bereș, Avram Făgădar, Daniel Băliban, Gheorghe Ilisie, Bujor Pojoga) și urmează să ia, în curând, drumul spre capitala Ungariei. Este vorba de o cupolă sprijinită pe patru coloane, proiectul de restaurare aparținându-i arhitectului Mircea Lungu. "Guvernul României urmează să aloce între 25.000 și 30.000 de euro pentru refacerea monumentului, restul banilor provenind de la sufletele oamenilor", a

precizat Horia Stanciu, directorul UAMT Oradea. Evenimentul a avut loc în prezența lui Alexandru Ghișe, consilier la Ambasada României la Budapesta, prefectului Alexandru Retegan, directorului UAMT, Horia Stanciu, reprezentanților Fundației Emanuil Gojdu și ai Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Bihor, a lui Dorel Tifor, directorul Colegiului Național "Emanuil Gojdu", însoțit de un grup de elevi.

Iată că după atâția ani de căutări și tatonări, mormântul lui Emanuil Gojdu va avea aceeași înfățișare pe care a avut-o în urmă cu 134 de ani. Este meritul celor care s-au implicat cu mintea și sufletul pe parcursul acestor ani și, nu în ultimul rând, al celor care și-au dovedit priceperea și arta în realizarea acestei cupole.

Loredana NICOARĂ

[*Crișana plus*, 26 noiembrie 2004]

189

Monumentul funerar al lui Emanuil Gojdu a fost refăcut

ORADEA – Monumentul funerar al patriotului român Emanuil Gojdu a fost refăcut la Oradea, transmite Rompres. Întreaga suprastructură a monumentului, formată dintr-un acoperiș tip baldachin plasat pe 12 coloane metalice, este gata pentru a fi transportată în Cimitirul Kerepesi, din Budapesta, unde se află piatra funerară a acestui Mecena român.

La ceremonia de prezentare a somptuosului edificiu, asamblat în incinta întreprinderii orădene SC UAMT, au fost prezenți Alexandru Ghișa, consilier la Ambasada României din Ungaria, Pavel Aurel, președintele Fundației "Emanuil Gojdu" din Sibiu, prefectul județului Bihor, Alexandru Retegan, precum și oficialități județene, elevi și profesori de la Colegiul Național "E. Gojdu" din Oradea.

"Este o realizare deosebită să vedem astăzi refăcut acest monument, un simbol al românilor din Ungaria, dar care a devenit și un simbol al bune înțelegeri dintre România și Ungaria," a declarat consilierul Ghișa. Prefectul Alexandru Retegan a afirmat că intenția organizatorilor este să instaleze monumentul la Budapesta, cu prilejul Zilei Naționale a României.

Data fiind mărimea construcției, se pun probleme cu transportul. Până în prezent s-a reușit numai trimiterea grilajului de feronerie care înconjoară incinta. Demontat în primăvara anului 1996 din Cimitirul Kerepesi din Budapesta, deoarece prezenta riscul prăbușirii, monumentul a fost adus în țară de un grup de orădeni însuflețiți de generalul Lazar Cârjan, pe atunci comandantul Inspectoratului Județean de Poliție Bihor. Ei au obținut toate aprobările necesare din partea autorităților din capitala ungară, care afișaseră pe monument o plăcuță de atenționare: "Nu vă apropiați. Pericol de surpare".

Grupul de inițiativă a înființat la Oradea "Fundația Gojdu", care a luat hotărârea – dată fiind starea de degradare a edificiului – de a realiza o replică identică cu originalul. Piesele componente au fost distribuite mai multor manageri de unități de producție din Oradea, care, în măsura disponibilității financiare, au început lucrările, pe bază de voluntariat. Cu sprijinul Guvernului României care va aloca proiectului în jur de 25-30.000 de euro și în special al Ministerului de Externe, lucrările de refacere a monumentului s-au încheiat la SC UAMT Oradea. Proiectul a fost realizat de arhitectul Mircea Lungu.

Emanuil Gojdu (1802 – 1870) a fost probabil cel mai mare Mecena pe care românii l-au avut vreodată. El și-a donat aproape toată averea Fundației care-i poartă numele, ajunsă cea mai bogată instituție de acest gen din fostul imperiu austro-ungar. Din banii fundației s-au atribuit sute și sute de burse studenților români care studiau în capitalele lumii, contribuind decisiv la formarea unei elite intelectuale românești în această parte de țară, elita luptătoare pentru drepturile românilor și înfăptuitoare a Marii Uniri.

Înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, parlamentele României și Ungariei au ratificat documentele de la Budapesta prin care bunurile fundației Gojdu erau retrocedate Fundației Gojdu din Sibiu. După Diktatul de la Viena operațiunea nu a mai avut loc. Bunurile Fundației Gojdu au fost confiscate prin naționalizare de către regimul comunist al lui Mathyas Rakosy.

[www.divers.ro/ 2 decembrie 2004]

190

Monumentul Gojdu se întoarce acasă

După ani lungi de târăgănări, restaurarea monumentului funerar al lui Emanuil Gojdu s-a terminat. Recepția lucrării a avut loc joi, 25 noiembrie.

Monumentul funerar metalic, o cupolă susținută de patru coloane, datând din 1870, aflat într-o avansată stare de degradare, a fost demontat din Cimitirul Kerepesi din Budapesta în 1996 și transportat la Oradea. Din motive de ordin administrativ și financiar, demararea refacerii monumentului s-a lăsat așteptată până în primăvara acestui an. Reconstituirea s-a făcut pe baza părților încă existente ale lucrării originale, respectiv a reprezentărilor de epocă. Conform planurilor inițiale, monumentul trebuia amplasat la mormântul lui Gojdu din Cimitirul Kerepesi din Budapesta de 1 Decembrie.

Pe data de 25 noiembrie, la invitația domnului *Alexandru Ghișa*, consilierul Ambasadei României de la Budapesta, am plecat la Oradea unde, de câțiva ani încoace, s-a început restaurarea monumentului funerar al lui Emanuil Gojdu. Deplasarea noastră a avut ca scop participarea la predarea acestui

monument, aproape finalizat. La acest eveniment au mai participat: *Alexandru Retegan*, prefectul județului Bihor, *Horea Ioan Stanciu*, directorul firmei OMTA S.A. Oradea, *Teodor Maghiar*, fostul rector al Universității din Oradea, *pr. Aurel Pavel*, președintele Fundației "Emanuil Gojdu" din Sibiu, *prof. Dorel Tifor*, directorul Colegiului Național "Emanuil Gojdu" din Oradea. Pe lângă invitații de onoare și reprezentanții mass-media, au fost prezenți și vreo 25 de elevi din clasa a IX-a de la Colegiul Național "Emanuil Gojdu" din Oradea.

În cuvântările susținute s-a vorbit despre moștenirea pe care marele mecena Emanuil Gojdu a lăsat-o spre sprijinirea și ajutorarea românilor din Transilvania, accentuându-se în mod special importanța monumentului și a personajului Gojdu în viața românilor din Ungaria. La întrunire s-a precizat, printre altele, că "sunt foarte mulți oamenii care și-au dorit realizarea acestui lucru. Românii de acolo (adică noi, cei din Ungaria) au nevoie de un simbol stabil, nu de unul care se dărâmă." Părintele Aurel Pavel a subliniat că "este o bucurie deosebită că am reușit să mai punem o piatră de temelie la ceea ce presupune personajul Gojdu în țară și în străinătate".

La finele acestui eveniment, important atât pentru românii din România cât mai ales pentru cei din Ungaria, l-am rugat pe directorul Stanciu să ne spună câteva cuvinte despre greutățile de care s-au lovit pe parcursul efectuării lucrărilor de restaurare și despre importanța reușitei acesteia, deoarece la firma condusă de dânsul s-a efectuat cea mai mare parte a lucrărilor. Foarte simplu, ne-a răspuns doar atât: "Să considerăm așa, că suntem niște anonimi. Am făcut un lucru bun, un lucru frumos pentru eternitate. Atât."

Profesorul *Dorel Tifor*, directorul Colegiului Național "Emanuil Gojdu" din Oradea ne-a prezentat instituția în fruntea căreia se află și care îl are ca patron spiritual pe eminentul om de cultură și mecena bihorean: "Aceasta este singura instituție de cultură care poartă numele acestui mare patron spiritual. Ne bucurăm că în momentul de față cei 1050 de elevi ai școlii trăiesc acest moment de bucurie, de reîmplinire al monumentului funerar al lui Emanuil Gojdu. Ne bucurăm pentru că în același timp, alături de noi, mii și mii de foști absolvenți ai colegiului, personalități ale culturii județului sau ale țării trăiesc alături de noi acest moment. Școala își cinstește patronul nu numai în asemenea momente. Are o zi a ei, o zi din luna februarie, lună în care s-a născut și a decedat Emanuil Gojdu, ca zi a școlii, închinată acestui patron spiritual".

Arhitectul *Mircea Călin Lungu* ne-a destăinuit câteva lucruri interesante despre desfășurarea lucrărilor de restaurare a monumentului, despre problemele tehnice de care s-au ivit arhitecții pe parcursul manoperei. Dânsul ne-a spus că, împreună cu *Bogdan Cristea*, celălalt arhitect care a lucrat la monument, au măsurat și regândit întreg ansamblul. Părțile componente au fost foarte diferite, pentru meșteri reprezentând și unele mici secrete. Pe parcurs și-au dat seama că stâlpii monumentului nu erau făcuți din fontă, cum se știa la început, ci dintr-un altfel de aliaj care conținea fontă. La fel, tabla de pe acoperiș era tot un fel de aliaj, ce conținea mult plumb. De asemeni, componența vopselei a rămas

neidentificată. Firma care a efectuat lucrările monumentului a făcut tipare speciale pentru această lucrare, un standard excepțional pentru acea vreme, ce n-au mai întâlnit în alte părți. Însă, părerea arhitectului Lungu este aceea că monumentul impresionează mai ales din cauza manufacturii, ca element component al construcției, ce se poate reface cu greu în ziua de azi. Speranța arhitecților este ca, odată cu trecerea vremii, să se estompeze culorile care încă sunt foarte vii, iar ce este și mai important, monumentul să dureze cel puțin încă 100 de ani, cât a durat construcția originală.

De la domnul consilier Alexandru Ghișa am mai aflat că pentru a transporta și reaseza monumentul funerar al lui Gojdu în cimitirul Kerepesi, acolo unde îi este locul, se vor face demersurile necesare către statul maghiar, iar reamplasarea va avea loc abia după obținerea tuturor aprobărilor. Sperăm ca aceasta să se întâmple cât mai curând.

Toma Iova

[*Foaia românească*, 3 decembrie 2004]

191

Fundația Gojdu, victimă a restricției bugetare

Parlamentul Ungariei, votând la finele anului trecut Legea bugetară a Ungariei pe anul 2005, a asigurat pentru Ministerul Afacerilor Externe de la Budapesta suma de 47 de milioane de forinți cu scopul finanțării funcționării "Fundației Publice Româno-Maghiare Gojdu". Acum un an se hotărâse deja cu același scop rezervarea fondului de 51 de milioane de forinți, dar odată cu restricțiile bugetare de stat din primăvara lui 2004, subvenția Fundației Gojdu a căzut victima procedurii.

Este știut că în urma înțelegerilor dintre România și Ungaria, Guvernul de la Budapesta a adoptat cu doi ani în urmă Hotărârea cu numărul 2186/2003 (VIII.15.), prin care administrația maghiară a decis întemeierea unei noi instituții. Conform celor stabilite prin decizia guvernamentală, Fundația dorește să fie o instituție păstrătoare a patrimoniului cultural european și a spiritului lui Emanuil Gojdu. Guvernul maghiar a împuternicit ministrul de externe să continue tratativele cu Bucureștiul, ca - în caz de comun acord - să stabilească normele juridice privitoare la sarcinile de utilitate publică ale fundației gestionate în comun de cele două țări. Legea bugetară a Ungariei pe anul 2005 readuce la ordinea zilei constituirea instituției numite "Fundația Publică Maghiaro-Română Gojdu".

Guvernul României condus mai devreme de *Adrian Năstase* și-a exprimat în repetate rânduri dorința ca sediul Fundației să fie în clădirile Curții Gojdu din centrul Budapestei. Imobilul a servit, conform lăsamântului din 1869 al lui Emanuil Gojdu, pentru acoperirea cheltuielilor de subvenționare a burselor de studii ale tinerilor români ortodocși din Transilvania și Ungaria.

În prezent, clădirile Curții Gojdu sunt în posesia Primăriei din sectorul VII al Budapestei, care le-a pus în vânzare unei firme particulare cu condiția ca acestea să fie reînnoite. Actualul cumpărător potențial, altul decât firma cu care era în contract mai devreme, Primăria din Erzsébetváros, se pare a fi mult mai hotărâtă pe sine, și într-adevăr se va apuca de renovare. În urma terminării lucrărilor, clădirile Curții Gojdu vor trece în posesia firmei străine. În Ungaria sau în România nu s-au găsit fonduri bugetare de stat care să asigure acoperirea cheltuielilor de renovare a clădirilor fostei Fundații Gojdu. Partea maghiară rezervă acum 47 de milioane de forinți pentru cheltuielile de funcționare a unei noi instituții, constituite pentru păstrarea spiritului lui Emanuil Gojdu.

Ștefan Frătean

[*Foaia românească*, 14 ianuarie 2005]

192

Comunicat de presă

România și Ungaria – parteneriat cu vocație europeană

România și Ungaria au trecut de faza în care relațiile bilaterale erau concentrate pe chestiuni litigioase sau legate de problematica minorităților naționale, pentru ca acum să se axeze pe dezvoltarea regiunii prin proiecte comune, europene. Aceasta a fost linia la care au subscris atât premierul Călin Popescu Tăriceanu, cât și premierul Ferenc Gyurcsany pe parcursul întâlnirii pe care au avut-o astăzi. În acest cadru al relației bilaterale, cei doi șefi de guverne au fost de acord că diferențele dintre cele două țări nu trebuie să afecteze scopul lor comun, care este legat de Uniunea Europeană și de dezvoltarea regiunii prin proiecte de factură europeană. Subiectele de discuție abordate în cadrul convorbirilor au respectat acest cadru general.

Integrarea europeană

Acesta a fost principalul subiect abordat la convorbirile dintre cei doi premieri. Primul-ministru Tăriceanu a afirmat dorința ca Ungaria să fie primul stat membru UE care ratifică Tratatul de aderare a României la Uniunea Europeană. „Ungaria are datoria istorică de a ajuta România să intre în Uniunea Europeană”, a precizat Gyurcsany. Potrivit acestuia, Ungaria are de câștigat din colaborarea cu România ca stat membru al Uniunii Europene.

Proiecte comune europene

Cei doi premieri au convenit ca în această toamnă să aibă loc la București o ședință comună a guvernelor României și Ungariei. În această ședință se vor

căuta acele elemente comune din Planurile de dezvoltare națională pe care fiecare din cele două țări trebuie să le construiască, potrivit cerințelor europene. Pe baza acestor elemente, România și Ungaria vor elabora proiecte comune de dezvoltare regională.

Astfel de ședințe vor avea loc în fiecare an și vor fi dublate de o cooperare extinsă la nivel parlamentar.

Potrivit părții române, câteva domenii în care se pot derula proiecte comune sunt transportul pe Dunăre, dezvoltarea unor puncte comune de trecere a frontierei și dezvoltarea infrastructurii rutiere.

Vizele pentru șederea de lungă durată

Premierul ungar a arătat că aceste vize nu vor fi date pe criterii etnice, ci de cetățenie. Ele corespund astfel vizelor de tip D din cadrul acordurilor Schengen și vor putea fi valabile pentru toți cetățenii din țările limitrofe, indiferent de naționalitate. Vizele vor fi acordate pentru cei care doresc să petreacă mai mult timp în Ungaria, din considerente medicale, culturale, de studii și de reîntregire a familiei.

Primul-ministru Călin Popescu Tăriceanu a arătat că România este de acord cu acordarea vizelor pe criteriul cetățeniei, conform normelor europene în vigoare.

Drepturile minorității române

Premierul român a afirmat interesul Bucureștiului pentru reprezentarea în Parlamentul ungar a minorității române și pentru protejarea identității naționale și culturale a acesteia.

Premierul Gyurcsany a arătat că i se pare corect ca Ungaria să acorde minorităților din această țară același tratament pe care Budapesta îl solicită pentru minoritatea maghiară din afara granițelor. Premierul ungar a mai arătat că va fi dezvoltat un program în acest sens, care va fi adus la cunoștința părții române.

În prezent, în Ungaria se discută două legi referitoare la acest subiect, una privind minoritățile și una privind reprezentarea minorităților în Parlament.

Proiectul „Curțile Gojdu”

Premierul Tăriceanu a susținut necesitatea rezolvării proiectului „Curțile Gojdu”. Premierul ungar a spus că, din punct de vedere politic, Budapesta este deschisă pentru rezolvarea acestei probleme și că trebuie găsită o cale juridică. Proiectul va fi discutat de miniștrii de externe din cele două țări.

Roșia Montana

Cei doi premieri au fost pe aceeași lungime de undă în ceea ce privește Roșia Montana: România va proceda în această chestiune conform normelor europene. Premierul Tăriceanu a subliniat că proiectul este într-o fază incipientă, iar exploatările nu au început. Gyurcsany a afirmat: „ne liniștește într-o foarte mare măsură că România ne-a informat” cu privire la notificarea depusă de Gabriel Gold Corporation la Ministerul Mediului. Premierul român a declarat că Ministerul Mediului a primit doar o notă privind proiectul și nu se pune problema unei reacții oficiale în acest moment. Când vor fi solicitate autorizațiile, proiectul va fi analizat din perspectivă financiară, ecologică și a respectării legislației europene.

Consulatul de la Miercurea Ciuc

Cei doi premieri au avut un schimb de păreri legat de cererea părții maghiare de deschidere a unui consulat la Miercurea Ciuc. Premierul ungar a subliniat în conferința de presă ce a urmat convorbirilor că Budapesta nu dorește „luptă politică”, ci soluții pentru nevoile cetățenilor maghiari. El a adăugat însă că „așteaptă soluții de la politicienii români pentru că ei știu care sunt lucrurile acceptabile de societatea românească”.

Premierul Tăriceanu a afirmat că guvernul de la București va analiza această problemă.

Subiecte abordate exclusiv în conferința de presă a celor doi premieri

Premierul Gyurcsany a fost întrebat în legătură cu atitudinea guvernului său față de Proiectul Consiliului Secuiesc privind autonomia. El a declarat că Budapesta susține numai formele de autonomie agreate de UDMR și a exprimat aprecierea pentru modul în care Programul de guvernare al Cabinetului Tăriceanu abordează problemele autonomiei pe principiul descentralizării în favoarea comunităților locale, indiferent de naționalitate.

Întrebat de jurnaliștii prezenți în legătură cu problema documentarului privind Tratatul de la Trianon, premierul Tăriceanu a afirmat: „Nu ne preocupă trecutul, ci prezentul și viitorul.” El a mai spus că poate unele autorități nu au avut o reacție potrivită, dar nici autorii filmului nu au fost foarte inspirați.

Guvernul României - Biroul de presă

[www.gov.ro/presa/ 17 ianuarie 2005]

Az előzetes várakozásokat teljesítő, nagyon hasznos látogatásnak minősítette a román kormányfő budapesti látogatását nyilatkozatában a román külügyminiszter.

Mihai Razvan Ungureanu külön hangsúlyozta, milyen fontos Románia számára európai csatlakozása szempontjából is Magyarország támogatása, az a tény, hogy a két ország közötti jelenleg is jó együttműködés fejlesztésére komoly távlatok nyílnak. "Közös kormányülést tudunk majd szervezni, önmagában ez a tény nagyon sokat mond" - jelentette ki.

A Verespatakon tervezett bányaberuházással kapcsolatban elmondta: a román kormány, a román környezetvédelmi minisztérium jelenleg a környezeti hatástanulmányt várja. "Minden lehetséges gazdasági, idegenforgalmi, kulturális következményt figyelembe veszünk. Biztosak lehetnek abban, hogy azzal a szigorral kezeljük a kérdést, amit Románia EU-csatlakozása megkövetel" - mondta.

A külügyminiszter megjegyezte: a román kormány általában nagyon figyel arra, hogy semmiféle beruházás ne járjon katasztrofális következménnyel a román természeti környezetre.

A csíkszeredai magyar konzulátus évek óta húzódó ügyét felvető kérdésre Mihai Razvan Ungureanu kijelentette: a jelenlegi román kormány nagyon fontosnak tartja, hogy a romániai magyar kisebbség megfelelő képviselőhez jusson.

Ennek példaként említette, hogy a döntő többségében magyarok lakta Kovászna megyébe magyar nemzetiségű prefektust - kormány megbízottat - küldött az új román vezetés. A román külügyminiszter rövid látogatást tett a budapesti Gozsdu-udvarban, ahol megkoszorúzta Gozsdu Manó emléktábláját, és megtekintette az épületegyüttesben működő román ortodox kápolnát.

Örömét fejezte ki, hogy a két kormány anyagi támogatásának köszönhetően jó ütemben haladnak a kápolna felújítási munkálatai. Emanuil Gojdu (Gozsdu Manó) a XIX. század második felében sikeres ügyvédként dolgozott Budapesten, és alapítványt hozott létre "a tanulni vágyó ortodox román fiatalok" támogatására. Halála után a román ortodox egyház kezelte hagyatékát, amely a magyarországi és az erdélyi románság ortodox vallásának és kultúrájának támogatását szolgálta.

Az első, a 2005-ös bukaresti tanácskozás témája a következő évtized régiós fejlesztési programja lesz.

Közös magyar-román kormányülést tartanak idén ősztől minden évben - jelentette be Gyurcsány Ferenc miniszterelnök hétfőn Budapesten sajtótájékoztatón, miután román partnerével tárgyalt.

"A közös kormányülések komoly lépést jelentenek a magyar-román kapcsolatokban és jelentősen hozzájárulnak terveink megvalósításához" - mondta Calin Popescu Tariceanu román kormányfő.

Kérdésre válaszolva a román kormányfő kiemelte: a román kormány nemcsak pénzügyi, hanem ökológiai szempontból is teljes figyelmet szentel a verespataki aranybánya tervezett projektjének. Hozzátette: megállapodtak abban, hogy a magyar fél minden információt megkaphat arról, hogy a beruházásnak milyen következményei lehetnek.

Gyurcsány Ferenc "a dolgok jelenlegi állásában" megnyugtatóan nevezte, hogy Magyarország kifejtheti véleményét az ügyben, és részt vehet a környezetvédelmi hatástanulmány elkészítésében.

Forrás: www.mtv.hu

[www.emagyarorszag.hu/ 2005. január 18.]

194

Monumentul funerar al lui Emanuil Gojdu s-a întors la Budapesta

Monumentul funerar de la locul de veci al lui Emanuil Gojdu a fost adus, în 1996, din Budapesta la Oradea, pentru a fi restaurat. Din cauza faptului că se afla într-o avansată stare de degradare, acesta a fost refăcut de un grup de muncitori de la SC UAMT, pentru a putea fi amplasat în final în cimitirul Kerepesi. Este vorba de o cupolă sprijinită pe patru coloane, proiectul de restaurare aparținându-i arhitectului Mircea Lungu. Monumentul cu pricina a ajuns, în cursul zilei de ieri, la destinație, după cum ne-a declarat Crăciun Parasca, director interimar la Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Bihor. Acolo se află deja o echipă de muncitori, de la SC UAMT Oradea, care vor asambla și verticaliza cele peste 50 de piese componente. Conform informațiilor furnizate de consilierul cultural al Ambasadei României la Budapesta, dezvelirea oficială și sfințirea monumentului va avea loc în data de 8 sau 9 februarie.

De menționat că restaurarea monumentului funerar al lui Emanuil Gojdu s-a făcut cu sprijin financiar venit din partea Guvernului României.

L. NICOARĂ

[*Crișana plus*, 25 ianuarie 2005]

195

După aproape nouă ani

Monumentul funerar al lui Emanuil Gojdu s-a întors la Budapesta

Monumentul funerar de la locul de veci al lui Emanuil Gojdu a fost adus, în 1996, din cimitirul Kerepesi din Budapesta la Oradea, pentru a fi restaurat. Aceasta deoarece monumentul se afla într-o avansată stare de degradare. El a

fost refăcut de un grup de muncitori de la SC Stimin SA și SC UAMT din Oradea, pentru a putea fi amplasat, începând de joi, 27 ianuarie, în cimitirul din capitala Ungariei.

Monumentul funerar este conceput ca o cupolă sprijinită pe patru coloane, iar proiectul de restaurare îi aparține arhitectului Mircea-Călin Lungu.

"Monumentul a ajuns, în cursul zilei de luni, 24 ianuarie, la destinație", după cum ne-a declarat Crăciun Parasca, director interimar la Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Bihor. Acolo se află deja o echipă de muncitori, de la SC UAMT Oradea, care vor asambla și verticaliza cele peste 50 de piese componente. Conform informațiilor furnizate de consilierul cultural al Ambasadei României la Budapesta, dezvelirea oficială și sfințirea monumentului va avea loc pe 8 sau 9 februarie 2005.

De menționat că restaurarea monumentului funerar al lui Emanuil Gojdu s-a făcut cu sprijin financiar venit din partea Guvernului României.

[*Curentul*, 26 ianuarie 2005]

196

Budapestre szállították Gozsdu Manó emlékművét

Emanuil Gojdu (Gozsdu Manó) síremlékét vasárnap este Nagyváradról átszállították a budapesti Kerepesi úti temetőbe, ahol február 8-9-én a ünnepélyes keretek között felavatják a román kultúrmecénás emlékművét.

Az emlékmű elszállításával kapcsolatos ügyintézésben Románia magyarországi nagykövete, Alexandru Ghisa személyesen is közreműködött. A tervek szerint Emanoil Gojdu születésének 203. évfordulója alkalmából február 8-9-én a budapesti ortodox kápolnánál megemlékezést tartanak, majd ünnepélyes keretek között felavatják az emlékművet.

Az Emanoil Gojdu által 1870-ben létrehozott Gozsdu-alapítvány 1917-ig működött és több ezer román fiatalnak biztosított tanulmányi ösztöndíjakat. Az alapítvány az első világháború előtti korszakban az Osztrák-Magyar Monarchia legjelentősebb alapítványa lett. Vagyona az 1870-es 178 ezer forintról 1917-ig 8 millió koronára nőtt. Ingatlan vagyona nyolc épületből áll Budapesten, s értékét jelenleg 12 millió amerikai dollárra becsülik.

[www.budapest.hu/ 2005. január 24.]

197

Gozsdu-emlékmű: csúszik az avatás

Nem avatták fel február 9-én Gozdu Manó síremlékét Budapesten. A felújított emlékmű eredetileg Gozdu halálának 135. évfordulóján került volna a budapesti Kerepesi úti temetőbe, ám időpontegyeztetési nehézségek miatt csak március elején kerül sor a ceremóniára.

„A Gozdu-emlékművet a jogász szülővárosában, Nagyváradon restaurálták, mivel Magyarországon nem akadt olyan személy vagy szervezet, amely az ottani helyreállítással foglalkozott volna” – mondta el a Krónika című erdélyi napilapnak Craciun Parasca, a Bihar Megyei Művelődési, Vallási és Nemzetiörökség-védelmi Igazgatóság vezetője.

A folyamat még 1996-ban kezdődött, egyik kezdeményezője az akkori Bihar megyei rendőrfőkapitány, Lazar Cârjan volt. A munkálatokat két nagyváradai fémipari cég, a Stim-In és az UAMT végezte. Előbbi az öntöttvas oszlopokat, utóbbi pedig a rézkupolát készítette el. „A munkálatok azért húzódtak majdnem tíz évig, mert a kivitelező vállalatok gazdasági helyzete meglehetősen ingatag, az elmúlt években több alkalommal is igazgatóváltások voltak” – közölte Parasca.

A restaurációs munkálatokhoz szükséges 30 ezer eurót a román kormány bocsátotta a nagyszebeni Gozdu Alapítvány rendelkezésére, a restaurációt egy nagyváradai szakember, Mircea Calin Lungu felügyelte.

Gozdu Manó (Emanoil Gojdu) 1802. február 22-én született Nagyváradon, macedóniai aromán kereskedő apa, valamint tehetős bihari román parasztcsaládból származó anya gyermekeként. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd a pozsonyi egyetemen szerzett jogi diplomát.

Pestre költözött, ahol sikeres ügyvéddé vált. Bár román származását sohasem tagadta meg, a magyar reformkor egyik kiemelkedő alakja volt. 1826-ban elsőként nyújtott be magyar nyelvű keresetleveleket a pesti és a budai tanácsokhoz. (Magyarországon 1844-ig a latin volt a hivatalos nyelv).

Halála előtt néhány hónappal, 1869 novemberében hozta létre azt az alapítványt, amelynek célja a magyarországi ortodox román diákok támogatása volt. Az alapítvány jövedelmei a Gozdu tulajdonában lévő ingatlanok – például a Budapest belvárosában álló, 12 millió dollár értékűre becsült, Gozdu-udvarként ismert épületkomplexum –, illetve ipari létesítmények (malmok) bevételeiből származtak.

Az alapítvány Trianon után Nagyszebenbe tette át székhelyét. A Gozdu-vagyon sorsa Trianon óta vita tárgyát képezi Magyarország és Románia között. A román fél annak ellenére is magáénak követeli, hogy a két ország 1953-ban egyezményt írt alá, melynek értelmében kölcsönösen lemondanak mindennemű vagyoni követelésről egymással szemben.

[Reggel, 2005. február 10.]

Colegiul Național "Emanuil Gojdu" și-a omagiat patronul spiritual

Ziua patronului spiritual al Colegiului Național "Emanuil Gojdu", din Oradea, a fost sărbătorită în acest sfârșit de săptămână, marcând împlinirea a 203 ani de la nașterea distinsei personalități orădene. Cel mai emoționant moment s-a consumat sâmbătă, când, în prezența cadrelor didactice și a invitaților lor, a avut loc dezvelirea bustului lui Emanuil Gojdu.

Dezvelirea bustului lui Emanuil Gojdu, operă a plasticianului Geo Praja, a avut loc sâmbătă, în sala profesorală a liceului, în prezența colectivului de cadre didactice de la Colegiul Național "Emanuil Gojdu", precum și a invitaților lor. Semnificația momentului a fost reliefată de către Cornel Abrudan, de la Facultatea de Arte Vizuale din Oradea. Inițiativele evocate în memoria lui Emanuil Gojdu au aparținut profesorului Emil Roșescu, după care cei prezenți au asistat la prezentarea unor volume legate de viața și activitatea patronului spiritual al școlii. S-a spus la un moment dat că "modelul Gojdu" ar trebui să fie considerat o placă turnantă între România și Ungaria. "Emanuil Gojdu e considerat reformatorul dreptului maghiar, primul avocat care a înlocuit limba germană din instanță cu limba maghiară, motiv pentru care ar trebui omagiat atât de maghiari, cât și de români", a explicat prof. Constantin Mălinaș. Domnia sa a făcut, apoi, a scurtă incursiune în destinul pe care l-a avut monumentul funerar al lui Emanuil Gojdu, adus în 1996, din cimitirul Kerepesi, la Oradea, pentru a fi refăcut. Domnia sa a amintit că, în 28 februarie 2005, la Budapesta, va avea loc resfințirea acestuia.

Manifestarea s-a finalizat cu două lansări de carte, prezentate de prof. Emil Roșescu și de preotul protopop Gheorghe Ciobai.

Loredana NICOARĂ

[*Crișana plus*, 21 februarie 2005]

Aniversare la CNEmanuil Gojdu

Luni se împlinesc 86 de ani de când a fost pusă temelia Colegiului Național „Emanuil Gojdu”. Aniversarea a fost sărbătorită vineri și sâmbătă, cu un ansamblu de evenimente.

Sărbătoarea a început încă de vineri, când elevii școlii au adus omagiile cuvenite patronului lor spiritual. Sâmbătă a fost rândul cadrelor didactice, care, timp de

aproximativ trei ore au prezentat lucrări despre viața și activitatea lui Emanuil Gojdu. Cuvântul de deschidere l-a avut directorul colegiului, Dorel Tifor.

Prezent, ca invitat de onoare, primarul Oradiei, Petru Filip, a menționat că: „prea puțini oameni cunosc personajul Gojdu, prea puțini sunt cei care știu ce a făcut el pentru emanciparea tinerilor studenți din Transilvania, într-o perioadă în care accesul la învățământ era condiționat de capacitățile financiare ale fiecăruia. Consider că trebuie promovată mai mult în conștiința oamenilor aceasta personalitate de mare calibru”.

Bust Gojdu

A urmat apoi prelegerea profesorului Emil I. Roșescu, intitulată „Câteva inițiative evocate în memoria lui Emanuil Gojdu”. Punctul culminant a fost dezvelirea bustului patronului spiritual al liceului, operă a regretatului plastician Geo Praja, prezentat de Cornel Abrudan, cadru didactic al Facultății de Arte Vizuale din Oradea. Tradiționala medalie a colegiului, purtând efigiul lui Emanuil Gojdu, a fost înmănată în acest an primarului Petru Filip.

Lansări de carte

Festivitatea a continuat cu prezentarea unor volume închinat lui Gojdu: „Cartea Bicentenarului Emanuil Gojdu 1802 - 2002”, prezentată de Constantin Mălinaș, directorul Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai”. „Maria Berenyi - Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu, 1802 - 1870” - prezentată de directorul colegiului, Dorel Tifor, care a mai prezentat și „Emanuil Gojdu - Bicentener”.

Au mai avut loc două lansări de carte: „Antidot spiritual III”, a profesorului Emil Roșescu, și „Mănăstirea ortodoxă de la Voievozi”, scrisă de Titus L. Roșu și prezentată de preotul protopop al Marghitei, Gheorghe Ciobai. Reprezentanții Asociației „Morărița” au făcut bibliotecii colegiului o donație de 10 exemplare a ultimei cărți lansate și un număr de 60 de exemplare a aceleiași cărți au fost donate familiei scriitorului.

Ioana Iuhas

[*Jurnalul Bihorean*, 21 februarie 2005]

200

Monumentul funerar a lui Emanuil Gojdu, sfințit la Budapesta

Duminică, la Budapesta, s-a desfășurat o serie de manifestări prilejuite de comemorarea a 135 de ani de la moartea lui Emanuil Gojdu. Evenimentul s-a desfășurat sub patronatul Ambasadei României în Republica Ungară și a Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta.

La eveniment, județul nostru a fost reprezentat de o delegație din care au făcut parte Ilie Bolojan, prefectul județului Bihor, Mihai Groza, viceprimarul municipiului Oradea, Horia Stanciu, directorul SC UAMT SA, Dorel Tifor, directorul Colegiului Național "Emanuil Gojdu", reprezentanți ai Universității Oradea, precum și ai altor organizații.

Programul manifestărilor a debutat cu slujba arhierescă de pomenire oficiată de PS Sofronie, episcop al Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria cu reședința la Gyula. În cadrul slujbei, o contribuție deosebită a avut și un grup de studenți de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Oradea, însoțit de părintele prof. Mihai Brie. Într-o sală alăturată capelei POR din Budapesta s-a desfășurat un simpozion cu tema "Emanuil Gojdu, un promotor al multiculturalismului european". În cadrul simpozionului, au prezentat comunicări dr. Maria Berenyi, dr. Cornel Sigmirean și dr. Constantin Mălinaș, directorul bibliotecii județene "Gheorghe Șincai", care au vorbit despre personalitatea lui Emanuil Gojdu și epoca în care a trăit marele cărturar. De asemenea, Dorel Tifor, directorul Colegiului Național "Emanuil Gojdu", din Oradea, a readus în memoria celor prezenți numele episcopului Roman Ciorogariu, care a avut inițiativa de a da numele lui Gojdu unei instituții școlare românești, pe care și-a dorit-o, dar nu a putut-o înființa Emanuil Gojdu. Acesta a mai precizat că faima patronului spiritual al colegiului o duc mai departe nu simpoziioanele ocazionale, ci absolvenții unei școli de înaltă ținută, educați în spirit multicultural, așa numitul spirit gojdist, care-i unește pe toți absolvenții peste timp și spațiu. Programul a continuat cu sfințirea monumentului funerar a lui Emanuil Gojdu, reșezat în cimitirul "Kerepesi", din Budapesta. Dezvelirea plăcii de marcare a renovării monumentului a fost făcută de Ilie Bolojan, prefectul județului Bihor, și de Horea Stanciu, directorul SC UAMT SA, societatea care a refăcut monumentul funerar. A urmat ceremonia de depunere de coroane de flori pe mormântul familiei Emanuil Gojdu. În încheierea manifestărilor comemorative, la sediul Ambasadei României la Budapesta, a avut loc o întâlnire a participanților la manifestare cu comunitatea românească din Ungaria.

Lavinia HEBRIȘTEAN

[*Crișana plus*, 1 martie 2005]

201

Monumentul funerar Emanuil Gojdu din Budapesta a fost refăcut, asamblat și sfințit

Monumentul funerar al lui Emanuil Gojdu, refăcut la societatea UAMT Oradea și asamblat deasupra mormântului acestuia din Cimitirul Kerepesi din Budapesta, a fost sfințit duminică, în cadrul ceremoniilor de comemorare a 135

de ani de la moartea marelui mecena. Cupola impresionantă, susținută de 12 coloane, acoperă din nou, după nouă ani de lucrări, mormântul celui care a crezut cu tărie în progresul țării sale prin cultură și educație. Programul manifestărilor a debutat cu o slujbă arhierescă, oficiată de părintele episcop Sofronie de la Episcopia Ortodoxă Română din Ungaria. După sfințirea monumentului funerar, a urmat dezvelirea plăcii de marcă a renovării edificiului de către firma UAMT Oradea, precum și depunerea unor coroane de flori pe mormântul familiei Emanuil Gojdu, pe care scrie "Monumentum sibi posuit aere perennius" ("Și-a clădit un monument mai trainic decât bronzul").

Președintele Societății Culturale a Românilor din Budapesta, dna Maria Berenyi, care a consacrat numeroase studii și lucrări lui Emanuil Gojdu, a mulțumit orădenilor și Guvernului României pentru restaurarea monumentului. "Pentru noi, românii din Budapesta, Emanuil Gojdu reprezintă un punct de referință al identității noastre. El a fost un intelectual de frunte și neobosit luptător pentru o cauză nobilă și dreaptă. Cinstindu-i memoria, împlinim un act de înaltă responsabilitate istorică și aducem în fața contemporanilor exemplul vrednic de urmat al unui om deosebit care și-a dăruit cu fervoare atât spiritul, cât și fapta", a spus Maria Berenyi.

În cadrul simpozionului "Emanuil Gojdu - un promotor al multiculturalismului european", specialiști în domeniul cercetării istorice au prezentat scurte comunicări pentru a marca aspecte importante din viața și activitatea lui Gojdu. "Astăzi, avem nevoie de simbolul Gojdu, un promotor al multiculturalității, al armoniei în spațiul interferențelor etnice și culturale din Europa centrală, un protagonist al afirmării națiunii prin cultură. O lecție de mare actualitate astăzi, când prin cultură, ne legitimăm locul în Uniunea Europeană, care, sperăm, nu va fi doar un club select, ci o națiune a națiunilor, după cum spunea Montesquieu", a afirmat dr. Cornel Sigmirean, de la Universitatea "Petru Maior" din Târgu Mureș. Convins că o națiune se poate dezvolta în primul rând prin cultură și educație, Gojdu a susținut prin fundația sa, în perioada 1871-1919, peste 3.500 de intelectuali români, de religie ortodoxă, care au pus bazele României moderne. "Cultura, școala au devenit pentru cetățenii Imperiului habsburgic un adevărat bulevard al succesului, toate clasele sociale și toate elitele naționale au admis primatul ethosului instruirii. Practic, unu din șase intelectuali români care, în perioada dualismului, au studiat în Universități din Europa Centrală și de Est, a fost produsul Fundației Gojdu, cea mai puternică fundație din imperiu. Avem astfel dimensiunea operei fundației, Gojdu putând fi considerat unul dintre părinții națiunii și societății românești moderne, a națiunii văzute ca o creație a culturii și instruirii dotată cu o elită capabilă să-i promoveze interesele și aspirațiile", a subliniat dr. Cornel Sigmirean.

Din partea Ambasadei României la Budapesta a participat ambasadorul Călin Fabian și consilierul Alexandru Ghișa. Delegația oficială a județului Bihor, formată din Mihai Groza, viceprimarul municipiului Oradea, directorul

societății UAMT, Horia Stanciu, directorul Colegiului Național "Emanuil Gojdu" din Oradea, directorul Bibliotecii "Gh. Șincai", Constantin Mălinaș, universitarul Ioan Laza, dr. Pavel Cherescu, arhitectul Mircea Călin Lungu, realizatorul proiectului de renovare, a fost condusă de Ilie Bolojan, prefectul județului Bihor.

[*Jurnalul Botoșani*, 1 martie 2005]

202

Budapesten a felújított Gozsdu- sírkő

(Nagyvárad) * Ilie Bolojan, Bihar megyei prefektussal az élen, nagyváradai küldöttség járt Budapesten, hogy a Kerepesi úti temetőben felavassa Gozsdu Manó síremlékét. Az ominózus sírkövet Nagyváradon újították fel. Bár a nyáron még úgy hirdették, hogy nem halad a munka, és a síremlék gyalázatos körülmények között egy gyárudvaron rostokoll, a nagyváradai ügyvéd születésének 203. évfordulójára szervezett budapesti megemlékezést és avatóünnepséget a bihari prefektus megfelelőnek értékelte. A Váradon restaurált síremléket pedig igen szépnek találta Bolojan eheti sajtóértekezletén. A bihari prefektus szerint azonban stagnál az 1870-ben létrehozott budapesti Gozsdu Alapítvány ingatlanvagyonának visszaadása, erről a kormánybiztos személyesen is meggyőződhetett. Az első világháború idejére a kezdeti 187 ezer koronáról 8 millióra növekedett az alapítvány vagyona, nyolc épületből álló budapesti ingatlanait 12 millió dollárra teszik.

A kormányfő budapesti látogatásakor is szóba került a Gozsdu-vagyon visszaadása, mely a két ország együttműködése szempontjából is fontos lehet.

Lakatos Balla Tünde

[*Romániai Magyar Szó*, 2005. március 10.]

203

Monumentul funerar al lui Emanuil Gojdu, sfințit la Budapesta

BUDAPESTA - Monumentul funerar al lui Emanuil Gojdu a fost sfințit duminică, 27 februarie, în Cimitirul Kerepesi din Budapesta, în cadrul ceremoniilor de comemorare a 135 de ani de la moartea marelui mecena român. Monumentul a fost refăcut, după 9 ani de dezafectare, de societatea UAMT, din Oradea, și apoi asamblat deasupra mormântului lui Emanuil Gojdu din Cimitirul Kerepesi.

Potrivit unui comunicat al Ambasadei României în Republica Ungară, citat de Rompres, slujba de sfințire a monumentului funerar a avut loc duminică, prilej cu care a fost dezvelită placa ce marchează renovarea monumentului care este cuprins și în lista celor 18 monumente de importanță națională ungară ocrotite de lege din vestitul cimitir național ungar Kerepesi.

Manifestările comemorative au debutat cu o slujbă la Capela Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta, oficiată de P.S. Părinte Episcop Sofronie, al Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria, cu reședință în Gyula.

În cadrul simpozionului "Emanuil Gojdu - un promotor al multiculturalismului european", organizat la sediul Capelei Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta, cercetătorii români și ungari au reliefat contribuția lui Emanoil Gojdu la promovarea culturii române în plan european și cultivarea tradițiilor românești în Ungaria.

După ceremonia din Cimitirul Kerepesi, la sediul Ambasadei României la Budapesta este programată o întâlnire a participanților la evenimentul comemorativ cu membri ai comunității românești din Ungaria.

[www.divers.ro/ 3 martie 2005]

204

Din ei a rămas doar amintirea

Un număr mare de credincioși s-a adunat la 27 februarie în Capela Ortodoxă Română din Budapesta, aflată într-una din clădirile Curții Gojdu, pentru a aduce omagiu renumitului mecena al culturii românești. Festivitatea a fost ocazionată de readucerea în țară a monumentului funerar al lui Emanuil Gojdu, care a fost transportat pentru restaurare în România cu nouă ani în urmă.

Mulți știu, totuși puțini recunosc contribuția enormă a macedoromânilor la dezvoltarea civilizației maghiare și române. În secolele trecute, în orașe mari ca Budapesta sau Mișcolț, precum și în diferite părți ale Câmpiei Ungare au trăit numeroase familii de origine macedoromână, care au contribuit prin averile lor la construcții de biserici, clădiri impozante, monumente, dar au acordat o atenție deosebită și bogăției spirituale, valorilor culturale. Nimic mai grăitor decât că, într-o vreme, Senatul orașului Dobrițan cere excluderea macedonenilor din oraș, deoarece „vom fi nevoiți să căutăm în Ungaria după Ungaria, iar scumpa noastră patrie va fi transformată în Macedonia”. Chiar a circulat o butadă că Ungaria modernă a fost creată de macedoneni cu ajutorul ungarilor.

Este de ajuns să ne gândim că așa-numitul Pod Széchenyi, cunoscut de toată lumea ca Podul cu Lanțuri, a fost construit din banii baronului Sinna, același care face donații Catedralei Ortodoxe Române din Arad și care întreține

o corespondență asiduă cu Alexandru Ioan Cuza și care, conform ultimelor cercetări, în scrisorile interfamiliale folosea aromâna.

Biserica Ortodoxă Maghiară și-a întemeiat existența în primul rând pe moștenirea acestor „greci”. Nu trebuie să ne gândim decât la superba biserică în stil baroc din Piața Petőfi din Pesta, la bisericile din Mișcolț, Senteș sau Bichiș, ca să realizăm cât de mare a fost contribuția acestor frați ai noștri din Balcani la propășirea materială și spirituală atât a românilor, cât mai ales a ungarilor.

O întreagă alee uitată din Cimitirul Kerepesi este plină de monumente funerare cu nume aromânești. Dintre toate acestea ne amintim doar de unul (și e bine și așa).

* * *

În ultima duminică din luna februarie, numeroși români din Ungaria și România au fost invitați de Ambasada României din Budapesta la o festivitate așteptată de multă vreme: sfințirea monumentului funerar al familiei lui Emanuil Gojdu, renumitul mecena de origine macedoromână. Programul zilei a început la Capela Gojdu cu o Sfântă Liturghie, celebrată de Prea Sfinția Sa Episcopul *Sofronie*, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, împreună cu părintele *Aurel Pavel* din Sibiu și parohul locului, părintele vicar *Marius Maghiaru*. În cadrul unui scurt parastas s-au adus mulțumiri lui Emanuil Gojdu, și întregii lui familii, pentru sprijinul enorm pe care l-a acordat culturii românești, tinerilor studioși români ortodocși din Ungaria și Transilvania. Slujba a fost urmată de un simpozion în cadrul căruia specialiști din Ungaria și din România au evocat activitatea și meritele lui Emanuil Gojdu.

Asistența s-a deplasat apoi în Cimitirul Kerepesi, acolo unde își doarme somnul de veci, alături de numeroase familii de macedoromâni, și familia lui Emanuil Gojdu. Deasupra mormântului lui Gojdu s-a instalat la finele lunii ianuarie monumentul funerar, restaurat la Oradea cu sprijinul Guvernului României. Ceremonialul sfințirii monumentului a fost oficiat de Prea Sfințitul Părinte Episcop Sofronie și un sobor de preoți. Prin depunerea coroanelor și-au manifestat recunoștința față de Emanuil Gojdu oficialități din Ungaria și România, secretarul de stat *Szabó Vilmos*, președintele *Heizer Antal*, de la Oficiul pentru Minorități, *Călin Fabian*, ambasadorul României la Budapesta, reprezentanți ai Fundației Gojdu din Sibiu, ai Universității din Oradea și ai principalelor organizații, instituții ale comunității românești din Ungaria.

Programul zilei s-a încheiat la Ambasada României, toți participanții fiind invitați la o recepție de bun rămas, oferită de ambasadorul Călin Fabian, care în aceste zile își încheie misiunea diplomatică în Ungaria. Reprezentanții Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria i-au mulțumit ambasadorului Călin Fabian pentru sprijinul acordat comunității noastre prin oferirea unui cadou simbolic, o pictură de *Ștefan Oroian*.

Eva Iova

[Foaia românească, 4 martie 2005]

Gozsdu

A bánási macedoromán családból származó, nagyváradi születésű pesti ügyvédet alig emlegetik, alapítványáról nagyrítkán hallani, főleg hogy még mindig folyik „a két fél”, a magyar és a román konzultációja, esetleg vitája. Gozsdu Manó (a Román Enciklopédiai Kiszótárban: Gojdu Emanoil) az erdélyi románság nemzeti jogaiért harcolt, vagyonából pedig, halála előtt néhány hónappal, 1869-ben alapítványt („fond de bursa”) hozott létre, a magyarországi román egyetemisták támogatására. Úgy tűnik – s ezt a médiában olykor megjelenő helyzet-tájékoztatásokra figyelve mondom –, nemhogy a sajtó, de a román állam sincs tisztában azzal, amit kér s amiért kéri a magyar államtól. S ha még mindig vitatéma az alapítvány ingatlanvagyonának visszaadása, ebből ugyan mire következtet a nem különösebben tájékozott (tájékoztató) olvasó? Ha elég okos, akkor arra, hogy a XX. század történelmi mérvű változásai Közép- és Kelet-Európában, a nagy és sorozatos összeomlások egyszerre több értelmezést tesznek lehetővé, és ezek mindegyike megkérdőjelezi a Gozsdu-vagyon fölötti rendelkezést.

1910 szeptemberében a kolozsvári Újság (az országos Negyvennyolcas Függetlenségi Párt Erdély-részi hivatalos lapja) így tálalta a témát: „A hazai legnagyobb alapítvány. Ezt a mi viszonyaink között páratlan alapítványt Gozsdu Manó volt főispán és a magyar királyi Curia bírója tette 1869-ben. E nagy alapító egész életében ellenszenves volt fajtestvérei előtt és megadással viselte a renegát nevet azért, mert folytonosan azt hangoztatta, hogy a román ajkúaknak sorsuk javulását csakis a magyaroktól várhatják. Alapítványát a hazai görög-keleti románajkú tanulók segélyezésére hagyta, de lelkére kötötte az alapítvány kezelőinek, hogy alapítványa «a közös magyar hazának» javát és felvirágzását szolgálja. A Gozsdu-alapítvány ma már hét-millió koronát tesz ki és annak kamataiból évente 188 tanuló részesül összesen 81 ezer korona ösztöndíjban. Metianu érseknek és Cosma Parténnek, az «Albina» igazgatójának lelke azon, hogy a renegát alapító végrendelete «a közös magyar haza» java és felvirágoztatása szem előtt tartásával hajtatik végre. Vajha úgy lenne!”

A szöveg – teszi hozzá a huszadikból a huszonegyedik századba tévedt polgár – nem kommentálható az időközben teljesen átalakult Európában.

OLÁH ISTVÁN

[*Romániai Magyar Szó*, 2005. március 10.]

Un testament care nu-și găsește dezlegarea

La Budapesta a fost sfințit memorialul celui mai mare mecena al românilor - avocatul Emanuil Gojdu

Foarte puțini români cunosc activitatea prodigioasă a avocatului pașoptist Emanuil Gojdu și altruismul cu care acesta, născut în 1802 la Oradea și stabilit la Budapesta în timpul Imperiului Austro-Ungar, a ales să doneze întreaga sa avere spre binele poporului român. Trecut în neființă în 1870, Emanuil Gojdu a lăsat în urmă mulți bani și proprietăți impresionante, a căror situație nu va fi pe deplin clarificată atâta vreme cât autoritățile locale din Budapesta (Ungaria) refuză să pună în aplicare dispozițiile testamentare ale avocatului. Reprezentanții Fundației Emanuil Gojdu, reactivată în 1996 la Sibiu, și membrii comunității românești din Ungaria, pentru care "luminatul" avocat reprezintă un adevărat simbol, au obținut o mică victorie spirituală: la sfârșitul lunii februarie 2005 au reușit să refacă și să sfințească memorialul Emanuil Gojdu de la Budapesta.

Memorial Gojdu la Budapesta

Istoricul sibian Laurențiu Toma, unul dintre participanții la festivitățile culturale organizate cu aceasta ocazie, spune că a fost nevoie de câțiva ani de eforturi pentru refacerea monumentului funerar al marelui mecena Emanuil Gojdu, până când acesta s-a reîntors la Budapesta, în cimitirul Kerepesi, la sfârșitul lunii ianuarie a.c., unde a fost reinstalat. Gojdu este înmormântat în cimitirul budapestan sub un monument funerar ridicat cu o sută de ani în urmă într-o formă demnă pentru amintirea aceluia care a dăruit întreaga sa avere pentru cultura românească. De acolo, în toamna anului 1996, reprezentanții unei asociații civile din Oradea au ridicat montura de fier forjat a monumentului funerar, puternic deteriorat de trecerea timpului, neîngrijit și părăsit, și au restaurat-o la Oradea. Odată lucrarea realizată, a fost posibil ca în ultima duminică a lunii februarie 2005 la Budapesta să poată fi organizat un moment comemorativ în cinstea acestui sprijinitor al cauzei românilor din Ungaria și Transilvania. Împlinindu-se 135 de ani de la moartea lui Gojdu, la capela ortodoxă română de pe strada Hollo a avut loc o Sfântă Liturghie arhierescă, săvârșită de către Prea Sfințitul Părinte Episcop Sofronie, Întâistătătorul Eparhiei Ortodoxe Române din Ungaria, pr. dr. Aurel Pavel, președintele Fundației Gojdu din Sibiu, și preotul Marius Maghiaru, preotul parohiei ortodoxe românești din Budapesta. Momentul a presupus și o slujbă de pomenire în amintirea lui Emanuil Gojdu, iar programul zilei a continuat cu un simpozion științific cu tema "Emanuil Gojdu: un promotor al multiculturalismului european", susținut de istorici și specialiști sosiți din România și Ungaria.

Patrimoniul românesc

Pentru mulți rămasă necunoscută, Fundația Gojdu, cea mai mare fundație de stipendii din istoria românilor și una dintre cele mai mari fundații de acest gen din Europa Centrală și de Sud-Est, a avut un rol imens în întreg procesul de renaștere națională a românilor din Banat, Transilvania și Ungaria. Ea a fost creată de avocatul Emanuil Gojdu în urma Actului Testamentar semnat la 4 noiembrie 1869, la Pesta, în prezența lui Ioan Pușcariu, Florian Varga și Atanasie Cimponeriu. Testamentul Gojdu prevedea ca averea sa să fie folosită pentru susținerea tinerilor ortodocși la studii, prin burse și stipendii, și să fie administrată de o Reprezentanță pusă sub oblăduirea Bisericii Ortodoxe. Astăzi, scopul Fundației, care și-a reluat activitatea la Sibiu, este identic cu cel din Actul Testamentar întocmit de Emanuil Gojdu: cultivarea și răspândirea valorilor culturii în teritoriile locuite de români și în rândul națiunilor alături de care conviețuiesc în spațiul central-european; încurajarea și sprijinirea cetățenilor în domeniul istoriei, teologiei, dreptului, filologiei, filosofiei, psihologiei, pedagogiei, sociologiei și etnografiei, care au ca obiectiv punerea în valoare a spiritualității poporului român, inclusiv prin organizarea de simpozioane, conferințe și mese rotunde cu caracter național și internațional; acordarea de burse tinerilor români dornici să studieze în instituțiile străine; editarea de carte destinată bibliotecilor publice și școlare la care au acces etnicii români, precum și instituțiilor de învățământ din străinătate profilate pe cultura și civilizația poporului român. Una dintre bătăliile Fundației este aceea de a recăpăta, în spiritul testamentului lăsat de intelectualul român, proprietatea asupra casei lui Emanuil Gojdu, de la Budapesta, un complex imobiliar pe care cei care l-au vizitat îl caracterizează drept remarcabil și care astăzi se află în pericol de a-și pierde identitatea.

"Casa Gojdu", amenințată cu transformare într-un centru comercial

Chiar și cu puținele fonduri de care dispune astăzi, Fundația a acordat subvenții pentru tipărirea unor cărți și reviste; a acordat ajutoare financiare în diverse scopuri de documentare, iar reprezentanții săi se implică anual în organizarea la Budapesta a comemorărilor dedicate lui Emanuil Gojdu. Pentru continuarea activității, potrivit dorinței testamentare a avocatului Gojdu, reprezentanții Fundației de la Sibiu au inițiat și demersurile necesare redobândirii bunurilor care i-au aparținut acestuia, fie în România, fie în Ungaria. Rezultatele însă nu sunt deloc cele așteptate, iar în opinia reprezentanților Fundației o decizie justă în aceasta "afacere" întârzie să fie luată. Aceștia susțin că, din timpuri istorice, începând cu Tratatul de la Trianon, guvernul maghiar, indiferent de culoarea sa politică, a tergiversat recunoașterea dreptului la proprietate și retrocedarea acesteia. În anii '90 unele progrese au fost înregistrate, iar Biserica Ortodoxă Română din Ungaria a reușit să obțină o parte din complexul imobiliar Gojdu, situat în sectorul VII al Budapestei și aflat în proprietatea Primăriei locale, și 43 de milioane de forinți cu titlul de despăgubire. După estimările românilor din

Ungaria au fost retrocedați mai puțin de 2.000 de mp construiți dintr-un fond arhitectonic de peste 6.000 de mp construiți. La solicitarea reprezentanților testamentari ai lui Emanuil Gojdu, oficialii Ministerului român al Afacerilor Externe au reușit, în cadrul dialogului bilateral cu guvernul maghiar, să repună "afacerea Gojdu" pe masa tratativelor după 2001. În toată această perioadă, autoritățile locale ungare au încercat, prin diferite metode, să se comporte ca un adevărat proprietar al bunurilor Gojdu. Ultimele informații venite din capitala vecinilor noștri sunt unele deloc liniștitoare pentru urmașii testamentari ai lui Gojdu. Sub pretextul renovării lor, clădirile Gojdu vor fi transformate într-un centru cultural și comercial, cu locuințe de lux, birouri, magazine și restaurante. Proiectul a demarat la sfârșitul anului 1999, când o firmă mixtă cipriotă-maghiară (Magyar Ingatlan Kft) a preluat lucrările. În perioada când s-au pregătit licitațiile, Primăria sectorului VII Budapesta a aflat despre pretențiile românești de a opri licitația până la rezolvarea definitivă a eventualei retrocedări, iar Fundația Gojdu din Sibiu a avut intenția de a intra în proces juridic pentru obținerea clădirilor, dar neavând suficiente fonduri pentru achitarea taxelor de instanță a retras dosarele. La ora actuală, potrivit surselor din comunitatea românească din Budapesta, clădirile Gojdu sunt în stare avansată de deteriorare, deși Oficiul Național de Ocrotire a Monumentelor Istorice din Ungaria a declarat curtea Gojdu "monument istoric ocrotit".

Între timp, planurile de "inveselire" a monumentelor istorice din centrul Budapestei, ce au aparținut familiei Gojdu, au demarat și se dezvoltă în continuare. Participanții la recente comemorări spun că acolo a fost deja instalat un șantier în care utilajele unei firme mixte maghiaro-cipriote sapă exact la fundația imobilelor ce alcătuiesc impozantul complex arhitectonic. Ca pe orice șantier modern, accesul în zonă a fost restricționat, iar paznicii împiedică eventualele persoane interesate să facă doar și niște banale fotografii. Toate aceste manevre sunt privite cu destulă îngrijorare de urmașii testamentari ai lui Emanuil Gojdu, care își mai pun încă speranțe într-o rezolvare pozitivă, legală, a situației averilor imobiliare ale celui mai ilustru mecena român.

Florian Gadea

[*România Liberă*, 15 martie 2005]

207

Magyarországra látogatott a román kulturális miniszter

BOZÓKI ANDRÁS KULTURÁLIS MINISZTER MÁRCIUS 22-ÉN
INFORMÁLIS MEGBESZÉLÉST FOLYTATOTT BUDAPESTEN
TARTÓZKODÓ ROMÁN KOLLÉGÁJÁVAL, MONICA OCTAVIA MUSCA
KULTURÁLIS ÉS VALLÁSÜGYI MINISZTER ASSZONNYAL, AKI EZÉV

JANUÁR ÓTA TÖLTI BE HIVATALÁT.

A baráti hangulatban zajló eszmecszerén **Bozóki András** hangsúlyozta: Magyarország érdekelt Románia mielőbbi EU-csatlakozásában, és ezt a magyar fél a maga eszközeivel messzemenően támogatja.

A román miniszter asszony támogatásáról biztosította a magyar kulturális minisztert a **sepsiszentgyörgyi fiókindezeti** megnyitását illetően. A felek egyetértettek abban, hogy ennek érdekében mielőbb szükséges aláírni a kulturális intézeteink működését szabályozó egyezményt, továbbá a kulturális együttműködést tartalommal megtöltő kulturális munkatervet. Ezen megállapodásokat a felek lehetőség szerint az őszre tervezett közös magyar-román kormányülésig aláírásra előkészítik.

Miniszter asszony hangsúlyozta a román **Gozdu Manó** szellemiségét ápoló **magyar-román közalapítvány rendezésének fontosságát**.

Monica Octavia Musca miniszter asszony együttműködést kezdeményezett a romániai magyar műemlékek megóvása és restaurálása érdekében, és ígéretet tett arra, hogy azokról a közeljövőben listát állítanak össze.

Bozóki András miniszter hangsúlyozta egymás kultúrája megismerésének fontosságát, és ehhez kapcsolódóan szorgalmazta kulturális hetek kölcsönös megrendezését.

A román kulturális miniszter asszony meghívta Magyarországot, vegyen részt a 2007-re a romániai Nagyszébenben tervezett **Európa Kulturális Fővárosa** rendezvényein kulturális programjaival.

Bozóki András miniszter a román fél meghívására a tervek szerint még az idén ősszel hivatalos látogatást tesz Bukarestben.

[www.kultura.hu/nkom/news/ 2005. március 22.]

208

Senatorul Aurel Ardelean a cerut retrocedarea Patrimoniului Gojdu de la Budapesta

În ședința de luni a Senatului, senatorul PPRM Aurel Ardelean a prezentat o declarație politică privind situația actuală a Patrimoniului Fundației Gojdu de la Budapesta. După ce arată că „Patrimoniul Fundației Gojdu a avut ca scop clar definit prin testamentul lăsat de Emanuil Gojdu finanțarea învățământului românesc prin acordarea de burse pentru tinerii ce urmau a fi școlari în licee și universități”, senatorul a prezentat detaliat situația actuală și istoricul patrimoniului. Biserica Ortodoxă Română din Ungaria a reușit să obțină o parte din complexul imobiliar Gojdu și 43 de milioane de forinți cu titlul de

despăgubire. S-au retrocedat mai puțin de 2000 mp dintr-un fond arhitectonic de peste 6000 mp construiți. „Consider că Ungaria, acum membru al Uniunii Europene, nu poate în acest moment să neglijeze reglementarea problemelor privind Fundația Gojdu și consider că acest demers de clarificare a situației este normal între două state democratice care respectă principiile europene. Situația actuală poate fi soluționată doar pe calea dialogului și este datoria noastră față de dorința testamentară a ilustrului înaintaș Emanuil Gojdu să respectăm dorințele sale și această fundație să funcționeze în mod corespunzător. De aceste clădiri pot beneficia reprezentanții minorității românilor din Ungaria, prin transformarea lor într-un centru cultural sau poate fi amenajat spațiul pentru organizarea unor manifestări europene, având în vedere aderarea României la Uniunea Europeană în 2007”, a arătat senatorul Aurel Ardelean în încheierea declarației politice.

Tot în cadrul ședinței în plen, senatorul a adresat și o interpelare ministrului Afacerilor Externe, Mihai Răzvan Ungureanu, cerând implicarea acestuia în soluționarea problemei Patrimoniului Gojdu. Ministrul va răspunde oral și în scris care sunt demersurile ministerului pentru ca acordul definitiv dintre România și Ungaria privind Fundația Gojdu, semnat la București la data de 27 octombrie 1937, să fie respectat de către Ungaria

Simion Todoca

[*Adevărul de Arad*, 29 martie 2005]

209

Întâlnirea miniștrilor culturii român și maghiar

În cadrul unei întâlniri neoficiale dintre ministrul ungar al culturii, *Bozóki András*, și omologul său român, *Mona Muscă*, care a avut loc la 22 martie, în Budapesta, s-a convenit să se semneze cât mai curând posibil o serie de protocoale necesare pentru lansarea proiectului de cooperare culturală româno-maghiară - informează un comunicat de presă, emis de Ministerul Culturii din Budapesta. Documentele vor fi pregătite pentru semnare înainte de sesiunea guvernamentală comună româno-maghiară, prevăzută pentru toamna acestui an.

Mona Muscă a declarat cu prilejul vizitei sale la Budapesta că reglementarea problemelor legate de bunurile Fundației Gojdu reprezintă o prioritate pentru România. Ea și-a exprimat totodată speranța într-o cooperare cu Ungaria în vederea conservării și restaurării monumentelor istorice ungare din România. *Bozóki András* a accentuat importanța cunoașterii valorilor culturale ale popoarelor vecine și a propus organizarea reciprocă a săptămânilor culturale. Doamna ministru Muscă a invitat Ungaria să participe, în 2007, la programele culturale organizate la Sibiu, în Capitala Europeană Culturală. Ca răspuns la inițiativa părții române, ministrul *Bozóki* va efectua o vizită oficială la București încă în toamna acestui an.

[*Foiaia românească*, 31 martie 2005]

210

Megkezdődik a Gozsdu Udvar felújítása

Az Autóker Holding Rt. mint beruházó 2005 áprilisában megkezdte a budapesti Gozsdu Udvar műemléki felújítását, a beruházás értéke közel 8 milliárd forint.

A felújítási munkák során a hét, egymással összekapcsolt épület, a közöttük lévő hat belső udvart és az épületegyütteshez szervesen kapcsolódó Holló utca három lakóépületét újítják fel és kialakítanak egy föld alatti parkolóházat is.

A műemléki felújítás során eredeti állapotban állítják vissza az 1902-ben épült Gozsdu Udvar homlokzatát, 120 lakást, 28 kereskedelmi és vendéglátó egységet is kialakítanak. A Holló utcai telkeken további 126 lakás, egy 238 férőhelyes parkolóház, valamint a pinceszinteken 98 férőhelyes parkoló és wellness centrum épül.

A Gozsdu Udvar 2001-ben értékesítették magánbefektetőknek, az Autóker Holding Rt. 2004-ben vásárolta meg a Magyar Ingatlan Kft-től. Az Udvar a háború előtt a belvárosi kereskedelmi és kulturális élet egyik központja volt. A felújítással - amely a tervek szerint 2006 őszéig tart majd - Budapesten egyedülálló nyitott vásárlóutcát alakítanak ki, kávézókkal, éttermekkel.

[www.figyelonet.hu/ 2005. március 31.]

211

Gozsdu-udvar: műemlék és wellnesscenter

Nyolcmilliárd forintból újítja fel, és építi át a Gozsdu-udvart az Autóker Holding, amely nyolcszázmillió forintot szán a beruházásra. A felújítással - amely a tervek szerint 2006 őszéig tart majd - Budapesten egyedülálló nyitott vásárlóutcát alakítanak ki, kávézókkal, éttermekkel.

Az Autóker Holding Rt. mint beruházó 2005 áprilisában megkezdte a budapesti Gozsdu-udvar műemléki felújítását, a beruházás értéke közel 8 milliárd forint - tette közzé az Autóker Holding Rt. csütörtökön.

A felújítási munkák során a hét, egymással összekapcsolt épület, a közöttük lévő hat belső udvart és az épületegyütteshez szervesen kapcsolódó Holló utca három lakóépületét újítják fel és kialakítanak egy föld alatti parkolóházat is.

A műemléki felújítás során eredeti állapotban állítják vissza az 1902-ben épült Gozsdu-udvar homlokzatát, 120 lakást, 28 kereskedelmi és vendéglátó egységet is kialakítanak. A Holló utcai telkeken további 126 lakás, egy 238 férőhelyes parkolóház, valamint a pinceszinteken 98 férőhelyes parkoló és wellness centrum épül.

A Gozsdu-udvart 2001-ben értékesítették magánbefektetőknek, az Autóker Holding Rt. 2004-ben vásárolta meg a Magyar Ingatlan Kft-től. Az terület a háború előtt a belvárosi kereskedelmi és kulturális élet egyik központja volt. A felújítással - amely a tervek szerint 2006 őszéig tart majd - Budapesten egyedülálló nyitott vásárlóutcát alakítanak ki, kávézókkal, éttermekkel.

A 38 tagból álló Autóker Holding Rt. több épületegyüttest épített az elmúlt években Budapest XIII. kerületében - mint a Cézár Ház, a Kleopátra Ház, a Római Kert -, s folyamatban van legnagyobb magyarországi ingatlanfejlesztési projektje, a mintegy 80 milliárd forintos beruházással megvalósuló, a XIII. kerületi Foka öbölben épülő Marina Part lakónegyedének kialakítása is.

Az Autóker Holding Rt. 3,7 milliárd forintos jegyzett tőkéjének tulajdonosai külföldi magánszemélyek.

*

A Gozsdu-ügy

Magyarország 2003-ban állapodott meg arról Romániával, hogy a budapesti Gozsdu-udvar épületeiben a két állam közösen hozza létre a román-magyar stratégiai partnerség Emanuil Gojdu (Gozsdu Manó) Európai Intézetét, valamint több más román kulturális és oktatási intézetet, írta tavaly a Népszabadság. Gojdu sikeres ügyvédi karriert futott be Budapesten, hatalmas vagyonát 1870-ben bekövetkezett halála előtt végrendeletileg "a tanulni vágyó ortodox román fiatalokat" segítő alapítványra hagyta. Ez román becslések szerint körülbelül egymilliárd dollárnak felel meg ma.

A kommunista államosítások során került magyar tulajdonba a Gozsdu-udvar, de a két ország 1953-ban olyan egyezményt kötött, hogy lemondanak egymással szembeni követeléseikről. Románia ugyanakkor nem ismeri el, hogy ez magánvagyonokra is érvényes. A Gozsdu-udvarral kapcsolatos jogvitának semmilyen hatása nincs a területet érintő fejlesztésekre, de a külügyi tárca, feltehetően az intézet létrehozásának céljából, szeretne vásárolni egy ingatlant.

[www.index.hu/politika/belfold/budapest/0331/ 2005. március 31.]

Bevásárlóközpont épül a műemlék házak aljába

Csendben gazdát cserélt, megkapta az építési engedélyeket, és a napokban meg is kezdődik a Gozsdu-udvar felújítása. A pesti zsidónegyed hányatott sorsú épületegyüttesében az Autóker Holding Rt. alakít ki százhusz luxuslakást és huszonnégy üzlethelyiséget.

Mesés kincs lapul valahol a Gozsdu-udvarban, azt mondják, a második világháború idején rejtette el az egyik menekülésre kényszerült gazdag zsidó család. A legenda vagy igaz, vagy nem, valószínűsége inkább az utóbbinak van. Az viszont biztos, hogy az erzsébetvárosi Király utca és Dob utca által közrefogott, hét épületből és hat udvarból álló épületcsoport műemléki felújításával az Autóker Rt. egy új vevőréteget céloz meg. A holding elnök-vezérigazgatója, Ehud Amir szerint a budapesti ingatlanpiacon már megjelent az a kör, amelyik a régi belvárosi bérházak luxusszínvonalon felújított lakásai iránt érdeklődik, és hajlandó is megfizetni azok árát. A Gozsduban ugyanis átlagosan hatszázezer forintos áron hirdetik meg - néhány héten belül - a lakások négyzetméterét.

A Gozsdu-udvart hajdani építtetőjéről, a több mint kétszáz éve született Gozsdu Manóról, vagyis Emanuil Gojduról nevezték el. A XIX. században élt ügyvéd a magyarországi románság nagy mecénása volt, szép pályát mondhat magáénak: parlamenti képviselővé választották, sőt, legfőbb ítélőszéki bíróként is szolgált. Életművének gerincét a magyar és a román nép közötti jó kapcsolat kiépítésének szentelte, mindkét nemzet igazi hazafiként tartotta őt számon. Vagyonának nagy részét a görögkeleti román diákok támogatására létrehozott alapítványra hagyta, a pesti Gozsdu-udvart sem magának, hanem diákszállónak tervezte. Az épületekben persze már sok évtizede nem diákok laknak, néhány évvel ezelőttig - tanácsi, majd önkormányzati - bérlakásokként hasznosították azokat. Karbantartásukra azonban emberemlékezet óta nem költöttek, az egykori diákszálló mára teljesen lepusztult.

Az Autókert másfél éve kereste meg a Gozsdu-udvar korábbi tulajdonosa, a Magyar Ingatlan Kft. azzal, hogy eladnák a tulajdonjogot. A kft. öt éve szerződött az önkormányzattal az adásvételről, ám az aláírást követő napokban az ingatlanegyüttest műemlékké nyilvánították. Ráadásul akkoriban merült fel Romániában a Gozsdu-hagyaték ügye is - bár az ingatlan a magyar állam, illetve a tulajdoni lap szerint a VII. kerületi önkormányzat tulajdona lett. Éveket vett igénybe az is, amíg a kerület elérte, hogy megfelelő összegért cserébe kiköltözzenek az utolsó lakók is. Az elköltözések majdnem tíz évig tartottak, a bérlők némelyike nem fogadta el a többiek által elegendőnek tartott kártalanítást, a több pénzben bízók évekig tárgyalgattak, pereskedtek az önkormányzattal. A vevő azonban nem állt el szándékától, olyannyira nem, hogy hajlandó volt megemelni a vételárat a bérlői többletigények fedezése érdekében. Közben mégiscsak elfogyhatott a Magyar Ingatlan ereje, mert a

nyolc-tízmilliárd forintos programot jelentő Gozsdu és a hozzá kapcsolódó Holló utcai lakóházak és parkolóház megépítésére végül már nem vállalkoztak.

Hogy mennyiért került az Autóker Holding tulajdonába a belvárosi műemlék, azt nem árulják el. A hét ház és a velük együtt eladott négy Holló utcai ingatlan értékét Ehud Amirék számára a projekt különleges adottságai jelentik. Az eddig kizárólag új lakások építésével foglalkozó cég a műemléki rekonstrukcióval valami újba kezd, méghozzá egy olyan helyen, ahol egy kézben tarthatja egy teljes épületegyüttes megújítását. Az összehangolt munkálatok végeredménye a Gozsdu-udvarnak az eredetivel még a homlokzat színében is megegyező látványa lesz. A néhány éve kidolgozott, akkor Madách Garden néven ismertté vált koncepción némileg módosítottak - mindenekelőtt a nevet vetették el. Ám a minta továbbra is a londoni kulturális-szórakoztató negyed, a Covent Garden maradt. Itt azonban megpróbálják ötvözni a nyüzsgő bevásárlóközpontok és a különleges művésznegyedek egyedülálló hangulatát: vásárolni, kulturálódni és kikapcsolódni egyaránt lehet majd. A Gozsduban galériákat nyitnak, valamint kávézókat, vináriumokat, nívós éttermeket, és sok-sok - úgynevezett - közösségi teret alakítanak ki. A tervezők ékszer- és divatüzleteket, kézművesboltokat és számos olyan kereskedelmi egységet rajzoltak a tervbe, amelyek révén vissza lehet varázsolni a pezsgő hétköznapokat a történelmi zsidónegyedbe. A Király utca 13. és a Dob utca 16. közötti területet utólagosan alapincézik, hogy ott, valamint a földszinti helyiségekben összesen huszonnégy kereskedelmi és vendéglátó-ipari üzletnek biztosítsanak helyet.

A lakásokhoz és üzletekhez kötelezően előírt parkolóhelyeket azonban sem a föld alatt, sem az udvarokban nem lehet kialakítani. Emiatt a Gozsduhoz - és a szintén az Autóker-érdekeltség Holló utca 10., 12., 14.-ben épülő, összesen 126 lakást magában foglaló három házhoz - ötletes megoldást találtak. A Holló utca 6.-ban 238 férőhelyes parkolóház épül (és közben a Holló utcai autókeres házak pinceszintjén is kialakítanak 98 autónyi helyet).

A Gozsdu-udvart a tervek szerint jövőre adják át, a belvárosi műemlék millió otthonait külföldön is hirdetni fogják. Angliából és Írországból már érdeklődnek a vásárlók. Ehud Amir azt reméli: rehabilitációs programjuk nemcsak a külföldiek körében arat majd elismerést. A cégvezető arra számít, hogy a történelmi városnegyedben nemcsak anyagi, hanem erkölcsi sikerre is szert tehetnek.

Sándor Tünde

[*Népszabadság*, 2005. április 1.]

213

Locuințe de lux în Curtea Gojdu

Curtea Gojdu din Budapesta a trecut, în liniște, în proprietate nouă. În aceste zile au și demarat lucrările de reconstrucție în imensul complex, lăsat ca moștenire

de avocatul român legendar. În unitatea arhitectonică din cartierul evreiesc al Capitalei, firma Autóker Holding SRL va amenaja 120 de locuințe de lux și 24 de magazine mici, aflăm dintr-un articol apărut la 1 aprilie în cotidianul budapestan Népszabadság.

Curtea Gojdu a fost construită de marele mecena al "tinerilor români studioși" din Transilvania și Ungaria. Emanuil Gojdu, avocatul macedoromân din secolul al XIX-lea a acumulat o avere inestimabilă, din care a făcut parte și curtea în discuție. Din chiriile acestora funcționa, timp de mai multe decenii, Fundația Gojdu, susținătoare a sute de studenți români, de religie ortodoxă. După cel de-al doilea război mondial complexul a fost naționalizat, iar după 1990 proprietarul a devenit Primăria sectorului VII. Timp de aproape șase decenii locuințele au fost date în chirie de stat, respectiv de primărie, dar nimeni n-a mai investit nici un ban pentru renovarea acestora. Cu toate că imobilul a iscat o discuție între statele română și maghiară, primăria de sector a vândut complexul unei societăți ungare, Magyar Ingatlan Kft, care - pentru urgentarea mutării locatarilor de până atunci - a și ridicat prețul inițial. Însă exact în perioada tranzacției, Curtea Gojdu fusese declarat monument istoric și se pare că și banii firmei s-au terminat, deoarece nu s-a mai angajat la construirea locuințelor și a parcărilor planificate dintr-un buget de 8-10 miliarde de forinți.

Noul cumpărător, Autóker Holding Kft, nu face public prețul complexului imobiliar. *Ehud Amir*, patronul firmei, până la ora actuală s-a ocupat în exclusivitate cu ridicarea de imobile noi. Cu noua sa achiziție va debuta în domeniul renovărilor de monumente. Holdingul își propune renovarea complexă cu un rezultat final, care va coincide sută la sută cu înfățișarea originală a clădirilor. Planul inițial, vizând realizarea Aleei Madách, a suferit unele modificări. În primul rând s-a renunțat la denumire. Însă se pare că modelul rămâne și pe mai departe cartierul de agrement Covent Garden din Londra. În Curtea Gojdu se vor putea face cumpărături, dar vom găsi programe culturale și distractive deopotrivă. Noii proprietari, conform intenției lor declarate, vor încerca să îmbine atmosfera centrelor comerciale cu cea a cartierelor de artă. Vor funcționa aici galerii, cofetării, vinoteci și restaurante de calitate, respectiv se vor amenaja așa numitele "spații de comunitate". Complexul Gojdu aflat între str. Király nr. 13 și str. Dob nr. 16 va fi dotat și cu pivnițe, construite ulterior, ca acolo și la parter să se deschidă cele peste 20 de unități comerciale. Fiindcă în Curtea Gojdu nu se pot amplasa parcările, de altfel obligatorii lângă locuințe și unități comerciale, pe adresa str. Holló nr. 6 - în imediata apropiere a Capelei Ortodoxe Române - se va construi o casă de parcări cu 238 de locuri.

Conform informațiilor din ziarul Népszabadság, prețul imobilelor din Curtea Gojdu va fi unul foarte piperat, 600 de mii de forinți pe metru pătrat. După părerea lui *Ehud Amir*, pe piața imobiliară din Budapesta a apărut deja o pătură de cumpărători cu un potențial material ce îi permite achiziționarea unor imobile de lux. Este adevărat că aproape jumătate din aceștia sunt cetățeni străini. Conform planurilor, lucrările din Curtea Gojdu se vor finisa anul viitor,

dar până atunci se va face publicitate și în străinătate locuințelor din atmosfera de epocă. Interes există deja din Anglia și Irlanda. Patronul firmei investitoare speră că pe lângă succesul material, de această dată, va înregistra și un câștig moral, prin reamenajarea unui cartier istoric din Budapesta.

Capela românească de pe str. Holló va funcționa, în sfârșit, într-un cadru decent, dar rămâne de văzut dacă renovarea clădirii în care se află - din fonduri de stat din România și Ungaria - va putea ține pas cu lucrările generale ale complexului. Ea cândva era o parte organică a peisajului visat de Gojdu, iar astăzi este o insulă, o fărâmă ce le-a rămas românilor din imensa avere.

Ștefan Crâsta

[*Foaia românească*, 8 aprilie 2005]

214

Fundația Gojdu la Budapesta

Averea românilor la maghiari

Fundația Gojdu, cea mai mare fundație de stipendii din istoria românilor și una din cele mai mari fundații de acest gen din Europa Centrală și de Sud-Est, a avut un rol imens în întreg procesul de renaștere națională a românilor din Banat, Transilvania și Ungaria. Ea a fost creată de avocatul Emanuil Gojdu în urma Actului Testamentar semnat la 4 noiembrie 1869, la Pesta, în prezența lui Ioan Pușcariu, Florian Varga și Atanasie Cimponeriu. Începând cu Tratatul de la Trianon, Guvernul maghiar a tergiversat de fiecare dată rezolvarea, respectiv retrocedarea proprietății Gojdu.

Actul testamentar prevedea ca averea sa, care va fi folosită pentru susținerea tinerilor ortodocși la studii, prin burse și stipendii, va fi administrată de o Reprezentantă pusă sub oblăduirea Bisericii Ortodoxe. Scopul Fundației cere și-a reluat activitatea la Sibiu, după decenii întregi de inactivitate datorată condițiilor istorice, este identic cu cel din Actul testamentar, întocmit de Emanoil Gojdu, care a stabilit ca întreaga avere să fie administrată în cadrul unei fundații, și anume: cultivarea și răspândirea valorilor culturii în teritoriile locuite de români și în rândul națiunilor alături de care conviețuiesc în spațiul central-european; încurajarea și sprijinirea cetățenilor în domeniul istoriei, teologiei, dreptului, filologiei, filosofiei, psihologiei, pedagogiei, sociologiei și etnografiei, care au ca obiectiv punerea în valoare a spiritualității poporului român, inclusiv prin organizarea de simpozioane, conferințe și mese rotunde cu caracter național și internațional; acordarea de burse tinerilor români dornici să studieze în instituțiile străine; editarea de carte destinată bibliotecilor publice și școlare la care au acces etnicii români, precum și instituțiilor de învățământ din străinătate, profilate pe cultura și civilizația poporului român.

Fundația la Sibiu

Începând cu 1996, Fundația Gojdu din Sibiu își reia efectiv activitatea. Desigur, la început limitându-se doar la activități exclusiv culturale, prin participări la diferite simpozioane, sesiuni științifice sau lansări de carte. Aceasta, datorită inerției inevitabile oricărui început, dar și datorită lipsei de fonduri bănești. Cu toate acestea, Fundația a acordat subvenții pentru tipărirea unor cărți și reviste; a acordat ajutoare financiare unor membrii pentru a se deplasa la diferite biblioteci și arhive, pentru a le cerceta în vederea elaborării unor cărți. De asemenea, anual, Fundația a fost prezentă la Budapesta cu ocazia comemorării lui Emanuil Gojdu și a altor manifestări organizate de Comunitatea românească din Ungaria. Pentru continuarea activității, în spiritul lui Gojdu, reprezentanții Fundației de la Sibiu au inițiat demersurile necesare redobândirii bunurilor care i-au aparținut, fie în România, fie în Ungaria.

Este ușor de înțeles poziția Guvernului maghiar față de averea Gojdu, știindu-se că, începând cu Tratatul de la Trianon, Guvernul maghiar a tergiversat de fiecare dată rezolvarea, respectiv retrocedarea proprietății. Cu toate acestea, Reprezentanța de la Sibiu a făcut, în vara anului 2001, alte demersuri către M.A.E. român. În urma rundelor de discuții cu reprezentanții M.A.E. s-a reușit, în cadrul dialogului bilateral cu guvernul maghiar, repunerea pe masa tratativelor a problemei Gojdu.

În toată această perioadă, autoritățile ungare au încercat, prin diferite metode, să se comporte ca un adevărat proprietar al bunurilor Gojdu, încât „Magyar Hirlap” din Budapesta menționa: „Consiliul unuia din sectoarele Budapestei va decide, în următoarele zile, soarta curții Gojdu, ceea ce va permite semnarea contractului cu firma care va exploata complexul clădirilor situate în centrul orașului. Curtea Gojdu va deveni centru comercial și de agrement”, deși Oficiul Național de Ocrotire a Monumentelor Istorice din Ungaria a declarat curtea Gojdu „monument istoric ocrotit”.

Sfințirea monumentului Gojdu

După câțiva ani de eforturi depuse pentru refacerea monumentului funerar al marelui mecena Emanuil Gojdu, acesta s-a reîntors la Budapesta, în cimitirul Kerepeși, la sfârșitul lunii ianuarie, unde a fost reînălțat. Gojdu este înmormântat la Cimitirul din Budapesta, monumentul funerar fiind ridicat cu o sută de ani în urmă într-o formă demnă pentru amintirea aceluia, care a dăruit întreaga sa avere pentru cultura românească. În toamna anului 1996 reprezentanții unei asociații civile din Oradea au ridicat scheletul de fier forjat al monumentului funerar, puternic deteriorat de trecerea timpului, neîngrijit și părăsit fiind transportat la Oradea cu scopul refacerii acestuia.

Duminică, 27 februarie 2005, a avut loc la Budapesta un moment comemorativ în cinstea acestui sprijinitor al cauzei românilor din Ungaria și Transilvania. Împlinindu-se 135 de ani de la moartea lui Gojdu, la capela ortodoxă română de pe strada Holló a avut loc o Sfântă Liturghie arhierască, săvârșită de către Prea Sfințitul Părinte Episcop Sofronie, Întâistătătorul Eparhiei Ortodoxe Române din Ungaria, pr. dr. Aurel Pavel, președintele Fundației Gojdu din Sibiu și preotul Marius Maghiaru, preotul parohiei ortodoxe românești din Budapesta. Momentul a presupus și o slujbă de pomenire în amintirea lui Emanuil Gojdu. După Sfânta Liturghie, programul zilei a continuat cu un simpozion științific cu tema "Emanuil Gojdu: un promotor al multiculturalismului european", susținut de către istorici și specialiști sosiți din România și Ungaria.

Simpozionul desfășurat la Budapesta a fost continuat de sfințirea monumentului funerar la cimitirul Kerepesi, și de depunerea coroanelor, la eveniment participând o serie de personalități din lumea politică, diplomatie, cercetători în domeniul istoriei, fețe bisericești sau reprezentanți ai asociațiilor culturale sau administrative din Ungaria și România. Sfințirea monumentului și depunerea coroanelor din partea d-lor Călin Fabian, Ambasadorul României la Budapesta, Szabo Vilmos, secretar de stat al cabinetului ministerial maghiar, Prea Sfințitul Părinte Episcop Sofronie, pr. dr. Aurel Pavel, președinte al Fundației Gojdu din Sibiu, precum și reprezentanți ai Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, ai Autoguvernării pe Țară a Românilor din Ungaria, reprezentanți ai prefecturii și primăriei Oradea, ai universității bihorene, au constituit un moment de căldură și readuceri aminte pentru comunitatea română din Ungaria.

Fundația sibiană, al cărei mentor se odihnește departe de casă, promovează în continuare principiile celui care a constituit un adevărat formator al intelectualității românești din Transilvania și Ungaria. Preocupările sale din ultima vreme s-au concretizat într-o serie de manifestări științifice de amploare, congrese, conferințe, simpozioane sau expoziții și editare de carte.

Ionuț COMAN

[Ziarul de Sibiu, 4 aprilie 2005]

215

Megújul a Gozsdu Udvar

Hamarosan megkezdődik, és a tervek szerint 2006 őszéig tart - Dr. Komjáthy Attila, a Mérték Építészeti Stúdió vezető építészének tervei alapján - a hét épület és hat belső udvar összekapcsolódásából álló Gozsdu Udvar műemléki felújítása, valamint az épületegyütteshez szervesen kapcsolódó Holló utca 10-

12-14. szám alatti lakóépület és a Holló utca 6. szám alatti parkolóház építkezési munkálata. A beruházás értéke megközelítőleg 8 milliárd forint.

Budapest egyik legimpozánsabb kiskereskedelmi és lakóépület-együttesének története a XX. század legelejéig nyúlik vissza, a hét épületből és az azokat összekötő hat udvarból álló komplexumot 1900-ban kezdte terveztetni majd két évvel később Czigler Győző tervei alapján építtetni a Gozsdu Manó által létrehozott Gozsdu alapítvány. A román ügyvéd családi vagyonát részben ingatlanokba fektette, illetve a magyarországi román kultúra támogatására fordította. A sokáig az alapítvány által kezelt Gozsdu Udvart először 1952-ben államosították, s ezt az állapotot a Románia és Magyarország között, 1953-ban megkötött államközi megállapodás is szentesítette. Ezt követően 2001-ben értékesítették magánbefektetőknek, ezzel megteremtve annak lehetőségét, hogy az egykoron Budapest meghatározó kiskereskedelmi centrumának és egyik legszebb épületének tartott Gozsdu Udvar újra régi pompájában tündököljön. A Gozsdu Udvar a Magyar Ingatlan Kft.-vel kötött adásvételi megállapodás eredményeként 2004-ben került az Autóker Holding Rt. tulajdonába.

A Gozsdu Udvar felújítása mellett az épületkomplexum Holló utcai részén lakások, mélygarázs, illetve parkolóház kialakítására kerül sor. A Király utca 13-at a Dob utca 16-al összekötő Gozsdu Udvarban, - ahol az épülettömbök lépcsőháza az udvarokat összekapcsoló átjárókból nyílnak-, az egykori reprezentatív üzletsor is felújításra kerül. A felújítás során a Gozsdu Udvarban 120 lakás épül, míg a földszinten és a pinceszinteken 28 kereskedelmi és vendéglátó célú üzlethelyiség kerül kialakításra. A műemléki felújítás során a Gozsdu Udvar épületeinek homlokzata korabeli formáját és színét kapja vissza. A Holló utca 6. szám alatti telken 238 férőhelyes parkolóház épül. A Gozsdu Udvar épületegyütteshez szervesen kapcsolódva a Holló utca 10-12-14. szám alatt a pinceszinteken összesen 98 férőhelyes parkoló, valamint wellness centrum épül, a földszinten 10 üzlethelyiség nyílik, az ötemeletes, tetőtér beépítésű épületekben pedig 126 lakás kerül kialakításra.

A felújítás eredményeként a Gozsdu Udvar visszanyeri eredeti építészeti jellegzetességeit és arculatát, a házban a kávézóknak, éttermeknek, vináriumoknak köszönhetően újra felvirágzik majd a társasági élet, míg az épület földszintjén egy Budapesten egyedülálló nyitott vásárlóutca valósul meg. Az Autóker várakozásai szerint a megújuló Gozsdu Udvar a belváros új turisztikai látványossága lesz.

Budapest belvárosi zsidó negyede, amely a korabeli pezsgő kereskedelmi és kulturális élet központja volt, -ám értékei a második világháború óta pusztulóban vannak-, az elképzelések alapján a Gozsdu Udvar felújításának is köszönhetően hamarosan újra megtelik élettel, és visszanyeri régi pompáját.

[www.artnet.hu/portal/news/ 2004. április 6.]

***Senatorul Aurel Ardelean a interpelat Ministerul
Educației și Cercetării***

La ședința în plen a Senatului, senatorul PPRM Aurel Ardelean a adresat o interpelare Ministerului Educației și Cercetării, reprezentat de către ministrul Mircea Miclea. „Având în vedere oferta politică a Guvernului în domeniul educației, vă solicităm să ne comunicați ce s-a întreprins în primul trimestru al anului 2005 și ce se va întreprinde în cursul acestui an și în perioada 2006-2008 pentru reconstrucția învățământului în mediul rural, cu prezentarea programului de activități și sumele alocate”, se spune în textul interpelării.

MAE a răspuns interpelării referitoare la patrimoniul Gojdu. După cum am scris, în data de 21 martie senatorul Aurel Ardelean a interpelat Ministerul Afacerilor Externe cu privire la situația patrimoniului Gojdu, de la Budapesta. În cursul săptămânii, MAE a răspuns interpelării. Redăm pe surt, cele mai importante pasaje. Divergente de opinii, „Schimbul de documente diplomatice, consultările și negocierile bilaterale, derulate în perioada 1998-2002, vizând clarificarea statutului juridic al bunurilor fundației Gojdu, în special al imobilelor cunoscute sub numele de Curțile Gojdu din Budapesta, au evidențiat divergența de opinii a părților română și ungară cu privire la interpretarea Acordului din 1937 privind soluționarea definitivă a problemei bunurilor Fundației Gojdu, respectiv a Convenției din 1953, prin care părțile au renunțat în situații expres prevăzute, la pretenții reciproce. Concret, partea română consideră că Acordul din 1937 reprezintă temeiul legal pe baza căruia se poate realiza restituirea bunurilor Fundației Gojdu, în timp ce partea ungară consideră că prevederile acestuia au fost invalidate de Convenția din 1953”. „La 11 decembrie 2002, partea română a înaintat părții ungare documentul „Strategia comună româno-ungară privind bunurile Fundației Gojdu”, care cuprinde proiecte concrete ce ar urma să fie realizate în cadrul Curților Gojdu din Budapesta, în interesul ambelor părți, având ca scop ca imobilele respective să redobândească destinația testamentară conferită de Emanuil Gojdu. „Fundația comună româno-ungară Gojdu ar urma să acorde burse de studiu Gojdu”. „Aceste proiecte au în vedere și implicarea minorității române din Ungaria în activități de natură să stimuleze și să dezvolte identitatea culturală, etnică și lingvistică a reprezentanților acesteia.”

Asociație parlamentară pentru sprijinirea Fundației Gojdu

Conform celor declarate de către senatorul Aurel Ardelean, urmează să se înființeze o asociație, formată exclusiv din parlamentari, care va promova interesele Fundației Gojdu

Simion Todoca

[*Adevărul de Arad*, 14 aprilie 2005]

217

România cere rezolvarea situației juridice a Fundației Gojdu

O delegație parlamentară ungară a efectuat o vizită oficială în România în cursul săptămânii trecute. La 14 aprilie, președintele Comisiei pentru politica externă a Senatului român, *Mircea Geoană*, s-a întâlnit cu delegația Comisiei pentru afaceri externe a Adunării Naționale a Ungariei, condusă de *Németh Zsolt*. Cei doi demnitari au subliniat semnificația vizitei în România a delegației parlamentare ungară la o zi după ce Parlamentul European a votat în favoarea aderării României. Oaspetele ungar și-a exprimat încrederea că cele două țări, dată fiind situația lor geografică, vor colabora în formarea profilului politic al zonei. Totodată, a reiterat punctul de vedere al Ungariei privind renunțarea la exploatarea de la Roșia Montană, importanța autostrăzii Brașov-Borș și problema minorităților. O modalitate de conlucrare ar putea-o constitui, dincolo de dimensiunea de restituție și rezolvare a situației juridice a Fundației Gojdu, crearea unui institut româno-maghiar care să sprijine proiectele comune în cadrul european, a afirmat la rândul său senatorul *Mircea Geoană*.

I. Kaupert

[*Foaia românească*, 22 aprilie 2005]

218

Plan de întâlnire cu noul proprietar al Curților Gojdu

Potrivit ministrului român de externe *Răzvan Mihai Ungureanu*, problematica Fundației Gojdu reprezintă una dintre prioritățile agendei bilaterale, fiind abordată atât în cadrul discuțiilor la nivel înalt, cât și cu prilejul consultărilor periodice între experții români și maghiari. Consultările bilaterale privind problematica Fundației Gojdu au fost reluate la începutul acestui an, cu prilejul vizitei oficiale la Budapesta a primului ministru *Călin Popescu Țăriceanu*. Partea română are în vedere, ca un prim pas, realizarea unei întâlniri a experților din cele două țări cu conducerea companiei *Queen House Ingatlanfejlesztő KFT*, noul proprietar al Curților Gojdu din Budapesta, pentru a realiza o evaluare justă a posibilităților de recuperare a respectivelor imobile.

I. Kaupert

[*Foaia românească*, 22 aprilie 2005]

Jövő őszre készül el a Gozsdu Udvar

Csütörtökön vágják át a felújítási munkálatokat elindító szalagot, három héten belül megkezdődik az építkezés, 2006. őszére pedig elnyeri végső formáját az erzsébetvárosi Gozsdu Udvar.

Hamarosan elkezdődik a Budapest VII. kerületi Király utcát és a Dob utcát összekötő hét háztömb és a hat egymáshoz kapcsolódó belső udvar teljes rehabilitációja. A felújítás során 126 új lakás, mélygarázs, reprezentatív üzletsor, illetve éttermek, kávézók és vináriumok kerülnek kialakításra az Autóker Holding és az Erzsébetvárosi Önkormányzat kivitelezésében.

A műemléki felújítás során a Gozsdu Udvar épületeinek homlokzata korabeli formáját és színét kapja vissza. A Gozsdu Udvarhoz kapcsolódóan a Holló utcában is többszintes parkolóház, valamint egy 2000 négyzetméteres wellness központ épül.

A beruházó nevében EHUD Amir, az Autóker Holding elnöke-vezérigazgatója elmondta: a mintegy 8 milliárd forint értékű projektet részben saját tőkéből, részben a Magyar Külkereskedelmi Bank által nyújtott hitelből finanszírozzák.

Az udvar története

A Király és Dob utcát teljes mértékben összekötő "ős" Gozsdu Udvar 1854-ben alakították ki, majd 1900-ban a Gozsdu Manó, román ügyvéd által létrehozott Gozsdu Alapítvány építette át, a ma is látható formában. A sokáig az alapítvány által kezelt épületegyüttest 1952-ben államosították, majd 2001-ben értékesítették magánbefektetőknek. Az Autóker Holding tulajdonába 2004-ben került a Magyar Ingatlan Kft-vel kötött adásvételi szerződés eredményeképpen.

[www.fn.hu/cikk/ 2005. április 28.]

Jövő őszre megújul a Gozsdu Udvar

Hosszú várakozás előzte meg a legnagyobb szabású belvárosi felújítási munkát, amely a tervek szerint 2006 őszéig tart és 8 milliárd forintba kerül. A Gozsdu Udvarban a rekonstrukciót elindító ünnepélyes szalagátvágásra került sor csütörtökön Demszky Gábor főpolgármester, Hunvald György Erzsébetváros polgármestere, és Ehad Amir, a beruházó Autóker Holding Rt. elnök-vezérigazgatójának részvételével.

A Gozsdu Udvar felújítása szervesen illeszkedik a budapesti és az erzsébetvárosi városrehabilitációs programba. Ennek során a belső városrészek fogaskerékszerűen egymásba kapcsolódó, egyszerre értékörző és modernizáló rehabilitációja valósul meg. A Király utca belső szakaszának már elkészült teljes felújítása és a Városháza udvara Károly körúti oldalának - a bazársor elbontása után - a közeli hónapokban történő parkosítása és a nagyközönség előtti megnyitása kiterjeszti a Belvárost és az érintett területeket összekapcsolja az Andrássy út - Liszt Ferenc tér -Nagymező utca által határolt másik belső városcentrummal. Az erzsébetvárosi zsidó negyed hagyományhoz hű megújítása a prágai zsidónegyeddal vetekedő, turistákat vonzó városrész újjáéledését eredményezi. A Gozsdu Udvar felújítása egyszerre eredménye és további katalizátora ennek a tudatos programnak. Kiváló példája a korszerű ingatlanfejlesztésnek: annak, hogyan lehet a magántőkét érdekeltté tenni és bevonni egy műemléki épület eredeti karakterét megőrző, ugyanakkor modern világvárosi funkciót ellátó rekonstrukciójába. A hét épület és hat belső udvar összekapcsolódásából álló Gozsdu Udvar műemléki felújításához szervesen kapcsolódik a Holló utca 10-12-14. szám alatti 126 lakásos új lakóépület és a Holló utca 6. szám alatti parkolóház.

[www.hkonline.hu/ 2005. április 28.]

221

2006 őszére elkészül a Gozsdu Udvar teljes műemléki felújítása

Elkezdődött a hét épületből és hat belső udvarból álló száz éves Gozsdu Udvar teljes műemléki felújítása, amelyet eddig forráshiány és nemzetközi jogi viták késleltettek. A műemléki felújítás során a Gozsdu Udvar épületeinek homlokzata korabeli formáját és színét kapja vissza. A közel 8 milliárd forintos beruházással jövő év őszére a régi pompájában, egyben a mai kor igényeinek megfelelően állítják helyre Budapest egyik legimpozánsabb kiskereskedelmi és lakóépület-együttesét.

A tervek szerint 2006 nyarának végére elkészül a 8 milliárd forintos

beruházással újjáépülő Gozsdu Udvar - jelentette be Ehud Amir, a beruházó cég, az Autóker Holding Rt. elnök-vezérigazgatója csütörtökön sajtótájékoztatón, Budapesten.

A beruházás során felújítják a Gozsdu Udvar hét épületét, és az épületeket összekötő hat udvart, 126 lakást és közel 40 kiskereskedelmi egységet alakítanak ki a közel 7500 négyzetméteres területen. A projekt része - további mintegy 6500 négyzetméteren - a Holló utca 6. szám alatt kialakítandó 250 férőhelyes parkolóház, valamint a Holló utca 10-12 szám alatti, 120 lakást magába foglaló, 5 emeletes új társasház, valamint egy 2000 négyzetméternyi területen - a Holmes Place lánc részeként - megnyíló fitness-wellness centrum is.

A beruházással megvalósul a környék műemléki rehabilitációja, s újjáéledhet a prágai zsidó negyedhez hasonló, turistákat vonzó, kulturális és kiskereskedelmi központ - jelentette ki Hunvald György, Erzsébetváros polgármestere. A Gozsdu Udvar területét 2004-ben a Magyar Ingatlan Kft.-től vásárolta meg az Autóker Holding Rt. A 8 milliárd forintos beruházás finanszírozója a Magyar Külkereskedelmi Bank (MKB) - mondta az MTI-nek Aradi Ferenc, az Autóker Holding Rt. értékesítési igazgatója.

A holding készülő beruházásaira projektcégeket alapít, a beruházások első fázisában a költségeket - telekvásárlás, terveztetés, építési engedélyek beszerzése - többnyire saját forrásból fedezi, a kivitelezést pedig teljes egészében banki forrásból valósítja meg.

(MTI / budapest.hu)

[www.budapest.hu/ 2005. április 28.]

222

Pompába öltözik a Gozsdu

ÚJJÁSZÜLETÉS Igazi közösségi tér épül a Belváros szívében

Ma délben teszik le a Gozsdu Udvar alapkövét. A megújulás szalagját Hunvald György polgármester, Demszky Gábor főpolgármester és Ehud Amir, a beruházó Autóker Holding Rt. vezérigazgatója vágja át.

Virágzó étellel telik meg nemsokára a régi Gozsdu Udvar. Kávézók, éttermek, borkóstolók várnak majd bennünket és vendégeinket az újjászületett házban. A hosszú ideje romosodó műemlék igazi sziget lesz a Király és a Dob utca között. Találkozópon, pihenő-, bevásárló- és szórakozóhely egyaránt. Felújítják az egykori üzletsort is, így a Gozsdu Udvar a zsidónegyed központja lesz. A vásárlóutca boltjai a ház egymásba nyíló udvaraiban sorjáznak majd. A beruházás értéke közel nyolcmilliárd forint, gazdája az Autóker Holding Rt.

A hét épületet és hat belső udvart korhű módon újítják fel, megőrizve a házak szecessziós stílusát. A homlokzatok korabeli formájukat és színüket kapják vissza. Az együtteshez tartozó Holló utca 10–12–14-ben lakóépületet emelnek. A Holló utca 6. szám alatt parkolóház fogadja majd az autókat. A munkálatok a tervek szerint 2006 őszéig tartanak.

Vendégcsalogató hely lehet a felújított udvar

Örülök, hogy végre jóra fordul a Gozsdu Udvar sorsa – mondja Ráday Mihály (62), a Budapesti Városvédő Egyesület elnöke.– Budapestnek szüksége van a méltó közösségi terekre. A régi pesti zsidónegyedben nagy lehetőség rejlik. Gondoljunk párizsi társára, a Marais-negyedre. A kutya sem tudott róla. Felújították, és világhírű turisztikai célpont lett belőle.

A nyolcmilliárdos építkezés számokban

120 új lakás a Gozsdu Udvarban
28 kereskedelmi és vendéglátó üzlet
238 helyes parkolóház a Holló u. 6. szám alatt
126 lakás a Holló u. 10–12–14. szám alatt
98 helyes parkoló a pinceszinteken
10 üzlethelyiség, a földszinten wellness-centrum

Rados Virág

[*Reggel*, 2005. április 28.]

223

Megújul a Gozsdu-udvar

Szalagátvágással kezdődött tegnap a Gozsdu-udvar felújítása. A hét házból és hat belső udvarból álló épületegyüttes jövő őszre újul meg, emeletein százhusz lakást, földszintjén és pinceszintjén üzleteket, galériákat, éttermeket alakítanak ki, megőrizve az épületek eredeti formáját. Az új Gozsdu-udvart keresztezi majd a Belső-Erzsébetvárost átszelő Madách sétány is, a Holló utca felől pedig mélygarázs és további három lakóház kapcsolódik hozzá.

[*Népszabadság*, 2005. április 29.]

224

Jövő őszre készül el a Gozsdu Udvar

A Gozsdu Udvarban a felújítási munkálatokat elindító ünnepélyes szalagátvágásra került sor 2005. április 28-án Demszky Gábor főpolgármester, Hunvald György Erzsébetváros polgármestere, és Ehud Amir, a beruházó Autóker Holding Rt. elnök-vezérigazgatójának részvételével.

A Gozsdu Udvar felújítása szervesen illeszkedik a budapesti és az erzsébetvárosi városrehabilitációs programba. Ennek során a belső városrészek fogaskerékszerűen egymásba kapcsolódó, egyszerre értékörző és modernizáló rehabilitációja valósul meg. A Király utca belső szakaszának már elkészült teljes felújítása és a Városháza udvara Károly körúti oldalának - a bazársor elbontása után - a közeli hónapokban történő parkosítása és a nagyközönség előtti megnyitása kiterjeszti a Belvárost és az érintett területeket összekapcsolja az Andrassy út - Liszt Ferenc tér - Nagymező utca által határolt másik belső városcentrummal. Az erzsébetvárosi zsidó negyed hagyományhoz hű megújítása a prágai zsidónegyeddal vetekedő, turistákat vonzó városrész újjáéledését eredményezi. A Gozsdu Udvar felújítása egyszerre eredménye és további katalizátora ennek a tudatos programnak. Kiváló példája a korszerű ingatlanfejlesztésnek: annak, hogyan lehet a magántőkét érdekeltté tenni és bevonni egy műemléki épület eredeti karakterét megőrző, ugyanakkor modern világvárosi funkciót ellátó rekonstrukciójába.

Hosszú várakozás előzte meg a legnagyobb szabású belvárosi felújítási munkát, amely a tervek szerint 2006 őszéig tart. Dr. Komjáthy Attila, a Mérték Építészeti Stúdió vezető építészeinek tervei alapján zajlik a hét épület és hat belső udvar összekapcsolódásából álló Gozsdu Udvar műemléki felújítása, valamint az épületegyütteshez szervesen kapcsolódó Holló utca 10-12-14. szám alatti lakóépület és a Holló utca 6. szám alatti parkolóház építkezési munkálata. A beruházás értéke megközelítőleg 8 milliárd forint.

Budapest egyik legimpozánsabb kiskereskedelmi és lakóépület-együttesének története a XX. század legelejéig nyúlik vissza, a hét épületből és az azokat összekötő hat udvarból álló komplexumot 1900-ban kezdte terveztetni majd két évvel később Czigler Győző tervei alapján építtetni a Gozsdu Manó által létrehozott Gozsdu alapítvány. A román ügyvéd családi vagyonát részben ingatlanokba fektette, illetve a magyarországi román kultúra támogatására fordította. A sokáig az alapítvány által kezelt Gozsdu Udvar először 1952-ben államosították, s ezt az állapotot a Románia és Magyarország között, 1953-ban megkötött államközi megállapodás is szentesítette. Ezt követően 2001-ben értékesítették magánbefektetőknek, ezzel megteremtve annak lehetőségét, hogy az egykoron Budapest meghatározó kiskereskedelmi centrumának és egyik legszebb épületének tartott Gozsdu Udvar újra régi pompájában tündököljön. A Gozsdu Udvar a Magyar Ingatlan Kft.- vel kötött adásvételi megállapodás eredményeként 2004-ben került az Autóker Holding Rt. tulajdonába.

A Gozsdu Udvar felújítása mellett az épületkomplexum Holló utcai részén lakások, mélygarázs, illetve parkolóház kialakítására kerül sor. A Király utca 13-at a Dob utca 16-al összekötő Gozsdu Udvarban, - ahol az épülettömbök lépcsőháza az udvarokat összekapcsoló átjárókból nyílnak-, az egykori reprezentatív üzletsor is felújításra kerül. A felújítás során a Gozsdu Udvarban 120 lakás épül, míg a földszinten és a pinceszinteken 28 kereskedelmi és vendéglátó célú üzlethelyiség kerül kialakításra. A műemléki felújítás során a Gozsdu Udvar épületeinek homlokzata korabeli formáját és színét kapja vissza. A Holló utca 6. szám alatti telken 238 férőhelyes parkolóház épül. A Gozsdu Udvar épületegyütteshez szervesen kapcsolódva a Holló utca 10-12-14. szám alatt a pinceszinteken összesen 98 férőhelyes parkoló, valamint Magyarországon elsőként Holmes Place wellness centrum épül, a földszinten 10 üzlethelyiség nyílik, az ötemeletes, tetőtér beépítésű épületekben pedig 126 lakás kerül kialakításra.

A felújítás eredményeként a Gozsdu Udvar visszanyeri eredeti építészeti jellegzetességeit és arculatát, a házban a kávézóknak, éttermeknek, vináriumoknak köszönhetően újra felvirágozik majd a társasági élet, míg az épület földszintjén egy Budapesten egyedülálló nyitott vásárlóutca valósul meg. Az Autóker várakozásai szerint a megújuló Gozsdu Udvar a belváros új turisztikai látványossága lesz miközben a belvárosi zsidó negyed az elképzelések alapján a Gozsdu Udvar felújításának is köszönhetően hamarosan újra megtelik étellel, és visszanyeri régi pompáját.

[www.ingatlanmerce.hu/index/ 2005. április 29.]

225

Kezdődik a Gozsdu udvar átalakítása

Tegnap délután Demszky Gábor főpolgármester, Hunvald György, Erzsébetváros polgármestere és Ehad Amir, az Autóker Holding vezérigazgatója a sajtó jelenlétében átvágták a Gozsdu udvar felújításának megkezdését jelképező nemzetiszínű szalagot.

A Czigler Győző tervei által 1902-ben megépült Gozsdu udvar - a Király utcát a Dob utcával összekötő hét épület és hat udvar - 2004-ben került az Autóker Holding tulajdonába. A beruházó a sajtótájékoztatón azonban nemcsak a Gozsdu udvar műemléki felújítását, luxuslakások kialakítását, kereskedelmi passzázs létrehozását és a szintén kereskedelmi célokra alkalmas pinceszint kialakítását ünnepelte, hanem a párhuzamos Holló utcában a 6-os szám alatt egy 238 férőhelyes parkolóház, a 10-12-14-es számok alatt egy wellness-központtal kombinált 126 lakásos társasház létrehozásának tényét is. A Mérték Építészeti Stúdió által készített tervek alapján a 8 milliárd forintos beruházást jelentő új épületkomplexumot 2006 nyarán fejezik be.

A sajtótájékoztatón Ehud Amir elmondta, reméli, a Gozdsu udvar sikere más beruházókat is arra ösztönöz majd, hogy műemlék épületeket újítsanak fel. Véleménye szerint az udvar és környéke rövid időn belül turisztikai látványossággá válik. Hunvald György szerint a Gozdsu udvar rehabilitációja a régi pesti zsidónegyed megújulásának sarokköve, hiszen további befektetőket is a környékre csábíthat. Az udvar rehabilitációja illeszkedik a kerületben ősszel induló közterület- és épületrehabilitáció programjába. Demszky Gábor kiemelte, hogy egyetért az Óvás! egyesület azon törekvésével, hogy megmaradjon a zsidónegyed, de a főpolgármester szerint ezt a munkát mindenképpen a mai kor megváltozott szellemében kell elvégezni - annak érdekében, hogy a Gozdsu mintapéldája lehessen a jobb minőséget teremtő városrehabilitációnak.

Somlyódy Nóra

[www.epiteszforum.hu/ 2005. április 29]

226

Gozdsu udvar lakóépület és üzletház

Budapest, 1075 Király utca 13. és 1072 Dob utca 16.

Részlet az építési engedélyezési tervdokumentációból

A feladat

Stúdióink megbízást kapott a Király és Dob utcákat összekötő, hét épületből és köztük hat udvarból álló Gozdsu udvar rekonstrukciójának a tervezésére. A Holló utcával párhuzamos - Madách sétányt is átszelő - együttest Gozdsu Manó építtette Cziegler Győző tervei alapján a századforduló utáni években. Az épületegyüttes műemléki védelem alatt áll, ezért homlokzatai, befoglaló tömegméretei megtartandók.

A teljes felújítás során - továbbra is megtartva a vegyes lakó- és kereskedelmi funkciót - az emeleteken és tetőterekben 120 lakóegység, a turisztikai szempontból is vonzó, passzázsokkal tarkított földszinten valamint a pincszinten kereskedelmi, kulturális és vendéglátó létesítmények kerülnek kialakításra.

Előzmények

A nagyszabású, a teljes tömböt átszelő és a városrehabilitációs fejlesztéseknek példamutató megnyilvánulása a megújuló "Gozdsu Udvar" (a projekt elnevezésébe beleértendő a Holló utcai ingatlanok is), mely belső tömbfeltárással közterületek láncolatát hozza létre, melyek köré lakások, irodák, kulturális, kereskedelmi, szolgáltató és vendéglátóipari egységek települnek. A Holló utca 6. szám alatt - elsősorban a Gozdsu udvar kiszolgálására - parkolóház

készül, a Holló u. 10., 12-14. szám alatt pedig a Madách sétány folytatására felfűzött lakóépületek.

A projekt egyik fő eleme a műemlék Gozdu udvar, mely térláncolatával és építészeti értékeivel a belváros egyik turisztikai gyöngyszeme lehet. A feladat első lépéseként 2002-ben elkészítettük az épületegyüttes elvi építési engedélyezési tervdokumentációját, mely később jogerőre is emelkedett. (A Holló utcai ingatlanok esetében ez meghosszabbítás után még ma is jogerős, a Gozdu udvar esetében már lejárt - ezért júliusban ismételten benyújtottuk.) Jelen tervdokumentáció az elvi építési engedélyeknek megfelelően a projekt továbbgondolása, ezáltal a tervezett feladat részletes terveit tartalmazza.

Jelenlegi állapot

A két telken álló (összességében négy helyrajzi számmal jelölt) ingatlan jelenleg üresen áll, nem lakja senki. A meglévő állapot szerint 61 db kisebb-nagyobb lakást, a földszinten összesen 39 üzletet, a pincékben tároló helyiségeket foglalt magába. Az épületek a Király utcai szakaszon nagyrészt pincszinten - bár az udvarok alatt nincs beépítve - átjárható, az udvari szárnyak alatt összeköttetésben állnak egymással. A portálok az idő múlását követve igen sokszínűek; megtalálható - a valószínűleg eredeti - osztott, faszerkezetű nyílászárók mellett a fém tokszerkezetű kirakatüveg is, illetve az egyszárnyú ajtótól a kétszárnyúig, a fix és a mozgatható felső bevilágítóval, szellőzőszaluvál szerelt változatok is.

Funkció

Az épület egészét tekintve vegyes funkcióval bír. Ezeket elsősorban szintenként különíthetjük el, a következőképpen: pincszint: az épületek, illetve részben a földszinti közlekedő területek (udvarok) alatt kereskedelmi, vendéglátó kulturális és szolgáltató helyiségek, emellett az épület(ek) kazánházai (telkenként 1-1 db), valamint szellőzőgépházai (telkenként 2-2 db) kaptak itt helyet. Földszinten a felépítmények alatt szintén üzletek lesznek elhelyezve. Emeleti és tetőtéri szinteken lakások lettek kialakítva. Legfelső tetőtéri szinten minden épületben hűtőgépházak és ventilátor helyiségek készülnek a megfelelő mennyiségben.

Beépítés

A Király utca és a Dob utca között húzódó telken hét meglévő épület áll, közöttük hat udvarral. Az épületek alatt egy szint pince található. Az épületek - a homlokzataikon jelzett számokkal lettek megjelölve, a Király utcától a Dob utca felé növekvő sorrendben I-től VII-ig. Ennek megfelelően a köztük lévő udvarok pedig betűjellel A-tól F-ig sorakoznak. Az I.-IV. épületek P+F+3+T szintszámmal, az V-VII. épületek csak P+F+2+T szintszámmal épültek.

A felújítás alkalmával az udvarok alatt is készülne 1 szint pince, ezzel egy összefüggő, átjárható, üzletekkel telepített szint jöhetne létre. A lakóépületek

tetjén pedig a meglévő padlásszint és fa zárófödém elbontása után újabb tetőtéri lakószint(ek) készülnek - az I-IV. épületeken 2 szint, az V-VII. épületeken 1 - a meglévő udvari és utcai tetőgeometria, párkánymagasság megtartásával.

Szerkezeti megoldások

Műemlék épületről lévén szó, alapvetően a meglévő szerkezetek lehetőség szerinti megtartásával - a korábban említett funkció megvalósításának céljával - a beavatkozás mértékét igyekeztünk a minimálisra csökkenteni. A fa szerkezetű zárófödémeket - és ezáltal a tetőszerkezetet is - azonban el kell bontani, mivel sem tűzvédelmileg, sem teherbírását illetően nem elégíti ki a mai elvárásokat. A födém elbontása után monolit vasbeton koporsószerkezet készül a tetőtéri szint(ek)en.

Pinceszinten az udvarok alatt - részben az udvari alápincézetlen földszintes szárnyak elbontása után - új pinceszint készül, ezáltal az épületek alatt meglévő pincerendszer átjárható lesz. A lakóépületekben meglévő lépcsőházak pinceszinti érkezését megszüntetjük, a födémlemez áttörését kiegészítjük, így a földszinten nivósabb előtereket hozhatunk létre. Ezt javítja a liftek előtti falak kikönnyítése is az áttörések megnagyobbításával, az áthidalók kiváltásával. A liftek - a lépcsőházat követve - a földszintet és az emeleket kötik össze (pincébe nem érkeznek). Az udvarokban elhelyezett lépcsőházak a Király utcai telken az udvari földszintes épületben lettek elhelyezve, a Dob utcai telken acél tartószerkezetű üveg homlokzatú felépítményben helyet kapva kötik össze kétszintes üzletterületet.

Az általános emeleti szinteken a meglévő válaszfalak elbontása után új lakásokat terveztünk, új lakásválasztó falakkal és válaszfal rendszerrel. A lakások fogatoltan a meglévő - felújított - lépcsőházból és az épületenként telepített lifttel közelíthetők meg. A tetőtérben új lakásokat helyeztünk el, a Király utcai épületekben részben kétszintes kialakítással. Ennek folyamányaként a lépcsőházak csak a meglévő padlásszintig épülnek, meghosszabbításuk nem szükséges.

A földszinten - már meglévőként - elbontott, illetve újonnan alápincézett összekötő szárnyakat az eredeti állapotnak megfelelően állítjuk helyre. Falazott szerkezettel építve, eredeti tagozatokat helyreállítva, kapunyílásokkal készül. A tetőszerkezetét azonban lapostetővel készítjük, a felettük kialakuló tetőterasz pedig - növényzettel telepítve - az 1. emeleti lakásokat gazdagítja.

Stílus, arculat, műemléki védelem

A közös cél az épületállomány megtartása és teljeskörű felújítása annak érdekében, hogy az eredeti, századfordulós hangulatát és megjelenését visszanyerje. Ennek érdekében a homlokzati színek falkutatás alapján kerülnek pótlásra. A nyílászárók a meglévő kapcsolt gerébtokos megjelenéssel, de mai követelményeket kielégítő hő- és hangszigetelő üvegezéssel és kivitelben

készülnek. Az üzletportálok és kapuk tekintetében is az eredeti állapot visszaállítása a cél, hasonlóan a vakolatminták, az erkély- és lépcsőkoriátok, valamint a fedés anyaga tekintetében. Vagyonvédelmi okokból új kovácsoltvas kapuszerkezetek készülnek - a Király utcai és a Dob utcai meglévőkhez hasonlóan - a Madách sétány felől mindkét oldalon (III. és IV. épületek alatt), valamint a pinceszint védelmére a "C" udvari lejártnál.

A tető héjalása a feltehetőleg az eredeti szerinti kettős cserépfedés lesz, "túlégetett", sárgás színben. A kishajlású tetőszakaszokon (gerincek mentén) korcolt fémlemez fedés készül deszkázaton.

Hoffmann György

Mérték Építészeti Stúdió

Budapest, 2004. augusztus 18.

Megbízó: Queen House Kft.

Tervező: Mérték Építészeti Stúdió Kft.

Építész tervezők:

Stúdióvezető: dr. Komjáthy Attila

Projektvezető: Tákos Tamás

Konzulens építész: Kolbe Tibor

Építészet: Hoffmann György, Vincze Krisztián, Varga S. Gabriella, Bártol Nándor

Művészettörténet: Déry Attila PhD

Részlet Déry Attila tanulmányából:

"Az épület különlegessége és védelmének alapvető oka passzázsos, udvarsoros megoldás, amely - miként láthattuk, ma már egyedül áll a pesti, sőt a magyar építészetben is. Ez az udvarsor e városrész továbbélő emléke, és az itt azóta történt események építészeti emléke is; mint ilyen, alaprajzi- és tömegmegoldásában is feltétlenül megóvandó. Ezen túl, e ház a XIX. és a XX. század fordulójának építészeti emléke is, méghozzá éppen egyedisége miatt. Ez az épületegyüttes ugyanis a legkevésbé sem tipikus fővárosi épület, a kiegyezés korából. Nem csupán a házak alaprajzi elrendezése egyedi, hanem az épületek külső és belső megoldása. Talán ez az az épület, ahol az 1900-as években a társadalmi hovatartozás - és a megcélzott társadalmi réteg - a legprecízebben lett deklarálva, az építészet tartalmi és formai eszközeivel.

Ez a ház ugyanis, a lakások és üzletek alaprajzai, valamint a csaknem kaszárnya-jellegűen sivár udvari homlokzati architektúra szegényessége miatt kifejezetten annak az alsó középosztályos kereskedői és önálló iparos rétegnek készült, amely még állandó lakbérfizetésre elegendő egzisztenciával rendelkezik - de amely a tisztos polgári lét illúziójánál többre nem vágyik és a reprezentációt nem igényli. Ez az ugyane társadalmi réteg által kisajátított, közeli - és azóta lebontott - Orczy-ház hatása; lakóik, úgy látszik még igényeltek hasonló

épületeket. Úgy 1900 táján az egész környék körülbelül e társadalmi réteg lakóhelye volt.

Figyelemre méltók az épület homlokzatainak és passzázsainak szecessziós díszítései is. Ezek szintén idegenek hazai építészetünktől. Néhány jellegzetesen az O. Wagner-i szecessziót inkább másoló, mint utánpótló magyar tervező egyedi - de nem ilyen - alkotásától eltekintve, a faltagolás és díszítés azon módja, amit a Gózsdu-udvar külső és passzázsbeli homlokzatain látunk, e stílusiránnyal nem találkozhatunk a fővárosban."

[www.epiteszforum.hu/muhely_terv.php?mtid=730]

227

Deputatul Bogdan Cantaragiu cere un miliard de dolari de la unguri

După cum am relatat la vremea respectivă, senatorul PPRM Aurel Ardelean l-a interpelat pe ministrul Afacerilor Externe, Mihai Răzvan Ungureanu, în legătură cu situația patrimoniului Fundației Gojdu, de la Budapesta. Răspunsul ministrului a fost considerat nesatisfăcător de către PPRM. Drept urmare, deputatul Bogdan Cantaragiu a redactat o declarație politică, în care cere MAE „să inițieze toate măsurile legale pentru restituirea de către Banca Națională a Ungariei a sumei de peste un miliard de dolari SUA, banii Fundației Gojdu. Această sumă ar rezolva imediat situația din învățământul românesc și, mai ales, s-ar găsi bani și pentru plata lucrărilor contractate de Primăria Sectorului VII Budapesta față de firma ungaro-cipriotă Magyar Ingatlan KFT și astfel ar exista posibilitatea ca aceste imobile să fie retrocedate, așa cum este drept, statului român și nu administrate în comun de Ungaria și România. Am retrocedat, din bun simț, o serie de imobile părții maghiare și UDMR-ului, atât în Transilvania cât și în alte părți. Administrăm, cumva, în comun aceste spații eclesiastice sau laice ? NU ! Atunci, de unde această idee de a administra un bun al nostru împreună cu alt partener ? Este o jignire. Să corectăm această atitudine ! Fiindcă Ungaria a ratificat la 4 aprilie 1940, prin articolul XXI acordul de retrocedare imediată a întregului patrimoniu al Fundației Gojdu și, din păcate, nici azi nu l-a îndeplinit, cerem Guvernului României blocarea acțiunii „restituirea în întregime”, pentru toate solicitările cuprinse în protocolul PSD-UDMR, folosind această acțiune ca instrument de presiune asupra Ungariei, până în momentul în care Guvernul Ungariei va înțelege că legislația internațională și dreptul la proprietate trebuie respectate nu numai de către partea română !”. Deputatul PPRM demonstrează că testamentul lui Emanuil Gojdu „și-a modificat finalitatea” și cere să se respecte prevederile acestuia, iar „pentru a demonstra că suntem un partid popular și european”, propune ca de burse din fondurile Fundației Gojdu să nu se bucure doar „tineri români ortodocși din țară”, cum

scrie în testament, ci și români de naționalitate maghiară sau de altă naționalitate.

Simion Todoca

[*Adevărul de Arad*, 4 mai 2005]

228

Lucrări la Curțile Gojdu

Au început lucrările de reconstrucție totală a Curților Gojdu. În urma restaurării clădirilor de patrimoniu, aflate în plin centrul Budapestei, Curtea Gojdu își va recăpăta forma și culoarea de acum un secol. Lucrările au început simbolic, prin tăierea unei panglici, joia trecută, la 28 aprilie.

Conform planurilor, la sfârșitul verii anului 2006 se va termina reconstrucția Curților Gojdu, care se realizează dintr-o investiție de 8 miliarde de forinți - a anunțat la conferința de presă din joia trecută, *Ehud Amir*, președintele-director al Autóker Holding SA. Firma investitoare din Budapesta plănuiește ca în complexul de șapte clădiri și șase curți să se realizeze 126 de locuințe, în jur de 40 magazine, galerii, restaurante, toate acestea însă prin menținerea formei originale a clădirilor.

Primarul sectorului VII, *Hunvald György*, a constatat cu satisfacție că "prin această investiție se va realiza reabilitarea monumentelor istorice din acest cartier". Autóker Holding SA a cumpărat spațiul Curților Gojdu în anul 2004 de la Magyar Ingatlan Srl.

E. Iova

[*Foaia românească*, 6 mai 2005]

229

Magántóke az átjáróházban

Ecetfa helyett pálmák a Gozsdu-udvarban

Luxuslakások, galériák, üzletek, éttermek illetve wellness centrum is helyet kap majd a teljesen felújított Gozsdu-udvarban. Az XX. század elején épült, hét házból és hat belső udvarból álló komplexum a tervek szerint 2006 nyarának végére újul meg. A beruházó nem árulja el, mennyiért jutott az ingatlanhoz.

A beruházás során felújítják a Gozsdu-udvar hét épületét, és az épületeket összekötő hat udvart, 126 lakást és közel 40 kiskereskedelmi egységet alakítanak ki a közel 7500 négyzetméteres területen. A beruházás része - további

6500 négyzetméteren - a Holló utca 6. szám alatt kialakítandó 250 férőhelyes parkolóház, valamint a Holló utca 10-12 szám alatti, 120 lakást magába foglaló, ötemeletes új társasház, illetve egy 2000 négyzetméternyi területen - a Holmes Place lánc részeként - megnyíló fitness-wellness centrum is – jelentette be Ehud Amir, az Autóker Holding Rt. elnök-vezérigazgatója.

"A felújítás során megőrizzük az épületek eredeti formáját. Az üzlethelyiségek iránt máris jelentős az érdeklődés" - mondta a hvg.hu-nak Angyal Tünde, az Autóker Rt. kommunikációs vezetője. A Gozsdu-udvar illetve a belváros nivójának megfelelően csak színvonalas, minőségi szolgáltatást nyújtó éttermek, kávézók kapnak itt helyett. Ugyanez igaz az üzletekkel kapcsolatban is, vináriumok, ékszerboltok, ruhaboltok nyílnak majd. Kulturális funkciója is lesz az udvarnak, kiállítások, koncertek, divatbemutatók színhelyül is szolgál majd a megújult épületegyüttes - mondta Angyal.

A Gozsdu-udvar területét 2004-ben a Magyar Ingatlan Kft.-től vásárolta meg az Autóker Holding Rt. Kérdésünkre nem árulták el, hogy mennyiért szerezték meg a tulajdonjogot. Készülő beruházásaira projektcégeket alapít az Autóker, a beruházások első fázisában a költségeket - telekvásárlás, tervezetés, építési engedélyek beszerzése - többnyire saját forrásból, a kivitelezést pedig teljes egészében banki forrásból finanszírozza. A beruházás nyolcmilliós költségét a Magyar Külkereskedelmi Bank (MKB) hitelezi meg.

„A beruházással megvalósul a környék műemléki rehabilitációja, s újjáéledhet a prágai zsidó negyedhez hasonló, turistákat vonzó, kulturális és kiskereskedelmi központ” – reagált az Autóker bejelentésére Hunvald György, Erzsébetváros polgármestere. Az udvar felújítása csak egyik eleme az erzsébetvárosi városrehabilitációs programnak. A Király utca belső szakasza már teljesen megújult, a Városháza udvara Károly körúti oldalának – a bazársor elbontása után – a közeljövőben történő parkosítása kiterjeszti a belváros, illetve összekapcsolja az érintett területeket az Andrásy út és a Nagymező utca által határolt másik belső városközponttal.

Tető alatt

Az Autóker Holding Rt. Budapest XIII. kerületében több mint 1500 új lakást adott át az utóbbi években. A 3,5 milliárd forintos beruházással épült Cézár Ház 316 lakást adott át, a 8 milliárd forintért épült Kleopátra Házban 446 lakás épült, az 53 lakásos Heléna Ház 1 milliárd forintból, míg 380 lakásos Római Kertben 8 milliárd forintból készült el. A tervezett beruházások egyike az 53 lakást magába foglaló, 2 milliárd forintos beruházási összegű Léda Ház, illetve a Gozsdu-udvar felújításának részeként épül a 200 új lakást magába foglaló Király utcai Szinyei Ház, amelynek átadását szintén jövő őszre tervezik és 5 milliárd forintot fektetnek bele. Jelenleg a Foka-öbölben zajlik a holding egyik legnagyobb beruházása. Idén ősszel adják át a Marina Part I. ütemét - 6 milliárd forintért 224 új lakást. 2006 nyarára készül el a Marina II. épületegyüttes 275 lakása -

beruházási értéke 7 milliárd forint -, és várhatóan 2006 végére lesz kész az ugyancsak 7 milliárd forint értékű, 325 lakást magába foglaló Marina III. épületegyüttes.

Luxuslakások, galériák, üzletek, éttermek illetve wellness centrum is helyet kap majd a teljesen felújított Gozsdu-udvarban. Az XX. század elején épült, hét házból és hat belső udvarból álló komplexum a tervek szerint 2006 nyarának végére újul meg. A beruházó nem árulja el, mennyiért jutott az ingatlanhoz.

A tanulni vágyó román fiataloknak szánták

Gozsdu Manó sikeres ügyvédi karriert futott be Budapesten. Hatalmas vagyonát 1870-ben bekövetkezett halála előtt végrendeletében a tanulni vágyó ortodox román fiatalokat segítő Gozsdu alapítványra hagyta. A Gozsdu vagyont a román fél ma egymilliárd dollárra becsüli.

A Gozsdu-udvar 230 méter hosszú passzázs, a Király utca 13. és a Dob utca 16. között. A komplexumot 1902-ben kezdte el építtetni a Gozsdu Manó által létrehozott alapítvány. A román ügyvédi család vagyonát részben ingatlanokban illetve a magyarországi román kultúra támogatására fordította. A második világháború után folyamatosan pusztult le az egész tömb. A sokáig az alapítvány által kezelt Gozsdu-udvart először 1952-ben államosították, s ezt kívánta szentesíteni az 1953 július 7.-én kötött pénzügyi egyezmény a két ország között, amelynek lényege, hogy mindkét állam lemondott korábbi követeléseiről.

A trianoni szerződés után a magyar kormány azt az álláspontot képviselte, hogy csak akkor adja vissza Romániának a Gozsdu-vagyont, ha Románia is hajlandó kompenzálni az Erdélyben államosított magyar alapítványi vagyonokat. Jogászok szerint a két ország között 1944-ben beállt hadiállapot miatt e megállapodás érvényét veszítette. Ezért mindkét fél 1935. július 7-én szerződésben mondott le egymással szembeni követeléseiről, ami értelemszerűen a Gozsdu alapítványra is vonatkozott. Ám a román fél néhány évvel ezelőtt úgy döntött, nem kívánja tudomásul venni ezt az egyezményt, mondván, magánvagyonra az nem érvényes.

„Megértem a románok érzelmi kötődését Gozsdu Manó örökségéhez, ám az ingatlanok visszaszolgáltatásáért a magyar kormány jogi szempontból nem tud, és nem is kíván tenni semmit” – fogalmazott Medgyessy Péter még miniszterelnökként tavaly egy, a román közszolgálati rádióknak adott nyilatkozatában.

Az igaz, hogy a magyar fél tavaly rábólintott arra, hogy a Gozsdu-udvar épületében a két állam közösen hozza létre a román-magyar stratégiai partnerség Emanuil Gojdu Európai Intézetét, valamint több más román kulturális és oktatási intézetet, ám ez azért sem kivitelezhető, mert az épület már nem állami tulajdon. A román fél azonban ragaszkodik ahhoz, hogy az alapítvány fizikailag

is kötődjön a Gozsdu-udvarhoz. Egyelőre csak egy emléktábla jelzi az egykori román érdekeltséget, az alapítvány pedig – amelynek a XII. kerületben ajánlottak fel egy ingatlant – a felújítás után bérelhetne egy szintet valahol a Gozsdu házban. Hiller István magyar kulturális miniszter és Mircea Geona román külügyminiszter tavaly áprilisban avatta fel a Gozsdu-udvar bejáratánál elhelyezett emléktáblát.

[www.hvg.hu/gazdasag/ 2005. május 7.]

230

Unikum a belvárosban: Gozsdu-udvar

Gozsdu Manó életének legnagyobb művéről, a Gozsdu-udvarról már sok mindent tudhat egy tájékozott olvasó, "köszönhetően" a körülötte kialakult évtizedes kötélhúzásnak. Most vége a bizonytalanságnak: az Autóker megkezdte az udvar teljes felújítását, sőt egy kis Madách sétányt is épít.

Egy jó ingatlanos befektetés kvintesszenciája, hogy ott és azt kell építeni, amiben mások még nem látnak túl sok fantáziát. Az Autóker Holding Rt. eddigi tevékenysége során, kezdve a 2002-ben átadott Cézár Házzal, egészen a most kivitelezési fázisig jutó Gozsdu-udvarig, mindig olyan termékkel tudott előállni, ami az újdonság erejével hatott a piacra. Amíg a fejlesztők majd mindegyike a külvárosi részeken építi több száz lakásos beruházásait, az Autóker utóbbi négy projektje mind-mind a belvároshoz köthető.

Ehud Amir vezérigazgató elmondta, mindig olyan befektetési lehetőséget keresnek, amelyeken keresztül a piacon egyedülálló terméket (lakást) tudnak kínálni vevőiknek. A Kleopátra Ház lakásait például évekkal ezelőtt gyorsan el lehetett adni, ma már biztos nehezebb dolguk lenne.

Az egyediségre való törekvés elve szintén érvényesül belvárosi fejlesztéseiknél. Nem sokkal ezelőtt hiába keresett valaki új lakást a VI., VII. kerületben, szinte csak az Autóker ajánlatával találkozott. Nem véletlen, hogy a Király Udvar összes lakása jóval az átadás előtt kelt el. Így adta magát a lehetőség, hogy elkezdjék – a régóta hányatott sorsú – Gozsdu-udvar felújítását, amit másfél éve vásároltak meg a Magyar Ingatlan Kft.-től. Természetesen az egyedülálló terméket meg is kell fizetni. A hét épületből és hat udvarból álló ingatlanegyüttesben a lakások átlag négyzetméterára ennek megfelelően 570 ezer forint körül alakul, de az érdeklődésre ezzel együtt sem panaszkodnak az Autókernél. Ezt a – környékhez képest – magas árat még úgy is meg fogják fizetni a vásárlók, hogy parkolási lehetőségük a Holló u. 6. szám alatt felépülő 238 férőhelyes parkolóházban, illetve a Holló utca 10–12–14. szám alatti épületek mélygarázsában lesz, tehát egy kicsit sétálni kell. A 120, minden igényt kielégítő lakást, 35 és 105 négyzetméter közötti méretben lehet megvásárolni.

(A Gozsdu udvar előző tulajdonosa, a Magyar Ingatlan Kft. egyébként már a tervek alapján eladott lakásokat az épületben, pedig az ő „regnálásuk” alatt még híre-hamva sem volt a kivitelezésnek.) Nettó 7031 négyzetméter lakásterületet építenek be a Gozsdu-udvarban, a Holló utcában pedig 126 új lakást alakítanak ki.

Szintén a Holló utcában kap helyet a Holmes Place nevezetű exkluzív fitnesscentrum, amely – nem kis beruházással – fürdőzési lehetőséget is biztosít majd látogatóinak. (Így lesz belőle divatos terminológiával élve: „fitness and spa”.) A Holló utca megközelítése könnyebbé válik, hiszen végre-valahára kialakítják a Madách sétányt, illetve annak első száz méterét. Igaz, a sétálóutca helyét már eredendően is „kivágták” a Gozsdu-udvarból. Ennek folytatását azért is tudta vállalni az új tulajdonos, mert a Holló utca 10. szám alatti telek, ahol kibukkan az új „promenáád”, szintén az Autóker tulajdonában van és az önkormányzattal kötött megállapodásnak megfelelően a jelenleg üres telek húsz százalékát közterületként kell megőrizni. EHUD Amir kiemelte, a Holló utcában lévő területeinek (Holló u. 10–12–14.) beépítését szintén megkezdi az Autóker, így kézenfekvő, hogy ki kell alakítani ezt a lassan központi témává előlépett sétányt a többi fejlesztéssel együtt.

A beruházás további fontos eleme, hogy utólag pinceszintet hoznak létre a Király utca 13. és a Dob utca 16. között lévő épületegyüttes alatt, ahol elsősorban hangulatos szórakozó- és vendéglátóhelyeket, valamint bevásárlóközpontokból kiszorult, tartalommal is bíró kiskereskedelmi egységeket találhat a városi ember.

Mivel a szükséges építési engedélyek már megvannak, ezért a most tervezett 2006. év végi befejezést elvileg semmi sem hátráltathatja.

Dombi Ágoston

[www.ltk.hu./infocenter/index/ 2005. május 8.]

231

Magazine și sală fitness în curtea "Gojdu"

Deși, după 1990, retrocedarea bunurilor Fundației "Gojdu" a figurat pe agenda politică româno-ungară, pozițiile celor două părți nu au reușit încă să se armonizeze. Guvernul de la Budapesta a tergiversat de fiecare dată soluționarea problemei. Ba mai mult, în urma unei licitații organizate în 1999, primăria sectorului VII din capitala ungară a decis ca o societate comercială să preia în concesiune imobilele care în momentul de față se află într-o stare de degradare destul de avansată. Acum investitorul intenționează să renoveze curtea "Gojdu" și să construiască aici galerii, locuințe de lux, magazine, restaurante și chiar o sală de fitness. Potrivit proiectelor, complexul alcătuit din șapte imobile și șase

curți interioare, situat în centrul Budapestei, va fi renovat până în toamna anului viitor, fără a fi modificată însă forma inițială a clădirilor.

Irinel Mica

[*Curentul*, 9 mai 2005]

232

Ízlések és ficamok

A honi média április végén egy emberként ünnepelte a Gozdsu udvar alapkövetését, sőt némelyek kéretlen PR-akciókkal mentek elébe a Király utcát a Dob utcával összekötő szecessziós átjáróház felújításának. Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere, Hunvald György VII. kerületi polgármester és Ehad Amir, a befektető Autóker Holding elnök-vezérigazgatója a szalag átvágásakor nem győzte visszhangozni egymás szavait: a Deák tér közelében régóta üresen tátongó kereskedelmi és lakóudvar felújításával Erzsébetvárosban példás városrehabilitáció veszi kezdetét, ami turistaattrakcióvá változtatja majd a lerobbant környéket. Mint arról a bulvársajtó beszámolt, aznap este a slepp "korhű bálon" idézte meg a hét házból és hat udvarból álló építészeti jelenség "eredeti", "fényűző", "pompás" szellemét.

Gozdsu Manó, aki Budapesten tanuló román diákok támogatására, 1902-03-ban építtette az átjáróházat, bizonyára már akkor megfordult a sírjában, amikor néhány évvel ezelőtt a Madách Garden feliratú ponyvát a Király utcai homlokzatra biggyesztették, és az utolsó lakót is kiköltöztették a házból. Hat évvel ezelőtt, az előző tulajdonos, a Magyar Ingatlan Kft. megbízásából a Mérték Építészeti Stúdió elkészítette a terveket az üvegtetős udvarokra, a föld alatti bevásárlóközpontba vezető mozgólépcsőre és a lelátóra, mindez az üzletsorok látványával gyönyörködtette volna a házban másod- vagy harmadlakást bérlő diplomatakat.

Ehhez képest feltétlenül egy szelídebb változat valósul most meg - a pincészet üzletközpont lesz, de a Mérték Kft. elhagyta a többi giccspalotás megoldást -, ami nem utolsósorban az "ÓVÁS! Civil Szerveződés tavaly nyáron indult kitartó tevékenységének köszönhető. A civil kezdeményezés a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt is felrázta, és elérte, hogy a világörökség részét képező Andrássy út rávezető zónáját, a régi pesti zsidónegyedet ideiglenes műemléki védelem alá helyezzék. Igaz, nem tudták már megakadályozni a Holló utca 11. alatti ezüstműves ház bontását, amelynek hült helye mellett immár az úgynevezett Holló Ház díszeleg - ez a papagájsárga társasház, amelyre egyetlen valamirevaló külváros sem lenne büszke.

A tavaly nyár óta meghozott intézkedések - területi műemléki védelem és 51 ház egyedi műemléki védelme - gátat vetettek a kerület sajátos felfogásban elkezdett megújításának, ami lényegében a házak pályázatot mellőző értékesítéséből, a lakók kiköltöztetéséből, majd az épületek bontásából, végül

újak emeléséből állt (erről lásd bővebben cikkünket: Ingtatlanfejlesztés a volt zsidónegyedben, Magyar Narancs, 2004. június). Az évtizedes állami gondatlanság következtében ijesztően lerobbant állapot sem legitimálhatja a városnegyed történeti egységére fittyet hányó nagyarányú bontási terveket - melyek elsősorban a Gozdsu udvart is kettévágó Madách sétány nyomvonalát érintették -, érveltek a városvédők. A bontások teljes leállítására persze nincsen lehetőség, hacsak a kerület nem dönt így (márpedig nem dönt így) - ezért ami nem kap műemléki védelmet, az gyakorlatilag továbbra is szabad préda marad.

A Gozdsu udvar 45-74 négyzetméter alapterületű, 570 ezer forint átlagos négyzetméteráron kínált lakásai "legfeljebb luxusbordélynak alkalmasak" - sikoltott fel a tervek láttán Eva M. Amichay Tel-Avivban élő városgazdász. A lakások tervezéséért "egy elsőéves építészhallgatót is kidobnának az egyetemről" - véleményezte a terveket az általa indított blogon. "A modernség silánysága, nem szépsége jelenik meg a terveken" - sommázta Perczel Anna építész, aki egy évvel ezelőtt a főváros megbízásából felmérést készített a terület építészeti értékeiről. A befektető közben peckesen kommunikálja a városban, hogy a cég arculata "jelentős értékmentési szemponttal" gazdagodott.

Cserébe a műemléki rekonstrukcióért - ami a befektető számára nyilvánvalóan nem kecsegtet elegendő haszonnal - példátlan módon áldozták be az udvarral párhuzamos Holló utca páros oldalát, majdnem teljes hosszában. A Holló utca 12. (két nyárral ezelőtt a Szóda udvar) homlokzatán a megrázó "Itt épül a Gozdsu udvar" felirat díszeleg - mintha az udvar nem lenne immár száz éve elég kézzelfoghatóan jelen a városban. Van viszont valami, amiről Lábass Endre múlt századi beszélgetőtársai a Vándorparadicsomban s tán még a Narancs munkatársa, Sajó László sem mert volna álmodni (A Holló: Soha már, MaNcs, 1998. november 26.). Ez a wellnessközponttal kombinált, 126 lakásos társasház, ami a 12-es számú ház meghagyott utcai frontját fogja majd közre, továbbá kettővel odébb egy parkolóház, amit a Goldziher-ház és a román ortodox templom közé ékelnek be, és ami ötemeletnyi tűzfalal tornyosul majd a szomszédos Gozsdunak egyszerre két udvarára is. A társasház „relativ kommersz házikó” a parkolóház "nem a városszövetbe illő, de muszáj megcsinálni" - nyilatkozta stúdiója munkájáról Komjáthy Attila vezető tervező egy interjúban. (A Mérték Stúdió nevéhez sok minden fűződik: a Mammut II. tervezésén kívül a Legfőbb Ügyészség ítélete ellenére is tovább épülő kecskeméti Malom Center említhető, de itt van a Budapesti Műszaki Főiskola frissen elkészült, rendkívül igényes új épülete is.) Hunvald György erzsébetvárosi polgármester szerint "a fejlődést nem lehet megállítani", "a házak minőségét évtizedekkel később ítélik majd meg".

Ma Budapesten egyetlen törvény sem biztosítja, hogy a műemléki területen épülő új ház ne legyen reménytelenül silány, ha erre magától sem a kerület, sem a befektető, sem az építész nem ügyel. Míg a nyugat-európai városokban a műemléki hatóság ilyen esetben teljes jogkörrel rendelkezik, addig Budapesten csak véleményez, és az építési engedélyt a kerület adja ki. De még

ennek ismeretében sem megnyugtató a kerület műemlékvédelmi felügyelője, Sajti Zsuzsa tájékoztatása, aki szerint a Gozsduhoz tartozó új épületek esetében "jelentősen nem tudunk beleszólni a tervekbe", de "sikerült egységes koncepció szerint kialakítani" a védett ház szomszédságát a területi műemléki védelmet élvező környéken.

Bizonyos esetekben a Fővárosi Tervtanács elé kerülhet egy-egy városi jelentőségű terv, ám ez a testület szintén csak véleményalkotásra jogosult. Így járt például a Holló utca-Kazinczy utca közötti négy telken, a Madách sétány mentén, a legkisebb alapterület-maximális kihasználás jegyében épülő gigantikus Eszterház, amit többször is visszadobott a tervtanács. Természetesen érthető, hogy ennyi macerának kitéve a befektető fontolóra veszi, hogy mire költi a pénzét.

A sok elhibázott, városi kontextustól független létesítmény azonban nem az átfogó elképzelések hiányában valósult meg. A rendszerváltás óta eltelt időben a régi pesti zsidónegyed területének rendezésére, kivételes építészeti egységének és helyi kultúrájának megőrzésére született koncepciók éppen a Gozsdu udvar spontán alakult építészeti és társadalmi példájából indulnak ki. Itt van kapásból Ekler Dezső építész "Gozsdu-udvarosítási" javaslata, amely a hosszanti, "hausmannos" gesztus helyett - amilyen az érvényben lévő szabályozás szerint a Madách sétány lesz - átjáróházak létesítésével és udvarok özszenyítésével keresztben lazítana a sűrűn lakott városrész szövetén.

Perczel Anna kisebb léptékben, de hasonló módon, a korábban megszüntetett átjáróházak megnyitásban gondolkodik, s ezek számát növelné a városrészben (a sors különös fintora, hogy a Király utcát a Paulay Ede utcával összekötő korábbi Dobbler bazár helyén ma a Mérték Stúdió egy korai épülete látható a nyolcvanas évekből). Eva M. Amichay 2004-es tanulmányában a közösségi és nem az építészeti rehabilitáció elsődlegessége mellett érvelt: a Gozsdu udvar rehabilitációja mellett a romos Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga visszahelyezése eredeti szerepébe és a környék forgalomcsillapítása jelenti a negyed rendezésének sarokköveit.

Nem véletlen, hogy eleddig a három elképzelés egyikét sem vették komolyan, hiszen mindegyik végzetes tévedésnek minősíti a - mára valójában sehonnan sehová nem vezető - Madách sétányt, és hosszú évekre, ha nem évtizedekre becsüli a kerület rehabilitációját.

A keresztülhasított, leárnyékolt és felaprózott Gozsdu udvar esete akár a városról való gondolkodás szimbóluma is lehetne a mai Magyarországon, hiszen a szabályozás minden szakterületen az egyedi épületet és nem a városrészt részesíti előnyben - arról nem is beszélve, hogy a "város" Budapest esetében 24 független önkormányzatot jelent.

Az "ÓVÁS! a gátlástalan bontás-építés megállítása és a terület egységes kezelése érdekében kezdeményezte az új szabályozás életbelépéséig a változtatási tilalom bevezetését. Annak ellenére, hogy Hunvald Györgynek esze ágában sem volt így tenni, Schneller István, Budapest főépítésze optimistán

nyilatkozott lapunknak: "meggyőztük a kerületet arról, hogy bírálja felül a szabályozási tervet". A főépítész elmondta, hogy a főváros finanszírozza az új szabályozási terv elkészítésének felét, és munkacsoport felügyeli majd a kidolgozását.

A kerületi polgármester szerint az új szabályozás kimunkálása - amit a Moszkva térrel is foglalkozó dr. Nagy Bélára bízunk - legalább két évet vesz igénybe. A kerület eközben sem tétlen: módosítják a Madách sétányra vonatkozó 1999-es szabályozást, befektetői pénzekből felújítanak néhány Király utcai házat, a Király utcaihoz hasonló stílusban elindítják a keresztutcák közterületi rendezését, valamint belefogtak egy rehabilitációs akcióterv kidolgozásába is. Bontással csak a "műszakilag tönkrement" házak esetében élhet a kerület, de például a Kazinczy utca 34. esetében, a jogerős bontási engedély ellenére elálltak ettől - hangsúlyozta Hunvald György. A Kazinczy utca 9. bontása azonban hamarosan indul.

Bár tavaly úgy tűnt, sok körülmény a civil városvédők kezére játszik, mostanra jóval bizonytalanabb a helyzet. "Nem történt előrelépés. Leginkább az aggaszt, hogy akik döntési jogkörrel rendelkeznek, nem döntötték el, hogy fontos-e a terület megmentése" - nyilatkozta Marinov Péter, az "ÓVÁS! egyik alapítója. Hiszen Hiller István kulturális miniszteri posztján még fékezni tudta a szintén szocialista párti kerületi polgármester bontási hevét, ám távozásával előlről kellett kezdeni az együttműködést a tárcával. A budapesti főépítész alatt is rendszeresen meginog a szék, s bárki jön utána, nem ez lesz az egyetlen feladata.

Időközben mutatkoztak arra utaló jelek is, hogy a főváros komolyan foglalkozik a régi pesti zsidónegyed ügyével: Budapest Közép-távú Városfejlesztési Programja, az ún. Podmaniczky Program sürgősségi esetként kezeli a zsidónegyedet, s turisztikai-közterületi-lakó-területi rehabilitációs akcióterület kialakítását kezdeményezi. Ennek keretében készül Perczel Anna egy új, a kulturális rehabilitáció lehetőségeit feltáró tanulmánnyal.

Jelenleg tehát úgy fest, hogy a lerobbant kerület számára állami támogatás híján továbbra sincs megnyugtató megoldás. Ugyanakkor az intelligens, minden érintett szereplő részvételével zajló párbeszéd sem indult el arról, hogy mi az, ami a negyedben mindenképpen megőrzésre érdemes, mit jelent a "mai elvárásoknak megfelelő" modernizálás, azaz hol van a középut a skanzen és a működő városrész között. Most csak az nyilvánvaló, hogy a kerület és a főváros egymástól függetlenül két tervezőnek is megbízást adott tervek kidolgozására: az egyik a meglévő szabályozásra épít majd, a másik nagy ívben elkerüli azt. Persze mindig jó, ha vannak alternatívák. Csak féltő, hogy mire egy új szabályozás életbe lép, minden bontásra jelölt ház és minden foghíj helyén giccses társasház díszeleg már, és minden közteret a lokálisan uralkodó ízlésficam szerint intéznek el.

Somlyódi Nóra

[*Magyar Narancs*, 2005. május 12.]

Bocet pentru Fundația Gojdu

Cu toate că multă lume, în special bogații noi, se bucură de știrile referitoare la reconstrucția Curții Gojdu din Budapesta, eu, ca fost membru al Colegiului „Nicoale Bălcescu”, funcționând pe vremuri în incintă, deplîng, bocesc aceste „noutăți”. Am văzut recent ceremonia tăierii panglicii la începerea lucrărilor. Tricolorul românesc lipsea. De fapt, nici nu mă așteptam la așa ceva. E (era) vorba despre opera de importanță istorică, cel puțin din punct de vedere ungaro-român, a marelui mecenat Emanuil Gojdu, operă, fundație începînd și prin aceasta să-și piardă odată pentru totdeauna misiunea pe care o deținea din secolul al XIX-lea înapoi.

Ce poate să aibă comun numele lui Emanuil Gojdu cu cel al lui Ehad Amir, președinte-director general (nici măcar ungar) al S.A. Autoker Holding? Nici nu pot să-mi imaginez să fac comparație între purtătorii acestor nume: unul era o personalitate istorică, consacrandu-și întreaga viață și activitate bogată pentru construirea bunelor relații ungaro-române, devenind astfel patriot al fiecăruia dintre cele două popoare; pînă cînd altul, e un om de afaceri, un comerciant, care se angajează cu „devotament” să reconstruiască Complexul Gojdu, nu cu scopul de a servi vechea și istorica misiune a acestuia, ci de a folosi numele marelui misionar și mecenat pentru strictele sale interese de a cîștiga cît mai mult.

Nu mă interesează, dacă cele șapte clădiri vor recăpăta culoarea originală, dacă cele 120 de apartamente vor fi de lux, dacă în curți și subsol se vor deschide 24 de magazine și restaurante tot de lux, și doar pe la capăt vor lua ființă și ceva instituții culturale. Toate acestea pot să facă din Curtea Gojdu doar un nou centru de cumpărături și distracții de tip Covent Garden din Londra. Eu însă mă întreb, unde au căzut planurile nobile, ca acest complex să găzduiască și Fundația Gojdu, simbol al prieteniei ungaro-române, centrul efervescentei culturii românești în Ungaria, ce s-a întîmplat cu proiectul unui centru cultural româno-ungar, fără să mai vorbesc despre reînființarea colegiului în sfîntul spirit al continuării tradițiilor așa cum gîndea Gojdu? Ori, în felul acesta numele lui Gojdu va servi doar ca reclamă în serviciul noilor gazde, zeloase de a pune mîna pe venituri și mai fabuloase. În timp ce eu, noi cu toții, părtași de odinioară ai Fundației Gojdu și dornici continuatori ai acestei prețioase tradiții istorice ar trebui să ne mulțumim cu eventuala „bunăvoință” a noilor patroni de a păstra măcar placa comemorativă așezată, nu demult, în fațada blocului de intrare?

Ar fi momentul să spun și așa: adio Fundația Gojdu! Dar nu pot să scot decît un bocet amar. Fiindcă business-ul, nemilos și necruțător, de dragul banului, va rade de pe pamînt și va mătura în mocirla istoriei toate tradițiile

noastre atât de sfinte. Nu pot să înghit neiertabilul păcat comis față de noi, români și unguri, față de omenire și umanismul civilizat.

Al. Ardelean

[*Cronica*, Anul IV, nr. 5, mai 2005]

234

Dreptate pentru Gojdu!

Autoritățile române ne-au sugerat, anii trecuți, că de aceea facem noi concesii monumentului de la Arad, ca să obținem drepturile noastre pentru Fundația Gojdu: Nimeni nu are dreptul să lase Ungariei ceea ce este al României! Inertele noastre ministere trebuie să se trezească și să ceară ungușilor un comportament loial, pe măsura bunăvoinței românești față de diverse bunuri ungușești. Cu excepția Ardealului, firește!

Născut la Oradea, în anul 1802, din părinți târgoveți, de descendență macedo-română, Emanuil Gojdu face studii de drept și devine unul dintre cei mai căutați avocați din Budapesta la jumătatea veacului al XIX-lea. Astfel, adună o mare avere pe care, prin testament, o lasă pentru a se forma o fundație, din care să se dea ajutoare și burse tinerilor români, pentru a-și continua studiile medii și universitare. În perioada 1871-1918, Fundația Gojdu, cu sediul la Sibiu și reprezentanță la Budapesta, a donat peste 5.300 de burse, ceea ce înseamnă că majoritatea intelectualilor români din fosta monarhie austro-ungară au învățat carte din banii Fundației Gojdu. În 1920, conturile Fundației au fost blocate și sechestrate de autoritățile maghiare, care le-au luat uzufructul în continuare.

De numele lui Emanuil Gojdu se leagă o seamă de scrieri și cuvântări politice, de cea mai mare însemnătate, prin care în Casa magnaților a pledat pentru identitatea etno-culturală a românilor. Despre acestea este în curs de pregătire la Oradea un volum de scrieri și documente, după ce, în anul 2003, a apărut "Cartea bicentenarului Emanuil Gojdu 1802-2002", coordonată de dr. C. Mălinaș. Dar opera cea mai de seamă a lui rămâne Fundația, prin a cărei acțiune s-a adus cea mai amplă contribuție la formarea intelectualității românești din Transilvania și Ungaria. Au fost bursieri Gojdu cei mai de seamă intelectuali români, între care Octavian Goga, Traian Vuia, Victor Babeș, Ioan Lupaș și mulți alții.

După anul bicentenarului nașterii marelui mecena Emanuil Gojdu, când acest subiect a fost foarte activ, parcă din nou a intrat într-un con de umbră și tinde să adoarmă din nou. Pentru a afla care este situația actuală de interes pentru subiect, ne-am adresat conf. univ. dr. Constantin Mălinaș, redactorul-șef al revistei "Familia română", de la Oradea și, totodată, coordonatorul și autorul principal al volumului masiv "Emanuil Gojdu", apărut după bicentenar, pentru a afla de ce acest subiect a înțepenit din nou în ultima vreme!

Valori financiare și imobiliare

- *Domnule dr. C. Mălinaș, se poate spune că partea română și cea maghiară au tendința de a renunța pe moment la tratativele în problema moștenirii Fundației Gojdu, care se ridică, după unele calcule, la peste 1.100 miliarde de dolari?*

- Aceasta este una dintre calculații, care are în vedere atât moștenirea valorilor imobiliare, adică a Curților Gojdu din centrul Budapestei, de peste 4500 mp, spațiu locativ, cât și valorile financiare immobilizate în bănci din Ungaria de prin anul 1920. Alte calculații dau sume ceva mai mici, dar oricum foarte mari și care nu se pot neglija și nu se pot socoti ca fiind numai o problemă privată. Cum s-a și văzut, de câțiva ani, problema Gojdu a fost inclusă în agenda comună a discuțiilor bilaterale dintre România și Ungaria, înregistrându-se unele progrese de abordare. Dar, într-adevăr, parcă lucrurile s-au blocat, trebuie luate de la capăt, cu mai multă insistență din partea română.

Românii să nu cedeze. Cazul Gojdu - punte e doar un pas

- *La bicentenarul nașterii, s-au organizat numeroase acțiuni în cele două țări. Ce au scos acestea la iveală?*

- Prilejul bicentenarului din 2002 a redeschis masiv subiectul Gojdu atât în România, cât și în Ungaria, sub cel puțin patru paradigme: diplomatică, universitară, caritabilă și memorială. Cunoașterea aprofundată a subiectului a făcut pași foarte mari, care au dus la apariția a patru cărți, între care cea mai amplă și cuprinzătoare este "Cartea bicentenarului", care, pentru prima dată, a dat o oglindire complexă a subiectului, în toată durata sa. Totodată, în plan politic, au început discuții serioase între Ungaria și România, pentru a soluționa problema moștenirii spirituale și patrimoniale a lui Gojdu. Totul a mers bine trei-patru ani, dar parcă acum lucrurile s-au poticnit din nou. Eu sper că în nici un caz partea română nu va renunța la problema Gojdu și la progresele făcute pentru recunoașterea și rezolvarea aspectelor ei controversate. Cred că ideea de Gojdu - punte între cele două țări este productivă și trebuie folosită în continuare.

Respectarea testamentului Gojdu și a dreptului privat

- *Ce ar trebui, după părerea dumneavoastră, să ceară românii?*

- Nimic altceva decât respectarea voinței testamentare a lui Emanuil Gojdu, care a arătat amănunțit, în testamentul său din anul 1869, cum și cui, pentru ce și pentru cine își dăruiește averea. Cred că a venit vremea acelei demonstrații în care dreptul de proprietate exprimat ca voință testamentară să fie respectat atât în România, cât și în Ungaria. Prin urmare, în acest temei, 90% din valoarea Fundației Gojdu se cuvine să revină beneficiarilor ei din România, adică tinerilor ortodocși români din jurisdicția Mitropoliei Ardealului, cu reședința la Sibiu, pe lângă care a fost refăcută din 1996 și funcționează Fundația Gojdu, potrivit statutelor ei recunoscute juridic de Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Fundații dezmoștenite în ambele țări

- *Dar cine nu recunoște dreptul de moștenire al Fundației Gojdu asupra patrimoniului său?*

- În principal, partea maghiară, pentru ceea ce se află în Ungaria. Dar nici partea română nu se îngheșuie să restituie Fundației Gojdu patrimoniul pe care l-a avut la Oradea, Cluj și Sibiu. Deci, cum să ceri altuia să facă la el acasă ceea ce nu vrei să faci similar în propria casă. E vorba despre clădiri la Oradea, Cluj și Sibiu, cărora regimul trecut le-a dat alte destinații, dar care acum ar trebui de urgență să revină proprietarului de drept, adică Fundației Gojdu.

- *E vorba că sunt mai multe fundații Gojdu? Se concurează între ele?*

- Nu se concurează, deoarece au nume, statut și obiective diferite. Singura Fundație Gojdu de la Sibiu este cea fidelă și asemenea Fundației Gojdu din anul 1870. Aici, însă, apare o chestiune de drept succesoral, care nu este rezolvată în nici unele dintre țările de sub influența și imitația sovietică și care, prin 1948, au desființat abuziv asociațiile și fundațiile, ca organizație de drept public, privat și, totodată, expresie a societății civile, respectiv le-a confirmat patrimoniul. Ar fi util ca specialiștii în astfel de finețuri juridice să se adune și, sub patronajul Consiliului European, să ia act de realitatea istorică și să stabilească criterii juridice de recunoaștere a dreptului de succesiune în asemenea cazuri, care sunt foarte multe, în toate țările estice, inclusiv în România și Ungaria. Atunci ar fi mai clar, ca principiu, cum și cui revine patrimoniul Fundației Gojdu, confiscat abuziv, în 1952-1953, în Ungaria și, în 1948, în România.

Pași timizi ai Guvernelor Năstase și Megyesi

- *Se vorbește de o Fundație comună româno-maghiară, cu numele Gojdu, care să fie susținută financiar de cele două Guverne, al României și al Ungariei?*

- Aceasta este o măsură pozitivă și poate fi fructuoasă, dacă se va duce până la capăt. Guvernul Megyesi și Guvernul Năstase au semnat acorduri în acest sens, urmând ca fiecare să înzestreze fundația română cu câte 500.000 de dolari anual. Au și pus o placă de bronz pe intrarea Curților Gojdu, unde ar putea fi sediul noii fundații. Aceasta, însă, este o chestiune de stat, categoric pozitivă, de folosire a spiritului lui Gojdu ca o punte istorică de legătură între România și Ungaria, cum s-a spus bine în plenul Academiei Române, la Simpozionul din 30 octombrie 2002. Dar prin aceasta nu se rezolvă și nu se elimină rezolvarea moștenirii patrimoniului imobiliar și financiar-bancar al Fundației Gojdu, care a fost și rămâne de recuperat pentru cei în drept asupra lui.

Partea maghiară nu a acționat corect

- *Se pare, însă, că și clădirile de la Curțile Gojdu din Budapesta au fost vândute, de către Primăria Sectorului VII al Budapestei, unor firme private, care au și început să dărâme acolo?*

- Din păcate, partea maghiară nu a acționat corect în acest caz. Guvernul maghiar a transcris Curțile Gojdu în proprietatea Primăriei de sector, care le-a vândut la licitație unui privat care s-a apucat de lucru. Prin aceasta, se face o evidentă spălare de proprietate, care denotă corupție la cel mai înalt nivel.

Partea română trebuie să forțeze resorturile rezolvării dilemei

- *Ce se mai poate face?*

- Eu nu sunt în măsură să spun, deoarece nu am nici specializarea, nici calitatea, dar ca un cronicar al problemei Gojdu de un deceniu, sper ca partea română să găsească resorturile rezolvării acestei mari dileme, care seamănă cu "oul lui Columb", soră geamănă a problemei Tezaurului României de la Moscova. Și sper ca partea maghiară să vadă problema care acum este virusată, dar își poate găsi antidotul, ca în orice program de calculator.

- *Este Curtea de Justiție de la Haga o soluție?*

- De ce să nu fie, dacă, până la urmă, părțile parcurg și urmează căile de înțelegere amiabilă. În fond, aceasta este chiar menirea acelei instanțe, să ajute părțile să-și găsească rezolvările juridic corecte.

N.R. Flacăra noastră lansează o campanie pentru recuperarea moștenirii Gojdu, de care prea își bat joc diverse instituții și diverși particulari, în vreme ce Guvernul Ungariei se face că n-are nici o putere și lansează ori îngăduie proiecte menite să înghită definitiv moștenirea marelui nostru român. Ei bine, nu va fi așa. Ne vom opune cu hotărâre. Jos etichetele de pe moștenirea Gojdu, doamnelor și domnilor, elftarși și grofi! Furați prea mult pentru rangul vostru.

Prof. Iosif POPA

[*Crișana plus*, 30 mai 2005]

235

"Trebuie respectată voința testamentară a lui Emanuil Gojdu"

Deputatul liberal Cornel Popa a susținut, săptămâna trecută, o declarație politică referitoare la patrimoniul fundației Emanuil Gojdu, considerând că principalul obiectiv al românilor ar trebui să fie respectarea prevederilor testamentului acestuia, conform cărora averea pe care a lăsat-o fundației trebuie folosită pentru acordarea unor burse tinerilor români care doresc să-și continue studiile medii și universitare.

În declarația politică prezentată în Camera Deputaților, deputatul Cornel Popa a precizat că, în perioada 1871-1918, Fundația Gojdu, cu sediul la Sibiu și reprezentanță la Budapesta, a donat peste 5.300 de burse, printre beneficiari numărându-se Octavian Goga, Traian Vuia, Victor Babeș, Ioan Lupaș și mulți

alții. În 1920, însă, conturile Fundației au fost blocate și sechestrate de autoritățile maghiare.

Conform estimărilor făcute, moștenirea fundației Gojdu se ridică la 1.1 miliarde de dolari în valori financiare și imobiliare. "De câțiva ani, problema Gojdu a fost inclusă în agenda comună a discuțiilor bilaterale între România și Ungaria, dar lucrurile s-au blocat, necesitând mai multă insistență din partea română", a menționat parlamentarul bihorean, care consideră că principalul obiectiv al românilor trebuie să fie respectarea voinței testamentare a lui Emanuil Gojdu, care înfățișează foarte clar cum și cui, pentru ce și pentru cine își dăruiește averea. "Acordurile semnate în 2002 de Guvernul român și cel maghiar au încercat să instituie o punte istorică de legătură între România și Ungaria, dar se pare că acest lucru nu a împiedicat autoritățile maghiare să transfere Curțile Gojdu în proprietatea Primăriei de sector, care, la rândul ei, a vândut proprietatea la licitație unui agent privat", a mai adăugat Popa, care, cu această ocazie, insistă la Ministerul Culturii și Cultelor și la Ministerul Afacerilor Externe să nu renunțe și să rezolve această dilemă "în vederea păstrării, în continuare, a unui bun raport de cooperare între România și Ungaria".

Ioana MATEAȘ

[*Crișana plus*, 16 iunie 2005]

236

Emanuil Gojdu - Pe drept în mentalul românesc

Interviu cu prof. univ. dr. Mihai DRECIN, de la Universitatea din Oradea

- *În ce calitate participați la această suită de interviuri, inițiate de revista noastră, privind cunoașterea vieții și activității lui Emanuil Gojdu?*

- Sunt directorul Departamentului de Istorie al Universității din Oradea și unul dintre cei trei vicepreședinți ai Fundației Gojdu - cu sediul la Sibiu. Veți spune: de ce un orădean este vicepreședinte al fundației sibiene Gojdu? Pentru că, după cum se cunoaște, macedo-românul Emanuil Gojdu s-a născut la Oradea. Aici a făcut primele școli și le-a continuat la Budapesta, a devenit avocat, apoi a făcut carieră în lumea juridică a Imperiului dualist austro-ungar.

În Oradea și în Bihor există un veritabil cult pentru Emanuil Gojdu, marele român care prin Testamentul lăsat la moartea sa, prin banii pe care i-a acumulat din afaceri, dar mai ales din avocatură - fiind un avocat de excepție, a facilitat câtorva mii de tineri transilvăneni să urmeze cursurile liceale și universitare. Deci, Emanuil Gojdu a pregătit o parte din intelectualitatea transilvăneană de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, care în fond a realizat Marea Unire.

- *Vă rugăm să faceți și alte precizări care îl situează pe Emanuil Gojdu în mentalul românesc...*

- Sigur, în istoriografia românească, mai veche și mai nouă, Emanuil Gojdu apare ca o personalitate "controversată". În primul rând, el a trebuit să se afirme în lumea politică și intelectuală maghiară de la Budapesta, a fost obligat să facă o politică de echilibru între interesul național românesc, sentimentele sale indiscutabil românești și faptul că elita politică maghiară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu privea cu ochi buni elitele celorlalte națiuni care puteau, la un moment dat, să le periclitizeze poziția în statul dualist, insistând tot mai mult pe recunoașterea unor drepturi firești. De aceea, unii dintre istoricii noștri care s-au ocupat de viața și activitatea lui Gojdu îi scot în evidență și accentuează unele cedări ale lui Gojdu, vis-a-vis de politica maghiară, alții îi scot în evidență naționalismul manifestat prin textul Testamentului său prin care, de fapt, își dă proba valorii lui de iubitor al națiunii.

- *De ce noi, românii, suntem predispuși să organizăm "campanii" pentru a face cunoscută valoarea unor oameni importanți, cum ar fi, de pildă, cel despre care vorbim acum, de ce nu acționăm cu fermitate, impunându-ne punctul de vedere?*

- Despre Emanuil Gojdu s-a scris suficient de mult și până în 1918, s-a scris destul de mult în perioada interbelică, când mulți dintre bursierii gojdiști au ajuns universitari, oameni politici în România Mare, în Ungaria și Austria. Mai puțin s-a scris la sfârșitul anilor '40 și în 1950, când regimul politic din țara noastră era sub controlul Moscovei. S-a scris tot mai mult din momentul în care a început liberalizarea regimului comunist în România sub Gheorghe-Gheorghiu Dej, mai ales după 1965, sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu. Celui mai important liceu din Oradea i-a fost atribuit numele lui Emanuil Gojdu, iar personalitatea sa este venerată la nivelul tuturor generațiilor de elevi gojdiști de la Oradea.

Totuși, este parcă un făcut că noi, românii, ne reabilităm personalitățile și încercăm să le menținem în mentalul generațiilor tinere mai mult prin campanii, adică din când în când, la anumite cifre rotunde de la naștere și de la moarte. Nu realizăm o activitate continuă, așa zice, după model nemțesc, ceea ce dovedește slăbiciuni din partea celor care conduc destinele culturii naționale. Sigur, după 1990, Emanuil Gojdu a revenit în forță prin acțiuni ca: sesiuni științifice, s-a ridicat o statuie în plin centrul Oradiei, unde se depun coroane și flori cu ocazia zilelor legate de nașterea și moartea lui Emanuil Gojdu, iar în 2002, când s-a aniversat bicentenarul nașterii lui Emanuil Gojdu, forurile bihorene, împreună cu Ministerul Afacerilor Externe, Academia Română și Mitropolia Ortodoxă a Ardealului au organizat un șir de acțiuni prin care Gojdu a fost redat memoriei românești, mai aproape de adevărul de până acum. Astfel, în februarie 2002, a fost organizată o Sesiune de comunicări științifice la Ambasada României de la Budapesta, manifestare reluată în orașul Gyula (Ungaria). O Sesiune de comunicări a avut loc și la Oradea, iar în 30 octombrie 2002 la Academia Română, în prezența președintelui acesteia, academicianul Simion, a primului-

ministru de atunci, domnul Adrian Năstase și a ministrului de Externe, domnul Mircea Geoană. Manifestarea a fost deosebit de reușită, vernisându-se și o expoziție. Mai amintim Sesiunea științifică desfășurată la Mănăstirea Sâmbătă, sub patronajul Mitropoliei Ortodoxe de la Sibiu, care a încheiat ciclul acțiunilor dedicate bicentenarului nașterii marelui mecenat.

În mod cu totul deosebit, se cuvine a fi amintită inițiativa Ministerului Afacerilor Externe și a Prefecturii Bihor. Din fonduri guvernamentale, s-a reușit să fie refăcut baldachinul de la mormântul lui Emanuil Gojdu de la Budapesta, care în acest an, în luna februarie, a fost remontat, moment căruia i-a fost închinată o amplă suită de manifestări.

- *În încheiere, câteva gânduri în legătură cu tergiversata problemă a retrocedării bunurilor ce aparțin de drept (prin Testament) Fundației Gojdu de la Sibiu...*

- Din păcate, problema "Caselor Gojdu" de la Budapesta, care, potrivit Statutelor Fundației, ar trebui să revină statului român, încă nu este rezolvată. Deși partea română a depus eforturi în acest sens, se pare că guvernul de la Budapesta, care se pretinde mai european decât guvernul nostru și toți românii la un loc, în mod foarte subtil, caută să amâne sine die returnarea proprietăților către Fundația Gojdu. Dacă noi, românii, și guvernele de la București de toate coloraturile politice de după 1990, am înțeles că imobilele trebuie retrocedate foștilor proprietari, indiferent de originea lor etnică, eu cred că și guvernul de la Budapesta ar trebui să-și probeze europenismul pe care-l clamează cu orice ocazie. Altfel, noi dovedim că suntem europeni, iar Budapesta își încalcă încă acest statut.

P.S.

Redacția ziarului "Crișana" care apare la Oradea a hotărât să publice (desigur, în reluare) toate articolele ce vor apărea în revista noastră în acțiunea Gojdu, desigur cu aprobarea acestei reviste.

O altă inițiativă laudabilă: conducerea Colegiului Național "Emanuil Gojdu" a hotărât ca reportajele și interviurile ce apar despre viața și activitatea lui Gojdu să fie dezbătute în cadrul orelor de dirigiență.

Prof. Iosif POPA

[*Crișana plus*, 18 iunie 2005]

237

Convorbiri Mihai-Răzvan Ungureanu – Ferenc Somogyi

Joi, 30 iunie, la Timișoara, vor avea loc convorbiri între ministrul român al afacerilor externe, Mihai-Răzvan Ungureanu, și ministrul afacerilor externe al Republicii Ungare, Ferenc Somogyi.

Cu acest prilej, miniștrii afacerilor externe român și ungar vor discuta despre sprijinul pe care Ungaria îl acordă României în procesul de integrare europeană și vor efectua un schimb de vederi referitor la pregătirea ședinței comune a Guvernelor României și Republicii Ungare, preconizată a avea loc în România, în luna septembrie 2005. Va fi abordată, de asemenea, constituirea Fundației Comune Româno-Ungare „Emanoil Gojdu”.

În ce privește ședința comună de guvern, vor fi discutate în detaliu propunerile de teme care urmează a se afla pe ordinea de zi, circumscrise următoarelor domenii: sprijinul acordat de Ungaria pentru aderarea României la Uniunea Europeană, coordonarea Planurilor Naționale de Dezvoltare, agenda bilaterală.

În contextul prezenței la Timișoara, ministrul român al afacerilor externe, Mihai-Răzvan Ungureanu, va susține o prezentare cu tema „Politica externă a României: provocări și perspective”, în Aula Magna a Universității de Vest.

[www.mae.ro/index/30 iunie 2005]

238

Fundația Gojdu ar putea funcționa din toamna acestui an

Fundația Gojdu ar putea funcționa la Budapesta chiar din toamna acestui an, chestiunea urmând a fi discutată din nou, în curând, de partea română și de cea maghiară, a declarat ieri, Mona Muscă, ministrul Culturii și Cultelor.

În vederea înființării fundației menite să sprijine tinerii din România și Ungaria, Mona Muscă va face peste două săptămâni o vizită la Budapesta, unde va avea discuții cu primarul și viceprimarul Budapestei și cu omologul său ungar, Andras Bozoki. Muscă a mai fost la Budapesta în luna martie, când a discutat despre înființarea fundației ca despre o chestiune "prioritară". Ministrul Culturii s-a întâlnit în urmă cu două zile și cu reprezentanții Ministerului Afacerilor Externe, pentru a colabora în această problemă. Ea spune că mărul discordiei între cele două țări este funcționarea fundației în clădirile Gojdu. "Fundația Gojdu trebuie administrată de ambele părți și în conformitate cu legislația maghiară, pentru că va fi înființată la Budapesta. De asemenea, fundația are nevoie de un sediu, într-unul din imobilele Gojdu. Aici e punctul de discordie de fapt", spune ministrul.

Fostul avocat și om politic român Emanuil Gojdu a decis, printr-un testament redactat în 1869, ca întreaga sa avere să revină comunității românești din Ungaria și Transilvania, urmând a fi administrată de o fundație formată din reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal și Ungaria.

Fundația a funcționat în perioada 1870-1952, acordând peste 5.600 de burse unor elevi și studenți români. Totodată, a gestionat un complex imobiliar,

situat în centrul Budapestei. După instaurarea regimului comunist în cele două state, Ungaria a naționalizat bunurile fundației. În urmă cu doi ani, un comitet de colaborare româno-maghiar reunit la Sfântu-Gheorghe a decis că cele două părți vor acorda prioritate înființării Fundației Gojdu. Câteva luni mai târziu, au avut loc, la Budapesta, consultări româno-maghiare la nivel de experți privind înființarea fundației, iar partea ungară a înaintat un proiect de statut al fundației.

[*Crișana plus*, 7 iulie 2005]

239

A Gozsdu Alapítvány idén ősszel megkezdheti működését

A Gozsdu Alapítvány már idén ősszel megkezdheti működését Budapesten. E kérdésről hamarosan újból tárgyal a román és a magyar fél – nyilatkozta tegnap a Mediafax hírügynökségnek Mona Muscă művelődési és kultuszminiszter. Az alapítvány ügyében Muscă két hét múlva Budapestre látogat, ahol megbeszélést folytat a magyar főváros polgármesterével és alpolgármesterével, valamint magyar kollégájával, Bozóki Andrással. Mona Muscă márciusban már tárgyalt Budapesten e „kiemelt fontosságú” kérdésről.

[*Nyugati Jelen*, 2005. július 7.]

240

Fundația Gojdu ar putea funcționa din aceasta toamnă

Fundația Gojdu ar putea funcționa la Budapesta chiar din toamna acestui an, chestiunea urmând a fi discutată în termen de două săptămâni de partea română și de cea maghiară, când ministrul Culturii și Cultelor, Mona Muscă, va face o vizită în capitala ungară, unde va avea discuții cu primarul și viceprimarul Budapestei și cu omologul său ungar, Andras Bozoki.

Ministrul Culturii s-a întâlnit în urmă cu două zile și cu reprezentanții Ministerului Afacerilor Externe, pentru a colabora în această problemă. "Ne-am întâlnit pentru a vedea care au fost eforturile lor până acum în acest sens, care sunt eforturile noastre și pentru a ne uni în rezolvarea problemei. Pentru mine este chiar o țintă realizarea Fundației Gojdu, destinată ajutorării tinerilor din cele două țări", a subliniat Muscă.

Ea spune ca mărul discordiei între cele două țări este funcționarea fundației în clădirile Gojdu. "Fundația Gojdu trebuie administrată de ambele părți și în conformitate cu legislația maghiară, pentru că va fi înființată la Budapesta.

De asemenea, fundația are nevoie de un sediu, într-unul din imobilele Gojdu. Aici e punctul de discordie de fapt", spune Muscă.

Fostul avocat și om politic român Emanuil Gojdu a decis, printr-un testament redactat în 1869, ca întreaga sa avere sa revină comunității românești din Ungaria și Transilvania, urmând a fi administrată de o fundație formată din reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal și Ungaria.

Fundația a funcționat în perioada 1870 - 1952, acordând peste 5.600 de burse unor elevi și studenți români. Totodată, a gestionat un complex imobiliar, situat în centrul Budapestei, compus din opt clădiri cu câte patru etaje fiecare, realizate în arhitectura sfârșitului de secol XIX.

După instaurarea regimului comunist în cele două state, Ungaria a naționalizat bunurile fundației.

În urmă cu doi ani, un comitet de colaborare româno-maghiar reunit la Sfântu-Gheorghe a decis ca cele două părți vor acorda prioritate înființării Fundației Gojdu. Câteva luni mai târziu, au avut loc la Budapesta consultări româno-maghiare la nivel de experți privind înființarea fundației, iar partea ungară a înaintat un proiect de statut al fundației.

Problema valorificării moștenirii avocatului român s-a aflat și pe agenda primei vizite oficiale externe în calitate de prim-ministru a lui Călin Popescu Tăriceanu, din ianuarie.

Mariana Belu

[*Curierul Național*, 9 iulie 2005]

241

Új Váci utca épül

2006 végén adják át a Gozsdu-udvar

Wellnesscenter és műemlék a VII. kerület szívében. Ezt ígéri a felújított Gozsdu-udvar, aminek kivitelezését Budapest egyik legnagyobb építője, az Autóker Holding végzi.

Új Váci utca épül merőlegesen a Király utcai "Váci utcára". Az új Váci utcát Gozsdu-udvarnak fogják hívni, ahol műemléki környezetben találkozik össze a plázák világa a Liszt Ferenc téri iszogató hangulattal, de a sportos öltözékben glasszáló aerobicos lánycsapat sem lesz nagy meglepetés.

A francia kapcsolat

A Gozsdu-udvar felújításának helyszínén a kivitelező Autóker Holding és Hunvald György, a VII. kerület polgármestere tartott bejárást kedden. A bejáráson velünk tartott egy csapat francia diák is, akik a Sorbonne-ról jöttek,

építészetet tanulnak, és érdekli őket a budapesti zsidó negyed revitalizációja (rekonstrukciója és rehabilitációja).

Hunvald a párizsi Marais negyed polgármesterével ápol jó viszonyt évek óta, idén tavasszal a francia fővárosban tartott előadást a témáról, elmondása szerint nagy tetszést aratott vele. Ez azért is jó, világítok rá a polgármesternek, mert Medgyessy Péter óta nem volt jó francia kapcsolata a magyar vezetésnek.

Minőségi, nívós, nagy név

A Gozsdu-udvar valójában egy passzázs, amely hét épülettömb között és alatt húzódik a Király és a Dob utca között. A hét tömb között hatszor öblösödik udvarra a folyosó. Az épület műemléki védeltséget élvez, ezért a felújításkor semmit sem változtatnak a külsőn, de az biztos, nem az egykori patika fog újból kinyitni.

Az udvar földszinti részének 45 százalékát kávézók és éttermek foglalják majd el, és ehhez hozzájön még az udvar alatt, a földszintihez hasonló területű pincerész is. A kivitelező Autóker Holding sajtója szerint sorban állnak a vállalkozók, de neveket még nem mondhat.

Az éttermeket rostálni fogják: csak a Budapesten már legalább egy jó hellyel rendelkező restik jöhetnek szóba, és lesz működési szabályzat, amely például rögzíti, nem használható gagyi műanyag szék.

A Gozsdu-udvar másik 45 százalékában üzletek nyílnak, "minőségi boltok", amiknek "van nevük" és már bizonyítottak Budapest különböző plázáiban. Vagyis a kivitelező szerint a drága boltok varázsolnak majd a Gozsdu-plázából Váci utca 3-at. (Jó tudni: a századfordulón a Gozsdu-udvar a csóróknak épült: ezért ilyen szegényes, kaszányaszerű a berendezése. A történelem fintora: ma már "régi pompáról" van szó.)

A pincébe kerülhet a hangulat

A Gozsdu-örökség megőrzésével rendhagyó módon foglalkozik a kerület vezetése: Hunvald György például Dávid-csillagos téglákat gyűjőget szabadidejében, amiket valahogy fel szeretnének használni a felújításnál. A kivitelező szerint ugyanígy nem tűnik el a sárga keramitborítás sem: az ép kövek visszaköszönnek majd az új burkolatnál is.

A maradék 10 százalékot a hungarikumok, így például a régi zsidó negyed hangulatának visszaállítását szolgáló speciális üzletek tennék ki: halas, zöldséges, kóser bolt, vinárium (borszaküzlet), galéria. Felderül az arcom, de kiderül, lehet, hogy az egész leköltözik a pincébe. Attól függ, megéri-e a pénzt. Tippem: nem éri meg, de emiatt nem kell leküldeni a pincébe.

A Gozsdu-udvar többi részén, az emeleti szinteken 120 lakás épül a régiekkel azonos belmagassággal, de más leosztással. Jó hely, magas árakkal: 50-tól 110 négyzetméterig tart a választék, a négyzetméterár már most 500-600 ezer forint körül van, de az Autóker szerint: "A határ a csillagos ég!" A

műemléképület a változatlanság mellett azért némileg módosul is: liftakna kerül bele.

Az Autóker belevág a Madách-sétány megvalósításába is: az otromba, szürke Madách-center ugyanis hagy egy kis, görbe átjárót a száz éve hiába tervezgetett sétánynak a Deák tér felől, amit átvezetnek a Gozsdu-udvaron a Holló utcáig. Arról, hogy utána folytatódik-e a Liszt Ferenc tér magasságáig, a többi kivitelezőt kell megkérdezni.

A vásárlók és a lakók az autóikat az udvar mellett, a Holló utca 6-os szám alatt épülő hatalmas parkolóházban tarthatják (98 hely, a Holló utca 12-ben 283 autó fér majd el).

Sőt zsírt is égethetnek ugyanitt: 2000 négyzetméteren wellnessközpont épül, ahol egy - "ma még csak vidéki üdülőhelyeken ismert" - kényeztető és sportolási lehetőségeket kínál majd egy brit cég.

Mindez 8-10 milliárd forintból valósul meg 2006 végére, vagyis röpké másfél év múlva. Akkorra már a Holló utca foghíjait is betömik, hatalmas, stílustalan lakótömbök épülnek a szokásos 2,40-es belmagassággal. Még szerencse, hogy a Gozsdu-udvar lakásaival ez nem történhet meg.

Párizsban ilyen nincs

Azért a bejárás végén megkérdeztem a francia egyetemistákat is, mit szólnak az Erzsébetváros rehabilitációjához, összehasonlítva azt a párizsi Marais (exszidó) negyeddel, amely az utóbbi években vált divatossá főként az odaköltöző meleg párok miatt. (A magyarázat: két kereső ember egy családban gazdaságilag jobb befektetés, mint ha egyikük terhes vagy gyeden van).

Óvatosan válaszolgattak, a Gozsdu-udvar tetszett nekik, de az is kiderült, nem nagyon vannak kibékülve a szétvert VII. kerülettel, legalábbis Párizsban ilyen nem történhetett volna meg, mondják. Egy-egy negyed homogenitását éppen az egyidős épületek adják. Elképzelhetetlen Párizsban, hogy így váltakozzanak egy belvárosi utcában a régi és új házak.

"Itt inkább bontanak, nálunk felújítanak" - mondja az egyik diák. Érdekes módon nem is az új épületek formája ("Semmi különös."), hanem a színük nem tetszett nekik. Példaként rámutattak a Holló utcában nemrégiben átadott nagy sárga házra.

A bejárás alkalmával Hunvald is előhozta ezt a bizonyos házat, mint amit az építészek mennyire utálnak, az egyszerű emberek és a lakók mégis szeretnek. A polgármester szerint az emberekre kéne hallgatni. Tessék!

Tamás Bence

[<http://index.hu/politika/belfold/budapest/0726gojdu/> 2005. július 26.]

Din presă am aflat că se precipită acțiuni de înființare a Fundației maghiaro-române "Gojdu" la Budapesta, în timp ce vechea Fundație "Gojdu", înființată în anul 1870, și-a reluat activitatea la Sibiu din anul 1996, dar este împiedicată să-și întreprindă în proprietatea și folosința patrimoniului ei, care este în continuare sechestrat în Ungaria, din anul 1953. Pentru a ne lămurii asupra chestiunii, ne-am adresat domnului *conf. univ. dr. Constantin Mălinaș*, care este un specialist recunoscut al problemei despre care a publicat studii și articole în amândouă țările și în special "Cartea bicentenarului Emanuil Gojdu 1802-2002".

- *Domnule profesor, ce poate să fie și să însemne noua fundație despre care se spune că se va înființa la Budapesta în curând?*

- Din punct de vedere românesc, ar putea să fie o apropiere de subiectul și moștenirea Gojdu, dar, din punct de vedere al părții maghiare, este clar o păcăleală și o îndepărtare, din moment ce nici măcar nu se acceptă ca sediul ei să fie la Casele Gojdu din centrul Budapestei, ci este îndepărtată de acestea și dusă într-o vilă separată, de pe dealul Budei. Ideea fundației comune a apărut în discuțiile dintre foștii premieri Medgyessy Péter și Adrian Năstase, în toamna anului 2002, fiind o valorificare simbolică a lui Gojdu ca punte de legătură între România și Ungaria. Am sperat și sperăm să fie și o anticameră către recuperarea moștenirii Gojdu cu care Ungaria este datoare României. Altfel nu va însemna nimic în cariera acestui subiect, dimpotrivă, va fi o diversiune diplomatică a părții maghiare. Cred că sediul ei trebuie să fie acolo unde s-a pus și placa memorială "Gojdu", adică în clădirile de pe Kiraly (strada Kiraly) ale Fundației Gojdu de la Sibiu.

- *Care este situația distribuirii patrimoniului Fundației "Gojdu"?*

- Din patrimoniul de peste 1,1 miliarde de dolari, s-au dat 43 de milioane de forinți Vicariatului Ortodox Român de la Giula, în anul 1993, și s-au restituit aproximativ 900 mp de clădire pentru Capela Ortodoxă Română din Budapesta. Restul, până la aproape 5000 mp, s-au vândut public, în mod ilegal, de către Primăria sectorului 7 din Budapesta, iar depozitele financiar-bancare au rămas uitate.

- *Ce ar fi acum de făcut?*

- În principiu, pornim întotdeauna de la respectarea voinței testamentare a mecenatului Emanuil Gojdu, așa cum a formulat-o legal în anul 1869, că își lasă averea pentru tinerii români ortodocși din România, Ungaria și Serbia, care sunt beneficiarii săi legali. În completare, venim cu cerința art. 249, al. 5 din Tratatul de pace de la Trianon (1920), care prevede ca fundațiile de orice fel, înființate în fostul Regat al Ungariei, în starea în care se găsesc acele bunuri și valori la data de 28 iulie 1914, vor fi puse de către Ungaria (deci nu de către altcineva!) la dispoziția Puterii ai căror supuși au devenit sau vor deveni beneficiarii de statut inițial ai acelor fundații. Cred că am redat exact înțelesul din text. Din acel pasaj se constată că 90% din patrimoniul mobil, imobil și financiar-bancar al

Fundației se predă României, deoarece 90% dintre românii ortodocși din fosta Ungarie dinainte de Trianon au devenit supuși români, apoi 6% revine tot așa Serbiei, pentru românii din Voivodina, respectiv 4% revine românilor ortodocși rămași în Ungaria. Nimeni și nimic nu poate eluda, modifica, întocmi, amâna sine die sau uita punerea în aplicare a acestei prevederi pe deplin legale din punct de vedere al dreptului internațional și al respectării voinței testamentare a lui Gojdu.

- *De ce nu s-a pus, totuși, în aplicare cerința aceluia articol din Tratatul de la Trianon.*

- Tocmai de aceea pentru că a fost inclus și a făcut parte din acel tratat, pe care partea maghiară nu l-a agreat din chiar momentul semnării lui. În mod artificial, disconfortul cunoscut al părții maghiare, când e vorba de Tratatul de pace de la Trianon, a fost extins de la problemele teritoriale, care nu se puteau eluda și neîndeplini, la chestiunile conexe, care se puteau târăgăna, între care și aceea a departajării fundațiilor, precum s-a întâmplat cu patrimoniul Fundației "Gojdu", ce deodată a fost blocat și a devenit invizibil.

- *Dar se poate spune că avem de-a face cu un caz de revizionism?*

- Pe cazul Tratatului de la Trianon au funcționat două feluri de revizionism. Unul față de efectele articolelor puse în aplicare, acesta a fost revizionismul explicit, teritorial, prea bine cunoscut. Altul, pentru împiedicarea punerii în aplicare a unor articole, precum este cel privitor la dezmembrarea și succesiunea patrimoniului fundațiilor, între care și Fundația Gojdu. Acesta este un revizionism implicit mai puțin cunoscut și care are succes de peste optzeci de ani! Cum arătam și cu alte ocazii, pentru practicarea lui s-a produs o solidarizare a unor persoane juridice maghiare, care, de-a lungul timpului, au efectuat ceea ce am numit "spălarea de proprietate", adică s-au înțeles și au trecut acel patrimoniu dintr-o mână în alta, ca să-i piardă urma. Paradoxal, întrebat de presă, de ce vinde Casele Gojdu, primarul sectorului 7 al Budapestei, Szabo Zoltan, a declarat că pe el nu-l interesează cum a ajuns statul maghiar în proprietatea aceluia patrimoniu, ci îl interesează doar că Primăria le-a primit în 1993 printr-o lege, deci pe cale legală și le poate vinde. Ceea ce a și făcut, în mod precipitat, cu un preț sub nivelul pieței imobiliare din Budapesta.

- *Cineva a spus că avem de-a face cu un caz de înaltă corupție.*

- Da, așa ceva avem!

- *Cum vedeți rezolvarea?*

- Numeroasele amânări și devierile practicate de partea maghiară arată că un proces internațional este necesar și inevitabil. Va fi un proces de rezonanță, deoarece va fi implicit un proces al comunismului din Ungaria, ținând cont de sechestrarea abuzivă, din anul 1953, a patrimoniului Fundației "Gojdu", care se menține și acum.

prof. Iosif POPA

"Spiritul gojdist trăiește!"

La 20 de ani de la ultimul clopoțel:

Foștii absolvenți ai cunoscutei școli orădene se reîntâlnesc periodic, prin tradiție. Astfel, zilele acestea, peste 100 de foști gojdiști au trăit clipe emoționante, reîntâlnindu-și colegii după 20 de ani și profesorii în viață, pentru cei plecați păstrând un minut de reculegere. S-a dat citire catalogului celor patru clase, elevii au vorbit despre viața lor, despre performanțele atinse în viață, având numai cuvinte de laudă la adresa școlii pe care au urmat-o. Dovadă că aproape toți absolvenții acestei promoții au terminat studii superioare. Majoritatea sunt ingineri în diferite specialități sau medici, dar și cadre universitare în Cluj-Napoca, Timișoara sau Oradea.

Cu toții au fost unanim de acord ca, alături de parlamentari, fundația existentă pentru recuperarea și administrarea averilor lăsate prin testament de Emanuil Gojdu, precum și instituțiile abilitate să întreprindă totul pentru a face lumină în acest caz. Foștii, dar și actualii elevi ai Colegiului ce-l are ca patron spiritual pe marele mecenat, sunt de acord ca de aceste averi să beneficieze cei mai dotați elevi și studenți, cei lipsiți de posibilități materiale, așa cum glăsuiește și testamentul în cauză.

Am adresat câteva întrebări unora dintre absolvenții de odinioară ai acestei prestigioase școli:

1. Cum apreciați performanțele pe care le-ați atins în viață?
2. Considerați că "spiritul gojdist" v-a călăuzit în tot ce ați întreprins?
3. Ce părere aveți despre "tărăgănarea" retrocedării averilor lui Emanuil Gojdu de la Budapesta?

Iată și răspunsurile acestora:

Ing. dr. Cristian-Ovidiu POP:

1. Am terminat liceul acesta, acum 20 de ani. Am urmat apoi cursurile Facultății de Hidrotehnică, Secția de construcții hidrotehnice din Timișoara, unde m-am și stabilit și unde în prezent conduc un concern româno-german, care se ocupă de distribuția de produse petroliere în România. Am terminat managementul, am masteratul și doctoratul în management.
2. "Gojdu" pentru mine a însemnat completa educație care i se poate da unui copil, apoi unui adolescent, deoarece 8 ani am urmat cursurile acestui liceu.

Practic, educația care am primit-o aici a influențat în bine tot ceea ce s-a întâmplat mai târziu.

3. În legătură cu averile Fundației Gojdu, părerea mea este că ar trebui retrocedate, indiferent de valoarea pe care o au aceste proprietăți care au aparținut marelui om de cultură.

Ing. Ana-Maria SAVA (născută Székely)

1. Cea mai mare realizare a mea și a soțului meu, fost coleg de bancă, deci gojdist și el, este băiatul nostru, care este și el, azi, gojdist. Am terminat Facultatea de Chimie a Universității din Cluj-Napoca. Am lucrat în cercetare timp de 4 ani, la S.C. Plastor din Oradea, apoi, aproape 8 ani, la Primăria municipiului Oradea, unde am realizat diferite proiecte internaționale; m-am specializat în protecția mediului - dezvoltare durabilă, ceea mi-a dat o șansă enormă ca să pot lucra la actualul loc de muncă, la un proiect de o deosebită importanță - proiectul autostrăzii Transilvania - unde sunt manager responsabil cu relațiile comunitare.

2. Spiritul gojdist sălășluiește în fiecare dintre noi, în toți cei care au răspuns prezent la întâlnirea de azi, la întâlnirea de 20 de ani de la ultimul clopoțel. Și au fost prezenți majoritatea. A fost o mare plăcere să-mi revăd profesorii de atunci, unii mai predau și acum, alții nu mai sunt printre noi, dar ei ne-au îndrumat în viață. Ei au sădit în noi acea sămânță, acel sâmbure de "spirit gojdist" și în facultate am continuat în același spirit al învingătorului, al aceluia care știe să răzbată, care știe că are un țel în viață și știe că pentru a-l atinge sunt pași intermediari și trebuie depus orice efort pentru ca acest scop să fie realizat. Pentru acest spirit mulțumesc profesorilor mei, iar pe viitorii gojdiști îi sfătuiesc să cultive în sufletele lor acest spirit și să nu îl uite.

3. Această misiune dificilă nu este doar a parlamentarilor. Lupta pentru recuperarea moștenirilor lui Gojdu nu este doar de datoria lor, este de datoria fiecărui gojdist, ca aceste averi să ajungă în posesia Fundației constituită în acest scop, pe lângă Mitropolia Ortodoxă a Sibiului, ca viitoarele vlăstare, probabil copiii sau nepoții noștri să beneficieze de prevederile testamentului amintit. Deci, această chestiune trebuie să devină și o problemă a noastră, a tuturor, să dăm o mână de ajutor parlamentarilor.

ing. Anca MUNTEANU

1. Am intrat la "Gojdu" printre primii, fiind deosebit de încântată. Am urmat o clasă de chimie, deși am vrut să fac fizică. Profesorul Coreolan Rus ne-a modelat caracterul, dar și dragostea pentru muncă. După terminarea facultății, am lucrat ca inginer chimist la o întreprindere de profil din Oradea. Ulterior, am considerat că alternativa de a lucra în sectorul privat este mai de viitor și astfel am creat o firmă producătoare de mobilă (SC Necis), care și-a câștigat pe merit un renume, prin produsele livrate în țară, dar și la export.

2. În anii de liceu am fost obligați să muncim, să învățăm mult, așa că în viață am trecut mai ușor unele obstacole. Probabil că atunci am acuzat comportamentul profesorilor, dar acum, privind cu alți ochi, nu ne rămâne decât

chiar să le mulțumim. La facultate, ca absolventă a renumitului liceu orădean, aveam deja o "carte de vizită". Dovadă, mi-am dat fetița la acest liceu, școală pe care a urmat-o atât bunicul, cât și tatăl meu și nu au regretat.

3. Cred că problema ar putea fi rezolvată pe cale diplomatică, dar până atunci, cei care beneficiază de foloasele acestor averi, de dobânzile uriașe ce s-au acumulat în bănci, trebuie să constituie fonduri destinate întreținerii unor elevi și studenți merituoși, așa cum a gândit-o și Emanuil Gojdu.

Iosif Popa

[*Crișana Plus*, 20 august 2005]

244

Emanoil Gojdu - reformatorul dreptului penal maghiar

Născut la 9 februarie 1802, într-o familie de aromâni originari din Moscopole, dar stabiliți în Oradea, Emanoil Gojdu a trăit cea mai mare parte a vieții sale la Budapesta. Susținător fervent al culturii și spiritualității românești din Transilvania și Ungaria, Gojdu a acționat în limitele politice ale timpului în care i-a fost dat să trăiască, dar s-a dovedit deosebit de eficient în acțiunile de sprijinire a conașionalilor săi, fiind în același timp un adevărat spirit cu viziune european.

A absolvit liceul cu magna cum laudae la Oradea, iar ulterior a urmat studii universitare juridice la Budapesta, Bratislava și Viena. Cariera de avocat și-a început-o la Budapesta, în 1824, ca stagiar în biroul unui avocat sârb. S-a afirmat în mediile juridice din Budapesta, înființându-și propriul birou de avocatură și a devenit celebru pentru pledoariile sale, dar și pentru faptul că a tradus dreptul penal roman din limba latină în limba maghiară, fiind considerat drept unul dintre cei care au pus bazele dreptului penal maghiar. A îmbrățișat cariera politică de tânăr, fiind unul din semnatarii Programului Politic de la Pesta al Revoluției din 1848, în care se stipula necesitatea folosirii neîngrădite a limbii române în școli. În același timp, a fost și un promotor al creării unei relații speciale româno-maghiare.

Un testament de suflet

Apreciat în mediile politice maghiare pentru competența sa, spiritul deschis și comunicativ, cu aptitudinile către interculturalitate, Gojdu era cunoscut și ca un promotor consecvent al intereselor românești. În acest sens, este relevant faptul că, în perioada în care a deținut funcția de Comite Suprem de Lugoj - reprezentant al administrației centrale ungare - a alocat fonduri importante pentru construirea unui liceu românesc. De asemenea, în calitate de deputat de Tinca - Bihor, a susținut în Parlamentul de la Budapesta recunoașterea drepturilor comunității românești, în special cu privire la

învățămintul în limba maternă. În testamentul său, redactat în anul 1869, Emanoil Gojdu a lăsat moștenire averea sa "națiunii române din Transilvania și Ungaria", urmând a fi administrată în cadrul unei Fundații.

Bursierii fundației...

Aceasta a funcționat efectiv între 1870 (anul decesului lui Gojdu) și 1917, acordând burse de studiu pentru tinerii români. Între 1870 și 1917 au fost acordate 3327 burse pentru studenți și doctoranzi, 928 ajutoare pentru studenți și doctoranzi și 1128 burse pentru elevi, bursele vizând specializarea în importante domenii științifice: drept(42,39%), medicină(27,30%), studii tehnice (18,30%) litere și filosofie (8,16%), comerț (1,65%). Bursierii Gojdu beneficiau de studii în prestigioase universități europene: Berlin, Heidelberg, Innsbruck, München, Budapesta, Lausanne, Lemberg, Paris, Tübingen, Schemnitz, Cernăuți, Cluj. Între marile personalități române care au beneficiat de asemenea burse s-au numărat: Elie Miron Cristea, Octavian Goga, Constantin Daicoviciu, Traian Vuia, Victor Babeș ș.a. Veniturile Fundației au crescut considerabil datorită abilității cu care patrimoniul său a fost gestionat, Fundația devenind, în preajma primului război mondial, cea mai importantă fundație privată din Imperiul Austro-Ungar (patrimoniul său sporind de la 178.000 florini în 1870, la 8 milioane coroane în 1917). Numai partea imobiliară a activelor Fundației este reprezentată de un complex de 8 corpuri de clădire, situate în centrul Budapestei (între străzile Dob, Király și Holló), evaluate în prezent la peste 12 milioane USD. De asemenea, Fundația deținea acțiuni cu valoare importantă la băncile „Pesti Hazai Első Takarékpénztár” și „Hazai Bank” din Budapesta.

...și problemele ei

După 1918, sediul Fundației s-a mutat la Sibiu, însă majoritatea bunurilor acesteia au rămas pe teritoriul Ungariei. În ciuda faptului că articolul 247 din Tratatul de Pace de la Trianon prevedea obligația statului ungar de a „restitui bunurile fundațiilor proprietarilor acestora” și în pofida angajamentelor Ungariei de a reglementa situația Fundației Gojdu, asumate prin Acordul provizoriu româno-ungar din 1924, Acordul româno-ungar semnat la Paris la 28 aprilie 1930 și a Acordului privind reglementarea definitivă a afacerilor Fundației Gojdu, semnat la 27 octombrie 1937 – prin care statul ungar se obliga să remită bunurile Fundației Gojdu în termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a Acordului – bunurile Fundației (reînființată în 1996, la Sibiu) nu au fost restituite nici până în prezent. În momentul de față imobilele Fundației Gojdu din centrul Budapestei se află într-o stare de degradare continuă. După 1990, retrocedarea bunurilor Fundației Gojdu a fost inclusă pe agenda politică bilaterală româno-maghiară.

[www.suplimente.trustulgazeta.ro/fullnews. 22 august 2005]

245

Budapesta sprijină reînvierea Fundației Gojdu

Statul român și cel maghiar se află în acest moment în negocieri privind retrocedarea complexului de clădiri care au aparținut Fundației Gojdu, dincolo de disputele de ordin juridic privind administrarea patrimoniului, contactele care au loc la nivel înalt înseamnă reînvierea unei tradiții vechi pe peste un secol, de acordare a unor burse de studiu și ajutoare românilor care doresc să își continue studiile la Budapesta.

Orădean ca loc de naștere, hunedorean prin adopție, Emanoil Gojdu este recunoscut atât de români cât și de către maghiari drept unul dintre cei mai influenți și bogați oameni de cultură din perioada postpașoptistă a Imperiului Austro-Ungar. Între 1861 și 1866, când Gojdu a fost ales comite al Carașului și Hunedoarei, cele două comitate au fost singurele regiuni din imperiu în care româna a avut statut de limbă oficială. A fost perioada cea mai propice afirmării cărturarilor ardeleni, când în Deva a funcționat singurul teatru de limbă română din Transilvania. Printre hunedoreni care au beneficiat de bursele Fundației Gojdu se numără Aurel Vlaicu, Petru Groza și Ovid Densușianu. “A face o mașinărie care se se urce în văzduh cu solie pentru frații de aceeași limbă din Gyula, Vîrșeș și Hermannstadt (Sibiu, n. red.) a fost un vis care s-a împlinit. Sunt recunoscător pentru stipendiul care ni s-a dat și mulțumit pentru că nu am înșelat încrederea binefăcătorilor mei”, spunea, în 1912, Aurel Vlaicu.

Până și Horthy îl respectă pe Gojdu

Partea maghiară îl consideră acum pe românul Emanoil Gojdu și fundația pe care a înființat-o drept unul dintre factorii care au dus la dezvoltarea științifică și culturală a Imperiului Austro-Ungar și a Ungariei interbelice. În 1940, partea română și cea maghiară, reprezentată de amiralul Horthy, au semnat un acord privind retrocedarea integrală, în favoarea statului român, a complexului de clădiri Gojdu, din centrul Budapestei. Acordul nu a intrat însă niciodată în vigoare. Peste cele două țări a trecut în perioada imediat următoare tăvălugul războiului, iar ulterior au fost incluse în lagărul comunist.

Fundația Gojdu a fost desființată în 1952, simultan, atât de comuniștii români, cât și de către cei maghiari. A fost reînființată, la Sibiu, abia în 1996. “În toată această perioadă, în județul Hunedoara, Emanoil Gojdu nu a dispărut nici un moment din conștiința publică. Nu trebuie să amintesc decât gestul de curaj al arhitecților de a înființa, în anii '70, un cartier care să îi poarte numele.

După 1989, transilvăneanul Emanoil Gojdu și-a făcut loc și mai pregnant în conștiința publică. Un liceu din Hunedoara îi poartă deja numele”, a declarat preotul Ioan Rudeanu, unul dintre membrii fondatori ai reînființatei Fundații Gojdu.

Camera Deputaților urmează să discute, la revenirea din vacanța parlamentară, posibilitatea restituirii de către Banca Națională a Ungariei a sumei de un miliard de dolari, reprezentând suma, aparținând fundației, blocată în conturile maghiare o dată cu intrarea tancurilor sovietice în Budapesta. Partea maghiară este deschisă la negocieri, cu atât mai mult cu cât schimburile reciproce de studenți (până acum de etnie maghiară), între universitățile din Cluj și Gyula a devenit deja o tradiție. Pentru ca funcționarea sistemului de burse să nu fie întreruptă de dificultățile financiare cu care se va confrunta, fie partea română, fie cea maghiară, administrarea patrimoniului Gojdu de la Budapesta va fi comună.

Petru Popovici

[www.suplimente.trustulgazeta.ro/fullnews. 22 august 2005]

246

Problema statuilor din Oradea, în atenția autorităților

Din cauza stării avansate de uzură și degradare, statuia lui Mihai Viteazul și cea a lui Emanoil Gojdu au captat atenția autorităților publice locale, valoarea lucrărilor estimate în vederea execuției ridicându-se la 150.000.000 ROL (15.000 lei RON) cu TVA.

Statuia lui Mihai Viteazul, amplasată în Piața Unirii, în vecinătatea clădirilor Primăriei, fostei Bibliotecii județene "Gheorghe Șincai", este locul unde, an de an, cetățenii și autoritățile orașului aduc omagii eroilor neamului. Anterior, în locul statuii lui Mihai Viteazul a fost amplasată statuia ecvestră a regelui Ferdinand I (din bronz), aparținând sculptorului Mihai Kara. De asemenea, statuia fostului scriitor - jurist Emanoil Gojdu este amplasată în apropierea statuii lui Mihai Viteazul, în vecinătatea Bisericii ortodoxe Oradea - Sfântul Nicolae, lângă casa memorială a lui Gojdu, tot în centrul orașului. Aceste statui se află, în prezent, într-o avansată stare de uzură și degradare, în ceea ce privește soclurile și platformele din jurul lor, fapt care, conform inspecției tehnice efectuate de inspectorii din cadrul Serviciului Tehnic - Direcția Patrimoniu, impune o intervenție de reabilitare rapidă. Valoarea lucrărilor estimate în vederea execuției se ridică la 150.000.000 ROL (15.000 lei RON) cu TVA. Aceste lucrări, care sunt necesare pentru păstrarea elementelor decorative, a aspectului zonei și a personalității municipiului, sunt reglementate

prin Legea 422/2001 privind monumentele istorice, care obligă autoritățile locale la întreținerea, păstrarea și ocrotirea lor.

Astfel, se solicită Consiliului Local aprobarea efectuării lucrărilor de reabilitare a celor două obiective, statuia lui Mihai Viteazul, respectiv Emanuil Gojdu, precum și a asigurării cheltuielilor de reabilitare a monumentelor istorice din bugetul de venituri și cheltuieli ale municipiului Oradea.

L. Nicoară

[*Crișana Plus*, 1 septembrie 2005]

247

Comunicat de presă, 8 septembrie 2005

Miercuri, 7 septembrie a.c., domnul **Mircea Geoană**, Președintele Comisiei pentru politică externă a Senatului, s-a întâlnit cu domnul **Andras Barsony**, secretar de stat în cadrul Ministerului de Externe maghiar.

În cursul întâlnirii s-a reconfirmat interesul celor două țări pentru consolidarea și aprofundarea raporturilor bilaterale și pentru diversificarea cooperării în structurile euro-atlantice.

În acest context, la solicitarea demnitarului român, oaspetele a afirmat că în circa două săptămâni vor începe dezbaterile parlamentare privind ratificarea Tratatului de Aderare la Uniunea Europeană a României și a Bulgariei, cel mai târziu la sfârșitul lunii octombrie, Guvernul estimând exprimarea votului final. Cei doi interlocutori au afirmat că se așteaptă atât la dificultăți pe parcursul ratificării în parlamentele naționale, cât și la manifestări de solidaritate a unor membri care să constituie un exemplu mobilizator pentru ceilalți.

DI Geoană a amintit de necesitatea accelerării soluționării problemei **Fundației Gojdu** care ar putea fi redată împreună cu patrimoniul său scopului inițial, acela de a contribui la mai buna cunoaștere a popoarelor din Balcani și din Europa Centrală, în special la nivelul tineretului. Oaspetele a afirmat că luna octombrie reprezintă termenul asumat de Guvern pentru a prezenta părții române soluția practică cea mai adecvată.

DI Barsony și-a exprimat speranța că delegația Comisiei pentru politică externă va efectua vizita de răspuns la Budapesta în luna noiembrie a anului în curs, prilej cu care se va putea evalua progresul actualelor teme. S-a stabilit ca vizita să aibă loc în perioada 9-11 noiembrie.

[www.senat.ro/pagini/primapagina/comunicate/ 8 septembrie 2005]

248

Fókuszban a kétoldalú kapcsolatok - Sólyom találkozója a román és a horvát elnökkel

Rendkívül fontosnak nevezte Sólyom László köztársasági elnök az ENSZ-csúcstalálkozó alkalmából a szerda esti órákban tartott megbeszéléseit Stjepan Mesic horvát és Traian Basescu román államfővel. Sólyom László mindkét kollégájától hivatalos látogatásra szóló meghívást kapott.

Sólyom László a magyar sajtónak nyilatkozva elmondta, hogy a horvát elnökkel szót ejtettek Magyarország európai uniós csatlakozásának a tapasztalatairól. A köztársasági elnök hangsúlyozta, hogy **Magyarország határozottan segíti Horvátország integrációját** és támogatja, hogy az EU már az ősszel megkezdje a csatlakozási tárgyalásokat a zágrábi kormánnyal. A két elnök meglelégedéssel nyugtázta, hogy a kétoldalú kapcsolatok rendkívül jók, nincsenek gondok a kisebbségekkel sem. Megbeszéléseiken szó esett köztük az eszéki egyetemen beindítandó magyar nyelvű oktatásról. Sólyom László és Stjepan Mesic megállapodtak abban, hogy **Sopronban mindketten részt vesznek a magyarországi horvátok találkozásán.** A két elnök egyébként már októberben újra találkozik egymással a közép-európai államfők tanácskozásán.

A gyakori és magas szintű magyar-román kapcsolatok megerősítésének nevezte Sólyom László találkozóját román partnerével.

Megbeszéléseik egyik témája az októberre tervezett közös magyar-román kormányülés volt. Konkrét témaként említette, hogy a csíkszeredai magyar konzulátus megnyitásának az ügye nyolc éves huzavona után sínre került, és meg fog nyílni.

A magyar fél azt tudta felajánlani, hogy a szintén régóta húzódó Gozsdu-alapítvány ügye is nyugvópontra kerül: magyar-román közalapítvány kezdheti meg a működését. Megelégedéssel nyugtázták, hogy kormány szinten befejeződtek a tárgyalások és az októberi közös kormányülés jó alkalom lesz az eredmények bejelentésére.

A román elnök méltatta az RMDSZ konstruktív szerepét a román belpolitikában és a két ország közötti viszonyban.

[www.mti.hu/ 2005. szeptember 15.]

Sínen a csíkszeredai konzulátus megnyitása (Magyar–román csúcstalálkozó)

Megnyílik a csíkszeredai magyar konzulátus — ígérte Traian Băsescu államfő Sólyom László magyar köztársasági elnöknek New Yorkban az ENSZ-csúcstalálkozó alkalmával tartott kétoldalú megbeszélésen. Cserében a magyar fél felajánlotta, hogy a Gozsdu-alapítvány szintén régóta húzódó ügye is nyugvópontra kerül: magyar—román közalapítvány kezdheti meg működését. A csíkszeredai diplomáciai képviselő megnyitása már nyolc éve húzódik. A két államfő melegezéssel nyugtázta, hogy kormány szinten befejeződtek a tárgyalások, és az októberi közös kormányülés jó alkalom lesz az eredmények bejelentésére. A találkozót a gyakori és magas szintű magyar—román kapcsolatok megerősítésének nevezte Sólyom László. Traian Băsescu hivatalos látogatásra szóló meghívót adott át magyar kollégájának.
[*Háromszék*, 2005. szeptember 16.]

250

Întîlnire în SUA a preşedinţilor României şi Ungariei

NEW YORK – Preşedintele Traian Băsescu s-a întîlnit joi, 15 septembrie, la New York, cu preşedintele Ungariei, Solyom Laszlo. Cu acest prilej cei doi preşedinţi au avut un schimb de păreri pe teme de interes reciproc.

După ce au apreciat pozitiv bunele relaţii dintre cele două ţări şi rolul UDMR în guvernare, cei doi preşedinţi au abordat şi problema adoptării legii minorităţilor, chestiunea exploatarei aurifere de la Roşia Montană, problema consulatului maghiar de la Miercurea Ciuc, a Fundaţiei **Gojdu**, precum şi a şedinţei comune a guvernelor român şi ungar.

Cu acest prilej, preşedintele Traian Băsescu a adresat preşedintelui Ungariei invitaţia de a face o vizită oficială în România.

[www.divers.ro/ 22 septembrie 2005]

251

Problema Fundaţiei Gojdu va fi rezolvată la şedinţa comună a guvernelor român şi maghiar

Trimisul special al Rompres Marius Frățilă transmite: Rezolvarea problemei înființării Fundației Gojdu la Budapesta este într-o fază avansată, urmând ca în ședința comună a guvernelor român și ungar de la București din 20-21 octombrie să fie finalizate detaliile, a declarat vineri ministrul ungar de externe, Ferenc Somogyi, după întâlnirea avută la Gyula cu omologul său Mihai-Răzvan Ungureanu.

"Reînființarea Fundației Gojdu este o intenție comună a autorităților române și ungare, avantajele culturale ale acesteia sunt reciproce și sper că în scurt timp aceasta va începe să funcționeze", a declarat șeful diplomației maghiare.

Afirmațiile lui Ferenc Somogyi survin după declarația făcută la București la începutul lunii septembrie de Andras Barsony, secretar de stat în MAE ungar, potrivit căreia guvernele român și ungar vor semna până la sfârșitul acestui an documentele de înființare a unei fundații Gojdu ce urmează a fi administrată în comun și care își va desfășura activitatea în complexul de clădiri ce a aparținut în Budapesta celebrului om politic român din secolul XIX Emanoil Gojdu. Viitoarea fundație comună va gestiona activitatea unui muzeu memorial dedicat lui Emanoil Gojdu, a unei biblioteci și acordarea burselor de studii "Emanoil Gojdu".

[www.rompres.ro/30 septembrie 2005]

252

Moștenirea lui Gojdu, pe masa tratativelor

Ieri a avut loc la Gyula întâlnirea oficială dintre Mihai Răzvan Ungureanu, ministrul de externe al României, și omologul său ungar, Ferenc Somogyi. Cei doi au pus la punct agenda ședinței comune a guvernelor celor două țări, care va avea loc în octombrie la București.

Ungureanu a precizat că la reuniunea din aceasta lună vor fi semnate 11 memorandumuri, 8 acorduri, 3 declarații comune și 4 hotărâri guvernamentale. Printre altele este vorba și de vechea problemă a averii lăsate de Emanoil Gojdu, din care se păstrează un amplu complex de imobile în plin centrul Budapestei. Moștenirea va fi gestionată sub o tutelă comună, în condiții ce urmează să fie stabilite de guvernele celor două țări.

La rândul său, Somogyi a declarat că, deși legea electorală modificată nu a prevăzut și posibilitatea reprezentării de drept a minorităților în Parlament, are semnale pozitive din rândul clasei politice. Comunitatea română din Ungaria ar putea beneficia astfel de un reprezentant în legislativul maghiar, alături de celelalte minorități.

Sorin Trocan

Megegyezésre jutottak a külügyminiszterek

Jó kezdet

A hamarosan megkezdődő közös, román–magyar kormányülést készítették elő tegnap Gyulán, a román és magyar külügyminiszter találkozásán. Mihai Răzvan Ungureanu román külügyminiszter reggel szállt le gépével az aradi reptéren, majd indult Gyulára az aradi prefektúra képviselőivel, Románia budapesti nagykövetével, Románia szegedi főkonzuljával és román miniszterekkel.

A gyulai polgármesteri hivatalban zárt ajtók mögött zajlott négyszemközti beszélgetést követően a két diplomácia vezetői rövid sajtóértekezleten számoltak be közös döntéseikről. Mindketten egyetértettek abban, hogy “példa nélkülire” sikeredett a találkozó, melyen olyan témák is napirendre kerültek, melyeket eddig csak halasztgattak.

“A témák jól tükrözik a két ország közötti kapcsolatok fontos kérdéseit, illetve azokat a területeket, melyeken eredményesen tudunk együttműködni. Örömmel mondhatom, hogy valamennyi területen sikerült előrehaladnunk” – mondta Somogyi Ferenc magyar külügyminiszter, aki szerint sikerült a konzuli hálózatok bővítését és a kulturális problémákat is megtárgyalni.

Mihai Răzvan Ungureanu román külügyminiszter közölte: értékeli, hogy a magyar parlament pozitív választ adott Románia EU-csatlakozására. A közös találkozón 11 memorandumot, 8 egyezményt, 3 közleményt és 4 kormányhatározatot fogadnak majd el. Prioritásként a gazdaság versenyképessége, az infrastruktúra-fejlesztés, a környezetvédelem, a humán erőforrások erősítése, a mezőgazdaság fejlesztése, a regionális fejlesztés, illetve a határon átnyúló együttműködés témáját vetették fel.

A Gojdu Alapítvány létrehozásáról is szó esett, de időpontot nem közöltek. A Bukarestben hamarosan megszervezendő miniszteri és miniszterelnöki találkozón zsúfolt programra számítanak, a két fő téma a beruházások és az infrastruktúra-fejlesztés. A két miniszter “nagyon jó kezdetnek” minősítette a tárgyalásukat, ami után a személyiségek a Magyarországi Románok Önkormányzatának vezetőivel is találkoztak, illetve meglátogatták a gyulai Nicolae Bălcescu Líceumot.

Elhangzott: minden bizonnyal egyhamar nemigen lesz képviselőjük a románoknak a magyar parlamentben, az illetékesek szerint a magyar választási törvény nehézségei miatt. A sajtó kicsit többet várt a találkozótól, az újságírók

ügy vélték: a miniszterek elég zárkózottan nyilatkoztak és nem tértek ki a konkrétumokra.

Sólya R. Emília

[*Nyugati Jelen*, 2005. október 1.]

254

România pierde clădirile Gojdu din Budapesta

Clădirile Gojdu din Budapesta, lăsate moștenire națiunii române, urmează să fie administrate în comun de guvernele maghiar și român, informează Rompres. Andras Barsony, secretar de stat în MAE ungar, a declarat că guvernele român și ungar vor semna până la sfârșitul acestui an documentele de înființare a unei fundații Gojdu ce urmează a fi administrată în comun. Aceasta fundație își va desfășura activitatea în complexul de clădiri ce a aparținut în Budapesta celebrului om politic român din secolul XIX, Emanoil Gojdu. Cu prilejul vizitei de ieri a ministrului de Externe Ungureanu la Gyula, în Ungaria, ministrul ungar de Externe, Ferenc Somogyi, a declarat că rezolvarea problemei înființării Fundației Gojdu la Budapesta este într-o fază avansată, urmând ca în ședința comună a guvernelor român și ungar de la București din 20-21 octombrie să fie finalizate detaliile.

[*Ziua*, 1 octombrie 2005]

Cuprins – Tartalom

CUVÎNT ÎNAINTE.....	4
ELŐSZÓ.....	6
MOȘTENIREA LUI GOJDU ÎN OGLINDA PRESEI ROMÂNE ȘI MAGHIARE (1995-2005).....	8
GOZSDU ÖRÖKSÉGE A ROMÁN ÉS MAGYAR SAJTÓ TÜKRÉBEN (1995-2005).....	26
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ PRIVITOR LA VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI EMANUIL GOJDU.....	37
VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA GOZSDU MANÓ ÉLETÉRŐL ÉS TEVÉKENYSÉGÉRŐL.....	37
DOCUMENTE DE PRESĂ – SAJTÓDOKUMENTUMOK.....	41